

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

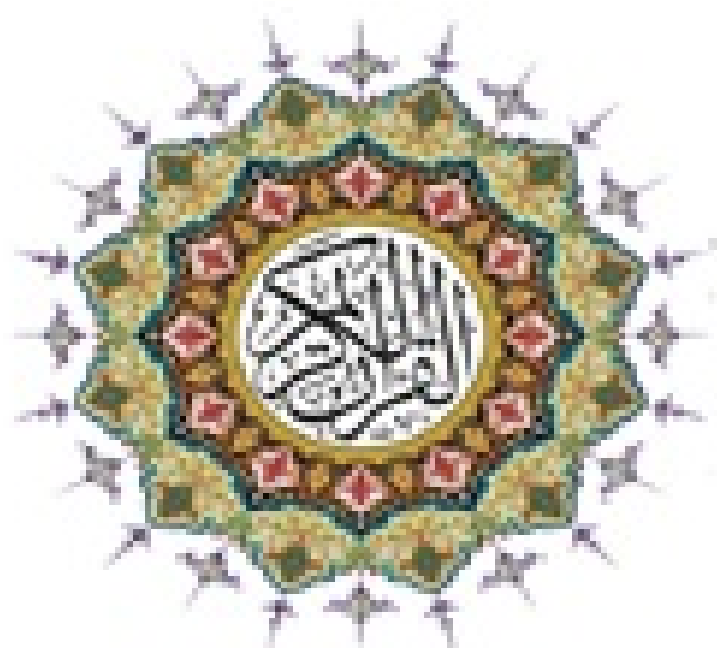
گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۷۲

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 72

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۵۴	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۷۲
۵۴	مشخصات کتاب
۵۴	۱- عمو
۵۴	۱- خوردن از خانه عمو
۵۴	۲- عمومی پدری
۵۶	۲- عمه
۵۶	۱- خوردن از خانه عمه
۵۶	۲- محدوده حجاب عمه
۵۷	۳- عنایت خدا
۵۷	۱- آثار عنایت خدا
۵۷	۲- زمینه جلب عنایت خدا
۵۸	۳- زمینه عنایت خدا
۵۸	۴- محرومان از عنایت خدا
۵۸	۵- مشمولان عنایت خدا
۶۲	۶- آثار عنایتهای خدا
۶۳	۷- آثار محرومیت از عنایتهای خدا
۶۴	۸- اهمیت عنایتهای خدا
۶۴	۹- عوامل محرومیت از عنایتهای خدا
۶۴	۱۰- محرومان از عنایتهای خدا
۶۴	۱۱- مشمولان عنایتهای خدا
۶۶	۱۲- موجبات عنایتهای خدا
۶۷	۴- عنکبوت
۶۷	۱- تشبیه به عنکبوت

- ۶۷ ..... ۲- تمثیل به خانه عنکبوت
- ۶۷ ..... ۳- سستی خانه عنکبوت
- ۶۹ ..... ۵- عواطف
- ۶۹ ..... ۱- آثار تحریک عواطف
- ۶۹ ..... ۲- آثار عواطف
- ۷۰ ..... ۳- آثار عواطف خانوادگی
- ۷۰ ..... ۴- آثار عواطف خویشاوندی
- ۷۰ ..... ۵- آثار عواطف در تبلیغ
- ۷۲ ..... ۶- آثار عواطف مادری
- ۷۲ ..... ۷- ارزش عواطف خانوادگی
- ۷۲ ..... ۸- اهمیت تحکیم عواطف دینی
- ۷۳ ..... ۹- اهمیت رعایت عواطف خویشاوندان
- ۷۴ ..... ۱۰- اهمیت رعایت عواطف فقرا
- ۷۴ ..... ۱۱- اهمیت عواطف
- ۷۴ ..... ۱۲- اهمیت عواطف خانوادگی
- ۷۶ ..... ۱۳- بی تأثیری عواطف در قیامت
- ۷۶ ..... ۱۴- تأثیر عواطف در رفتار
- ۷۶ ..... ۱۵- تحریک عواطف
- ۷۸ ..... ۱۶- تحریک عواطف انبیا
- ۷۸ ..... ۱۷- تحریک عواطف در تبلیغ
- ۷۸ ..... ۱۸- تحریک عواطف فرعونیان
- ۷۹ ..... ۱۹- تحریک عواطف موسی(ع)
- ۸۰ ..... ۲۰- تحریک عواطف یوسف(ع)
- ۸۰ ..... ۲۱- تعدیل عواطف
- ۸۰ ..... ۲۲- تهییج عواطف در تبلیغ
- ۸۲ ..... ۲۳- تهییج عواطف در موعظه

۸۳	۲۴- تهییج عواطف در هدایت
۸۴	۲۵- تهییج عواطف فرعونیان
۸۴	۲۶- تهییج عواطف موسی(ع)
۸۴	۲۷- جایگاه عواطف
۸۶	۲۸- دین و عواطف
۸۶	۲۹- زمینه بروز عواطف
۸۶	۳۰- زمینه تضعیف عواطف
۸۸	۳۱- زمینه عواطف به والدین
۸۸	۳۲- سوءاستفاده از عواطف
۸۸	۳۳- عواطف انسان
۹۰	۳۴- عواطف برادری
۹۲	۳۵- عواطف پدری
۹۴	۳۶- عواطف خانوادگی
۹۶	۳۷- عواطف خویشاوندی
۹۶	۳۸- عواطف خویشاوندی زکریا(ع)
۹۸	۳۹- عواطف خویشاوندی مشرکان مکه
۹۸	۴۰- عواطف در ادای حقوق
۹۸	۴۱- عواطف در تبلیغ
۹۹	۴۲- عواطف زن
۱۰۰	۴۳- عواطف قومی
۱۰۰	۴۴- عواطف مادری
۱۰۲	۴۵- عواطف مریم(س)
۱۰۲	۴۶- عواطف و عقیده
۱۰۲	۴۷- عواطف همسری
۱۰۴	۴۸- عواطف یحیی(ع)
۱۰۴	۴۹- عوامل تضعیف عواطف

- ۵۰- کنترل عواطف ۱۰۵
- ۵۱- موانع تأثیر عواطف ۱۰۶
- ۵۲- نشانه های عواطف مؤمنان ۱۰۶
- ۵۳- نقش عواطف ۱۰۷
- ۵۴- نقش عواطف خویشاوندی ۱۰۸
- ۵۵- نقش عواطف خویشاوندی بنی اسرائیل ۱۰۸
- ۵۶- هماهنگی اسلام با عواطف ۱۱۰
- ۵۷- عواطف و احساسات ۱۱۰
- ۶- عوامل طبیعی ۱۱۲
- ۱- عوامل طبیعی ۱۱۲
- ۲- اراده خدا و عوامل طبیعی ۱۱۴
- ۳- استفاده از عوامل طبیعی ۱۱۴
- ۴- انقیاد عوامل طبیعی ۱۱۴
- ۵- اهمیت نقش عوامل طبیعی ۱۱۶
- ۶- تأثیر عوامل طبیعی ۱۱۶
- ۷- تسخیر عوامل طبیعی ۱۱۸
- ۸- توحید و استمداد از عوامل طبیعی ۱۲۰
- ۹- توحید و عوامل طبیعی ۱۲۰
- ۱۰- توکل و عوامل طبیعی ۱۲۱
- ۱۱- جریان عوامل طبیعی ۱۲۲
- ۱۲- حاکم عوامل طبیعی ۱۲۲
- ۱۳- خدا و عوامل طبیعی ۱۲۴
- ۱۴- ذکر وابستگی عوامل طبیعی ۱۲۶
- ۱۵- زمینه سلطه بر عوامل طبیعی ۱۲۶
- ۱۶- عمل عوامل طبیعی ۱۲۶
- ۱۷- عوامل طبیعی ۱۳۳

- ۱۳۴ ..... ۱۸- عوامل طبیعی و جنگ
- ۱۳۵ ..... ۱۹- عوامل طبیعی و غفلت
- ۱۳۶ ..... ۲۰- فلسفه خلقت عوامل طبیعی
- ۱۳۶ ..... ۲۱- محدوده نقش عوامل طبیعی
- ۱۳۶ ..... ۲۲- مقهوریت عوامل طبیعی
- ۱۳۶ ..... ۲۳- منشأ تأثیر عوامل طبیعی
- ۱۳۸ ..... ۲۴- منشأ عمل عوامل طبیعی
- ۱۳۸ ..... ۲۵- نقش عوامل طبیعی
- ۱۸۰ ..... ۲۶- وابستگی عوامل طبیعی
- ۱۸۲ ..... ۲۷- هماهنگی عوامل طبیعی
- ۱۸۲ ..... ۲۸- یأس از عوامل طبیعی
- ۱۸۴ ..... ۷- عورت
- ۱۸۴ ..... ۱- اجتناب از نگاه به عورت دیگران
- ۱۸۴ ..... ۲- احکام ستر عورت
- ۱۸۵ ..... ۳- استتار عورت آدم(ع)
- ۱۸۵ ..... ۴- استتار عورت حوا
- ۱۸۷ ..... ۵- اهمیت استتار عورت
- ۱۸۷ ..... ۶- اهمیت ستر عورت
- ۱۸۷ ..... ۷- حرمت کشف عورت
- ۱۸۸ ..... ۸- حرمت نگاه به عورت دیگران
- ۱۸۹ ..... ۹- ستر عورت آدم(ع)
- ۱۹۰ ..... ۱۰- ستر عورت با برگ درختان
- ۱۹۱ ..... ۱۱- ستر عورت حوا
- ۱۹۱ ..... ۱۲- عوامل کشف عورت آدم(ع)
- ۱۹۳ ..... ۱۳- عوامل کشف عورت حوا
- ۱۹۳ ..... ۱۴- عورت آدم(ع)

- ۱۵- عورت حوا ۱۹۳
- ۱۶- کشف عورت آدم(ع) ۱۹۳
- ۱۷- کشف عورت حوا ۱۹۵
- ۱۸- کیفر نگاه به عورت دیگران ۱۹۷
- ۱۹- مستوری عورت آدم(ع) ۱۹۷
- ۲۰- مستوری عورت حوا ۱۹۹
- ۲۱- ناپسندی عورت ۱۹۹
- ۲۲- وجوب ستر عورت ۱۹۹
- ۸- عهد ۲۰۱
- ۱- آثار ذکر پرسش از عهد ۲۰۱
- ۲- آثار ذکر عهد خدا ۲۰۱
- ۳- آثار عهد ۲۰۱
- ۴- آثار عهد با خدا ۲۰۲
- ۵- آثار عهد خدا ۲۰۲
- ۶- آثار عهد شکنی ۲۰۲
- ۷- آثار عهد شکنی بنی اسرائیل ۲۰۴
- ۸- آثار وفای به عهد ۲۰۴
- ۹- آداب عهد ۲۰۸
- ۱۰- احکام عهد ۲۰۸
- ۱۱- احکامعهد ۲۱۲
- ۱۲- ادعای عهد با خدا ۲۱۲
- ۱۳- ارزش وفای به عهد ۲۱۲
- ۱۴- امتحان با وفای به عهد ۲۱۴
- ۱۵- انتظار وفای به عهد ۲۱۴
- ۱۶- اهتمام لاوی به عهد ۲۱۵
- ۱۷- اهمیت عهد ۲۱۶

- ۱۸- اهمیت وفای به عهد ۲۱۶
- ۱۹- بنی اسرائیل و عهد خدا ۲۲۴
- ۲۰- پاداش وفاداران به عهد ۲۲۴
- ۲۱- پاداش وفای به عهد ۲۲۵
- ۲۲- تشویق به وفای به عهد ۲۲۶
- ۲۳- تصمیم عمل به عهد خدا ۲۲۶
- ۲۴- حتمیت عهد خدا ۲۲۸
- ۲۵- حُسن فرجام وفاداران به عهد ۲۲۸
- ۲۶- حقیقت عهد با خدا ۲۲۸
- ۲۷- درخواست وفای به عهد از موسی(ع) ۲۲۸
- ۲۸- ذکر عهد خدا ۲۲۸
- ۲۹- زمینه عهد ۲۳۰
- ۳۰- زمینه عهد با خدا ۲۳۱
- ۳۱- زمینه وفای به عهد ۲۳۲
- ۳۲- سوء استفاده از عهد با خدا ۲۳۲
- ۳۳- شرایط وفای به عهد ۲۳۴
- ۳۴- شرایط وفای به عهد خدا ۲۳۴
- ۳۵- شرایط وفای عهد خدا ۲۳۴
- ۳۶- عجز در وفای به عهد ۲۳۴
- ۳۷- عوامل عهد شکنی ۲۳۶
- ۳۸- عهد آدم(ع) با خدا ۲۳۶
- ۳۹- عهد امت های پیشین ۲۳۶
- ۴۰- عهد انسان با خدا ۲۳۸
- ۴۱- عهد انسان ها با خدا ۲۳۸
- ۴۲- عهد با انبیا ۲۴۰
- ۴۳- عهد با بنی اسرائیل ۲۴۲

- ۴۴- عهد با خدا ۲۴۲
- ۴۵- عهد با عیسی(ع) ۲۵۲
- ۴۶- عهد با محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۵۲
- ۴۷- عهد با مسیحیان ۲۵۳
- ۴۸- عهد با مؤمنان ۲۵۴
- ۴۹- عهد با یوسف(ع) ۲۵۴
- ۵۰- عهد با کافران ۲۵۴
- ۵۱- عهد برادران یوسف ۲۵۶
- ۵۲- عهد بنی اسرائیل ۲۵۸
- ۵۳- عهد بنی اسرائیل با خدا ۲۵۸
- ۵۴- عهد جایز ۲۵۸
- ۵۵- عهد حوا با خدا ۲۵۹
- ۵۶- عهد حواریون ۲۶۰
- ۵۷- عهد خدا ۲۶۰
- ۵۸- عهد خدا با ابراهیم(ع) ۲۷۸
- ۵۹- عهد خدا با انبیا ۲۷۸
- ۶۰- عهد خدا با انسان ها ۲۸۰
- ۶۱- عهد خدا با انسانها ۲۸۳
- ۶۲- عهد خدا با اهل کتاب ۲۸۵
- ۶۳- عهد خدا با بنی اسرائیل ۲۸۶
- ۶۴- عهد خدا با عیسی(ع) ۲۹۲
- ۶۵- عهد خدا با محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۹۳
- ۶۶- عهد خدا با موسی(ع) ۲۹۴
- ۶۷- عهد خدا با مؤمنان ۲۹۴
- ۶۸- عهد خدا با نوح(ع) ۲۹۶
- ۶۹- عهد خدا با یهود ۲۹۶

- ۲۹۸ ----- ۷۰- عهد در ادیان -----
- ۲۹۸ ----- ۷۱- عهد شکنی انسان -----
- ۲۹۸ ----- ۷۲- عهد شکنی انسان ها -----
- ۲۹۹ ----- ۷۳- عهد شکنی با بنی نضیر -----
- ۳۰۰ ----- ۷۴- عهد شکنی با خدا -----
- ۳۰۱ ----- ۷۵- عهد شکنی بنی اسرائیل -----
- ۳۰۸ ----- ۷۶- عهد شکنی قلب بیمار -----
- ۳۰۸ ----- ۷۷- عهد شکنی مسیحیان -----
- ۳۰۹ ----- ۷۸- عهد فرعونیان با موسی(ع) -----
- ۳۱۰ ----- ۷۹- عهد فطری -----
- ۳۱۲ ----- ۸۰- عهد محمد(صلی الله علیه و آله) با یهود -----
- ۳۱۲ ----- ۸۱- عهد مسلمانان مدینه -----
- ۳۱۲ ----- ۸۲- عهد مسیحیان با خدا -----
- ۳۱۴ ----- ۸۳- عهد مشرکان مکه -----
- ۳۱۴ ----- ۸۴- عهد منافقان صدر اسلام -----
- ۳۱۴ ----- ۸۵- عهد منافقان مدینه برای جهاد -----
- ۳۱۴ ----- ۸۶- عهد موسی(ع) با بنی اسرائیل -----
- ۳۱۶ ----- ۸۷- عهد موسی(ع) با خدا -----
- ۳۱۶ ----- ۸۸- عهد موسی(ع) و خضر(ع) -----
- ۳۱۶ ----- ۸۹- عهد مؤمنان -----
- ۳۱۸ ----- ۹۰- عهد یهود با انبیا -----
- ۳۱۸ ----- ۹۱- عهد یهود با خدا -----
- ۳۱۸ ----- ۹۲- فراموشی عهد با خدا -----
- ۳۲۰ ----- ۹۳- فراموشی عهد خدا -----
- ۳۲۰ ----- ۹۴- فضیلت وفای به عهد -----
- ۳۲۰ ----- ۹۵- فلسفه عهد خدا با انبیا -----

- ۳۲۲ ..... ۹۶- قبول عهد خدا
- ۳۲۲ ..... ۹۷- قرآن و عهد شکنان
- ۳۲۲ ..... ۹۸- کیفر منافقان عهد شکن
- ۳۲۲ ..... ۹۹- کیفر نقض عهد
- ۳۲۴ ..... ۱۰۰- گواه عهد موسی(ع)
- ۳۲۴ ..... ۱۰۱- گواهان بر عهد
- ۳۲۴ ..... ۱۰۲- محرومیت منافقان عهد شکن
- ۳۲۴ ..... ۱۰۳- مشروعیت عهد با خدا
- ۳۲۴ ..... ۱۰۴- مقامات وفاداران به عهد
- ۳۲۶ ..... ۱۰۵- ناپسندی عهد شکنی
- ۳۲۶ ..... ۱۰۶- نقض عهد
- ۳۲۸ ..... ۱۰۷- وجوب وفای به عهد
- ۳۳۰ ..... ۱۰۸- وفا به عهد موسی(ع)
- ۳۳۰ ..... ۱۰۹- وفا به عهد مؤمنان
- ۳۳۲ ..... ۱۱۰- وفای به عهد
- ۳۴۰ ..... ۱۱۱- وفای به عهد اسماعیل(ع)
- ۳۴۰ ..... ۱۱۲- وفای به عهد با خدا
- ۳۴۰ ..... ۱۱۳- وفای به عهد بنی اسرائیل
- ۳۴۰ ..... ۱۱۴- وفای به عهد خدا
- ۳۴۲ ..... ۱۱۵- وفای به عهد مسلمانان مدینه
- ۳۴۴ ..... ۱۱۶- وفای به عهد مؤمنان
- ۳۴۴ ..... ۱۱۷- وفای خدا به عهد
- ۳۴۶ ..... ۱۱۸- وفای عهد
- ۳۴۶ ..... ۱۱۹- یعقوب(ع) و عهد برادران یوسف
- ۳۴۶ ..... ۱۲۰- یهود و عهد خدا
- ۳۴۷ ..... ۱۲۱- عهدشکنان

- ۱۲۲- انذار عهدشکنان ۳۴۸
- ۱۲۳- حسابرسی اخروی عهدشکنان ۳۴۹
- ۱۲۴- خیانت عهدشکنان ۳۵۰
- ۱۲۵- دنیاطلبی عهدشکنان ۳۵۰
- ۱۲۶- روش برخورد با عهدشکنان ۳۵۰
- ۱۲۷- سختی حسابرسی عهدشکنان ۳۵۲
- ۱۲۸- شدت کیفر عهدشکنان ۳۵۲
- ۱۲۹- عبرت از فرجام عهدشکنان ۳۵۲
- ۱۳۰- عهدشکنان با موسی(ع) ۳۵۴
- ۱۳۱- عهدشکنان بنی اسرائیل ۳۵۴
- ۱۳۲- عهدشکنان جنگ افروز ۳۵۴
- ۱۳۳- عهدشکنان در جهنم ۳۵۴
- ۱۳۴- عهدشکنان در قیامت ۳۵۶
- ۱۳۵- عهدشکنان مسیحیان ۳۵۶
- ۱۳۶- عهدشکنان و محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۵۶
- ۱۳۷- عهدشکنان یهود ۳۵۸
- ۱۳۸- فرجام شوم عهدشکنان ۳۵۸
- ۱۳۹- قتل عهدشکنان ۳۵۸
- ۱۴۰- قضاوت علیه عهدشکنان ۳۵۸
- ۱۴۱- کوه بینی عهدشکنان ۳۶۰
- ۱۴۲- کیفر عهدشکنان ۳۶۰
- ۱۴۳- لعن بر عهدشکنان ۳۶۰
- ۱۴۴- محرومیت عهدشکنان ۳۶۰
- ۱۴۵- مغضوبیت عهدشکنان ۳۶۲
- ۱۴۶- مؤاخذه اخروی عهدشکنان ۳۶۳
- ۱۴۷- هشدار به عهدشکنان ۳۶۴

- ۱۴۸- آثار اصرار بر عهدشکنی ۳۶۴
- ۱۴۹- آثار عهدشکنی ۳۶۴
- ۱۵۰- آثار عهدشکنی با انبیا ۳۷۰
- ۱۵۱- آثار عهدشکنی با خدا ۳۷۰
- ۱۵۲- آثار عهدشکنی با رهبران دینی ۳۷۰
- ۱۵۳- آثار عهدشکنی با محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۷۲
- ۱۵۴- افشای عهدشکنی کافران صدراسلام ۳۷۲
- ۱۵۵- بی منطقی عهدشکنی ۳۷۲
- ۱۵۶- ترک عهدشکنی ۳۷۲
- ۱۵۷- تشبیه عهدشکنی ۳۷۴
- ۱۵۸- حرمت عهدشکنی ۳۷۴
- ۱۵۹- حرمت عهدشکنی با خدا ۳۷۶
- ۱۶۰- زمینه با خدا ۳۷۶
- ۱۶۱- زمینه عهدشکنی ۳۷۶
- ۱۶۲- زیان با خدا ۳۷۸
- ۱۶۳- سرزنش عهدشکنی ۳۷۸
- ۱۶۴- عذاب اخروی عهدشکنی ۳۷۸
- ۱۶۵- عوامل عهدشکنی ۳۸۰
- ۱۶۶- عهدشکنی آدم(ع) ۳۸۰
- ۱۶۷- عهدشکنی اصحاب شمال ۳۸۲
- ۱۶۸- عهدشکنی اکثریت یهود ۳۸۲
- ۱۶۹- عهدشکنی امت های پیشین ۳۸۲
- ۱۷۰- عهدشکنی اهل کتاب ۳۸۲
- ۱۷۱- عهدشکنی با انبیا ۳۸۴
- ۱۷۲- عهدشکنی با خدا ۳۸۴
- ۱۷۳- عهدشکنی با خضر(ع) ۳۹۰

- ۳۹۰ ..... ۱۷۴- عهدشکنی با کافران
- ۳۹۱ ..... ۱۷۵- عهدشکنی با محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۳۹۲ ..... ۱۷۶- عهدشکنی باخضر(ع)
- ۳۹۲ ..... ۱۷۷- عهدشکنی ثعلبه بن حاطب
- ۳۹۲ ..... ۱۷۸- عهدشکنی حوا
- ۳۹۴ ..... ۱۷۹- عهدشکنی دشمنان
- ۳۹۴ ..... ۱۸۰- عهدشکنی شیطان
- ۳۹۴ ..... ۱۸۱- عهدشکنی فرعون
- ۳۹۴ ..... ۱۸۲- عهدشکنی فرعونیان
- ۳۹۶ ..... ۱۸۳- عهدشکنی کافران
- ۴۰۰ ..... ۱۸۴- عهدشکنی مسیحیان
- ۴۰۰ ..... ۱۸۵- عهدشکنی مشرکان
- ۴۰۲ ..... ۱۸۶- عهدشکنی منافقان
- ۴۰۴ ..... ۱۸۷- عهدشکنی منافقان صدر اسلام
- ۴۰۴ ..... ۱۸۸- عهدشکنی منافقان مدینه
- ۴۰۶ ..... ۱۸۹- عهدشکنی موسی(ع)
- ۴۰۸ ..... ۱۹۰- عهدشکنی یهود
- ۴۱۲ ..... ۱۹۱- عهدشکنی یهود با محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۱۲ ..... ۱۹۲- عهدشکنی یهود با مسلمانان
- ۴۱۲ ..... ۱۹۳- عهدشکنی یهود مدینه
- ۴۱۴ ..... ۱۹۴- فلسفه عهدشکنی با خدا
- ۴۱۴ ..... ۱۹۵- کیفر عهدشکنی
- ۴۱۶ ..... ۱۹۶- کیفر عهدشکنی با خدا
- ۴۱۷ ..... ۱۹۷- گناه با خدا
- ۴۱۸ ..... ۱۹۸- گناه عهدشکنی
- ۴۲۰ ..... ۱۹۹- گواهان عهدشکنی منافقان

- ۲۰۰- مبارزه با عهدشکنی ۴۲۰
- ۲۰۱- محمد(صلی الله علیه و آله) و عهدشکنی یهود ۴۲۰
- ۲۰۲- ممنوعیت عهدشکنی با خدا ۴۲۲
- ۲۰۳- منشأ عهدشکنی ۴۲۲
- ۲۰۴- موارد عهدشکنی ۴۲۲
- ۲۰۵- موانع عهدشکنی ۴۲۳
- ۲۰۶- موانع عهدشکنی با خدا ۴۲۴
- ۲۰۷- موجبات عهدشکنی ۴۲۶
- ۲۰۸- ناپسندی عهدشکنی ۴۲۶
- ۲۰۹- نیت عهدشکنی ۴۲۷
- ۹- عید ۴۲۹
- ۱- عید غدیر ۴۲۹
- ۲- تکبیر عید فطر ۴۲۹
- ۳- نماز عید فطر ۴۳۰
- ۴- عید قربان ۴۳۰
- ۵- تکبیر عید قربان ۴۳۱
- ۶- روز عید قربان ۴۳۲
- ۷- سوگند به عید قربان ۴۳۲
- ۸- شب عید قربان ۴۳۲
- ۹- نماز عید قربان ۴۳۴
- ۱۰- عید نوروز ۴۳۴
- ۱۰- عیب ۴۳۵
- ۱- آثار اجتناب از عیب جویی ۴۳۵
- ۲- آثار عیب جویی ۴۳۵
- ۳- افشای عیب ۴۳۶
- ۴- تجزیه بدن عیب جویان ۴۳۶

- ۴۳۶ ..... ۵- تهدید افشاگران عیب
- ۴۳۸ ..... ۶- حرمت اطاعت از عیب جویان
- ۴۳۸ ..... ۷- حرمت افشای عیب
- ۴۳۸ ..... ۸- خدا و عیب
- ۴۴۶ ..... ۹- ذلت عیب جویان
- ۴۴۶ ..... ۱۰- رد خواسته های عیب جویان
- ۴۴۶ ..... ۱۱- زمینه عیب جویی
- ۴۴۸ ..... ۱۲- زمینه عیب جویی از مؤمنان
- ۴۴۸ ..... ۱۳- سرزنش عیب جویی
- ۴۵۰ ..... ۱۴- عوامل عیب جویی منافقان
- ۴۵۰ ..... ۱۵- عیب جوی از فقرا
- ۴۵۰ ..... ۱۶- عیب جویان در جهنم
- ۴۵۲ ..... ۱۷- عیب جویی از محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۵۲ ..... ۱۸- عیب جویی از مؤمنان
- ۴۵۴ ..... ۱۹- عیب جویی کافران
- ۴۵۴ ..... ۲۰- عیب جویی مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۵۴ ..... ۲۱- عیب جویی منافقان
- ۴۵۶ ..... ۲۲- عیب جویی منافقان صدر اسلام
- ۴۵۶ ..... ۲۳- کیفر عیب جویان
- ۴۵۸ ..... ۲۴- کیفر عیب جویی
- ۴۵۸ ..... ۲۵- گناه عیب جویی
- ۴۵۸ ..... ۲۶- ممنوعیت اطاعت از عیب جویان
- ۴۵۸ ..... ۲۷- ممنوعیت عیب جویی
- ۴۶۰ ..... ۲۸- منشأ رفع عیب در موجودات
- ۴۶۰ ..... ۲۹- ناپسندی عیب جویی از مؤمنان
- ۴۶۰ ..... ۳۰- نهی از عیب جویی

- ۳۱- هشدار به افشاگران عیب ۴۶۲
- ۳۲- تجزیه بدن عیب جویان ۴۶۲
- ۳۳- حرمت اطاعت از عیب جویان ۴۶۲
- ۳۴- ذلت عیب جویان ۴۶۲
- ۳۵- رد خواسته های عیب جویان ۴۶۴
- ۳۶- عیب جویان در جهنم ۴۶۴
- ۳۷- کیفر عیب جویان ۴۶۶
- ۳۸- ممنوعیت اطاعت از عیب جویان ۴۶۶
- ۳۹- آثار اجتناب از عیب جویی ۴۶۶
- ۴۰- آثار عیب جویی ۴۶۸
- ۴۱- زمینه عیب جویی ۴۶۸
- ۴۲- زمینه عیب جویی از مؤمنان ۴۷۰
- ۴۳- سرزنش عیب جویی ۴۷۰
- ۴۴- عوامل عیب جویی منافقان ۴۷۲
- ۴۵- عیب جویی از محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۷۲
- ۴۶- عیب جویی از مؤمنان ۴۷۲
- ۴۷- عیب جویی کافران ۴۷۴
- ۴۸- عیب جویی مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۷۴
- ۴۹- عیب جویی منافقان ۴۷۴
- ۵۰- عیب جویی منافقان صدر اسلام ۴۷۶
- ۵۱- کیفر عیب جویی ۴۷۶
- ۵۲- گناه عیب جویی ۴۷۶
- ۵۳- ممنوعیت عیب جویی ۴۷۸
- ۵۴- ناپسندی عیب جویی از مؤمنان ۴۷۸
- ۵۵- نهی از عیب جویی ۴۷۸
- ۱۱- عیسی (ع) ۴۸۰

- ۴۸۰ ..... (ع) عیسی ۱-
- ۴۸۴ ..... (ع) آثار ولادت عیسی ۲-
- ۴۸۴ ..... (ع) آسایش دنیوی عیسی ۳-
- ۴۸۴ ..... (ع) آفرینش عیسی ۴-
- ۴۸۶ ..... (ع) اجابت دعای عیسی ۵-
- ۴۸۶ ..... (ع) اجابت دعوت عیسی ۶-
- ۴۸۶ ..... (ع) احترام عیسی ۷-
- ۴۸۸ ..... (ع) احزاب دوران عیسی ۸-
- ۴۸۸ ..... (ع) اختلاف بنی اسرائیل دوران عیسی ۹-
- ۴۸۸ ..... (ع) اختلاف در عیسی ۱۰-
- ۴۸۹ ..... (ع) اختلاف درباره عیسی ۱۱-
- ۴۹۰ ..... (ع) اختلاف یهود دوران عیسی ۱۲-
- ۴۹۰ ..... (ع) استمداد عیسی ۱۳-
- ۴۹۰ ..... (ع) استهزای عبودیت عیسی ۱۴-
- ۴۹۲ ..... (ع) استهزای عیسی ۱۵-
- ۴۹۲ ..... (ع) استهزای ولادت عیسی ۱۶-
- ۴۹۲ ..... (ع) اصرار بر الوهیت عیسی ۱۷-
- ۴۹۲ ..... (ع) اضرار به عیسی ۱۸-
- ۴۹۴ ..... (ع) اطاعت از عیسی ۱۹-
- ۴۹۴ ..... (ع) اعتراف عیسی ۲۰-
- ۴۹۴ ..... (ع) اعجاز ولادت عیسی ۲۱-
- ۴۹۶ ..... (ع) اقرار عیسی ۲۲-
- ۴۹۶ ..... (ع) الگوگیری از عیسی ۲۳-
- ۴۹۶ ..... (ع) الوهیت عیسی ۲۴-
- ۵۰۲ ..... (ع) امداد به عیسی ۲۵-
- ۵۰۳ ..... (ع) امکانات مادی عیسی ۲۶-

- ۲۷- امنیت اخروی عیسی (ع) ۵۰۴
- ۲۸- امنیت دنیوی عیسی (ع) ۵۰۴
- ۲۹- انبیای بعد از عیسی (ع) ۵۰۴
- ۳۰- انبیای قبل از عیسی (ع) ۵۰۶
- ۳۱- انکار رسالت عیسی (ع) ۵۰۶
- ۳۲- انگیزه عیسی (ع) ۵۰۶
- ۳۳- اهداف عیسی (ع) ۵۰۶
- ۳۴- اهل کتاب و عیسی (ع) ۵۰۸
- ۳۵- ایمان به تعالیم عیسی (ع) ۵۰۸
- ۳۶- ایمان به عیسی (ع) ۵۰۹
- ۳۷- ایمان عیسی (ع) ۵۱۲
- ۳۸- برتری ملائکه بر عیسی (ع) ۵۱۲
- ۳۹- برکت عیسی (ع) ۵۱۳
- ۴۰- بشارت ولادت عیسی (ع) ۵۱۴
- ۴۱- بشارتهای عیسی (ع) ۵۱۶
- ۴۲- بشر بودن عیسی (ع) ۵۱۶
- ۴۳- بطلان الوهیت عیسی (ع) ۵۲۰
- ۴۴- بعثت عیسی (ع) ۵۲۰
- ۴۵- بنی اسرائیل دوران عیسی (ع) ۵۲۲
- ۴۶- بنی اسرائیل و رسالت عیسی (ع) ۵۲۲
- ۴۷- بنی اسرائیل و عیسی (ع) ۵۲۲
- ۴۸- بنی اسرائیل و معجزه عیسی (ع) ۵۲۴
- ۴۹- بینات عیسی (ع) ۵۲۴
- ۵۰- بینش عیسی (ع) ۵۲۶
- ۵۱- پرسش از عیسی (ع) ۵۲۶
- ۵۲- پیروان عیسی (ع) ۵۲۸

- ۵۳- تأیید عیسی (ع) ۵۳۰
- ۵۴- تأیید عیسی (ع) با روح القدس ۵۳۰
- ۵۵- تاریخ دوران عیسی (ع) ۵۳۰
- ۵۶- تاریخ ولادت عیسی (ع) ۵۳۱
- ۵۷- تبلیغ رسالت عیسی (ع) ۵۳۲
- ۵۸- تبیین قصه عیسی (ع) ۵۳۲
- ۵۹- تربیت عیسی (ع) ۵۳۲
- ۶۰- تضمین پاکی عیسی (ع) ۵۳۲
- ۶۱- تعالیم عیسی (ع) ۵۳۴
- ۶۲- تعدد معجزات عیسی (ع) ۵۳۶
- ۶۳- تعلیم عیسی (ع) ۵۳۶
- ۶۴- تقرب عیسی (ع) ۵۳۶
- ۶۵- تکامل عیسی (ع) ۵۳۷
- ۶۶- تکذیب عیسی (ع) ۵۳۸
- ۶۷- تکلم عیسی (ع) در نوزادی ۵۳۹
- ۶۸- تنزیه عیسی (ع) ۵۴۶
- ۶۹- توصیه به عیسی (ع) ۵۴۸
- ۷۰- توصیه های عیسی (ع) ۵۴۸
- ۷۱- توطئه قتل عیسی (ع) ۵۴۸
- ۷۲- توقّف عیسی (ع) ۵۵۰
- ۷۳- تولد عیسی (ع) ۵۵۰
- ۷۴- تهمت به عیسی (ع) ۵۵۲
- ۷۵- تهمت جادوگری به عیسی (ع) ۵۵۴
- ۷۶- تهمت های دشمنان عیسی (ع) ۵۵۴
- ۷۷- جبرئیل و عیسی (ع) ۵۵۴
- ۷۸- جنس پرنده عیسی (ع) ۵۵۴

- ۷۹- جهل عیسی (ع) ۵۵۶
- ۸۰- حالات عیسی (ع) ۵۵۶
- ۸۱- حتمیت امنیت عیسی (ع) ۵۵۶
- ۸۲- حتمیت سلامتی عیسی (ع) ۵۵۶
- ۸۳- حتمیت ولادت عیسی (ع) ۵۵۸
- ۸۴- حشر عیسی (ع) ۵۵۸
- ۸۵- حقانیت دعوت عیسی (ع) ۵۵۸
- ۸۶- حقانیت عیسی (ع) ۵۵۸
- ۸۷- حکمت عیسی (ع) ۵۶۰
- ۸۸- حواریون عیسی (ع) ۵۶۰
- ۸۹- حواریون و عیسی (ع) ۵۶۲
- ۹۰- حیات اخروی عیسی (ع) ۵۶۴
- ۹۱- حیات جسمانی عیسی (ع) ۵۶۴
- ۹۲- حیات عیسی (ع) ۵۶۴
- ۹۳- خدا و عیسی (ع) ۵۶۶
- ۹۴- خلقت عیسی (ع) ۵۶۶
- ۹۵- خواسته عیسی (ع) ۵۶۸
- ۹۶- خوش رفتاری عیسی (ع) ۵۶۹
- ۹۷- خوش قدمی عیسی (ع) ۵۷۰
- ۹۸- خوشنامی عیسی (ع) ۵۷۰
- ۹۹- دعای حواریون عیسی (ع) ۵۷۰
- ۱۰۰- دعوت عیسی (ع) ۵۷۰
- ۱۰۱- دعوت‌های عیسی (ع) ۵۷۲
- ۱۰۲- دلایل نبوت عیسی (ع) ۵۷۴
- ۱۰۳- دلجویی از عیسی (ع) ۵۷۴
- ۱۰۴- دلناری عیسی (ع) ۵۷۶

- ۱۰۵- دیدگاه عیسی (ع) ۵۷۶
- ۱۰۶- دین عیسی (ع) ۵۷۶
- ۱۰۷- ذکر قصه عیسی (ع) ۵۷۸
- ۱۰۸- رأفت عیسی (ع) ۵۷۸
- ۱۰۹- رحمت عیسی (ع) ۵۷۸
- ۱۱۰- رسالت عیسی (ع) ۵۸۰
- ۱۱۱- رستگاری عیسی (ع) ۵۸۲
- ۱۱۲- رضایت عیسی (ع) ۵۸۲
- ۱۱۳- روزی حلال عیسی (ع) ۵۸۴
- ۱۱۴- روش مبارزه دشمنان عیسی (ع) ۵۸۴
- ۱۱۵- زمینه تکامل عیسی (ع) ۵۸۴
- ۱۱۶- زمینه رشد عیسی (ع) ۵۸۴
- ۱۱۷- زمینه عیسی (ع) پرستی ۵۸۶
- ۱۱۸- سازماندهی عیسی (ع) ۵۸۶
- ۱۱۹- سجده عیسی (ع) ۵۸۶
- ۱۲۰- سرزنشهای عیسی (ع) ۵۸۶
- ۱۲۱- سرنوشت عیسی (ع) ۵۸۸
- ۱۲۲- سلامتی دنیوی عیسی (ع) ۵۸۸
- ۱۲۳- سلامتی عیسی (ع) ۵۸۸
- ۱۲۴- سلامتی اخروی عیسی (ع) ۵۹۰
- ۱۲۵- سیره عیسی (ع) ۵۹۰
- ۱۲۶- شخصیت عیسی (ع) ۵۹۰
- ۱۲۷- شرک ربوبی یهود دوران عیسی (ع) ۵۹۲
- ۱۲۸- شرک عبادی یهود دوران عیسی (ع) ۵۹۲
- ۱۲۹- شریعت عیسی (ع) ۵۹۲
- ۱۳۰- شفاعت عیسی (ع) ۵۹۴

- ۱۳۱- شک در رسالت عیسی(ع) ۵۹۴
- ۱۳۲- شک در عیسی(ع) ۵۹۴
- ۱۳۳- شگفتی تکلم عیسی(ع) در نوزادی ۵۹۴
- ۱۳۴- صداقت عیسی(ع) ۵۹۶
- ۱۳۵- صفات عیسی(ع) ۵۹۶
- ۱۳۶- صلیب عیسی(ع) ۵۹۸
- ۱۳۷- ضعف عیسی(ع) ۵۹۸
- ۱۳۸- طعام عیسی(ع) ۵۹۸
- ۱۳۹- طهارت عیسی(ع) ۵۹۸
- ۱۴۰- ظهور عیسی(ع) ۶۰۰
- ۱۴۱- عبرت از قصه عیسی(ع) ۶۰۰
- ۱۴۲- عبرت از ولادت عیسی(ع) ۶۰۲
- ۱۴۳- عبودیت عیسی(ع) ۶۰۲
- ۱۴۴- عروج جسمانی عیسی(ع) ۶۰۴
- ۱۴۵- عروج عیسی(ع) ۶۰۴
- ۱۴۶- عصمت عیسی(ع) ۶۰۶
- ۱۴۷- عطوفت عیسی(ع) ۶۰۶
- ۱۴۸- عظمت عیسی(ع) ۶۰۷
- ۱۴۹- عظمت منافع ولادت عیسی(ع) ۶۰۸
- ۱۵۰- عقیده به الوهیت عیسی(ع) ۶۰۸
- ۱۵۱- عقیده عیسی(ع) ۶۱۰
- ۱۵۲- علم عیسی(ع) ۶۱۲
- ۱۵۳- علم غیب عیسی(ع) ۶۱۳
- ۱۵۴- عهد با عیسی(ع) ۶۱۴
- ۱۵۵- عهد خدا با عیسی(ع) ۶۱۴
- ۱۵۶- عیسی(ع) از آیات خدا ۶۱۴

- ۱۵۷- عیسی (ع) از صالحان ۶۱۶
- ۱۵۸- عیسی (ع) در بنی اسرائیل ۶۱۶
- ۱۵۹- عیسی (ع) در قیامت ۶۱۶
- ۱۶۰- عیسی (ع) فرزند مریم (س) ۶۱۸
- ۱۶۱- عیسی (ع) مسیح ۶۱۹
- ۱۶۲- عیسی (ع) و انجیل ۶۲۰
- ۱۶۳- عیسی (ع) و اهل کتاب ۶۲۰
- ۱۶۴- عیسی (ع) و بنی اسرائیل ۶۲۲
- ۱۶۵- عیسی (ع) و تورات ۶۲۶
- ۱۶۶- عیسی (ع) و حواریون ۶۲۸
- ۱۶۷- عیسی (ع) و خفاش ۶۲۸
- ۱۶۸- عیسی (ع) و خلقت پرنده ۶۲۸
- ۱۶۹- عیسی (ع) و شرک مسیحیان ۶۳۰
- ۱۷۰- عیسی (ع) و فرزندى خدا ۶۳۰
- ۱۷۱- عیسی (ع) و کافران ۶۳۰
- ۱۷۲- عیسی (ع) و گمراهان ۶۳۰
- ۱۷۳- عیسی (ع) و مردم ۶۳۲
- ۱۷۴- عیسی (ع) و مسیحیان ۶۳۲
- ۱۷۵- عیسی (ع) و مؤمنان ۶۳۴
- ۱۷۶- عیسی (ع) هنگام استماع آیات خدا ۶۳۴
- ۱۷۷- غلو درباره عیسی (ع) ۶۳۴
- ۱۷۸- فضایل عیسی (ع) ۶۳۶
- ۱۷۹- فلسفه ذکر قصه عیسی (ع) ۶۴۶
- ۱۸۰- فلسفه ولادت عیسی (ع) ۶۴۶
- ۱۸۱- قتل عیسی (ع) ۶۴۶
- ۱۸۲- قحطی در دوران عیسی (ع) ۶۴۸

- ۱۸۳- قدرت عیسی (ع) ۶۴۸
- ۱۸۴- قصه عیسی (ع) ۶۵۰
- ۱۸۵- قضاوت عیسی (ع) ۶۶۲
- ۱۸۶- قیاس بت ها با عیسی (ع) ۶۶۲
- ۱۸۷- کتاب آسمانی عیسی (ع) ۶۶۴
- ۱۸۸- کتاب عیسی (ع) ۶۶۴
- ۱۸۹- کفر به رسالت عیسی (ع) ۶۶۴
- ۱۹۰- کفر به عیسی (ع) ۶۶۶
- ۱۹۱- کیفیت ولادت عیسی (ع) ۶۶۶
- ۱۹۲- گروه های اجتماعی دوران عیسی (ع) ۶۶۶
- ۱۹۳- گریه عیسی (ع) ۶۶۶
- ۱۹۴- گواهی عیسی (ع) ۶۶۸
- ۱۹۵- گهواره عیسی (ع) ۶۷۰
- ۱۹۶- لعن عیسی (ع) ۶۷۰
- ۱۹۷- لقب عیسی (ع) ۶۷۲
- ۱۹۸- مادر عیسی (ع) ۶۷۲
- ۱۹۹- مجادله درباره عیسی (ع) ۶۷۶
- ۲۰۰- محافظت از عیسی (ع) ۶۷۸
- ۲۰۱- محدوده رسالت عیسی (ع) ۶۷۸
- ۲۰۲- مربی عیسی (ع) ۶۷۸
- ۲۰۳- مرگ عیسی (ع) ۶۸۰
- ۲۰۴- مریم (س) و عیسی (ع) ۶۸۲
- ۲۰۵- مسؤولیت عیسی (ع) ۶۸۲
- ۲۰۶- مسیحیان و ربوبیت عیسی (ع) ۶۸۴
- ۲۰۷- مسیحیان و عیسی (ع) ۶۸۴
- ۲۰۸- مشرکان و عیسی (ع) ۶۸۶

- ۲۰۹- معارفه عیسی(ع) ۶۸۶
- ۲۱۰- معبودیت عیسی(ع) ۶۸۶
- ۲۱۱- معجزات عیسی(ع) ۶۸۷
- ۲۱۲- معجزه عیسی(ع) ۶۹۰
- ۲۱۳- معجزه ولادت عیسی(ع) ۶۹۴
- ۲۱۴- معلم عیسی(ع) ۶۹۶
- ۲۱۵- مقام عیسی(ع) ۶۹۶
- ۲۱۶- مقامات عیسی(ع) ۶۹۸
- ۲۱۷- مکان استقرار عیسی(ع) ۷۰۲
- ۲۱۸- مکذبان عیسی(ع) ۷۰۴
- ۲۱۹- مکذبان عیسی(ع) در قیامت ۷۰۴
- ۲۲۰- منشأ استبعاد خلقت عیسی(ع) ۷۰۴
- ۲۲۱- منشأ امنیت عیسی(ع) ۷۰۶
- ۲۲۲- منشأ تعالیم عیسی(ع) ۷۰۶
- ۲۲۳- منشأ حق پذیری عیسی(ع) ۷۰۶
- ۲۲۴- منشأ خلقت عیسی(ع) ۷۰۶
- ۲۲۵- منشأ سعادت عیسی(ع) ۷۰۸
- ۲۲۶- منشأ سلامتی عیسی(ع) ۷۰۸
- ۲۲۷- مؤمنان به عیسی(ع) ۷۰۸
- ۲۲۸- مهمترین رسالت عیسی(ع) ۷۰۸
- ۲۲۹- نام عیسی(ع) ۷۱۰
- ۲۳۰- نامگذاری عیسی(ع) ۷۱۰
- ۲۳۱- نبوت عیسی(ع) ۷۱۰
- ۲۳۲- نجات عیسی(ع) ۷۱۶
- ۲۳۳- نزول انجیل بر عیسی(ع) ۷۱۸
- ۲۳۴- نسب عیسی(ع) ۷۱۸

- ۲۳۵- نصرت عیسی(ع) ۷۱۸
- ۲۳۶- نعمت عیسی(ع) ۷۱۸
- ۲۳۷- نعمتهای عیسی(ع) ۷۲۰
- ۲۳۸- نفی الوهیت عیسی(ع) ۷۲۱
- ۲۳۹- نقش عیسی(ع) ۷۲۶
- ۲۴۰- نقل مکان عیسی(ع) ۷۲۶
- ۲۴۱- نوزادی عیسی(ع) ۷۲۶
- ۲۴۲- نیازهای عیسی(ع) ۷۲۹
- ۲۴۳- نیازهای معنوی عیسی(ع) ۷۳۰
- ۲۴۴- نیکی عیسی(ع) ۷۳۰
- ۲۴۵- وحی به عیسی(ع) ۷۳۰
- ۲۴۶- وضوح معجزات عیسی(ع) ۷۳۰
- ۲۴۷- وفاداری عیسی(ع) ۷۳۲
- ۲۴۸- ولادت تکوینی عیسی(ع) ۷۳۲
- ۲۴۹- ولادت عیسی(ع) ۷۳۲
- ۲۵۰- ولایت عیسی(ع) ۷۳۶
- ۲۵۱- ویژگی خلقت عیسی(ع) ۷۳۶
- ۲۵۲- ویژگی معجزه عیسی(ع) ۷۳۶
- ۲۵۳- ویژگیهای برکت عیسی(ع) ۷۳۸
- ۲۵۴- ویژگیهای حشر عیسی(ع) ۷۳۸
- ۲۵۵- ویژگیهای خلقت عیسی(ع) ۷۳۸
- ۲۵۶- ویژگیهای عیسی(ع) ۷۴۰
- ۲۵۷- ویژگیهای مرگ عیسی(ع) ۷۴۲
- ۲۵۸- ویژگیهای نبوت عیسی(ع) ۷۴۲
- ۲۵۹- ویژگیهای ولادت عیسی(ع) ۷۴۲
- ۲۶۰- هدایت عیسی(ع) ۷۴۴

- ۲۶۱- هدایتگری عیسی(ع) ----- ۷۴۴
- ۲۶۲- هشدار عیسی(ع) ----- ۷۴۶
- ۲۶۳- یأس عیسی(ع) ----- ۷۴۶
- ۲۶۴- یهود دوران عیسی(ع) ----- ۷۴۸
- ۲۶۵- یهود و عیسی(ع) ----- ۷۴۸
- ۲۶۶- یهود و قتل عیسی(ع) ----- ۷۵۰
- ۱۲- غاصبان ----- ۷۵۲
- ۱- غاصبان ----- ۷۵۲
- ۲- امتحان غاصبان ----- ۷۵۲
- ۳- حشر غاصبان ----- ۷۵۲
- ۴- محرومیت غاصبان ----- ۷۵۳
- ۵- ناظر بر غاصبان ----- ۷۵۳
- ۱۳- غافلان ----- ۷۵۴
- ۱- غافلان ----- ۷۵۴
- ۲- آرزوی اخروی غافلان ----- ۷۵۶
- ۳- آسایش غافلان ----- ۷۵۶
- ۴- اضطراب غافلان ----- ۷۵۶
- ۵- اقرار اخروی غافلان ----- ۷۵۸
- ۶- اندوه غافلان ----- ۷۵۸
- ۷- انذار غافلان ----- ۷۵۸
- ۸- اهمیت انذار غافلان ----- ۷۵۸
- ۹- بی ارزشی غافلان ----- ۷۶۰
- ۱۰- بینش غلط غافلان ----- ۷۶۰
- ۱۱- پرسش اخروی غافلان ----- ۷۶۰
- ۱۲- تذکر به غافلان ----- ۷۶۰
- ۱۳- تشبیه قلب غافلان ----- ۷۶۲

- ۱۴- تعجب اخروی غافلان ۷۶۲
- ۱۵- حشر غافلان ۷۶۲
- ۱۶- رفاه غافلان ۷۶۴
- ۱۷- زمینه هدایت غافلان ۷۶۴
- ۱۸- زیانکاری اخروی غافلان ۷۶۴
- ۱۹- سرزنش اخروی غافلان ۷۶۴
- ۲۰- سرور غافلان ۷۶۶
- ۲۱- صفات غافلان ۷۶۶
- ۲۲- عبرت ناپذیری غافلان ۷۶۶
- ۲۳- عجز غافلان ۷۶۶
- ۲۴- عذاب غافلان ۷۶۸
- ۲۵- عوامل تنبه غافلان ۷۶۸
- ۲۶- غافلان از آیات انفسی ۷۶۹
- ۲۷- غافلان از آیات خدا ۷۷۰
- ۲۸- غافلان از پادشاهی خدا ۷۷۰
- ۲۹- غافلان از حسابرسی اخروی ۷۷۰
- ۳۰- غافلان از خدا ۷۷۲
- ۳۱- غافلان از قبر ۷۷۲
- ۳۲- غافلان از قیامت ۷۷۳
- ۳۳- غافلان از مرگ ۷۷۴
- ۳۴- فرجام غافلان ۷۷۵
- ۳۵- فسق غافلان ۷۷۶
- ۳۶- کوری اخروی غافلان ۷۷۶
- ۳۷- کوری اخروی غافلان از خدا ۷۷۸
- ۳۸- کوری غافلان ۷۷۸
- ۳۹- گلایه اخروی غافلان ۷۷۸

- ۷۷۸ ..... ۴۰- گمراهی غافلان
- ۷۸۰ ..... ۴۱- محرومیت غافلان
- ۷۸۰ ..... ۴۲- منشأ حشر غافلان
- ۷۸۰ ..... ۴۳- نگرانی غافلان
- ۷۸۰ ..... ۴۴- نماز غافلان
- ۷۸۲ ..... ۴۵- ویژگیهای غافلان
- ۷۸۲ ..... ۴۶- هشدار به غافلان
- ۷۸۲ ..... ۴۷- یأس غافلان
- ۷۸۳ ..... ۱۴- غبطه
- ۷۸۳ ..... ۱- غبطه ناپسند
- ۷۸۴ ..... ۱۵- غذا
- ۷۸۴ ..... ۱- امتناع مهمان از غذا
- ۷۸۴ ..... ۲- اهمیت غذا
- ۷۸۴ ..... ۳- صرف غذا در خانه محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۷۸۵ ..... ۴- غذا در معبد قوم ابراهیم
- ۷۸۶ ..... ۵- کمبود غذا در بنی اسرائیل
- ۷۸۷ ..... ۶- ملائکه و غذا
- ۷۸۷ ..... ۷- نعمت غذا
- ۷۸۷ ..... ۸- نیاز به غذا
- ۷۸۸ ..... ۱۶- مواد غذایی
- ۷۸۸ ..... ۱- مواد غذایی
- ۷۸۸ ..... ۲- تقدیر مواد غذایی
- ۷۸۸ ..... ۳- زمینه تأمین مواد غذایی
- ۷۸۹ ..... ۴- مطالعه تولید مواد غذایی
- ۷۸۹ ..... ۵- مطالعه مصرف مواد غذایی
- ۷۸۹ ..... ۶- منشأ مواد غذایی

- ۷- نقش مواد غذایی ۷۹۰
- ۱۷- غرایز ۷۹۲
- ۱- اعتدال در غرایز جنسی ۷۹۲
- ۲- تعدیل غرایز ۷۹۲
- ۳- عوامل تعدیل غرایز ۷۹۲
- ۴- غرایز آدم(ع) ۷۹۳
- ۵- غرایز انسان ۷۹۵
- ۶- غرایز حوا ۷۹۵
- ۷- غرایز حیوانات ۷۹۵
- ۸- نقش غرایز ۷۹۶
- ۹- اعتدال در غرایز جنسی ۷۹۷
- ۱۰- غریزه جنسی ۷۹۷
- ۱۱- ارضای غریزه جنسی ۷۹۹
- ۱۲- ارضای نامشروع غریزه جنسی ۸۰۰
- ۱۳- تعدیل غریزه جنسی ۸۰۱
- ۱۴- خطر غریزه جنسی ۸۰۱
- ۱۵- روش ارضای غریزه جنسی ۸۰۱
- ۱۶- روش ارضای غریزه جنسی در صدراسلام ۸۰۵
- ۱۷- زمینه ارضای غریزه جنسی ۸۰۵
- ۱۸- زمینه تقویت غریزه جنسی ۸۰۵
- ۱۹- سرزنش ارضای غریزه جنسی در صدراسلام ۸۰۷
- ۲۰- غریزه جنسی یوسف(ع) ۸۰۷
- ۲۱- قدرت غریزه جنسی ۸۰۷
- ۱۸- غزوه ۸۰۹
- ۱- آثار پیروزی در غزوه تبوک ۸۰۹
- ۲- آثار پیروزی در غزوه خیبر ۸۰۹

- ۳- آثار تخلف از غزوه تبوک ۸۱۰
- ۴- آثار سختی بر متخلفان غزوه تبوک ۸۱۰
- ۵- آثار سختی غزوه تبوک ۸۱۰
- ۶- آثار غزوه بدر ۸۱۲
- ۷- آثار غزوه بنی نضیر ۸۱۴
- ۸- آثار غزوه تبوک ۸۱۴
- ۹- آرامش مؤمنان در غزوه حنین ۸۱۴
- ۱۰- آسایش طلبی متخلفان از غزوه تبوک ۸۱۶
- ۱۱- آموزش متخلفان غزوه تبوک ۸۱۶
- ۱۲- آموزش مجاهدان غزوه بدر ۸۱۶
- ۱۳- اتحاد مسلمانان در غزوه بدر ۸۱۶
- ۱۴- احزاب صدراسلام در غزوه احزاب ۸۱۸
- ۱۵- احکام منافقان پس از غزوه تبوک ۸۱۹
- ۱۶- احکام منافقان قبل از غزوه تبوک ۸۲۰
- ۱۷- اسارت کافران در غزوه بدر ۸۲۰
- ۱۸- استعاده متخلفان غزوه تبوک ۸۲۰
- ۱۹- استغاثه مجاهدان غزوه بدر ۸۲۰
- ۲۰- اسیران غزوه بدر ۸۲۲
- ۲۱- اسیرگیری در غزوه بدر ۸۲۲
- ۲۲- اضطراب منافقان مدینه در غزوه احزاب ۸۲۴
- ۲۳- افساد متخلفان از غزوه تبوک ۸۲۴
- ۲۴- اقرار متخلفان از غزوه تبوک ۸۲۵
- ۲۵- اقرار متخلفان غزوه تبوک ۸۲۶
- ۲۶- امداد به مجاهدان غزوه بدر ۸۲۶
- ۲۷- امداد در غزوه بدر ۸۲۶
- ۲۸- امداد غیبی در غزوه بدر ۸۲۸

- ۲۹- امدادهای خدا در غزوه حنین ۸۲۸
- ۳۰- امدادهای غیبی در غزوه احزاب ۸۲۸
- ۳۱- امدادهای غیبی در غزوه حنین ۸۳۰
- ۳۲- امنیت خانه مجاهدان غزوه احزاب ۸۳۰
- ۳۳- اندوه معذوران غزوه تبوک ۸۳۱
- ۳۴- انزوای اجتماعی متخلفان غزوه تبوک ۸۳۲
- ۳۵- انصار در غزوه تبوک ۸۳۲
- ۳۶- اتفاق متخلفان از غزوه تبوک ۸۳۲
- ۳۷- اولین تخلف متخلفان غزوه تبوک ۸۳۲
- ۳۸- اهمیت پیروزی غزوه بدر ۸۳۴
- ۳۹- اهمیت غزوه بدر ۸۳۴
- ۴۰- باران در غزوه بدر ۸۳۶
- ۴۱- برخورد با متخلفان غزوه تبوک ۸۳۷
- ۴۲- بسیج عمومی در غزوه بنی نضیر ۸۳۸
- ۴۳- بسیج عمومی در غزوه تبوک ۸۳۸
- ۴۴- بشارت به اسیران غزوه بدر ۸۳۸
- ۴۵- بشارت پیروزی غزوه خیبر ۸۳۸
- ۴۶- بیمارستان مدینه در غزوه احزاب ۸۴۰
- ۴۷- پلیدی در مجاهدان غزوه بدر ۸۴۰
- ۴۸- پیروان محمد(صلی الله علیه و آله) در غزوه تبوک ۸۴۰
- ۴۹- پیروزی بر مجاهدان غزوه بدر ۸۴۰
- ۵۰- پیروزی در غزوه بدر ۸۴۲
- ۵۱- پیروزی در غزوه تبوک ۸۴۲
- ۵۲- پیروزی غزوه بدر ۸۴۲
- ۵۳- پیروزی غزوه خیبر ۸۴۶
- ۵۴- پیروزی مجاهدان غزوه بدر ۸۴۶

- ۵۵- پیروزی مسلمانان در غزوه بدر ۸۴۸
- ۵۶- پیروزی مسلمانان در غزوه تبوک ۸۴۸
- ۵۷- پیروزی مسلمانان مدینه در غزوه احزاب ۸۵۰
- ۵۸- پیشگویی غزوه بنی نضیر ۸۵۰
- ۵۹- تخلف متخلفان غزوه تبوک ۸۵۰
- ۶۰- تخلف منافقان از غزوه تبوک ۸۵۰
- ۶۱- تداوم تخلف متخلفان غزوه تبوک ۸۵۲
- ۶۲- تشویق اسیران غزوه بدر ۸۵۲
- ۶۳- تشویق به غزوه خیبر ۸۵۲
- ۶۴- تضمین پیروزی غزوه تبوک ۸۵۴
- ۶۵- تقدیر غزوه بدر ۸۵۴
- ۶۶- تلاش متخلفان از غزوه تبوک ۸۵۴
- ۶۷- تلاش منافقان مدینه در غزوه احزاب ۸۵۴
- ۶۸- توبه متخلفان غزوه تبوک ۸۵۶
- ۶۹- توجیه متخلفان از غزوه تبوک ۸۵۶
- ۷۰- تهدید اسیران غزوه بدر ۸۵۶
- ۷۱- تهمتهای محرومان از غزوه خیبر ۸۵۸
- ۷۲- ثروتمندان و غزوه تبوک ۸۵۸
- ۷۳- جاسوسان منافقان در غزوه تبوک ۸۵۸
- ۷۴- حقانیت غزوه احد ۸۵۸
- ۷۵- حقانیت غزوه بدر ۸۶۰
- ۷۶- خواب مجاهدان غزوه بدر ۸۶۰
- ۷۷- خیانت اسیران غزوه بدر ۸۶۲
- ۷۸- دروغگویی متخلفان از غزوه تبوک ۸۶۲
- ۷۹- دروغگویی متخلفان غزوه تبوک ۸۶۲
- ۸۰- دعای مجاهدان غزوه بدر ۸۶۲

- ۸۱- دعوت از فراریان غزوه حنین ۸۶۴
- ۸۲- دنیاطلبی متخلفان از غزوه تبوک ۸۶۴
- ۸۳- ذکر غزوه احزاب ۸۶۴
- ۸۴- ذکر غزوه حنین ۸۶۶
- ۸۵- ذلت متخلفان غزوه تبوک ۸۶۶
- ۸۶- رد عذر متخلفان غزوه تبوک ۸۶۶
- ۸۷- زمان غزوه خیبر ۸۶۶
- ۸۸- زمینه پیروزی در غزوه خیبر ۸۶۸
- ۸۹- سختی غزوه احزاب ۸۶۸
- ۹۰- سختی غزوه تبوک ۸۶۸
- ۹۱- سختی غزوه حنین ۸۷۰
- ۹۲- سرزنش متخلفان از غزوه تبوک ۸۷۰
- ۹۳- سرزنش متخلفان غزوه تبوک ۸۷۰
- ۹۴- سرگردانی متخلفان از غزوه تبوک ۸۷۰
- ۹۵- سرنوشت غزوه بدر ۸۷۲
- ۹۶- سرور متخلفان از غزوه تبوک ۸۷۲
- ۹۷- سوگند متخلفان از غزوه تبوک ۸۷۲
- ۹۸- سوگند متخلفان غزوه تبوک ۸۷۲
- ۹۹- شرکت در غزوه تبوک ۸۷۴
- ۱۰۰- شکست احزاب صدراسلام در غزوه احزاب ۸۷۴
- ۱۰۱- شکست در غزوه احد ۸۷۶
- ۱۰۲- شکست در غزوه احزاب ۸۷۶
- ۱۰۳- شکست غزوه احد ۸۷۷
- ۱۰۴- شکست غزوه بدر ۸۷۸
- ۱۰۵- شکست غزوه حنین ۸۷۹
- ۱۰۶- شکست کافران در غزوه حنین ۸۸۰

- ۱۰۷- شکست مشرکان در غزوه بدر ۸۸۰
- ۱۰۸- شیطان در غزوه بدر ۸۸۰
- ۱۰۹- صداقت تائبان غزوه تبوک ۸۸۲
- ۱۱۰- ضعف دشمنان در غزوه بدر ۸۸۳
- ۱۱۱- ضعف کافران در غزوه بدر ۸۸۴
- ۱۱۲- ضعف مجاهدان غزوه بدر ۸۸۴
- ۱۱۳- ضعف مسلمانان در غزوه بدر ۸۸۴
- ۱۱۴- ضعف مشرکان در غزوه بدر ۸۸۶
- ۱۱۵- طمع به غنایم غزوه بنی نضیر ۸۸۶
- ۱۱۶- طوفان در غزوه احزاب ۸۸۶
- ۱۱۷- ظلم متخلفان از غزوه تبوک ۸۸۷
- ۱۱۸- عذاب کافران در غزوه حنین ۸۸۸
- ۱۱۹- عذاب وجدان متخلفان غزوه تبوک ۸۸۸
- ۱۲۰- عذرخواهی متخلفان غزوه تبوک ۸۸۸
- ۱۲۱- عفو از متخلفان غزوه تبوک ۸۸۸
- ۱۲۲- علایق معذوران غزوه تبوک ۸۹۰
- ۱۲۳- عوامل پیروزی در غزوه بدر ۸۹۰
- ۱۲۴- عوامل پیروزی غزوه بدر ۸۹۰
- ۱۲۵- عوامل پیروزی غزوه حنین ۸۹۲
- ۱۲۶- عوامل تخلف از غزوه تبوک ۸۹۲
- ۱۲۷- غزوه احد ۸۹۲
- ۱۲۸- غزوه بدر ۸۹۴
- ۱۲۹- غزوه بدر صغرا ۸۹۷
- ۱۳۰- غزوه بدر و کافران ۸۹۸
- ۱۳۱- غزوه تبوک در گرما ۸۹۸
- ۱۳۲- غنایم غزوه بدر ۸۹۸

- ۱۳۳- غنایم غزوه بنی نضیر ۹۰۰
- ۱۳۴- غنایم غزوه خیبر ۹۰۲
- ۱۳۵- فرار از غزوه حنین ۹۰۴
- ۱۳۶- فرار منافقان مدینه در غزوه احزاب ۹۰۴
- ۱۳۷- فرجام غزوه احزاب ۹۰۶
- ۱۳۸- فرجام متخلفان از غزوه تبوک ۹۰۶
- ۱۳۹- فرمانده غزوه احزاب ۹۰۶
- ۱۴۰- فضایل مجاهدان غزوه بدر ۹۰۶
- ۱۴۱- فلسفه غزوه بدر ۹۰۸
- ۱۴۲- قبول توبه متخلفان غزوه تبوک ۹۰۸
- ۱۴۳- قصه غزوه احد ۹۰۸
- ۱۴۴- قصه غزوه احزاب ۹۱۰
- ۱۴۵- قصه غزوه بدر ۹۱۸
- ۱۴۶- قصه غزوه بنی نضیر ۹۳۲
- ۱۴۷- قصه غزوه تبوک ۹۳۲
- ۱۴۸- قصه غزوه حنین ۹۴۲
- ۱۴۹- قصه غزوه خندق ۹۴۴
- ۱۵۰- قصه غزوه خیبر ۹۴۴
- ۱۵۱- قصه غزوه ذات السلاسل ۹۴۷
- ۱۵۲- قلب مجاهدان غزوه بدر ۹۴۸
- ۱۵۳- کافران در غزوه بدر ۹۴۸
- ۱۵۴- کافران غزوه حنین ۹۵۲
- ۱۵۵- کافران مکه در غزوه بدر ۹۵۲
- ۱۵۶- کثرت مجاهدان در غزوه حنین ۹۵۲
- ۱۵۷- کفر متخلفان از غزوه تبوک ۹۵۳
- ۱۵۸- کیفر متخلفان از غزوه تبوک ۹۵۴

- ۱۵۹- گریه معذوران غزوه تبوک ۹۵۴
- ۱۶۰- متخلفان از غزوه تبوک ۹۵۴
- ۱۶۱- متخلفان از مسافرت به حدیبیه و غزوه خیبر ۹۵۸
- ۱۶۲- متخلفان غزوه تبوک و محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۶۰
- ۱۶۳- متخلفان غزوه تبوک و مؤمنان ۹۶۰
- ۱۶۴- مجاهدان غزوه احد ۹۶۰
- ۱۶۵- مجاهدان غزوه بدر ۹۶۲
- ۱۶۶- مجاهدان غزوه تبوک ۹۶۶
- ۱۶۷- مجاهدان فقیر و غزوه تبوک ۹۶۶
- ۱۶۸- محدودیت تدارکات جنگی غزوه تبوک ۹۶۶
- ۱۶۹- محرومان از غزوه خیبر ۹۶۶
- ۱۷۰- محرومیت از غزوه تبوک ۹۶۸
- ۱۷۱- محمد(صلی الله علیه و آله) در غزوه بدر ۹۶۸
- ۱۷۲- محمد(صلی الله علیه و آله) در غزوه تبوک ۹۶۸
- ۱۷۳- محمد(صلی الله علیه و آله) و اسیران غزوه بدر ۹۶۹
- ۱۷۴- محمد(صلی الله علیه و آله) و غزوه احد ۹۷۰
- ۱۷۵- محمد(صلی الله علیه و آله) و غزوه احزاب ۹۷۰
- ۱۷۶- محمد(صلی الله علیه و آله) و غزوه بدر ۹۷۲
- ۱۷۷- محمد(صلی الله علیه و آله) و غزوه تبوک ۹۷۲
- ۱۷۸- محمد(صلی الله علیه و آله) و منافقان غزوه تبوک ۹۷۳
- ۱۷۹- مرگ کافران در غزوه بدر ۹۷۴
- ۱۸۰- مسلمانان در غزوه احد ۹۷۴
- ۱۸۱- مسلمانان در غزوه بدر ۹۷۴
- ۱۸۲- مسلمانان در غزوه بنی نضیر ۹۷۸
- ۱۸۳- مسلمانان در غزوه حنین ۹۷۸
- ۱۸۴- مسلمانان مدینه در غزوه احزاب ۹۷۹

- ۱۸۵- مسلمانان و غزوه بدر ۹۸۲
- ۱۸۶- مسلمانان و متخلفان غزوه تبوک ۹۸۲
- ۱۸۷- مشارکت در غزوه بدر ۹۸۴
- ۱۸۸- مشرکان در غزوه بدر ۹۸۴
- ۱۸۹- مشرکان قریش در غزوه بدر ۹۸۶
- ۱۹۰- مشرکان مکه در غزوه احزاب ۹۸۷
- ۱۹۱- مشرکان مکه در غزوه بدر ۹۸۸
- ۱۹۲- معجزه پیروزی در غزوه خیبر ۹۹۰
- ۱۹۳- ملائکه امداد در غزوه بدر ۹۹۰
- ۱۹۴- ملائکه در غزوه احزاب ۹۹۰
- ۱۹۵- ملائکه در غزوه بدر ۹۹۲
- ۱۹۶- منافقان پس از غزوه تبوک ۹۹۴
- ۱۹۷- منافقان در غزوه احزاب ۹۹۴
- ۱۹۸- منافقان در غزوه بدر ۹۹۶
- ۱۹۹- منافقان در غزوه بنی مصطلق ۹۹۶
- ۲۰۰- منافقان در غزوه حنین ۹۹۶
- ۲۰۱- منافقان مدینه در غزوه احد ۹۹۷
- ۲۰۲- منافقان مدینه در غزوه احزاب ۹۹۸
- ۲۰۳- منافقان مدینه و غزوه احزاب ۱۰۰۰
- ۲۰۴- منافقان و غزوه بدر ۱۰۰۲
- ۲۰۵- منافقان و غزوه تبوک ۱۰۰۲
- ۲۰۶- منشأ پیروزی غزوه بنی نضیر ۱۰۰۶
- ۲۰۷- منشأ پیروزی غزوه خیبر ۱۰۰۶
- ۲۰۸- منشأ غزوه بدر ۱۰۰۶
- ۲۰۹- منشأ غزوه بنی نضیر ۱۰۰۸
- ۲۱۰- موقعیت اجتماعی متخلفان غزوه تبوک ۱۰۰۸

- ۲۱۱- موقعیت جغرافیایی غزوه بدر - ۱۰۰۸
- ۲۱۲- موقعیت جوی غزوه تبوک - ۱۰۱۰
- ۲۱۳- مؤمنان در غزوه بدر - ۱۰۱۰
- ۲۱۴- مؤمنان در غزوه تبوک - ۱۰۱۲
- ۲۱۵- مؤمنان و شکست غزوه بدر - ۱۰۱۲
- ۲۱۶- مؤمنان و غزوه بدر - ۱۰۱۲
- ۲۱۷- مؤمنان و متخلفان غزوه تبوک - ۱۰۱۲
- ۲۱۸- مهاجران در غزوه تبوک - ۱۰۱۴
- ۲۱۹- ناخشنودی مجاهدان غزوه تبوک - ۱۰۱۴
- ۲۲۰- نزول آرامش در غزوه حنین - ۱۰۱۴
- ۲۲۱- نظم سپاه مسلمانان مدینه در غزوه احزاب - ۱۰۱۶
- ۲۲۲- نفاق متخلفان از غزوه تبوک - ۱۰۱۶
- ۲۲۳- نقش طوفان در غزوه احزاب - ۱۰۱۶
- ۲۲۴- نقش غزوه بنی نضیر - ۱۰۱۶
- ۲۲۵- نقش متخلفان از غزوه تبوک - ۱۰۱۸
- ۲۲۶- نگرانی در مجاهدان غزوه بدر - ۱۰۱۸
- ۲۲۷- نگرانی محمد (صلی الله علیه و آله) در غزوه حنین - ۱۰۱۸
- ۲۲۸- نهی از شرکت در غزوه خیبر - ۱۰۱۸
- ۲۲۹- نیروهای نامرئی در غزوه احزاب - ۱۰۲۰
- ۲۳۰- وعده پیروزی در غزوه خیبر - ۱۰۲۰
- ۲۳۱- وعده غنایم غزوه خیبر - ۱۰۲۰
- ۲۳۲- وعده های خدا در غزوه احزاب - ۱۰۲۲
- ۲۳۳- وعده های محمد(صلی الله علیه و آله) در غزوه احزاب - ۱۰۲۲
- ۲۳۴- وقت هجوم مجاهدان غزوه ذات السلاسل - ۱۰۲۲
- ۲۳۵- ویژگیهای اسبان مجاهدان غزوه ذات السلاسل - ۱۰۲۲
- ۲۳۶- هجوم دشمن در غزوه احزاب - ۱۰۲۴

- ۲۳۷- هلاکت کافران در غزوه بدر ۱۰۲۶
- ۲۳۸- هلاکت متخلفان از غزوه تبوک ۱۰۲۶
- ۲۳۹- یهود بنی قریظه در غزوه احزاب ۱۰۲۶
- ۲۴۰- یهود بنی نضیر در غزوه احزاب ۱۰۲۸
- ۲۴۱- یهود غطفان در غزوه احزاب ۱۰۲۸
- ۲۴۲- غزوه احد ۱۰۲۸
- ۲۴۳- حقانیت غزوه احد ۱۰۵۲
- ۲۴۴- شکست در غزوه احد ۱۰۵۲
- ۲۴۵- شکست غزوه احد ۱۰۵۴
- ۲۴۶- غزوه احد ۱۰۵۵
- ۲۴۷- قصه غزوه احد ۱۰۵۸
- ۲۴۸- مجاهدان غزوه احد ۱۰۵۸
- ۲۴۹- محمد(صلی الله علیه و آله) و غزوه احد ۱۰۵۸
- ۲۵۰- مسلمانان در غزوه احد ۱۰۶۰
- ۲۵۱- منافقان مدینه در غزوه احد ۱۰۶۰
- ۲۵۲- احزاب صدراسلام در غزوه احزاب ۱۰۶۰
- ۲۵۳- اضطراب منافقان مدینه در غزوه احزاب ۱۰۶۲
- ۲۵۴- امدادهای غیبی در غزوه احزاب ۱۰۶۳
- ۲۵۵- امنیت خانه مجاهدان غزوه احزاب ۱۰۶۴
- ۲۵۶- بیمارستان مدینه در غزوه احزاب ۱۰۶۴
- ۲۵۷- پیروزی مسلمانان مدینه در غزوه احزاب ۱۰۶۴
- ۲۵۸- تلاش منافقان مدینه در غزوه احزاب ۱۰۶۶
- ۲۵۹- ذکر غزوه احزاب ۱۰۶۶
- ۲۶۰- سختی غزوه احزاب ۱۰۶۶
- ۲۶۱- شکست احزاب صدراسلام در غزوه احزاب ۱۰۶۸
- ۲۶۲- شکست در غزوه احزاب ۱۰۶۹

- ۲۶۳- طوفان در غزوه احزاب ۱۰۷۰
- ۲۶۴- فرار منافقان مدینه در غزوه احزاب ۱۰۷۰
- ۲۶۵- فرجام غزوه احزاب ۱۰۷۰
- ۲۶۶- فرمانده غزوه احزاب ۱۰۷۱
- ۲۶۷- قصه غزوه احزاب ۱۰۷۲
- ۲۶۸- محمد(صلی الله علیه و آله) و غزوه احزاب ۱۰۸۰
- ۲۶۹- مسلمانان مدینه در غزوه احزاب ۱۰۸۰
- ۲۷۰- مشرکان مکه در غزوه احزاب ۱۰۸۴
- ۲۷۱- ملائکه در غزوه احزاب ۱۰۸۴
- ۲۷۲- منافقان در غزوه احزاب ۱۰۸۴
- ۲۷۳- منافقان مدینه در غزوه احزاب ۱۰۸۶
- ۲۷۴- منافقان مدینه و غزوه احزاب ۱۰۸۸
- ۲۷۵- نظم سپاه مسلمانان مدینه در غزوه احزاب ۱۰۹۰
- ۲۷۶- نقش طوفان در غزوه احزاب ۱۰۹۰
- ۲۷۷- نیروهایی نامرئی در غزوه احزاب ۱۰۹۰
- ۲۷۸- وعده های خدا در غزوه احزاب ۱۰۹۲
- ۲۷۹- وعده های محمد(صلی الله علیه و آله) در غزوه احزاب ۱۰۹۲
- ۲۸۰- هجوم دشمن در غزوه احزاب ۱۰۹۲
- ۲۸۱- یهود بنی قریظه در غزوه احزاب ۱۰۹۴
- ۲۸۲- یهود بنی نضیر در غزوه احزاب ۱۰۹۶
- ۲۸۳- یهود غطفان در غزوه احزاب ۱۰۹۶
- ۲۸۴- غزوه بدر ۱۰۹۶
- ۲۸۵- آثار غزوه بدر ۱۱۰۲
- ۲۸۶- آموزش مجاهدان غزوه بدر ۱۱۰۴
- ۲۸۷- اتحاد مسلمانان در غزوه بدر ۱۱۰۴
- ۲۸۸- اسارت کافران در غزوه بدر ۱۱۰۴

- ۲۸۹- استغاثه مجاهدان غزوه بدر - ۱۱۰۶
- ۲۹۰- اسیران غزوه بدر - ۱۱۰۶
- ۲۹۱- اسیرگیری در غزوه بدر - ۱۱۰۷
- ۲۹۲- امداد به مجاهدان غزوه بدر - ۱۱۰۸
- ۲۹۳- امداد در غزوه بدر - ۱۱۱۰
- ۲۹۴- امداد غیبی در غزوه بدر - ۱۱۱۰
- ۲۹۵- اهمیت پیروزی غزوه بدر - ۱۱۱۰
- ۲۹۶- اهمیت غزوه بدر - ۱۱۱۱
- ۲۹۷- باران در غزوه بدر - ۱۱۱۲
- ۲۹۸- بشارت به اسیران غزوه بدر - ۱۱۱۴
- ۲۹۹- پلیدی در مجاهدان غزوه بدر - ۱۱۱۴
- ۳۰۰- پیروزی بر مجاهدان غزوه بدر - ۱۱۱۴
- ۳۰۱- پیروزی در غزوه بدر - ۱۱۱۴
- ۳۰۲- پیروزی غزوه بدر - ۱۱۱۶
- ۳۰۳- پیروزی مجاهدان غزوه بدر - ۱۱۱۹
- ۳۰۴- پیروزی مسلمانان در غزوه بدر - ۱۱۲۰
- ۳۰۵- تشویق اسیران غزوه بدر - ۱۱۲۱
- ۳۰۶- تقدیر غزوه بدر - ۱۱۲۲
- ۳۰۷- تهدید اسیران غزوه بدر - ۱۱۲۲
- ۳۰۸- حقانیت غزوه بدر - ۱۱۲۲
- ۳۰۹- خواب مجاهدان غزوه بدر - ۱۱۲۴
- ۳۱۰- خیانت اسیران غزوه بدر - ۱۱۲۴
- ۳۱۱- دعای مجاهدان غزوه بدر - ۱۱۲۴
- ۳۱۲- سرنوشت غزوه بدر - ۱۱۲۶
- ۳۱۳- شکست غزوه بدر - ۱۱۲۶
- ۳۱۴- شکست مشرکان در غزوه بدر - ۱۱۲۶

- ۳۱۵- شیطان در غزوه بدر ۱۱۲۶
- ۳۱۶- ضعف دشمنان در غزوه بدر ۱۱۲۹
- ۳۱۷- ضعف کافران در غزوه بدر ۱۱۳۰
- ۳۱۸- ضعف مجاهدان غزوه بدر ۱۱۳۰
- ۳۱۹- ضعف مسلمانان در غزوه بدر ۱۱۳۰
- ۳۲۰- ضعف مشرکان در غزوه بدر ۱۱۳۱
- ۳۲۱- عوامل پیروزی در غزوه بدر ۱۱۳۲
- ۳۲۲- عوامل پیروزی غزوه بدر ۱۱۳۲
- ۳۲۳- غزوه بدر ۱۱۳۳
- ۳۲۴- غزوه بدر صغرا ۱۱۳۶
- ۳۲۵- غزوه بدر و کافران ۱۱۳۶
- ۳۲۶- غنایم غزوه بدر ۱۱۳۶
- ۳۲۷- فضایل مجاهدان غزوه بدر ۱۱۳۸
- ۳۲۸- فلسفه غزوه بدر ۱۱۳۸
- ۳۲۹- قصه غزوه بدر ۱۱۳۸
- ۳۳۰- قلب مجاهدان غزوه بدر ۱۱۵۲
- ۳۳۱- کافران در غزوه بدر ۱۱۵۴
- ۳۳۲- کافران مکه در غزوه بدر ۱۱۵۶
- ۳۳۳- مجاهدان غزوه بدر ۱۱۵۶
- ۳۳۴- محمد(صلی الله علیه و آله) در غزوه بدر ۱۱۶۰
- ۳۳۵- محمد(صلی الله علیه و آله) و اسیران غزوه بدر ۱۱۶۲
- ۳۳۶- محمد(صلی الله علیه و آله) و غزوه بدر ۱۱۶۲
- ۳۳۷- مرگ کافران در غزوه بدر ۱۱۶۳
- ۳۳۸- مسلمانان در غزوه بدر ۱۱۶۴
- ۳۳۹- مسلمانان و غزوه بدر ۱۱۶۶
- ۳۴۰- مشارکت در غزوه بدر ۱۱۶۸

- ۱۱۶۸- ..... ۳۴۱- مشرکان در غزوه بدر
- ۱۱۷۰- ..... ۳۴۲- مشرکان قریش در غزوه بدر
- ۱۱۷۱- ..... ۳۴۳- مشرکان مکه در غزوه بدر
- ۱۱۷۲- ..... ۳۴۴- ملانکه امداد در غزوه بدر
- ۱۱۷۴- ..... ۳۴۵- ملانکه در غزوه بدر
- ۱۱۷۶- ..... ۳۴۶- منافقان در غزوه بدر
- ۱۱۷۶- ..... ۳۴۷- منافقان و غزوه بدر
- ۱۱۷۶- ..... ۳۴۸- منشأ غزوه بدر
- ۱۱۷۸- ..... ۳۴۹- موقعیت جغرافیایی غزوه بدر
- ۱۱۷۸- ..... ۳۵۰- مؤمنان در غزوه بدر
- ۱۱۸۰- ..... ۳۵۱- مؤمنان و شکست غزوه بدر
- ۱۱۸۰- ..... ۳۵۲- مؤمنان و غزوه بدر
- ۱۱۸۲- ..... ۳۵۳- نگرانی در مجاهدان غزوه بدر
- ۱۱۸۲- ..... ۳۵۴- هلاکت کافران در غزوه بدر
- ۱۱۸۲- ..... ۳۵۵- منافقان در غزوه بنی مصطلق
- ۱۱۸۳- ..... ۳۵۶- آثار غزوه بنی نضیر
- ۱۱۸۴- ..... ۳۵۷- بسیج عمومی در غزوه بنی نضیر
- ۱۱۸۴- ..... ۳۵۸- پیشگویی غزوه بنی نضیر
- ۱۱۸۶- ..... ۳۵۹- طمع به غنایم غزوه بنی نضیر
- ۱۱۸۶- ..... ۳۶۰- غنایم غزوه بنی نضیر
- ۱۱۸۸- ..... ۳۶۱- قصه غزوه بنی نضیر
- ۱۱۸۸- ..... ۳۶۲- مسلمانان در غزوه بنی نضیر
- ۱۱۸۹- ..... ۳۶۳- منشأ پیروزی غزوه بنی نضیر
- ۱۱۹۰- ..... ۳۶۴- منشأ غزوه بنی نضیر
- ۱۱۹۰- ..... ۳۶۵- نقش غزوه بنی نضیر
- ۱۱۹۰- ..... ۳۶۶- آثار پیروزی در غزوه تبوک

- ۳۶۷- آثار تخلف از غزوه تبوک ۱۱۹۲
- ۳۶۸- آثار سختی بر متخلفان غزوه تبوک ۱۱۹۲
- ۳۶۹- آثار سختی غزوه تبوک ۱۱۹۲
- ۳۷۰- آثار غزوه تبوک ۱۱۹۴
- ۳۷۱- آسایش طلبی متخلفان از غزوه تبوک ۱۱۹۴
- ۳۷۲- آموزش متخلفان غزوه تبوک ۱۱۹۴
- ۳۷۳- احکام منافقان پس از غزوه تبوک ۱۱۹۴
- ۳۷۴- احکام منافقان قبل از غزوه تبوک ۱۱۹۶
- ۳۷۵- استعاضه متخلفان غزوه تبوک ۱۱۹۶
- ۳۷۶- افساد متخلفان از غزوه تبوک ۱۱۹۶
- ۳۷۷- اقرار متخلفان از غزوه تبوک ۱۱۹۸
- ۳۷۸- اقرار متخلفان غزوه تبوک ۱۱۹۸
- ۳۷۹- اندوه معذوران غزوه تبوک ۱۱۹۸
- ۳۸۰- انزوای اجتماعی متخلفان غزوه تبوک ۱۱۹۸
- ۳۸۱- انصار در غزوه تبوک ۱۲۰۰
- ۳۸۲- انفاق متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۰۰
- ۳۸۳- اولین تخلف متخلفان غزوه تبوک ۱۲۰۰
- ۳۸۴- برخورد با متخلفان غزوه تبوک ۱۲۰۰
- ۳۸۵- بسیج عمومی در غزوه تبوک ۱۲۰۲
- ۳۸۶- پیروان محمد(صلی الله علیه و آله) در غزوه تبوک ۱۲۰۲
- ۳۸۷- پیروزی در غزوه تبوک ۱۲۰۲
- ۳۸۸- پیروزی مسلمانان در غزوه تبوک ۱۲۰۴
- ۳۸۹- تخلف متخلفان غزوه تبوک ۱۲۰۴
- ۳۹۰- تخلف منافقان از غزوه تبوک ۱۲۰۴
- ۳۹۱- تداوم تخلف متخلفان غزوه تبوک ۱۲۰۶
- ۳۹۲- تضمین پیروزی غزوه تبوک ۱۲۰۶

- ۳۹۳- تلاش متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۰۶
- ۳۹۴- توبه متخلفان غزوه تبوک ۱۲۰۶
- ۳۹۵- توجیه متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۰۸
- ۳۹۶- ثروتمندان و غزوه تبوک ۱۲۰۸
- ۳۹۷- جاسوسان منافقان در غزوه تبوک ۱۲۰۸
- ۳۹۸- دروغگویی متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۰۸
- ۳۹۹- دروغگویی متخلفان غزوه تبوک ۱۲۱۰
- ۴۰۰- دنیاطلبی متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۱۰
- ۴۰۱- ذلت متخلفان غزوه تبوک ۱۲۱۰
- ۴۰۲- رد عذر متخلفان غزوه تبوک ۱۲۱۰
- ۴۰۳- سختی غزوه تبوک ۱۲۱۲
- ۴۰۴- سرزنش متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۱۲
- ۴۰۵- سرزنش متخلفان غزوه تبوک ۱۲۱۲
- ۴۰۶- سرگردانی متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۱۴
- ۴۰۷- سرور متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۱۴
- ۴۰۸- سوگند متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۱۴
- ۴۰۹- سوگند متخلفان غزوه تبوک ۱۲۱۴
- ۴۱۰- شرکت در غزوه تبوک ۱۲۱۶
- ۴۱۱- صداقت تاثران غزوه تبوک ۱۲۱۶
- ۴۱۲- ظلم متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۱۶
- ۴۱۳- عذاب وجدان متخلفان غزوه تبوک ۱۲۱۸
- ۴۱۴- عذرخواهی متخلفان غزوه تبوک ۱۲۱۸
- ۴۱۵- عفو از متخلفان غزوه تبوک ۱۲۱۸
- ۴۱۶- علایق معذوران غزوه تبوک ۱۲۱۸
- ۴۱۷- عوامل تخلف از غزوه تبوک ۱۲۲۰
- ۴۱۸- غزوه تبوک در گرما ۱۲۲۰

- ۴۱۹- فرجام متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۲۰
- ۴۲۰- قبول توبه متخلفان غزوه تبوک ۱۲۲۰
- ۴۲۱- قصه غزوه تبوک ۱۲۲۲
- ۴۲۲- کفر متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۳۰
- ۴۲۳- کیفر متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۳۰
- ۴۲۴- گریه معذوران غزوه تبوک ۱۲۳۲
- ۴۲۵- متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۳۲
- ۴۲۶- متخلفان غزوه تبوک و محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۲۳۶
- ۴۲۷- متخلفان غزوه تبوک و مؤمنان ۱۲۳۶
- ۴۲۸- مجاهدان غزوه تبوک ۱۲۳۶
- ۴۲۹- مجاهدان فقیر و غزوه تبوک ۱۲۳۶
- ۴۳۰- محدودیت تدارکات جنگی غزوه تبوک ۱۲۳۸
- ۴۳۱- محرومیت از غزوه تبوک ۱۲۳۸
- ۴۳۲- محمد(صلی الله علیه و آله) در غزوه تبوک ۱۲۳۸
- ۴۳۳- محمد(صلی الله علیه و آله) و غزوه تبوک ۱۲۳۸
- ۴۳۴- محمد(صلی الله علیه و آله) و منافقان غزوه تبوک ۱۲۴۰
- ۴۳۵- مسلمانان و متخلفان غزوه تبوک ۱۲۴۰
- ۴۳۶- منافقان پس از غزوه تبوک ۱۲۴۰
- ۴۳۷- منافقان و غزوه تبوک ۱۲۴۲
- ۴۳۸- موقعیت اجتماعی متخلفان غزوه تبوک ۱۲۴۴
- ۴۳۹- موقعیت جوی غزوه تبوک ۱۲۴۴
- ۴۴۰- مؤمنان در غزوه تبوک ۱۲۴۴
- ۴۴۱- مؤمنان و متخلفان غزوه تبوک ۱۲۴۶
- ۴۴۲- مهاجران در غزوه تبوک ۱۲۴۶
- ۴۴۳- ناخشنودی مجاهدان غزوه تبوک ۱۲۴۶
- ۴۴۴- نفاق متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۴۸

- ۴۴۵- نقش متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۴۸
- ۴۴۶- هلاکت متخلفان از غزوه تبوک ۱۲۴۸
- ۴۴۷- غزوه حمراءالاسد ۱۲۴۸
- ۴۴۸- آرامش مؤمنان در غزوه حنین ۱۲۵۲
- ۴۴۹- امدادهای خدا در غزوه حنین ۱۲۵۲
- ۴۵۰- امدادهای غیبی در غزوه حنین ۱۲۵۴
- ۴۵۱- دعوت از فراریان غزوه حنین ۱۲۵۴
- ۴۵۲- ذکر غزوه حنین ۱۲۵۵
- ۴۵۳- سختی غزوه حنین ۱۲۵۶
- ۴۵۴- شکست غزوه حنین ۱۲۵۶
- ۴۵۵- شکست کافران در غزوه حنین ۱۲۵۶
- ۴۵۶- عذاب کافران در غزوه حنین ۱۲۵۶
- ۴۵۷- عوامل پیروزی غزوه حنین ۱۲۵۸
- ۴۵۸- فرار از غزوه حنین ۱۲۵۸
- ۴۵۹- قصه غزوه حنین ۱۲۵۸
- ۴۶۰- کافران غزوه حنین ۱۲۶۱
- ۴۶۱- کثرت مجاهدان در غزوه حنین ۱۲۶۲
- ۴۶۲- مسلمانان در غزوه حنین ۱۲۶۲
- ۴۶۳- منافقان در غزوه حنین ۱۲۶۲
- ۴۶۴- نزول آرامش در غزوه حنین ۱۲۶۴
- ۴۶۵- نگرانی محمد (صلی الله علیه و آله) در غزوه حنین ۱۲۶۴
- ۴۶۶- غزوه خندق ۱۲۶۴
- ۴۶۷- قصه غزوه خندق ۱۲۶۵
- ۴۶۸- آثار پیروزی در غزوه خیبر ۱۲۶۶
- ۴۶۹- بشارت پیروزی غزوه خیبر ۱۲۶۶
- ۴۷۰- پیروزی غزوه خیبر ۱۲۶۸

- ۴۷۱- تشویق به غزوه خیبر ۱۲۶۸
- ۴۷۲- تهمتهای محرومان از غزوه خیبر ۱۲۶۸
- ۴۷۳- زمان غزوه خیبر ۱۲۶۸
- ۴۷۴- زمینه پیروزی در غزوه خیبر ۱۲۷۰
- ۴۷۵- غنایم غزوه خیبر ۱۲۷۰
- ۴۷۶- قصه غزوه خیبر ۱۲۷۲
- ۴۷۷- متخلفان از مسافرت به حدیبیه و غزوه خیبر ۱۲۷۶
- ۴۷۸- محرومان از غزوه خیبر ۱۲۷۶
- ۴۷۹- معجزه پیروزی در غزوه خیبر ۱۲۷۷
- ۴۸۰- منشأ پیروزی غزوه خیبر ۱۲۷۸
- ۴۸۱- نهی از شرکت در غزوه خیبر ۱۲۷۸
- ۴۸۲- وعده پیروزی در غزوه خیبر ۱۲۷۸
- ۴۸۳- وعده غنایم غزوه خیبر ۱۲۸۰
- ۴۸۴- قصه غزوه ذات السلاسل ۱۲۸۰
- ۴۸۵- وقت هجوم مجاهدان غزوه ذات السلاسل ۱۲۸۲
- ۴۸۶- ویژگیهای اسبان مجاهدان غزوه ذات السلاسل ۱۲۸۲
- درباره مرکز ۱۲۸۳

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 72

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- عمو

1- خوردن از خانه عمو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 3,10

3 - نابینایان، لنگ ها و مریضان، در استفاده از خوراکی های منازل پدر، مادر، برادر، خواهر، عمو، عمه، دایی و خاله خود، بدون هیچ اذنی، مجازاند.

لیس علی الأعمی حرج... أن تأكلوا من... بیوت ءابائکم... أو بیوت أخوتکم

10 - استفاده از خوراکی های منازل پدر، مادر، برادر، خواهر، عمو، عمه، دایی و خاله خود، بدون اذن خواستن، جایز است.

لیس علی الأعمی حرج... أن تأكلوا من بیوتکم أو بیوت ءابائکم... أو بیوت أخوتکم.

2- عموی پدری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 133 - 12,20

12 - جد و عموی انسان، به منزله پدر اوست.

نعبد إلهک و إله ءابائک إبرهیم و إسمعیل

ابراهیم(ع)، جدّ یعقوب و اسماعیل عموی او بوده است و قرآن کلمه «أب» (پدر) را برای آنان به کار برده است. حقیقت یاد شده یا حکایت از آن دارد که در زبان عرب کلمه «أب» به جد و عمو نیز اطلاق می شود و یا جدّ و عمو به منزله پدر هستند. برداشت فوق ناظر به

احتمال دوم است.

20 - از امام باقر (ع) روایت شده که: « . . . قال تعالی فی قصه یعقوب « قالوا نعبد إلهک و إله أبائک ابراهیم و اسماعیل و اسحاق » و اسماعیل کان عمّ یعقوب (ع) و قد سماه أباً فی هذه الایه ;

. . . خداوند در قصه یعقوب فرموده: [فرزندان یعقوب در جواب پدر] گفتند: ما خدای تو و پدرانت ابراهیم و اسماعیل و اسحاق را می پرستیم. و اسماعیل عموی یعقوب بود، در حالی که خداوند او را در این آیه، پدر خوانده است».

ص: 1

1- خوردن از خانه عمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 3،10

3 - نابینایان ، لنگ ها و مریضان ، در استفاده از خوراکی های منازل پدر ، مادر ، برادر ، خواهر ، عمو ، عمه ، دایی و خاله خود ، بدون هیچ اذنی ، مجازاند .

لیس علی الأعمی حرج . . . أن تأكلوا من . . . بیوت ءابائکم . . . أو بیوت أخوتکم

10 - استفاده از خوراکی های منازل پدر ، مادر ، برادر ، خواهر ، عمو ، عمه ، دایی و خاله خود ، بدون اذن خواستن ، جایز است .

لیس علی الأعمی حرج . . . أن تأكلوا من بیوتکم أو بیوت ءابائکم . . . أو بیوت أخوتکم .

2- محدوده حجاب عمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 19

19 - زنان مؤمن ، مجاز به آشکار ساختن زینت های خویش و مواضع آنها (بدن) بر پسران شوهر ، برادران ، پسران برادر و پسران خواهر خود هستند .

و لایبدين زینتهنّ إلاّ . . . وؤابناء بعولتهنّ أو أخونهنّ أو بنی إخوانهنّ أو بنی أخ

ص: 2

3- عنایت خدا

1- آثار عنایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 67 - 7

7- نجات از خطراتی که مرگ قطعی برای انسان می آورد ، تنها به عنایت خداوند امکان پذیر است .

وإذا مسَّكم الضرُّ فی البحرِ ضلَّ من تدعون إلاَّ إياه فلما نجاكم إلى البرِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 32 - 6

6- عنایات خداوند به عیسی (ع) ، او را فردی حق پذیر ، خوش بخت و نرم خو ساخته بود .

و لم يجعلنی جبارًا شقیًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 12

12 - بهره مندی ساکنان مکه از امنیت و آسایش کامل ، در سایه عنایت و توجه خداوند به آن سرزمین

أولم نمکن لهم حرماً آمناً

2- زمینه جلب عنایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 152 - 2

2 - به یاد خدا بودن ، مایه جلب رضایت و توجه خاص خداوند است .

ص: 3

فعل «أذکر» در جواب امر قرار گرفته و لذا با حرف شرطی مقدر، مجزوم شده است. در نتیجه جمله با تقدیر آن چنین می شود: «فاذکرونی ان تذکرونی اذکرکم؛ به یاد من باشید، اگر به یاد من باشید به یاد شما خواهم بود.» یاد کردن خدا از بندگان، به معنای عنایت و توجه خاص به آنهاست.

3- زمینه عنایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 4

4- انتساب بنی اسرائیل به همراهان نوح (ع)، موجب شایستگی آنان به عنایت خدا برای هدایتشان گردید.

و آتینا موسی... ذریه من حملنا مع نوح

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که نصب «ذریه» به تقدیر فعل «اخص» و مجموع جمله «ذریه من حملنا..» در مقام تعلیل برای آیه قبل (و آتینا موسی...) باشد؛ یعنی، ما با نزول تورات، خواستار هدایت بنی اسرائیل بودیم؛ چون آنان از فرزندان همراهان حضرت نوح(ع) بودند.

4- محرومان از عنایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 35 - 4

4- ابلیس، مغضوب خداوند و محروم از توفیق و فیض او

وإن علیک اللعنه إلی یوم الدین

«لعن» در لغت به معنای طرد شخص از روی غضب است و لعن خداوند؛ یعنی، عقوبت اخروی و قطع توفیق و فیض دنیوی است (مفردات راغب).

5- مشمولان عنایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 23 - 7

7- مؤمنان دارای عمل صالح، مورد عنایت پروردگار خویش بوده و ورود و جاودان ماندنشان در بهشت برخاسته از ربوبیت اوست.

أَدْخَلَ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. جَنَّاتٍ ... خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ

اضافه شدن «رَبِّ» به ضمیر «هم»، که مرجع آن «الَّذِينَ آمَنُوا» است، مشعر به معنای یاد شده است.

ص: 4

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 25 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مورد توجه و عنایت خاص خداوند

وإن ربك هو يحشرهم

از اینکه برای بیان حشر اخروی انسانها، صفت «رب» به کاف خطاب - که پیامبر (صلی الله علیه و آله) است - اضافه شده است، می تواند به خاطر نکته فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 10

10- هدایت شدگان، از عنایت خداوند و از مددکار و یاورانی برخوردار خواهند بود.

فمنهم من هدى الله و منهم من حقت عليه الضلله .. فإن الله لا يهدى من يضلّ و ما

از آن جایی که خداوند مردم را دو گروه هدایت پذیر و گمراه معرفی کرده و گمراهان را محروم از هدایت خدا و یار و یاور دانسته است، به قرینه مقابله می توان نکته یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 96 - 5

5- صابران، برخوردار از عنایت و فضل ویژه الهی

ولنجزيّن الذين صبروا أجرهم بأحسن ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 2،9

2- خداوند، نسبت به مهاجرانی که با هجرت، جهاد و صبر، دین خود را حفظ کردند، بسیار بخشنده و مهربان است.

ثم إن ربك للذین هاجروا من بعد ما فتنوا ثمّ جهدوا و صبروا

خبر «إن ربك للذین...» محذوف است که «لغفور رحیم» بر آن دلالت دارد.

9- هجرت کنندگان رنج دیده، جهادگر و مقاوم، مورد عنایت خاص خداوند و برخوردار از نصرت او*

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثَمَّ جَاهِدُوا وَصَبِرُوا

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «رَبِّكَ» اسم «إِنَّ» بوده و لام حرف جر و «الَّذِينَ» متعلق به خبر محذوفی مانند «هو ناصر لهم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 74 - 3

3- حضرت لوط (ع) از عنایت ویژه الهی برخوردار بود.

و لوطاً ءاتینہ حکماً و علماً

جمله «و لوطاً آتیناه..» عطف بر جمله «لقد آتینا ابراهیم...» است و تقدم «لوطاً» که مفعول فعل «آتیناه» است - بیانگر این نکته است که لوط(ع) مورد عنایت ویژه خداوند بود؛ زیرا در آیه قبل، خداوند از لوط(ع) به تبع داستان ابراهیم(ع) یاد کرد؛ ولی

ص: 5

در این آیه به طور جداگانه از آن حضرت یاد نمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 26 - 6

6 - حضرت ابراهیم (ع) ، خود را مورد توجه ویژه پروردگار می دانست .

إِنِّي مهاجر إلى رَبِّي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 5 - 6

6 - محسنان ، برپادارنده نماز و پرداخت کننده زکات و اهل یقین به عالم آخرت و برخوردار از عنایت خاص خداوندند .

للمحسنين . . . أولئك على هدى من ربهم

اضافه «رب» به ضمیر «هم» - که مرجع آن، محسنان است - اشاره به نکته یاد شده می کند.

عنایتهای خدا

6- آثار عنایتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 18

18- پرهیز از شرک و گرایش به توحید ، تنها در پرتو عنایت ها و امداد های الهی میسر است .

ما كان لنا أن نشرك .. ذلك من فضل الله علينا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 27 - 6

6- مؤمنان بدون عنایت خداوند در معرض لغزشند .

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

از اینکه خداوند فرمود: مؤمنان را با سخن استوار ثابت قدم می داریم و تثبیت را به خود نسبت داده است، استفاده می شود که مؤمنان

نیازمند به تثبیت هستند و بی عنایت خداوند در معرض لغزش و تزلزل خواهند بود.

7- آثار محرومیت از عنایت‌های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 126 - 8

8 - نابینایی و بسته بودن راه درک انسان در قیامت ، تبلور محرومیت او از توجه و عنایت خداوند

ص: 6

لم حشرتنی اعمی . . . کذلک الیوم تنسی

8- اهمیت عنایت‌های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 27 - 4

4- استوار ماندن بر ایمان و ثمربخشی دنیوی و اخروی آن، در گرو تأیید و عنایت خاص خداوند است.

یثبت الله الذین ءامنوا بالقول الثابت فی الحیوه الدنیا و فی الآخره

9- عوامل محرومیت از عنایت‌های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 126 - 7

7 - غفلت از آیات و هدایت‌های خداوند و به فراموشی سپردن آنها، از عوامل محرومیت انسان از توجه و عنایت او، در قیامت

أتتک ءایتنا فنسیتها و کذلک الیوم تنسی

مراد از نسیان در «نسیتها» به قرینه «من أعرض عن ذکری» (در آیات پیشین) بی توجهی و روی گردانی از آیات الهی است. و تقابل آن با «تنسی»، گویای این نکته است که نسیان در آن کلمه نیز، به معنای اعراض و ترک می باشد.

10- محرومان از عنایت‌های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 127 - 3

3 - اسراف کنندگان و روی گردانان از ایمان به آیات الهی، از عنایت و توجه خداوند در قیامت محروم خواهند بود.

و کذلک الیوم تنسی . و کذلک نجزی من أسرف و لم یؤمن بآیت ربّه

11- مضمولان عنایت‌های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 129 - 7

7 - مهلت خداوند به کافران و گمراهان عصر بعثت ، مرتبط با عنایت ویژه او نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

رَبِّک

اضافه شدن نام مقدس «ربّ» به ضمیری که خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، می تواند به نقش عنایت خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تأخیر

ص: 7

عذاب و مهلت به کافران اشاره داشته باشد؛ چنان که در سوره ای دیگر فرموده است: «و ما کان اللّٰه لیعذبهم و أنت فیهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 131 - 20

20 - رزق ویژه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پرتویی از ربوبیت و عنایت او به آن حضرت است .

و رزق ربّک

12- موجبات عنایت‌های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 7

7- پیروی یوسف (ع) از آیین ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع)، موجب عنایت خدا به وی و آموزش علم غیب و دانش تعبیر رؤیا به او شد .

ذلکما مما علمنی ربی انی ترکت .. واتبعت ملّہ اباؤی

جمله «اتبعت ..» عطف بر «ترکت» در آیه قبل است. بنابراین دلالت می کند که: پیروی از آیین ابراهیم نیز در بهره مند شدن یوسف(ع) از علوم الهی، نقش داشته است.

ص: 8

4- عنكبوت

1- تشبیه به عنكبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 41 - 2, 1

1 - دوست گیرندگان غیر خدا ، همانند عنكبوت اند که خانه ای بس سست و بی بنیاد ، برای خود ساخته است .

مثل الذين اتَّخذوا من دون الله أولياء كمثل العنكبوت اتَّخذت بيتاً

2 - انتخاب کنندگان ولی و کارسازی غیر از خدا ، همانند عنكبوت اند که برای خود خانه ای بی بنیاد ، بنا کرده است .

مثل الذين اتَّخذوا من دون الله أولياء كمثل العنكبوت اتَّخذت بيتاً

2- تمثیل به خانه عنكبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 43 - 8

8 - تمثیل بی بنیادی شرک به خانه عنكبوت ناشی از علم و برهان است .

مثل الذين اتَّخذوا من دون الله أولياء كمثل العنكبوت اتَّخذت بيتاً . . . و تلك الأم

3- سستی خانه عنكبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 41 - 6, 2, 1

1 - دوست گیرندگان غیر خدا ، همانند عنكبوت اند که خانه ای بس سست و بی بنیاد ، برای خود ساخته است .

مثل الذين اتَّخذوا من دون الله أولياء كمثل العنكبوت اتَّخذت بيتاً

2 - انتخاب کنندگان ولی و کارسازی غیر از خدا، همانند عنکبوت اند که برای خود خانه ای بی بنیاد، بنا کرده است .

مثل الذين اتَّخذوا من دون الله أولياء كمثل العنكبوت اتَّخذت بيتاً

6 - خانه عنکبوت، بی بنیاد و سست ترین خانه ها است .

وإنَّ أوهن البيوت لبیت العنكبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 42 - 3

3 - تشریح بی بنیادی شرک - همانند بی بنیادی خانه عنکبوت - برخاسته از علم خداوند است .

مثل الذين اتَّخذوا من دون الله أولياء كمثل العنكبوت اتَّخذت بيتاً .. إنَّ الله

ص: 10

5- عواطف

1- آثار تحریک عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 15

15 - تحریک عواطف ، از روش های مؤثر در فرونشاندن غضب *

رجع موسیٰ إلی قومه غضبن . . . قال ابن أم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 6

6 - استفاده فرعون از احساسات و عواطف قومی ، در جهت مبارزه با موسیٰ (ع)

و نادى فرعون فى قومه قال یقوم

به کار رفتن واژه «یا قوم» در تبلیغات فرعون، حاکی از بهره گیری فرعون از احساسات قومی و نژادی مردم مصر (قبطیان) است.

2- آثار عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 80 - 10

10- عواطف غریزی انسان ، تأثیری بسزا در گرایش های معنوی و ایمانی وی دارد .

فکان أبواه مؤمنین فخشینا أن یرهقههما طغیناً و کفراً

خضر(ع) فرزند را از پدر و مادر می گیرد تا آنان به واسطه علقه ها و روابط عاطفی، به کفر و طغیان گرایش پیدا نکنند. این نکته، گویای اثرپذیری گرایش ها از عواطف است.

ص: 11

3- آثار عواطف خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 85 - 1

1- یعقوب (ع) ، همواره به یاد فرزندش یوسف (ع) و دردمند فراق او بود .

قالوا تالله تفتؤا تذکر یوسف

«تفتؤا» از افعال ناقصه و به تقدیر «لا» ی نافیه است. بنابراین «تفتؤا تذکر یوسف» ؛ یعنی ، پیوسته یوسف(ع) را یاد می کنی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 3 - 3

3- عواطف خانوادگی و خویشاوندی ، از زمینه های انحراف و تمایل به دشمنان خداوند

تسرون إليهم بالموّده . . . لن تنفعكم أرحامكم ولا أولدكم

4- آثار عواطف خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 24 - 4، 1

1 - عواطف خویشاوندی (علاقه به پدر ، فرزند ، برادر ، همسر و خویشاوندان) و امکانات مادی (مال ، شغل و مسکن) زمینه های انحراف انسان و روی گردانی وی از فرمان خدا و رسول و رها کردن جهاد

قل إن كان ءاباؤکم . . . و أموال اقترفتموها ... أحب إليکم من اللّٰه ورسوله و جهاد

4 - روی گردانان از جهاد ، به خاطر علقه های عاطفی (محبت پدر ، فرزند ، برادر ، همسر و خویشاوندان) و دلبستگی مادی (مال ، شغل و مسکن) مورد تهدید خداوند

قل إن كان ءاباؤکم . . . و أموال اقترفتموها و ... أحب إليکم ... و جهاد فی سبيله فتر

5- آثار عواطف در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 5

5- صالح (ع) با برانگیختن عواطف مردم، دعوت خویش را آغاز کرد.

قال یقوم

ص: 12

6- آثار عواطف مادری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 12 - 4

4- انس گرفتن پیشین موسی با آغوش و شیر مادر ، باعث امتناع او از خوردن شیر دایگان شد .

و أوحینا إلی أمّ موسی أن أرضعیه . . . و حرّمنا علیه المراضع من قبل

خداوند پیش از این، به مادر موسی فرمان داد وی را شیر دهد. از تعبیر «حرّمنا علیه المراضع من قبل» استفاده می شود که فلسفه آن دستور، این بود که ذائقه موسی(ع)، تنها با پستان و شیر مادرش شکل بگیرد، تا از گرفتن پستان دیگران امتناع ورزد.

7- ارزش عواطف خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 32

32- روابط و عواطف خانوادگی ، امری اصیل و ارزشمند و مورد توجه دین

و أصلح لی فی ذرّیتی

تعبیر «أصلح لی . . .» گرچه در متن آیه به صورت گزارش از دعاهاى انسان کامل نقل شده است؛ اما در حقیقت دستوری است که خداوند، با بیانی ویژه انسان را به سوی آنها رهنمون ساخته است و این نشان می دهد که دعا برای والدین و فرزندان و نسل و دلسوزی برای آنها، امری اصیل و پذیرفته شده در بینش الهی است.

8- اهمیت تحکیم عواطف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 5

5- خداوند ، خواهان استحکام پایه های مودّت و عواطف انسانی ، در میان امت اسلام

و الذین معه . . . رحماء بینهم

لحن آیه شریفه بیان ارزش های واقعی مؤمنان و همگامان پیامبر(صلی الله علیه و آله) است و در حقیقت اخباری است که انشای مؤکد را می رساند.

9- اهمیت رعایت عواطف خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 28 - 13

13- توجه به عواطف خویشاوندان و مستمندان و پرهیز از رنجیده ساختن آنان ، امری لازم و شایسته است .

ص: 13

وإِذَا تَعْرَضْنَا... فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مِّسُورًا

10- اهمیت رعایت عواطف فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 28 - 13

13- توجه به عواطف خویشاوندان و مستمندان و پرهیز از رنجیده ساختن آنان، امری لازم و شایسته است.

وإِذَا تَعْرَضْنَا... فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مِّسُورًا

11- اهمیت عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 17

17 - لزوم توجه به عواطف و ارج نهادن به روحیات مردم، در اعمال قوانین اجتماعی و دینی

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً... وَصَلْ عَلَيْهِمْ إِنْ صَلَوَتُكَ سَكَنَ لَهُمْ

12- اهمیت عواطف خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 17، 14

14 - ضرورت معاشرت نزدیک و تنگاتنگ فرزندان نابالغ با پدر و مادر خود و مشقت اجازه خواستن، فلسفه و دلیل عدم لزوم اذن خواستن از والدین، برای رفت و آمد نزدیک با آنان در غیر از سه وقت مقرر است.

لَيْسَتْ ذُنُوبُكُمْ... ثَلَاثُ عَوْرَتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوْفُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ

جمله «طَوْفُونَ عَلَيْكُمْ...» جمله ای است تعلیلیه که بیانگر علت و فلسفه جواز رفت و آمد نزدیک فرزندان با پدر و مادرشان در اتاق ها و محل استراحت آنان است؛ یعنی، چون فرزندان باید با پدر و مادرشان رفت و آمد نزدیک داشته باشند و اجازه خواستن برای این کار، برای فرزندان مشقت بار است، پس اذن طلبیدن لازم نیست.

17 - اهتمام اسلام به رفت و آمد و معاشرت نزدیک و تنگاتنگ پدران و مادران با فرزندان نابالغ و ممیز خویش در محیط خانه

طَوْفُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَيَّ بَعْضٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 5

5- اسلام ، احیاکننده ارزش ها و عواطف انسانی و استحکام بخش بنیاد های خانواده و جامعه بشری

ص: 14

و وصینا الإنسن بولدیه إحسنًا

سفارش خداوند نسبت به ارج و مقام والدین، بیانگر این حقیقت است که اسلام دینی محدود به ابعاد عبادی و فردی نیست؛ بلکه به تمامی ابعاد حیات انسان توجه دارد؛ از جمله تقویت عواطف انسانی که نهایتاً به تحکیم بنیاد خانواده و جامعه منتهی می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 3 - 5

5 - ارزش های دینی ، مقدّم بر روابط خویشاوندی و عواطف خانوادگی

لا تتخذوا عدوی . . . لن تنفعکم أرحامکم و لا أولدکم یوم القیمه

13- بی تأثیری عواطف در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 35 - 2

2 - قیامت ، روز بی اثر بودن عواطف و روابط و جاذبه نداشتن پدر و مادر در چشم فرزندان

و أمّه و أبیه

14- تأثیر عواطف در رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 16

16 - تأثیر عواطف در شیوه های رفتاری انبیا

قال ابن أم

15- تحریک عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 15

15 - تحریک عواطف از روش های قرآن برای ترغیب به انجام اعمال نیک

إن الله يحب المحسنين

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 14

ص: 15

14 - هارون با تحریک عواطف موسی (ع) در صدد تسکین غضب او و مطمئن ساختنش بر انجام وظایف و مسؤولیت های خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل برآمد .

قال ابن أم إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

به نظر می رسد هارون با انتخاب «ای فرزند مادرم» در خطاب به موسی، در صدد تحریک عواطف وی به سوی خود بوده است.

16- تحریک عواطف انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 6

6 - تأثیر عواطف در شیوه های رفتاری پیامبران

قال یبنؤم

17- تحریک عواطف در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 5

5- شعیب (ع) با برانگیختن عواطف مردم، دعوت خویش را آغاز کرد .

قال یقوم اعبدوا الله

خطاب «یا قوم» (ای مردم من) تحریک کننده عواطف مخاطبان است.

18- تحریک عواطف فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 6

6 - استفاده فرعون از احساسات و عواطف قومی، در جهت مبارزه با موسی (ع)

و نادى فرعون فى قومه قال یقوم

به کار رفتن واژه «یا قوم» در تبلیغات فرعون، حاکی از بهره گیری فرعون از احساسات قومی و نژادی مردم مصر (قبطیان) است.

19- تحريك عواطف موسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - طه - 20 - 94 - 5

ص: 16

5- هارون (ع) با مشاهده غضب موسی (ع)، سعی در فرونشاندن خشم آن حضرت و جلب محبت و تحریک عواطف او داشت.

قال ینؤمن

مخاطب قرار دادن موسی (ع) با ندای «یا بنی أمّ» گویای این نکته است که هارون (ع) سعی داشت با برانگیختن احساسات موسی، غضب او را فرونشاند و سپس توضیحات خود را بیان کند. در باره مفتوح بودن کلمه «أمّ» توجیهاتی بیان شده است؛ از جمله این که اصل آن «یا بنی أمّاه» بوده و برای تخفیف چنین شده است.

20- تحریک عواطف یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 78 - 2

2- فرزندان یعقوب با تحریک عواطف یوسف (ع) در صدد جلب رضایت او برای آزادسازی بنیامین برآمدند.

قالوا یا ایها العزیز ان له ابا شیخا کبیرا

21- تعدیل عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 113 - 3

3- عواطف و احساسات فامیلی، باید تحت الشعاع روابط دینی و مکتبی باشد.

ما کان للنبی . . . ان یتغفروا للمشرکین و لو کانوا اولی قریبی

22- تهییج عواطف در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 5

5- شعیب با برانگیختن عواطف مردم، دعوت خویش را آغاز کرد.

قال یقوم اعبدوا الله

شعیب با نسبت دادن مردم مدین به خویشتن با گفتن «یقوم» (ای قوم من) در صدد تحریک عواطف آنان بوده تا به این وسیله به آنان تفهیم کند که رسالتش در جهت منافع ایشان است.

9- بهره برداری فرعونیان از علاقه قبطیان به وطن و سرزمین و احساسات ملی و مذهبی آنان ، در تبلیغات خود علیه موسی (ع)

ص: 17

يخرجاكم من أرضكم . . . بطريقتكم المثلى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 198 - 4

4- لزوم توجه به احساسات ملی جوامع ، در تبلیغ و هدایت

و لو نزلنه علی بعض الأعجمین

به کارگیری واژه «لو» - که برای امتناع است - نشان می دهد که اگر خداوند قرآن را بر شخصیتی غیر عرب زبان نازل می کرد، بی تردید مردم عرب از ایمان آوردن به غیر آن سر باز می زدند و این نبود مگر به خاطر احساسات قومی و ملی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 36 - 6

6 - حضرت شعیب (ع) در ابلاغ پیام های خود به مردم مدین ، از احساسات و تعلقات خویشاوندی بهره می گرفت .

يقوم اعبدوا الله

خطاب به قوم و نسبت دادن آنها به خود، می تواند به منظور امر یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 3

3 - لازم است که تبلیغ معارف دین ، به محبت و تحریک احساس و عاطفه مخاطب آمیخته گردد .

بینی إناها إن تک

23- تهییج عواطف در موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 3

3 - ضرورت آمیخته شدن نصیحت و هدایت کردن با محبت و تحریک احساس و عاطفه مخاطب

قال لقمن لابنه و هو يعظه بينی

مصغّر آوردن «بُنّی» برای مهرورزی و شفقت است و از آن، نکته یاد شده، استفاده می شود.

24- تهییج عواطف در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 3

3 - استفاده نوح (ع) از عواطف قومی برای هدایت مردم خویش

ص: 18

فقال يقوم اعبدوا الله

نوح با نسبت دادن مردمان به خویشتن با اضافه کلمه «قوم» به «یا» متکلم (یا قوم، یعنی ای مردم من)، در صدد برانگیختن عواطف آنان به سوی خود

25- تهییج عواطف فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 9

9- بهره برداری فرعونیان از علاقه قبطیان به وطن و سرزمین و احساسات ملی و مذهبی آنان، در تبلیغات خود علیه موسی (ع)

یخرجاکم من ارضکم... بطریقتم المثلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 35 - 3

3- فرعون با تحریک احساسات قومی و میهنی اطرافیان خود، در صدد تهییج آنان علیه موسی (ع) بود.

قال... یرید أن یخرجاکم من ارضکم بسحره

26- تهییج عواطف موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 24 - 1

1 - برانگیخته شدن عواطف موسی (ع) با شنیدن پاسخ دختران شعیب

قالتا لانسقی... فسقی لهما

27- جایگاه عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 7

7- «دل» کانون عواطف و احساسات آدمی و مرکز بیم، اندوه، امید و شادمانی وی

وأصبح فؤاد أم موسى فرغاً

ص: 19

28- دین و عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 5

5- دستورات دین در ادای حقوق دیگران ، همخوان و همسو با عواطف طبیعی انسان است .

وبالولدين إحسنًا . . . وءات ذالقریبی حقّه

مقدم شمردن حق پدر و مادر و خویشان و رسیدگی به مشکلات آنان، گرایش طبیعی انسان است و خدا همین را مورد تأیید قرار داده است.

29- زمینه بروز عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 5

5- وجود پیوند عمیق روحی - عاطفی در مادر ، نسبت به فرزند خود و بروز آن به هنگام احساس خطر برای وی

و أصبح فؤاد أم موسى فرغا إن كادت لتبدي به لولا أن ربطنا علی قلبها

30- زمینه تضعیف عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 27 - 17

17 - حسد ، زمینه ساز سستی مناسبات و روابط عاطفی در میان انسانها

نبأ ابني آدم . . . قال لاقتلنك

با توجه به اینکه حسادت قابیل، باعث نادیده گرفتن عاطفه برادری خود نسبت به هابیل شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 11، 9

9- قدرت و امکانات در دست انسان های ناصالح ، ابزار فسادانگیزی و گسستن عواطف انسانی

فهل عسيتم إن توليتم أن تفسدوا في الأرض و تقطعوا أرحامكم

بنابراین که «تولیتم» به معنای عهده داری امور باشد؛ در حقیقت آیه شریفه هشداری به بیمار دلان سست ایمان است که اگر روزی، قدرت و حکومت در دستشان قرار گیرد، فسادگری آنان گسترش یافته و پهنه زمین را آلوده می سازند.

11- گسترش فساد در جامعه، زمینه گسستن عواطف خویشاوندی *

تفسدوا في الأرض و تقطعوا أرحامكم

برداشت بالا- بدان احتمال است که تقدم «تفسدوا في الأرض» بر «تقطعوا أرحامكم»، اشاره به تقدم معنوی و تأثیر فساد در قطع رحم، داشته باشد.

ص: 20

31- زمینه عواطف به والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 8

8- توجه انسان به ضعف ها و نیاز های دوران کودکی و خدمات و زحمات پدر و مادر ، برانگیزنده عواطف وی نسبت به آنان است .

و قل ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

32- سوء استفاده از عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 1

1- تحریک و انگیزش ، شیوه اصلی ابلیس برای منحرف ساختن آدمیان

و استغفرز من استطعت منهم

بسیاری از مفسران بر آنند که تعبیرهای «استغفرز . . بصوتک» و «أجلب علیهم بخیلک و رجلك» تمثیل است که در آن شیطان به فرمانده لشکری که با فریادش، بسیج عمومی اعلان می دارد و لشکرکشی می کند، تشبیه شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 26 - 10

10 - سوء استفاده فرعون ، از اعتقادات و احساسات مذهبی مردم

أقتل موسی . . . إني أخاف أن یبدل دینکم

33- عواطف انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 215 - 6

6 - توجه اسلام به عواطف انسان ، در مصارف انفاق

فللوالدین و الاقربین و الیتامی و المساکین و ابن السبیل

از اینکه در ابتدا «والدین» ذکر شده است سپس «اقربین» و پس از آن «یتامی».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 21 - 5

ص: 21

5 - تحریک عواطف انسانی از روش های قرآن برای جلوگیری از ظلم و گناه

اثماً مبیناً. و کیف تأخذونه و قد افضى بعضكم الى بعض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 7

7 - فرمان های دین در رسیدگی مالی به دیگران ، با عواطف طبیعی انسان ، هماهنگ است .

فأت ذا القربى حقه والمسكين وابن السبيل

تقدم ادای حقوق خویشان بر دیگران، می تواند با توجه به این نکته باشد که انسان، به صورت فطری و طبیعی، رسیدگی به خویشان را در اولویت قرار می دهد.

34- عواطف برادری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 30 - 8

8 - توانایی هوای نفس در سرکوبی عواطف برادری و انسانی

فطوعت له نفسه قتل اخيه

تصریح به کلمه «اخیه» برای رساندن این است که حتی عواطف برادری نیز نتوانست نفس قابیل را از خواسته خویش (کشتن هابیل) باز دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 60 - 8

8- اشتیاق وافر یوسف (ع) به بنیامین و دیدار او

اثنونی باخ لکم . . . فان لم تأتونی به فلا کیل لکم عندی و لا تقربون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 63 - 3

3- فرزندان یعقوب با اظهار محبت به بنیامین از پدرشان خواستند او را به همراه آنان روانه مصر کند .

فأرسل معنا أخانا

هدف فرزندان یعقوب از نام نبردن بنیامین و یاد کردن از او به عنوان «أخانا» (برادرمان) اظهار محبت به اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 69 - 2

2- یوسف (ع) در پی ملاقات با برادرانش ، بنیامین را فراخواند و او را در کنار خویش جای داد .

ولما دخلوا .. ءاوی إليه أخاه

ص: 22

35- عواطف پدری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 45 - 1

1- نوح (ع) در پی حایل شدن امواج آب میان او و فرزندش، با شفاعت به درگاه خدا، خواستار نجات وی شد.

و حال بینهما الموج... و نادى نوح ربه فقال رب ان ابني من اهلي

جمله «فلاتسئلن» (در آیه چهل و ششم) حاکی است که: نوح(ع) خواستار نجات فرزندش از غرق شدن بود. براین اساس دعا و التجای آن حضرت پیش از غرق شدن فرزندش بود و لذا برخی از مفسران جمله «نادی نوح ربه...» را بر «حال بینهما الموج» عطف گرفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 8 - 2,3

2- یعقوب (ع) همه فرزندان خویش را گرامی می داشت و به همه آنان محبت می کرد.

إذ قالوا ليوסף وأخوه أحب إلى أئینا منّا

افعل تفضیل (أحبّ) گویای برداشت فوق است.

3- یوسف (ع) و بنیامین محبوب تر از دیگر فرزندان یعقوب در نزد آن حضرت

إذ قالوا ليوסף وأخوه أحب إلى أئینا

مراد از «أخوه» چنانچه مفسران گفته اند بنیامین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 13 - 3

3- یعقوب (ع) به فرزندش یوسف (ع) بسیار علاقه مند بود و از فراق او آزرده خاطر و محزون می شد.

قال إني لیحزننی أن تذهبوا به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 61 - 1

1- یعقوب (ع) به فرزندش بنیامین علاقه ای ویژه داشت .

قالوا سنرود عنه أباه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 67 - 4

4- یعقوب (ع) در سفر دوم فرزندانش به مصر ، حادثه ای را در کمین آنان احساس می کرد و نگران پیشامدی ناگوار برای آنان بود .

ص: 23

لاتدخلوا من باب وحد .. ما أغنى عنكم من الله من شيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 68 - 8،10

8- توصیه یعقوب (ع) به فرزندانش (لزوم اختیار کردن دروازه های متعدد برای ورود به مصر) جز تلاش برای سلامتی فرزندانش، اثر دیگری نداشت.

ما كان يغنى عنهم من الله من شيء إلا حاجة في نفس يعقوب قضيتها

استثنا در عبارت «إلا حاجة ..» استثنای منقطع است. ظاهر آن است که ضمیر فاعلی در «قضاها» به یعقوب (ع) باز گردد. بر این اساس معنای «ما كان يغنى ... إلا حاجة في نفس يعقوب قضاها» چنین می شود: تدبیر یعقوب (ع) هرگز بازدارنده آنچه از ناحیه خداوند مقدر شده بود نشد؛ لکن یعقوب (ع) خواسته ای داشت که با دستور خویش (ادخلوا من أبواب متفرقة) عملی ساخت. بر اساس این معنا مراد از خواسته او (حاجه) انجام وظیفه است و آن راهنمایی فرزندان به اسباب رهایی از خطرات احتمالی است.

10- یعقوب (ع) آنچه وظیفه او برای تأمین سلامت فرزندانش بوده، به کار بست.

إلا حاجة في نفس يعقوب قضيتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 84 - 1

1- یعقوب (ع) پس از شنیدن خبر بازداشت بنیامین و مقصر دانستن فرزندانش، بر آنان خشم گرفت و از ایشان روی برتافت.

و تولى عنهم

«تولی» به معنای روی گردانی است. روی گردانی یعقوب (ع) از فرزندانش به قرینه «فهو كظيم» از سر خشم و غضب بر آنان بوده است.

36- عواطف خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 5 - 15

15- علاقه به فرزندان، خصلتی نیکو و اظهار آن امری پسندیده است.

يأبئ .. قال يبنئ لاتقصص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 8 - 2

2- یعقوب (ع) همه فرزندان خویش را گرامی می داشت و به همه آنان محبت می کرد .

إذ قالوا ليوسف وأخوه أحب إلينا منّا

افعل تفضیل (أحبّ) گویای برداشت فوق است.

ص: 24

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 8

8- توجه انسان به ضعف ها و نیاز های دوران کودکی و خدمات و زحمات پدر و مادر ، برانگیزنده عواطف وی نسبت به آنان است .

و قل ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 21 - 9

9- وجود عواطف دوستانه میان اعضای خانواده و نیز مهرورزی آنها به هم از آیات الهی است .

و جعل بینکم مودّه و رحمه

احتمال دارد عبارت «و جعل بینکم ..» ادامه عبارت پیشین و ناظر به شفقت و مهر و ترحمی باشد که از ناحیه والدین به فرزندان، و بر عکس اعمال می گردد.

37- عواطف خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 24 - 2

2- محبت پدر ، فرزند ، برادر ، همسر و خویشاوندان نباید محبت خدا و رسول و جهاد در راه خدا را تحت الشعاع قرار دهد .

قل إن کان ءاباؤکم و أبناؤکم .. أحب إلیکم من اللّٰه و رسوله و جهاد فی سبیلہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 113 - 3

3- عواطف و احساسات فامیلی ، باید تحت الشعاع روابط دینی و مکتبی باشد .

ما کان للنبی .. أن یتغفروا للمشرکین و لو کانوا أولى قربی

38- عواطف خویشاوندی زکریا(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- اهتمام زکریا به حفظ یادگار های به جامانده از اجداد خویش *

فهب لی من لدنک ولیاً . یرثنی و یرث من ءال یعقوب

ص: 25

39- عواطف خویشاوندی مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 13

13 - بهره گیری از عواطف خویشاوندی برای ترغیب مشرکان مکه به گرویدن به اسلام

و ما جعل علیکم فی الدین من حرج مله أبیکم إبرهیم

40- عواطف در ادای حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 5

5- دستورات دین در ادای حقوق دیگران ، همخوان و همسو با عواطف طبیعی انسان است .

و بالولدین إحسنًا . . . وءات ذالقریبی حقه

مقدم شمردن حق پدر و مادر و خویشان و رسیدگی به مشکلات آنان، گرایش طبیعی انسان است و خدا همین را مورد تأیید قرار داده است.

41- عواطف در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 65 - 5

5 - هود با برانگیختن عواطف قومی مردم ، دعوت خویش را آغاز کرد .

قال یقوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 10

10- لزوم توجه به جنبه های عقلی ، برهانی ، عاطفی و احساسی انسان در امر تبلیغ دین

ادع إلی سبیل ربّک بالحکمه و الموعظه الحسنه

برداشت فوق، با توجه به معنای لغوی «حکمت» و «موعظه» است: حکمت؛ یعنی، دستیابی به حق در پرتو علم و عقل و موعظه؛ یعنی، تذکر به خیر آن گونه که باعث رقت قلب شود (مفردات راغب).

42- عواطف زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 26

33 - استفاده از عواطف زن ، زمینه ای مناسب برای اصلاح رفتار های ناهنجار وی

واهجروهنّ فی المضاجع

ترک همخوابگی، یک مسأله عاطفی است که در مورد اصلاح زنان سفارش شده است.

43- عواطف قومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 3

3 - استفاده نوح (ع) از عواطف قومی برای هدایت مردم خویش

فقال یقوم اعبدوا اللّٰه

نوح با نسبت دادن مردمان به خویشتن با اضافه کلمه «قوم» به «یا» متکلم (یا قوم، یعنی ای مردم من)، در صدد برانگیختن عواطف آنان به سوی خود

44- عواطف مادری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 27 - 1

1- مریم (س) پس از دریافت رهنمود های نوزادش عیسی (ع) ، او را آشکارا در آغوش خود گرفت و نزد قومش برد .

فأتت به قومها تحمله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 5

5- پیوند میان مادر و کودک شیرخوارش ، از محکم ترین پیوندهای موجود میان انسان ها است .

یوم ترونها تذهل کلّ مرضعه عمّا أرضعت

ذکر «رها شدن کودک شیرخوار از دامن مادر و غافل گشتن مادر از او» در ترسیم شدت و بزرگی زلزله زمین در آستانه برپایی قیامت، بیانگر این معنا است که: پیوند مهر میان مادر و کودک شیرخوارش، با این که از محکم ترین پیوندهای موجود میان آدمیان است و مادر

شیر دهنده در هر شرایطی کودکش را رها نخواهد ساخت؛ اما در آن زلزله هر مادر شیردهنده ای فرزندش را بی اختیار رها خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 6, 5

5- وجود پیوند عمیق روحی - عاطفی در مادر، نسبت به فرزند خود و بروز آن به هنگام احساس خطر برای وی

ص: 27

و أصبح فؤاد أم موسى فرغاً إن كادت لتبدي به لولا أن ربطنا على قلبها

6 - احساس خطر مرگ برای فرزند، ضربه ای سهمگین بر مادر و مایه پریشانی خاطر وی

إن كادت لتبدي به لولا أن ربطنا على قلبها

مراد از برداشت یاد شده این است که اگر خداوند دل مادر موسی را محکم نکرده بود، وی به خاطر احساس خطری که برای موسی (ع) داشت، ممکن بود از خود بی خود شده و ناله سر دهد و راز موسی (ع) را فاش سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 13 - 8

8 - حضور کودک در کنار مادر، مایه سرور و روشنی دیدگان و فراق او، موجب اندوه و نگرانی مادر

فرددنه إلى أمه كي تقرّ عينها ولا تحزن

45- عواطف مريم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 27 - 1

1- مريم (س) پس از دریافت رهنمود های نوزادش عيسى (ع)، او را آشکارا در آغوش خود گرفت و نزد قومش برد.

فأتت به قومها تحمله

46- عواطف و عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 165 - 10

10 - رابطه احساسات و عواطف با اعتقادات و باورها

و من الناس من يتخذ من دون الله أنداداً يحبونهم . . . و الذين ءامنوا أشد حباً لل

47- عواطف همسری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - پیدایش همزیستی مسالمت آمیز میان زن و مرد، پس از ازدواج و برانگیخته شدن عواطف ظریف دوستانه میان آنان، از آیات الهی است.

خلق لكم من انفسكم أزواجًا لتسكنوا إليها و جعل بينكم مودّة و رحمه

ص: 28

برداشت بالا بنابراین است که عبارت «و جعل بینکم ..» ارائه کلام سابق باشد. در این صورت «و جعل بینکم...» درصدد بیان این مهم است که زن و مرد ناآشنا، چگونه پس از ازدواج، الفت و انس و زندگی محبت آمیزی پیدا می کنند.

8- وجود مهر و عواطف دوستانه میان زن و شوهر، عنایت خدادادی و از آیات الهی است .

و من آیته .. و جعل بینکم موّده و رحمه

48- عواطف یحیی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 13 - 1

1- خداوند، روحیه رحمت و عطوفتی ژرف به یحیی عطا نمود .

ءآتینه .. و حناناً من لدنّا

«حنان» مصدر و به معنای شفقت و مهربانی است (مصباح). تنوین آن برای تفخیم است. این کلمه عطف بر «الحکم» - در آیه قبل - است.

49- عوامل تضعیف عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 30 - 8

8 - توانایی هوای نفس در سرکوبی عواطف برادری و انسانی

فطوعت له نفسه قتل اخیه

تصریح به کلمه «اخیه» برای رساندن این است که حتی عواطف برادری نیز نتوانست نفس قابیل را از خواسته خویش (کشتن هابیل) باز دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 3

3- فقر و تهی دستی، در تضعیف وجدان آدمی و از میان بردن حتی قوی ترین عواطف انسانی، چون مهر به فرزند، تأثیر دارد .

و لا تقتلوا أولدکم خشیه إملق

50- کنترول عواطف

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

4 - مائدہ - 5 - 2 - 33

ص: 29

33 - احساسات دینی نباید بهانه تعدی و ظلم شود .

و لایجر منکم شئان قوم ان صدوکم عن المسجد الحرام ان تعتدوا

بنابر اینکه «ان صدوکم» به تقدیر «لام»، بیانگر علت کینه مسلمانان نسبت به مشرکان باشد. یعنی جلوگیری از ورود به مسجد الحرام، که یک مسأله دینی است و موجب دشمنی شده، نباید بهانه تعدی و تجاوز قرار گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 13

13 - احساسات باید تحت الشعاع عدالت باشد .

و لایجر منکم شئان قوم علی الا تعدلوا اعدلوا

51- موانع تأثیر عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 2 - 9

9- ایمان راستین به خدا و قیامت ، ضامن پیاده شدن کامل و قاطع حدود و کیفر های الهی در جامعه و مانع تأثیر پذیری از احساسات و عواطف به هنگام اجرای آنها

الزانیه و الزانی فاجلدوا. .. و لاتأخذکم بهما رافه فی دین الله ان کنتم تؤمنون با

پیام و مفهوم جمله «فاجلدوا. .. ان کنتم تؤمنون بالله و الیوم الآخر؛ تازیانه بزنید... اگر به خدا و روز واپسین ایمان دارید» این است که: اگر ایمان راستین وجود داشته باشد، حدود الهی اجرا خواهد شد و هرگز احساسات و عواطف و تعلقات شخصی، جلوگیری آنها نخواهد شد. گفتنی است جواب جمله شرطیه «ان کنتم...» جمله ای مقدر مانند: (فلاتأخذکم بهما رافه) می باشد.

52- نشانه های عواطف مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 16

16 - گذشت از قصاص ، مظهر عواطف ایمانی و اخوت اسلامی است .

فمن عفی له من أخیه شیء

53- نقش عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 9 - 4،3

ص: 30

3 - عواطف انسانی ، از زمینه های ایجاد انگیزه برای رعایت حقوق یتیمان جامعه

ولیکش الذین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً خافوا علیهم

4 - تحریک عواطف ، از روش های قرآن برای ترغیب به رعایت حقوق دیگران

ولیکش الذین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً خافوا علیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 33

33 - استفاده از عواطف زن ، زمینه ای مناسب برای اصلاح رفتار های ناهنجار وی

و اهجروهنّ فی المضاجع

ترک همخوابگی ، یک مسأله عاطفی است که در مورد اصلاح زنان سفارش شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 7

7 - بهره گیری قرآن از عواطف انسانی برای بسیج نیروها

و ما لكم لا تقاتلون فی سبیل اللّٰه و المستضعفین من الرّجال و النّساء و الولدان

54- نقش عواطف خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 7

7- استفاده از گرایش ها و عواطف خویشاوندی برای هدایت مردم ، از روش های هدایتی قرآن

ألا تتخذوا من دونی وکیلاً. ذریه من حملنا مع نوح

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «ذریه من حملنا..» از سخنان قرآن باشد نه آموزه های تورات.

55- نقش عواطف خویشاوندی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- استفاده « تورات » از گرایش ها و عواطف خویشاوندی بنی اسرائیل ، جهت هدایت و گرایش آنان به توحید

و آتینا موسی . . . ذریه من حملنا مع نوح

این برداشت با توجه به دو نکته است ذیل است: 1- بنابراین که نصب «ذریه» به حرف ندای محذوف و ادامه کلام تورات در آیه قبل باشد (و آتینا موسی الكتاب . . . ألا تتخذوا . . . یا ذریه من حملنا مع نوح). 2- آیه در پی دعوت از بنی اسرائیل به توحید، به آنان یادآوری می کند که آنها از فرزندان همراهان نجات یافته نوح هستند، تا به این وسیله ایشان را به قبول دعوت برانگیزاند.

ص: 31

56- هماهنگی اسلام با عواطف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 11

11- راه خدا و اسلام ، سازگار با عقل ، علم و عواطف انسانی

ادع إلى سبيل ربك بالحكمه و الموعظه الحسنه

57- عواطف و احساسات

{عواطف و احساسات}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 31 - 10

10 - پیروی از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، عامل جلب محبت خداوند و آمرزش همه گناهان

فَاتَّبِعُونِي يَحَبِّبْكُمْ اللَّهُ وَيُغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

جمع مضاف در «ذنوبکم»، افاده عموم می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 11

11 - قلب ، کانون روابط و پیوند های عاطفی (عداوت و محبت) ، میان افراد جامعه

اذ كنتم اعداء فالف بين قلوبكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 134 - 10

10 - تحریک عواطف و احساسات ، از روش های قرآن برای برانگیختن اهل ایمان به نیکوکاری

يا ايها الذين امنوا .. و الله يحب المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

23 - بهره‌گیری از عواطف انسانی، از روش‌های قرآن برای تربیت مردم

والله لا يحب الظالمين

خداوند با تذکر اینکه محبت الهی (که انگیزه‌ای عاطفی است)، شامل ستمگران نخواهد شد، بر آن است تا معتقدان به خود را از ظلم بازدارد.

ص: 32

6- عوامل طبیعی

1- عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 23، 20

20 - دفع فساد و تجاوز طلبی انسان ها به وسیله یکدیگر ، پرتویی از تفصّل جهانشمول الهی

و لو لا دفع الله .. و لكن الله ذو فضل على العالمين

23 - تحقق اراده الهی ، به وسیله عوامل طبیعی

و لو لا دفع الله الناس بعضهم ببعض

کلمه «لو لا» حاکی از اراده الهی بر عدم فراگیری فساد در زمین است و خداوند این خواست خویش را با مبارزه انسانهای حقجو علیه متجاوزان، صورت می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 255 - 18، 15

15 - تأثیر علل و اسباب در نظام هستی ، به اذن خداوند است .

من ذا الذي يشفع عنده الا باذنه

مراد از شفاعت، می تواند شفاعت تکوینی نیز باشد؛ یعنی هیچکس در عرض خداوند، قدرت مستقلی ندارد و اگر هم تأثیری داشته باشد، به اذن اوست.

18 - تأثیر علل و اسباب نظام هستی ، بر حیطه علم مطلق الهی

من ذا الذي يشفع عنده الا باذنه يعلم ما بين ايدهم و ما خلفهم

بنابراینکه مراد از «شفاعت»، تأثیر علل و اسباب نظام هستی باشد.

26 - عدم غفلت در تدبیر عالم ، مالکیت ، علم و قدرت مطلق و اذن به تأثیر اسباب و علل ، نشانه و دلیل قیومیت خداوند

الحي القيوم .. وسع كرسيه السموات والارض

تمام مطالبی که پس از صفت «القیوم» آمده است، می تواند توضیح دهنده آن صفت و نیز برهانی برای اثبات آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 5

5 - تمامی قدرت ها و عوامل ، مقهور اراده و خواست خداست .

و من یضلل الله فلن تجد له سبیلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 153 - 14

14 - عوامل طبیعی ، تحت سیطره خداوند و رام فرمان اوست .

فأخذتهم الصعقة بظلمهم

2- اراده خدا و عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 68 - 16

16- حاکمیت اراده خداوند بر اسباب و علل ، از تعالیم خداوند به یعقوب (ع)

ادخلوا من أبواب متفرقة و ما أغنی عنکم من الله من شیء . . . و إنه لذو علم لما علم

3- استفاده از عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 19 - 20

20- اتکای بر خداوند ، با بهره گیری از اسباب و وسایل ، تنافی ندارد .

فابعثوا أحدکم بورقکم

اصحاب كهف، هنگام روی آوردن به غار - چنان که در آیه 16 بیان شد - به رحمت خداوند و امداد او در رفع مشکلات شان اطمینان داشتند، با این حال، با خود، سکه هایی آورده بودند و قصد خرید و تأمین نیازمندی های خویش را داشتند. بنابراین، می توان گفت که اعتماد بر خداوند، مستلزم ترک ابزار مادی نیست.

4- انقیاد عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 44 - 5

5- زمین ، آسمان و همه عوامل هستی ، در اختیار خدا و گوش به فرمان او هستند .

ص: 34

يأرض ابلعى ماءك ويسماء ألقى وغيض الماء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - حج - 22 - 65 - 7

7- عوامل طبيعى ، تحت امر خدا و مجارى تحقق اراده او است .

ألم تر أن الله سخر لكم ما فى الأرض . . . ويمسك السماء أن تقع على الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - جاثيه - 45 - 12 - 6

6 - عملکرد عوامل طبيعى ، در پرتو فرمان و اراده الهى

الله الذى سخر لكم . . . بأمره

انتساب جريان كشتى ها به امر الهى - با اين كه حرکت كشتى بر آب طبق قوانين طبيعى و خواص فيزيكى صورت مى گيرد - بيانگر مطلب ياد شده است.

5- اهميت نقش عوامل طبيعى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 67 - 15

15- توكل بر خدا و اعتقاد به حاكمت مطلق الهى نبايد موجب نادیده انگاشتن اسباب و علل طبيعى شود .

ادخلوا من أبواب متفرقة . . . إن الحكم إلا لله عليه توكلت

توكل كردن يعقوب(ع) بر خداوند (عليه توكلت) او را از چاره انديشى و جست و جوى اسباب (لاتدخلوا من باب واحد . . .) باز نداشت. و اين درسى براى همگان است كه نه تنها تدارك اسباب با توكل تنافى ندارد ; بلكه بايد اسباب و علتهها را فراهم آورد و بر خداوند نيز توكل داشت.

6- تأثير عوامل طبيعى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 111 - 12، 11

11 - تأثیر اسباب و موجبات و زمینه های گرایش به ایمان منوط به مشیت الهی است.

ما كانوا لیؤمنوا إلا أن یشاء الله

12 - برخی مشرکان و کافران عنود، با نقش مشیت الهی در تأثیر اسباب آشنا بودند.

ما كانوا لیؤمنوا إلا أن یشاء الله و لكن أكثرهم یجهلون

ص: 35

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 69 - 2

2- خاصیت و لوازم طبیعی اشیا و فعل و انفعالات آنها، در قلمرو اراده خداوند و قابل تغییر به قدرت او است.

قلنا ینار کونی بردًا و سلماً علیٰ إبرهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 11 - 2

2 - تأثیر و کارسازی عوامل و اسباب طبیعی، در چارچوب اراده و رخصت خداوند است.

ما أصاب من مصیبه إلاّ یأذن الله

7- تسخیر عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 44 - 5

5- زمین، آسمان و همه عوامل هستی، در اختیار خدا و گوش به فرمان او هستند.

یأرض ابلعی ماءک و یسماء أقلعی و غیض الماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 18 - 3

3- عوامل طبیعت، در کنترل اراده و مشیت الهی است.

من کان یرید العاجله عجلنا له فیها ما نشاء

دنیاطلبان، خواسته های خود را از طریق عوامل طبیعی به دست می آورند و خداوند تقدیر امکانات دنیوی را برای آنان به خود اسناد داده است. چنین اسنادی گویای آن است که عوامل طبیعت تحت کنترل خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 45 - 5

5- عوامل و اسباب طبیعی ، تحت اراده خدا است .

كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 98 - 5

5- اراده خدا ، حاکم بر عوامل طبیعی

فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ

برداشت یاد شده از آن جا است که مشرکان از همه عوامل طبیعی، برای نابودی ابراهیم(ع) بهره گرفتند؛ ولی خداوند همه آن

ص: 36

عوامل، از جمله آتش را از تأثیر انداخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 33 - 4

4 - عوامل طبیعت، مقهور اراده الهی است.

لنرسل علیهم حجاره من طین

با این که سنگ و خاک بر زمین نشست و معمولاً آنچه از آسمان می بارد باران است - و نه تکه های سنگ - اما خداوند با این آیات فهمانده که برای او ریختن سنگ از آسمان، همانند ریختن قطره های باران، آسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 11 - 4

4 - عوامل طبیعی، مسخر فرمان و اراده الهی

ففتحنا أبوب السماء بماء منهمر

8- توحید و استمداد از عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 42 - 3

3- اعتقاد توحیدی با بهره جستن از اسباب، تنافی ندارد.

قال للذی ظنّ أنه ناج منهما اذکرنی عند ربک

9- توحید و عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 64 - 9

9- اتکا بر مؤمنان راستین برای مبارزه با شرک و کفر، منافاتی با توحید و اتکا بر خدا ندارد.

حسبک الله و من اتبعک من المؤمنین

10- توکل و عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 67 - 15، 12

ص: 37

12- حاکمیت خدا بر هستی، لزوم اتکا به خداوند و تنافی نداشتن توکل با تدارک اسباب و علتها، از تعالیم یعقوب (ع) به فرزندان خویش

وادخلوا من أبواب متفرقه و ما أغنى عنكم من الله من شيء

15- توکل بر خدا و اعتقاد به حاکمیت مطلق الهی نباید موجب نادیده انگاشتن اسباب و علل طبیعی شود.

ادخلوا من أبواب متفرقه .. إن الحكم إلا لله عليه توكلت

توکل کردن یعقوب (ع) بر خداوند (علیه توکلت) او را از چاره اندیشی و جست و جوی اسباب (لاتدخلوا من باب واحد ..) باز نداشت. و این درسی برای همگان است که نه تنها تدارک اسباب با توکل تنافی ندارد؛ بلکه باید اسباب و علتها را فراهم آورد و بر خداوند نیز توکل داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 68 - 18

18- توصیه های یعقوب (ع) به فرزندان خویش (لزوم توکل بر خدا و به کارگیری اسباب و علل) جلوه ای از علم ویژه او بود.

ادخلوا من أبواب متفرقه .. و عليه فليتوكل المتوكلون ... إنه لذو علم لما علمنه

11- جریان عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 64 - 8

8 - جریان عوامل طبیعی به اراده خداوند و در اختیار اوست.

فانجینه .. و أغرقنا الذين كذبوا

12- حاکم عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 15 - 4

4- حاکمیت خداوند بر جهان و علل و عوامل آن

نوفّ إليهم أعمالهم فيها

بدیهی است که علل و عوامل طبیعی در رسیدن انسان به نتایج تلاش‌هایش دخیل و مؤثر است؛ ولی خداوند با جمله «نوف إلیهم اعمالهم» (نتیجه تلاش آنها را به ایشان می‌رسانیم) اعطای نتایج را به خود نسبت داد تا به حاکمیت خویش بر جهان اشاره کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 28

28- خداوند هر آنچه را بخواهد با لطافت تحقق می‌بخشد و بر هستی و عوامل و اسباب آن سیطره دارد.

ص: 38

إن ربی لطیف لما یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 12 - 5

5- عوامل طبیعی در اختیار خداوند است و تنها او حاکم بر آنهاست .

هو الذی یریکم البرق .. و ینشیء السحاب الثقال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 11 - 6

6- اراده الهی ، حاکم بر روابط و عوامل طبیعی و مادی حیات است .

فضربنا علیء اذانهم فی الكهف سنین عدداً

13- خدا و عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 96 - 5

5 - عملکرد عوامل طبیعی به اراده خداوند و در اختیار اوست .

لفتحنا علیهم برکت من السماء و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 62 - 9

9 - تحقق تأییدات الهی ، از طریق عوامل طبیعی و غیر طبیعی

أیدک بنصره و بالمؤمنین

مراد از «بصره» عوامل غیر طبیعی، همانند امداد به وسیله فرشتگان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 28

28- خداوند هر آنچه را بخواهد با لطافت تحقق می بخشد و بر هستی و عوامل و اسباب آن سیطره دارد .

إن ربی لطیف لما یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 12 - 5

5- عوامل طبیعی در اختیار خداوند است و تنها او حاکم بر آنهاست .

هو الذی یریکم البرق . . . و ینشیء السحاب الثقال

ص: 39

14- ذکر وابستگی عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 31 - 4

4- وابستگی تمام علل و اسباب به خداوند

أشدد به أزرى

موسى(ع) بهره بردن از کمک هارون(ع) را نیز از خداوند طلب می کند، این درخواست نشان می دهد که همه علل و اسباب، تنها به خواست خداوند مؤثراند.

15- زمینه سلطه بر عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 3

3- امکان سلطه بر قوانین طبیعت با در اختیار داشتن گوشه ای از دانش کتاب الهی (لوح محفوظ)

قال الذی عنده علم من الکتب أنا اتيک به قبل أن یرتد إلیک طرفک

16- عمل عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 22 - 15

15 - حاکمیت خداوند بر اسباب و علل طبیعی

أنزل من السماء ماء فأخرج به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 50 - 6

6 - خداوند ، حاکم بر عوامل طبیعی است .

وإذ فرقنا بکم البحر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 12

12 - خداوند ، حاکم بر عوامل طبیعی است .

ص: 40

يخرج لنا مما تنبت الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 6 - 14

14 - عوامل طبيعي، مسخر اراده الهی و در قلمرو قدرت اوست.

كم أهلكتنا... مكنهم... وأرسلنا السماء... وجعلنا الأنهر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 80 - 14، 13، 14

13 - ابراهيم(ع) ترس مفروض از پدیده های جهان را به خواست و مشیت خداوند دانست، نه تأثیر مستقل پدیده ها و ربوبیت آنها

و لا أخاف ما تشركون به إلا أن يشاء ربي شيئاً

14 - خوف انگیز بودن برخی پدیده ها و رخدادهای جهان به مشیت خداوند است، نه ربوبیت پدیده ها و تأثیر آنها.

و لا أخاف ما تشركون به إلا أن يشاء ربي

18 - تأثیر و نقش هر پدیده ای در جهان هستی مرهون مشیت و اذن پروردگار است.

إلا أن يشاء ربي شيئاً و سع ربي كل شيء علماً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 99 - 5

5 - خداوند در اداره امور عالم طبیعت و چرخش حیات آن از طریق اسباب عمل می کند.

أنزل من السماء ماء فأخرجنا به نبات كل شيء

حرف جرّ در «به» معنای وسیله و ابزار دارد، یعنی ما به وسیله آب رویدنیها را از دانه و هسته بیرون می آوریم.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - اعراف - 7 - 26 - 6

6 - تأثیر عوامل طبیعی و افعال آدمیان با مشیت و اراده الهی است.

بدیهی است تهیه لباس علاوه بر مواد اصلی، که به وسیله عوامل طبیعی به دست می آید، به عملکرد انسانها نیز وابسته است. قرآن همه این اعمال را به خدا نسبت داده (أنزلنا ...) تا به این حقیقت اشاره کند که عوامل طبیعی و افعال آدمیان، همه و همه، در اختیار خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 57 - 8

8 - هماهنگی و پیوستگی عوامل طبیعی و عملکرد آنها در پرتو اراده خداوند است .

و هو الذی یرسل الریح بشراً .. فاخرجنا به من کل الثمرت

ص: 41

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 10

10 - عملکرد عوامل طبیعی به اراده خداوند و در اختیار اوست .

فکترکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 5

5 - موجودات هستی و عوامل طبیعی در اختیار خدا و افعال آنها بسته به اراده اوست .

فأرسلنا عليهم الطوفان و الجراد و القمل و الضفادع و الدم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 25 - 5

5- عمل عوامل طبیعی در گرو اذن و فرمان خداوند است .

تؤتی أكلها كل حين بإذن ربّها

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «تؤتی أكلها كل حين» ادامه مشبه به باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 22 - 7

7- عمل عوامل طبیعی ، تحت اراده و قدرت خداوند است .

و أرسلنا الريح لوفح فأنزلنا من السماء ماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 32 - 5

5- عملکرد عوامل طبیعی و روند عادی امور هستی ، فعل خداوند است .

جعلنا لأحدهما جنتين . . . و حفنهما بنخل

دو فعل متکلم «جعلنا» و «حففنا» به این نکته اشاره دارد که علل و اسباب طبیعی، در تأثیر، مستقل نبوده و جملگی، مرهون مشیت و خواست خداوندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 53 - 15

15 - عملکرد عوامل طبیعی، فعل خدا است.

فأخرجنا به أزوجًا من نبات شتى

ضمیرهای غایب (جعل، سلک و أنزل)، در ادامه آیه به ضمیر متکلم (أخرجنا) تغییر یافته است تا تأکیدی بر این نکته باشد که گرچه کشاورزی شما، بعضی از گیاهان را پدید آورده است؛ ولی همان نیز بسته به تدبیر و قدرت خداوند است و غیر او نقشی در پدیدآوردن آنها ندارد.

ص: 42

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 5 - 7

7 - خواست و مشیت خداوند ، مقدم بر عوامل مادی است .

ینصر من یشاء و هو العزیز الرحیم

با آن که رومیان شکست خورده بودند و انتظار پیروزی سریع آنان با عوامل مادی نمی رفت، وعده پیروزی قریب الوقوع آنان به امداد الهی، حاکی از این است که خواست خداوند بر سایر عوامل حاکم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 24 - 9

9 - استفاده از کارکرد عوامل طبیعی در طبیعت برای اثبات وجود خداوند ، از شیوه های تبلیغی قرآن کریم است .

و من آیته یریکم البرق خوفاً و طمعاً و ینزل من السماء ماء فیحیی به الأرض بعد م

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 10 - 16

16 - عوامل طبیعی ، تحت تدبیر خداوند است .

و أنزلنا من السماء ماء فأنبثنا فیها

«فاء» در «فأنبتنا» تفریع است و حکایت از آن دارد که نزول باران، در رویش گیاهان نقش دارد. چنین نقشی را، خداوند به خود نسبت داده است و این، نشان می دهد که عوامل طبیعی با تدبیر خداوند عمل می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 15

15 - عمل عوامل طبیعی ، عمل خدا است .

أنّ الله یولج الّیل فی النهار . . . کلّ ینجرى إلى أجل مسّمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلى - 87 - 5 - 5

5 - عملکرد عوامل طبيعى ، فعل خداوند است .

والذى أخرج المرعى . فجعله غشاء أحوى

17- عوامل طبيعى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 5

ص: 43

5- تأثیر اسباب و عوامل مادی، در گرو اذن و اراده خداوند است.

اذ تحسونهم باذنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 156 - 4

4- گمانِ حاکمیت عوامل مادی بر مقدرات الهی، پنداری کفرآمیز

لا تکتونوا کالذین کفروا و قالوا لاخوانهم .. ما ماتوا و ما قتلوا

خداوند با کفرآمیز خواندن این اندیشه که جنگ و مسافرت (عوامل مادی) تعیین کننده مرگ آدمی است، به مؤمنان تعلیم می دهد که آن عوامل، تعیین کننده مرگ آدمی، که از مقدرات الهی است، نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 160 - 3

3- خداوند، تنها قدرت غالب بر جهان هستی و همه عوامل و نیروها در حیطه قدرت اوست.

ان ینصرکم اللّٰه .. و ان یخذلکم فمن ذا الذی ینصرکم من بعده

در آیه شریفه، یاری و نصرت را تنها از آن خدا می داند و چون به طور قطع، دیگر عوامل طبیعی و غیرطبیعی نیز در پیروزیها دخیل هستند، به این نتیجه می رسیم که قدرت و یاری دیگر عوامل، در احاطه خدا و به خواست اوست.

18- عوامل طبیعی و جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انفال - 8 - 11 - 14، 18

14- ریزش باران در آستانه جنگ بدر، از عوامل مؤثر در پیروزی مسلمانان در آن جنگ

و ینزل علیکم .. و یثبت به الأقدام

18- استحکام اردوگاه مسلمانان و استواری گام های آنان بر شنزار محل اقامتشان، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

ینزل علیکم من السماء ماء لیطهرکم .. و یثبت به الأقدام

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الاقدام» گامهای مجاهدان باشد. بنابراین «و یثبت به الاقدام» یعنی هدف از نزول باران این بود که خداوند گامهای شما را استوار سازد و از لغزش و فرورفتن در شنزارها بازدارد.

19- عوامل طبیعی و غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 67 - 14

14- تدارک اسباب نباید موجب غفلت آدمی از حاکمیت مطلق خدا شود .

ص: 44

ادخلوا من أبواب متفرقة و ما أغنى عنكم من الله من شيء إن الحكم إلا لله

يعقوب(ع) پس از تدبیرش در جهت جلوگیری از حادثه ناگوار برای فرزندانش، بیان می دارد که: با این همه نمی توانم از مقدرات الهی جلوگیری کنم؛ زیرا حکم و فرمان تنها از آن خداوند است؛ یعنی، باید توجه داشت که اسباب و علتهای در دایره حکومت و خواست الهی عمل می کنند.

20- فلسفه خلقت عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 57 - 13

13 - پی بردن انسان ها به قدرت خداوند و توجه همواره به آن، از اهداف آفرینش نیروهای طبیعی در هستی است.

هو الذی یرسل الریح .. لعلکم تذکرون

در برداشت فوق «لعلکم ..» غایت برای «یرسل الریح» و جمله های پس از آن گرفته شده است. یعنی از اهداف آفرینش این اسباب و مسیبات تذکر یافتن انسانهاست. قابل ذکر است که «تذکر» به معنای دریافتن و پیوسته در ذهن داشتن است.

21- محدوده نقش عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 3 - 10 - 15

15 - هر گونه دخل و تصرف در امور نظام هستی از سوی وسایط و عوامل (شفیعان) در گرو اذن خداوند است.

یدبر الأمر ما من شفیع إلا من بعد إذنه

22- مقهوریت عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 67 - 13

13 - حاکمیت بر تمام هستی و علل و اسباب، از آن خداوند است و جملگی مقهور حکم و تقدیر اویند.

وادخلوا من أبواب متفرقة و ما أغنى عنكم من الله من شيء إن الحكم إلا لله

23- منشأ تأثیر عوامل طبیعی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - قمر - 54 - 34 - 2

ص: 45

2- اراده الهی ، محرک اصلی عوامل طبیعی در انهدام جوامع حق ستیز

إنا أرسلنا عليهم حاصبًا

تأکید بر انتساب یافتن عذاب و کیفر به مبدأ الهی (إنا أرسلنا)، بیانگر مطلب یاد شده است.

24- منشأ عمل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 130 - 6

6- اراده خداوند حاکم بر طبیعت و عوامل آن

و لقد أخذنا آل فرعون بالسنين و نقص من الثمرت

25- نقش عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 22 - 14

14 - تحقق افعال الهی در طبیعت از طریق اسباب و علل طبیعی

فأخرج به من الثمرت رزقاً لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 3

3 - تحقق فعل خدا با جریان اسباب و علل

فقلنا اضربوه ببعضها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 14

14 - اسباب و وسایط ، مجاری تحقق اراده خداوند

وأيده بجنود لم تروها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 14

14 - وجود وسایط و عوامل (شفیعان) برای خدا در تدبیر امور نظام هستی

یدبر الأمر ما من شفیع إلا من بعد إذنه

ص: 46

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 22 - 3

3 - عوامل طبیعی ، مجاری فعل خدایند .

هو الذی یسیرکم فی البر و البحر حتی إذا کنتم فی الفلک و جرین بهم بريح طيبه

اسناد فعل «یسیر» به «خدا»، با وجود اینکه می دانیم پیمودن بیابانها و درنوردیدن دریاها مستقیماً توسط مرکبها و وزش باد انجام می گیرد، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 37 - 7

7- جریان مشیت الهی ، از طریق اسباب و علل طبیعی

واصنع الفلک بأعيننا ووحینا

روشن است که خداوند بدون سببی همانند کشتی نیز توانا بر نجات نوح و همراهانش بود. بنابراین فرمان او مبنی بر ساخت کشتی، اشاره به دو نکته دارد: یکی اینکه خداوند امور جهان را معمولاً از طریق اسباب و علل اداره می کند و دوم آنکه درسی باشد برای مؤمنان که برای پیشبرد اهداف ایمانی خویش، اسباب و علل را به کار گیرند و همواره منتظر امور غیبی نباشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 17

17- عوامل طبیعی و فعل و انفعالات در هستی ، به دست خدا و در اختیار اوست .

یرسل السماء علیکم مدرارًا و یزدکم قوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 56 - 6

6- جریان اسباب و علتها ، به دست خدا و در اختیار اوست .

و کذلک مکّنا لیوسف فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21- بیشتر مردم به اسباب و علل چشم می دوزند و از حاکمیت اراده خدا و لزوم توکل بر او، ناآگاهند .

ولکن أكثر الناس لا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 18،19

18- اسباب و عوامل طبیعی ، تحت تدبیر و مشیت الهی است .

ما كان ليأخذ أخاه في دين الملك إلا أن يشاء الله

19- جریان مشیت الهی با اسباب و علل طبیعی

ص: 47

ما كان ليأخذ أخاه في دين الملك إلا أن يشاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9- ابراهيم - 14 - 32 - 10

10- عوامل طبیعی ، مجرای فعل خداوند است .

و أنزل من السماء ماء فأخرج به من الثمرت

با آنکه همه پدیده های عالم تحت فرمان خداوند و به اراده او پدید می آیند، خداوند آب را منشأ به ثمر نشستن درختان دانسته است. ذکر این حقیقت، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9- ابراهيم - 14 - 39 - 14

14- نقش مؤثر دعا در کنار دیگر عوامل طبیعی ، برای تأمین نیازها و خواسته های انسان

الحمد لله الذي وهب لي على الكبر إسماعيل وإسحق إن ربّي لسميع الدعاء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9- حجر - 15 - 20 - 7

7- عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند است .

و الأرض مددنها .. و جعلنا لكم فيها معيش و من لستم له برزقين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9- حجر - 15 - 22 - 6

6- عامل های طبیعی ، مجرای اراده و افعال خداوند

و أرسلنا الريح لوفح فأنزلنا من السماء ماء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9- حجر - 15 - 26 - 3

3- خداوند، اراده خود را در عالم طبیعت، از راه عامل های طبیعی محقق و عملی می سازد.

و لقد خلقنا الإنسان من صلصل من حمأ مسنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 27 - 4

4- خداوند، اراده خود را در عالم طبیعت از طریق عامل های طبیعی محقق و عملی می سازد.

و الجآن خلقنه من قبل من نار السموم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 48

9 - حجر - 15 - 28 - 7

7- خداوند، خواسته خود را در عالم طبیعت، از طریق عامل های طبیعی محقق و عملی می سازد.

إني خلق بشرًا من صلصل من حمأ مسنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 33 - 8

8- خداوند، مشیت و خواسته خود را در عالم طبیعت، از طریق عامل های طبیعی محقق و عملی می سازد.

لبشر خلقته من صلصل من حمأ مسنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 73 - 2

2- عوامل طبیعی (چون باد، غرش و . . .)، مجرای اراده خداوند

فأخذتهم الصيحة مشرقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 4 - 3

3- عوامل طبیعی، مجرای اراده خداوند است.

خلق الإنسن من نطفه

با آنکه خداوند ماده اصلی پیدایش انسان را نطفه معرفی می کند، در عین حال خلقت او را به خود نسبت می دهد و این، می تواند بیانگر این حقیقت باشد که عوامل طبیعی، مجراهای تحقق اراده خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 11 - 4

4- اسباب و عوامل طبیعی، مجرای اراده خداوند است.

هو الذی أنزل من السماء ماء .. ينبت لكم به الزرع

آیه شریفه تصریح می کند که فاعل فعل «ینبت» خداوند است و دیگر عوامل مانند «آب» به عنوان اسبابی در جهت جریان یافتن فعل خدا، مطرح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 14 - 14

14- عوامل طبیعی مجاری تحقق اراده خداوند در تأمین نیاز های انسان

و هو الذی سخّر البحر لتأکلوا منه لحمًا طریماً و تستخرجوا منه حلیه تلبسونها و تر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 18 - 7

ص: 49

7- انسان ، دارای موقعیتی ویژه در جهان و همه عوامل طبیعی در خدمت وی

و الأنعـم خلقها لكم . . . ما ذرأ لكم . . . سخـر لكم . . . و إن تعدوا نعمة الله لا تحـ

با توجه به اینکه از آیه 5 تا 16 نعمتهای ارزانی شده به انسان ذکر گردیده و سرانجام غیر قابل شمارش بودن نعمتهای الهی بیان شده است، مطلب فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 54 - 8

8- رفع گرفتاری از انسان های گرفتار به وسیله خداوند ، از طریق اسباب و علل ظاهری است . *

ثم إذا كشف الضر عنكم إذا فریق منكم برّهم یشركون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 56 - 2،16

2- مشرکان ، برای اسباب و علل ظاهری در انجام امور ، نقش مستقل قائل بودند .

برّهم یشركون . لیکفروا بما ءاتینهم . . . و يجعلون لما لا یعلمون نصیباً ممّا رزقن-

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که «ما»ی موصول اسباب و عواملی باشد که مشرکان آنها را در نجات خود از ناگواریها دخیل می دانستند، در حالی که خبر از وضعیت آنها هم نداشتند و از اینکه خداوند مشرکان را به خاطر چنین تفکری مورد سرزنش قرار داده است، استفاده می شود که آنان برای چنین اسبابی نقش مستقل قائل بوده اند و گرنه جای سرزنش و توبیخ نداشت.

16- نقش استقلالی قائل شدن به ابزار و عوامل ، افترا بی است که مؤاخذه در پی دارد .

و يجعلون لما لا یعلمون نصیباً . . . تالله لتسئلنّ عمّا کنتم تقفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 65 - 6

6- عوامل طبیعی ، مجرای اراده و خواست خداوند است .

و الله أنزل من السماء ماء فأحیا به الأرض بعد موتها

اینکه خداوند زمین را به وسیله آب احیا کرد (فأحیا به الأرض) می تواند گویای برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 66 - 6

6- عوامل طبیعی ، مجرای تحقق اراده و خواست خداوند

نسقیکم ممّا فی بطونه .. لبنا خالصا سائغا

اینکه خداوند از میان خون، سرگین شتر و .. شیری خالص برای انسان مقرر کرد، می تواند گویای نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 16

ص: 50

16- خداوند ، شفای امراض انسان را از راه علل و اسباب طبیعی ، مقدر کرده است .

شراب مختلف ألونه فيه شفاء للناس

برداشت فوق، به خاطر این است که خداوند بهبودی بیماری انسان را به وسیله عسل - که از راههای طبیعی به دست می آید و خود از عوامل طبیعت است - قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 79 - 5

5- عوامل طبیعی ، مجرای اراده و قدرت خداست .

ألم يروا إلى الطير ... ما يمسكهنّ إلاّ الله

با آنکه پرواز پرندگان به خاطر توانایی خاصی است که در وجود آنها نهفته است، اما خداوند این توانایی را به خود نسبت می دهد؛ پس معلوم می شود که همه عوامل طبیعی به اراده خدا در کارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 5 - 2

2 - خداوند ، از عوامل طبیعی و بندگان خویش برای سرکوبی سرکشان زمین ، استفاده می کند .

بعثنا عليكم عباداً لنا أولى بأس شديد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 11

11- خداوند ، خواست و اراده خویش را در تحولات اجتماعی ، از طریق اسباب طبیعی انجام می دهد .

و أمددكم بأموال و بنين و جعلنكم أكثر نفيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 5

5- اراده الهی ، از طریق اسباب و مسببات تحقق می پذیرد .

وإذا أردنا .. ففسقوا فيها فحقّ عليها القول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 68 - 5

5- زمین و سایر مظاهر طبیعت ، مجرای اراده خداوند

أفأنتم أن يخسف بكم جانب البرّ أو يرسل عليكم حاصبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 6

6- عوامل طبیعت ، مجرای تحقق اراده الهی

ص: 51

فأغرقته و من معه جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 18 - 18

18- خداوند، امور این جهان را از طریق اسباب و علل به انجام می رساند .

و تحسبهم أيقاظًا و هم رقود و تقلّبهم . . . و لملت منهم رعبًا

خداوند، برای حفاظت از اصحاب كهف، جسم آنان را پهلو به پهلو می کرد و منظره آنان را منظره افرادی بیدار و با هیبت قرار داد. به کاراندازی این اسباب طبیعی، بدون نیاز به آن، نشان دهنده سنت خداوند بر نقش دادن به اسباب و علل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 19

19- خداوند در فعلیت دادن به اراده خود و عملی ساختن آن، اسباب و علل را به کار می گیرد .

فأردنا أن يبدلهمآ... فأراد ربك... رحمه من ربك و ما فعلته عن أمري

خداوند، ربوبیت خویش را نسبت به مؤمنان و فرزندان ایشان و نیز محرومان، از طریق مأمور ساختن خضر(ع) به شکافتن کشتی و .. عملی ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 84 - 6,8

6- نظام طبیعت، مبتنی بر ایجاد اشیا و تحقق امور از طریق سلسله علل و اسباب است .

و ءاتينه من كلّ شىء سببًا

موفقیت «ذوالقرنین» در تصرفات خویش، مرهون استفاده او از اسباب و وسائل بوده است. بیان این موضوع در آیه، اشاره به حاکمیت علل و اسباب بر امور جهان است.

8- خداوند، بر همه علل و اسباب طبیعی حاکم است .

و ءاتينه من كلّ شىء سببًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 5 - 13، 9

9- زکریا ، طبق عوامل عادی و طبیعی ، از فرزندان شدن خود ، ناامید بود .

و كانت امرأتی عاقراً فهب لی من لدنک ولیاً

13- اراده الهی ، در بینش موحدان راستین ، بر عوامل طبیعی ، حاکم است .

و كانت امرأتی عاقراً فهب لی من لدنک ولیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 9 - 13، 5، 4، 3

3- قوانین طبیعی و علل عادی ، محدود کننده قدرت و اراده خداوند نیست .

ص: 52

قال کذلک قال ربّک هو علیّ هین

4- علل طبیعی در حوادث عالم، علت منحصر نیست.

قال کذلک قال ربّک هو علیّ هین

5- نظر دوختن به اسباب و علل طبیعی، حجابی برای توجه به اراده خداوند و خواست او

اُنّی یکون لی غلم .. هو علیّ هین

12- تفکر در چگونگی آفرینش انسان زداینده هرگونه تردید در حاکمیت اراده و قدرت خدا بر اسباب و علل طبیعت

هو علیّ هین و قد خلقتک من قبل و لم تک شیئاً

13- قدرت خداوند بر اعطای وجود به معدوم مطلق، نشانگر محدود نبودن آن در دایره علل و اسباب طبیعی است.

هو علیّ هین و قد خلقتک من قبل و لم تک شیئاً

مراد از «لم تک شیئاً»، نیستی مطلق است و تطبیق آن بر زکریا که پیدایش او به پیدایش حضرت آدم از خاک منتهی می شود، به اعتبار زمانی است که اولین مخلوق از کتم عدم به وجود آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 10 - 13

13- اراده الهی، حاکم بر عوامل طبیعت است.

قال ربّ اجعل .. ایتک الّا تکلم الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 21 - 5,6,8

5- علل و اسباب عادی و مجاری طبیعی امور، محدودکننده اراده و قدرت خداوند نیست.

قال ربّک هو علیّ هین

مشکلی که برای تولد فرزندی بدون پدر متصور است، از ناحیه فقدان برخی اسباب طبیعی است، ولی خداوند حرکت بر خلاف این مسیر مأنوس را امری ساده و آسان می شمارد. پیام این قضیه همان حاکمیت خداوند بر علل و اسباب طبیعی است.

6- علل و اسباب حوادث عالم ، منحصر به علل طبیعی و عادی نیست .

قال ربّک هو علیّ هین

8- نظر دوختن به اسباب و علل طبیعی ، حجابی برای توجه به اراده خداوند و خواست او است .

اَئی یکون لی غلم . . . هو علیّ هین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 9

9- عملکرد عوامل طبیعی ، عمل خداوند است .

قد جعل ربّک تحتک سرّاً

اسناد فراهم آوردن نهر آب به خداوند، می تواند ناظر به این نکته باشد که چون عوامل طبیعی، مجرای ظهور افعال خداوند هستند، پس کار آنها در حقیقت کار خدا است.

ص: 53

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 10 - 9

9- امور طبیعی ، مجرای عملی شدن اراده خداوند در باره اعطای رسالت به پیامبران است .

إذ رءا نازًا .. لعلّی ءاتیکم منها بقبس

کشاندن موسی(ع) به کوه طور - که از آیات بعد استفاده می شود - با فراهم آوردن مقدماتی طبیعی (از قبیل گم کردن راه، احساس نیاز به آتش و ..)، گویای نکته مذکور است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 21 - 6

6 - امکان ارتباط و وابستگی تحقق معجزه ، به امور عادی و طبیعی

ألقها .. فإذا هی حیّه ... خذها... سنعیدها سیرتها الأولى

مار شدن عصار، برافکندن آن تفریح گردید و عصار شدن مار برگرفتن آن از سوی موسی(ع)؛ این مرحله بندی، گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 7

7 - عوامل طبیعی ، تحت حاکمیت خدا و مجری فرامین اویند .

فلیلقه الیمّ بالساحل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 77 - 7

7- عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده خداوند

الذین کذبوا بایتنا .. فأغرقنهم أجمعین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند خواست خود مبنی بر هلاکت قوم نوح را، با فرستادن طوفان تحقق بخشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 34

34 - عوامل طبیعی ، مجاری فعل و اراده خداوند

فإذا أنزلنا عليها الماء اهتزت وربت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 14

14 - عوامل طبیعی و انسانی ، در خدمت اجرای اراده الهی

ولولا دفع الله الناس بعضهم ببعض

ص: 54

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 63 - 4

4 - عملکرد علل طبیعی و مادی ، مجرای تحقق اراده الهی

ألم تر أنّ الله أنزل من السماء ماء فتصبح الأرض مخضرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 65 - 7

7 - عوامل طبیعی ، تحت امر خدا و مجاری تحقق اراده او است .

ألم تر أنّ الله سخّر لكم ما فى الأرض . . . ويمسك السماء أن تقع على الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 19 - 3

3 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده خداوند

فأنشأنا لكم به جنّات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 9

9 - علت ها و عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده خداوند

وهو الذى يحيى . . . والنهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 43 - 12

12 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند است .

ألم تر أنّ الله يزجى سحابًا . . . فترى الودق يخرج من خلاله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- عوامل طبیعی ، مجرای اراده الهی است .

والله خلق کلّ دابّه من ماء

آیه شریفه، خداوند را خالق هر موجود جاننداری معرفی کرده است؛ ولی در عین حال آب (یا جسم مایع) را منشأ و عنصر نخستین آنها شناسانده است. حقیقت یاد شده می تواند بیانگر این نکته باشد که: اراده الهی در هر امری (مانند آفرینش طبیعت) از مجرای عوامل طبیعی چون آب و... تحقق می پذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- تحولات و فعل و انفعالات موجود در جهان طبیعت، تحت قدرت خدا و مجرای اراده و مشیت او است.

ألم تر إلى ربك كيف مدّ الظلّ .. ثمّ قبضه إلينا قبضاً يسيراً

تردیدی نیست که حرکت سایه ها و بلند و کوتاه شدن آنها، ناشی از تابش خورشید است و این حقیقت را خود قرآن به صراحت بیان فرموده است: «جعلنا الشمس عليه دليلاً»؛ ولی در عین حال خداوند آن را به خود نسبت می دهد و امتداد سایه ها و قبض و بسط آن را کار خود قلمداد می کند، این حاکی از آن است که همه تحولات جهان طبیعت، تحت قلمرو قدرت خدا و مجرای اراده و مشیت او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 49 - 8

8- علل و اسباب طبیعی، مجرای اراده خداوند در عالم طبیعت

و هو الذی أرسل .. و أنزلنا من السماء ماء طهوراً . لنحیی به بلدة میثاً و نسقیه

برداشت فوق، با توجه به این نکته به دست می آید که خداوند، حرکت بادهای باران زا، نزول باران برای احیای زمین و سیراب شدن انسان و چهارپایان را، به خود نسبت داده و کار خویش دانسته است (و هو الذی أرسل الرياح .. و أنزلنا من السماء ماء طهوراً . لنحیی...).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 7 - 5

5- عوامل طبیعی، مجاری فعل خدا

کم أنبتنا فیها من کلّ زوج کریم

گفتنی است آب، آفتاب و خاک مستقیماً در رویش گیاهان دخالت دارد بنابراین اسناد «انبات» به خداوند بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 80 - 2

2- تأثیر عوامل طبیعت در سلامتی انسان، به تدبیر و هدایت تکوینی خداوند

و إذا مرضت فهو یشفین

انسان برای درمان بیماری خود، نیازمند مصرف دارو است. بنابراین نسبت داده شدن شفای مریض به خداوند، بیانگر آن است که نقش دارو در درمان انسان، به اراده و تدبیر خدا بستگی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 189 - 6

6 - عوامل طبیعی ، در خدمت تحقق اراده الهی

فأخذهم عذاب يوم الظلّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 56

4- ارتباط و هماهنگی مظاهر و پدیده های هستی ، نشان دهنده یگانگی مدبر آن

خلق السموت و الأرض و أنزل لكم من السماء .. ذات بهجه

ذکر آفرینش آسمان ها و زمین و اشاره به ارتباط، هماهنگی و پیوستگی عناصر آن (بدین صورت که باران از آسمان بیارد، گیاهان از زمین بروید، طراوت و زیبایی از آن پدید آید و انسان با دیدن آن شادمان گردد) نشانه ای از یگانگی خالق و مدبر آن است.

7- نقش وسایط در تحقق اراده الهی

فأبتنا به حدائق

با این که فعل «إبتنا» به خداوند نسبت داده شده است، به نقش عوامل نیز اشاره شده و با تعبیر «به» وساطت باران را در رویش گیاهان هم مطرح گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- همه علل و عوامل طبیعی ، مقهور خواست و اراده خداوند

أمن يجيب المضطر إذا دعاه

«اضطرار» به معنای کوتاه شدن دست انسان از همه عوامل عادی و مادی است. بنابراین اجابت دعای مضطر از سوی خدا به این معنا است که خدا با اراده خویش همه علل و عوامل مادی را در جهتی قرار می دهد که انسان بتواند با تسلط بر آنها و بهره گیری از آنها، به حل مشکلات و رفع گرفتاری های خود پردازد. جمله «و يجعلكم خلفاء الأرض» در بیان همین نکته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - خواست خداوند ، حاکم و مقدم بر تصمیم ها و کارکرد عوامل طبیعی است .

قالوا اقتلوه أو حرّقه فأنجيه الله من النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - گاهی ، فرجام انسان ها را عوامل ویران گر طبیعی ، رقم می زند .

فأخذتهم الرجفة فأصبحوا في دارهم جثمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 40 - 13، 12

12 - گاهی عوامل ویران گر طبیعی ، فرجام انسان ها را رقم می زنند .

فكلاً أخذنا بذنبه فمنهم من أرسلنا عليه حاصباً و منهم من أخذته الصيحة و منهم من

13 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقّق اراده خداوندند .

فكلاً أخذنا بذنبه فمنهم من أرسلنا عليه حاصباً و منهم من أخذته الصيحة و منهم من

ص: 57

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 63 - 5

5 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده خداوندند .

من نزل من السماء ماء فأحيا به الأرض من بعد موتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 24 - 4

4 - عوامل طبیعی ، مجاری مشیت و اراده الهی اند .

و ينزل من السماء ماء فيحيي به الأرض بعد موتها

از این که خداوند، با آب باران، زمین را حیات می بخشد و بدون واسطه، چنین کاری را به انجام نمی رساند، معلوم می شود که عوامل طبیعی، مجاری برای تحقق مشیت خداوندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 40 - 2

2 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده خداوندند .

اللّٰه الذی خلقکم ثمّ رزقکم

بی شک، انسان ها، از طریق طبیعی خلق می شوند و همین طور، از طریق عوامل طبیعی، تأمین روزی می شوند. اسناد خلقت و رزق، به صورت مستقیم به خداوند، حکایت از این حقیقت می کند که عوامل طبیعی، مجاری تحقق اراده خداوندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 46 - 13

13 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده الهی است .

یرسل الرياح ... و لتجرى الفلك بأمره و لتبتغوا من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده خداوند است .

اللّٰه الذی یرسل الریاح .. کیف یشاء و یجعلہ کسفًا

از این که بادهای، در تشکیل پراکندگی و جابه جایی ابرها نقش دارند و خداوند، آنها را به خود نسبت می دهد، نکته یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده و خواست خداوند است .

فتری الودق یرج من خلله .. فانظر إلی ءاثر رحمت اللّٰه کیف یحی الأرض

ص: 58

در این آیه، فاعل احیا، خداوند، معرفی شده است، در حالی که به حسب ظاهر، نزول باران چنین نقشی را ایفا می کند. چنین اسنادی، اشاره به نکته یاد شده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 5

5 - عوامل طبیعی مجرای اراده خداوندند .

أنا نسوق الماء .. فنخرج به زرعاً

نسبت دادن جریان آب ها و نیز رویش کشت زارها به خداوند، با این که در عالم واقع آب ها باعث رویش گیاهان می شوند، دلالت بر این می کند که این عوامل، در جهت اجرای اراده الهی عمل می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 24 - 5

5 - عوامل طبیعی ، مجاری فعل خداوند است .

قل من يرزقكم من السموت والأرض قل الله

«من» در «من السماوات» نشویه است. ذکر آسمان ها و زمین به عنوان منبع روزی و سپس ذکر خداوند به عنوان منشأ آن، نشان دهنده این حقیقت است که خداوند روزی دهی خود را از مجاری طبیعی انجام می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 9 - 6

6 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند در طبیعت است .

والله الذي أرسل الريح فتثير سحاباً .. فأحيينا به الأرض بعد موتها

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند، احیای زمین را از راه فرستادن بادهای، تشکیل ابرها و نزول باران تقدیر کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 11 - 13، 5

5 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند

والله خلقكم من تراب ثم من نطفه

13 - وجود عواملی چند (بیرون از عوامل طبیعی)، برای کم و زیاد شدن عمر انسان ها

وما یعمّر من معمر ولا ینقص من عمره إلا فی کتب

بیشتر مفسران بر این عقیده اند که این آیه، به عوامل غیر طبیعی اشاره دارد که در کم و زیاد شده عمر آدمی مؤثر می باشد؛ مانند: صله رحم که در ازدیاد عمر طبیعی انسان ها و گناه زنا که در کاسته شدن آن و یا مرگ ناگهانی تأثیر می گذارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 27 - 8

ص: 59

8 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده و فعل خداوند

أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند، برای بهره مند ساختن انسان ها از انواع میوه ها، باران را سبب پدید آمدن آنها قرار داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 15

15 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند در آفرینش

يَخْلُقْكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ ... فِي ظِلْمٍ ثَلَاثَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 10

10 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند

أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ... ثُمَّ يَخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

تردیدی نیست که نزول باران، پوشیدن چشمه ها و رویش کشت ها، در اثر عوامل طبیعی انجام می پذیرد؛ چنان که خداوند در همین آیه، عامل رویش کشت ها را، آب دانسته است (ثمّ یخرج به زرعاً). در عین حال خداوند تمامی این کارها را به خود نسبت داده است («أَنْزَلَ»، «فَسَلَكَ»، «يَخْرِجُ بِهِ» و «يَجْعَلُهُ»). مطلب یاد شده بیانگر این حقیقت است که همه عوامل طبیعی، در طول اراده خدا و مجرای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 5

5 - عوامل طبیعی جهان ، در اختیار خداوند و مجاری تحقق اراده او است .

فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 12 - 10

10 - عوامل طبیعی جهان هستی ، مجرای روزی رسانی خداوند به انسان ها

له مقاليد السموت و الأرض يبسط الرزق لمن يشاء

از این که گفته شده کلید آسمان ها و زمین در اختیار خداوند است، می توان استفاده کرد که گشایش و تنگنایی روزی به وسیله خداوند، از طریق عوامل طبیعی صورت می پذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 28 - 5

5 - عوامل طبیعی جهان هستی ، تحقق بخش مقدرات و مشیت الهی است .

ينزل بقدر ما يشاء . . . وينشر رحمته

ص: 60

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 33 - 4

4 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده الهی

إن یسأ یسکن الریح فیظللن رواكد علی ظهره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 11 - 3,5

3 - قوانین طبیعی مربوط به نزول باران ، نمودی از عزت و دانایی مطلق خداوند

خلقهنّ العزیز العلیم . . . و الذی نزل من السماء ماء بقدر

5 - عوامل طبیعی ، در خدمت اجرای مشیت و اراده الهی است .

و الذی نزل . . . فأنشرنا به بلده میتاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 33 - 8

8 - دستیابی انسان به مال و ثروت ، تنها در پرتو استفاده وی از قوانین طبیعی و اجتماعی است .

و لولا أن یكون الناس أمه وحده

چنانچه مراد از «امت واحده» تساوی انسان ها در برابر بهره گیری از اسباب و وسایل در تأمین معیشت باشد، مفاد آیه این خواهد شد که اگر نه این بود که همه مردم امت واحده هستند و در برابر قوانین طبیعت یکسانند، ما برای کافران استثنا قائل شده و آنها را از ثروت چشمگیری بهره مند می ساختیم؛ ولی همه با هم یکسانند و هر شخصی چه مؤمن باشد و چه کافر، تنها از ابزار مادی باید بهره بگیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 7

7 - عوامل طبیعی در خدمت تحقق اراده الهی

و هذه الأنهر تجری من تحتی . . . فأغرقهم أجمعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 23 - 6

6- عوامل و اسباب طبیعی ، مورد توجه ، در تدبیر و برنامه های الهی

فأسر بعبادی لیلاً

خداوند در هر شرایطی، قادر به عملی ساختن برنامه هایش می باشد. با این حال در رهاسازی بنی اسرائیل از چنگال فرعونیان، نقش عوامل طبیعی (لیلاً) را نادیده نگرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 61

9- عوامل طبیعی ، در خدمت تحقق اراده الهی

و اترك البحر رهواً إثمهم جند مغرقون

خداوند، دریا را برای بنی اسرائیل گذرگاهی آرام قرار داد و همان دریا را غرق گاه فرعونیان ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- عوامل طبیعی ، در خدمت تحقق اراده الهی

ريح . . . تدمر كلّ شيء بامر ربّها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - اسباب و امکانات طبیعی ، عوامل اجرای اراده الهی

أنزل السكينة . . . ولله جنود السموت والأرض

تعبیر «جنود» می نمایاند که خداوند، برای محقق ساختن اراده خود (أنزل السكينة)، قوایی را که خود در نظام هستی به وجود آورده، به کار می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- تحقق اراده الهی بر انجام دادن امور جهان ، از طریق علل و وسایط

ولله جنود السموت والأرض

تعبیر «لله جنود» می رساند که قوانین و قوای نهفته در طبیعت مسخر خدا بوده و در جهت اراده الهی به کار گرفته می شوند. اصولاً طرح جنود از آن جهت است که در تحقق اراده الهی نقش دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

29- مشیت الهی بر جریان امور، از طریق علل و اسباب عادی و طبیعی

لیدخل الله فی رحمته من یشاء لو تزیلوا لعذبنا

خداوند، براساس قدرت مطلقه خود، می توانست به شکلی غیرعادی، تنها کافران جامعه را مجازات کند؛ اما از شیوه های غیرطبیعی استفاده نکرد. بر این اساس آمیختگی مؤمنان و کافران را، مانع تعلق عذاب به کافران دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 9 - 5

5- عوامل طبیعی، در خدمت تحقق اراده خداوند

فأنتبنا به جنّات و حبّ الحصيد

ص: 62

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 11 - 9

9- کارایی و تأثیر وسایط طبیعی ، در تحقق معاد و حیات مجدد انسان ها *

و أحيينا به بلدة ميتاً كذلك الخروج

از این که در «مشبّه به» تعبیر «به» آمده است - که واسطه بودن باران در حیات زمین را می رساند - این احتمال جان می گیرد که در «مشبّه» نیز وسایط مؤثر باشند؛ یعنی، معاد انسان ها نیز، در نتیجه تحولاتی طبیعی به تدبیر و اراده خداوند صورت می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 17 - 5

5- تحقق اراده خداوند در نظام تکوین ، از طریق وسایط همراه با تقسیم کارها

إذ يتلقى المتلقّيان عن اليمين وعن الشمال قعيد

به کار گرفته شدن عناصر دریافت گر و تعدد آنها و نظارت بر دو سوی مختلف یا دوگونه عمل، حکایت از مطلب یاد شده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 43 - 2

2 - عوامل و وسایط الهی ، دارای نقش در شکل گیری مرگ و حیات موجودات *

إنا نحن نحیی و نمیت

برداشت بالا بدان احتمال است که ضمیر جمع در «إنا»، از جهت تعظیم نباشد؛ بلکه از آن جهت باشد که نقش عوامل و اسباب را در تحقق اراده الهی بنمایاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 32 - 5

5 - تحقق اراده الهی در نظام جهان ، از طریق عوامل و وسایط

إنا أرسلنا إلى قوم مجرمین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند در تحقق اراده خویش بی نیاز از فرشتگان است؛ اما برای مجازات قوم لوط، فرشتگان را گسیل داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 41 - 4، 3

3 - عوامل حیات آفرین طبیعت، مایه نابودی ملت‌ها در نتیجه کفر و گناه

أرسلنا عليهم الريح العقيم

تعبیر «الريح العقيم» (باد نازا) می‌رساند که باد، آثار مختلفی دارد و اصولاً در نظام طبیعت، یکی از عوامل گسترش حیات به شمار می‌آید. اما همین نیروی طبیعی به اراده الهی و در نتیجه کفر مردم، نه تنها زاینده حیات نخواهد بود؛ بلکه زداینده آن خواهد شد.

ص: 63

4- عوامل نظام طبیعت ، در خدمت تحقق اراده خداوند

أرسلنا عليهم الريح العقيم

برداشت بالا، با توجه به این نکته است که خداوند برای مجازات قوم عاد، نیروی طبیعی باد را به کار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 44 - 4

4- تأثیر غیر خدا در روند مرگ و حیات ، در طول اراده و قدرت خداوند است ; نه مستقل از او .

وأنه هو أمات و أحيا

با توجه به این که اسباب و عوامل طبیعی - و حتی خود انسان ها - در شکل گیری مرگ و حیات به نوعی مؤثراند، انحصار یافتن میراندن و زنده کردن به خداوند، از آن جهت است که اراده الهی، حاکم بر نظام مرگ و حیات است و دیگران - هر نقشی که دارند - در پرتو اراده الهی و به افاضه و تدبیر او دارای آن نقش هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 12 - 5

5- عوامل طبیعی ، مجرای اراده الهی

ففتحنا أبواب السماء بماء منهمر . وفجرنا الأرض ... علی أمر قد قدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 13 - 2

2- نقش عوامل و اسباب طبیعی ، در تحقق اراده الهی برای نجات نوح (ع)

و حملنه علی ذات ألوح و دسر

تعبیر «و حملناه علی ذات ألواح . . .» بیانگر این معنا است که: «خداوند برای تحقق اراده خویش، عوامل طبیعی (کشتی) را به کار می گیرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 19 - 2

2- عوامل طبیعی ، در خدمت اراده الهی ، برای کیفر اقوام حق ستیز

فکیف کان عذابی . . . إنا أرسلنا علیهم ریحا صرصرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 31 - 7

7- عوامل طبیعی ، تحقق بخش اراده الهی در کیفر حق ستیزان

إنا أرسلنا علیهم صیحه وحده فکانوا کھشیم المحتظر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 64

5- تحقق اراده الهی در قیامت ، از طریق اسباب و علل

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس فلاتنتصران

برداشت یاد شده با توجه به دو مطلب زیر به دست می آید: الف) آیه شریفه مربوط به قیامت باشد. ب) خداوند «شواظ» و «نحاس» را وسیله منع نفوذ و گریز خلق قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 16 - 4

4- عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند

ءأمنتهم من فی السماء أن یخسف بکم الارض فإذا هی تمور

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خداوند، عذاب کافران را با لرزش زمین تقدیر فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 17 - 4

4- عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند

أم أمنتهم من فی السماء أن یرسل علیکم حاصبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 5 - 4

4- عوامل طبیعی ، مجرای تحقق اراده خداوند

فأهلکوا بالطاغیه

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که اراده خداوند بر هلاکت قوم ثمود از راه فرود صاعقه - که یک عامل طبیعی است - تحقق یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - عوامل طبیعی ، مجرای تحقق اراده خداوند

فأهلکوا بریح صرصر عاتیه . سخرها علیهم... کأنهم أعجاز نخل خاویه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 21

21 - مشیت الهی ، از راه علل و عوامل موجود در جهان تحقق می پذیرد .

و ما یعلم جنود ربک إلا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 65

3 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند

ألم نخلقكم من ماء مهين

برداشت یاد شده، با توجه به این مطلب است که خداوند در بیان چگونگی آفرینش انسان ها، نقش عامل نطفه را یادآور شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 14 - 4

4 - عملکرد عوامل طبیعی ، مستند به خداوند است .

وأنزلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 15 - 5

5 - عوامل طبیعی ، اسباب و مجاری افعال خداوند است .

لنخرج به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 29 - 4

4 - عملکرد عوامل طبیعی ، عمل خداوند است .

و أغطش . . . و أخرج

با آن که پیدایش شب و روز عوامل طبیعی خاص خود را دارد؛ ولی به خداوند نسبت داده شده تا بیانگر این نکته باشد که همه کارها، منتسب به او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 21 - 10

10 - کار طبیعت و عوامل مؤثر در آن ، در حقیقت کار خداوند است .

نسبت یافتن میراندن و دفن انسان به خداوند - با آن که دخالت عوامل طبیعی در آن بدیهی است - می رساند که طبیعت مجرای افعال خداوند است. فعل های «أمات» و «أقبر» گرچه ماضی است؛ ولی به قرینه ارتباط آن به «جنس انسان»، هر سه زمان را شامل می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 26 - 5

5 - کار طبیعت و عوامل مؤثر در آن ، در حقیقت کار خداوند است .

ثمّ شققنا الأرض شققاً

ص: 66

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 6

6 - پیدایش ناقه صالح ، معجزه و باقی ماندن آن ، براساس علل و عوامل طبیعی بود .

ناقه الله و سقیها .. فعقروها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 2 - 5

5 - علل و عوامل طبیعی ، مجرای فعل خداوند

خلق الإنسن من علق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 4 - 9

9 - علل و عوامل طبیعی ، تجلّی گاه افعال خداوند و مجرای انجام یافتن آنها است .

علّم بالقلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 3 - 3

3 - عوامل طبیعی ، در اختیار خداوند و مجرای اراده او در کیفر های دنیوی مخالفان

و أرسل علیهم طیراً أبابیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 4 - 3

3 - خداوند ، به کارگیرنده عوامل طبیعی در عذاب مخالفان

ترمیهم بحجاره من سجّیل

26- وابستگی عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 94 - 4

4 - شداید و سختی ها زمینه ساز توجه آدمی به وابستگی عوامل طبیعی به اراده و مشیت خداوند است .

أخذنا أهلها بالبأساء والضراء لعلهم يضرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 44 - 4

ص: 67

4- تأثیر غیر خدا در روند مرگ و حیات ، در طول اراده و قدرت خداوند است ؛ نه مستقل از او .

وأنه هو أمات و أحیا

با توجه به این که اسباب و عوامل طبیعی - و حتی خود انسان ها - در شکل گیری مرگ و حیات به نوعی مؤثراند، انحصار یافتن میراندن و زنده کردن به خداوند، از آن جهت است که اراده الهی، حاکم بر نظام مرگ و حیات است و دیگران - هر نقشی که دارند - در پرتو اراده الهی و به افاضه و تدبیر او دارای آن نقش هستند.

27- هماهنگی عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 57 - 8

8 - هماهنگی و پیوستگی عوامل طبیعی و عملکرد آنها در پرتو اراده خداوند است .

و هو الذی یرسل الریح بشراً .. فاخرجنا به من کل الثمرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 12 - 3

3 - هماهنگی عوامل طبیعی در آسمان و زمین ، برای عذاب قوم نوح ، براساس برنامه دقیق الهی

فالتقی الماء علی أمر قد قدر

28- یأس از عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 39 - 10، 15، 9

9- نقش مؤثر دعا در فرزندان شدن انسان ، حتی در سالخوردگی و هنگام یأس از تأثیر عوامل طبیعی

الحمد لله الذی وهب لی علی الکبر إسمعیل وإسحق إن ربی لسمیع الدعاء

10- امکان فرزندان شدن انسان در سالخوردگی و هنگام یأس از تأثیر عوامل طبیعی ، با اراده و مشیت الهی

الحمد لله الذی وهب لی علی الکبر إسمعیل وإسحق إن ربی لسمیع الدعاء

15- دعا ، راه امیدی برای مایوس شدگان از عوامل طبیعی و عادی در رسیدن به مطلوب خویش

الحمد لله الذي وهب لي على الكبر إسماعيل وإسحق إن ربّي لسميع الدعاء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 67 - 4

4- در لحظه های دشوار، کارآمد نبودن قدرت های غیر الهی بر ملا می شود و از اسباب ظاهری قطع امید می گردد.

وإذا مسّكم... ضلّ من تدعون

ص: 68

1- اجتناب از نگاه به عورت دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 3

3 - مردان مؤمن ، وظیفه دار پرهیز از چشم دوختن و خیره شدن به شرمگاه دیگرانند .

قل للمؤمنین یغضوا من أبصرهم

مقصود از چشم فرو بستن (یغضوا من أبصارهم) - به قرینه «و یحفظوا فروجهن» - می تواند چشم فرو بستن از عورت و شرمگاه دیگران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 3,37

3 - زنان مؤمن ، وظیفه دار پرهیز از چشم دوختن به عورت و شرمگاه دیگران

وقل للمؤمنات یغضضن من أبصرهنّ

37 - «عن أبی عبداللّٰه (ع) : قال اللّٰه تبارک و تعالی «وقل للمؤمنات یغضضن من أبصارهنّ و یحفظن فروجهنّ» من أن تنظر أحداهنّ إلى فرج أختها و تحفظ فرجها من أن ینظر إليها . . .»

از امام صادق(ع) روایت شده است که خداوند فرمود: «وقل للمؤمنات یغضضن من أبصارهنّ و یحفظن فروجهنّ» [؛ یعنی، زنان خودداری کنند] از اینکه به عورت زن دیگری نگاه کنند و نیز عورت خود را از نگاه دیگران حفظ نمایند.

2- احکام ستر عورت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 5

ص: 69

5 - پوشاندن عورت و شرمگاه خویش از دید دیگران ، بر مردان واجب و کشف آن حرام است .

قل للمؤمنین . . . یحفظوا فروجهم

«فرج» و «فرجه» در اصل به معنای شکاف میان دو شیء است؛ ولی در اصطلاح متعارف به معنای عورت و شرمگاه می باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 5

5 - پوشاندن عورت و شرمگاه خویش از دید دیگران ، بر زنان واجب و کشف آن ، حرام است .

وقل للمؤمنات یغضضن من أبصرهنّ

3- استتار عورت آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 8

8 - تلاش آدم و همسرش در پوشاندن شرمگاهشان با برگ درختهای بهشت

و طفقاً یخصفان علیهما من ورق الجنة

کلمه «طفق» از افعال مقاربه، و به معنای «شروع کرد» است. قرار دادن قسمتی از دو یا چند چیز را بر یکدیگر و به هم دوختن آنها را خصف می گویند و چون «یخصفان» به «علی» متعدی شده، معنای نهادن نیز در آن تضمین شده است. یعنی آدم و حوا برگها را به یکدیگر متصل کردند و آنها را بر شرمگاه خویش نهادند.

4- استتار عورت حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 8

8 - تلاش آدم و همسرش در پوشاندن شرمگاهشان با برگ درختهای بهشت

و طفقاً یخصفان علیهما من ورق الجنة

کلمه «طفق» از افعال مقاربه، و به معنای «شروع کرد» است. قرار دادن قسمتی از دو یا چند چیز را بر یکدیگر و به هم دوختن آنها را

خصف می گویند و چون «یخصفان» به «علی» متعدی شده، معنای نهادن نیز در آن تضمین شده است. یعنی آدم و حوا برگها را به یکدیگر متصل کردند و آنها را بر شرمگاه خویش نهادند.

ص: 70

5- اهمیت استتار عورت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 26 - 4

4 - مستور داشتن شرمگاه و زشتیهای بدن، امری لازم و ضروری

قد أنزلنا علیکم لباسا یوری سوءتکم و ریشا و لباس التقوی ذلک خیر

توصیف کلمه «لباسا» به «یواری سوءتکم» می رساند که از اهداف آفرینش لباس، پوشانیدن شرمگاه است. و این معنا با وجهی بلیغ حکایت از ضرورت پوشش شرمگاه دارد.

6- اهمیت ستر عورت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 9

9 - آدمی ذاتاً برخوردار از حیا و شرمسار از مکشوف بودن شرمگاه خویش

بدت لهما سوءتھما و طفقا یخصفان علیھما

7- حرمت کشف عورت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 5

5 - پوشاندن عورت و شرمگاه خویش از دید دیگران، بر مردان واجب و کشف آن حرام است.

قل للمؤمنین... یحفظوا فروجھم

«فرج» و «فرجه» در اصل به معنای شکاف میان دو شیء است؛ ولی در اصطلاح متعارف به معنای عورت و شرمگاه می باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 5

5 - پوشاندن عورت و شرمگاه خویش از دید دیگران، بر زنان واجب و کشف آن، حرام است.

وقل للمؤمنت يغضضن من أبصرهنّ

8- حرمت نگاه به عورت دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 71

4 - حرمت خیره شدن و چشم دوختن به عورت و شرمگاه دیگران

قل للمؤمنین یغضوا من أبصرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - حرمت خیره شدن و چشم دوختن به عورت و شرمگاه دیگران

و قل للمؤمنت یغضضن من أبصرهنّ

9- ستر عورت آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - آدم و حوا دارای پوشش عورت، قبل از فریفته شدن به وسوسه های شیطان

ینزع عنهما لباسهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - عورت و شرمگاه آدم و حوا، پیش از تناول از درخت ممنوع بر آنان پوشیده بود.

فأكلا منها فبدت لهما سوءتهما

«سواء» به معنای عورت و شرم گاه است (لسان العرب) و «بدت لهما» ممکن است به این معنا باشد که عورت هر یک برای دیگری آشکار شد و ممکن است مراد این باشد که عورت آنان برای خودشان آشکار شد. بر مبنای دومین احتمال، عورت آدم و حوا قبل از خوردن میوه ممنوع، بر خود آنان نیز پوشیده بود.

13 - آدم و حوا (ع)، به طور غریزی یا از روی عادت به پوشاندن عورت - حتی از همسر خویش - ملتزم بودند.

و طفقاً یخصفان علیهما من ورق الجنة

23 - « عن أبي عبدالله (ع) في قوله: « بدت لهما سواتهما » قال: كانت سواتهما لا تبدوا لهما؛ يعني، كانت داخله؛

از امام صادق(ع) در باره سخن خدا «بدت لهما سواتهما» روایت شده: عورت آن دو (آدم و همسرش) قبلاً برای آنان آشکار نبود، چون عورت آنان در داخل [پوست بدنشان] بود».

10- ستر عورت با برگ درختان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 12

ص: 72

12 - آدم و حوا در پی مکشوف شدن عورت هایشان ، سعی در پوشاندن آن با برگ درختان داشتند .

فبَدت لهما سوءتَهما و طَففا يَخصفان عليهما من ورق الجنَّة

«طفقا»؛ یعنی، آغاز کردند و «خصف» هرگاه با «علی» متعدی شود، به معنای به هم دوختن چیزهایی و نهادن آن بر جایی خواهد بود؛ یعنی، آدم و حوا، برگ ها را به یکدیگر متصل کرده و آن را بر خود گرفتند.

11- ستر عورت حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 8

8 - آدم و حوا دارای پوشش عورت، قبل از فریفته شدن به وسوسه های شیطان

ینزع عنهما لباسهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 23، 13، 8

8 - عورت و شرمگاه آدم و حوا ، پیش از تناول از درخت ممنوع بر آنان پوشیده بود .

فأكلا منها فبَدت لهما سوءتَهما

«سواء» به معنای عورت و شرم گاه است (لسان العرب) و «بدت لهما» ممکن است به این معنا باشد که عورت هر یک برای دیگری آشکار شد و ممکن است مراد این باشد که عورت آنان برای خودشان آشکار شد. بر مبنای دومین احتمال، عورت آدم و حوا قبل از خوردن میوه ممنوع، بر خود آنان نیز پوشیده بود.

13 - آدم و حوا (ع) ، به طور غریزی یا از روی عادت به پوشاندن عورت - حتی از همسر خویش - ملتزم بودند .

و طَففا يَخصفان عليهما من ورق الجنَّة

23 - «عن أبي عبد الله (ع) في قوله: «بَدت لهما سوءتَهما» قال: كانت سوءتَهما لا تبدوا لهما؛ یعنی، کانت داخله؛

از امام صادق (ع) در باره سخن خدا «بَدت لهما سوءتَهما» روایت شده: عورت آن دو (آدم و همسرش) قبلاً برای آنان آشکار نبود، چون عورت آنان در داخل [پوست بدنشان] بود».

12- عوامل کشف عورت آدم(ع)

9- تناول از درخت منع شده ، موجب عریانی و آشکار شدن شرمگاه آدم و حوا گردید .

فأكلا منها فبذت لهما سوءتهما

10 - نافرمانی آدم و حوا ، مایه محرومیت آنان از وعده خداوند به تأمین پوشاک آنان در بهشت شد .

إنَّ لكَ ... لاتعری ... فبذت لهما سوءتهما

13- عوامل کشف عورت حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 9,10

9- تناول از درخت منع شده، موجب عریانی و آشکار شدن شرمگاه آدم و حوا گردید.

فأكلا منها فبدت لهما سوءتهما

10- نافرمانی آدم و حوا، مایه محرومیت آنان از وعده خداوند به تأمین پوشاک آنان در بهشت شد.

إنّ لك... لاتعری... فبدت لهما سوءتهما

14- عورت آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 20

20 - عن أبي عبدالله (ع) في قوله: «بدت لهما سوءتهما» قال: كانت سوءتهما لا تبدوا لهما يعني كانت داخله.

از امام صادق (ع) درباره این جمله از آیه «بدت لهما سوءتهما» روایت شده است: عورت آدم و حوا نمایان نبود، یعنی: داخل بدنشان قرار داشت (و بعد از خوردن از درخت ممنوعه پدیدار شد).

15- عورت حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 20

20 - عن أبي عبدالله (ع) في قوله: «بدت لهما سوءتهما» قال: كانت سوءتهما لا تبدوا لهما يعني كانت داخله.

از امام صادق (ع) درباره این جمله از آیه «بدت لهما سوءتهما» روایت شده است: عورت آدم و حوا نمایان نبود، یعنی: داخل بدنشان قرار داشت (و بعد از خوردن از درخت ممنوعه پدیدار شد).

16- کشف عورت آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 2

2- نمایان سازی شرمگاه آدم و حوا، از اهداف شیطان در فریبکاری و توطئه علیه آنان

فوسوس لهما الشیطن لیبدی لهما ما وُری عنهما من سوءتھما

ص: 74

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 4

4 - شرمگاه آدم و حوا به مجرد چشیدن از شجره نهی شده برای آنان آشکار شد.

فلما ذاقا الشجره بدت لهما سوءتهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 9

9 - نشان دادن شرمگاه آدم و حوا به آنان از اهداف شیطان در فریفتن و برهنه کردن ایشان

ينزع عنهما لباسهما ليريتهما سوءتهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 12، 24

12 - آدم و حوا در پی مکشوف شدن عورت هایشان، سعی در پوشاندن آن با برگ درختان داشتند.

فبدت لهما سوءتهما و طفقا يخصفان عليهما من ورق الجنة

«طفقا»؛ یعنی، آغاز کردند و «خصف» هرگاه با «علی» متعدی شود، به معنای به هم دوختن چیزهایی و نهادن آن بر جایی خواهد بود؛ یعنی، آدم و حوا، برگ ها را به یکدیگر متصل کرده و آن را بر خود گرفتند.

24 - «عن أبي عبد الله (ع) (فی حدیث) : فلما أسكن الله عزوجل آدم وزوجه الجنة قال لهما : . . . و لا تقربا هذه الشجره . . . فلما أكلا من الشجره طار الحلبي و الحلل عن أجسادهما و بقيا عربانيين ;

از امام صادق(ع) [ضمن حدیثی] روایت شده که فرمود: چون خداوند - عزوجل - آدم و همسرش را در بهشت جای داد، به آنان گفت: . . . نزدیک این درخت نشوید . . . و آنان چون از آن درخت خوردند، زیور و جامه ها از اندام آنان پرید و آنها عریان ماندند».

17- کشف عورت حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 2

2 - نمایان سازی شرمگاه آدم و حوا، از اهداف شیطان در فریبکاری و توطئه علیه آنان

فوسوس لهما الشيطان ليبدى لهما ما أُورى عنهما من سوءتهما

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - اعراف - 7 - 22 - 4

4 - شرمگاه آدم و حوا به مجرد چشیدن از شجره نهی شده برای آنان آشکار شد.

فلما ذاقا الشجره بدت لهما سوءتهما

ص: 75

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 9

9 - نشان دادن شرمگاه آدم و حوا به آنان از اهداف شیطان در فریفتن و برهنه کردن ایشان

ینزع عنهما لباسهما لیریهما سوءتھما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 12، 24

12 - آدم و حوا در پی مکشوف شدن عورت هایشان، سعی در پوشاندن آن با برگ درختان داشتند.

فبذت لھما سوءتھما و طفقا یخصفان علیھما من ورق الجتھ

«طفقا»؛ یعنی، آغاز کردند و «خصف» هرگاه با «علی» متعدی شود، به معنای به هم دوختن چیزهایی و نهادن آن بر جایی خواهد بود؛ یعنی، آدم و حوا، برگ ها را به یکدیگر متصل کرده و آن را بر خود گرفتند.

24 - «عن ابی عبداللہ (ع) (فی حدیث) : فلما أسکن اللہ عزوجلّ آدم و زوجته الجتھ قال لھما : . . . و لا تقربا هذه الشجرة . . . فلما أكلا من الشجرة طار الحلیّ و الحلل عن أجسادھما و بقیا عربانین ;

از امام صادق (ع) [ضمن حدیثی] روایت شده که فرمود: چون خداوند - عزوجلّ - آدم و همسرش را در بهشت جای داد، به آنان گفت: .. نزدیک این درخت نشوید ... و آنان چون از آن درخت خوردند، زیور و جامه ها از اندام آنان پرید و آنها عریان ماندند».

18- کیفر نگاه به عورت دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 15

15 - کسانی که از نگاه کردن به نامحرمان و شرمگاه دیگران ابایی ندارند، به مجازات الهی تهدید شده اند.

قل للمؤمنین یغضّوا . . . إنّ اللّٰه خبیر بما یصنعون

جمله «إنّ اللّٰه خبیر بما یصنعون» - که آگاهی همه جانبه الهی به بشر را یادآوری می کند - هشدار است به کسانی که احکام یادشده را رعایت نکنند.

19- مستوری عورت آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 3,4

3 - شرمگاه آدم و حوا مستور از دید یکدیگر پیش از خوردن از شجره نهی شده

لیبدي لهما ما وُرى عنهما

4 - شرمگاه آدم و حوا مستور بر خود آنان تا پیش از خوردن از شجره نهی شده

فوسوس لهما الشيطان لیبدي لهما ما وُرى عنهما من سوءتهما

ص: 76

جمله «وری عنهما» می تواند دلالت کند بر این که شرمگاه آدم و حوا علاوه بر این که بر یکدیگر مستور بوده، برای خودشان نیز مخفی بوده است.

20- مستوری عورت حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 3,4

3 - شرمگاه آدم و حوا مستور از دید یکدیگر پیش از خوردن از شجره نهی شده

لیبدي لهما ما وُرى عنهما

4 - شرمگاه آدم و حوا مستور بر خود آنان تا پیش از خوردن از شجره نهی شده

فوسوس لهما الشيطان لیبدي لهما ما وُرى عنهما من سوءتهما

جمله «وری عنهما» می تواند دلالت کند بر این که شرمگاه آدم و حوا علاوه بر این که بر یکدیگر مستور بوده، برای خودشان نیز مخفی بوده است.

21- ناپسندی عورت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 14

14 - طبیعت انسان ، از مکشوف بودن شرمگاه خود متنفر است و آن رازش می شمارد . *

و طفقا یخصفان علیهما

تلاش آدم و حوا(ع) برای پوشاندن خود، حاکی از ناپسند شمردن برهنگی است.

22- وجوب ستر عورت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 5

5 - پوشاندن عورت و شرمگاه خویش از دید دیگران ، بر زنان واجب و کشف آن ، حرام است .

وقل للمؤمنت یغضضن من أبصرهنّ

1- آثار ذکر پرشی از عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 18

18- توجه به مورد سؤال قرار گرفتن انسان در قبال تعهدات خویش ، زمینه ساز پابندی بیشتر به آن است .

و أوفوا بالعهد إن العهد كان مسئولاً

از اینکه خداوند، پس از دستور به رعایت عهدها و معاهدات، فرموده است: «انسانها، در قبال آنها بازخواست خواهند شد» به دست می آید که توجه دادن به این نکته، خود نوعی ایجاد انگیزش برای رعایت آنهاست.

2- آثار ذکر عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 6

6 - توجه به عهد ها و فرمان های الهی و به یاد داشتن همواره آن ، حفاظت کننده آدمی از گرفتار شدن در دام وسوسه های شیطانی است .

و لقد عهدنا .. فنسی ... فأكلا منها

3- آثار عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 11

ص: 78

11- سوگند و پیمان انسان با دیگران ، زمینه آزمایش الهی برای وی

تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ . . . إِنَّمَا يَلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ

4- آثار عهد با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 78 - 1

1- آگاهی از غیب و یا صدور پیمانی از جانب خداوند ، از راه های وقوف بر پی امد های کفر و ایمان و آثار آنها است .

لَأْتِيَنَّ . . . أَطَّلِعُ الْغَيْبَ أَمْ اتَّخِذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا

همزه در «أَطَّلِعُ» - که در اصل أَطَّلِعُ بوده - برای استفهام انکاری است و فاعل فعل ضمیری است که به «الذی» در آیه قبل بازمی گردد. از این رو مضمون آیه چنین می شود: آیا آن کافری که مدعی شد کفر، موجب دستیابی به مال و فرزند است، بر غیب آگاهی یافته و یا عهدی از جانب خداوند دریافت کرده است؟! مراد از عهد، نوشته و یا بیانی است که از ناحیه خداوند صادر گردیده باشد.

5- آثار عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 87 - 9

9- تنها کسانی در قیامت مشمول شفاعت می شوند که در باره آن عهدی از جانب خداوند داشته باشند .

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفْعَةَ إِلَّا مَنْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا

در این برداشت «الشفاعة»، مصدر مجهول معنا شده است؛ از این رو «لَا يَمْلِكُونَ الشَّفْعَةَ»؛ یعنی، مالک شفاعت شدن نیستند.

6- آثار عهد شکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 154 - 3

3 - نقض میثاق از سوی یهود ، سبب شد تا خداوند بر آنان خشم گیرد و کوه طور را بر سر آنان بالا برد .

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ

برداشت فوق بر این اساس است که نقض میثاق و تصمیم بر ادامه نقض میثاق علت برافراشتن کوه طور باشد ؛ بنابراین جمله «و رفَعْنَا . . .»

یعنی بدان سبب که پیمان الهی را شکستند و تصمیم بر ادامه پیمان شکنی داشتند، به عنوان تهدید، کوه طور را بر سر آنان بالا برده و مسلط ساختیم.

ص: 79

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 155 - 9

9 - یهود ، مورد نفرین و غضب خداوند به سبب پیمان شکنی ، انکار آیات الهی و کشتن پیامبران

فبما نقضهم ميثقهم ... وقتلهم الأنبياء

برداشت فوق بر این اساس است که «بما نقضهم . . .» به قرینه آیات مشابه، متعلق به فعلی محذوف همانند «لعناهم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 4

4 - یهودیان مدینه در عصر بعثت نمونه پست ترین جنبنندگان به سبب اصرارشان بر کفر و از میان بردن زمینه های ایمان در خویش و

شکستن پیمانها

إن شر الدواب عند الله الذين كفروا .. الذين عهدت منهم ثم ينفضون عهدهم

7- آثار عهد شکنی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 64 - 6

6 - بنی اسرائیل بر اثر شکستن پیمان الهی ، در آستانه زیانکاری و تباه کردن هستی خویش ، قرار گرفتند .

فلولا فضل الله عليكم ورحمته لکنتم من الخسرین

8- آثار وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 14

14 - وفای خداوند به عهدی که انسان ها در نزد خدا دارند ، مشروط به پایبندی آنان به عهد های الهی است .

و أوفوا بعهدی أوف بعهدکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اهل کتاب چنانچه وفای به عهد نمایند و تقوا پیشه کنند ، محبوب خدا هستند .

و من اهل الکتاب . . . بلی من اوفی بعهدہ و اتقی فانّ اللّٰه یحب المتّقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 19

ص: 80

19- وفاداران به عهد های الهی و برقرار کنندگان پیوندهایی که خدا به آنها فرمان داده ، از فرجامی نیک بهره مند خواهند شد .

الذین یوفون بعهد الله . . . والذین یصلون ما أمرالله به أن یوصل . . . أولئک لهم عق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 96 - 6

6- پایبندی به تعهدات و پیمان ها ، موجب برخورداری از پاداش های برتر الهی است .

و لاتشتروا بعهد الله ثمناً قليلاً . . . ولنجزین الذین صبروا أجرهم بأحسن ما كانوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 9

9- وفای به وعده و امر به معروف ، زمینه ساز رضایت خداوند است .

إنه کان صادق الوعد . . . و کان یأمر أهله بالصلوه والزکوه و کان عند ربّه مرضیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 8 - 1

1 - دستیابی به رستگاری اخروی ، در گرو داشتن خصلت امانت داری و پایبندی به عهد و پیمان

قدأفلح المؤمنون . . . والذین هم لأمن -تهموعهدهم رعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 10 - 3

3 - خشوع در نماز ، اجتناب از لغو (گفتار بیهوده و کردار عبث) ، پرداخت زکات ، عفت و پاک دامنی ، امانت داری ، پایبندی به عهد و

پیمان و اهمیت دادن به نماز و انجام به موقع آن ، تضمین کننده رستگاری اخروی و دستیابی مؤمنان به بهشت

قد أفلح المؤمنون . الذین هم . . . أولئک هم الورثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 12

12 - صلح حدیبیه و فتح مکه ، پاداش بزرگ الهی به ثابت قدمان بر پیمان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و من أوفی . . . فسیؤتیه أجرًا عظیمًا

با توجه به این که پیمان یاد شده، قبل از انعقاد صلح حدیبیه صورت گرفته است؛ احتمال می رود که نوید «فسیؤتیه . . .» بر صلح حدیبیه و فتح مکه منطبق شود که پس از این پیمان رخ داده است؛ زیرا اگر آن بیعت و پایداری نبود، نوبت به چنان پیروزی هایی نمی رسید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 7

7 - صلح حدیبیه و فتح خیبر ، در پی وفاداری مؤمنان ، نمودی از عزت و حکمت خداوند

ص: 81

وَأُتْبِهْم فَتْحًا قَرِيبًا . و مغانم كثيره ... و كان الله عزيزًا حكيمًا

از ارتباط «كان الله..» با آیه قبل، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 35 - 5

5- پاکدامنی، رعایت امانت، وفای به عهد، ادای شهادت و مراقبت از نماز، از موجبات ورود به بهشت

و الذین هم لفروجهم حفظون... و الذین هم لأمن-تهم وعهدهم رعون. و الذین هم بش

9- آداب عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 69 - 6

6- در تعهد ها و تضمین انجام کاری در آینده، همواره، باید متذکر مشیت الهی بود.

ستجدنی إن شاء الله صابراً و لا أعصی لك أمراً

10- احکام عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 1 - 1

1 - وجوب وفا به تمامی عقد ها و پیمان ها (فردی، اجتماعی، بین المللی و پیمان های الهی)

یا ایها الذین ءامنوا اوفوا بالعقود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 10

10 - جواز پیمان بستن با خداوند

لئن أنجنا... لنكونن

نقل پیمان بستن مشرکان با خداوند و مردود ندانستن آن، دلیل جواز آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 18

18 - پیمان بستن با کافران (پیمان عدم تعرض و . . .) امری جایز و پایبندی به آن واجب است .

إلا على قوم بينكم وبينهم ميثق

ص: 82

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 114 - 5

5 - وفای به عهد ، واجب است .

إلا عن موعده وعدها إياه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 7,8,9,12

7- هنگام سوگند یاد کردن و پیمان بستن با خدا ، شایسته است صورت ناتوانی از پایبند بودن به پیمان و سوگند استثنا شود .

لتأتنتی به إلا أن يحاط بكم

کردن و پیمان بستن با خدا، شایسته است صورت ناتوانی از پایبند بودن به پیمان و سوگند استثنا شود.

8- وفا نکردن به عهد و قسم در صورت استثنای موارد عذر و ناتوانی ، پیامدی (عقوبت ، کفاره و . . .) نخواهد داشت .

لتأتنتی به إلا أن يحاط بكم . . . قال الله علی ما نقول وکیل

9- استطاعت شرط لزوم وفا به عهد ، قسم و تکالیف الهی است .

إلا أن يحاط بكم

12- لزوم پایبندی به عهد و قسم و عمل به مقتضای آن

حتى توتون موثقاً من الله لتأتنتی به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 20 - 4

4- حرمت شکستن پیمان ها و عهد ها (پیمانهایی که خدا با انسان دارد ، پیمانهایی که آدمی با خدا دارد و پیمانهایی که انسان ها با یکدیگر دارند)

ولا ینقضون الميثق

«ميثاق» به معنای عهد و پیمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 91 - 1,2

1- وجوب پایبندی انسان ، به عهد ها و میثاق های خود با خداوند

و أوفوا بعهد الله إذا عهدتّم

2- عهد بستن انسان با خدا ، امری مشروع و مورد پذیرش دین

و أوفوا بعهد الله إذا عهدتّم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 92 - 6,7

6- نقض عهد و پیمان با دیگران ، هر چند سود فراوان داشته باشد ، حرام است .

و لا تكونوا... تتخذون أيمانكم دخلاً بينكم أن تكون أمة هي أربى من أمة

ص: 83

7- شکستن پیمان با گروهی به خاطر پیمان بستن با گروهی نیرومندتر، حرام و به دور از خرد است .

و لا تكونوا .. تتخذون ايمانكم دخلاً بينكم ان تكون ائمة هي اربى من ائمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 15

15- وفای به عهد و پیمان ، لازم و واجب است .

و أوفوا بالعهد

11- احکامعهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 3

2- حرمت شکستن عهد ها و پیمانهای که خداوند برعهده انسان ها قرار داده است .

والذين يتقضون عهد الله .. أولئك لهم اللعنه و لهم سوء الدار

3- حرمت شکستن پیمانهای که آدمیان با خدا دارند .

و الذين يتقضون عهد الله

12- ادعای عهد با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 78 - 2

2- کسی که کفرورزی را مایه فراوانی مال و اولاد می داند ، مانند کسی سخن گفته است که یا به غیب آگاه شده و یا از خداوند پیمان گرفته است .

كفر بأيتنا وقال .. أطلع الغيب أم اتخذ عند الرحمن عهداً

13- ارزش وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- ارزش و اهمیت تعهد ها و پیمان ها ، و وفای به آن

يايها الذين ءامنوا اوفوا بالعقود

خطاب مستقيم خداوند به مؤمنان و سپس فرمان به پابندی به تعهدها و قراردادهای، حاکی از اهمیت و ارزش آن است.

ص: 84

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 54 - 6

6- صداقت در وعده ، خصلتی نیکو و بسیار ارزشمند است .

واذکر فی الکتب .. إته کان صادق الوعد

ستودن اسماعیل به «صادق الوعد» بودن علاوه بر تمجید از موصوف، تمجید از وصف نیز به شمار می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 37 - 6

6 - وفای به عهد الهی ، ملاک ارزش و تعالی بخش انسان

وإبرهیم الذی وقی

14- امتحان با وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 10

10- دستور خداوند به رعایت پیمان ها و سوگند ها و پرهیز از نقض عهد و سوگندشکنی ، تنها برای آزمایش انسان است .

وَأوفوا بعهد الله .. و لا تكونوا ... تتخذون أیمانکم دخلاً بینکم ... إنما یبلوک

15- انتظار وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 23 - 8,9

8 - برخی از صاحبان عهد با خدا ، از مسلمانان مدینه ، در انتظار فرا رسیدن فرصتی مناسب برای عمل به عهد خویش بودند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله علیه .. و منهم من ینتظر

9 - بعضی از مؤمنان صاحب عهد با خدا ، در انتظار فرا رسیدن موقعیتی مناسب ، برای عمل کردن به آن عهدند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله .. و منهم من ینتظر

16- اہتمام لاوی بہ عہد

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - یوسف - 12 - 80 - 7,8

ص: 85

7- فرزند بزرگ یعقوب، بازگشت کاروان بدون همراه داشتن بنیامین را تخلف از عهد و سوگند پیشین خود و برادرانش خواند.

قال کبیرهم ألم تعلموا أن أباکم قد أخذ علیکم موثقاً من الله

لاوی با تفریع جمله «فلن أبرح . . .» بر «ألم تعلموا أن أباکم قد أخذ علیکم موثقاً» بیان داشت که: با توجه به عهد و پیمانمان با یعقوب(ع)، سزاوار نیست بدون همراه داشتن بنیامین بازگردیم [اگر شما تصمیم به بازگشت دارید خود می دانید]، ولی من باز نخواهم گشت.

8- فرزند ارشد یعقوب نسبت به دیگر برادرانش، متعهدتر و به عهد و پیمان خویش پایبندتر بود.

قال کبیرهم ألم تعلموا أن أباکم قد أخذ علیکم موثقاً من الله . . . فلن أبرح الأرض

17- اهمیت عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 1 - 2

2 - مسؤولیت انسان در برابر عهد ها و پیمان های خویش

یا ایها الذین ءامنوا اوفوا بالعقود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 9

9- سوگند و پیمان، ارزشی است که نباید در معاملات مادی تحت الشعاع قرار گیرد.

دخلاً بینکم أن تكون أمه هی اربی من أمه

18- اهمیت وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 3

2- ضرورت پایبندی به عهد ها و پیمانهایی که خداوند بر عهده انسان ها قرار داده است.

الذین ینقضون عهد الله

3- ضرورت وفا کردن به پیمانهایی که آدمی با خدا می بندد.

الذین ینقضون عهد اللّٰه من بعد میثقه

برداشت فوق بر این اساس است که: مراد از «عهد اللّٰه» تعهداتی باشد که انسان با سوگند و مانند آن، رعایت آنها را بر خود لازم کرده است. «میثاق» مصدر و به معنای استحکام بخشیدن است. ضمیر «میثاقه» به «عهد» بر می گردد؛ یعنی، بعد از آنکه عهد خویش را محکم کرده و بر وفاداری به آن تأکید کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 86

1 - بقره - 2 - 40 - 13

13 - ضرورت پایبندی به عهدهایی که خداوند با آدمیان دارد .

أوفوا بعهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 64 - 3

3 - ضرورت پایبندی به پیمانهایی که خداوند با انسان ها دارد .

ثم تولیتم من بعد ذلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 100 - 4

4 - ضرورت پایبندی به عهد ها و پیمان های الهی

أو کلما عهدوا عهداً نبذه فریق منهم

سرزنش و توبیخ خداوند از عهد شکنان، دلالت بر ضرورت و وجوب پایبندی به عهدها و پیمانها می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 21 - 10

10 - برانگیختن وجدان انسانی از روش های قرآن برای ایجاد تعهد نسبت به رعایت پیمان های زناشویی

و کیف تأخذونه . . . و اخذن منکم میثاقاً غلیظاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 90 - 3

3 - لزوم وفاداری جامعه اسلامی به همپیمان ها و معاهده های بین المللی خود

الَّذین یصلون الی قوم بینکم و بینهم میثاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - اهتمام اسلام به رعایت عهد و پیمان و لزوم پیشگیری از زمینه های نقض آن *

و ان كان من قوم بينكم وبينهم ميثاق فدية مسلمة الى اهله و تحرير رقبة مؤمنة

از تقدیم حکم دیه بر آزادسازی برده در مورد کافران همپیمان (با آنکه در مورد مسلمانان آن را در رتبه دوم قرار داد)، احتمالاً چنین برمی آید که پرداخت دیه در رعایت و حفظ پیمان مؤثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 1 - 4

4 - ارزش و اهمیت تعهد ها و پیمان ها ، و وفای به آن

ص: 87

يايها الذين ءامنوا اوفوا بالعقود

خطاب مستقيم خداوند به مؤمنان و سپس فرمان به پايبندی به تعهدها و قراردادهای، حاکی از اهميت و ارزش آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مانده - 5 - 12 - 11

11 - امداد های خاص خداوند به بندگان ، مشروط به وفاداری آنان نسبت به پیمان های اوست . *

لقد اخذ الله ميثق بني اسرائيل . . . وقال الله اني معكم

عطف جمله «قال الله» بر «لقد اخذ الله»، می رساند که امداد خاص خداوند در صورت تعهد به پیمان اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 135 - 6

6 - خداوند با برطرف سازی عذاب از فرعونیان برای وفای آنان به عهد های خویش مهلتی را تعیین کرد .

فلما كشفنا عنهم الرجز إلى أجل

«إلى أجل» متعلق به «كشفنا» است ؛ یعنی ما عذاب را برطرف کردیم، ولی نه برای همیشه، بلکه برای مدتی محدود. گفتنی است که متعلق شدن «إلى أجل» به «كشفنا» به اعتبار استمرار كشف است نه تحقق آن ؛ زیرا تحقق كشف عذاب دارای مهلت نبوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 72 - 17، 15

15 - مسلمانان نباید حتی به خاطر دفاع از مؤمنانی که مورد هجوم کافران قرار گرفتند پیمان خویش را با آن کافران نادیده انگارند و آن را نقض کنند .

فعلیکم النصر إلا علی قوم بینکم و بینهم ميثق

17 - اهميت ویژه پايبندی به پیمان ، حتی در صورت کافر بودن طرف مقابل

فعلیکم النصر إلا علی قوم بینکم و بینهم ميثق

هر چند مراد از «ميثق» در آیه شریفه پیمان متارکه جنگ است، ولی روشن است که پیمان متارکه جنگ خصوصیتی ندارد. بنابراین می توان آیه شریفه را در همه پیمانهای مجاز، ساری و جاری دانست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 17، 12

12- لزوم پایبندی به عهد و قسم و عمل به مقتضای آن

حتى توتون موثقاً من الله لتأتني به

17- یعقوب (ع) برای واداشتن فرزندانش به پایبندی به سوگند و پیمانشان ، آنان را متوجه نظارت و شهادت خدا کرد .

الله على ما نقول وكيل

از جمله «الله ..» در صورتی که آن را جمله ای خبری بدانیم ، برداشت فوق استفاده می شود.

ص: 88

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 20 - 3، 2

2- ضرورت پابندی به عهد ها و پیمانهایی که خداوند بر عهده انسان ها قرار داده است .

الذین یوفون بعهد الله

از آن جایی که در مقابل وفا کنندگان به عهدهای الهی ، نقض کنندگان قرار داده شده است و آنان به لعنت خدا و فرجام ناگوار تهدید شده اند (آیه 25) معلوم می شود وفای به عهد لازم و ضروری است.

3- ضرورت وفا کردن به پیمانهایی که آدمی با خدا دارد .

الذین یوفون بعهد الله

برداشت فوق ، مبتنی بر این است که مقصود از «عهد الله» تعهداتی باشد که انسانها با سوگند و مانند آن رعایت آنها را بر خود لازم کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 7

7- کسانی که به پیمان های الهی پایبند نباشند ، به لعنت خدا و دوری از رحمت او گرفتار خواهند شد .

والذین ینقضون عهد الله ... أولئک لهم اللعنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 14، 5، 8

5- عمل به مفاد سوگند و پیمان ، امری لازم و از اصول مهم در روابط اجتماعی است .

و لا تكونوا کالتی نقضت غزلها .. تتخذون ایمنکم دخلاً بینکم

8- اهل پیمان ، با مشاهده ضعف در طرف مقابل ، نباید به پیمان شکنی روی آورند .

تتخذون ایمنکم دخلاً بینکم أن تكون أمه هی أربی من أمه

14- هشدار خداوند به نقض کنندگان عهد و سوگندشکنان ، مبنی بر مؤاخذه شدن آنان در قیامت

وَأوفوا بعهد الله . . . تتخذون أيمانكم دخلاً . . . وليبيننَّ لكم يوم القيمة ما ك

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 2

2- متاع دنیا، هر چند به ظاهر بزرگ و بسیار باشد، در قبال ضرر و زیان نقض عهد و پیمان الهی، ناچیز و بی ارزش است.

و لا تشتروا بعهد الله ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 16

16- انسان، در قبال عهد و پیمان خویش مسؤول است.

إن العهد كان مسئولاً

ص: 89

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 8 - 3

3 - امانت داری و پابندی به پیمان ، توصیه خدا به اهل ایمان

قد أفلح المؤمنون . . . و الذين هم لأمن-تهم وعهدهم رعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 23 - 12

12 - وفادار ماندن بر پیمان با خدا و تغییر ندادن آن ، امری بس شایسته و سزاوار تمجید است .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله عليه فممنهم من قضى نحبه و منهم من ينتظر و

19- بنی اسرائیل و عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 70 - 10

10 - بی اعتنایی بنی اسرائیل به پیمان خداوند ، با تکذیب رسولان الهی و کشتن آنان

لقد اخذنا ميثق بني اسرائيل . . . فريقاً كذبوا و فريقاً يقتلون

20- پاداش وفاداران به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 8

8- وفا کنندگان به عهد الهی ، دارای پاداشی محفوظ نزد خداوند

و لا تشتروا بعهد الله . . . إنما عند الله هو خير لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 24 - 2

2 - خداوند ، مؤمنان وفادار به عهد خود را پاداش خواهد داد .

رجال صدقوا ما عهدوا لله عليه . . . ليجزى الله الصديقين بصدقهم

21- پاداش وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 90

28 - عمل کنندگان به میثاق و فرمان های الهی ؛ هر یک بهره مند از بهشتی خاص هستند .

لقد اخذ الله میثق . . . لئن اقمتم الصلوه ... لادخلنکم جنت

بهره گیری عمل کنندگان به فرمانهای الهی از بهشتهای متعدد (جنت)، می تواند به این صورت باشد که هر کس به بهشت مخصوص خویش راه می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 23 - 2

2- بهشت عدن ، پاداش وفا کردن به پیمان های الهی ، نشکستن عهد ها و برقرار کردن پیوندهایی که خدا به برقراری آن امر کرده است .

الذین یوفون بعهد الله . . . أولئک لهم عقبی الدار. جنّت عدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 10

10 - پاداش عظیم الهی ، به وفاکنندگان به پیمان خویش با خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و من أوفی . . . فسیؤتیه أجرًا عظیمًا

22- تشویق به وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 11

11 - مؤمنان ، مورد تشویق خداوند ، برای پایداری بر پیمان های الهی و دینی خویش

و من أوفی بما عهد علیه الله فسیؤتیه أجرًا عظیمًا

23- تصمیم عمل به عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 115 - 5

5- عزم و تصمیم جدی برای عمل به توصیه های خداوند، خصلتی ارزشمند است.

و لقد عهدنا إلى آدم . . . فَنَسِيَ و لم نجد له عزمًا

تعبیر «نیافتیم» به جای «نبود»، گویای آن است که در این موارد، وجود عزم، مطلوب و مورد انتظار است.

ص: 91

24- حتمیت عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 78 - 8

8- عهد خداوند ، تخلف ناپذیر است .

أم اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا

25- حُسن فرجام وفاداران به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 19

19- وفاداران به عهد های الهی و برقرار کنندگان پیوندهایی که خدا به آنها فرمان داده ، از فرجامی نیک بهره مند خواهند شد .

الذین یوفون بعهد الله . . . والذین یصلون ما أمرالله به أن یوصل . . . أولئک لهم عق

26- حقیقت عهد با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 91 - 7

7- عهد بستن با خدا و سوگند خوردن به او ، در حقیقت ضامن و کفیل گرفتن خداوند بر خویش است .

و أوفوا بعهد الله . . . وقد جعلتم الله علیکم کفیلاً

27- درخواست وفای به عهد از موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 58 - 8

8 - فرعون از موسی (ع) خواست به وی اطمینان دهد که او نیز در میعادگاه حاضر خواهد شد .

ولا أنت

28- ذکر عهد خدا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

1 - بقرہ - 2 - 83 - 9

ص: 92

9 - داستان پیمان گرفتن خداوند از بنی اسرائیل ، داستانی شایسته و بایسته به یادداشتن

و إذ أخذنا ميثق بني إسرائيل

«إذ» مفعول برای فعل «أذكر» (یاد کن) است. فرمان خداوند به یادآوری، نشانه اهمیت خاص موضوعی است که باید متذکر آن بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 7 - 11

11 - یادآوری نعمت ها و پیمان های الهی ، زمینه تقوایشگی است . *

و اذكروا نعمه الله .. و اتقوا الله

فرمان به یادآوری نعمتها و پیمانهای الهی و سپس امر به تقوا، بیانگر آن است که یاد نعمتها و پیمانهای الهی، نقش مؤثری در نیل به تقوا دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 7 - 9، 1

1 - به یادآوردن پیمان گرفتن های سخت خداوند از پیامبران پیشین و از خود پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) ، از جمله فرمان های خداوند به پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله)

و إذا أخذنا من النبيّن ميثقهم و منك

«إذ» مفعول فعل مقدر «أذكر» است. بنابراین، استفاده می شود که پیامبر(صلی الله علیه و آله) باید یادآور نکات و یا نکته ای که در آیه آمده، باشد.

9 - پیمان گرفتن سخت خداوند از انبیای خود ، امری شایسته یاد و یادآوری است .

و إذا أخذنا من النبيّن .. و أخذنا منهم ميثقًا غليظًا

29- زمینه عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 154 - 13

13 - وجود زمینه های تخلف و پیمان شکنی در یهود

وأخذنا منهم ميثماً غليظاً

30- زمينه عهد با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 75 - 7

ص: 93

7 - روی آوردن انسان به درگاه خدا و بستن عهد با او ، به هنگام احساس نیاز

و منهم من عهد الله لئن آتينا من فضله

31- زمینه وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 16

16 - هراس از خدا و ترسیدن از غیر او ، زمینه ساز پایبندی به عهد اوست .

أوفوا بعهدی . . . و ایمی فارهبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 10

10 - رعایت تقوا ، ضامن اجرای پیمان های الهی

و میثقه الذی . . . و اتقوا الله

امر به تقوا پس از فرمان به یادآوری پیمانهای الهی ، می تواند اشاره به این حقیقت باشد که داشتن تقوا و ترس از خدا ، ضامن اجرای آن تعهدات و پیمانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 18

18- توجه به مورد سؤال قرار گرفتن انسان در قبال تعهدات خویش ، زمینه ساز پایبندی بیشتر به آن است .

و أوفوا بالعهد إن العهد کان مسئولاً

از اینکه خداوند ، پس از دستور به رعایت عهدها و معاهدات ، فرموده است: «انسانها، در قبال آنها بازخواست خواهند شد» به دست می آید که توجه دادن به این نکته ، خود نوعی ایجاد انگیزش برای رعایت آنهاست.

32- سوء استفاده از عهد با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 1

1- سوداگری با عهد و پیمان الهی و زیر پا نهادن آن در برابر بهای ناچیز دنیوی، ممنوع و گناهی نابخشودنی است.

و لاتتخذوا أیمانکم دخلاً... و لکم عذاب عظیم . و لاتشتروا بعهد الله ثمناً قليلاً

ممنوعیت سوداگری با عهد و پیمان الهی، از نهی «لاتشتروا» و بزرگ بودن گناه آن، از ذیل آیه قبل (و لکم عذاب عظیم) - که به عذاب بزرگ تهدید شدند - استفاده می شود.

ص: 94

33- شرایط وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 9

9- استطاعت شرط لزوم وفا به عهد ، قسم و تکالیف الهی است .

إلا أن يحاط بكم

34- شرایط وفای به عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 17

17 - پایداری مؤمنان بر اجرا و حفظ حدود الهی ، شرط خداوند در وفا نمودن به عهد خویش

و من أوفى بعهده من الله .. الثّٰبون العبدون ... وبشّر المؤمنین

تأکید بر اعمال فردی و اجتماعی و حفظ حدود الهی پس از بیان وفای خداوند به عهد خویش، می تواند مشعر به این حقیقت باشد که پاسداری انسان از حدود الهی، شرط بهره‌وری از وعده های خداوندی است.

35- شرایط وفای عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 14، 8

8 - وفای خدا به عهد خویش با بنی اسرائیل ، مشروط به پایبندی آنان به عهد های الهی است .

أوفوا بعهدكم

14 - وفای خداوند به عهدی که انسان ها در نزد خدا دارند ، مشروط به پایبندی آنان به عهد های الهی است .

و أوفوا بعهدكم

36- عجز در وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- هنگام سوگند یاد کردن و پیمان بستن با خدا، شایسته است صورت ناتوانی از پایبند بودن به پیمان و سوگند استثنا شود.

لتأتنی به إلا أن يحاط بكم

کردن و پیمان بستن با خدا، شایسته است صورت ناتوانی از پایبند بودن به پیمان و سوگند استثنا شود.

ص: 95

8- وفا نکردن به عهد و قسم در صورت استثنای موارد عذر و ناتوانی، پیامدی (عقوبت، کفاره و...) نخواهد داشت.

لَتَأْتُنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ... قَالَ اللَّهُ عَلِي مَا نَقُولُ وَكَيْل

37- عوامل عهد شکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 12

12 - جامعه یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، جامعه ای به دور از تقوا و پرهیزگاری *

و هم لایقون

برداشت فوق بر این اساس است که متعلق «لایقون»، الله باشد؛ یعنی یهودیان ترسی از خداوند ندارند و تقوای الهی را رعایت نمی کنند.

38- عهد آدم (ع) با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 189 - 13

13 - آدم (ع) و حوا در پیشگاه خداوند ملتزم شدند که در صورت دارا شدن فرزندی سالم و شایسته همواره از سپاسگزاران وی باشند.

دعوا لله ربهما لئن آتیتنا صلحاً لنكونن من الشکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 190 - 5

5 - آدم (ع) و حوا به عهد خویش با خدا (سپاسگزاری از او در صورت اعطای فرزند صالح) وفا نکردند.

لنكونن من الشکرین. فلما آتیتها صلحاً جعل لہ شکرآء

39- عهد امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 3

3 - امت های گذشته با پیامبران خویش عهد بستند که با مشاهده معجزه، آنان را تصدیق کرده و به حقایق و معارف الهی ایمان آورند.

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد

ص: 96

با توجه به آنچه درباره مضاف إليه کلمه «قبل» در آیه پیشین گذشت، می توان گفت مراد از «عهد» وعده ایمان و تصدیق بوده است. یعنی امتها تعهد می کردند که با دیدن معجزه ایمان خواهند آورد، ولی اکثر آنان به عهد خویش وفا نکردند.

40- عهد انسان با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 9

9- آدمی در شدايد با خداوند يگانه پيمان می بندد که در صورت نجات سپاسگزار او باشد.

لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشكرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 5

5- آدمی پس از نجات از شدايد، علی رغم پيمان عدم شرک و سپاسگزاری از خداوند، پيمان شکنی می کند و مجدداً شرک میورزد.

لئن أنجنا .. قل الله ينحیکم ... ثم أنتم تشکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 22 - 15

15- انسان های ناسپاس ، به هنگام احساس خطر مرگ (غرق شدن و . . .) با خدا پيمان مؤکد می بندند که : اگر از آن ورطه نجات یابند ، هرگز گرد گناه نگردند و به جرگه بندگان شاکر و سپاسگزارش پیوندند .

و ظنوا أنهم أحیط بهم دعوا الله .. لئن أنجیتنا من هذه لنكونن من الشكرين

41- عهد انسان ها با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 190 - 8

8- انسان ها پس از نیایش به درگاه خدا و دستیابی به نیازها و آرمان های خویش ، پيمان ها و تعهدات خویش را با خدا فراموش و آنها را تقض می کنند .

لئن آتیتنا صلحاً .. فلما آتیهما صلحاً جعلاً له شرکاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 81 - 16, 17, 9, 8, 6, 4, 1

1 - پیمان الهی از پیامبران و پیروان آنان برای ایمان به پیامبر بعدی و یاری وی

و اذ اخذ الله ميثاق النبيين . . . ثم جاءكم رسول . . . لتؤمننَّ به و لتنصرنَّه

«ميثاق النبيين»، می تواند میثاقی باشد که خدا از پیامبران گرفته و یا از مردم برای پیامبران گرفته است.

4 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، مأمور یادآوری ميثاق الهی از انبیای پیشین ، مبنی بر لزوم ایمان به پیامبران بعدی

و اذ اخذ الله ميثاق النبيين . . . لتؤمننَّ به

بنابراینکه «اذ»، متعلق به «اذکر» باشد.

6 - وحدت امت ها در پرتو پیروی از پیامبر واحد ، ميثاق الهی از انبیا

و اذ اخذ الله ميثاق النبيين . . . لتؤمننَّ به و لتنصرنَّه

لزوم ایمان و تبعیت از پیامبر بعدی، بیانگر آن است که در هر زمان، یک پیامبر محور بوده که بر اساس پیروی از او، امتها، متحد خواهند شد.

8 - ميثاق الهی از انبیا ، قبل از دادن کتاب و حکمت به آنها

و اذ اخذ الله ميثاق النبيين لما اتيتكم من كتاب و حکمه

بنابراینکه «لما»، شرطیه باشد.

9 - ایمان به پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و یاری کردن او ، ميثاقی الهی از انبیای گذشته و پیروان آنان

ثم جاءكم رسول مصدق لما معكم

بنابراین که آیه، خطاب به اهل کتاب و مراد از «رسول»، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) باشد.

16 - اعتراف انبیا و امت های گذشته نسبت به ميثاق الهی درباره ایمان و یاری کردن رسولان بعدی

قال ءاقررتم و اخذتم على ذلكم اصري قالوا اقرنا

«اقررتم»، گرفتن اقرار از انبیاست و «اخذتم»، گرفتن میثاق از امتهاست توسط پیامبران و «اقرنا»، اقرار همه انبیا و همه امتهاست.

17 - دستور خداوند به پیامبران و امت های آنان ، به تحمل و ادای شهادت بر میثاق گرفته شده از آنان

قالوا اقرنا قال فاشهدوا و انا معكم من الشاهدين

جمله «فاشهدوا . . .» می تواند هم دلالت بر تحمل شهادت کند و هم بر ادای شهادت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 85 - 1

1 - پذیرش دین اسلام ، میثاق خداوند از پیامبران و مردم

و اذ اخذ الله میثاق النّبیّن . . . و من یتبع غیر الاسلام دیناً

بنابر اینکه مراد از «الاسلام»، شریعت پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 3

ص: 98

3 - امت های گذشته با پیامبران خویش عهد بستند که با مشاهده معجزه ، آنان را تصدیق کرده و به حقایق و معارف الهی ایمان آورند .

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد

با توجه به آنچه درباره مضاف إليه کلمه «قبل» در آیه پیشین گذشت، می توان گفت مراد از «عهد» وعده ایمان و تصدیق بوده است. یعنی امتها تعهد می کردند که با دیدن معجزه ایمان خواهند آورد، ولی اکثر آنان به عهد خویش وفا نکردند.

43- عهد با بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 13، 8، 1

1 - میثاق خداوند از بنی اسرائیل بر اطاعت کامل از فرامین او

و لقد اخذ الله ميثق بني اسرائيل

به مقتضای ارتباط این آیه با آیه هفتم، معلوم می شود که خداوند از بنی اسرائیل نیز بر اطاعت کامل پیمان گرفته بود.

8 - پیمان الهی از بنی اسرائیل بر اقامه نماز ، پرداخت زکات ، ایمان به پیامبران و انفاق در راه خدا

و لقد اخذ الله ميثق بني اسرائيل .. و اقرضتم الله قرضاً حسناً

به نظر می رسد از جمله موارد میثاق و پیمان الهی با بنی اسرائیل، مسائلی است که جمله «لئن اقمتم ..» آن را بیان می کند.

13 - ایمان به پیامبرانی که بعد از موسی (ع) مبعوث خواهند شد ، از مواد پیمان نامه خداوند با بنی اسرائیل

لئن اقمتم الصلوه و ایتیم الزكوه و امانتم برسلى

تأخیر ذکری ایمان به پیامبران و یاری آنان از الزام به اقامه نماز و زکات، بیانگر این معناست که مراد از رسل، پیامبرانی هستند که پس از موسی (ع) مبعوث می شوند. زیرا در واقع، ایمان به آنها و یاری ایشان پس از این است که وجوب نماز و زکات به وسیله موسی (ع) به آنها ابلاغ شده است.

44- عهد با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 3

3 - ضرورت وفا کردن به پیمانهایی که آدمی با خدا می بندد .

الذین ینقضون عهد اللّٰه من بعد میثقه

برداشت فوق بر این اساس است که: مراد از «عهد اللّٰه» تعهداتی باشد که انسان با سوگند و مانند آن، رعایت آنها را بر خود لازم کرده است. «میثاق» مصدر و به معنای استحکام بخشیدن است. ضمیر «میثاقه» به «عهد» بر می گردد؛ یعنی، بعد از آنکه عهد خویش را محکم کرده و بر وفاداری به آن تأکید کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 99

3 - آل عمران - 3 - 187 - 17، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور توجه دادن عالمان اهل کتاب به میثاقشان با خداوند

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب

17 - ناگاهیه عالمان اهل کتاب (دین فروشان) از ارزش والای دین و تعهد به پیمان های الهی

فنبذوه .. و اشتروا به ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 10

10 - جواز پیمان بستن با خداوند

لئن أنجنا .. لنكونن

نقل پیمان بستن مشرکان با خداوند و مردود ندانستن آن، دلیل جواز آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 18

18 - وجوب پایبندی به پیمانهایی که آدمی با خدا دارد.

و بعهدالله أوفوا

برداشت فوق بر این اساس است که کلمه «عهد» اضافه به مفعولش شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 2

2 - نیکی به پدر و مادر، عدالت در داد و ستد، پایبند بودن به پیمانهای الهی و به عدل سخن گفتن، راهی است راست برای حرکت به سوی خدا.

و بالولدين إحسنًا .. و أن هذا صرطی مستقیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- « عن أبي عبد الله: . . . قيل: يا رسول الله (صلى الله عليه وآله) وكيف يوصى الميت عند الموت قال إذا حضرته الوفاة قال: . . . اللهم إني أعهد إليك في دار الدنيا أنني أشهد أن لا إله إلا أنت وحدك لا شريك لك وأشهد أن محمداً عبدك ورسولك وأن الجنة حق وأن النار حق وأن البعث حق . . . وأن الدين كما وصفت . . . وأن القرآن كما أنزلت . . . واجعل لي عهداً يوم ألقاك منشوراً . . . و تصديق هذه الوصية في القرآن في السورة التي يذكر في ها مریم (س) في قوله - عز وجل - « لا يملكون الشفاعة إلا من اتخذ عند الرحمن عهداً » فهذا عهد الميت ;

از امام صادق(ع) روایت شده است: . . . به رسول خدا(صلى الله عليه وآله) گفته شد: انسان هنگام مرگ چگونه وصیت کند؟ فرمود: آن گاه که مرگش می رسد، بگوید: . . . خدایا من با تو در دنیا این را عهد می کنم که شهادت می دهم معبودی جز تو نیست تو یگانه ای و شریکی برای تو نیست و شهادت می دهم که محمد(صلى الله عليه وآله) بنده و رسول تو است و این که بهشت حق است و آتش حق است و برانگیخته شدن حق است . . . و این که دین همان گونه است که تو وصف کرده ای . . . و این که قرآن همان گونه است که تو نازل کرده ای . . . [این اقرار

را] برای من در روزی که تو را ملاقات می کنم عهدی سرگشاده قرار بده ... و گواه [بر لزوم] این وصیت در قرآن در سوره ای است که نام مریم(س) در آن ذکر می شود در کلام خدای عزوجل: «لا یملکون الشفاعة إلا من اتخذ عند الرحمن عهداً» این عهد همان عهد میت است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 155 - 2

2 - لزوم پایبندی به پیمان های الهی

فیما نقضهم میثقهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 6,8

6 - تعهد فطری انسان با خداوند ، بر اطاعت کامل از او

و میثقه الذی و ائقکم به اذ قلتتم سمعنا و اطعنا

چون مخاطبان آیه، همه مسلمانان، بلکه همه انسانها تا روز قیامت هستند، مقصود از میثاق، پیمانی است که همه انسانها با خدا دارند و آن لزوم اطاعت از اوست که فطرت و عقل هر انسانی بدان حکم می کند.

8 - میثاق با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، میثاق با خداست .

میثقه الذی و ائقکم به

بنابر اینکه مراد از «میثاق»، پیمانهای رسول خدا با مسلمانان باشد و قرآن، این پیمانها را پیمان الهی نامیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 3

3 - ادعای الوهیت برای مسیح (ع) ، مصداقی روشن از نقض پیمان مسیحیان با خدا

لقد کفر الذین قالوا ان الله هو المسيح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 1

1 - پیمان بستن برخی از منافقان صدر اسلام با خدا مبنی بر پرداخت زکات و صدقه و قرار گرفتن در صف صالحان ، در صورت برخوردارى از مال و فضل الهی

و منهم من عهد الله .. و لنكونن من الصالحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 76 - 4، 1

1 - بخل ورزی منافقان از پرداخت صدقات به هنگام برخوردار شدن از مال و فضل الهی ، علی رغم تعهدشان با خدا

و منهم من عهد الله .. فلما آتاهم من فضله بخلوا به

4 - پیمان شکنی منافقان ، علی رغم تعهد های مؤکدشان با خداوند

ص: 101

و منهم من عهد الله . . . فلما آتاهم من فضله بخلوا به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 13، 11، 7

7- هنگام سوگند یاد کردن و پیمان بستن با خدا، شایسته است صورت ناتوانی از پایبند بودن به پیمان و سوگند استثنا شود .

لَتَأْتُنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ

کردن و پیمان بستن با خدا، شایسته است صورت ناتوانی از پایبند بودن به پیمان و سوگند استثنا شود.

11- مشروعیت سوگند به خدا و پیمان بستن با او در ادیان گذشته و لزوم پایبندی به آنها

حتى توتون موثقا

13- فرزندان یعقوب سوگند یاد کردند و با خدا پیمان بستند که در حد استطاعت، از بنیامین مراقبت کنند و او را به نزد پدر باز گردانند .

حتى توتون موثقا . . فلما آتوه موثقهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 20 - 3

3- ضرورت وفا کردن به پیمانهایی که آدمی با خدا دارد .

الذین یوفون بعهد الله

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مقصود از «عهد الله» تعهداتی باشد که انسانها با سوگند و مانند آن رعایت آنها را بر خود لازم کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 23 - 2

2- بهشت عدن، پاداش وفا کردن به پیمان های الهی، نشکستن عهد ها و برقرار کردن پیوندهایی که خدا به برقراری آن امر کرده است .

الذین یوفون بعهد الله . . أولئک لهم عقبی الدار. جنات عدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- وجوب پایبندی انسان ، به عهد ها و میثاق های خود با خداوند

و أوفوا بعهد الله إذا عهدتّم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 15 - 6

6 - همه عهد ها با خداوند ، قطعاً مورد حساب کشی خواهد بود .

و كان عهد الله مستولاً

ص: 102

آوردن فعل ماضی برای بیان تحقق امری که در آینده خواهد بود، حکایت از وقوع قطعی آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 23 - 1,2,4,5,6,9,11,12

1 - برخی از مسلمانان مدینه ، بر سر پیمان خود با خدای خویش ، وفادار ماندند و از جهاد نگریختند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله عليه

به قرینه آیه پانزده - که درباره عهد منافقان مبنی بر فرار نکردن از صحنه جنگ است - مراد از «ما عاهدوا» می تواند عهد بستن بر فرار نکردن از جهاد باشد.

2 - مسلمانان مدینه ، با خدا ، عهد بسته بودند که از جهاد و رویارویی با دشمن نگریزند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله عليه

4 - برخی از مؤمنان ، به عهد خویش با خدای خود ، وفادار مانده و بر آن پا می فشارند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله عليه

5 - برای تصمیم به انجام دادن عمل خوب و یا ترک امری ناپسند ، خوب است که آن تصمیم ، به صورت عهدی با خداوند در میان گذاشته شود .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله عليه فممنهم من قضی نحبه

تعبیر از تکلیفی که مؤمنان انجام دادند به «ما عاهدوا الله عليه» و نیز آوردن واژه «نحب» - که به معنای «نذر» است - دلالت می کند که مؤمنان، برای انجام دادن تکلیف شان، آن را به صورت عهدی با خدا در میان گذاشتند و خداوند نیز از چنین کاری ستایش کرده است. این، نشان می دهد که انجام دادن تکلیف به صورت عهد بستن با خدا، امری سزاوار و شایسته است.

6 - برخی از مسلمانان مدینه ، در عمل به عهد خود با خدا ، تا پای جان پیش رفتند .

فممنهم من قضی نحبه

«نحب» در لغت، به معنای «نذر واجب» است (مفردات راغب). «قضی نحبه» کنایه از مرگ و یا کشته شدن است.

9 - بعضی از مؤمنان صاحب عهد با خدا ، در انتظار فرا رسیدن موقعیتی مناسب ، برای عمل کردن به آن عهدند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله .. و منهم من ينتظر

11 - صاحبان عهد با خداوند ، از مسلمانان مدینه ، بر خلاف منافقان آن دیار ، هیچ گاه از زیر بار عهد خود شانه خالی نکردند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله . . . و ما بدلوا تبديلاً

12 - وفادار ماندن بر پیمان با خدا و تغییر ندادن آن ، امری بس شایسته و سزاوار تمجید است .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله عليه فمنهم من قضى نحبه و منهم من ينتظر و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 11، 10

10 - پاداش عظیم الهی ، به وفاکنندگان به پیمان خویش با خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و من أوفى . . . فسیؤتیه أجرًا عظیمًا

11 - مؤمنان ، مورد تشویق خداوند ، برای پایداری بر پیمان های الهی و دینی خویش

و من أوفى بما عهد علیه الله فسیؤتیه أجرًا عظیمًا

ص: 103

45- عهد با عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 11

11 - تبلیغ حقانیت رسالت عیسی (ع) ، پس از نزول مائده آسمانی ، تعهد و میثاق حواریون با وی

قالوا .. و نکون علیها من الشهدین

46- عهد با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 7،8

7 - پیمان مؤمنان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بر اطاعت کامل از وی

اذکروا .. میثقه الذی و ائتمکم به اذ قلتتم سمعنا و اطعنا

برخی بر آنند که مراد از «میثاق» در این آیه، به قرینه دو جمله «سمعنا و اطعنا»، پیمانهای است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به هنگام بیعت عقبه و بیعت رضوان و .. از مؤمنان گرفته است.

8 - میثاق با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، میثاق با خداست .

میثقه الذی و ائتمکم به

بنابر اینکه مراد از «میثاق»، پیمانهای رسول خدا با مسلمانان باشد و قرآن، این پیمانها را پیمان الهی نامیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 10،12

10 - پاداش عظیم الهی ، به وفاکنندگان به پیمان خویش با خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و من أوفی .. فسیؤتیة أجرًا عظیمًا

12 - صلح حدیبیه و فتح مکه ، پاداش بزرگ الهی به ثابت قدمان بر پیمان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و من أوفی .. فسیؤتیة أجرًا عظیمًا

با توجه به این که پیمان یاد شده، قبل از انعقاد صلح حدیبیه صورت گرفته است؛ احتمال می رود که نوید «فسیؤتیه...» بر صلح حدیبیه و فتح مکه منطبق شود که پس از این پیمان رخ داده است؛ زیرا اگر آن بیعت و پایداری نبود، نوبت به چنان پیروزی هایی نمی رسید.

47- عهد با مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 104

1 - میثاق الهی با مدعیان نصرانیت (مسیحیان)

و من الذین قالوا إنا نصری اخذنا میثقهم

48- عهد با مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 4

4 - اطاعت مطلق از خداوند ، پیمان الهی از مؤمنان

و اذکروا . . . میثقه الذی و اثقکم به اذ قلمت سمعنا و اطعنا

49- عهد با یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 61 - 5,6

5- برادران یوسف ، با او عهد کردند که بنیامین را در نوبت بعد به حضور وی بیاورند .

سنرود عنه أباه و إنا لفعلون

6- برادران یوسف ، با او عهد کردند که پدرشان یعقوب (ع) را برای روانه ساختن بنیامین متقاعد کنند .

قالوا سنرود عنه أباه و إنا لفعلون

«مراوده» (مصدرنراود) به معنای درخواست با لطف و مداراست و «عنه» دلالت به مورد درخواست دارد. و مفاد «سنرود...» چنین است، همانا با ملاحظت و مدارا از پدرش (پدر بنیامین) خواهیم خواست که وی را در سفر آینده با ما همراه سازد.

50- عهد با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 8,9

8 - رهبران جامعه اسلامی مجاز در پیمان بستن با جوامع کفرپیشه

الذین عہدت منہم ثم ینقضون

9- نقض پیمان های گذشته از سوی جوامع کفرپیشه ، مانع جواز معاہدہ جدید نخواہد شد .

الذین عہدت منہم ثم ینقضون عہدہم فی کل مرہ

ص: 105

51- عهد برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 61 - 5,6

5- برادران یوسف ، با او عهد کردند که بنیامین را در نوبت بعد به حضور وی بیاورند .

سنرود عنه أباه و إنا لفاعلون

6- برادران یوسف ، با او عهد کردند که پدرشان یعقوب (ع) را برای روانه ساختن بنیامین متقاعد کنند .

قالوا سنرود عنه أباه و إنا لفاعلون

«مراوده» (مصدر نرأود) به معنای درخواست با لطف و مداراست و «عنه» دلالت به مورد درخواست دارد. و مفاد «سنرود...» چنین است، همانا با ملاحظت و مدارا از پدرش (پدر بنیامین) خواهیم خواست که وی را در سفر آینده با ما همراه سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 63 - 4

4- فرزندان یعقوب بر حفاظت از بنیامین ، در طول سفرشان به مصر متعهد شدند و بر آن تأکید کردند .

فأرسل معنا أخاننا نكتل و إنا له لحفظون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 65 - 11

11- تعهد مجدد و محبت آمیز فرزندان یعقوب برای حفاظت از برادرشان بنیامین در سفر به مصر

نمیر أهلنا و نحفظ أخاننا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 2,13

2- یعقوب (ع) روانه ساختن بنیامین به سفر مصر را ، منوط به آن دانست که فرزندانش وثیقه ای الهی بسپارند (با خدا پیمان ببندند و به نام او سوگند یاد کنند) .

لن أرسله معكم حتى تؤتون موثقا من الله

«موثق» به معنای عهد و پیمان است که به دلیل «لام» قسم در «لتأتتنی» عهد و پیمانی است همراه با سوگند. «من الله» بیانگر این است که باید سوگند به نام خدا و پیمان و عهد با او باشد. آوردن سوگند و پیمان (حتی توتون موثقا)؛ یعنی، سوگند یاد کردن و پیمان بستن.

13- فرزندان یعقوب سوگند یاد کردند و با خدا پیمان بستند که در حد استطاعت، از بنیامین مراقبت کنند و او را به نزد پدر باز گردانند.

حتى توتون موثقا .. فلما اتوه موثقهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 80 - 3

3- فرزندان یعقوب بر باز گرداندن بنیامین از سفر مصر، با پدرشان یعقوب پیمان بسته و سوگند یاد کرده بودند.

ص: 106

أَنْ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ

52- عهد بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 24

24 - تنها گروهی اندک از بنی اسرائیل ، وفادار به پیمان های الهی ، وارسته از تحریفگری و خیانت و پایبند به دستورات خداوند

فبما نقضهم ميثقهم... ولا تزال تطلع على خائنه منهم إلا قليلا

«الا قليلا» استثناء از تمامی صفاتی است که درباره بنی اسرائیل بیان شد.

53- عهد بنی اسرائیل با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 5.8

5 - وجود پیمان و عهدی متقابل میان خداوند و بنی اسرائیل

أوفوا بعهدكم

«عهدی»؛ یعنی، پیمان و التزامی که خداوند بر عهده مردمان نهاده است و مراد از «عهدکم» وعده هایی است که خداوند به بندگان خویش داده و خود را به انجام آنها ملتزم دانسته است.

8 - وفای خدا به عهد خویش با بنی اسرائیل ، مشروط به پایبندی آنان به عهد های الهی است .

أوفوا بعهدكم

54- عهد جاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 10

10 - جواز پیمان بستن با خداوند

لئن أنجنا... لنكونن

تقل پیمان بستن مشرکان با خداوند و مردود ندانستن آن، دلیل جواز آن است.

55- عهد حوا با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 107

13 - آدم (ع) و حوا در پیشگاه خداوند ملتزم شدند که در صورت دارا شدن فرزندی سالم و شایسته همواره از سپاسگزاران وی باشند .

دعوا اللّٰه ربهما لئن ءاتیتنا صلحاً لنكونن من الشکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - آدم (ع) و حوا به عهد خویش با خدا (سپاسگزاری از او در صورت اعطای فرزند صالح) وفا نکردند .

لنكونن من الشکرین. فلما ءاتیهما صلحاً جعلنا له شرکاء

56- عهد حواریون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - تبلیغ حقانیت رسالت عیسی (ع) ، پس از نزول مائده آسمانی ، تعهد و میثاق حواریون با وی

قالوا . . . و نکون علیها من الشهدین

57- عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، انسان ها را به عهد ها و پیمانهای ملزم ساخته است .

الذین ینقضون عهد اللّٰه من بعد میثقه

«عهد» به معنای پیمان است و مراد از عهد اللّٰه (پیمان خدا) می تواند وظایف و تکالیفی باشد که خداوند آنها را بر دوش انسانها گذاشته است. همچنین مراد از آن می تواند تعهداتی باشد که آدمی خویشتن را ملتزم به رعایت آنها کرده و به گونه ای - همانند سوگند به خدا - آنها را به خداوند مرتبط کرده است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است.

2 - ضرورت پایبندی به عهد ها و پیمانهای که خداوند بر عهده انسان ها قرار داده است .

الذین ینقضون عهد اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 13، 14، 7، 8، 5

5 - وجود پیمان و عهدی متقابل میان خداوند و بنی اسرائیل

أوفوا بعهدی أوف بعهدکم

ص: 108

«عهدی»؛ یعنی، پیمان و التزامی که خداوند بر عهده مردمان نهاده است و مراد از «عهدکم» وعده هایی است که خداوند به بندگان خویش داده و خود را به انجام آنها ملتزم دانسته است.

7 - بنی اسرائیل زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) آگاه به عهد و پیمانی که خداوند با آنان داشت .

أوفوا بعهدکم

8 - وفای خدا به عهد خویش با بنی اسرائیل ، مشروط به پایبندی آنان به عهد های الهی است .

أوفوا بعهدکم

13 - ضرورت پایبندی به عهدهایی که خداوند با آدمیان دارد .

أوفوا بعهدی

14 - وفای خداوند به عهدی که انسان ها در نزد خدا دارند ، مشروط به پایبندی آنان به عهد های الهی است .

و أوفوا بعهدی أوف بعهدکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 41 - 3

3 - ایمان به قرآن و کافر نشدن به آن ، از عهد های خدا با بنی اسرائیل

أوفوا بعهدی . . . وءامنوا بما أنزلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 42 - 1

1 - خداوند از بنی اسرائیل خواست تا حق و باطل را به هم نیامیخته و با ارائه باطل ها ، حق را بر مردم مشتبه نکنند .

و لاتلبسوا الحق بالباطل

«لبس» (مصدر لاتلبسوا) به معنای: آمیختن و نیز مشتبه کردن است. بر اساس معنای اول «باء» در «الباطل» برای تعدیه و بر اساس معنای دوم «با»ی استعانت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- صبر و نماز وسایلی کارساز برای موفقیت در انجام دستور های خدا (ایمان به قرآن ، وفا به عهد های الهی و . . .)

أوفوا بعهدی . . . واستعینوا بالصبر و الصلوه

با توجه به آیه های قبل می توان گفت: متعلق «استعینوا» فرامینی است که در آن آیه ها بیان شد: یعنی: واستعینوا علی ما امرتکم به و نهیتکم عنه بالصبر و الصلاه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، برای فراگیری تورات و عمل به دستورات آن از بنی اسرائیل پیمان گرفت .

و إذ أخذنا میثقکم . . . خذوا ما آتینکم

«میثاق» به معنای پیمان مؤکد است و جمله «خذوا . . .» بیانگر مورد پیمان می باشد. گرفتن کتابهای آسمانی (خذوا ما آتیناکم)

به این معناست که: پذیرفته شوند و به احکام آنها عمل گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 93 - 11، 8، 3، 1

1 - خداوند، برای پذیرش تورات و عمل به دستورات آن از بنی اسرائیل پیمان گرفت.

و إذ أخذنا ميثقكم .. خذوا ما آتيناكم بقوه

میثاق به معنای پیمان مؤکد است و جمله «خذوا ..» بیانگر مورد میثاق می باشد. گرفتن کتابهای آسمانی (خذوا ...) به این است که پذیرفته شود و به احکام آن عمل گردد.

3 - پذیرش میثاق الهی، هدف از برافراشتن کوه طور بر سر بنی اسرائیل بود.

و إذ أخذنا ميثقكم ورفعنا فوقكم الطور

وقوع جمله «رفعنا ..» در میان جمله های «أخذنا ميثاقكم» و «خذوا ما آتيناكم» و بیان نکردن هدف و غایتی برای برافراشتن کوه می نمایند که: همان پذیرش میثاق و اطاعت از فرمان الهی (خذوا ...) هدف و غایت برافراشتن کوه باشد. (اقتباس از المیزان)

8 - پذیرش تعالیم و برنامه های کتاب های آسمانی و عمل به آنها، از پیمان های خداوند با بندگان است.

و إذ أخذنا ميثقكم .. خذوا ما آتيناكم بقوه

11 - فهمیدن فرمان های خدا و موسی (ع) و به کار بستن آن فرمان ها، از پیمان های خدا با بنی اسرائیل

و إذ أخذنا ميثقكم .. واسمعوا

چون جمله «سمعنا و عصینا» (گوش سپردیم و سرپیچی کردیم) در جواب «اسمعوا» (گوش بسپارید) قرار گرفته است، معلوم می شود مراد از گوش سپاری (اسمعوا) فهمیدن و اطاعت کردن است. متعلق «اسمعوا» به قرینه مقام، فرمانهای خدا و دستورات موسی (ع) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 124 - 11

11 - امامت، عهد و منصبی است والا و الهی و عطا کننده آن خداوند است.

إني جاعلك للناس إماماً .. لاينال عهدى الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 15

15 - فرمان های خدا به انسان ها ، عهد او با آنان است .

عهدنا إلى إبراهيم و إسماعيل أن طهرا بيتي

تعبیر کردن از دستور و فرمان با فعل «عهدنا» گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 77 -

3,4,5,6,7,8,9,11,12,14,15,16,17,18,20

3 - امانتداری و حقوق اجتماعی ، عهد الهی است . *

و منهم من ان تأمنه بدینار لا یؤده الیک . . ان الذین یشترون بعهد اللّٰه

ص: 110

4 - عالمان یهود ، دارای اهداف دنیوی در کتمان و تحریف عهد خدا (حقایق مربوط به پیامبر (صلی الله علیه و آله))

انّ الذّین یشترون بعهد اللّٰه و ایمانهم

با توجه به شأن نزول، مقصود از «عهد الله»، حقایق مربوط به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در تورات است که به دست عالمان یهود تحریف گشته.

5 - دنیاپرستی ، ریشه سوداگری بر سر عهد الهی و مسؤولیت های ناشی از آن

انّ الذّین یشترون بعهد اللّٰه . . . ثمناً قليلاً

6 - کم ارزش بودن عهد الهی و مسؤولیت های آن ، در نزد علمای اهل کتاب

انّ الذّین یشترون بعهد اللّٰه . . . ثمناً قليلاً

فروختن پیمانهای الهی به بهای کم، نشانگر کم ارزش دانستن آن است.

7 - دریافت بهای دنیوی در قبال سوداگری بر سر عهد الهی ، هر چند زیاد باشد ، اندک است .

انّ الذّین یشترون بعهد اللّٰه و ایمانهم ثمناً قليلاً

ظاهراً ثمنی (ریاستها و ثروتها) که سوداگران آیات الهی می گرفتند، اندک نبود؛ ولی خداوند آن را اندک معرفی کرده است.

8 - محرومیت عالمان یهود ، سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان ، از بهره های اخروی

انّ الذّین یشترون . . . اولئک لا خلاق لهم فی الاخره

9 - پایبندی به عهد الهی و پیمان های خود ، عامل بهره مندی از مواهب اخروی

انّ الذّین یشترون بعهد اللّٰه و ایمانهم . . . لا خلاق لهم فی الاخره

11 - سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان ، مورد غضب الهی و محروم از سخن گفتن و توجه نمودن خداوند به آنان در آخرت

انّ الذّین یشترون . . . و لا یکلّمهم اللّٰه و لا ینظر الیهم یوم القیمه

12 - پایبندی به عهد الهی و پیمان های خود ، زمینه بهره مندی از سخن و نظر الهی در قیامت

انّ الذّین یشترون . . . و لا یکلّمهم اللّٰه و لا ینظر الیهم یوم القیمه

14 - سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان ، محروم از پاک شدن و رشد یافتن به دست خداوند .

انّ الذّين يشترّون بعهد الله . . . ولا يزكّيهم

تزكّيه از ماده «زكّو» و يا «زكّى»، به معنای پاک شدن و نيز به معنای رشد يافتن مى باشد.

15 - علمای اهل کتاب به لحاظ سوداگری بر سر عهد الهی و پیمان شکنی ، مورد غضب خداوند ، و محروم از سخن و نظر او در قیامت و بی بهره از تزکّیه او

و منهم من ان تأمنه بدینار . . . انّ الذّين يشترّون ... و لا يكلمهم الله و لا ينظر

16 - پایبندی به عهد الهی و پیمان های خود ، زمینه بهره مندی از تزکّیه خداوند

انّ الذّين يشترّون بعهد الله و ایمانهم . . . ولا يزكّيهم

از مفهوم آیه استفاده شده است.

17 - سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان ، مستحق عذاب دردناک خداوند در قیامت

انّ الذّين يشترّون . . . و لهم عذاب الیم

18 - علمای اهل کتاب به خاطر سوداگری بر سر عهد الهی و پیمان شکنی ، مستحق عذاب دردناک خداوند در قیامت

و من اهل الکتاب . . . انّ الذّين يشترّون ... و لهم عذاب الیم

20 - سوداگران با شکستن عهد الهی و سوگند های خویش از گناهان بزرگ

انّ الذّين يشترّون . . . و لهم عذاب الیم

کیفر سخت، نشانه بزرگی گناه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 78 - 3

3 - کتب الهی ، عهد خداوند در میان مردم

انّ الذین یشترّون بعهد اللّهِ . . . و انّ منهم لفريقاً یلون السنّتهم بالکتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 81 -

1,2,4,6,8,9,17,18,19,22

1 - پیمان الهی از پیامبران و پیروان آنان برای ایمان به پیامبر بعدی و یاری وی

و اذ اخذ اللّهُ میثاق النّبیین . . . ثم جاءکم رسول . . . لتؤمننّ به و لتنصرنّه

«میثاق النّبیین»، می تواند میثاقی باشد که خدا از پیامبران گرفته و یا از مردم برای پیامبران گرفته است.

2 - احتجاج خداوند علیه اهل کتاب ، با یادآوری میثاق الهی از انبیای گذشته درباره رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اذ اخذ اللّهُ میثاق النّبیین

بنابر این که «اذ» متعلق به «اذکروا» باشد و اهل کتاب - به قرینه آیات گذشته - مخاطب آن باشند.

4 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، مأمور یادآوری میثاق الهی از انبیای پیشین ، مبنی بر لزوم ایمان به پیامبران بعدی

و اذ اخذ اللّهُ میثاق النّبیین . . . لتؤمننّ به

بنابراینکه «اذ»، متعلق به «اذکر» باشد.

6 - وحدت امت ها در پرتو پیروی از پیامبر واحد ، میثاق الهی از انبیا

و اذ اخذ اللّهُ میثاق النّبیین . . . لتؤمننّ به و لتنصرنّه

لزوم ایمان و تبعیت از پیامبر بعدی، بیانگر آن است که در هر زمان، یک پیامبر محور بوده که بر اساس پیروی از او، امتها، متحد خواهند شد.

8 - میثاق الهی از انبیا ، قبل از دادن کتاب و حکمت به آنها

و اذ اخذ الله میثاق النبیین لما اتیتکم من کتاب و حکمه

بنابراینکه «لما»، شرطیه باشد.

9 - ایمان به پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و یاری کردن او ، میثاقی الهی از انبیای گذشته و پیروان آنان

ثم جاءکم رسول مصدق لما معکم

بنابراین که آیه، خطاب به اهل کتاب و مراد از «رسول»، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) باشد.

17 - دستور خداوند به پیامبران و امت های آنان ، به تحمل و ادای شهادت بر میثاق گرفته شده از آنان

قالوا اقررنا قال فاشهدوا و انا معکم من الشاهدین

جمله «فاشهدوا . . .» می تواند هم دلالت بر تحمل شهادت کند و هم بر ادای شهادت.

18 - عظمت و بزرگی پیمان الهی ، در مورد ایمان آوردن به انبیا و یاری کردن آنان

و اذ اخذ الله . . . قال فاشهدوا

گرفتن پیمان و سپس دستور به تحمل و ادای شهادت بر آن، گواه عظمت آن است.

19 - خداوند و انبیا ، گواهان بر میثاق الهی در مورد ایمان آوردن به انبیا و یاری کردن آنان

ص: 112

و انا معكم من الشاهدين

22 - پیامبران موظفند مردم را در جریان میثاق اکید الهی از آنان ، در مورد ایمان به انبیا و نصرت آنان ، بگذارند .

و اخذتم علی ذلکم اصری . . . فاشهدوا و انا معکم من الشاهدين

بنابراینکه «فاشهدوا»، یعنی شهادت دهید در برابر امتهای خود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 83 - 2

2 - عمل نمودن به میثاق الهی (ایمان به پیامبران و یاری کردن آنان) ، دین خداوند است .

و اذ اخذ الله میثاق . . . افغیر دین الله بیغون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 84 - 5

5 - ایمان به همه پیامبران و کتب آسمانی ، عمل به میثاق الهی است .

و اذ اخذ الله میثاق النبیین . . . قل امنا بالله و ما انزل . . . و النبیین من ر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 85 - 1

1 - پذیرش دین اسلام ، میثاق خداوند از پیامبران و مردم

و اذ اخذ الله میثاق النبیین . . . و من یتغ غیر الاسلام دیناً

بنابر اینکه مراد از «الاسلام»، شریعت پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 183 - 4,23

4 - یهود ، مدعی وفاداری خویش به پیمان های الهی

انّ الله عهد الینا الا نؤمن لرسول

23 - تکذیب عهد خداوند با یهود در مورد ایمان نیاوردن به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، جز با ارائه قربانی که آتشی از غیب آن را بسوزاند .

انّ الله عهد الينا الا نؤمن . . فلم قتلتموهم ان كنتم صادقين

اگر ادعای یهود صحیح بود، باید پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواسته آنان را عملی می کرد، و نیز نباید از عهد، به «الذی قلتم» (آنچه را گفتید) تعبیر می کرد؛ بلکه می فرمود: بالعهد الذی عهد الله علیکم. چون اگر ادعای آنان حقیقت داشت، عهدی بود الهی؛ نه گفتار آنان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 187 - 20، 2

2 - تبیین محتوای کتب آسمانی و کتمان نکردن آن، میثاق سنگین خداوند از علمای اهل کتاب

و اذا اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب لتبیینته للناس و لا تکتمونه

ضمیر مفعولی در «لتبیینته»، به کتاب برمی گردد.

ص: 113

20 - بیان و اظهار نبوت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) توسط اهل کتاب پس از بعثت ایشان ، پیمان خداوند از آنان

و اذا اخذ الله ميثاق الذين اوتوا الكتب لتبينته للناس و لا تكتُمونه

امام باقر (ع) درباره آیه فوق فرمود: انّ الله اخذ ميثاق الّذين اوتوا الكتاب في محمّد (صلی الله علیه و آله) «لتبينته للناس» اذا خرج و لا يكتُمونه . . .

تفسیر قمی، ج 1، ص 128؛ بحار الانوار، ج 9، ص 192، ح 35.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 154 - 5

5 - پیمان های الهی و پابندی به آن ، دارای اهمیتی خاص در پیشگاه خداست .

و رفعنا فوقهم الطور بميثقهم

تهدید بنی اسرائیل به خاطر تصمیم آنان بر پیمان شکنی و یا گرفتن ميثاق، حکایت از اهمیت خاص آن ميثاق و وفای به پیمانهای الهی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 1 - 1

1 - وجوب وفا به تمامی عقد ها و پیمان ها (فردی ، اجتماعی ، بین المللی و پیمان های الهی)

يايها الذين ءامنوا اوفوا بالعقود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 10، 4، 1

1 - مؤمنان ، موظف به یادآوری نعمت ها و پیمان های الهی

و اذكروا نعمه الله عليكم و ميثقه

4 - اطاعت مطلق از خداوند ، پیمان الهی از مؤمنان

و اذكروا . . . میثقه الذی و ائقكم به اذ قلم سمعنا و اطعنا

5- مؤمنان در صدر اسلام ، پذیرای پیمان خداوند با اظهار اطاعت از او

میثقه الذی و ائقكم به اذ قلم سمعنا و اطعنا

10- رعایت تقوا، ضامن اجرای پیمان های الهی

و میثقه الذی . . . و اتقوا الله

امر به تقوا پس از فرمان به یادآوری پیمانهای الهی، می تواند اشاره به این حقیقت باشد که داشتن تقوا و ترس از خدا، ضامن اجرای آن تعهدات و پیمانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 1,8,11,13,29

1 - میثاق خداوند از بنی اسرائیل بر اطاعت کامل از فرامین او

ص: 114

و لقد اخذ الله ميثق بني اسرائيل

به مقتضای ارتباط این آیه با آیه هفتم، معلوم می شود که خداوند از بنی اسرائیل نیز بر اطاعت کامل پیمان گرفته بود.

8 - پیمان الهی از بنی اسرائیل بر اقامه نماز، پرداخت زکات، ایمان به پیامبران و انفاق در راه خدا

و لقد اخذ الله ميثق بني اسرائيل .. و اقرضتم الله قرضاً حسناً

به نظر می رسد از جمله موارد میثاق و پیمان الهی با بنی اسرائیل، مسائلی است که جمله «لئن اقمتم ...» آن را بیان می کند.

11 - امداد های خاص خداوند به بندگان، مشروط به وفاداری آنان نسبت به پیمان های اوست.*

لقد اخذ الله ميثق بني اسرائيل .. وقال الله اني معكم

عطف جمله «قال الله» بر «لقد اخذ الله»، می رساند که امداد خاص خداوند در صورت تعهد به پیمان اوست.

13 - ایمان به پیامبرانی که بعد از موسی (ع) مبعوث خواهند شد، از مواد پیمان نامه خداوند با بنی اسرائیل

لئن اقمتم الصلوه و ايتيم الزكوه و امانتم برسلى

تأخیر ذکری ایمان به پیامبران و یاری آنان از الزام به اقامه نماز و زکات، بیانگر این معناست که مراد از رسل، پیامبرانی هستند که پس از موسی (ع) مبعوث می شوند. زیرا در واقع، ایمان به آنها و یاری ایشان پس از این است که وجوب نماز و زکات به وسیله موسی (ع) به آنها ابلاغ شده است.

29 - کفر، پس از میثاق خداوند و بیان احکام از جانب او، انحراف از راه میانه است.

و لقد اخذ الله ميثق .. فمن كفر بعد ذلك منكم فقد ضل سواء السبيل

در برداشت فوق «ذلک» اشاره به جمله «لقد اخذ الله» و «قال الله .. لئن اقمتم الصلوه ...»، گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 1

1 - شکستن میثاق الهی از سوی بنی اسرائیل پس از مدتی کوتاه

و لقد اخذ الله ميثق بني اسرائيل .. فيما نقضهم ميثقهم

کلمه «فاء» در «فبما نقضهم» دلالت می کند به اینکه بین گرفتن پیمان و شکستن آن، زمانی زیادی فاصله نشده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 1

1 - میثاق الهی با مدعیان نصرانیت (مسیحیان)

و من الذین قالوا انا نصری اخذنا میثقهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 70 - 12

12 - مخالفت و رویارویی با انبیا و شکستن میثاق الهی ، برخاسته از هواپرستی انسانها

کلما جاءهم رسول . . . فریقاً کذبوا و فریقاً یقتلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 17

ص: 115

17 - وجوب پایبند بودن به پیمانهای که خدا بر عهده آدمی نهاده است.

و بعهدالله أوفوا

کلمه «عهد» هم می تواند اضافه به فاعل شده باشد، که در این صورت از «عهدالله» پیمانی است که خدا با انسانها دارد، و هم می تواند اضافه به مفعول شده باشد، که در این صورت مراد از «عهدالله» پیمان است که انسانها به خداوند می سپارند. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 115 - 1

1 - قرآن حاوی عهد ها و توصیه های خداوند

و كذلك أنزلناه ... لعلمهم ... ولقد عهدنا إلى آدم من قبل

«عهد»؛ یعنی، وصیت و سفارش (قاموس)، «واو» در «ولقد عهدنا» داستان آدم را به مطالب قبل (و کذلک أنزلناه)، عطف کرده است، ارتباط عهد خداوند با آدم به نازل کردن قرآن، گویای آن است که قرآن در پی آموختن عهدها و توصیه های خداوند، به مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 7 - 10

10 - رعایت تقوای الهی و اطاعت نکردن از کافران و منافقان ، از جمله پیمان هایی است که خداوند از انبیای خویش گرفته است .

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَطْعَمْ ... وَإِذَا أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ

احتمال دارد که «و إذا أخذنا...» عطف جمله به جمله باشد. در این صورت، معنای آیه چنین است: «آنچه به تو - ای پیامبر اسلام! - فرمان داده شده، پیمانی است که از سلف تو نیز گرفته شده است و آن، همانا تقوا و اطاعت نکردن از کافران و منافقان است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 39 - 2,4,1

1 - هیچ انسانی برای آزادی مطلق و عنان گسیخته خویش در برابر گزینش راه درست یا نادرست ، از خداوند تضمین و تعهد نگرفته است .

أَمْ لَكُمْ أَيْمَنَ عَلَيْنَا بَلِغَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لِمَا تَحْكُمُونَ

2 - خداوند ، برای آزادی مطلق و عنان گسیخته هیچ انسانی ، تعهد نسپرده و تضمین نکرده است .

أَمْ لَكُمْ أَيْمَنٌ . . . إِنَّ لَكُمْ لِمَا تَحْكُمُونَ

4- عهد و پیمان الهی، از مبانی و ملاک های داوری درباره معارف و مسائل دینی

أَمْ لَكُمْ أَيْمَنٌ . . . إِنَّ لَكُمْ لِمَا تَحْكُمُونَ

از این که خداوند به مشرکان تعهدی بر عقایدشان نسپرده است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 14 - 4

4- تعهد خداوند به هدایت انسان ها، دلیل هشدار های او به آنان درباره خطر گرفتاری به آتش جهنم است.

ص: 116

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ .. فَأَنْذَرْتَكُمْ نَارًا تَلْظَىٰ

حرف «فاء» در «فأنذرتکم»، آن را بر «إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ» تفریع کرده است؛ یعنی، حال که هدایت بر عهده ما است، پس انذار کرده و بیم می دهیم.

58- عهد خدا با ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 7 - 3

3 - خداوند، از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی (ع) پیمان و تعهدی شدید، گرفته است.

و إذا أخذنا .. و منک و من نوح و إبرهیم و موسی و عیسی ابن مریم و أخذنا منهم میث

59- عهد خدا با انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 7 - 12، 11، 9، 7، 4، 2، 1

1 - به یاد آوردن پیمان گرفتن های سخت خداوند از پیامبران پیشین و از خود پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، از جمله فرمان های خداوند به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

و إذا أخذنا من النبیین میثهم و منک

«إذ» مفعول فعل مقدر «أذکر» است. بنابراین، استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) باید یادآور نکات و یا نکته ای که در آیه آمده، باشد.

2 - خداوند، از همه انبیا، پیمان گرفته که به رسالت خویش، عمل کنند.

و إذا أخذنا من النبیین میثهم

آوردن «النبیین» می تواند بیان کننده این نکته باشد که میثاق، مربوط به نبوت و رسالت انبیا بوده است.

4 - تبعیت از وحی و توکل بر خداوند، از جمله پیمان های خداوند با انبیای خویش است.

و اتّبع ما یوحی إلیک .. و توکّل علی الله ... و إذا أخذنا من النبیین میثهم

7 - ذکر نمونه مشابه در پیمان گرفتن از انبیای پیشین، برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به منظور ترغیب آن حضرت، به انجام رسالت

خویش بود .

وإذا أخذنا من النبيّن ميثقهم و منك و من نوح. .. و أخذنا منهم ميثقًا غليظًا

9- پیمان گرفتن سخت خداوند از انبیای خود ، امری شایسته یاد و یادآوری است .

وإذا أخذنا من النبيّن . . . و أخذنا منهم ميثقًا غليظًا

11 - « عن ابن سنان قال : قال أبو عبد الله (ع) . . . فأول ما أخذ الله عزّ وجلّ الميثاق على الأنبياء له بالربوبية و هو قوله « و إذا أخذنا من النبيّن ميثاقهم » فذكر جملة الأنبياء ثمّ أبرز أفضلهم بالأسامى فقال : و منك يا محمد (صلى الله عليه و آله) ! فقدّم رسول الله لأنّه أفضلهم و من نوح و إبراهيم و موسى و عيسى بن مريم فهؤلاء الخمسة أفضل الأنبياء و رسول الله أفضلهم . . . »

ص: 117

امام صادق(ع) فرمود: . . . نخستین پیمانی که خداوند، از انبیا برای خود گرفت، در مورد ربوبیت خود بود. و آن این سخن خداوند است «و إذ أخذنا من النبیین میثاقهم» که تمام انبیا را ذکر کرد، سپس برترین ها را نام برد و فرمود: «و منک یا محمد!» و بدین گونه رسول خدا را مقدم داشته؛ زیرا او افضل آنان بوده است. (و سپس فرمود: «و من نوح و...») پس این پنج نفر، افضل انبیا هستند و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) افضل آنان است».

12 - «إِنَّ أَعْرَابِيًّا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا أَوْلَ نَبُوتِكَ؟ قَالَ: أَخَذَ اللَّهُ مِنِّي المِيثَاقَ كَمَا أَخَذَ مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ. ثُمَّ تَلَا: «و إذ أخذنا من النبیین میثاقهم و منک و من نوح...»؛

بادیه نشینی، از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) پرسید: آغاز نبوت تو، چه بوده است؟ فرمود: آغاز نبوت من، پیمان گرفتن خدا از من بود. همان طوری که از دیگر پیامبران نیز پیمان گرفت سپس این آیه را تلاوت فرمود: «و إذ أخذنا من النبیین میثاقهم...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 8 - 3

3 - مفاد پیمان گرفته شده از پیامبران ، ابلاغ پیام الهی به مردم است .

و إذ أخذنا من النبیین میثاقهم . . . لیستل الصدقین عن صدقهم و أعدّ للكفرین عذاب

از تعلیل، به دست می آید که مفاد پیمان، چیزی بوده است که با آن، جمعی به مؤمنان می پیوندند و پاداش می گیرند و جمعی نیز به آن پشت می کنند و عذاب می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 11

11 - مجازات حق ناپذیران ، پیمان خداوند با پیامبران خویش

ادع لنا ربك بما عهد عندك إنا لمهتدون

با توجه به سیاق آیات - که راجع به عذاب است - استفاده می شود که عهد الهی همان عذاب هدایت ناپذیران است.

60- عهد خدا با انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 2، 1

1 - خداوند ، انسان ها را به عهد ها و پیمانهایی ملزم ساخته است .

الذین ینقضون عهد اللّٰه من بعد میثقه

«عهد» به معنای پیمان است و مراد از عهد اللّٰه (پیمان خدا) می تواند وظایف و تکالیفی باشد که خداوند آنها را بر دوش انسانها گذاشته است. همچنین مراد از آن می تواند تعهداتی باشد که آدمی خویشتن را ملتزم به رعایت آنها کرده و به گونه ای - همانند سوگند به خدا - آنها را به خداوند مرتبط کرده است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است.

2 - ضرورت پایبندی به عهد ها و پیمانهایی که خداوند بر عهده انسان ها قرار داده است .

الذین ینقضون عهد اللّٰه

ص: 118

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 13، 14

13 - ضرورت پایبندی به عهدهایی که خداوند با آدمیان دارد .

أوفوا بعهدی

14 - وفای خداوند به عهدی که انسان ها در نزد خدا دارند ، مشروط به پایبندی آنان به عهد های الهی است .

و أوفوا بعهدکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 64 - 3

3 - ضرورت پایبندی به پیمانهایی که خداوند با انسان ها دارد .

ثم تولیتکم من بعد ذلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 19

19 - تکالیف دینی ، پیمان های خدا با مردم است .

و إذ أخذنا میثاق بنی اسرائیل . . . و آتوا الزکوة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 93 - 8

8 - پذیرش تعالیم و برنامه های کتاب های آسمانی و عمل به آنها ، از پیمان های خداوند با بندگانش است .

و إذ أخذنا میثاقکم . . . خذوا ما آتینکم بقوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 15

15 - فرمان های خدا به انسان ها ، عهد او با آنان است .

عهدنا إلى إبراهيم وإسماعيل أن طهرا بيتي

تعبیر کردن از دستور و فرمان با فعل «عهدنا» گویای برداشت فوق است.

61- عهد خدا با انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 20 - 2,5

2- ضرورت پایبندی به عهد ها و پیمانهایی که خداوند بر عهده انسان ها قرار داده است .

الذین یوفون بعهد الله

ص: 119

از آن جایی که در مقابل وفا کنندگان به عهد‌های الهی، نقض کنندگان قرار داده شده است و آنان به لعنت خدا و فرجام ناگوار تهدید شده اند (آیه 25) معلوم می‌شود وفای به عهد لازم و ضروری است.

5- اعتقاد به یگانگی خدا و پذیرش آنچه از ناحیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شده، عهد‌ها و پیمان‌های خداوند با آدمیان است.

الذین یوفون بعهد الله و لایتقضون الميثق

آیه قبل - که سخن از حقایق قرآن و تعالیم آن داشت - و آیات پیش از آن - که درباره توحید و نفی شرک بود - بیانگر مصادیقی بارز از عهد و پیمان خداوند با بندگانش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 2

2- حرمت شکستن عهد‌ها و پیمان‌هایی که خداوند برعهده انسان‌ها قرار داده است.

والذین ینقضون عهد الله... أولئک لهم اللعنه و لهم سوء الدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 16 - 7

7 - توحید ربوبی، میثاق تمامی انسان‌ها با خدا *

و الذین یحاجون فی الله من بعد ما استجیب له

«ما» در «ما استجیب له» موصول حرفی است که با مابعد خود به تأویل مصدر می‌رود. ضمیر «له» به «الله» باز می‌گردد؛ یعنی، «من بعد استجابتهم الله». این قید می‌تواند به میثاق بنی آدم با خدا در عالم ذر اشاره داشته باشد؛ یعنی، مشرکان پس از آن که خود در پیشگاه خدا به ربوبیت بی‌همتای او اعتراف کرده‌اند، هر دلیلی بر رد ربوبیت او بیاورند، در پیشگاه او پوچ و بی‌اعتبار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 8 - 9,7

7 - ایمان آوردن به خدا و سر نهادن در پیشگاه ربوبیت یگانه او، میثاق فطری انسان‌ها با خداوند

لتؤمنوا برّبکم و قد أخذ میثاقکم

ضمیر فاعل در «أخذ» به خدا بازمی‌گردد و مراد از میثاق، ظاهراً همان میثاق فطرت است که در روایات از آن به «عالم ذر» تعبیر شده

است. برای اطلاع بیشتر به آیه 172 سوره «اعراف» مراجعه شود.

9- باور کردن موضوع میثاق فطرت (پیمانی که خداوند از همه انسان ها در عالم ذر گرفته ،) برای کافران امری دشوار است .

وقد أخذ میثقکم إن کنتم مؤمنین

62- عهد خدا با اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 120

11 - ایمان به پیامبر اسلام از عهد های خداوند با اهل کتاب

أو كلما عهدوا عهداً .. و لما جاءهم رسول ... نبذ فريق

بیان انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نادیده گرفتن حقایق ذکر شده در تورات - پس از یاد کردن از عهد های یهود با خدا و نقض آنها - اشاره به برداشت فوق دارد.

63- عهد خدا با بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 5,7,8

5 - وجود پیمان و عهدی متقابل میان خداوند و بنی اسرائیل

أوفوا بعهدی أوف بعهدکم

«عهدی»؛ یعنی، پیمان و التزامی که خداوند بر عهده مردمان نهاده است و مراد از «عهدکم» وعده هایی است که خداوند به بندگان خویش داده و خود را به انجام آنها ملتزم دانسته است.

7 - بنی اسرائیل زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) آگاه به عهد و پیمانی که خداوند با آنان داشت .

أوفوا بعهدی أوف بعهدکم

8 - وفای خدا به عهد خویش با بنی اسرائیل ، مشروط به پایبندی آنان به عهد های الهی است .

أوفوا بعهدی أوف بعهدکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 41 - 3

3 - ایمان به قرآن و کافر نشدن به آن ، از عهد های خدا با بنی اسرائیل

أوفوا بعهدی .. وءامنوا بما أنزلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند از بنی اسرائیل خواست تا حق و باطل را به هم نیامیخته و با ارائه باطل ها ، حق را بر مردم مشتبه نکنند .

و لاتلبسوا الحق بالباطل

«لبس» (مصدر لاتلبسوا) به معنای: آمیختن و نیز مشتبه کردن است. بر اساس معنای اول «باء» در «الباطل» برای تعدیه و بر اساس معنای دوم «با»ی استعانت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، برای فراگیری تورات و عمل به دستورات آن از بنی اسرائیل پیمان گرفت .

و إذ أخذنا ميثقكم .. خذوا ما آتيناكم

«ميثاق» به معنای پیمان مؤکد است و جمله «خذوا ..» بیانگر مورد پیمان می باشد. گرفتن کتابهای آسمانی (خذوا ما آتيناكم) به این معناست که: پذیرفته شوند و به احکام آنها عمل گردد.

3- هدف از برافراشتن کوه طور بر سر بنی اسرائیل، پذیرش ميثاق الهی بود.

و إذ أخذنا ميثقكم ورفعنا فوقكم الطور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 64 - 6

6- بنی اسرائیل بر اثر شکستن پیمان الهی، در آستانه زیانکاری و تباه کردن هستی خویش، قرار گرفتند.

فلولا فضل الله عليكم و رحمته لکنتم من الخسرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 21، 9، 8، 7، 6، 5، 4، 3، 2، 1

1- بنی اسرائیل، از ناحیه خداوند عهد ها و پیمانهایی را بر عهده داشتند.

و إذ أخذنا ميثق بني إسرائيل

2- پرستش خدای یگانه و پرهیز از پرستش غیر او، از عهد ها و پیمان های خداوند با بنی اسرائیل

و إذ أخذنا ميثق بني إسرائيل لا تعبدون إلا الله

3- احسان به پدر و مادر، خویشان، یتیمان و درماندگان، از جمله پیمان های خداوند با بنی اسرائیل

و إذ أخذنا ميثق بني إسرائيل لا تعبدون إلا الله و بالوالدين إحساناً و ذی القربى و ا

«إحساناً» مفعول مطلق برای فعل محذوف «تحسنون» یا «احسنوا» می باشد. کلمات «ذی القربى و ...» عطف بر «الوالدين» است.

4- با مردمان به نیکی سخن گفتن و معاشرت نیکو داشتن، از عهد ها و پیمان های خداوند با بنی اسرائیل

و قولوا للناس حسناً

«حسناً» مصدر است به معنای وصف (حَسَنًا = نیکو) این کلمه می تواند صفت برای مفعول مطلق و جانشین آن باشد؛ یعنی: «قولوا للناس

قولاً حسناً؛ با مردم سخن نیکو بگوئید». در المیزان آمده که جمله مذکور کنایه از معاشرت نیک است.

5- بیان کار های نیک برای مردم (امر به معروف ، ارشاد به نیکی ها و . . .) از عهد های خداوند با بنی اسرائیل

و إذ أخذنا ميثق بني إسرائيل . . . و قولوا للناس حسناً

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «حسناً» مفعولٌ به برای قولوا باشد. بنابراین «قولوا...»؛ یعنی، نیکیها را برای مردم بگوئید و بیان کنید.

6- گفتار نیک و معاشرت نیکو با سایر اقوام و ملت ها ، میثاق خدا با بنی اسرائیل

و قولوا للناس حسناً

مراد از «الناس» می تواند همان اسرائیلیان باشد و می تواند اقوام و ملت های دیگر هم باشد. برداشت فوق مبتنی بر دومین احتمال است.

7- بر پا داشتن نماز و پرداختن زکات ، از عهد ها و پیمان های خدا با بنی اسرائیل

و إذ أخذنا ميثق بني إسرائيل . . . و أقيموا الصلوة و آتوا الزكوة

8 - آیین بنی اسرائیل، دارای ابعاد اعتقادی، اجتماعی، عبادی و اقتصادی

لا تعبدون إلا الله و بالوالدین إحساناً .. و آتوا الزکوة

9 - داستان پیمان گرفتن خداوند از بنی اسرائیل، داستانی شایسته و بایسته به یادداشتن

و إذ أخذنا میثق بنی اسرائیل

«إذ» مفعول برای فعل «أذکر» (یاد کن) است. فرمان خداوند به یادآوری، نشانه اهمیت خاص موضوعی است که باید متذکر آن بود.

21 - تنها اندکی از بنی اسرائیل به پیمان های الهی وفادار ماندند و به تکالیف دینی عمل کردند .

ثم تولیتکم إلا قليلاً منکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 84 - 3، 5، 1

1 - بنی اسرائیل، از ناحیه خداوند عهد ها و پیمانهایی را بر عهده داشتند .

و إذ أخذنا میثقکم

2 - پرهیز از کشتن و ریختن خون یکدیگر، از عهد ها و پیمان های خداوند با بنی اسرائیل

و إذ أخذنا میثقکم لا تسفکون دماءکم

جمله «لا تسفکون دماءکم» (خون [همکیشان] خود را نریزید) جمله ای خبری است و مراد از آن انشا می باشد؛ یعنی، خونریزی نکنید.

3 - آواره نساختن و بیرون نکردن دیگران از دیار و کاشانه، از پیمان های خدا با بنی اسرائیل

و إذ أخذنا میثقکم .. لا تخرجون أنفسکم من دیرکم

«دار» به معنای خانه است. به شهر و محله نیز «دار» گفته می شود. بنابراین دیار (جمع دار) به معنای خانه ها، شهرها و محله هاست.

5 - بنی اسرائیل به عهدهایی که خداوند با آنان داشت معترف بوده، بر آن گواهی می دهند .

و إذ أخذنا میثقکم .. ثم أقررتکم و أنتم تشهدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 1

1 - بنی اسرائیل عصر بعثت ، علی رغم اعترافشان به پیمان الهی (پرهیز از خونریزی) ، همدیگر را می کشتند .

ثم اقررتم . . . ثم أنتم هؤلاء تقتلون أنفسكم

کلمه «هؤلاء» در جمله «ثم أنتم هؤلاء» (شما همانانی هستید) اشاره به این معنا دارد که: آنچه را آیه مورد بحث می خواهد بیان کند مربوط به بنی اسرائیل عصر بعثت است و خطابه‌های آیه نظیر خطابه‌های گذشته نیست که صفت گذشتگان را با عنایتی به موجودین نسبت می داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 93 - 11، 3، 1

1 - خداوند ، برای پذیرش تورات و عمل به دستورات آن از بنی اسرائیل پیمان گرفت .

ص: 123

و إذ أخذنا ميثقكم .. خذوا ما آتيناكم بقوه

ميثاق به معنای پيمان مؤكد است و جمله «خذوا ..» بيانگر مورد ميثاق می باشد. گرفتن كتابهای آسمانی (خذوا ...) به این است که پذيرفته شود و به احكام آن عمل گردد.

3 - پذيرش ميثاق الهی ، هدف از بر افراشتن كوه طور بر سر بنی اسرائيل بود .

و إذ أخذنا ميثقكم ورفعنا فوقكم الطور

وقوع جمله «رفعنا ..» در میان جمله های «أخذنا ميثاقكم» و «خذوا ما آتيناكم» و بيان نكردن هدف و غایتی برای برافراشتن كوه می نمايند که: همان پذيرش ميثاق و اطاعت از فرمان الهی (خذوا ...) هدف و غایت بر افراشتن كوه باشد. (اقتباس از الميزان)

11 - فهمیدن فرمان های خدا و موسی (ع) و به كار بستن آن فرمان ها ، از پيمان های خدا با بنی اسرائيل

و إذ أخذنا ميثقكم .. واسمعوا

چون جمله «سمعنا و عصينا» (گوش سپردیم و سرپیچی کردیم) در جواب «اسمعوا» (گوش بسپارید) قرار گرفته است، معلوم می شود مراد از گوش سپاری (اسمعوا) فهمیدن و اطاعت کردن است. متعلق «اسمعوا» به قرينه مقام، فرمانهای خدا و دستورات موسی (ع) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 70 - 2، 1

1 - تصدیق رسولان الهی و پیروی از آنان ، ميثاق خداوند از بنی اسرائيل

لقد اخذنا ميثق بني اسرائيل و ارسلنا اليهم رسلا

جمله «و ارسلنا اليهم رسلا» می رساند که مورد ميثاق تصدیق رسولان الهی است.

2 - ايمان به خدا و قيامت و انجام اعمال صالح ، پيمان خداوند با بنی اسرائيل

من ءامن بالله و اليوم الاخر و عمل صالحاً .. لقد اخذنا ميثق بني اسرائيل

به مقتضای این آیه با آیه قبل می توان گفت مورد ميثاق ايمان به خدا و قيامت و انجام عمل صالح است.

64 - عهد خدا با عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خداوند ، از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی (ع) پیمان و تعهدی شدید ، گرفته است .

و إذا أخذنا . . . و منک و من نوح و ابرهیم و موسی و عیسی ابن مریم و أخذنا منهم میث

65- عهد خدا با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 7 - 1,3,8,12

ص: 124

1 - به یاد آوردن پیمان گرفتن های سخت خداوند از پیامبران پیشین و از خود پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، از جمله فرمان های خداوند به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

و إذا أخذنا من النبيّن ميثقهم و منك

«إذ» مفعول فعل مقدر «أذكر» است. بنابراین، استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) باید یادآور نکات و یا نکته ای که در آیه آمده، باشد.

3 - خداوند ، از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی (ع) پیمان و تعهدی شدید ، گرفته است .

و إذا أخذنا . . . و منك و من نوح و إبرهیم و موسی و عیسی ابن مریم و أخذنا منهم ميث

8 - پیامبران ، وظیفه دار عمل به تعهدات الهی خویش و مسؤول در مقابل آن تعهدات هستند .

و إذا أخذنا من النبيّن . . . و أخذنا منهم ميثقاً غليظاً

تکرار «أخذنا منهم ميثقاً» با تأکید «غليظاً» نشان دهنده این نکته است که پیمان خداوند، بسیار سخت است و آنان، در برابر آن پیمان، مسؤولیت دارند.

12 - « إن أعرابياً قال : يا رسول ! ما أول نبوتك ؟ قال : أخذ الله مني الميثاق كما أخذ من النبيّن ميثاقهم . ثم تلا : « و إذا أخذنا من النبيّن ميثاقهم و منك و من نوح . . . » ؛

بادیه نشینی، از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) پرسید: آغاز نبوت تو، چه بوده است؟ فرمود: آغاز نبوت من، پیمان گرفتن خدا از من بود. همان طوری که از دیگر پیامبران نیز پیمان گرفت سپس این آیه را تلاوت فرمود: و إذا أخذنا من النبيّن ميثاقهم...».

66- عهد خدا با موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 7 - 3

3 - خداوند ، از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی (ع) پیمان و تعهدی شدید ، گرفته است .

و إذا أخذنا . . . و منك و من نوح و إبرهیم و موسی و عیسی ابن مریم و أخذنا منهم ميث

67- عهد خدا با مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 1 - 14

14 - حلیت خوردن گوشت برخی از چهارپایان (شتر، گاو و گوسفند) و حرمت برخی دیگر و حرمت صید و شکار در حال احرام، از عهد ها و پیمان های الهی با مؤمنان

اوفوا بالعقود أحلت لكم بهيمة الانعم الا ما يتلى عليكم غير محلی الصید

ص: 125

68- عهد خدا با نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 7 - 3

3 - خداوند ، از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی (ع) پیمان و تعهدی شدید ، گرفته است .

وإذا أخذنا... و منک و من نوح و ابرهیم و موسی و عیسی ابن مریم و أخذنا منهم میث

69- عهد خدا با یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 154 - 11، 12

1 - خداوند ، با برافراشتن کوه طور بر سر یهود به منظور تهدید آنان ، از ایشان پیمان گرفت .

و رفعنا فوقهم الطور بميثقهم

«طور» علم است برای کوهی مخصوص و گفته شده «طور» به معنای مطلق کوه است (مفردات)، بآء در «بمیتقهم» سببیه است و بدیهی است که خود میثاق نمی تواند دلیل و سبب باشد بر اینکه خداوند کوه طور را بر سر آنان برافرازد. بنابراین می توان گفت گرفتن میثاق علت برای برافراشتن کوه طور بوده است.

11 - خداوند برای اجرای فرامین و رعایت حدود خویش ، از یهودیان پیمانی محکم گرفت .

و قلنا لهم... و أخذنا منهم ميثقاً غليظاً

12 - ورود خاضعانه به بیت المقدس و رعایت قانون تعطیلی روز شنبه ، از جمله پیمان های خداوند با یهود

و قلنا لهم ادخلوا... و أخذنا منهم ميثقاً غليظاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 10

10 - نسبت ندادن امور ناروا به خدا ، از پیمان های خداوند با یهودیان

ألم يؤخذ عليهم ميثق الكتب أن لا يقولوا على الله إلا الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - خداوند ، هرگز اندک بودن عذاب یهود را تضمین نکرده و با آنان در این باره عهد و پیمانی نبسته است .

أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا

همزه استفهام در «أَتَّخَذْتُمْ» انکار ابطالی است؛ یعنی، چنین عهد و پیمانی نزد خدا ندارید.

ص: 126

70- عهد در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 11

11- مشروعیت سوگند به خدا و پیمان بستن با او در ادیان گذشته و لزوم پایبندی به آنها

حتی توتون موثقاً

71- عهد شکنی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 5

5- آدمی پس از نجات از شداید، علی رغم پیمان عدم شرک و سپاسگزاری از خداوند، پیمان شکنی می کند و مجدداً شرک میورزد.

لئن أنجنا .. قل الله ینجیکم ... ثم أتمم تشرکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 23 - 4,2

2- مردم پس از رهایی از اضطرار و خطر مرگ، پیمان خود را با خدا می شکنند و به ناسپاسی و تجاوز از حق می پردازند .

لئن أنجیتنا من هذه لنکوننّ من الشکرین. فلما أنجیهم إذا هم ینغون فی الأرض بغیر ال

4- انسان ، عنصری سست پیمان و عهدشکن

لئن أنجیتنا من هذه لنکوننّ من الشکرین. فلما أنجیهم إذا هم ینغون فی الأرض بغیر ال

72- عهد شکنی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 190 - 8

8- انسان ها پس از نیایش به درگاه خدا و دستیابی به نیاز ها و آرمان های خویش ، پیمان ها و تعهدات خویش را با خدا فراموش و آنها را

نقض می کنند .

لئن آتیتنا صلحاً .. فلما آتیہما صلحاً جعلنا لہ شرکاء

73- عہد شکنی با بنی نضیر

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 127

1 - خبر دادن خداوند، به همگام نشدن منافقان با یهود بنی نضیر در مسیر تبعید آنان

لئن أُخرجوا لا یخرجون معهم

74- عهد شکنی با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 187 - 9،10،11،14،15،18

9 - شکستن پیمان الهی (تبیین محتوای کتب آسمانی و کتمان نکردن آن)، از سوی عالمان اهل کتاب

فنبذوه وراء ظهورهم

10 - رها ساختن و پشت سر انداختن کتاب های آسمانی و میثاق الهی از سوی عالمان اهل کتاب

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب . . . فنبذوه وراء ظهورهم

ضمیمه مفعولی در «فنبذوه» به کتاب بر می گردد و چون بیان کتاب، میثاق و پیمان الهی است، مراد از آن ضمیر، پیمان الهی نیز می باشد؛ یعنی کتاب و بیان آن را ترک کردند.

11 - سرزنش عالمان اهل کتاب از سوی خداوند به سبب نادیده گرفتن پیمان الهی و دین فروشی

فنبذوه وراء ظهورهم و اشتروا به ثمناً قليلاً

14 - سوداگری عالمان اهل کتاب با کتب آسمانی و میثاق الهی در برابر بهره های ناچیز

و اشتروا به ثمناً قليلاً

15 - دنیاپرستی از موانع انجام تکالیف و عمل به میثاق خداوند

لتبیتنه . . . فنبذوه . . . و اشتروا به ثمناً قليلاً

ظاهراً جمله «و اشتروا به . . .»، بیانگر علت رهاسازی کتب آسمانی و وفادار نبودن به پیمان الهی است.

18 - ناچیز و بی ارزش بودن هر آنچه (دنیا و لذاند و زخارف آن و . . .) در مقابل از دست دادن دین و رهاسازی کتب آسمانی و بیوفایی به پیمان الهی باشد .

و اشتروا به ثمناً قليلاً

آنچه عالمان اهل کتاب در مقابل دین فروشی می گرفتند، به اعتقاد خودشان اندک نبوده است؛ چون با کتمان حقیقت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به خواسته های دنیوی، ریاست بر مردم و... می رسیدند؛ ولی در عین حال خداوند همه آنها را به بی ارزشی و ناچیزی توصیف کرد.

75- عهد شکنی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 64 - 1, 2, 4, 5

1 - بنی اسرائیل از دستورات تورات اعراض کرده و پیمان الهی را شکستند .

ص: 128

أخذنا ميثقكم . . ثم توليتم من بعد ذلك

«تولی» (مصدر تولیتم) به معنای اعراض کردن است و متعلق آن - به قرینه آیه قبل - پیمان بنی اسرائیل بر پذیرش تورات و عمل به احکام آن می باشد.

2 - پیمان شکنی بنی اسرائیل ، علی رغم مشاهده معجزه ای چون برافراشته شدن کوه ، امری سنگین ، شگفت و نامتوقع بود .

أخذنا ميثقكم ورفعنا فوقكم الطور . . ثم توليتم من بعد ذلك

«ثم» در جمله «ثم تولیتم» حاکی از ترتیب رتبی است؛ زیرا «من بعد ذلك» رساننده ترتیب زمانی می باشد و آن گاه که «ثم» برای ترتیب رتبی به کار رود حکایت از عظمت، شگفتی و . . . مضمون جمله بعد دارد.

4 - خداوند ، گناه پیمان شکنی بنی اسرائیل را بخشود .

فلولا فضل الله عليكم ورحمته

شمول فضل و رحمت الهی پس از بیان خطا و گناه، کنایه از عفو و گذشت است.

5 - خداوند ، بنی اسرائیل را - علی رغم پیمان شکنی و اعراضشان از فرامین تورات - مورد تفضل و رحمت خویش قرار داد .

فلولا فضل الله عليكم ورحمته لکنتم من الخسرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 20,24

20 - اکثریت بنی اسرائیل با اعراض از تکالیف دینی ، عهد ها و پیمان های الهی را شکستند .

ثم توليتم إلا قليلا منكم و أنتم معرضون

«تولی» و «اعراض» به معنای رویگردانی و مراد از آن سرپیچی و تمرد است. جمله «و أنتم معرضون» چنانچه حال برای فاعل «تولیتم» باشد - به دلیل هم معنا بودن «اعراض» و «تولی» - حال مؤکده است و حکایت از شدت تمرد و سرپیچی بنی اسرائیل دارد.

24 - شکستن پیمان های الهی و تمرد از فرمان های خدا ، عادت روزمره بنی اسرائیل است .

و أنتم معرضون

برخی از مفسران برآنند که جمله «و أنتم معرضون» (شما) از عهدها و پیمانها [رویگردان هستید] جمله معترضه است و اشاره به این معنا دارد که: بنی اسرائیل نه تنها پیمانهای یاد شده را شکستند بلکه رویه و عادت آنها چنین است که به عهدها و پیمانها پایبند نیستند.

1 - بنی اسرائیل عصر بعثت ، علی رغم اعترافشان به پیمان الهی (پرهیز از خونریزی) ، همدیگر را می کشتند .

ثم اقررتم ... ثم اُتتم هؤلاء تقتلون انفسکم

کلمه «هؤلاء» در جمله «ثم اُتتم هؤلاء» (شما همانانی هستید) اشاره به این معنا دارد که: آنچه را آیه مورد بحث می خواهد بیان کند مربوط به بنی اسرائیل عصر بعثت است و خطابهای آیه نظیر خطابهای گذشته نیست که صفت گذشتگان را با عنایتی به موجودین نسبت می داد.

2 - بنی اسرائیل با بیرون راندن گروهی از همکیشان خود از خانه و دیارشان ، پیمان الهی را نقض کردند .

ثم اُتتم هؤلاء ... تخرجون فریقاً منکم من دیرهم

آیه مورد بحث اشاره به جنگها و خونریزیهایی دارد که پیش از هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مدینه بین طوایف یهود واقع می شد. یهودیان بنی النضیر با بنی قریظه درگیر می شدند؛ هر کدام غالب می شد دیگری را از خانه و کاشانه اش اخراج می کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 93 - 12

12 - قوم موسی ، علی رغم اظهار پذیرش تورات و پیشمانشان بر گوش سپاری به فرمان های خدا و موسی (ع) ، تمرد کرده و عصیانگر شدند .

قالوا سمعنا و عصینا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 10،20

10 - پایبندی بنی اسرائیل زمان طالوت به پیکار در راه خدا ، مورد تردید پیامبرشان (اشمونیل) بود .

قال هل عسیتم ان کتب علیکم القتال الا تقاتلوا

20 - نافرمانی اکثر بنی اسرائیل زمان طالوت از دستور خداوند به پیکار در راه او ، علی رغم پیشنهاد و درخواست آنان برای پیکار

اذ قالوا لنبی . . . فلما کُتب علیهم القتال تولّوا

ظاهراً فاعل محذوف از جمله «کتب علیهم»، الله است که به جهت تعظیم حذف شده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 6

6 - تهدید خداوند به بنی اسرائیل در مورد شکستن پیمان الهی و ترغیب آنان به وفاداری و تعهد

لقد اخذ الله میثق بنی اسرائیل . . . وقال الله انی معکم

بنابر اینکه معیت در آیه مورد بحث، کنایه از علم و قدرت باشد. یعنی خداوند به شما و اعمالتان کاملاً آگاه است ؛ اگر به میثاق پایبند بودید به شما پاداش می دهد و اگر تخلف کردید مجازات می شوید و در هر حال مقهور خداوند هستید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 1،4،16

1 - شکستن میثاق الهی از سوی بنی اسرائیل پس از مدتی کوتاه

و لقد اخذ الله ميثق بني اسرائيل .. . فيما نقضهم ميثقهم

کلمه «فاء» در «فبما نقضهم» دلالت می کند به اینکه بین گرفتن پیمان و شکستن آن، زمانی زیادی فاصله نشده است.

4 - گرفتاری بنی اسرائیل به لعن الهی و قساوت قلب ، کیفر پیمان شکنی آنان

فبما نقضهم ميثقهم لعنهم وجعلنا قلوبهم قسية

16 - شکستن پیمان الهی از سوی بنی اسرائیل ، زمینه تحریفگری و فراموشی بخشی از تذکار های خداوند

فبما نقضهم .. . نسوا حظاً مما ذكروا به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 130

7 - بنی اسرائیل ، مردمی پیمان شکن و هواپرست

لقد اخذنا میثق بنی اسرئیل . . . کما جاءهم رسول بما لا تهوی انفسهم

8 - بنی اسرائیل با نقض پیمان های الهی و پیروی از هوا های نفسانی ، فاقد پایگاه مطمئن برای اقامه تورات ، انجیل و دیگر معارف الهی

لستم علی شیء . . . لقد اخذنا میثق بنی اسرئیل

بنابر اینکه جمله «لستم علی شیء . . .» به این معنا باشد که شما پایگاهی ندارید تا بتوانید تورات و انجیل را اقامه کنید، می توان گفت آیه مورد بحث آن پایگاه را تفسیر می کند ؛ یعنی آن پایگاه عبارت است از تعهد به میثاق الهی و پرهیز از هواپرستی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - بی پروایی بنی اسرائیل در شکستن پیمان الهی ، تکذیب انبیا و کشتن آنان ، برخاسته از باور آنان به مصونیت از عذاب

فریقاً کذبوا و فریقاً یقتلون. و حسبوا الا تکون فتنه

24 - هشدار خداوند به بنی اسرائیل زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نسبت به تکرار رفتار پیشینیان خویش (نقض میثاق - تکذیب و قتل انبیا)

لقد اخذنا میثق بنی اسرئیل . . . و الله بصیر بما تعملون

فعل مضارع «یعملون» - علی رغم ماضی آوردن فعل های گذشته «حسبوا»، «عموا و صموا» -، می رساند که جمله «و الله بصیر . . .» ناظر بر بنی اسرائیل زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - موسی (ع) ، گوساله پرستان بنی اسرائیل را مردمی عهدشکن توصیف کرده و آنها را به عذاب سخت الهی هشدار داد .

أم أردتم أن یحلّ علیکم غضب من ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بنی اسرائیل، به پیمان شکنی و تخلف از قول و قرار خود با موسی (ع) معترف بودند.

ما أخلفنا موعداً بملكنا

3- بی اختیار قلمداد کردن خود، از بهانه های بنی اسرائیل برای توجیه پیمان شکنی با موسی (ع) و پذیرش گوساله پرستی در میان خود

ما أخلفنا موعداً بملكنا

«موعداً» مصدر و به معنای «وعد» است. «ملك» نیز مصدر است و مراد بنی اسرائیل، نفی مالک بودن امور خویش است. از همین رو معنای «ما أخلفنا...» چنین می شود: ما از پیمان و وعده تو، به اختیار خود تخلف نکردیم.

ص: 131

76- عهد شکنی قلب بیمار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 53 - 10

10 - نقض پیمان و شکستن سوگند ، خصیصه بیمار دلان سست ایمان

اهولاء الذین اقسما بالله جهد ایمنهم

77- عهد شکنی مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 14 - 18، 19، 6، 9

6 - نصارا پیمان خود با خداوند را به فراموشی سپرده و نقض کردند .

اخذنا میثقتهم ففسوا حظاً مما ذکروا به

9 - کینه و دشمنی دائمی مسیحیان با یکدیگر ، کیفر نقض پیمان و فراموشی تذکار های خداوند

و من الذین قالوا إنا نصری اخذنا میثقتهم ففسوا حظاً .. فاغرینا بینهم العداوه

18 - مسیحیان بر اثر نقض پیمان الهی و اختلافات داخلی ، زندگی فلاکت باری را برای خویش خواهند ساخت .

فاغرینا .. و سوف ینبئهم الله بما کانوا یصنعون

بر اساس این احتمال که «سوف ینبئهم»، بیان کیفر دنیوی مسیحیان باشد. بر این مبنا، «ما کانوا یصنعون»، اشاره به گرفتاریهایی است که آنان به خاطر کینه و دشمنی با یکدیگر برای خویش به وجود می آورند.

19 - مسیحیان پیمان شکن ، مورد تهدید خداوند به عذاب و کیفر اعمال خویش

و سوف ینبئهم الله بما کانوا یصنعون

جمله «ینبئهم الله ..»، کنایه از کیفر دادن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 51 - 7، 8

7- یهود و نصارا هرگز به تعهدات و روابط خویش با مسلمانان پایبند نخواهند بود .

بعضهم أولیاء بعض

8- پایبند نبودن یهود و نصارا به تعهدات خویش نسبت به مسلمانان ، فلسفه حرمت ایجاد روابط با آنان

لا تتخذوا الیهود و النصری أولیاء بعضهم أولیاء بعض

78- عهد فرعونیان با موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 11، 10

ص: 132

10 - فرعونیان با موسی (ع) پیمان بستند و سوگند یاد کردند که در صورت برطرف ساختن عذاب شدید از آنان، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد سازند.

لئن كشفت عنا الرجز لنؤمنن لك و لنرسلن معك بنی اسرائیل

11 - فرعونیان پس از وقوع هر یک از عذاب های پنجگانه (طوفان . . .) با موسی پیمان بستند که در صورت برطرف ساختن آن، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد کنند.

لئن كشفت عنا الرجز لنؤمنن لك و لنرسلن معك بنی اسرائیل

برداشت فوق بر این اساس است که «ال» در «الرجز» عهد ذکری باشد. در این صورت «الرجز» اشاره به عذابهای پنجگانه در آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 135 - 8,9

8 - فرعونیان، علی رغم پیمان مؤکدشان با موسی (ع) (تصدیق رسالت او و آزادسازی بنی اسرائیل پس از برطرف شدن عذاب)، حتی لحظه ای به وی ایمان نیاوردند و بنی اسرائیل را آزاد نکردند.

فلما كشفنا عنهم الرجز . . . إذا هم ينكثون

9 - پیمان شکنی فرعونیان و پایبند نبودن آنان به عهد های خویش با موسی (ع)

إذا هم ينكثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 3

3 - فرعونیان به دلیل شکستن پیمانشان با موسی (ع) (ایمان به وی و آزادسازی بنی اسرائیل) سزاوار انتقام الهی و غرق شدن در دریا گشتند.

إذا هم ينكثون. فانقمنا منهم

تفریع جمله «فانقمنا» بر جمله «إذا هم ينكثون» به وسیله حرف «فاء» می رساند که پیمان شکنی فرعونیان در انتقام الهی از آنان دخیل بوده است.

6 - تعهد فطری انسان با خداوند ، بر اطاعت کامل از او

و میثقه الذی و ائتکم به اذ قلتم سمعنا و اطعنا

چون مخاطبان آیه، همه مسلمانان، بلکه همه انسانها تا روز قیامت هستند، مقصود از میثاق، پیمانی است که همه انسانها با خدا دارند و آن لزوم اطاعت از اوست که فطرت و عقل هر انسانی بدان حکم می کند.

ص: 133

80- عهد محمد (صلی الله علیه و آله) با یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) بارها از یهودیان پیمان گرفت و آنان همواره پیمان خویش را شکستند .

الذین عهدت منهم ثم ینقضون عهدهم فی کل مره

برخی برآند که مراد از «الذین عهدت» مشرکان مکه هستند، ولی مشهور مفسران گفته اند مقصود یهودیانی هستند که در عصر بعثت در اطراف مدینه سکونت گزیده بودند.

81- عهد مسلمانان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 23 - 11، 8، 6، 2

2 - مسلمانان مدینه، با خدا، عهد بسته بودند که از جهاد و رویارویی با دشمن نگریزند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله علیه

6 - برخی از مسلمانان مدینه، در عمل به عهد خود با خدا، تا پای جان پیش رفتند .

فمنهم من قضی نحبه

«نحب» در لغت، به معنای «نذر واجب» است (مفردات راغب). «قضی نحبه» کنایه از مرگ و یا کشته شدن است.

8 - برخی از صاحبان عهد با خدا، از مسلمانان مدینه، در انتظار فرا رسیدن فرصتی مناسب برای عمل به عهد خویش بودند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله علیه . . . و منهم من ینتظر

11 - صاحبان عهد با خداوند، از مسلمانان مدینه، بر خلاف منافقان آن دیار، هیچ گاه از زیر بار عهد خود شانه خالی نکردند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله . . . و ما بدّلوا تبدیلاً

82- عهد مسیحیان با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- ادعای الوهیت برای مسیح (ع) مصداقی روشن از نقض پیمان مسیحیان با خدا

لقد اخذنا ميثق بني اسرائيل . . . لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مريم

ص: 134

83- عهد مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 109 - 1

1 - مشرکان مکه سوگند اکید یاد کردند که در صورت مشاهده معجزه مورد نظر خود ایمان می آورند.

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لئن جاءتهم آية

84- عهد منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 1

1 - پیمان بستن برخی از منافقان صدر اسلام با خدا مبنی بر پرداخت زکات و صدقه و قرار گرفتن در صف صالحان ، در صورت برخورداری از مال و فضل الهی

و منهم من عهد الله .. و لنكونن من الصالحين

85- عهد منافقان مدینه برای جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 15 - 3, 1

1 - منافقان حاضر در صحنه غزوه احزاب ، و مصمم به فرار از آن ، پیش تر در غزوه احد تعهد کرده بودند که از جهاد با دشمن نگریزند .

و لقد كانوا عهدوا الله من قبل لايولون الأذبر

مرجع ضمیر در «كانوا» گروهی از منافقان اند که در غزوه احد ترسیدند و تصمیم به فرار گرفتند، ولی عهد کردند که دیگر بار چنین نکنند.

3 - عهد منافقان مدینه با خدا برای فرار نکردن از جهاد ، مورد حساب کشی خداوند است .

و لقد كانوا عهدوا الله من قبل .. و كان عهد الله مسئولاً

86- عهد موسی(ع) با بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - موسی (ع) قبل از عزیمت به میقات ، توصیه های لازم را به بنی اسرائیل ارائه کرده و قول و قرار های لازم را برای حفظ ایمان ، با آنان گذاشته بود .

ص: 135

«موعد» در این آیه مصدر و به معنای «وعده» است. از این رو «فأخلفتم موعدي»؛ یعنی، شما از وعده و عهد خود با من تخلف کردید. از این جمله برمی آید که موسی(ع) قبل از رفتن به میقات، پیش بینی های لازم را کرده بود و از این نظر حجت را بر بنی اسرائیل تمام نموده بود.

87- عهد موسی(ع) با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 17 - 5

5- پیمان موسی با خداوند بر پاس داشتن نعمت او و پرهیز از پشتیبانی مجرمان و تبه کاران

قال ربّ بما أنعمت علیّ فلن أكون ظهیراً للمجرمین

«ظهیر» به معنای معین و یاور است.

88- عهد موسی(ع) و خضر(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 73 - 3

3- تخلف موسی از عهد خویش با خضر(ع)، ناشی از فراموشی بود.

قال لا تؤاخذنی بما نسیت

89- عهد مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 7

7- پیمان مؤمنان با پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بر اطاعت کامل از وی

اذکروا... میثقه الذی و ائتکم به اذقلتم سمعنا و اطعنا

برخی برآنند که مراد از «میثاق» در این آیه، به قرینه دو جمله «سمعنا و اطعنا»، پیمانهایی است که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به هنگام بیعت عقبه و بیعت رضوان و... از مؤمنان گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 23 - 9

9- بعضی از مؤمنان صاحب عهد با خدا، در انتظار فرارسیدن موقعیتی مناسب، برای عمل کردن به آن عهدند.

ص: 136

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله . . . و منهم من ينتظر

90- عهد یهود با انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 100 - 1

1 - یهودیان ، در طول تاریخ خویش عهد ها و پیمانهای را با خدا و پیامبران بسته بودند .

أو كلما عهدوا عهداً

جمله «كلما عاهدوا ..» (هرگاه عهدی می بندند) دلالت بر عهدها و پیمانهای متعدد دارد. قرینه هایی همانند «بل أكثرهم لایؤمنون» دلالت بر آن دارد که مراد از عهدهای مطرح شده در آیه، عهدهایی است که یهود با خدا و پیامبران داشتند.

91- عهد یهود با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 100 - 3، 1

1 - یهودیان ، در طول تاریخ خویش عهد ها و پیمانهای را با خدا و پیامبران بسته بودند .

أو كلما عهدوا عهداً

جمله «كلما عاهدوا ..» (هرگاه عهدی می بندند) دلالت بر عهدها و پیمانهای متعدد دارد. قرینه هایی همانند «بل أكثرهم لایؤمنون» دلالت بر آن دارد که مراد از عهدهای مطرح شده در آیه، عهدهایی است که یهود با خدا و پیامبران داشتند.

3 - یهود ، مورد توبیخ و سرزنش خداوند به جهت عهدشکنی و نقض پیمان های الهی

أو كلما عهدوا عهداً نبذه فریق منهم

استفهام در «أو كلما ..» انکار توبیخی است.

92- فراموشی عهد با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 6

6 - نصارا پیمان خود با خداوند را به فراموشی سپرده و نقض کردند .

اخذنا ميثقتهم فنسوا حظاً مما ذكروا به

ص: 137

93- فراموشی عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 5

5- تأثیر پذیری آدم از وسوسه شیطان و تناول از درخت ممنوع، نمودی از فراموش کاری آدم از عهد الهی بود.

و لقد عهدنا .. فَنَسِيَ ... فَأَكَلَا مِنْهَا

بیان داستان آدم و حوا، و خوردن از درخت ممنوع و پی آمدهای آن، جملگی در توضیح نخستین آیه این مجموعه و بیان فراموش کاری آدم(ع) در مورد عهد الهی و نبودن عزم جدی در او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 14

14 - عن أبي جعفر(ع) فی قوله إبراهيم صلوات الله عليه «لئن لم يهدني ربى لأكونن من القوم الضالين»: ای ناس للميثاق.

از امام باقر(ع) درباره «لئن لم يهدني .. من القوم الضالين» روایت شده است: (مراد از «القوم الضالين» در آیه فوق)، فراموش کنندگان ميثاق الهی هستند.

94- فضیلت وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 32 - 2

2- امانت داری و پایبندی به عهد و پیمان، از خصلت های شایسته و بایسته

و الذین هم لأمن-تهم و عهدهم رعون

95- فلسفه عهد خدا با انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 8 - 2، 1

1 - فلسفه پیمان گرفتن خداوند از پیامبران، پاداش دادن به مؤمنان و کیفر دادن به کافران است.

و إذا أخذنا من النبیین میثقتهم .. لیسئل الصدقین عن صدقهم ... و أعدّ للكفرین

«لام» در «لیسئل...» لامِ تعلیل یا لامِ غایت است. مراد از «الصادقین» به قرینه مقابله با «الکافرین» مؤمنان اند. لازم به ذکر است که برداشت بالا - علاوه بر نکته یاد شده - مبتنی بر این است که مرجع ضمیر در «صدقهم» واژه «الصادقین» باشد و علت پرسش از صداقت مؤمنان، پاداش دادن به آنها است.

2- فلسفه پیمان گرفتن خداوند از پیامبران، این است که میزان صداقت مؤمنان بروز کند.

و إذا أخذنا من النبيّن میثقمهم... لیسئل الصادقین عن صدقهم

آنچه از پرسش مذکور در آیه، به ذهن خطور می کند، این است که مؤمنان، مورد سؤال قرار می گیرند تا صداقت شان معلوم شود.

ص: 138

96- قبول عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 63 - 3

3 - هدف از برافراشتن کوه طور بر سر بنی اسرائیل ، پذیرش میثاق الهی بود .

و إذ أخذنا ميثقكم ورفعنا فوقكم الطور

97- قرآن و عهد شکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 9

9 - قرآن کسانی را به گمراهی می کشاند که : عهد های الهی را نقض کنند ، پیوندهایی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده بگسلند و در زمین به فسادگری پردازند .

و ما يضل به إلا الفسقين. الذين ... يفسدون في الأرض

98- کیفر منافقان عهد شکن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 77 - 2

2 - ابتلای قلب منافقان عهدشکن و بخیل به نفاق مزمن ، کیفر خداوند برای آنان

فأعقبهم نفاقاً في قلوبهم

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «أعقب» به «اللّه» در فراز پیشین بازگردد؛ یعنی، خداوند منافقان را در پی شکستن عهدشان با او و امتناع ورزیدن از پرداخت زکات، به نفاق مزمنی گرفتار کرد که تا روز قیامت از آن رهایی نخواهند یافت.

99- کیفر نقض عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 77 - 17

17 - سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان ، مستحق عذاب دردناک خداوند در قیامت

انّ الذين يشتررون .. ولهم عذاب اليم

ص: 139

100- گواه عهد موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 28 - 7

7- موسی (ع) خدا را بر قرارداد میان خود و شعیب (ع) گواه گرفت .

قال ذلك بيني وبينك . . . والله على ما نقول وكيل

101- گواهان بر عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 33 - 12

12 - خداوند ، گواه بر همه عهد ها و پیمان ها و اعمال انسان

والذين عقدت ايمانكم فاتوهم نصيبهم ان الله كان على كل شيء شهيداً

102- محرومیت منافقان عهد شکن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 80 - 3

3 - منافقان استهزاگر و عهدشکن ، محروم از غفران الهی

إن تستغفر لهم سبعين مره فلن يغفر الله لهم

103- مشروعیت عهد با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 91 - 2

2- عهد بستن انسان با خدا ، امری مشروع و مورد پذیرش دین

و أوفوا بعهد الله إذا عهدتّم

104- مقامات وفاداران به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 140

3 - وفاداران به عهد خود، از مسلمانان مدینه، مردانی مورد ستایش خداوندند.

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله عليه

آوردن «رجال» - به صورت نکره - برای زیادت در تعریف و تمجید است.

105- ناپسندی عهد شکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 5

5 - پیمان شکنی، کرداری بس ناروا و زشت

إن شر الدواب .. ثم ینقضون

106- نقض عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 75 - 16

16 - بدعتگذاری، وسیله ای برای توجیه ستم و نقض تعهدات اجتماعی

و منهم من ان تأمنه بدینار لا یؤده الیک .. و یقولون علی الله الکذب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 77 - 14، 11، 8

8 - محرومیت عالمان یهود، سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان، از بهره های اخروی

ان الذین یشترون .. اولئک لا خلاق لهم فی الاخره

11 - سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان، مورد غضب الهی و محروم از سخن گفتن و توجه نمودن خداوند به آنان در آخرت

ان الذین یشترون .. و لا یکلّمهم الله و لا ینظر الیهم یوم القیمه

14 - سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان، محروم از پاک شدن و رشد یافتن به دست خداوند.

انّ الذّين يشترّون بعهد الله . . . ولا يزكّيهم

تزكّيه از ماده «زكّو» و يا «زكّى»، به معنای پاك شدن و نيز به معنای رشد يافتن مى باشد.

20 - سوداگران با شكستن عهد الهى و سوگند هاى خویش از گناهان بزرگ

انّ الذّين يشترّون . . . و لهم عذاب اليم

كيفر سخت، نشانه بزرگى گناه است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 141

2 - آل عمران - 3 - 82 - 4

4- نقض میثاق های الهی ، فسق است و نقض کنندگان ، فاسق هستند .

و اذ اخذ الله میثاق .. فمن تولی بعد ذلك فاولئك هم الفاسقون

107- وجوب وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 152 - 17، 18

17 - وجوب پایبند بودن به پیمانهایی که خدا بر عهده آدمی نهاده است.

و بعهدالله أوفوا

کلمه «عهد» هم می تواند اضافه به فاعل شده باشد، که در این صورت از «عهدالله» پیمانی است که خدا با انسانها دارد، و هم می تواند اضافه به مفعول شده باشد، که در این صورت مراد از «عهدالله» پیمان است که انسانها به خداوند می سپارند. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

18 - وجوب پایبندی به پیمانهایی که آدمی با خدا دارد.

و بعهدالله أوفوا

برداشت فوق بر این اساس است که کلمه «عهد» اضافه به مفعولش شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 18

18 - پیمان بستن با کافران (پیمان عدم تعرض و . . .) امری جایز و پایبندی به آن واجب است .

إلا علی قوم بینکم و بینهم میثق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 114 - 5

5 - وفای به عهد ، واجب است .

إلا عن موعده وعدّها إياه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 20 - 1

1- خداوند ، انسان ها را به رعایت عهد ها و پیمانهایی ملزم ساخته است .

الذین یوفون بعهد الله

«عهد» به معنای پیمان است و مراد از «عهدالله» (پیمان خدا) می تواند وظایف و تکالیفی باشد که خداوند آنها را بر عهده انسانها گذاشته است و می تواند مراد از آن تعهداتی باشد که آدمی خویشتن را ملتزم به رعایت آن کرده است و به گونه ای- همانند سوگند به خدا و .. - آنها را به خداوند مرتبط کرده است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است.

ص: 142

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 1

1- خداوند انسان ها را به عهد ها و پیمانهای ملزم ساخته است .

والذین ینقضون عهد الله

مراد از «عهد الله» - چنان چه در آیه 20 گذشت - عهدها و پیمانهای است که خداوند با انسانها دارد و یا عهدها و پیمانهای است که آدمیان با خداوند می بندد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 91 - 1

1- وجوب پایبندی انسان ، به عهد ها و میثاق های خود با خداوند

و أوفوا بعهد الله إذا عهدتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 15

15- وفای به عهد و پیمان ، لازم و واجب است .

و أوفوا بالعهد

108- وفا به عهد موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 29 - 1

1 - اقامت موسی در مدین تا پایان مدت قراردادش با شعیب (ع)

فلما قضی موسی الأجل

«قضاء» (مصدر «قضی») به معنای تمام کردن و به پایان رساندن است. «الأجل» اشاره به مدتی دارد که میان موسی و شعیب (ع) مقرر شده بود.

109- وفا به عهد مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 8 - 2

2 - مؤمنان راستین ، انسان هایی امانت دار و پایبند به عهد و پیمان

قد أفلح المؤمنون . . . و الذين هم لأمن-تهم و عهدهم رعون

ص: 143

110- وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 6

6 - وفا کردن به عهد های الهی ، از فرامین و سفارش های خداوند به بنی اسرائیل

و أوفوا بعهدي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 45 - 4

4 - صبر و نماز وسایلی کارساز برای موفقیت در انجام دستور های خدا (ایمان به قرآن ، وفا به عهد های الهی و . . .)

أوفوا بعهدي . . . واستعينوا بالصبر والصلوة

با توجه به آیه های قبل می توان گفت: متعلق «استعينوا» فرامینی است که در آن آیه ها بیان شد؛ یعنی: واستعينوا علی ما امرتکم به و نهیتکم عنه بالصبر والصلوة.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 6,26

6 - برپایی نماز ، پرداخت زکات ، وفای به عهد ، صبر در مشکلات و استقامت در نبرد از وظایف اهل ایمان و از مسائل اساسی دین

ليس البر أن تولوا وجوهكم . . . و لكن البر من . . . وأقام الصلوة . . . والصبرين في ال

26 - برپایی نماز ، پرداخت زکات ، پایبندی به عهد ها و صبر و پایداری در تنگنا ها و شداید از ویژگی های نیکان

و لكن البر من . . . أقام الصلوة . . . والصبرين في البأساء والضراء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 76 - 2,3,4,5,7

2 - اهمیت و ارزش امانتداری و وفای به عهد

بلى من اوفى بعهده

3 - وفای به عهد و امانتداری و پرهیز از خیانت ، از نشانه های تقواست .

بلی من اوفی بعهدہ و اتقی فان اللہ یحب المتقین

جمله «یحب المتقین»، بیانگر این است که وفای به عهد، نشانه تقواست.

4 - وفای به عهد و رعایت تقوا ، ملاک ارزش انسان در پیشگاه خداوند ؛ نه انتساب به نژادی خاص

ذلک بانہم قالوا لیس علینا .. بلی من اوفی بعهدہ و اتقی فان اللہ یحب المتقین

5 - وفای به عهد و امانتداری و تقوا ، زمینه جلب محبت خداوند

بلی من اوفی بعهدہ و اتقی فان اللہ یحب المتقین

7 - وفای به عهد خداوند و پرهیز از خیانت ، زمینه جلب محبت او

ص: 144

بلى من اوفى بعهدہ و اتقى فان الله يحب المتقين

بنابراینکه ضمیر «بعهدہ»، به قرینه آیه بعد، به «الله» در آیه قبل برگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 77 - 12، 16، 9

9 - پایبندی به عهد الهی و پیمان های خود، عامل بهره مندی از مواهب آخروی

انّ الذین یشترون بعهد الله و ایمانهم . . . لا خلاق لهم فی الاخره

12 - پایبندی به عهد الهی و پیمان های خود، زمینه بهره مندی از سخن و نظر الهی در قیامت

انّ الذین یشترون . . . و لا یکلّمهم الله و لا ینظر الیهم یوم القیمه

16 - پایبندی به عهد الهی و پیمان های خود، زمینه بهره مندی از تزکیه خداوند

انّ الذین یشترون بعهد الله و ایمانهم . . . و لا یزکیهم

از مفهوم آیه استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 183 - 4

4 - یهود، مدعی وفاداری خویش به پیمان های الهی

انّ الله عهد الینا الا نؤمن لرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 194 - 4

4 - وفای خداوند به وعده های خویش، جلوه ای از ربوبیت او

ربّنا و اتنا ما وعدتنا علی رسلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 33 - 10

10 - وارث باید حقوقی را که به واسطه عقد و پیمان بر مال میت است، پرداخت کند.

و الذین عقدت ایمانکم فاتوهم نصیبهم

چنانچه جمله «و الذین . . .» مستأنفه باشد، مراد از «الذین»، وارثان نخواهند بود؛ بلکه کسانی هستند که با میت پیمان مالی بسته اند. البتّه مخاطبان به پرداخت حقوق آنان، همان ورثه می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 131 - 3

3 - مالکیت خداوند بر هستی، پشتوانه وفای او به وعده های خویش

یغن الله کلا . . . و لله ما فی السموت و ما فی الأرض

جمله «و لله ما فی السموت . . .»، تعلیل جمله «یغن الله کلا من سعته» است.

ص: 145

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 154 - 5

5 - پیمان های الهی و پایبندی به آن ، دارای اهمیتی خاص در پیشگاه خداست .

ورفعنا فوقهم الطور بميثقهم

تهدید بنی اسرائیل به خاطر تصمیم آنان بر پیمان شکنی و یا گرفتن میثاق، حکایت از اهمیت خاص آن میثاق و وفای به پیمانهای الهی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 155 - 2

2 - لزوم پایبندی به پیمان های الهی

فبما نقضهم ميثقهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 6,33

6 - تهدید خداوند به بنی اسرائیل در مورد شکستن پیمان الهی و ترغیب آنان به وفاداری و تعهد

لقد اخذ الله ميثق بني اسرائيل . . . وقال الله اني معكم

بنابر اینکه معیت در آیه مورد بحث، کنایه از علم و قدرت باشد. یعنی خداوند به شما و اعمالتان کاملاً آگاه است ؛ اگر به میثاق پایبند بودید به شما پاداش می دهد و اگر تخلف کردید مجازات می شوید و در هر حال مقهور خداوند هستید.

33 - اقامه نماز ، پرداخت زکات ، ایمان به پیامبران و نصرت آنان ، انفاق در راه خدا و وفاداری به پیمان های او ، راه میانه است .

لئن اقمتم الصلوه . . . سواء السبيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 24

24 - تنها گروهی اندک از بنی اسرائیل ، وفادار به پیمان های الهی ، وارسته از تحریفگری و خیانت و پایبند به دستورات خداوند

فبما نقضهم ميثقهم... ولا تزال تطلع على خائنه منهم إلا قليلا

«الا قليلا» استثناء از تمامی صفاتی است که درباره بنی اسرائیل بیان شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 20

20 - ضایع نساختن اموال یتیمان، عدالت در داد و ستد، پرهیز از سخنان نابحق و پایبند بودن به پیمانهای الهی، از توصیه های خداوند به انسانها

و لا تقربوا مال الیتیم... ذلکم وصیکم به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 146

5 - انعام - 6 - 153 - 2

2 - نیکی به پدر و مادر، عدالت در داد و ستد، پایبند بودن به پیمانهای الهی و به عدل سخن گفتن، راهی است راست برای حرکت به سوی خدا.

و بالولدين احسناً .. و أن هذا صرطى مستقيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 2

2 - برخی از امت های گذشته با مشاهده معجزات پیامبران ایمان آوردند و به عهد خویش (تصدیق پیامبران در صورت ارائه معجزه) وفا کردند .

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 21 - 2

2 - لزوم پایبندی انسان به اقرار و تعهدات خویش

و لا تكونوا كالذين قالوا سمعنا و هم لا يسمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 6

6 - پایبندی به پیمان از ملاک های انسانیت انسان

إن شر الدواب .. ثم ینقضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 16

16 - مسلمانان عصر بعثت با گروههایی از کافران پیمان عدم تعرض داشته و به آن وفادار بودند .

إلا علی قوم بینکم و بینهم میثق

6- پایندی به عهد ها و پیمان ها از نشانه های خردمندان است .

إنما يتذكر أولوا الألباب. الذين يوفون بعهد الله و لا ينقضون الميثاق

در وجه ترکیبی «الذین . . .» دو احتمال گفته شده است: 1- صفت برای «أولوا الألباب» است. 2 مبتدأست و خبر آن «أولئك لهم عقبی الدار». احتمال نخست صریح در برداشت فوق است.

111- وفای به عهد اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 54 - 5

5- صداقت در وعده ، رسالت و نبوت اسماعیل (ع) ، علت گرامی داشت یاد و نام او در قرآن

واذکر فی الکتب إسمعیل إته کان صادق الوعد و کان رسولاً نبیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 8

8- وفادار بودن اسماعیل (ع) به وعده ها و اصرار او بر پای بندی بستگانش به نماز ، زکات و انفاق ، مایه جلب رضایت خداوند

إته کان صادق الوعد . . . و کان یأمر أهله بالصلوة والزکوة و کان عند ربّه مرضیاً

112- وفای به عهد با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 100 - 4

4- ضرورت پایبندی به عهد ها و پیمان های الهی

أو کلما عهدوا عهداً نبذه فریق منهم

سرزنش و توبیخ خداوند از عهد شکنان، دلالت بر ضرورت و وجوب پایبندی به عهدها و پیمانها می کند.

113- وفای به عهد بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 21

21- تنها اندکی از بنی اسرائیل به پیمان های الهی وفادار ماندند و به تکالیف دینی عمل کردند .

ثم تولیتم إلا قلیلاً منکم

114- وفای به عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 80 - 10

10 - خداوند ، عهد و پیمان خویش را هرگز نقض نخواهد کرد .

فلن يخلف الله عهدہ

ص: 148

«فاء» در جمله فوق، به اصطلاح «فاء» فصیحه است و حکایت از شرطی مقدر دارد؛ یعنی: «إن أخذتم عند الله عهداً فلن يخلف الله عهداً».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 26

26 - پایبندی گروهی از یهودیان عصر بعثت به تورات با عمل کردن به پیمان های الهی و پرهیز از کشتن و بیرون راندن همکیشان خود

فما جزاء من يفعل ذلك منكم

سیاق خطابهای گذشته اقتضا می کرد که جمله «فما جزاء ..» بدین گونه ایراد شود: «فما جزاءکم بما تفعلون إلا خزی». این تغییر سیاق اشاره به این دارد که همه یهودیان مرتکب اعمال ناروای مذکور نشدند. من تبعیضیه در «منکم» مؤید این معناست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 93 - 7

7 - پایبندی به میثاق های خدا، از وظایف ضروری بندگان است .

و إذ أخذنا ميثقكم ورفعنا فوقكم الطور خذوا ما آتيناكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 22

22 - خداوند ، وفادارترین وفاکنندگان به عهد

و من أوفى بعهده من الله

115- وفای به عهد مسلمانان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 23 - 11, 3, 1

1 - برخی از مسلمانان مدینه ، بر سر پیمان خود با خدای خویش ، وفادار ماندند و از جهاد نگریختند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله عليه

به قرینه آیه پانزده - که درباره عهد منافقان مبنی بر فرار نکردن از صحنه جنگ است - مراد از «ما عاهدوا» می تواند عهد بستن بر فرار نکردن از جهاد باشد.

3 - وفاداران به عهد خود، از مسلمانان مدینه، مردانی مورد ستایش خداوندند.

من المؤمنین رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه

آوردن «رجال» - به صورت نکره - برای زیادت در تعریف و تمجید است.

11 - صاحبان عهد با خداوند، از مسلمانان مدینه، بر خلاف منافقان آن دیار، هیچ گاه از زیر بار عهد خود شانه خالی نکردند.

من المؤمنین رجال صدقوا ما عاهدوا الله .. و ما بدلوا تبديلاً

ص: 149

116- وفای به عهد مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 23 - 4،7

4- برخی از مؤمنان، به عهد خویش با خدای خود، وفادار مانده و بر آن پا می فشارند.

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله عليه

7- بعضی از مؤمنان، برای وفا کردن به عهد خود، تا پای جان می ایستند.

فمنهم من قضی نجبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 3،7

3- پاداش های مادی و معنوی خداوند، به مؤمنان وفادار و مورد رضایت خویش

لقد رضی الله... فأنزل السکینه علیهم... و مغنم کثیره یاخذونها

«أنزل السکینه» اشاره به پاداش معنوی و «مغنم...» نظر به پاداش های مادی دارد.

7- صلح حدیبیه و فتح خیبر، در پی وفاداری مؤمنان، نمودی از عزت و حکمت خداوند

و أثبهم فتحًا قریبًا. و مغنم کثیره... و کان الله عزیزًا حکیمًا

از ارتباط «کان الله...» با آیه قبل، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 32 - 1

1- رعایت امانت و پایبندی به عهد و پیمان خویش، از ویژگی های مؤمنان و مسلمانان راستین

و الذین هم لأمن-تهم و عهدهم رعون

117- وفای خدا به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- وفای خداوند به عهد های خویش ، جلوه ای از رحمانیت او است .

أم اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا

ص: 150

118- وفای عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 1 - 1

1 - وجوب وفا به تمامی عقد ها و پیمان ها (فردی ، اجتماعی ، بین المللی و پیمان های الهی)

یا ایها الذین ءامنوا اوفوا بالعقود

119- یعقوب (ع) و عهد برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 64 - 2

2- یعقوب (ع) به تعهد و تأکید فرزندانش درباره حفاظت از بنیامین ، اطمینان نکرد .

قال هل ءامنکم علیه إلاّ کما أمنتکم علی أخیه من قبل

استفهام در «هل ءامنکم...» استفهام انکاری و به منزله نفی است. «أمن» (مصدر ءامن) به معنای اطمینان کردن و امین شمردن است. بنابراین «هل ءامنکم...» ؛ یعنی ، من شما را درباره بنیامین امین نمی دانم و به قول و قرار شما اطمینانی ندارم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 14

14- یعقوب (ع) خداوند را وکیل خویش بر میثاق و تعهد فرزندان قرار داد .

قال الله علی ما نقول وکیل

120- یهود و عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 100 - 5

5 - عهد ها و پیمان های الهی در دیدگاه بسیاری از یهودیان ، امری بی مقدار و کم ارزش

نبذه فریق منهم

برداشت فوق بر اساس معنایی است که «راغب» در کلمه «نبذ» بیان کرده است. او در «المفردات» می گوید: «نبذ» انداختن و دور افکندن چیزی است به خاطر کم ارزش شمردن آن.

121- عهدشکنان

{عهدشکنان}

ص: 151

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 20

20 - اکثریت بنی اسرائیل با اعراض از تکالیف دینی ، عهد ها و پیمان های الهی را شکستند .

ثم تولیتم إلا قليلا منكم و أنتم معرضون

«تولی» و «اعراض» به معنای رویگردانی و مراد از آن سرپیچی و تمرد است. جمله «و أنتم معرضون» چنانچه حال برای فاعل «تولیتم» باشد - به دلیل هم معنا بودن «اعراض» و «تولی» - حال مؤکده است و حکایت از شدت تمرد و سرپیچی بنی اسرائیل دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 70 - 7

7 - بنی اسرائیل ، مردمی پیمان شکن و هواپرست

لقد اخذنا میثق بنی اسرئیل . . . کَلِمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 1،7

1 - اکثر امت های پیشین ، کافر و بر عهد های خویش با خدا و پیامبران او ناپایدار بودند .

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد

7 - کفرپیشگان ، مردمی فاسق و بی اعتنا به عهد های الهی

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد و إن وجدنا أكثرهم لفسقین

122- انذار عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 14

14- هشدار خداوند به نقض کنندگان عهد و سوگندشکنان ، مبنی بر مؤاخذه شدن آنان در قیامت

و أوفوا بعهد الله . . . تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا . . . و لِيَسْئَلَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مَا ك

123- حسابرسی اخروی عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 9

9- قطع پیوندهایی که خداوند به برقرار کردن آنها امر کرده، موجب مواجه شدن با حساب سخت و ناگوار قیامت خواهد شد.

والذین یصلون . . . و یخشون ربهم و یخافون سوء الحساب

ص: 152

124- خیانت عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 58 - 7

7 - پیمان شکنان و کسانی که در اندیشه شکستن پیمان های خویشند ، خائن و محروم از محبت خداوند هستند .

إن الله لا يحب الخائنين

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «إن الله .. .» تعلیل برای «فانبذ إليهم» باشد ؛ یعنی کسانی که در صدد پیمان شکنی هستند، خائنند و چون خداوند خائنان را دوست ندارد، تو ای پیامبر(صلی الله علیه و آله) موظف هستی معاهده آنان را لغو کنی تا راه برای نبرد با آنان باز شود.

125- دنیا طلبی عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 86 - 5

5- دستیابی به مزایای دنیا ، انگیزه آنان که پیمان های الهی را نادیده گرفته و آنها را نقض می کنند .

أولئك الذين اشتروا الحيوة الدنيا بالأخرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 95 - 4

4- پیمان شکنان و نقض کنندگان سوگند و عهد الهی ، مردمی دنیاپرست ، کوتاه نگر و دون همتند .

لاتتخذوا أيمانكم دخلاً بينكم .. . ولا تشتروا بعهد الله ثمناً قليلاً

از تعبیر «ثمناً قليلاً» (بهای کم و ناچیز) کوتاه نظری و دون همتی استفاده می شود؛ زیرا هیچ عاقل و صاحب فکری، کالایش را به بهای کم و ناچیز و کمتر از ارزش واقعی آن نمی فروشد.

126- روش برخورد با عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 58 - 1

1 - مسلمانان موظفند در صورت ظهور نشانه ای حاکی از تصمیم کافران بر پیمان شکنی ، معاهدات فیما بین را الغا کنند و آن را بی اعتبار بشمارند .

و إما تخافن من قوم خیانه فانبد إلیهم

ص: 153

مراد از «خیانه» به قرینه سیاق پیمان شکنی است و ترس از پیمان شکنی به معنای آشکار شدن شواهد و اماراتی است بر اینکه طرف مقابل نقض پیمان را در سر می پروراند. «نبد» به معنای انداختن و مفعول «فانبد» «عهدهم» است که به خاطر وضوحش در کلام نیامده است.

127- سختی حسابرسی عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 10

10- شکستن پیمان ها و پایبند نبودن به عهدها ، در پی دارنده حساب سخت و ناگوار قیامت است .

الذین یوفون بعهد الله و لاینقضون المیثق . . . و یخافون سوء الحساب

128- شدت کیفر عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 6

6 - عبرت گرفتن از سرنوشت پیمان شکنان جنگ آفرین علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جامعه اسلامی ، از اهداف فرمان خداوند بر شدت مجازات آنان

فشردهم من خلفهم لعلهم یذکرون

«تذکر» (مصدر یذکرون) به معنای دریافتن و همواره به خاطر داشتن است. جمله «لعلهم یذکرون» تعلیل برای «فشردهم» است. یعنی هدف از شدت مجازات این است که کفرپیشگان، توان مسلمین را دریابند و همواره به خاطر بسپارند تا در آینده علیه جامعه اسلامی توطئه نکنند.

129- عبرت از فرجام عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 6

6 - عبرت گرفتن از سرنوشت پیمان شکنان جنگ آفرین علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جامعه اسلامی ، از اهداف فرمان خداوند بر شدت مجازات آنان

فشردهم من خلفهم لعلهم یذکرون

«تذکر» (مصدر یذکرون) به معنای دریافتن و همواره به خاطر داشتن است. جمله «لعلهم یذکرون» تعلیل برای «فشردهم» است. یعنی

هدف از شدت مجازات این است که کفرپیشگان، توان مسلمین را دریابند و همواره به خاطر بسپارند تا در آینده علیه جامعه اسلامی توطئه نکنند.

ص: 154

130- عهدشکنان با موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 87 - 2

2 - بنی اسرائیل ، به پیمان شکنی و تخلف از قول و قرار خود با موسی (ع) معترف بودند .

ما أخلفنا موعداً بملکنا

131- عهدشکنان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 3

3 - خداوند ، پیمان شکنان بنی اسرائیل را از رحمت خویش دور ساخت و دل های آنان را از پذیرش حق بازداشت .

فبما نقضهم ميثقهم لعنهم وجعلنا قلوبهم قسية

132- عهدشکنان جنگ افروز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 6

6 - عبرت گرفتن از سرنوشت پیمان شکنان جنگ آفرین علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جامعه اسلامی ، از اهداف فرمان خداوند بر شدت مجازات آنان

فشردهم من خلفهم لعلهم يذكرون

«تذکر» (مصدر يذكرون) به معنای دریافتن و همواره به خاطر داشتن است. جمله «لعلهم يذكرون» تعلیل برای «فشردهم» است. یعنی هدف از شدت مجازات این است که کفرپیشگان، توان مسلمین را دریابند و همواره به خاطر بسپارند تا در آینده علیه جامعه اسلامی توطئه نکنند.

133- عهدشکنان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 11

11- سرای شوم (دوزخ) از آن کسانی است که پیمان های الهی را نقض کنند و پیوندهایی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده ، نادیده انگارند .

ص: 155

والذین یتقضون عهد الله . . . و یقطعون ما أمر الله . . . لهم سوء الدار

134- عهدشکنان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 10

10- شکستن پیمان ها و پایبند نبودن به عهدها ، در پی دارنده حساب سخت و ناگوار قیامت است .

الذین یوفون بعهد الله و لایتقضون المیثق . . . و یخافون سوء الحساب

135- عهدشکنان مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 4

4- فزونی پیمان شکنان یهود نسبت به پیمان شکنان نصارا

فبما نقضهم . . . و من الذین قالوا إنا نصری

«من الذین» خبر مبتدای محذوف است. یعنی «من الذین قالوا انا نصاری قوم اخذنا میثاقهم»، بنابراین آیه شریفه، تنها سخن از پیمان شکنی گروهی از مسیحیان را مطرح کرده است. به خلاف آنچه درباره یهود بیان داشت که همه آنها، جز اندکی، پیمان شکن بودند.

136- عهدشکنان و محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 6

6- عبرت گرفتن از سرنوشت پیمان شکنان جنگ آفرین علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جامعه اسلامی ، از اهداف فرمان خداوند بر شدت مجازات آنان

فشردهم من خلفهم لعلهم یدکرون

«تذکر» (مصدر یدکرون) به معنای دریافتن و همواره به خاطر داشتن است. جمله «لعلهم یدکرون» تعلیل برای «فشردهم» است. یعنی هدف از شدت مجازات این است که کفرپیشگان، توان مسلمین را دریابند و همواره به خاطر بسپارند تا در آینده علیه جامعه اسلامی توطئه نکنند.

137- عهدشکنان یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 4

4- فزونی پیمان شکنان یهود نسبت به پیمان شکنان نصارا

فبما نقضهم... و من الذین قالوا إنا نصری

«من الذین» خبر مبتدای محذوف است. یعنی «من الذین قالوا انا نصاری قوم اخذنا میثاقهم»، بنابراین آیه شریفه، تنها سخن از پیمان شکنی گروهی از مسیحیان را مطرح کرده است. به خلاف آنچه درباره یهود بیان داشت که همه آنها، جز اندکی، پیمان شکن بودند.

138- فرجام شوم عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- رعد - 13 - 25 - 11

11- سرای شوم (دوزخ) از آن کسانی است که پیمان های الهی را نقض کنند و پیوندهایی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده ، نادیده انگارند .

والذین ینقضون عهد الله .. و یقطعون ما أمرالله ... لهم سوء الدار

139- قتل عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 91 - 10

10 - ضرورت تعقیب و کشتن کسانی که علی رغم امضای پیمان ترک تعرض ، بدان وفا نکنند .

فان لم یعتزلوکم .. فخذوهم و اقتلوهم

140- فضاوت علیه عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 28 - 4

4- داوری قطعی خدا در قیامت ، علیه طرف تخلف کننده از قرارداد

والله على ما نقول وكيل

ص: 157

141- کوفه بینی عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 4

4- پیمان شکنان و نقض کنندگان سوگند و عهد الهی ، مردمی دنیاپرست ، کوتاه نگر و دون همتند .

لاتتخذوا أيمانكم دخلاً بينكم . . . ولاتشتروا بعهد الله ثمناً قليلاً

از تعبیر «ثمناً قليلاً» (بهای کم و ناچیز) کوتاه نظری و دون همتی استفاده می شود؛ زیرا هیچ عاقل و صاحب فکری، کالایش را به بهای کم و ناچیز و کمتر از ارزش واقعی آن نمی فروشد.

142- کیفر عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 91 - 10

10 - ضرورت تعقیب و کشتن کسانی که علی رغم امضای پیمان ترک تعرض ، بدان وفا نکنند .

فان لم يعتزلوكم . . . فخذوهم واقتلوهم

143- لعن بر عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 7

7- کسانی که به پیمان های الهی پایبند نباشند ، به لعنت خدا و دوری از رحمت او گرفتار خواهند شد .

والذين ينقضون عهد الله . . . أولئك لهم اللعنه

144- محرومیت عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 86 - 4

4- نقض کنندگان پیمان های الهی ، از سرای آخرت و نعمت های آن نصیبی نخواهند داشت .

إذ أخذنا ميثقكم .. أولئك الذين اشتروا الحيوه الدنيا بالأخره

«أولئك» اشاره به همه گروههایی است که در آیه قبل، اعمال و رفتار ناپسندشان بیان شد؛ از جمله: نقض کنندگان پیمان الهی، قاتلان همکیشان و ..

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 158

3 - خداوند ، پیمان شکنان بنی اسرائیل را از رحمت خویش دور ساخت و دل های آنان را از پذیرش حق بازداشت .

فبما نقضهم ميثقهم لعنهم و جعلنا قلوبهم قسية

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 58 - 7

7 - پیمان شکنان و کسانی که در اندیشه شکستن پیمان های خویشند ، خائن و محروم از محبت خداوند هستند .

إن الله لايحب الخائنين

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «إن الله . . .» «تعلیل برای «فانبد إليهم» باشد ؛ یعنی کسانی که در صدد پیمان شکنی هستند ، خائنند و چون خداوند خائنان را دوست ندارد ، تو ای پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف هستی معاهده آنان را لغو کنی تا راه برای نبرد با آنان باز شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 10 - 48 - 9

9 - نقض کنندگان پیمان دین ، در معرض قهر الهی و محروم از حمایت او

يد الله فوق أيديهم فمن نكث فإنما ينكث على نفسه

«فاء» در «فمن . . .» می رساند که لازمه «یدالله فوق...»، این است که پیمان شکنان به خود زیان می زنند؛ زیرا با پیمان شکنی از سایه حمایت خدا بیرون شده، در معرض انتقام و قدرت قاهر او قرار گرفته اند.

145- مغضوبیت عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 10 - 48 - 9

9 - نقض کنندگان پیمان دین ، در معرض قهر الهی و محروم از حمایت او

يد الله فوق أيديهم فمن نكث فإنما ينكث على نفسه

«فاء» در «فمن . . .» می رساند که لازمه «یدالله فوق...»، این است که پیمان شکنان به خود زیان می زنند؛ زیرا با پیمان شکنی از سایه

حمایت خدا بیرون شده، در معرض انتقام و قدرت قاهر او قرار گرفته اند.

146- مؤاخذه اخروی عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 92 - 14، 13

13- پیمان شکنان ، مورد مؤاخذه و داوری خداوند در قیامت ، قرار خواهند گرفت .

ص: 159

تَتَّخِذُونَ أَيْمَنَكُمْ دَخَلًا .. و لِيَبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ

14- هشدار خداوند به نقض کنندگان عهد و سوگندشکنان ، مبنی بر مؤاخذه شدن آنان در قیامت

و أَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ .. تَتَّخِذُونَ أَيْمَنَكُمْ دَخَلًا ... و لِيَبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مَا ك

147- هشدار به عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 12

12 - هشدار خداوند به مسلمانان ، در مورد شکستن پیمان الهی و سرپیچی از فرامین خدا و رسول و فراموشی نعمتها

و اذكروا نعمه الله عليكم و ميثقه .. و اتقوا الله

متعلق «اتقوا»، به قرینه فراهای قبلی، همان یاد نعمتها و رعایت پیمانهای الهی است. یعنی جانب خدا را در مورد نعمتها و پیمانهای او نگهدارید و از مخالفت با او بپرهیزید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 9

9 - هشدار خداوند نسبت به شکنندگان پیمان او

فبما نقضهم ميثقهم لعنهم و جعلنا قلوبهم قسية

عهدشکنی

148- آثار اصرار بر عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 46 - 2

2 - اصرار و پافشاری « اصحاب الشمال » بر پیمان شکنی ، عامل دوزخی شدن آنها

و كانوا يصبرون على الحنث العظيم

149- آثار عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 11، 9

9 - قرآن کسانی را به گمراهی می کشاند که : عهد های الهی را نقض کنند ، پیوندهایی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده بگسلند و در زمین به فسادگری پردازند .

ص: 160

و ما یضل به إلا الفسقین. الذین ... یفسدون فی الأرض

11 - شکستن پیمان های الهی ، گسستن روابطی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده و فسادگری در زمین ، زیان واقعی انسان را در پی دارد .

الذین ینقضون عهد الله .. أولئک هم الخسرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 12 - 30,32

30 - کفر (شکستن پیمان خدا ، ترک نماز و ...) پس از دریافت وعده بهشت و آمرزش گناهان ، ضلالت و انحراف است .

لا کفرن عنکم سیاتکم ... فمن کفر بعد ذلک منکم فقد ضل سواء السبیل

بنابر اینکه مشارالیه «ذلک»، جمله «لا کفرن ... و لادخلنکم» باشد.

32 - شکستن پیمان های الهی ، کفر و گمراهی است .

و لقد اخذ الله میثق .. فمن کفر بعد ذلک منکم فقد ضل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 13 - 16,23

16 - شکستن پیمان الهی از سوی بنی اسرائیل ، زمینه تحریفگری و فراموشی بخشی از تذکار های خداوند

فبما نقضهم .. نسوا حظاً مما ذکرنا به

23 - نقض پیمان های الهی ، زمینه خیانت پیشگی

فبما نقضهم .. علی خائنه منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 14 - 11,18

11 - شکستن پیمان الهی و فراموشی تذکار های خداوند ، زمینه کینه و دشمنی میان پیروان ادیان

اخذنا میثقهم فنسوا حظاً مما ذکرنا به فاغرینا بینهم العداوه و البغضاء

18 - مسیحیان بر اثر نقض پیمان الهی و اختلافات داخلی، زندگی فلاکت باری را برای خویش خواهند ساخت .

فاغرینا .. و سوف ینبئهم الله بما کانوا یصنعون

بر اساس این احتمال که «سوف ینبئهم»، بیان کیفر دنیوی مسیحیان باشد. بر این مبنا، «ما کانوا یصنعون»، اشاره به گرفتاریهایی است که آنان به خاطر کینه و دشمنی با یکدیگر برای خویش به وجود می آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 70 - 8

8 - بنی اسرائیل با نقض پیمان های الهی و پیروی از هوا های نفسانی، فاقد پایگاه مطمئن برای اقامه تورات، انجیل و دیگر معارف الهی

لستم علی شیء .. لقد اخذنا میثق بنی اسرئیل

بنابر اینکه جمله «لستم علی شیء ..» به این معنا باشد که شما پایگاهی ندارید تا بتوانید تورات و انجیل را اقامه کنید، می توان

ص: 161

گفت آیه مورد بحث آن پایگاه را تفسیر می کند؛ یعنی آن پایگاه عبارت است از تعهد به میثاق الهی و پرهیز از هواپرستی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 5

5 - وفا نکردن به عهد ها و پیمان های الهی گناه و موجب فسق است .

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد و إن وجدنا أكثرهم لفسقین

در چگونگی ارتباط جمله «ما وجدنا . . .» با جمله «إن وجدنا ...» از جهت تقدم و تأخر رتبی دو نظر ابراز شده است: وفا نکردن به عهد های الهی موجب فسق است؛ فسق پیشین زمینه ساز پایدار نماندن به عهد های الهی است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 76 - 5

5 - عهد شکنی ، از نشانه های نفاق است .

و منهم من عهد الله . . . فلما ءاتتهم من فضله بخلوا به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 77 - 10، 4، 7

4 - وجود خطر مبتلا شدن انسان به نفاق ، در نتیجه شکستن پیمان های خویش با خدا

فأعقبهم نفاقاً

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «فأعقبهم نفاقاً» به پیدایش اصل نفاق اشاره داشته باشد؛ یعنی، قبلاً منافق نبوده اند ولی در نتیجه عملکردشان منافق شده اند.

7 - زیر پا نهادن عهد خویش با خدا و عادت کردن به دروغ گویی ، مایه گرفتار شدن آدمی به نفاق مزمن و همیشگی

بما أخلفوا الله ما وعدوه و بما كانوا يكذبون

«كانوا يكذبون» بر استمرار دلالت دارد؛ زیرا فعل مضارع آن گاه که همراه با فعل «كان» و نظایر آن باشد، بر استمرار دلالت می کند.

10 - پیمان شکنی ، از مصادیق دروغ گویی

بما أخلفوا الله ما وعدوه و بما كانوا يكذبون

برداشت فوق بر این اساس است که «بما كانوا يكذبون» عطف تفسیر و بیان دیگری از «بما اخلفوا الله ما وعدوه» باشد نه امری مستقل از آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 94 - 10

10- شکستن سوگند و پیمان ، دارای بازتاب های ناگوار دنیوی و عذاب بزرگ اخروی

و لاتتخذوا أيمانكم دخلاً .. و تذوقوا السوء بما صدقتم عن سبيل الله و لكم عذاب

برداشت فوق مثبتی بر این احتمال است که «تذوقوا..» اشاره به ناگواریهای دنیوی و «عذاب عظیم» اشاره به عذاب اخروی باشد.

ص: 162

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 8 - 4

4 - خیانت کاری و پیمان شکنی ، نشانه ضعف ایمان و مایه محرومیت از سعادت اخروی

قد أفلح المؤمنون . . . و الذین هم لأمن - تهم و عهدهم رعون

150- آثار عهدشکنی با انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 86 - 13

13 - عهدشکنی با پیامبران و تخلف از قول و قرار با آنان ، زمینه ساز گرفتار شدن به غضب الهی است .

أم أردتم أن یحلّ علیکم غضب من ربکم فأخلفتم موعدی

151- آثار عهدشکنی با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 64 - 8

8 - شکستن پیمان های الهی ، مایه زیانکار شدن آدمی و تباه کردن هستی خویش است .

ثم تولیتم من بعد ذلك فلو لا فضل الله . . . لکنتم من الخسرین

«ذلک» اشاره به پیمان و التزام به پذیرش کتاب آسمانی و تنظیم کردن عقاید و معارف بر اساس آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 11

11- سرای شوم (دوزخ) از آن کسانی است که پیمان های الهی را نقض کنند و پیوندهایی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده ، نادیده انگارند .

والذین ینقضون عهد الله . . . و یقطعون ما أمرالله . . . لهم سوء الدار

152- آثار عهدشکنی با رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 8

8 - نتایج ناگوار پیمان شکنی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبری الهی ، تنها متوجه خود انسان است .

ص: 163

فمن نکث فإتّما ینکث علی نفسه

153- آثار عهدشکنی با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 8

8 - نتایج ناگوار پیمان شکنی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبری الهی ، تنها متوجه خود انسان است .

فمن نکث فإتّما ینکث علی نفسه

154- افشای عهدشکنی کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 3 - 4

4 - بیان سرسختی سازش خواهان کافر و وفا نکردن آنان به وعده ایمان مشروط خویش ، از اخبار غیبی قرآن

و لا أنتم عبدون ما أعبد

155- بی منطقی عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 2،7

2- پیمان شکنی ، کاری نابخردانه و غیر قابل توجیه

و لا تكونوا کالتی نقضت غزلها من بعد قوه أنکثاً

گسستن رشته پس از بافتن آن، نمونه ای روشن از نقض غرض است و بدیهی است نقض غرض کاری نابخردانه می باشد.

7- شکستن پیمان با گروهی به خاطر پیمان بستن با گروهی نیرومندتر ، حرام و به دور از خرد است .

و لا تكونوا .. تتخذون ایمنکم دخلاً بینکم أن تكون أمّه هی اربی من أمّه

156- ترک عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لزوم پرهیز ، حتی از قصد و نیت شکستن پیمان های خداوند *

واذکروا نعمه اللّٰه علیکم و میثقه . . . واتقوا اللّٰه إنّ اللّٰه علیم بذات الصدور

ص: 164

157- تشبیه عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 1

1- شکستن عهد و پیمان قطعی ، همانند گسستن رشته ای است ، پس از بافتن محکم آن

أوفوا بعهد الله . . . و لاتنقضوا . . . و لاتكونوا كالتی نقضت غزلها من بعد قوه أنک-

158- حرمت عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 20 - 4

4- حرمت شکستن پیمان ها و عهد ها (پیمانهایی که خدا با انسان دارد ، پیمانهایی که آدمی با خدا دارد و پیمانهایی که انسان ها با یکدیگر دارند)

و لاینقضون الميثق

«ميثاق» به معنای عهد و پیمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 2,3

2- حرمت شکستن عهد ها و پیمانهایی که خداوند برعهده انسان ها قرار داده است .

والذین ینقضون عهد الله . . . أولئک لهم اللعنه و لهم سوء الدار

3- حرمت شکستن پیمانهایی که آدمیان با خدا دارند .

و الذین ینقضون عهد الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 6,7

6- نقض عهد و پیمان با دیگران ، هر چند سود فراوان داشته باشد ، حرام است .

و لا تكونوا .. تتخذون أيمانكم دخلاً بينكم أن تكون أُمَّه هي أربي من أُمَّه

7- شكستن پیمان با گروهی به خاطر پیمان بستن با گروهی نیرومندتر ، حرام و به دور از خرد است .

و لا تكونوا .. تتخذون أيمانكم دخلاً بينكم أن تكون أُمَّه هي أربي من أُمَّه

ص: 165

159- حرمت عهدشکنی با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 19

19 - نقض پیمانهای الهی از محرمات دین

أتل ما حرم ربکم . . . وبعهدالله أوفوا

160- زمینه با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 6

6- کوتاه نگری ، دون همتی و دنیاطلبی ، ریشه گرایش انسان به شکستن پیمان های الهی و ترجیح دادن دنیا بر آخرت است .

و لا تشتروا بعهد الله ثمناً قليلاً

161- زمینه عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 70 - 12

12 - مخالفت و رویارویی با انبیا و شکستن میثاق الهی ، برخاسته از هواپرستی انسانها

كلما جاءهم رسول . . . فریقاً کذبوا و فریقاً یقتلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 190 - 8

8 - انسان ها پس از نیایش به درگاه خدا و دستیابی به نیازها و آرمان های خویش ، پیمان ها و تعهدات خویش را با خدا فراموش و آنها را نقض می کنند .

لئن ءاتیتنا صلحاً . . . فلما ءاتیهما صلحاً جعلآ له شرکاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - جامعه‌گریزی و سطح پایین فرهنگ اجتماعی، عامل سستی در تعهدات اجتماعی و پایبندی به قوانین*

المخلفون من الأعراب

وصف «الأعراب» ممکن است مشعر به علیت باشد؛ یعنی، بادیه نشینی در تخلف آنان نقش داشته است.

ص: 166

162- زیان با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 2

2- متاع دنیا، هر چند به ظاهر بزرگ و بسیار باشد، در قبال ضرر و زیان نقض عهد و پیمان الهی، ناچیز و بی ارزش است.

و لا تشتروا بعهد الله ثمناً قليلاً

163- سرزنش عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 4

4 - نقض پیمان، بویژه پس از تأکید بر آن، امری ناپسند و نکوهیده است.

الذين ينقضون عهد الله من بعد ميثقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 33 - 15

15 - هشدار خداوند به کسانی که وفادار به پیمان های خود نیستند.

و لكل ... و الذين عقدت ايمانكم فاتوهم نصيبهم ان الله كان على كل شيء شهيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 7

7 - پیمان شکنی، امری نکوهیده

فلما كشفنا عنهم العذاب إذا هم ينكثون

164- عذاب اخروی عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 94 - 10

10- شکستن سوگند و پیمان ، دارای بازتاب های ناگوار دنیوی و عذاب بزرگ اخروی

و لاتتخذوا أيمانكم دخلاً .. و تذوقوا السوء بما صدقتم عن سبيل الله و لكم عذاب

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «تذوقوا..» اشاره به ناگواریهای دنیوی و «عذاب عظیم» اشاره به عذاب اخروی باشد.

ص: 167

165- عوامل عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 100 - 9

9- فقدان ایمان ، از علل پاییند نمودن آدمی به عهد ها و پیمان های الهی است .

أو كلما عهدوا عهداً نبذه فريق منهم بل أكثرهم لا يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 21 - 9

9- بازپس گیری مهریه زنان ، شکستن پیمان محکمی است که همسران با شوهران خویش بسته اند .

و كيف تأخذونه و قد افضى بعضكم الى بعض و اخذن منكم ميثاقاً غليظاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 6

6- فسق و عصیانگری امت های گذشته ، ریشه وفادار نماندن آنان به پیمان ها و عهد های خویش با خداوند

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد و إن وجدنا أكثرهم لفسقين

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله «إن وجدنا .. .» بیانگر علت وفا نکردن امتهای گذشته به پیمانهای خویش با پیامبران باشد.

166- عهدشکنی آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 190 - 5

5- آدم (ع) و حوا به عهد خویش با خدا (سپاسگزاری از او در صورت اعطای فرزند صالح) وفا نکردند .

لنكونن من الشكرين. فلما ءاتيهما صلحاً جعلاه شركاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آدم (ع)، سفارش و عهد خداوند را نادیده گرفت و به آن عمل نکرد.

و لقد عهدنا إلى آدم من قبل فَنَسَى

مراد از «نسیان» به قرینه سخن شیطان به آدم (ما نهاکما ربکمما.. .. اعراف / 20) فراموشی حقیقی نبوده است؛ بلکه لازمه آن (ترک عمل) اراده شده است.

7- «عن أبي جعفر (ع) قال: إنَّ الله تبارک و تعالی عهد إلى آدم (ع) أن لا یقرب الشجرة... نسی فأکل منها و هو قول الله تبارک و تعالی: «و لقد عهدنا إلى آدم من قبل فَنَسَى و لم نجد له عزمًا»؛

از امام باقر(ع) روایت شده: خداوند - تبارک و تعالی - به آدم دستور داد که به آن درخت نزدیک نشود... او دستور را فراموش کرد

و از آن درخت خورد و این است سخن خداوند: «و لقد عهدنا...».

167- عهدشکنی اصحاب شمال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 46 - 2

2- اصرار و پافشاری «اصحاب الشمال» بر پیمان شکنی، عامل دوزخی شدن آنها

و كانوا يصرون على الحنث العظيم

168- عهدشکنی اکثریت یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 100 - 10

10 - اکثر یهودیانی که به عهد های الهی وفا نکردند، به آن عهد و پیمان ها، ایمان و اعتقاد نداشتند.

كلما عهدوا عهداً نبذه فریق منهم بل اكثرهم لا يؤمنون

این برداشت بدان احتمال است که متعلق «یؤمنون» عهدها و پیمانها باشد؛ یعنی، اکثر عهدشکنان، آن عهد و پیمانها را به قلب و دل خویش نپذیرفته بودند اگر چه تظاهر به پذیرش آن می کردند. گفتنی است که در برداشت فوق ضمیر در «أكثرهم» به «فریق» برگردانده شده است.

169- عهدشکنی امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 6

6 - فسق و عصیانگری امت های گذشته، ریشه وفادار نماندن آنان به پیمان ها و عهد های خویش با خداوند

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد و إن وجدنا أكثرهم لفسقین

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله «إن وجدنا ..» بیانگر علت وفا نکردن امتهای گذشته به پیمانهای خویش با پیامبران باشد.

170- عهدشکنی اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 77 - 15, 18

ص: 169

1 - دین فروشی و پیمان شکنی اهل کتاب (عالمان آنان) ، برای رسیدن به اهداف دنیوی

انّ الذّین یشترون بعهد اللّٰه و ایمانهم ثمناً قليلاً

از مصادیق بارز «انّ الذّین ...» ، به قرینه آیات سابق، اهل کتاب هستند؛ و چون دین فروشی و بدعت معمولاً به دست عالمان دین است، در برداشت فوق، کلمه «عالمان» اضافه شده است.

15 - علمای اهل کتاب به لحاظ سوداگری بر سر عهد الهی و پیمان شکنی ، مورد غضب خداوند ، و محروم از سخن و نظر او در قیامت و بی بهره از تزکیه او

و منهم من ان تأمنه بدینار .. انّ الذّین یشترون ... و لا یکلّمهم اللّٰه و لا ینظر

18 - علمای اهل کتاب به خاطر سوداگری بر سر عهد الهی و پیمان شکنی ، مستحق عذاب دردناک خداوند در قیامت

و من اهل الکتاب .. انّ الذّین یشترون ... و لهم عذاب الیم

171- عهدشکنی با انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 1

1 - اکثر امت های پیشین ، کافر و بر عهد های خویش با خدا و پیامبران او ناپایدار بودند .

و ما وجدنا لأکثرهم من عهد

172- عهدشکنی با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 9

9 - دنیا پرستی ، دشمنی با فرشتگان ، ارتکاب گناهی همچون کشتن انبیا و رهبران دینی و شکستن پیمان های الهی ، از مصادیق های فسق است .

و ما یکفر بها إلاّ الفسقون

آیات گذشته (از آیه 74 - 98) موانعی را برای ایمان آوردن یهود به قرآن و پیامبر ذکر کرده و در آیه مورد بحث ریشه انکار قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) را فسق پیشگی دانسته است. بنابراین آنچه در آن آیات از موانع ایمان آوردن شمرده شده، از نظر قرآن مصادیق فسق و بیانگر معنای آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 100 - 2,3,9

2 - تاریخ یهود ، آکنده از عهدشکنی و بی اعتنائی به پیمان های الهی است .

أو كلما عهدوا عهداً نبذوا فریق منهم

«نبذ» به معنای انداختن و رها کردن است و در آیه شریفه کنایه از شکستن و نقض کردن می باشد.

ص: 170

3 - یهود ، مورد توبیخ و سرزنش خداوند به جهت عهدشکنی و نقض پیمان های الهی

أو كلما عهدوا عهداً نبذه فريق منهم

استفهام در «أو كلما . . .» انکار توبیخی است.

9 - فقدان ایمان ، از علل پایبند نبودن آدمی به عهد ها و پیمان های الهی است .

أو كلما عهدوا عهداً نبذه فريق منهم بل اکثرهم لایؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 5

5 - آدمی پس از نجات از شداید، علی رغم پیمان عدم شرک و سپاسگزاری از خداوند، پیمان شکنی می کند و مجدداً شرک میورزد.

لئن أنجنا . . . قل الله ینجیکم ... ثم أنتم تشرکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 77 - 11، 4، 7

4 - وجود خطر مبتلا شدن انسان به نفاق ، در نتیجه شکستن پیمان های خویش با خدا

فأعقبهم نفاقاً

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «فأعقبهم نفاقاً» به پیدایش اصل نفاق اشاره داشته باشد؛ یعنی، قبلاً منافق نبوده اند ولی در نتیجه عملکردشان منافق شده اند.

7 - زیر پا نهادن عهد خویش با خدا و عادت کردن به دروغ گویی ، مایه گرفتار شدن آدمی به نفاق مزمن و همیشگی

بما أخلفوا الله ما وعدوه و بما کانوا یکذبون

«کانوا یکذبون» بر استمرار دلالت دارد؛ زیرا فعل مضارع آن گاه که همراه با فعل «کان» و نظایر آن باشد، بر استمرار دلالت می کند.

11 - شکستن پیمان خود با خدا و دروغ گویی مستمر ، نشانه منافقان است .

بما أخلفوا الله ما وعدوه و بما کانوا یکذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- حرمت شکستن پیمان ها و عهد ها (پیمانهایی که خدا با انسان دارد ، پیمانهایی که آدمی با خدا دارد و پیمانهایی که انسان ها با یکدیگر دارند)

و لا ینقضون المیثق

«میثاق» به معنای عهد و پیمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 3،7

3- حرمت شکستن پیمانهایی که آدمیان با خدا دارند .

ص: 171

و الذین ینقضون عهد الله

7- کسانی که به پیمان های الهی پایبند نباشند ، به لعنت خدا و دوری از رحمت او گرفتار خواهند شد .

والذین ینقضون عهد الله . . . أولئک لهم اللعنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 5,6,7

1 - اکثر امت های پیشین ، کافر و بر عهد های خویش با خدا و پیامبران او ناپایدار بودند .

و ما وجدنا لأکثرهم من عهد

5 - وفا نکردن به عهد ها و پیمان های الهی گناه و موجب فسق است .

و ما وجدنا لأکثرهم من عهد و إن وجدنا أکثرهم لفسقین

در چگونگی ارتباط جمله «ما وجدنا ..» با جمله «إن وجدنا ...» از جهت تقدم و تأخر رتبی دو نظر ابراز شده است: وفا نکردن به عهد های الهی موجب فسق است ؛ فسق پیشین زمینه ساز پایدار نماندن به عهد های الهی است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است.

6 - فسق و عصیانگری امت های گذشته ، ریشه وفادار نماندن آنان به پیمان ها و عهد های خویش با خداوند

و ما وجدنا لأکثرهم من عهد و إن وجدنا أکثرهم لفسقین

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله «إن وجدنا ..» بیانگر علت وفا نکردن امت های گذشته به پیمان های خویش با پیامبران باشد.

7 - کفرپیشگان ، مردمی فاسق و بی اعتنا به عهد های الهی

و ما وجدنا لأکثرهم من عهد و إن وجدنا أکثرهم لفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 91 - 6,8

6- انسان ، در معرض شکستن عهد و پیمان های خویش با خداست .

و أوفوا بعهد الله إذا عهدتّم و لاتنقضوا الأیمن بعد توکیدها

8- شکستن عهد و سوگند خود با خدا، به منزله خیانت به ضمانت الهی است .

و لا تتقضوا الأیمن بعد توکیدها و قد جعلتم الله علیکم کفیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 115 - 3،7

3- آدم (ع)، سفارش و عهد خداوند را نادیده گرفت و به آن عمل نکرد .

و لقد عهدنا إلى ءادم من قبل فنسی

مراد از «نسیان» به قرینه سخن شیطان به آدم (ما نهاکما ربّکما. .. اعراف / 20) فراموشی حقیقی نبوده است؛ بلکه لازمه آن (ترک عمل) اراده شده است.

7- «عن أبی جعفر (ع) قال : إنّ الله تبارک و تعالی عهد إلى آدم (ع) أن لا یقرب الشجره . . . نسی فأکل منها و هو قول الله تبارک و تعالی : « و لقد عهدنا إلى آدم من قبل فنسی و لم نجد له عزماً » ;

ص: 172

از امام باقر(ع) روایت شده: خداوند - تبارک و تعالی - به آدم دستور داد که به آن درخت نزدیک نشود . . . او دستور را فراموش کرد و از آن درخت خورد و این است سخن خداوند: «و لقد عهدنا...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 23 - 11

11 - صاحبان عهد با خداوند، از مسلمانان مدینه، بر خلاف منافقان آن دیار، هیچ گاه از زیر بار عهد خود شانه خالی نکردند.

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله . . . و ما بدلوا تبديلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 8 - 8

8 - کفر ورزیدن به خداوند و انکار ربوبیت یگانه او، خروج از فطرت و شکستن میثاق است.

و ما لكم لا تؤمنون بالله . . . وقد أخذ میثاقکم

173- عهدشکنی با خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 77 - 18

18- سخن شکوه آمیز موسی (ع) به خضر (ع) در مورد نگرفتن مزد، سومین تخلف وی از پیمان خویش بود.

قال لو شئت لَتَّخَذْتُ عَلَيْهِ أَجْرًا

174- عهدشکنی با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 10

10 - اظهار ایمان و خداترسی منافقان، ابزاری در دست آنان برای توجیه پیمان شکنی خود با کافران

كمثل الشیطن . . . قال إني برىء منك إني أخاف الله رب العلمين

از تشبیه منافقان به شیطان - با توجه به ادعای خداترسی وی - مطلب بالا استفاده می شود.

175- عهدشکنی با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 59 - 6

ص: 173

6 - پندار غلبه بر خدا با کفرورزی و تمرد از دستورات او و شکستن پیمان های پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پندار یهودیان کفرپیشه و اندیشه ای ناصواب

و لایحسبن الذین کفروا سبقوا

چنانچه در آیه 56 گذشت، مشهور مفسران برآنند که مراد از نقض کنندگان پیمان در این بخش از آیات، یهودیان هستند. بنابراین یهودیان مصداق مورد نظر از «الذین کفروا» هستند.

176- عهدشکنی باخضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 78 - 1

1- سومین تخلّف موسی (ع) از عهد خویش با خضر (ع) (مطرح ساختن گرفتن مزد)، آغاز جدایی آن دو از هم بود .

قال لو شئت لتّخذت . . . قال هذا فراق بینی و بینک

در باره این که «هذا» اشاره به چیست، احتمالاتی وجود دارد، از جمله این که اشاره به قول موسی(ع) باشد؛ یعنی، هذا القول سبب فراق بیننا

177- عهدشکنی ثعلبه بن حاطب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 76 - 9

9 - از امام باقر (ع) درباره آیه « و منهم من عاهد الله . . . » روایت شده: « هو ثعلبه بن حاطب بن عمرو بن عوف کان محتاجاً فعاهد الله فلما آتاه الله بخل به ;

کسی که در زمان نیازمندی با خدا پیمان بست [که اگر از فضل خدا برخوردار شود صدقه دهد . . .] و آن گاه که خدا به او عطا کرد بخل ورزید، ثعلبه بن حاطب عمرو بن عوف بود».

178- عهدشکنی حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 190 - 5

5- آدم (ع) و حوا به عهد خویش با خدا (سپاسگزاری از او در صورت اعطای فرزند صالح) وفا نکردند .

لنكونن من الشكرين. فلما ءاتيهما صلحاً جعلاً له شركاء

ص: 174

179- عهدشکنی دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 91 - 1,5

1 - إخبار خداوند به مسلمانان صدر اسلام که در آینده ای نزدیک گروهی از دشمنان ، علی رغم پیمان ترک تعرض ، به پیمان خویش وفادار نبوده ، در هر آشوبی علیه آنان شرکت خواهند کرد .

ستجدون اٰخريٰن يريدون ان يامنوكم و يامنوا قومهم كلّمٰ ردّوا الی الفتنه اركسوا في

5- ضرورت پذیرش پیمان عدم تعرض با مخالفان ، علی رغم روحیه ستیزه جویی و پیمان شکنی آنان

ستجدون اٰخريٰن يريدون ان يامنوكم و يامنوا قومهم كلّمٰ ردّوا الی الفتنه اركسوا في

180- عهدشکنی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 11

11 - شیطان به هنگام شروع جنگ بدر با اعلان بیزاری از کافران ، عهد خویش (یاری سپاه کفر) را گسست .

فلما تراءت الفئتان .. قال اٰنی بریء منکم

181- عهدشکنی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 6

6- فرعون و فرعونیان ، مردمانی پیمان شکن و فرصت طلب

فلّمّا کشفنا عنهم العذاب إذا هم ينکثون

182- عهدشکنی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 135 - 8,9,10

8- فرعونیان، علی رغم پیمان مؤکدشان با موسی (ع) (تصدیق رسالت او و آزادسازی بنی اسرائیل پس از برطرف شدن عذاب)، حتی لحظه ای به وی ایمان نیاوردند و بنی اسرائیل را آزاد نکردند.

فلما كشفنا عنهم الرجز . . . إذا هم ينكثون

9- پیمان شکنی فرعونیان و پایبند نبودن آنان به عهد های خویش با موسی (ع)

إذا هم ينكثون

ص: 175

10 - امتناع فرعونیان از وفا کردن به پیمان مؤکد خویش ، به دور از انتظار و امری شگفت آور

فلما کشفنا .. إذا هم ینکثون

«إذا» ی فجائیه دلالت می کند که نقض پیمان از سوی فرعونیان امری غیرمنتظره بوده است. گفتنی است که غیرمنتظره بودن به لحاظ کسانی است که شاهد ماجرای پیمان سپردن بوده و یا به طریقی به آن داستان آگاه شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 3

3 - فرعونیان به دلیل شکستن پیمانشان با موسی (ع) (ایمان به وی و آزادسازی بنی اسرائیل) سزاوار انتقام الهی و غرق شدن در دریا گشتند .

إذا هم ینکثون. فانتقمنا منهم

تفریع جمله «فانتقمنا» بر جمله «إذا هم ینکثون» به وسیله حرف «فاء» می رساند که پیمان شکنی فرعونیان در انتقام الهی از آنان دخیل بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 5,6

5 - پیمان شکنی سریع فرعونیان ، پس از برطرف شدن عذاب و بلا از ایشان

فلما کشفنا عنهم العذاب إذا هم ینکثون

«نکث» (مصدر «ینکثون») در اصل به معنای نقض و شکستن است که به صورت استعاره در مورد پیمان شکنی، به کار رفته است.

6 - فرعون و فرعونیان ، مردمانی پیمان شکن و فرصت طلب

فلما کشفنا عنهم العذاب إذا هم ینکثون

183 - عهدشکنی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 7

7 - کفرپیشگان ، مردمی فاسق و بی اعتنا به عهد های الهی

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد وإن وجدنا أكثرهم لفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 9، 2

2 - کفرپیشگانی که بر پیمانشان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) وفادار نماندند از پست ترین جنبنندگان هستند .

إن شر الدواب .. الذین عهدت منهم ثم یتقضون

«الذین عهدت منهم» می تواند بدل و یا عطف بیان برای «الذین کفروا» در آیه قبل باشد، و نیز می تواند مبتدا و خبر آن «فاما

ص: 176

تثقفنهم . . . » در آیه بعد باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

9- نقض پیمان های گذشته از سوی جوامع کفرپیشه ، مانع جواز معاهده جدید نخواهد شد .

الذین عهدت منهم ثم ینقضون عهدهم فی کل مره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 58 - 1

1 - مسلمانان موظفند در صورت ظهور نشانه ای حاکی از تصمیم کافران بر پیمان شکنی ، معاهدات فیما بین را الغا کنند و آن را بی اعتبار بشمارند .

و إما تخافن من قوم خیانه فانبد إلیهم

مراد از «خیانه» به قرینه سیاق پیمان شکنی است و ترس از پیمان شکنی به معنای آشکار شدن شواهد و اماراتی است بر اینکه طرف مقابل نقض پیمان را در سر می پروراند. «نبد» به معنای انداختن و مفعول «فانبد» «عهدهم» است که به خاطر وضوحش در کلام نیامده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 59 - 1,3,5

1 - هیچ حرکت و رفتاری ، حتی کفرورزی کافران و پیمان شکنی آنان ، خارج از اراده خداوند نیست .

و لایحسبن الذین کفروا سبقوا إیهم لایعجزون

جمله «لایحسبن . . . » در صدد رفع پندار ناصوبی است که کفرپیشگان آن را در خیال خویش می پروراندند که با توجه به آیات قبل می توان گفت آن پندار برخاسته از کفرورزی و ستیزه جویی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و شکستن پیمانهای او بوده است. آنان بر این پندار بودند که اگر دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خدا و خواست اوست، آنان با مخالفتهای خویش بر خدای محمد (صلی الله علیه و آله) چیره شده اند. جمله «لایحسبن . . . » بیان می دارد که این پندار ناصواب است. زیرا هیچ چیز خداوند را ناتوان نمی سازد. مفاد این جمله با توجه به آنچه گذشت این است که هیچ حرکت و رفتاری بیرون از اراده و خواست خداوند نیست.

3 - کافران هرگز با نقض پیمان و خیانت به رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) نخواهند توانست بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیشی گیرند و وی را از ادامه رسالت ناتوان سازند .

و إما تخافن من قوم خیانه . . . و لایحسبن الذین کفروا سبقوا إیهم لایعجزون

برداشت فوق مبتنی بر این است که مفعول «سبقوا» و «لایعجزون» پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

5 - کافران با پیمان شکنی و خیانت های خود ، قادر به کسب پیروزی پایدار نخواهند بود .

وإما تخافن من قوم خيانة . . . ولا يحسبن الذين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 18

18 - دلداری خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر دشمنی ها و کارشکنی های کافران گمراه

فلاتذهب نفسک علیهم حسرت إنَّ اللهَ علیم بما یصنعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 177

4 - دلداری خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ایمان آورندگان به آن حضرت در برابر دشمنان و کارشکنی های مشرکان و کافران

فانظر كيف كان عقبه المنذرين . . . و لقد نادينا نوح ... ثم أغرقنا الآخرين

برداشت یاد شده از آن جا است که ذکر داستان نوح(ع) و قومش، پس از توصیه خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله) مبنی بر تأمل و درس آموزی از سرنوشت مردمی است که اخطارهای پیامبران را دریافت کردند؛ ولی به مخالفت با آنها پرداختند. این توصیه می تواند برای دلداری به پیامبر(صلی الله علیه و آله) و ایمان آورندگان به آن حضرت باشد که در شرایط دشوار مکه به سر می بردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 56 - 8

8 - دلداری خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان اندک او، در برابر کارشکنی ها و دشمنی های کافران و مشرکان

إِنَّ الَّذِينَ يَجْدُلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ .. . إِنَّ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرًا مَا هُمْ بِبَلِغِيهِ

از این آیه و آیات قبل و بعد آن، استفاده می شود که خداوند درصدد دلداری به پیامبر(صلی الله علیه و آله) و ایمان آورندگان اندک به آن حضرت در مکه می باشد.

184 - عهدشکنی مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 3

3 - ادعای الوهیت برای مسیح (ع)، مصداقی روشن از نقض پیمان مسیحیان با خدا

لقد كفر الذين قالوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 3

3 - ادعای الوهیت برای مسیح (ع) مصداقی روشن از نقض پیمان مسیحیان با خدا

لقد اخذنا ميثق بني اسرائيل ... لقد كفر الذين قالوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ

185 - عهدشکنی مشرکان

4 - دلداری خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ایمان آورندگان به آن حضرت در برابر دشمنان و کارشکنی های مشرکان و کافران

فانظر كيف كان عقبه المنذرين . . . ولقد نادينا نوح ... ثم أغرقنا الآخرين

برداشت یاد شده از آن جا است که ذکر داستان نوح(ع) و قومش، پس از توصیه خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله) مبنی بر تأمل و درس آموزی

ص: 178

از سرنوشت مردمی است که اخطارهای پیامبران را دریافت کردند؛ ولی به مخالفت با آنها پرداختند. این توصیه می تواند برای دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ایمان آورندگان به آن حضرت باشد که در شرایط دشوار مکه به سر می بردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 56 - 8

8 - دلداری خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان اندک او، در برابر کارشکنی ها و دشمنی های کافران و مشرکان

إِنَّ الَّذِينَ يَجْدُلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ... إِنَّ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرًا مَا هُمْ بِبَلِغِيهِ

از این آیه و آیات قبل و بعد آن، استفاده می شود که خداوند درصدد دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ایمان آورندگان اندک به آن حضرت در مکه می باشد.

186- عهدشکنی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 76 - 4، 1

1 - بخل ورزی منافقان از پرداخت صدقات به هنگام برخوردار شدن از مال و فضل الهی، علی رغم تعهدشان با خدا

و منهم من عهد الله... فلما آتاهم من فضله بخلوا به

4 - پیمان شکنی منافقان، علی رغم تعهد های مؤکدشان با خداوند

و منهم من عهد الله... فلما آتاهم من فضله بخلوا به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 77 - 11، 13

11 - شکستن پیمان خود با خدا و دروغ گویی مستمر، نشانه منافقان است.

بما أخلفوا الله ما وعدوه و بما كانوا يكذبون

13 - از امام صادق (ع) روایت شده: المنافق اذا حدّث عن الله و عن رسوله كذب و اذا وعد الله و رسوله اخلف... و ذلك قول الله

عز وجل « فأعقبهم نفاقاً في قلوبهم... بما أخلفوا الله ما وعدوه و بما كانوا يكذبون »... ;

منافق، هرگاه از خدا و رسولش سخن گوید، دروغ می گوید و اگر به خدا و رسول او وعده دهد، خلف وعده می کند... و این است سخن

خداوند که می فرماید: پس خداوند، نفاق را تا روزی که او را ملاقات کنند در دل‌های آنان قرار داد، بدین علت که با خدا خلف وعده کردند و همواره دروغ می گفتند ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 10

10 - اظهار ایمان و خداترسی منافقان ، ابزاری در دست آنان برای توجیه پیمان شکنی خود با کافران

كمثل الشيطان .. قال إني بريء منك إني أخاف الله رب العلمين

از تشبیه منافقان به شیطان - با توجه به ادعای خداترسی وی - مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 179

187- عهدشکنی منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 76 - 7

7 - بخل ورزی منافقان صدر اسلام از پرداخت صدقات ، روی گردانی از تعهد و اعراض از قرار گرفتن در صف صالحان بود .

و منهم من عهد الله . . . و تولوا و هم معرضون

188- عهدشکنی منافقان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 15 - 7,2

7 - منافقان مدینه ، از سوی خداوند ، به خاطر شکستن عهد خود تهدید شدند .

و لقد كانوا عهدوا الله من قبل . . . و كان عهد الله مسئولاً

2 - منافقان مدینه ، پیمان خود را برای فرار نکردن از جهاد ، شکستند .

إن يريدون إلاّ فراراً . . . و لقد كانوا عهدوا الله من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 23 - 11

11 - صاحبان عهد با خداوند ، از مسلمانان مدینه ، بر خلاف منافقان آن دیار ، هیچ گاه از زیر بار عهد خود شانه خالی نکردند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا الله . . . و ما بدلوا تبديلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 11 - 10

10 - اطمینان بخشی خداوند به مؤمنان ، در وفا نکردن منافقان به پیمان خویش با کافران (یهود بنی نضیر)

والله يشهد إنهم لکذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خبر دادن خداوند، به همگام نشدن منافقان با یهود بنی نضیر در مسیر تبعید آنان

لئن أخرجوا لا يخرجون معهم

2 - خبر دادن خداوند، از پایبند نبودن منافقان به تعهد خویش، در یاری بنی نضیر به هنگام جنگ

و لئن قوتلوا لا ينصرونهم

ص: 180

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 73 - 2,3,7

2- موسی (ع) به دلیل تخلف از شرط همراهی با خضر (ع) و اعتراض ناروا به او، خود را سزاوار مؤاخذه دید و از خضر (ع) تقاضای چشم پوشی کرد.

قال لاتؤاخذنی بما نسیت

3- تخلف موسی از عهد خویش با خضر (ع)، ناشی از فراموشی بود.

قال لاتؤاخذنی بما نسیت

7- موسی (ع) عفو و عدم سخت گیری خضر بر او را به خاطر نسیان و تخلف از عهد خویش، تقاضا کرد.

قال لاتؤاخذنی بما نسیت و لاترهقنی من امری عسراً

«إرهاق» به معنای «تحمیل کاری طاقت سوز بر دیگری» است. (قاموس) و مفاد «لاترهقنی...» این است که کاری دشوار (مانند جدا شدن و لغورخصت همراهی) را بر من تحمیل مکن و مرا به زحمت مینداز. لازم به ذکر است که «عسراً» مفعول دوم برای «لاترهقنی» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 76 - 5

5- موسی (ع) به معذور بودن خضر (ع) در جدا شدن از وی با مشاهده تخلف او از پیمان سکوت در برابر کارهای آن حضرت، اعتراف کرد.

قال إن سألتک .. قد بلغت من لدنی عذراً

جمله «قد بلغت من لدنی عذراً» یعنی: «از دیدگاه من، به عذری قابل قبول جهت ترک مصاحبت دست یافتی.» این جمله، به قرینه «قد»، مربوط به «إن سألتک...» نیست، بلکه اعتراف موسی (ع) به این است ترک مصاحبت تو با من، هم اکنون نیز دلیل موجهی دارد، ولی طالب مهلتی دیگر هستم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 77 - 18

18- سخن شکوه آمیز موسی (ع) به خضر (ع) در مورد نگرفتن مزد، سومین تخلف وی از پیمان خویش بود.

قال لو شئت لتخذت عليه أجرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 78 - 1

1- سومین تخلف موسی (ع) از عهد خویش با خضر (ع) (مطرح ساختن گرفتن مزد)، آغاز جدایی آن دو از هم بود .

قال لو شئت لتخذت . . . قال هذا فراق بینی و بینک

ص: 181

در باره این که «هذا» اشاره به چیست، احتمالاتی وجود دارد، از جمله این که اشاره به قول موسی (ع) باشد؛ یعنی، هذا القول سبب فراق بیننا

190- عهدشکنی یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 100 - 2،3،8

2- تاریخ یهود، آکنده از عهدشکنی و بی اعتنائی به پیمان های الهی است .

أو كلما عهدوا عهداً نبذوه فریق منهم

«نبذ» به معنای انداختن و رها کردن است و در آیه شریفه کنایه از شکستن و نقض کردن می باشد.

3- یهود، مورد توبیخ و سرزنش خداوند به جهت عهدشکنی و نقض پیمان های الهی

أو كلما عهدوا عهداً نبذوه فریق منهم

استفهام در «أو كلما...» انکار توبیخی است.

8- رواج عهدشکنی در میان یهود، نشانه فقدان ایمان در اکثریت آنان است .

أو كلما عهدوا عهداً نبذوه فریق منهم بل اکثرهم لایؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نساء - 4 - 154 - 3،13

3- نقض میثاق از سوی یهود، سبب شد تا خداوند بر آنان خشم گیرد و کوه طور را بر سر آنان بالا برد .

ورفعنا فوقهم الطور بمیثقهم

برداشت فوق بر این اساس است که نقض میثاق و تصمیم بر ادامه نقض میثاق علت برافراشتن کوه طور باشد؛ بنابراین جمله «ورفعنا...» یعنی بدان سبب که پیمان الهی را شکستند و تصمیم بر ادامه پیمان شکنی داشتند، به عنوان تهدید، کوه طور را بر سر آنان بالا برده و مسلط ساختیم.

13- وجود زمینه های تخلف و پیمان شکنی در یهود

وأخذنا منهم میثاقاً غلیظاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 155 - 9

1 - یهود ، مردمی پیمان شکن و قاتل پیامبران

فبما نقضهم ميثقهم وكفرهم بايت الله وقتلهم الأنبياء بغير حق

9 - یهود ، مورد نفرین و غضب خداوند به سبب پیمان شکنی ، انکار آیات الهی و کشتن پیامبران

فبما نقضهم ميثقهم . . . وقتلهم الأنبياء

برداشت فوق بر این اساس است که «بما نقضهم . . .» به قرینه آیات مشابه، متعلق به فعلی محذوف همانند «لعناهم» باشد.

ص: 182

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 162 - 7

7 - عالمان ژرفنگر یهود ، خواسته نابجا از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) نداشته و از صفات زشت و اعمال ناروای یهودیان (پیمان شکنی ، انکار آیات الهی و . . .) بر حذر بودند .

يسئلك أهل الكتب . . . لكن الرسخون في العلم منهم و المؤمنون يؤمنون

خداوند در آیه 153 تا آیه مورد بحث بهانه گیریها و صفات زشت اهل کتاب و به خصوص یهودیان را بیان نموده و آیه مورد بحث با کلمه «لکن» مؤمنان واقعی و عالمان ژرفنگر را، استثنا کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 8

8 - هشدار خداوند به یهودیان نسبت به شکستن پیمان الهی

فبما نقضهم ميثقهم لعنهم و جعلنا قلوبهم قسية

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 51 - 7,8

7 - یهود و نصارا هرگز به تعهدات و روابط خویش با مسلمانان پایبند نخواهند بود .

بعضهم أولياء بعض

8 - پایبند نبودن یهود و نصارا به تعهدات خویش نسبت به مسلمانان ، فلسفه حرمت ایجاد روابط با آنان

لا تتخذوا اليهود و النصرى أولياء بعضهم أولياء بعض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 12

12 - یهودیان به تورات و پیمان های الهی پایبند نبودند .

ألم يؤخذ عليهم ميثق الكتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 3،10

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) بارها از یهودیان پیمان گرفت و آنان همواره پیمان خویش را شکستند .

الذین عهدت منهم ثم ینقضون عهدهم فی کل مره

برخی برآند که مراد از «الذین عهدت» مشرکان مکه هستند، ولی مشهور مفسران گفته اند مقصود یهودیانی هستند که در عصر بعثت در اطراف مدینه سکونت گزیده بودند.

10 - بی پروایی یهودیان کفرپیشه از پیمان شکنی های مکرر

و هم لایتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 183

6 - پندار غلبه بر خدا با کفرورزی و تمرد از دستورات او و شکستن پیمان های پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پندار یهودیان کفرپیشه و اندیشه ای ناصواب

و لایحسبن الذین کفروا سبقوا

چنانچه در آیه 56 گذشت، مشهور مفسران برآند که مراد از نقض کنندگان پیمان در این بخش از آیات، یهودیان هستند. بنابراین یهودیان مصداق مورد نظر از «الذین کفروا» هستند.

191- عهدشکنی یهود با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 11

11 - یهودیان عصر بعثت بی هیچ ترس و پروایی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان، پیمانهایشان را نقض می کردند .

و هم لایتقون

برای فعل «یتقون» چندین متعلق می توان لحاظ کرد؛ از جمله ضمیر «ک» که خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد و یا کلمه ای همانند «المؤمنین».

192- عهدشکنی یهود با مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 11

11 - یهودیان عصر بعثت بی هیچ ترس و پروایی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان، پیمانهایشان را نقض می کردند .

و هم لایتقون

برای فعل «یتقون» چندین متعلق می توان لحاظ کرد؛ از جمله ضمیر «ک» که خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد و یا کلمه ای همانند «المؤمنین».

193- عهدشکنی یهود مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - یهودیان مدینه در عصر بعثت نمونه پست ترین جنبنندگان به سبب اصرارشان بر کفر و از میان بردن زمینه های ایمان در خویش و شکستن پیمانها

إن شر الدواب عندالله الذین کفروا .. الذین عهدت منهم ثم ینقضون عهدهم

ص: 184

194- فلسفه عهدشکنی با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 86 - 5

5 - دستیابی به مزایای دنیا، انگیزه آنان که پیمان های الهی را نادیده گرفته و آنها را نقض می کنند .

أولئك الذين اشتروا الحيوة الدنيا بالأخرة

195- کیفر عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 4,5

4 - گرفتاری بنی اسرائیل به لعن الهی و قساوت قلب ، کیفر پیمان شکنی آنان

فبما نقضهم ميثقهم لعنهم و جعلنا قلوبهم قسية

5 - لعن الهی (دوری از رحمت خداوند) و قساوت دل ، کیفر شکستن پیمان الهی

فبما نقضهم ميثقهم لعنهم و جعلنا قلوبهم قسية

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 9,14

9 - کینه و دشمنی دائمی مسیحیان با یکدیگر ، کیفر نقض پیمان و فراموشی تذکار های خداوند

و من الذين قالوا إنا نصری اخذنا ميثقهم فنسوا حظاً .. فاغرینا بینهم العداوه

14 - هشدار خداوند به مسلمانان با بیان مجازات یهود و نصارا به خاطر نقض پیمان الهی

فبما نقضهم ميثقهم .. و من الذين قالوا إنا نصری اخذنا ميثقهم فنسوا

بیان مجازات مسیحیان و یهودیان به خاطر پیمان شکنی آنان پس از «اذکروا .. ميثقه» (ای مسلمین پیمان الهی را به یاد داشته باشید)،

هشدار است به مسلمانان که مبادا همانند اهل کتاب پیمان الهی را نقض کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - پندار رهایی از مجازات نقض میثاق و تکذیب و کشتن انبیا، از باور های بی اساس بنی اسرائیل

لقد اخذنا میثاق بنی اسرائیل . . . و حسبوا الا تکون فتنه

در برداشت فوق «فتنه» به معنای عذاب گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 185

12 - بخل ، روی گردانی از حق ، پیمان شکنی و دروغ ، گناه و دارای کیفر

فلما آتاهم .. بخلوا به و تولوا ... بما أخلفوا الله ... و بما كانوا يكذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 15

15 - یعقوب (ع) فرزنداناش را به مجازات های الهی در صورت شکستن سوگند و پیمانشان ، هشدار داد .

قال الله على ما نقول وکیل

سیاق آیه دلالت دارد که غرض یعقوب (ع) از وکیل قرار دادن خداوند و توجه دادن فرزنداناش به وکالت او ، هشدار دادن آنان به مجازات الهی است.

196- کیفر عهدشکنی با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 19,21

19 - سزای یهودیانی که پیمان های الهی را نقض کردند ، خواری و خفت در دنیا است .

إذ أخذنا ميثقكم .. فما جزاء من يفعل ذلك منكم إلا خزي في الحيوه الدنيا

«ذلک» اشاره به همه کارهایی است که آیه شریفه از یهودیان نقل کرد و آنها را ناپسند شمرد؛ از جمله: پایبند نبودن به پیمانهای الهی، کشتن همکیشان و ..

21 - شدیدترین عذاب های اخروی ، کیفر یهودیانی است که پیمان های الهی را شکستند .

إذ أخذنا ميثقكم .. و يوم القيامة يردون إلى أشد العذاب

اضافه «أشد» (سخت ترین) به «العذاب» اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی، «العذاب الأشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 86 - 4

4 - نقض کنندگان پیمان های الهی ، از سرای آخرت و نعمت های آن نصیبی نخواهند داشت .

إذ أخذنا ميثقكم .. أولئك الذين اشتروا الحيوه الدنيا بالأخره

«أولئك» اشاره به همه گروههایی است که در آیه قبل، اعمال و رفتار ناپسندشان بیان شد؛ از جمله: نقض کنندگان پیمان الهی، قاتلان همکیشان و ..

197- گناه با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 186

1- سوداگری با عهد و پیمان الهی وزیر پا نهادن آن در برابر بهای ناچیز دنیوی، ممنوع و گناهی نابخشودنی است.

و لاتتخذوا أيمانكم دخلاً... و لكم عذاب عظیم . و لاتتثروا بعهد الله ثمناً قليلاً

ممنوعیت سوداگری با عهد و پیمان الهی، از نهی «لاتتثروا» و بزرگ بودن گناه آن، از ذیل آیه قبل (و لكم عذاب عظیم) - که به عذاب بزرگ تهدید شدند - استفاده می شود.

198- گناه عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 64 - 4

4 - خداوند، گناه پیمان شکنی بنی اسرائیل را بخشود .

فلولا فضل الله عليكم و رحمته

شمول فضل و رحمت الهی پس از بیان خطا و گناه، کنایه از عفو و گذشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 77 - 12

12 - بخل، روی گردانی از حق، پیمان شکنی و دروغ، گناه و دارای کیفر

فلما آتاهم... بخلوا به و تولوا... بما أخلفوا الله... و بما كانوا يكذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 16

16- شکستن سوگند و وفا نکردن به پیمان های الهی، گناه و موجب عقوبت از ناحیه خداوند است .

الله على ما تقول وکیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 13

13- « دخل عمرو بن عبید علی ابی عبدالله (ع) فلما سلّم و جلس . . . قال : أحبّ أن أعرف الكبائر من کتاب الله عزوجل ، فقال : . . . منها : . . . نقض العهد و قطيعه الرحم لأن الله عزوجل يقول : « أولئك لهم اللعنه و لهم سوء الدار » . . . ;

عمرو بن عبید بر امام صادق(ع) وارد شد و بعد از سلام نشست . . . و گفت: دوست دارم گناهان کبیره را از کتاب خدا بشناسم، پس حضرت فرمود: . . . یکی از آن گناهان . . . عهدشکنی و قطع رحم است ; چون خداوند عزوجل می فرماید: أولئك لهم اللعنه و لهم سوء الدار . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 46 - 1

ص: 187

1 - عظمت گناه پیمان شکنی در بینش الهی

و كانوا یصرون علی الحنث العظیم

«حنث» در مطلق گناه و نیز خصوص شکستن پیمان و خلف قسم به کار می رود. گفتنی است که توصیف «حنث» به وصف «عظیم»، بیانگر آن است که شکستن پیمان در همه موارد گناهی بزرگ است.

199- گواهان عهدشکنی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 11 - 8

8- گواهی خداوند بر ماهیت دروغ پرداز منافقان و بی تعهدی آنان در قبال هر پیمان

و الله یشهد انهم لکذبون

200- مبارزه با عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 100 - 6

6- مسؤولیت همه افراد یک ملت در برابر عهدشکنی گروهی از آنان *

أو کلما عهدوا عهداً نبذه فریق منهم

آیه شریفه، همه یهودیان را به خاطر عهدشکنی گروهی از ایشان ملامت کرده است و این بیانگر آن است که وظیفه شناسان باید با امر به معروف و نهی از منکر و... دیگران را از عهد شکنی بازدارند و گر نه سزاوار ملامت هستند.

201- محمد (صلی الله علیه و آله) و عهدشکنی یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 7

7 - خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را بر روحیه پیمان شکنی یهودیان عصر خویش آگاه ساخت.

ثم ینقضون عهدهم فی کل مره

به کارگیری فعل مضارع «ینقضون» به جای فعل ماضی، با اینکه سیاق آیه اقتضا می کرد که گفته شود «ثم نقضوا»، اشاره به این است که

پیمان شکنی یک حالت مستمر برای یهودیان است.

ص: 188

202- ممنوعیت عهدشکنی با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 1

1- سوداگری با عهد و پیمان الهی و زیر پا نهادن آن در برابر بهای ناچیز دنیوی، ممنوع و گناهی نابخشودنی است.

و لاتتخذوا أیمانکم دخلاً... و لکم عذاب عظیم . و لاتشتروا بعهد الله ثمناً قليلاً

ممنوعیت سوداگری با عهد و پیمان الهی، از نهی «لاتشتروا» و بزرگ بودن گناه آن، از ذیل آیه قبل (و لکم عذاب عظیم) - که به عذاب بزرگ تهدید شدند - استفاده می شود.

203- منشأ عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 32 - 3

3 - خیانت در امانت و پیمان شکنی، نشانه ضعف ایمان

و الذین هم لأمن-تهم و عهدهم رعون

204- موارد عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 3

3 - ادعای الوهیت برای مسیح (ع)، مصداقی روشن از نقض پیمان مسیحیان با خدا

لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 3

3 - ادعای الوهیت برای مسیح (ع) مصداقی روشن از نقض پیمان مسیحیان با خدا

لقد اخذنا ميثق بني اسرائيل... لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مريم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 189 - 3

3 - توجّه به مالکیت و فرمانروایی مطلق خداوند، زمینه پرهیز از شکستن میثاق، کتمان حقایق، دین فروشی و خودپسندی

ص: 189

و اذ اخذ الله ميثاق الذين اوتوا الكتب لتبيننه . . . ولا تكتمونه ... و اشتروا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 92 - 17

17 - اهتمام اسلام به رعايت عهد و پيمان و لزوم پيشگيري از زمينه هاي نقض آن *

و ان كان من قوم بينكم و بينهم ميثاق فديه مسلّمه الى اهله و تحرير رقبه مؤمنه

از تقديم حكم ديه بر آزادسازي برده در مورد كافران همپيمان (با آنكه در مورد مسلمانان آن را در رتبه دوّم قرار داد)، احتمالا چنين برمی آيد كه پرداخت ديه در رعايت و حفظ پيمان مؤثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 7 - 15

15 - اعتقاد به علم همه جانبه الهی ، زمينه ساز تقواپيشگي و پرهيز از نادیده گرفتن پيمان های الهی

و اذكروا نعمه الله عليكم و ميثقه . . . و اتقوا الله إنّ الله علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 91 - 10

10 - توجه انسان به احاطه علمی خداوند بر رفتارش ، مانع شكستن عهد و سوگند است .

و أوفوا . . . و لا تنقضوا ... إنّ الله يعلم ما تفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 92 - 17

17 - توجه و اعتقاد انسان به قیامت ، مانع پيمان شکنی وی خواهد شد .

و أوفوا بعهد الله . . . تتخذون أيمانكم دخلاً بينكم ... و ليبيّننّ لكم يوم القيم

تذکر خداوند به تبیین حقایق در قیامت، پس از طرح مسأله پيمان و سوگندشکنی، می تواند اشعار به مطلب فوق داشته باشد.

32 - توجه و باور به آگاهی خدا بر اعمال ، بازدارنده آدمی از گناهان و شکستن پیمان های اوست .

و ما اللّٰه بغفل عما تعملون

هدف از بیان آگاهی و نظارت خدا بر رفتار بندگان، این است که: آنان توجه به نظارت خدا داشته باشند تا از کردار ناروا پرهیز کنند. بنابراین توجه به آگاهی و نظارت خداوند چنین اقتضایی دارد.

ص: 190

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 9

9- توجه به پاداش برتر الهی ، مانع روی گردانی انسان از تعهدات خویش با خداوند است .

و لا تشترُوا بعهد الله .. إنما عند الله هو خير لكم إن كنتم تعلمون

207- موجبات عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 13 - 2

2 - کفر و گمراهی بنی اسرائیل به علت نقض پیمان های الهی

فمن كفر بعد ذلك منكم فقد ضل .. فيما نقضهم میثقتهم لعنهم

به مقتضای آیه قبل (و لقد اخذ الله .. فمن كفر بعد ذلك منكم فقد ضل سواء السبیل)، نقض میثاق الهی، کفر و گمراهی است. و آیه مورد بحث، بنی اسرائیل را نقض کننده پیمان الهی معرفی می کند.

208- ناپسندی عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 4

4- نقض پیمان ، بویژه پس از تأکید بر آن ، امری ناپسند و نکوهیده است .

الذین ینقضون عهد الله من بعد میثقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 4

4- نقض پیمان به ویژه پس از تأکید بر آن ، امری ناروا و نکوهیده است .

و الذین ینقضون عهد الله من بعد میثقه .. أولئک لهم اللعنه و لهم سوء الدار

«میثاق» در «من بعد میثاقه» مصدر و به معنای استحکام بخشیدن است و ضمیر در «میثاقه» به «عهد» بر می گردد. بنابراین «من بعد

میثاقه» ؛ یعنی ، پس از استحکام بخشیدن به عهد و تأکید بر پایندی به آن.

209- نیت عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 14

ص: 191

14 - لزوم پرهیز، حتی از قصد و نیت شکستن پیمان های خداوند *

و اذكروا نعمه الله عليكم و ميثقه . . . و اتقوا الله إن الله علیم بذات الصدور

ص: 192

1- عید غدیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 67 - 19

19 - اعلام ولایت علی (ع) در روز غدیر خم توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امر خداوند

یایها الرسول بلغ ما أنزل إليك من ربك

امام باقر(ع): ... فإوحى الله عزوجل إليه «يايها الرسول بلغ ما أنزل إليك من ربك ...» ... فقام بولايه على(ع) يوم غدیر خم ...

کافی، ج 1، ص 289، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 652، ح 291.

عید فطر

2- تکبیر عید فطر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 39

39 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «التکبیر فی العیدین واجب، اما فی الفطر ففی خمس صلوات یتبدأ به من صلاه المغرب ليله الفطر إلى صلاه العصر من يوم الفطر و هو ان يقال «الله اکبر، الله اکبر، لا إله إلا الله و الله اکبر، الله اکبر، و لله الحمد، الله اکبر علی ما هدانا، و الحمد لله علی ما أبلانا» لقوله عز و جل « و لتکملوا العده و لتکبروا لله علی ما هداکم» ...»؛

تکبیر در عید فطر و عید قربان واجب است؛ اما در عید فطر در هنگام نمازهای پنجگانه - که از نماز مغرب در شب عید فطر شروع می شود و تا نماز عصر در روز عید فطر ادامه می یابد - و تکبیر این است که بگوید «الله اکبر، الله اکبر...» و این [تکبیرها] به خاطر آن واجب است که خدای عز و جل فرموده: هدف این است که عدّه روزها را تکمیل نمائید و خدا را برای اینکه شما را هدایت کرده بزرگ شمارید ...».

ص: 193

3- نماز عید فطر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 15 - 10

10 - « قیل له (الصادق (ع)) « و ذکر اسم ربّه فصلی » قال خرج إلى الجبانه فصلی ;

به امام صادق(ع) گفته شد: [معنای] «و ذکر اسم ربّه فصلی» [چیست] فرمود: [یعنی] به سوی صحرا بیرون رود و نماز [عید] بخواند».

4- عید قربان

{عید قربان}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 3 - 15

15 - معاویه بن عمار گوید : « سألت أبا عبد الله (ع) عن يوم الحج الأكبر فقال : هو يوم النحر . . . ;

از امام صادق(ع) پرسیدم: روز حج اکبر چه روزی است؟ فرمود: روز عید قربان است . . . ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 5 - 20

20 - « عن أبي جعفر (ع) في قول الله : « فإذا انسلخ الأشهر الحرم فاقتلوا المشركين حيث وجدتموهم » قال : هي يوم النحر إلى عشر

مضين من شهر ربيع الآخر ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «فإذا انسلخ الأشهر الحرم . . .» روایت شده است: ماههای حرام، از روز عید قربان است تا ده روز از

ماه ربیع الآخر بگذرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 3 - 4

4 - « [في المجمع] قيل : الشفع يوم النحر والوتر يوم عرفه . . . و هي رواية جابر عن النبي (صلى الله عليه وآله) ;

[در مجمع البيان آمده است:] گفته شده که شفع روز «قربانی» و وتر روز «عرفه» است . . . و این روایت جابر از پیامبر(صلی الله علیه و

آله) است».

5- تكبير عيد قربان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 185 - 39

ص: 194

39 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «التكبير في العيدين واجب، اما في الفطر ففي خمس صلوات يبدأ به من صلاة المغرب ليله الفطر إلى صلاة العصر من يوم الفطر وهو ان يقال «الله اكبر، الله اكبر، لا إله إلا الله و الله اكبر، الله اكبر، و لله الحمد، الله اكبر على ما هدانا، و الحمد لله على ما أبلانا» لقوله عز و جل « و لتكملوا العده و لتكبروا لله على ما هداكم » . . . ;

تکبیر در عید فطر و عید قربان واجب است؛ اما در عید فطر در هنگام نمازهای پنجگانه - که از نماز مغرب در شب عید فطر شروع می شود و تا نماز عصر در روز عید فطر ادامه می یابد - و تکبیر این است که بگوید «الله اکبر، الله اکبر . . .» و این [تکبیرها] به خاطر آن واجب است که خدای عز و جل فرموده: هدف این است که عده روزها را تکمیل نمائید و خدا را برای اینکه شما را هدایت کرده بزرگ شمارید . . .».

6- روز عید قربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 3 - 6

6 - «عن النبي (صلى الله عليه وآله) أنه سُئل عن الشفع و الوتر فقال : يومان و ليله يوم عرفه و يوم النحر ، و الوتر ليله النحر ليله جُمع ;

از پیامبر (صلی الله علیه و آله) از شفع و وتر سؤال شد؛ آن حضرت فرمود: دو روز و یک شب است روز عرفه و روز قربانی و وتر شب قربانی است که شب مشعر است».

7- سوگند به عید قربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 9

9 - «عن عليّ (ع) قال : . . . و الشاهد يوم الجمعة و المشهود يوم النحر ;

از امام علی (ع) روایت شده که فرمود: شاهد روز جمعه و مشهود روز قربانی (دهم ذی الحجه) است».

8- شب عید قربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 3 - 6

6 - «عن النبي (صلى الله عليه وآله) أنه سُئل عن الشفع و الوتر فقال : يومان و ليله يوم عرفه و يوم النحر ، و الوتر ليله النحر ليله جُمع ;

از پیامبر (صلی الله علیه و آله) از شفع و وتر سؤال شد؛ آن حضرت فرمود: دو روز و یک شب است روز عرفه و روز قربانی و وتر شب

قربانی است که شبِ مشعر است».

ص: 195

9- نماز عید قربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 18

18 - لزوم تأخیر قربانی از نماز عید ، در عید قربان *

فصل لربك وانحر

تطبیق نماز و قربانی در آیه، بر نماز عید قربان و قربانی در آن، یکی از احتمالات موجود در این آیه است. عطف به «واو» گر چه بر ترتیب تصریح ندارد؛ ولی ترتیب ذکر می تواند بیانگر ترتیب واقعی باشد.

10- عید نوروز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 44 - 12

12- « عن الصادق (ع) انه قال : يوم النيروز هو اليوم الذي استوت فيه سفينة نوح (ع) على الجودي ؛

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: روز نوروز روزی است که کشتی نوح بر کوه جودی استقرار یافت».

ص: 196

1- آثار اجتناب از عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 16، 3

3- صلح و صفای اجتماعی، در گرو پرهیز اعضای جامعه از استهزا، عیب جویی و نسبت دادن عناوین زشت به یکدیگر

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ... لا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ... و لا تَلْمِزُوا أُنَّ

16 - صلح، برادری و صفای اجتماعی، در گرو پرهیز اعضای جامعه از استهزاگری، عیب جویی و نسبت دادن عناوین زشت به یکدیگر

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ... لا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ... و لا تَلْمِزُوا أُنَّ

2- آثار عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 13

13 - عیب جویی انسان از دیگران زمینه قرار گرفتن وی در معرض عیب جویی متقابل آنان *

و لا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ

چون عیب جویی از دیگران، باعث انگیزش آنان به اقدام متقابل می شود؛ پس در حقیقت عیب جویی از دیگران، عیب جویی از خود است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 16 - 3

3- تکذیب عمدی دین و ردائیل اخلاقی (همچون سوگند دروغ، پستی، عیب جویی، سخن چینی، مانع خیر شدن، گناه

پیشگی ، درشت خوئی و بی تباری) ، از زمینه های ابتلا به عذاب خفت بار الهی

فلاتنطع المكذبين . . . كل حلاف مهين . . . عتل بعد ذلك زنيماً . . . سنسمه على الخرطوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 8 - 3

3- غیبت ، عیب جوئی و انباشتن ثروت ، زمینه محبوس ماندن در آتشی مسلط و فراگیر در جهنم

إنها عليهم مؤصده

حرف «علی» در «علیهم»، بر احاطه و سلطه دلالت دارد.

3- افشای عیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 10

10 - خداوند ، شنوای سخنانی که بدی ها و زشتی های مردم را آشکار می کند و موجب هتک حرمت آنان گردد .

لايحب الله الجهر بالسوء . . . و كان الله سميعاً عليماً

4- تجزیه بدن عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 6 - 3

3 - خداوند ، مالک و صاحب اختیار آتشی است که در قیامت ، زراندوزان غیبت کننده و عیب جو را درهم می شکند .

و ما أدريك ما الحطمه . نار الله

«نار الله»، خبر است برای ضمیر محذوف که به «الحطمه» برمی گردد.

5- تهدید افشاگران عیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 12

12 - هشدار و تهدید خداوند به افشا کنندگان عیوب مردم و هتک کنندگان حرمت آنان

لا یحب الله الجهر بالسوء... وکان الله سمیعاً علیماً

توصیف خداوند به شنوایی و آگاهی، پس از بیان اوامر و نواهی، غالباً برای تهدید به کیفر و عقاب آورده می شود.

ص: 198

6- حرمت اطاعت از عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 2

2 - اطاعت و اجابت خواسته های افراد عیب جو ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ . . . همّاز

7- حرمت افشای عیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 3

3 - هتک حرمت و برملا ساختن عیب ها و نقایص مردم ، حرام و موجب ناخشنودی خداوند است .

لا یحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

ناخشنودی خداوند (لا یحب الله)، کنایه از نهی الهی و جعل حرمت است. گفتنی است که سخن و کلام در این مقام، خصوصیتی ندارد، بلکه مراد اظهار عیب دیگران است، البته این عمل غالباً با سخن و گفته صورت می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 1 - 3

3 - حرمت فاش کردن عیب های مردم ، در غیاب یا حضور آنان

ویل لكلّ همزه لمزه

وعده عذاب، نشانه حرمت است. «هُمَزَه» نزد برخی از اهل لغت به معنای کسی است که در غیاب دیگری از او خرده گیرد و «لمزه» به معنای کسی است که روی دیگران، عیب آنان را فاش کند. (مجمع البیان)

8- خدا و عیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 108 - 12

12 - خداوند از هر عیب و نقصی منزّه و از داشتن شریک میراست .

«سبحان» به معنای تسبیح (منزه دانستن از نقص و عیب) است. این کلمه مفعول مطلق برای فعل محذوف (اسبیح و یا نسبح) می باشد ; یعنی: اسبیح و یا نسبح الله تسبیحاً. از مصادیق مورد نظر برای عیب و نقص، شریک داشتن است. قابل ذکر است که جمله «سبحان الله» عطف بر «هذه سبیلی» است ; یعنی: «قل سبحان الله».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 6

6- خداوند منزّه از هر عیب و نقص و شایسته حمد و ستایش است .

و یسبح الرعد بحمده و الملائکه من خیفته

«تسبیح» (مصدر یسبح) به معنای منزّه دانستن از هر عیب و نقص است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 17 - 6

6 - خداوند ، تنزیه کننده خویش از هر عیب و نقصی است .

فسبحن الله حین تمسون و حین تصبحون

احتمال دارد «فسبحان الله» تفریع بر آیاتی باشد که در آنها، مشرکان، به دلیل عدم تفکر درباره مخلوقات خدا، توییح شده بودند و نیز آیاتی که در آنها دیدگاه مشرکان درباره انکار عالم آخرت (آیه 8) و قرار دادن شریک برای خدا آمده بود (آیه 13). در این آیه، خداوند خود را از چنین نسبت هایی منزّه اعلام می دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 74 - 1

1 - ساحت خداوند ، منزّه و مبرّا از هر عیب و نقص

فسبح باسم ربك العظيم

«تسبیح» به معنای تنزیه کردن از هر نقص و کاستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 96 - 2, 1

1 - ساحت خداوند ، منزّه و مبرّا از هر عیب و نقص است .

فسبح باسم ربك العظيم

«تسبیح»، به معنای تنزیه کردن از هر نقص و کاستی است.

2- برپا ساختن قیامت برای کیفر و پاداش، نمودی از کمال خداوند و میرا بودن ساحت او از هر نقص و کاستی

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ

تفریح «فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ» بر مطالب پیشین (فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ..) حاکی از مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 1 - 1

1 - ساحت خداوند، منزّه از هر عیب و نقص

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

ص: 200

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 10

10 - هر یک از مظاهر هستی، گواهی بر مبرّا بودن آفریدگار آن، از هر عیب و کاستی

یسَّبِحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

برداشت یاد شده، بدان اعتبار است که مراد از «تسبیح»، تسبیح وجودی و به زبان حال باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 1 - 1

1 - ساحت خداوند، منزّه و مبرّا از هر عیب و نقص است.

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

«تسبیح» (مصدر «سَبَّحَ») به معنای تنزیه و مبرّا کردن از نقص و کاستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 1 - 5

5 - ساحت خداوند، مبرّا از هر نقص و عیب

یسَّبِحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

«تسبیح» (مصدر «یسَّبَّحُ») به معنای تنزیه و مبرّا کردن از هر نقص و کاستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 1 - 2

2 - تمامی موجودات هستی، شاهدهی گویا بر منزّه بودن خداوند از هر عیب و نقص

یسَّبِحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

برداشت یاد شده، بر این اساس است که تسبیح در آیه شریفه، تسبیح تکوینی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - ساحت خداوند ، منزّه و مبرّا از هر عیب و نقص

فسبّح باسم ربّك

«تسبیح»، به معنای تنزیه کردن از هر نقص و عیب است.

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظّف به تسبیح خدا و اعلام مبرّا بودن او از هر عیب و نقص

فسبّح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 1 - 14, 13, 12, 9, 3, 2

2 - خداوند ، از هر عیب و نقصی مبرّا است .

ص: 201

سَبِّح اسم رَبِّكَ

لزوم منزه قرار دادن نام، بیانگر منزه بودن صاحب نام است.

3 - اعتراف به پاک بودن خداوند از هر عیب و نقصی، وظیفه ای الهی بر عهده همه انسان ها است.

سَبِّح اسم رَبِّكَ

خطاب «سَبِّح»، ممکن است ویژه پیامبر (صلی الله علیه و آله) نباشد؛ گرچه روی سخن با آن حضرت است؛ زیرا مفاد آیات قرآن بدون توجه به آیه های قبل و بعد نیز مراد بوده و در محتوای عام خود قابل تمسک هستند.

9 - باور به ربوبیت خداوند، زمینه ساز پرهیز از همراه ساختن نام او با هرگونه وصف ناشایست.

سَبِّح اسم رَبِّكَ

12 - اختصاص والاترین مقام ها به خداوند، دلیل لزوم تنزیه نام او از هر عیب و نقص است.

سَبِّح اسم رَبِّكَ الأَعْلَى

وصف «الأَعْلَى»، در مقام تعلیل برای «سَبِّح» است.

13 - ملاک شایستگی اسامی و اوصاف برای خداوند، دلالت آنها بر بی عیب بودن خداوند و سازگاری شان با مقام والای او است.

سَبِّح اسم رَبِّكَ الأَعْلَى

14 - خداوند، دارای نام هایی منزه از دلالت بر کمترین عیب و سازگار با مقام والای او است.

سَبِّح اسم رَبِّكَ الأَعْلَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 2 - 4

4 - نبودن افراط و تفریط در ساختار مخلوقات، دلیل لزوم تسبیح خداوند و اعتراف به دور بودن او از هر عیب و نقص

سَبِّح اسم رَبِّكَ .. الذی خلق فسوٰی

وصف «الذی ..»، بیانگر علت تسبیح است و حرف «فاء» در «فسوٰی» دلالت دارد که غرض اصلی از توصیف خداوند با جمله «خلق فسوٰی»، بیان تسویه است و ذکر خلقت، به عنوان مقدمه برای بیان تسویه می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 4 - 2

2 - توجّه به قدرت خداوند بر رویاندن گیاهان و به وجود آوردن چراگاه ها ، مایه منزه دانستن او از هر عیب و نقص و پیراستن نام او ، از هر وصف ناروا است .

سَبَّحِ اسْمِ . . . وَ الَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 5 - 4

4 - دور بودن خداوند از هر عیب و نقص ، در تغییرات و تحولات آفریده های او جلوه گر است .

سَبَّحِ . . . الَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى . فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 202

3 - خداوند ، مبرّا و منزّه از هر عیب و نقص و شایسته ستودن و تمجید کردن

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

6 - ستایشِ خداوند ، تنها با سخنی شایسته است که کمترین شائبه عیب شماری و تنقیص در آن نباشد .

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

حمد، زمانی می تواند وسیله تسبیح باشد که در الفاظ و عبارات های برگزیده آن، منزّه دانستن خداوند از عیب ها جلوه گر باشد.

9- ذلت عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 4 - 7

7 - غیبت کنندگان ، عیب جویان و زراندوزان ، مردمی خوار و بی ارزش در پیشگاه خداوند

همزه لمزه . الذی جمع مالاً... لینبذنّ

«نَبَذَ»، به معنای افکندن و دور انداختن چیزی، بر اثر بی اعتنایی به آن است. (مفردات)

10- رد خواسته های عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور پرهیز از اجابت خواسته های افراد عیب جو

و لا تطع کلّ... همّاز

«همّاز»، مرادف «عیّاب» و به معنای عیب جو است.

11- زمینه عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 13

13 - عیب جویی انسان از دیگران زمینه قرار گرفتن وی در معرض عیب جویی متقابل آنان *

ولا تلمزوا أنفسکم

چون عیب جویی از دیگران، باعث انگیزش آنان به اقدام متقابل می شود؛ پس در حقیقت عیب جویی از دیگران، عیب جویی از خود است.

ص: 203

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 2 - 2,4

2 - ثروت اندوزی، زمینه ساز تحقیر مردم و عیب جویی از آنان است.

ویل لكل همزه لمزه الذی جمع مالاً و عدده

4 - ذخیره سازی ثروت برای پیشگیری از حوادث احتمالی زندگانی، ناپسند و زمینه ساز ریشخند کردن و بدنام ساختن دیگران است.

ویل لكل همزه لمزه . الذی جمع مالاً و عدده

جمله «عدده»؛ یعنی، آن را ذخیره روزگار ساخت. (قاموس)

12- زمینه عیب جویی از مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 30 - 2

2 - عیب جویی از مؤمنان و اشاره های تمسخرآمیز به آنان و نشان دادن عیوب ایشان به دیگران، خوی ناپسند و برخاسته از گنه پیشگی است.

إنّ الذین أجرموا... و إذا مرّوا بهم يتغامزون

13- سرزنش عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 4

4 - وسیله تمسخر قرار دادن مشخصات جسمی و اخلاقی هر قوم، کاری نکوهیده و مورد نهی الهی است.*

لایسخر قوم من قوم

احتمال می رود واژه «قوماً»، اشاره به عیب جویی های گروهی باشد که معمولاً طایفه ای برای طایفه دیگر، شهری برای شهر دیگر و نژادی برای نژاد دیگر معمول می دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 3

3- عیب جوئی، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ .. همّاز

ص: 204

14- عوامل عیب جویی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 58 - 8

8 - منافع شخصی منافقان ، ملاک داوری آنان درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عامل طعن و خرده گیری از آن حضرت

و منهم من یلمزک فی الصدقت فإن أعطوا منها رضوا

15- عیب جوی از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 10

10 - شیوه دوگانه منافقان در عیب جویی از مؤمنان توانمند و مؤمنان تهیدست

الذین یلمزون المطوعین... فیسخرون منهم

برداشت فوق بر این اساس است که «یلمز» درباره توانمندان و «یسخرون» درباره تهیدستان باشد و ضمیر «منهم» به «الذین یجدون...» برگردد؛ یعنی، منافقان، مؤمنان توانمند و اهل انفاق را مورد طعن و مؤمنان تهیدست انفاقگر را مورد استهزا و ریشخند قرار می دادند.

16- عیب جویان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 1 - 2

2- جهنم ، جایگاه عیب جویان و غیبت کنندگان است .

ویل لکلّ . . . لمزه

«لَمْزًا» (مصدر «لمزه»)، به معنای غیبت کردن و تلاش برای کشف عیوب دیگران است (مفردات). «ویل» کلمه ای است که برای تهدید به عذاب به کار می رود. و نیز نام وادی یا چاه خاصی در جهنم و یا نام یکی از درهای آن می باشد. (قاموس)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 4 - 3

3- عیب جویان ، غیبت کنندگان ، سخن چینان ، بدگویان ، تمسخرکنندگان مردم و زراندوزان ، در آتش جهنم افکنده خواهند شد .

لينبذنّ في الحطمه

آيات بعد، بيانگر آن است که مراد از «حطمه»، آتش جهنم است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 205

3 - خداوند ، مالک و صاحب اختیار آتشی است که در قیامت ، زراندوزان غیبت کننده و عیب جو را درهم می شکند .

و ما أدريک ما الحطمه . نار الله

«نار الله»، خبر است برای ضمیر محذوف که به «الحطمه» برمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - احاطه آتش دوزخ بر قلب عیب جویان ، کیفری مناسب برای گناه افکار ناروای آنان درباره مردم

لمزه ... التي تطلع على الأفتده

17- عیب جویی از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - طعن و خرده گیری برخی از منافقان نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نحوه تقسیم صدقات

و منهم من یلمزک فی الصدقت

«لَمَزَ» (مصدر یلمز) به معنای غر زدن و خرده گرفتن است.

8 - منافع شخصی منافقان ، ملاک داوری آنان درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عامل طعن و خرده گیری از آن حضرت

و منهم من یلمزک فی الصدقت فإن أعطوا منها رضوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آزار پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عیب جویی از آن حضرت ، موضع گیری خصمانه در برابر خداست .

و منهم الذین یؤذون النبی ... من یحادد الله و رسوله

برداشت فوق بدان جهت است که خداوند، پس از بیان کارهای نادرست منافقان، از همه کارهای آنان با جمله «یحادد الله و رسوله» یاد

کرده است.

18- عیب جویی از مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 10،13

10 - شیوه دوگانه منافقان در عیب جویی از مؤمنان توانمند و مؤمنان تهیدست

الذین یلمزون المطّوعین . . . فیسخرّون منهم

ص: 206

برداشت فوق بر این اساس است که «یلمز» درباره توانمندان و «یسخرون» درباره تهیدستان باشد و ضمیر «منهم» به «الذین یجدون . . .» برگردد؛ یعنی، منافقان، مؤمنان توانمند و اهل انفاق را مورد طعن و مؤمنان تهیدست انفاقگر را مورد استهزا و ریشخند قرار می دادند.

13 - خرده گیری و مسخره کردن مؤمن گناهی بزرگ و در پی دارنده عذاب سخت الهی است .

فیسخرون منهم سخر الله منهم و لهم عذاب أليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 30 - 1

1 - گناه پیشگان کافر ، با چشمک زدن و اشاره به یکدیگر ، هنگام عبور بر مؤمنان نیکوکار ، به عیب جویی از آنان می پردازند .

و إذا مرّوا بهم يتغامزون

«غمز»؛ یعنی، عیب جویی از دیگران با پلک زدن و اشاره دست (مفردات راغب). ضمیر «مرّوا» به مجرمان برمی گردد. برخی احتمال داده اند که ضمیر به مؤمنان برگردد و مراد این باشد که هنگام عبور مؤمنان بر کافران، آنان با چشمک زدن و علامت دادن به یکدیگر به عیب جویی از مؤمنان می پردازند.

19- عیب جویی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 7

7 - عیب جویی و سخن چینی ، از ویژگی های کافران تکذیب کننده رسالت پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)

فلاتطع المكذّبين . . . همّاز مشاء بنمیم

20- عیب جویی مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 7

7 - عیب جویی و سخن چینی ، از ویژگی های کافران تکذیب کننده رسالت پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)

فلاتطع المكذّبين . . . همّاز مشاء بنمیم

21- عیب جویی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 58 - 4، 1

ص: 207

1 - طعن و خرده گیری برخی از منافقان نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نحوه تقسیم صدقات

و منهم من یلمزک فی الصدقت

«لَمَزَ» (مصدر یلمز) به معنای غر زدن و خرده گرفتن است.

4- رهبران جامعه اسلامی - هر چند عادل باشد - در معرض عیب جویی منافقان هستند .

و منهم من یلمزک فی الصدقت

وقتی که پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، با همه عدالت و پاکی اش، مورد طعن و ایراد منافقان قرار گیرد، دیگران نیز بی تردید از عیب جویی آنان در امان نخواهند بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 10

10 - شیوه دوگانه منافقان در عیب جویی از مؤمنان توانمند و مؤمنان تهیدست

الذین یلمزون المطوعین . . . فیسخرون منهم

برداشت فوق بر این اساس است که «یلمز» درباره توانمندان و «یسخرون» درباره تهیدستان باشد و ضمیر «منهم» به «الذین یجدون . . .» برگردد؛ یعنی، منافقان، مؤمنان توانمند و اهل انفاق را مورد طعن و مؤمنان تهیدست انفاقگر را مورد استهزا و ریشخند قرار می دادند.

22- عیب جویی منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 1

1 - طعن و خرده گیری منافقان صدر اسلام، از مؤمنانی که از سر میل و رغبت و بیش از مقدار واجب، انفاق می کردند .

الذین یلمزون المطوعین من المؤمنین . . . فیسخرون منهم

«لمز» (مصدر یلمزون) به معنای عیب جویی، خرده گیری و طعن است و «سخره» و «سخریه» (مصدر یسخرون) به معنای استهزا و ریشخند می باشد.

23- کیفر عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - جهنم ، جایگاه عیب جویمان و غیبت کنندگان است .

ویل لکلّ .. لمزه

«لَمْز» (مصدر «لمزه»)، به معنای غیبت کردن و تلاش برای کشف عیوب دیگران است (مفردات). «ویل» کلمه ای است که برای تهدید به عذاب به کار می رود. و نیز نام وادی یا چاه خاصی در جهنم و یا نام یکی از درهای آن می باشد. (قاموس)

ص: 208

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 7 - 4

4 - احاطه آتش دوزخ بر قلب عیب جویان ، کیفری مناسب برای گناه افکار ناروای آنان درباره مردم

لمزه ... التي تطلع على الأفئدة

24- کیفر عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 13

13 - خرده گیری و مسخره کردن مؤمن گناهی بزرگ و در پی دارنده عذاب سخت الهی است .

فیسخرون منهم سخر الله منهم و لهم عذاب أليم

25- گناه عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 13

13 - خرده گیری و مسخره کردن مؤمن گناهی بزرگ و در پی دارنده عذاب سخت الهی است .

فیسخرون منهم سخر الله منهم و لهم عذاب أليم

26- ممنوعیت اطاعت از عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 2

2 - اطاعت و اجابت خواسته های افراد عیب جو ، ممنوع و حرام است .

ولا تطع كل ... همّاز

27- ممنوعیت عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - ممنوعیت طعنه زدن به دیگران و عیب جویی از ایشان

ص: 209

و لا تلمزوا أنفسكم

«لمز» (مصدر «تلمزوا») به معنای عیب جوئی کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 10

10 - ممنوعیت تجسس و جستار، در عیوب و کاستی های زندگی مؤمنان

و لاتجسسوا

28- منشأ رفع عیب در موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 27 - 5

5 - خداوند، قادر به دفع امراض و رفع هرگونه نقص و عیب از موجودات است.

واحلل عقده من لسانی

29- ناپسندی عیب جوئی از مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 30 - 2

2 - عیب جوئی از مؤمنان و اشاره های تمسخرآمیز به آنان و نشان دادن عیوب ایشان به دیگران، خوی ناپسند و برخاسته از گنه پیشگی است.

إنّ الذین أجرموا... و إذا مرّوا بهم يتغامزون

30- نهی از عیب جوئی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 4

4 - وسیله تمسخر قرار دادن مشخصات جسمی و اخلاقی هر قوم، کاری نکوهیده و مورد نهی الهی است.*

احتمال می رود واژه «قوماً»، اشاره به عیب جویی های گروهی باشد که معمولاً طایفه ای برای طایفه دیگر، شهری برای شهر دیگر و نژادی برای نژاد دیگر معمول می دارند.

31- هشدار به افشاگران عیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 12

12 - هشدار و تهدید خداوند به افشا کنندگان عیوب مردم و هتک کنندگان حرمت آنان

لايحب الله الجهر بالسوء .. و كان الله سميعاً عليماً

توصیف خداوند به شنوایی و آگاهی، پس از بیان اوامر و نواهی، غالباً برای تهدید به کیفر و عقاب آورده می شود.

عیب جویان

32- تجزیه بدن عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 6 - 3

3 - خداوند ، مالک و صاحب اختیار آتشی است که در قیامت ، زراندوزان غیبت کننده و عیب جو را درهم می شکند .

و ما أدريك ما الحطمه . نار الله

«نار الله»، خبر است برای ضمیر محذوف که به «الحطمه» برمی گردد.

33- حرمت اطاعت از عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 2

2 - اطاعت و اجابت خواسته های افراد عیب جو ، ممنوع و حرام است .

و لا تطع كلّ .. همّاز

34- ذلت عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 4 - 7

7- غیبت کنندگان، عیب جویان و زراندوزان، مردمی خوار و بی ارزش در پیشگاه خداوند

همزه لمزه . الذی جمع مالاً... لینبذنّ

«تَبَذَ»، به معنای افکندن و دور انداختن چیزی، بر اثر بی اعتنایی به آن است. (مفردات)

ص: 211

35- رد خواسته های عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور پرهیز از اجابت خواسته های افراد عیب جو

و لاتطع کلّ... همّاز

«همّاز»، مرادف «عیّاب» و به معنای عیب جو است.

36- عیب جویان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 1 - 2

2 - جهنم، جایگاه عیب جویان و غیبت کنندگان است.

ویل لکلّ... لمزه

«لَمْزٌ» (مصدر «لمزه»)، به معنای غیبت کردن و تلاش برای کشف عیوب دیگران است (مفردات). «ویل» کلمه ای است که برای تهدید به عذاب به کار می رود. و نیز نام وادی یا چاه خاصی در جهنم و یا نام یکی از درهای آن می باشد. (قاموس)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 4 - 3

3 - عیب جویان، غیبت کنندگان، سخن چینان، بدگویان، تمسخرکنندگان مردم و زراندوزان، در آتش جهنم افکنده خواهند شد.

لینبذنّ فی الحطمه

آیات بعد، بیانگر آن است که مراد از «حطمه»، آتش جهنم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 6 - 3

3 - خداوند، مالک و صاحب اختیار آتشی است که در قیامت، زراندوزان غیبت کننده و عیب جو را در هم می شکند.

و ما أدريک ما الحطمه . نار الله

«نار الله»، خبر است برای ضمير محذوف که به «الحطمه» برمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 7 - 4

4 - احاطه آتش دوزخ بر قلب عیب جویان ، کیفری مناسب برای گناه افکار ناروای آنان درباره مردم

ص: 212

لمزه .. التي تطلع على الأفئدة

37- كيفر عيب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 1 - 2

2- جهنم ، جایگاه عیب جویان و غیبت کنندگان است .

ویل لکلّ .. لمزه

«لَمْزٌ» (مصدر «لمزه»)، به معنای غیبت کردن و تلاش برای کشف عیوب دیگران است (مفردات). «ویل» کلمه ای است که برای تهدید به عذاب به کار می رود. و نیز نام وادی یا چاه خاصی در جهنم و یا نام یکی از درهای آن می باشد. (قاموس)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 7 - 4

4- احاطه آتش دوزخ بر قلب عیب جویان ، کیفری مناسب برای گناه افکار ناروای آنان درباره مردم

لمزه .. التي تطلع على الأفئدة

38- ممنوعیت اطاعت از عیب جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 2

2- اطاعت و اجابت خواسته های افراد عیب جو ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ .. همّاز

عیب جویی

39- آثار اجتناب از عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 16، 3

3- صلح و صفای اجتماعی، در گرو پرهیز اعضای جامعه از استهزا، عیب جویی و نسبت دادن عناوین زشت به یکدیگر

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ... لَيْسَ خِرْقَةٌ مِنْ قَوْمٍ... وَلَا تَلْمِزُوا أَنْ

16- صلح، برادری و صفای اجتماعی، در گرو پرهیز اعضای جامعه از استهزاگری، عیب جویی و نسبت دادن عناوین زشت به یکدیگر

ص: 213

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَعْيُنِكُمْ . . . لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ ... وَلَا تَلْمِزُوا أَنْ

40- آثار عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 13

13 - عیب جویی انسان از دیگران زمینه قرار گرفتن وی در معرض عیب جویی متقابل آنان *

و لا تلمزوا أنفسکم

چون عیب جویی از دیگران، باعث انگیزش آنان به اقدام متقابل می شود؛ پس در حقیقت عیب جویی از دیگران، عیب جویی از خود است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 16 - 3

3 - تکذیب عمدی دین و رداییل اخلاقی (همچون سوگند دروغ، پستی، عیب جویی، سخن چینی، مانع خیر شدن، گناه پیشگی، درشت خوئی و بی تباری)، از زمینه های ابتلا به عذاب خفت بار الهی

فلا تطع المكذبین . . . كل حلاف مهين ... عتل بعد ذلك زنيماً ... سنسمه على الخرطوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 8 - 3

3 - غیبت، عیب جویی و انباشتن ثروت، زمینه محبوس ماندن در آتشی مسلط و فراگیر در جهنم

إنها عليهم مؤصده

حرف «علی» در «علیهم»، بر احاطه و سلطه دلالت دارد.

41- زمینه عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 13

13 - عیب جویی انسان از دیگران زمینه قرار گرفتن وی در معرض عیب جویی متقابل آنان *

ولا تلمزوا أنفسكم

چون عیب جویی از دیگران، باعث انگیزش آنان به اقدام متقابل می شود؛ پس در حقیقت عیب جویی از دیگران، عیب جویی از خود است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 214

2- ثروت اندوزی، زمینه ساز تحقیر مردم و عیب جویی از آنان است.

ویل لكل همزه لمزه الذی جمع مالاً و عدده

4- ذخیره سازی ثروت برای پیشگیری از حوادث احتمالی زندگانی، ناپسند و زمینه ساز ریشخند کردن و بدنام ساختن دیگران است.

ویل لكل همزه لمزه . الذی جمع مالاً و عدده

جمله «عدده»؛ یعنی، آن را ذخیره روزگار ساخت. (قاموس)

42- زمینه عیب جویی از مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 30 - 2

2- عیب جویی از مؤمنان و اشاره های تمسخرآمیز به آنان و نشان دادن عیوب ایشان به دیگران، خوی ناپسند و برخاسته از گنه پیشگی است.

إن الذین أجزموا... و إذا مرّوا بهم يتغامزون

43- سرزنش عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 4

4- وسیله تمسخر قرار دادن مشخصات جسمی و اخلاقی هر قوم، کاری نکوهیده و مورد نهی الهی است.*

لایسخر قوم من قوم

احتمال می رود واژه «قوماً»، اشاره به عیب جویی های گروهی باشد که معمولاً طایفه ای برای طایفه دیگر، شهری برای شهر دیگر و نژادی برای نژاد دیگر معمول می دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 3

3- عیب جویی، صفتی مذموم و ناپسند

ولاطع كلّ... همّاز

ص: 215

44- عوامل عیب جویی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 58 - 8

8 - منافع شخصی منافقان ، ملاک داوری آنان درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عامل طعن و خرده گیری از آن حضرت

و منهم من یلمزک فی الصدقت فإن أعطوا منها رضوا

45- عیب جویی از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 58 - 1,8

1 - طعن و خرده گیری برخی از منافقان نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نحوه تقسیم صدقات

و منهم من یلمزک فی الصدقت

«لَمَزَ» (مصدر یلمز) به معنای غر زدن و خرده گرفتن است.

8 - منافع شخصی منافقان ، ملاک داوری آنان درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عامل طعن و خرده گیری از آن حضرت

و منهم من یلمزک فی الصدقت فإن أعطوا منها رضوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 63 - 3

3 - آزار پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عیب جویی از آن حضرت ، موضع گیری خصمانه در برابر خداست .

و منهم الذین یؤذون النبی . . . من یحادد الله ورسوله

برداشت فوق بدان جهت است که خداوند، پس از بیان کارهای نادرست منافقان، از همه کارهای آنان با جمله «یحادد الله ورسوله» یاد کرده است.

46- عیب جویی از مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - شیوه دوگانه منافقان در عیب جویی از مؤمنان توانمند و مؤمنان تهیدست

الذین یلمزون المطّوعین . . . فیسخرون منهم

برداشت فوق بر این اساس است که «یلمز» درباره توانمندان و «یسخرون» درباره تهیدستان باشد و ضمیر «منهم» به «الذین یجدون . . .» برگردد؛ یعنی، منافقان، مؤمنان توانمند و اهل انفاق را مورد طعن و مؤمنان تهیدست انفاقگر را مورد استهزا و ریشخند قرار می دادند.

13 - خرده گیری و مسخره کردن مؤمن گناهی بزرگ و در پی دارنده عذاب سخت الهی است .

ص: 216

فیسخرون منهم سخر الله منهم و لهم عذاب أليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 30 - 1

1 - گناه پیشگان کافر ، با چشمک زدن و اشاره به یکدیگر ، هنگام عبور بر مؤمنان نیکوکار ، به عیب جویی از آنان می پردازند .

و إذا مرّوا بهم يتغامزون

«غمز»؛ یعنی، عیب جویی از دیگران با پلک زدن و اشاره دست (مفردات راغب). ضمیر «مرّوا» به مجرمان برمی گردد. برخی احتمال داده اند که ضمیر به مؤمنان برگردد و مراد این باشد که هنگام عبور مؤمنان بر کافران، آنان با چشمک زدن و علامت دادن به یکدیگر به عیب جویی از مؤمنان می پردازند.

47- عیب جویی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 7

7 - عیب جویی و سخن چینی ، از ویژگی های کافران تکذیب کننده رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

فلاتطع المكذّبين . . . همّاز مشاء بنمیم

48- عیب جویی مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 7

7 - عیب جویی و سخن چینی ، از ویژگی های کافران تکذیب کننده رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

فلاتطع المكذّبين . . . همّاز مشاء بنمیم

49- عیب جویی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 58 - 4, 1

1 - طعن و خرده گیری برخی از منافقان نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نحوه تقسیم صدقات

و منهم من يلمزك في الصدقت

«لَمَزَ» (مصدر يلمز) به معنای غر زدن و خرده گرفتن است.

4- رهبران جامعه اسلامی - هر چند عادل باشد - در معرض عیب جویی منافقان هستند .

ص: 217

و منهم من يلمزك في الصدقت

وقتی که پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، با همه عدالت و پاکی اش، مورد طعن و ایراد منافقان قرار گیرد، دیگران نیز بی تردید از عیب جویی آنان در امان نخواهند بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 10

10 - شیوه دوگانه منافقان در عیب جویی از مؤمنان توانمند و مؤمنان تهیدست

الذین یلمزون المطوعین . . . فیسخرون منهم

برداشت فوق بر این اساس است که «یلمز» درباره توانمندان و «یسخرون» درباره تهیدستان باشد و ضمیر «منهم» به «الذین یجدون . . .» برگردد؛ یعنی، منافقان، مؤمنان توانمند و اهل انفاق را مورد طعن و مؤمنان تهیدست انفاقگر را مورد استهزا و ریشخند قرار می دادند.

50- عیب جویی منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 1

1 - طعن و خرده گیری منافقان صدر اسلام، از مؤمنانی که از سر میل و رغبت و بیش از مقدار واجب، انفاق می کردند .

الذین یلمزون المطوعین من المؤمنین . . . فیسخرون منهم

«لمز» (مصدر یلمزون) به معنای عیب جویی، خرده گیری و طعن است و «سخره» و «سخریه» (مصدر یسخرون) به معنای استهزا و ریشخند می باشد.

51- کیفر عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 13

13 - خرده گیری و مسخره کردن مؤمن گناهی بزرگ و در پی دارنده عذاب سخت الهی است .

فیسخرون منهم سخر الله منهم و لهم عذاب أليم

52- گناه عیب جویی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

7 - توبہ - 9 - 79 - 13

ص: 218

13 - خرده گیری و مسخره کردن مؤمن گناهی بزرگ و در پی دارنده عذاب سخت الهی است .

فیسخرون منهم سخر الله منهم و لهم عذاب أليم

53- ممنوعیت عیب جوئی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 10

10 - ممنوعیت طعنه زدن به دیگران و عیب جوئی از ایشان

و لا تلمزوا أنفسکم

«لمز» (مصدر «تلمزوا») به معنای عیب جوئی کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 10

10 - ممنوعیت تجسس و جستار ، در عیوب و کاستی های زندگی مؤمنان

و لاتجسسوا

54- ناپسندی عیب جوئی از مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 30 - 2

2 - عیب جوئی از مؤمنان و اشاره های تمسخرآمیز به آنان و نشان دادن عیوب ایشان به دیگران ، خوی ناپسند و برخاسته از گنه پیشگی است .

إنّ الذین أجرموا .. و إذا مرّوا بهم یتغامزون

55- نهی از عیب جوئی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 4

4 - وسیله تمسخر قرار دادن مشخصات جسمی و اخلاقی هر قوم، کاری نکوهیده و مورد نهی الهی است . *

لایسخر قوم من قوم

احتمال می رود واژه «قوماً»، اشاره به عیب جویی های گروهی باشد که معمولاً طایفه ای برای طایفه دیگر، شهری برای شهر دیگر و نژادی برای نژاد دیگر معمول می دارند.

ص: 219

11- عیسی (ع)

1- عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 42 - 16

16 - مریم، زنی که از میان زنان جهان، برای زادن عیسی بدون پدر برگزیده شد.

و اصفیک علی نساء العالمین

امام باقر (ع) در معنی آیه فوق فرمود: .. اصفیک لولاده عیسی من غیر فحل.

مجمع البیان، ج 2، ص 746؛ نورالثقلین، ج 1، ص 336، ح 130.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 45 - 7

7 - مریم، مادری ارزشمند و افتخارآفرین برای عیسی (ع) *

عیسی ابن مریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 47 - 12، 1، 2

1 - شگفتی مریم از بشارت اعطای عیسی (ع)، به او به اینکه مردی با او تماس نداشته است.

قالت ربّ ائی یکون لی ولد ولم یمسنی بشر

2 - طلب آگاهی مریم از خداوند، در مورد چگونگی اعطای مسیح به وی

قالت ربّ ائی یکون لی ولد

کلمه «ائی»، علاوه بر اشاره به شگفتی، معنای کیفیت را نیز دربردارد.

12 - اراده قطعی خدا در مورد اعطای عیسی (ع) به مریم، بدون تماس بشری با او

كذلك الله يخلق ما يشاء

ص: 220

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 15

15 - شیوع بیماری کوری مادرزاد و پیسی ، در زمان حضرت عیسی (ع) *

و أبریء الاکمه و الابرص

شفای کوری و پیسی از میان تمام بیماریهایی که در آن زمان قابل علاج نبود، حکایت از شیوع این دو بیماری در آن زمان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 56 - 3

3 - عدم تبعیت یهود از حضرت عیسی (ع) ، موجب عذاب سخت آنان در دنیا و آخرت

فاما الذین کفروا فاعذبهم عذاباً شديداً فی الدنيا و الاخره

مصدق مورد نظر از جمله «فاما الذین کفروا»، کافران به حضرت عیسی (ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 57 - 10

10 - کافران به عیسی (ع) (یهودیان) ، ظالم و محروم از محبت خداوند هستند .

فاما الذین کفروا . . . و الله لا یحبّ الظالمین

از مصادیق مورد نظر از کلمه «الظالمین»، به قرینه آیات قبل، یهودیانی هستند که به حضرت عیسی (ع) ایمان نیاوردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 61 - 4

4 - احتجاج و لجاجت نصارا با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پس از اقامه برهان برای آنان در مورد حضرت عیسی (ع)

فمن حاجک فیہ من بعد ما جاءک من العلم فقل تعالوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 62 - 1، 4

1 - تنها آنچه در قرآن درباره حضرت عیسی (ع) بیان شد، حق است؛ نه آنچه مسیحیان می‌پندارند.

انّ هذا لهو القصص الحق

حَصْر، از ضمیر فصل استفاده شده و قصر در این جمله، قصر قلب است.

4 - نفی الوهیت از حضرت مسیح

انّ مثل عیسی عند الله کمثل ادم خلقه من تراب .. و ما من اله الا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 63 - 7

7 - اعتقاد به الوهیت حضرت مسیح (ع) و عدم پذیرش توحید، برخاسته از افساد و تباهیگری *

ص: 221

فان تولوا فانّ الله عليم بالمفسدين

احتمال دارد کلمه «بالمفسدين»، اشاره به علت و زمینه شرک باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 64 - 7

7 - نفی الوهیت حضرت مسیح (ع)

و لا نشرك به شيئاً

جمله «و لا نشرك ..»، تعریض به مسیحیان است.

2- آثار ولادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 23 - 13

13- اشتهار مریم (س) به عفت و پاکدامنی در بین مردم، فزاینده نگرانی او از بازتاب منفی تولد عیسی (ع) در افکار عمومی جامعه

یلیتنی متّ قبل هذا و كنت نسیاً منسیاً

«نَسِیاً»، چیزی است که اهمیت چندانی ندارد، گرچه هنوز از خاطرها محو نشده باشد (مفردات راغب). توصیف آن به «منسیاً» (فراموش شده) گویای آن است که صرف شایستگی برای فراموشی، مطلوب مریم نبوده؛ بلکه تحقق فراموشی را آرزو می کرده است. این آرزو نشان می دهد که آن حضرت، پیش از این به عنوان شخصیتی آبرومند در جامعه مطرح بوده و از این که این حادثه بازتاب های منفی در مردم داشته باشد، نگران بوده است.

3- آسایش دنیوی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 10

10 - برخورداري حضرت عیسی و مریم (ع)، از امکانات و آسایش زندگی

و ءاوينهما إلی ربوه ذات قرار و معین

4- آفرینش عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 59 - 3

ص: 222

3- عیسی، همانند آدم (ع) مخلوق خداوند نه فرزند او.

انّ مثل عیسی عندالله کمثل ادم خلقه من تراب

چون این آیه پس از سرگذشت حضرت عیسی (ع) آمده است، اشاره به پندار مسیحیان و ردّ آن است که عیسی (ع) را به دلیل نداشتن پدر، فرزند خداوند می شمردند.

5- اجابت دعای عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 115 - 1

1 - تأکید خداوند بر اجابت دعای حضرت مسیح (ع) با فرو فرستادن مانده آسمانی بر حواریون .

قال الله انی منزلها علیکم

اسم فاعل «منزل» حکایت از تحقق نزول مانده دارد نه وعده به نزول آن در آینده یعنی همان گاه که خداوند اجابت دعوت مسیح (ع) را به وی اعلام کرد، مانده آسمانی نیز در حال نزول بسوی حواریون بود.

6- اجابت دعوت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 9

9 - حواریون به دعوت عیسی (ع)، پاسخ مثبت داده و برای یاری او اعلام آمادگی کردند .

قال الحواریون نحن أنصار الله

7- احترام عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 163 - 13

13 - عظمت و احترام ویژه عیسی (ع) در پیشگاه خداوند *

و أوحینا إلی . . . عیسی و ایوب و یونس و هرون و سلیمان

پیامبران شمرده شده پس از عیسی، از نظر زمان مقدم بر او هستند ولی خداوند وی را قبل از آنان ذکر کرده تا به عظمت ویژه وی اشاره

کند.

ص: 223

8- احزاب دوران عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 3

3- وجود گروه ها و احزاب مختلف اجتماعی و قومی در جامعه عصر عیسی (ع)

فاختلف الأحزاب من بینهم

جمله «فاختلف الأحزاب» گویای این نکته است که مردمان در عصر عیسی(ع)، به گروه ها و احزاب مختلفی تقسیم شده بودند که بعد از بعثت آن حضرت، گرفتار اختلافاتی نوین شدند.

9- اختلاف بنی اسرائیل دوران عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 1, 2

1- بنی اسرائیل، گرفتار اختلافات جدید پس از ظهور عیسی (ع)

فاختلف الأحزاب من بینهم

از فاء تفریع استفاده می شود که پس از ظهور عیسی(ع)، اختلافات نوینی (غیر از اختلافات قبل) بروز کرد.

2- شخصیت عیسی (ع)، مورد اختلاف بنی اسرائیل پس از بعثت آن حضرت *

و لَمَّا جَاءَ عِيسَى . . . فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ

برداشت باشد شده بدین احتمال است که مورد اختلاف، شخصیت عیسی(ع) بوده است که عده ای درباره ایشان اندیشه های غلوآمیز پیدا کردند و گروهی وی را به بدترین اتهامات متهم کردند.

10- اختلاف در عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 1

1- طایفه هایی از مردم زمان مریم، پیروان علی رغم سخنان روشن عیسی (ع) در باره او به اختلاف نظر و کشمکش پرداختند.

فاختلف الأحزاب من بینهم

با توجه به آیات گذشته که در باره فرزند مریم (س) بودن عیسی (ع) و نفی گزینش فرزند از جانب خداوند بود، چنین برمی آید که اختلاف طایفه ها و گروه ها در باره ماهیت حضرت مسیح (ع) بوده است.

11- اختلاف درباره عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 224

2- شخصیت عیسی (ع)، مورد اختلاف بنی اسرائیل پس از بعثت آن حضرت *

وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى... فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ

برداشت یا شد شده بدین احتمال است که مورد اختلاف، شخصیت عیسی (ع) بوده است که عده ای درباره ایشان اندیشه های غلوآمیز پیدا کردند و گروهی وی را به بدترین اتهامات متهم کردند.

12- اختلاف یهود دوران عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- ربوبیت الهی، محور اصلی اختلافات یهودیان در عصر عیسی (ع)

الذی تختلفون فیہ... إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ

از ارتباط این آیه با آیه قبل، به دست می آید که آنچه مورد اختلاف یهودیان بوده است، مسأله ربوبیت الهی می باشد.

13- استمداد عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- درخواست عیسی (ع) از بنی اسرائیل، برای یاری وی جهت حرکت به سوی خدا

قال من انصاری الی الله

13 - حواریون، تنها اجابت کنندگان دعوت عیسی (ع)، برای یاری وی در جهت حرکت به سوی خدا

من انصاری الی الله قال الحواریون نحن انصار الله

14- استهزای عبودیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- تأکید قرآن بر بندگی و عبودیت عیسی (ع) در برابر خداوند، مورد تمسخر و استهزای مشرکان

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمٌ مِّنْهُ يَصِدُّونَ

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که مراد از «لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا» تکیه قرآن بر بندگی عیسی باشد؛ به قرینه این که در آیات بعد (إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ) بر این مسأله تکیه شده است.

ص: 225

15- استهزای عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 3

3 - استهزای یهود نسبت به پیامبری حضرت عیسی (ع) *

وقولهم إنا قتلنا المسيح عیسی ابن مریم رسول الله

برداشت فوق مبتنی بر این است که «رسول الله» گفتار یهودیان باشد، بر این اساس به نظر می رسد اقرار آنان به رسالت عیسی (ع) به منظور تمسخر بوده است.

16- استهزای ولادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 3

3 - موضع گیری استهزاآمیز مشرکان مکه ، نسبت به بیان قرآن درباره تولد و زندگی عیسی بن مریم (ع)

ولما ضرب ابن مریم مثلاً إذا قومك منه يصدون

«صدید» (مصدر «یصدون») به معنای خندیدن و فریاد کشیدن و سر و صدا راه انداختن است. این امور معمولاً به هنگام استهزا، تحقق پیدا می کند.

17- اصرار بر الوهیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 20

20 - اصرار مسیحیان بر تثلیث و الوهیت مسیح (ع) علی رغم استدلال های روشن قرآن بر بطلان عقیده آنان

انظر کیف نبین لهم الایة ثم انظر انی یؤفکون

«یؤفکون» از مصدر «افک» به معنای بازگرداندن است. و «انی» به معنای کجا و چگونه است، بنابراین جمله «انظر انی یؤفکون» یعنی بنگر آنان - علی رغم بیان دلایلی روشن بر واهی بودن تثلیث و الوهیت مسیح (ع) - چگونه از حق منحرف می شوند و به کجا نگون می گردند.

18- اصرار به عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 32,34,35

ص: 226

32 - بنی اسرائیل در صدد آسیب رسانی به حضرت مسیح (ع) ، پس از مشاهده معجزات و دلایل روشن آن حضرت بر رسالت خویش

و اذ کففت بنی اسرائیل عنک اذ جثتهم بالبینت

مراد از «بینات» - به قرینه ذیل آیه (ان هذا الا سحر مبین) - معجزات عیسی (ع) است.

34 - خداوند ، نگه دارنده عیسی (ع) از آسیب بنی اسرائیل

و اذ کففت بنی اسرائیل عنک

35 - بنی اسرائیل در قلمرو و مخاطب رسالت حضرت مسیح (ع)

و اذ کففت بنی اسرائیل عنک اذ جثتهم بالبینت

19- اطاعت از عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 9

9 - بنی اسرائیل ، موظف به پیروی از عیسی (ع) در عصر رسالت آن حضرت

و جعلنه مثلاً لبنی اسرائیل

این که عیسی (ع) الگو و مثلی برای بنی اسرائیل قرار داده شده، نشانگر این حقیقت است که آنان موظف به پیروی از آن حضرت بوده اند.

20- اعتراف عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 1

1 - حضرت مسیح ، معترف به بندگی خویش برای خداوند در تمامی مراحل زندگی

لن یتستکف المسیح ان یکون عبداً لله

«استتکاف» به معنای امتناع کردن است.

21- اعجاز ولادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- تجلی عظمت و قدرت الهی در بارداری مریم (س) و تولد اعجاز آمیز عیسی (ع)

و جعلنها و ابنها آیه للعلمین

ص: 227

22- اقرار عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 8

8- حضرت عیسی (ع) همانند دیگر انسان ها، دارای تولد، مرگ و رستاخیز و خود معترف به آن است.

یوم ولدت و یوم أموت و یوم أُبعث حیًّا

23- الگوگیری از عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 8

8 - حضرت عیسی (ع)، نمونه و الگوی الهی برای بنی اسرائیل

و جعلنه مثلاً لبنی إسرئیل

24- الوهیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 79 - 3

3 - نفی الوهیت حضرت عیسی (ع) از سوی خداوند

انّ مثل عیسی عند اللّٰه .. (آیه 59) ما كان لبشر ان یؤتیه اللّٰه الكتاب

از مصادیق مورد نظر برای آیه شریفه، حضرت مسیح است؛ چون آیات قبل درباره اهل کتاب می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 14

14 - حضرت عیسی (ع)، مخلوق و مملوک خداست، نه خدا و فرزند خدا.

انما المسیح عیسی ابن مریم رسول اللّٰه و كلمته

برخی بر آنند که مراد از «کلمه اللّٰه» همان کلمه «کن» است که خداوند با آن مخلوقات را ایجاد می کند و از جمله با این کلمه، حضرت

مسیح(ع) را ایجاد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 31 - 28، 20، 11، 8، 7، 6، 3، 2، 1

ص: 228

1 - ادعای گروهی از مسیحیان به انحصار الوهیت در حضرت مسیح (ع)

قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مريم

2 - ادعای الوهیت برای مسیح (ع)، کفر است و مدعیان آن کافرند.

لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مريم

3 - ادعای الوهیت برای مسیح (ع)، مصداقی روشن از نقض پیمان مسیحیان با خدا

لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح

6 - فرزندی مسیح (ع) برای مریم (ع)، دلیلی بر خدا نبودن وی

قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مريم

نقل اعتراف مسیحیان به اینکه مسیح(ع) فرزند مریم است، برای توجه دادن آنهاست به این حقیقت که فرزند بودن (مخلوق بودن) با خدا بودن تنافی دارد.

7 - ادعای الوهیت مسیح (ع)، علی رغم اعتراف به فرزند بودن وی، تنها یک سخن است و نمی تواند اعتقاد قلبی باشد.

لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مريم

از اینکه ادعای آنان با لفظ «قالوا» (گفتند) بیان شده، نه با الفاظی همانند «امنوا» یا «اعتقدوا»، معلوم می شود این ادعا، شایستگی باور و اعتقاد قلبی را ندارد.

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور محاجه با مسیحیان مدعی الوهیت مسیح

الذين قالوا إنّ الله .. قل فمن يملك

11 - ناتوانی مسیح (ع) و مادرش و تمامی اهل زمین در برابر اراده الهی، دلیل بطلان ادعای الوهیت برای مسیح (ع)

لقد كفر الذين .. ان اراد ان يهلك المسيح ابن مريم و امه و من في الأرض جميعاً

20 - ادعای الوهیت برای مسیح (ع)، نشانه ضعف شناخت مسیحیان از خدا و قدرت مطلق اوست.

الذين قالوا .. و لله ملك السموت

28 - خلقت ویژه حضرت مسیح (ع)، نباید موجب پیدایش شبهه الوهیت در مورد وی گردد.

لقد كفر الذين .. يخلق ما يشاء

گویا جمله «یخلق ما يشاء»، در رد پندار کسانی است که به خاطر نحوه خاص آفرینش حضرت مسیح(ع)، قائل به الوهیت وی شدند.

31 - برخورد منطقی و استدلالی قرآن با مسیحیان ، در مورد پندار الوهیت برای مسیح (ع)

الذین قالوا إنّ الله هو المسيح .. و الله على كل شيء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 72 - 24، 21، 14، 13، 3، 2، 1

1 - اعتقاد گروهی از نصارا به انحصار الوهیت در مسیح (ع)

لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مريم

با توجه به اینکه آیه بعد نظر مسیحیان را درباره عیسی و خدایی او را به گونه ای دیگر غیر از انحصار الوهیت به وی مطرح ساخته معلوم می شود اعتقاد یاد شده در این آیه، باور برخی از مسیحیان بوده است نه همه آنان. در مجمع البیان آمده این عقیده فرقه «یعقوبیه» می باشد؛ آنان معتقد بودند که خداوند با مسیح در ذات متحد شد و یک چیز گشتند.

2 - کسانی که مسیح (ع) را خدا می پندارند ، بدون تردید کافرند .

ص: 229

لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح

3 - ادعای الوهیت برای مسیح (ع) مصداقی روشن از نقض پیمان مسیحیان با خدا

لقد اخذنا ميثق بني اسرائيل . . . لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مريم

13 - مسیحیان معتقد به الوهیت مسیح (ع) ، رویگردان از تعالیم آن حضرت

لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح . . . بيني اسرائيل اعبدوا الله

14 - مسیحیان معتقد به الوهیت مسیح (ع) مردمی کافر و مشرک

لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مريم . . . انه من يشرك بالله

21 - معتقدان به الوهیت مسیح (ع) محروم از بهشت و گرفتار به آتش دوزخ

قالوا إنّ الله هو المسيح . . . فقد حرم الله عليه الجنة مأويه النار

24 - باور به الوهیت مسیح (ع) ظلم است .

إنّ الله هو المسيح . . . و ما للظلمين من انصار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 74 - 2، 1

1 - دعوت خداوند از معتقدان به تثلیث و الوهیت مسیح (ع) ، برای استغفار و بازگشت به خدا

افلا يتوبون إلى الله ويستغفرونه

به قرینه آیات پیشین (قالوا ان الله هو المسيح . . . قالوا ان الله ثالث ثلثه) فاعل «یتوبون . . .» مسیحیان هستند و متعلق توبه و استغفار، عقیده به الوهیت مسیح (ع) و تثلیث می باشد.

2 - مسیحیان به خاطر پافشاری به عقاید باطل خویش (الوهیت مسیح (ع) و تثلیث) مورد توبیخ خداوند

لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح . . . افلا يتوبون إلى الله

استفهام توبیخی در «افلا يتوبون . . .» برای سرزنش مسیحیان بر ترک توبه و استغفار از عقاید کفرآمیز بکار رفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- پندار تثلیث و الوهیت مسیح (ع) و مادرش مریم ، مصداق روشن گزافه گویی و غلو مسیحیان در دین خویش

ياهل الكتب لاتغلوافي دينكم

از مصادیق مورد نظر از گزافه گویی مسیحیان - به قرینه آیات گذشته - اعتقاد آنان به تثلیث و الوهیت مسیح(ع) و مادرش مریم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 3,5

3 - مسیح (ع) و مادرش مریم خدایانی همتای خداوند جهان در پندار گروهی از مسیحیان

ءانت قلت للناس اتخذوني و امی الهین من دون الله

5 - پرستش مسیح (ع) و مادرش مریم و اعتقاد به الوهیت آنها ، خواسته حضرت عیسی (ع) ، در پندار باطل مسیحیان *

ءانت قلت للناس اتخذوني و امی الهین

ص: 230

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 118 - 1,5

1 - معتقدان و مدعیان الوهیت عیسی (ع) و مادرش مریم ، مستحق عذاب الهی

ان تعذبهم فانهم عبادک

5- خداوند ، اختیاردار عذاب و آمرزش معتقدان به الوهیت عیسی (ع) و مادرش مریم (ع) است .

ان تعذبهم . . . و إن تغفر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 31 - 13

13 - از امام باقر (ع) درباره آیه « اتخذوا احبارهم و رهبانهم ارباباً من دون الله و المسيح بن مریم » روایت شده است : « اما المسيح فعصوه و عظموه فی أنفسهم حتی زعموا انه اله و انه ابن الله و طائفه منهم قالوا ثالث ثلاثة و طائفه منهم قالوا هو الله . . . » ;

اما مسیح را نافرمانی کردند او را در اندیشه خود تا آن جا بزرگ دانستند که گمان کردند او معبود و فرزند خداست و گروهی از آنان گفتند: وی یکی از سه معبود است و گروهی گفتند: او خداست . . . » .

25- امداد به عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 110 - 7,8,9

7- حضرت مسیح بهره مند از پشتیبانی و تأیید خداوند در دوران حیات خویش

اذکر نعمتی علیک . . اذ ایدتک بروح القدس

اتصال دو جمله «تکلم الناس . . .» و «ایدتک . . .» بدون حرف عطف شاهد بر این است که جمله «تکلم الناس . . .» تفسیر جمله ایدتک است. و می رساند که عیسی (ع) در کودکی و بزرگسالی مورد تأیید خداوند بوده است.

8- جبرئیل (ع) ، پشتیبان عیسی (ع) ، از جانب خداوند

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کهلا

جمله «تکلم . . .» می رساند که سخنان و تعالیم عیسی (ع) در دوران حیات خویش برخاسته از کمکها و وساطت روح القدس بوده است

و چون ابلاغ وحی به تمامی پیامبران توسط جبرئیل انجام گرفته می توان گفت: روح القدس همان جبرئیل است.

9- برخورداری عیسی (ع) از تأیید و پشتیبانی خداوند از جمله نعمت های خاص و ارزانی شده بر وی

اذکر نعمتی علیک . . . اذ ایدتک بروح القدس

26- امکانات مادی عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 231

10 - برخورداری حضرت عیسی و مریم (ع)، از امکانات و آسایش زندگی

و آوینهما إلی ربوه ذات قرار و معین

27- امنیت اخروی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 3، 1

1- حضرت عیسی (ع) در گهواره، برخورداری خود را از سلامت و امنیت کامل، در مراحل تولد، مرگ و رستاخیز، اعلام کرد.

والسلم علیّ یوم ولدت و یوم أموت و یوم أُبعث حیّاً

«ال» در «السلام» برای استغراق خصوصیات است، یعنی سلام کامل جامع و دارای همه خصوصیات، از همین جهت این سلام با سلام در مورد حضرت یحیی (ع) از نظر خصوصیات متفاوت است.

3- سلامت و امنیت کامل برای عیسی (ع) در لحظه مرگ و هنگامه رستاخیز، تضمین شده و تغییر ناپذیر است.

والسلم علیّ . . . یوم أموت و یوم أُبعث حیّاً

28- امنیت دنیوی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 1

1- حضرت عیسی (ع) در گهواره، برخورداری خود را از سلامت و امنیت کامل، در مراحل تولد، مرگ و رستاخیز، اعلام کرد.

والسلم علیّ یوم ولدت و یوم أموت و یوم أُبعث حیّاً

«ال» در «السلام» برای استغراق خصوصیات است، یعنی سلام کامل جامع و دارای همه خصوصیات، از همین جهت این سلام با سلام در مورد حضرت یحیی (ع) از نظر خصوصیات متفاوت است.

29- انبیای بعد از عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 7

7- رسول اکرم (صلی اللہ علیہ و آلہ)، تنہا پیامبر مبعوث شدہ بعد از عیسی (ع)

و مَبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ

ص: 232

30- انبیای قبل از عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 2

2- تاریخ ، شاهد بعثت پی در پی پیامبران ، از زمان موسی (ع) تا ظهور عیسی (ع)

ثم قفینا علی ءاثرهم برسلنا

«تقفیه» (مصدر «قفینا») به معنای چیزی را به دنبال چیزی قرار دادن است. بنابراین «قفینا برسلنا»؛ یعنی، پیامبران خود را یکی پس از دیگری مبعوث کردیم.

31- انکار رسالت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 37,38

37- گروهی از بنی اسرائیل عصر عیسی (ع) ، رسالت وی را منکر و در زمره کافران بودند .

فقال الذین کفروا منهم ان هذا الا سحر مبین

38- انکار رسالت عیسی (ع) کفر است .

فقال الذین کفروا منهم ان هذا الا سحر مبین

32- انگیزه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 114 - 9

9- برجای ماندن نشانه و آیتی الهی در جامعه مسیحیت با نزول مائده آسمانی ، از انگیزه های مسیح برای درخواست آن از خداوند

أنزل علینا مائده من السماء تکون . . . آیه منک

33- اهداف عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - بهره مندی از رزق و روزی خداوند، از اهداف حضرت مسیح (ع)، در تقاضای مائده آسمانی

و ارزقنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 233

6 - رفع اختلافات دینی ، از اهداف عمده رسالت عیسی (ع)

لأبئین لکم بعض الذی تختلفون فیہ

34- اهل کتاب و عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 159 - 1,3

1 - همه اهل کتاب ، قبل از مرگ حضرت عیسی (ع) ، به او ایمان می آورند .

وإن من أهل الکتاب إلا لیؤمننّ به قبل موته

کلمه «ان» نافیه است و کلمه «احد» که مبتدای جمله است، حذف شده ؛ یعنی (ان احد من اهل الکتاب ..) و ضمیر در موته می تواند به «عیسی» ارجاع داده شود و می تواند به «احد» برگردانده شود، برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است. گفتنی است بنابراین احتمال مراد از «اهل کتاب» کسانی از آنان هستند که زمان ظهور وی را درک می کنند.

3 - همه اهل کتاب قبل از مرگشان ، رسالت حضرت مسیح (ع) را تصدیق خواهند کرد .

وإن من أهل الکتاب إلا لیؤمننّ به قبل موته

بدان احتمال که ضمیر در «موته» به «احد» که قبل از «من اهل» مقدر است برگردد. مؤید برداشت فوق فرمایش رسول خدا(صلی الله علیه و آله) است که درباره آیه فوق فرمود: ... انه لایموت رجل یفتی علی عیسی (ع) حتی یؤمن به قبل موته و یقول فیہ الحق حیث لاینفعه ذلک شیئا ....

تفسیر فرات کوفی، ص 116، ح 119، ذیل آیه؛ بحار الانوار، ج 6، ص 194، ح 44.

35- ایمان به تعالیم عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 136 - 4

4 - لزوم ایمان به تورات ، انجیل و احکام و معارف آسمانی اعطا شده به موسی و عیسی (ع)

ءامنا بالله .. و ما أوتى موسى و عيسى

36- ایمان به عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 159 - 1,3

1 - همه اهل کتاب ، قبل از مرگ حضرت عیسی (ع) ، به او ایمان می آورند .

ص: 234

وإن من أهل الكتب إلا ليؤمننّ به قبل موته

کلمه «ان» نافیه است و کلمه «احد» که مبتدای جمله است، حذف شده؛ یعنی (ان احد من اهل الكتاب ..) و ضمیر در موته می تواند به «عیسی» ارجاع داده شود و می تواند به «احد» برگردانده شود، برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است. گفتنی است بنابراین احتمال مراد از «اهل کتاب» کسانی از آنان هستند که زمان ظهور وی را درک می کنند.

3 - همه اهل کتاب قبل از مرگشان، رسالت حضرت مسیح (ع) را تصدیق خواهند کرد.

وإن من أهل الكتب إلا ليؤمننّ به قبل موته

بدان احتمال که ضمیر در «موته» به «احد» که قبل از «من اهل» مقدر است برگردد. مؤید برداشت فوق فرمایش رسول خدا (صلی الله علیه و آله) است که درباره آیه فوق فرمود: ... انه لا يموت رجل يفتري على عيسى (ع) حتى يؤمن به قبل موته و يقول فيه الحق حيث لا ينفعه ذلك شيئاً ....

تفسیر فرات کوفی، ص 116، ح 119، ذیل آیه؛ بحار الانوار، ج 6، ص 194، ح 44.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 111 - 1

1 - خداوند در الهام به حواریون پس از قصه مانده، آنان را به ایمان به خود و رسولش مسیح فراخواند.

و اذ اوحيت إلى الحواريون ان ءامنوا بي و برسولي

ظاهراً «اذ قال ..» در آیه بعد که بیانگر داستان نزول مانده آسمانی است ظرف برای «اوحیت» می باشد بنابراین مفاد آیه چنین می شود: الهام خداوند به حواریون پس از جریان مانده بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 112 - 5,7

5 - حواریون عیسی پیش از داستان مانده نیز از زمره مدعیان ایمان به رسالت عیسی (ع) بودند.

قال اتقوا الله ان كنتم مؤمنين

چنانچه «اتقوا الله» فرمان به پرهیز از درخواست معجزه ویژه باشد، مراد از ایمان در «ان كنتم مؤمنين» ایمان به رسالت عیسی (ع) خواهد بود.

7- حواریون عیسی خواهان معجزه ای ویژه (نزول مائده آسمانی) علی رغم ادعای ایمان به رسالت مسیح (ع)

هل يستطيع ربك ان ينزل علينا مائده من السماء قال اتقوا الله ان كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 2

2- یقین به رسالت عیسی (ع) و تبلیغ آن با گواه بودن بر نزول مائده از انگیزه های حواریون برای درخواست مائده آسمانی

و نکون علیها من الشهدین

ص: 235

37- ایمان عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 51 - 2

2 - عیسی (ع) ، خود را چون همه مردم ، موجودی نیازمند به ربوبیت خدا می دانست .

انّ الله ربّي وربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 61 - 17

17 - نصارا علی رغم ادعای الوهیت حضرت عیسی (ع) و فرزندى او برای خداوند ، خود به آن اعتقاد نداشتند .

انّ مثل عیسی . . . فنجعل لعنت الله على الكاذبين

مراد از «الكاذبين»، مسیحیان هستند و نسبت کذب به آنان، نشانگر این است که آنان به ادعای خود اعتقاد نداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 11

11 - علم و ایمان حضرت عیسی (ع) و فرشتگان مقرب الهی به قیامت و محشور شدن به پیشگاه خداوند ، مانع استکبار آنان از بندگی خدا

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله ولا الملكة . . . فسيحشرهم إليه جميعاً

جمله «و من . . .» جمله حالیه و بیان علت از جمله سابق است. یعنی امکان ندارد مسیح و فرشتگان از عبادت خدا امتناع کنند ; چون حشر انسان و ملائکه به سوی خدا حتمی است و مسیح و فرشتگان از آن آگاهند.

38- برتری ملائکه بر عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 58 - 4

4 - مشرکان مکه ، معتقد به برتری فرشتگان بر عیسی (ع) *

و جعلوا الملكة . . . وقالوا لو شاء الرحمن ما عبدنهم . . . ءألهتنا خير أم هو

از آیه نوزده و بیست همین سوره استفاده می شود که مصداق مورد نظر مشرکان از «الهی» ملائکه بوده است.

39- برکت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 1,2,13,14

1- خداوند حضرت عیسی (ع) را پیامبری خجسته ، خوش قدم و مایه خیر و برکت قرار داد .

ص: 236

و جعلنی مبارکاً این ما کنت

«برکه»، یعنی افزونی و فراوانی (مصباح) و «مبارک»، یعنی منشأ خیر فراوان (لسان العرب) و تعبیر «این ما کنت» حاکی از خوش قدمی عیسی(ع) است، به گونه ای که هر جا قرار گیرد، خیر و برکت در آن نقطه افزونی خواهد یافت.

2- عیسی (ع) در کودکی، فرخندگی و فزاینده‌گی خیر و خوبی را از صفات خدادادی خویش برشمرد.

و جعلنی مبارکاً این ما کنت

13- «عن أبي عبد الله (ع) قال في قول الله - عز وجل - : «و جعلني مبارکاً این ما کنت» قال : نفاعاً ;

از امام صادق(ع) روایت شده که در باره سخن خدای عزوجل (از زبان عیسی(ع)) «و جعلنی مبارکاً...» فرمود: مقصود از «مبارک» بسیار نفع رساننده است.

14- «عن النبي (صلى الله عليه وآله) : «و جعلني مبارکاً این ما کنت» قال : معلماً و مؤدباً ;

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: «جعلنی مبارکاً...»، یعنی خدا مرا تعلیم دهنده و ادب آموز قرار داد.

40- بشارت ولادت عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 17 - 14

14- «قال الباقر (ع) : إنيها (مریم) بشرت بعیسی فینا هی فی المحراب إذ تمثّل لها الروح الأمين بشراً سوياً ;

امام باقر(ع) فرمود: همانا او (مریم) به ولادت عیسی(ع) بشارت داده شد، پس در حالی که در محراب بود، ناگهان روح الامین به شکل انسانی کامل اندام بر او ظاهر گشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 19 - 2

2- مأمور ویژه الهی با بشارت فرزند به مریم (س) ، خود را مأمور بخشیدن پسری پاک نهاد به وی معرفی کرد .

قال إنّما أنا رسول ربك لأهب لك غلاماً زكياً

اسناد «هبه فرزند» به جبرئیل به خاطر وساطت او در بخشش الهی است. «زکی» از ریشه «زکاء» به معنای صلاح گرفته شده است (مصباح). «تزکیه» و «زکاه» در معانی «طهارت» و «نمّو» و «برکت» و «مدح» استعمال دارد و در هر مورد، معنای مناسب آن مورد نظر است. طهارت و صلاح کودک به شایستگی های ذاتی او است.

2- جبرئیل در پاسخ به سؤال و نگرانی مریم بر حتمی بودن وعده الهی و حامله شدن او به عیسی (ع) تأکید کرد .

قال كذلك

چنان چه مشارالیه «ذلک» مضمون رسالت جبرئیل باشد، در این صورت تأکیدی بر تحقق حتمی بشارت است؛ یعنی «موضوع همان گونه است که گفتم».

ص: 237

41- بشارت‌های عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 5

5- عیسی (ع) در بدو تولد، مادرش مریم (س) را به روان شدن جویباری در پایین دست او بشارت داد.

فنادیها... قد جعل ربك تحتك سرياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 13، 6

6 - بشارت مردم به بعثت پیامبر اسلام در آینده، از سرفصل‌های مهم پیام و دعوت عیسی (ع)

و مبشراً برسول يأتي من بعدی اسمه أحمد

ذکر موضوع بشارت به رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در دعوت عیسی (ع)، نشان از جایگاه مهم آن در برنامه حضرت عیسی (ع) دارد.

13 - بنی اسرائیل، به رغم در دست داشتن بشارت عیسی (ع)، در برابر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) موضع گیری کرده و رسالت آن حضرت را نپذیرفتند.

و مبشراً برسول يأتي من بعدی اسمه... فلما جاءهم بالبينت قالوا هذا سحر مبين

42- بشر بودن عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 45 - 12

12 - عیسی (ع)، فرزند مریم است. نه فرزند خدا

عیسی ابن مریم

تأکید خداوند بر اینکه او را فرزند مریم می خواند، برای ردّ پندار کسانی است که او را فرزند خدا می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 66 - 2

2- احتجاج بحق یهود با نصارا، درباره عدم الوهیت عیسی (ع) و پسر خدا نبودن وی

حاجتتم فیما لکم به علم

احتجاج یهود در موردی که علم داشتند، عبارت بود از عدم الوهیت حضرت عیسی (ع) و .. که این احتجاج، بحق بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 22:15

15 - عیسی (ع) و مادرش مریم، انسانهایی همانند دیگر انسانها

ص: 238

ان يهلك المسيح ابن مريم و امه و من فى الأرض جميعاً

آوردن «من فى الارض» با وجود اینکه استدلال، بدون آن نیز تمام است، می تواند اشاره به این نکته باشد که از جهت مملوکیت و ناتوانی در برابر خدا، بین مسیح(ع) و دیگران تفاوتی نیست.

22 - مالکیت خداوند بر هستی، دلیل توانایی وی بر نابود ساختن مسیح(ع)، مریم(ع) و تمامی اهل زمین و نفی هرگونه قدرت در برابر قدرت اوست.

فمن يملك من الله شيئاً ان اراد ان يهلك .. و لله ملك السموت و الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 4,5,6

4 - مسیح(ع) فرزند مريم نه خدا و نه زده او

المسيح ابن مريم

5 - اعتراف مسيحيان به فرزندى مسيح(ع) برای مريم

قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مريم

6 - زاده شدن مسيح(ع) از مريم(ع) گواهی روشن بر خدا نبودن او

لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مريم

تصريح به فرزندى مسيح(ع) برای مريم، برای بيان اين حقيقت است که فرزند بودن (مخلوق بودن) با الوهيت تنافى دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 1,2,4,6

1 - مسيح(ع) فرزند مريم و فرستاده خداوند

ما المسيح ابن مريم الا رسول

2 - مسيح(ع) نه خداست و نه فرزند خدا.

ما المسيح ابن مريم الا رسول

حصر اضافی در جمله «ما المسیح . . .» ناظر به پندارهایی است که مسیحیان درباره حضرت مسیح(ع) اظهار می داشتند که در آیات قبل پاره ای از آنها ذکر شد.

4- زاده شدن مسیح (ع) از مادر ، دلیل روشن بر خدا نبودن او

قالوا إنّ الله هو المسيح . . . ما المسيح ابن مریم

توصیف مسیح(ع) به فرزندی او برای مریم - پس از بیان ادعای الوهیت مسیح(ع) - رد پندار خدا بودن اوست.

6- مسیح (ع) نیز همانند دیگر پیامبران الهی ، انسانی فناپذیر

ما المسيح ابن مریم الا رسول قد خلت من قبله الرسل

یادآوری رحلت پیامبرانی در گذشته تاریخ پس از توصیف مسیح(ع) به رسالت، اشاره به امکان مرگ و رحلت برای مسیح(ع) دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 8

8- حضرت عیسی (ع) همانند دیگر انسان ها ، دارای تولد ، مرگ و رستاخیز و خود معترف به آن است .

ص: 239

یوم ولدت و یوم أموت و یوم أبعث حیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 34 - 7

7- در باره ماهیت حضرت عیسی (ع) (بشربودن و تکوین یافتن او بدون پدر) در طول تاریخ تردیدهایی ناروا وجود داشته است .

ذلک عیسی ابن مریم .. الذی فیه یمترون

«الذی» وصف است برای «عیسی» یا «قول الحق» و «إمترء» (مصدر «یمترون») به معنای شک و تردید کردن است. غایب ذکرشدن صیغه «یمترون» از آن حکایت دارد که کسانی غیر از مسلمانان در باره حضرت عیسی(ع) به عقایدی پای بند بودند که بر پایه یقین استوار نبود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 4

4- آنان که عیسی (ع) را فرزند مریم (س) ، بنده خدا و پیامبر او نمی دانند ، کافراند .

فاختلف الأحزاب من بينهم فویل للذین کفروا

43- بطلان الوهیت عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 19

19 - مالکیت و سلطنت خداوند نسبت به مسیح (ع) و مادرش ، دلیل بطلان ادعای الوهیت برای مسیح (ع)

قالوا إنَّ الله هو المسيح ابن مریم .. ولله ملک السموت و الارض

44- بعثت عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 3,7

3 - بقای نشانه ها و آیین پیامبران یهود تا زمان بعثت عیسی (ع)

وقفینا علی ءاثرهم بعیسی ابن مریم

«اثرهم» می‌رساند که شریعت و آثاری از پیامبران پیشین باقی بوده است.

7- بعثت عیسی (ع)، گواه و تأییدی بر حقانیت تورات

وقفینا... بعیسی ابن مریم مصدقاً لما بین یدیہ من التوریه

با در نظر گرفتن اینکه در تورات نوید بعثت عیسی (ع) داده شده بود، بعثت عیسی (ع) خود گواه راستی و درستی تورات خواهد بود.

ص: 240

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 78 - 9

9 - بعثت داود (ع) قبل از بعثت عیسی (ع)

علی لسان داود و عیسی ابن مریم

تقدیم ذکر داود بر عیسی حاکی از سبقت زمانی حضرت داود است.

45- بنی اسرائیل دوران عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 78 - 10

10 - گروهی از بنی اسرائیل زمان داود و عیسی عصیان پیشه و تجاوزگر بودند .

لعن الذین كفروا من بنی اسرئیل . . . ذلک بما عصوا و كانوا یعتدون

46- بنی اسرائیل و رسالت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 35

35 - بنی اسرائیل در قلمرو و مخاطب رسالت حضرت مسیح (ع)

و اذ کففت بنی اسرئیل عنک اذ جثتهم بالبینت

47- بنی اسرائیل و عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 32,33,34,36

32 - بنی اسرائیل در صدد آسیب رسانی به حضرت مسیح (ع)، پس از مشاهده معجزات و دلایل روشن آن حضرت بر رسالت خویش

و اذ کففت بنی اسرئیل عنک اذ جثتهم بالبینت

مراد از «بینات» - به قرینه ذیل آیه (ان هذا الا سحر مبین) - معجزات عیسی (ع) است.

33 - پیامبری و رسالت عیسی (ع) برانگیزنده دشمنی بنی اسرائیل با وی

و اذ کففت بنی اسرائیل عنک اذ جثتهم بالبینت

«اذ جثتهم بالبینت» رسای به این معناست که علت دشمنی بنی اسرائیل با عیسی (ع) بعثت او به پیامبری و دعوت آنان به ایمان بوده است.

ص: 241

34 - خداوند ، نگه دارنده عیسی (ع) از آسیب بنی اسرائیل

و اذ کففت بنی اسرائیل عنک

36 - ناکامی بنی اسرائیل در آسیب رسانی به مسیح (ع) ، از نعمت های خاص خداوند بر آن حضرت

اذکر نعمتی علیک .. اذ کففت بنی اسرائیل عنک

48- بنی اسرائیل و معجزه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 39,40

39 - کافران بنی اسرائیل معجزات حضرت مسیح (ع) را سحر و جادویی روشن قلمداد کردند .

فقال الذین کفروا منهم ان هذا الا سحر مبین

40 - کافران بنی اسرائیل پس از مشاهده معجزات عیسی (ع) ، وی را ساحری زبردست معرفی کردند .

فقال الذین کفروا منهم ان هذا الا سحر مبین

در برداشت فوق «هذا» اشاره به مسیح (ع) گرفته شده است، بر این مبنا اطلاق سحر به آن حضرت از باب مبالغه و حاکی از این است که کافران وی را ساحری زبردست می پنداشتند به گونه ای که گویا خود آن حضرت، سحر است.

49- بیانات عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 1

1 - رسالت عیسی (ع) ، متکی به ادله و براهین آشکار

و لَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ

«بَيِّنَات» (جمع «بَيِّنَة») به معنای دلایل و حجت های روشن و آشکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 8

8 - معجزات و دلایل روشن ، پشتوانه رسالت عیسی (ع) بود .

فلما جاءهم بالبينات

«بینه» (مفرد «بینات») به معنای دلیل روشن است. از مصادیق بینات، معجزات می باشد.

ص: 242

50- بيش عيسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 30 - 2

2- بندگی خداوند ، اولین اعتراف عيسى (ع) و بالاترین مقام در دیدگاه آن حضرت

قال إني عبد الله

تقديم وصف بندگی، حتی بر نبوت و داشتن کتاب آسمانی، نشانه این است که در دیدگاه عيسى (ع)، این وصف برتر از سایر مقام های او بود.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 31 - 2

2- عيسى (ع) در کودکی، فرخندگی و فزاینده‌گی خیر و خوبی را از صفات خدادادی خویش برشمرد .

و جعلنی مبارکاً این ما کنت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 32 - 2

2- عيسى (ع) در گهواره، خود را فرزندی خوش رفتار و نیکوکار برای مادرش مريم (س) خواند و این ویژگی را عطیه خداوند دانست .

و برّاً بولدتى

تقدير «و برّاً بولدتى» به قرینه آیه قبل «و جعلنی برّاً بولدتى» است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 36 - 2

2- عيسى (ع)، خود را چون همه مردم، موجودی نیازمند به ربوبیت خدا دانست و آن را به همگان اعلام کرد .

و إنّ الله ربّی وربکم

51- پرسش از عيسى (ع)

1 - خداوند در قیامت و در حضور پیامبران از مسیح (ع) خواهد پرسید که آیا وی مردمان را به پرستش خویش و مادرش مریم فراخوانده است؟

و اذ قال الله يعيسى ابن مريم ائت قلت للناس اتخذوني و امي الهين

با توجه به آیات بعد همانند «قال الله هذا يوم . . .» آیه 119 و توجه به این حقیقت که در زمان حضور مسیح(ع) در میان امت خویش کسی معتقد به الوهیت وی و مریم(ع) نبوده است، معلوم می شود این پرسش و پاسخ در قیامت اتفاق خواهد افتاد. گفتنی

ص: 243

است که تعبیر از آینده با فعل ماضی (قال) برای رساندن تحقق قطعی آن صحنه است.

52- پیروان عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 11، 13

1 - توقی (نجات) ، عروج ، تطهیر حضرت عیسی (ع) و غلبه پیروان آن حضرت بر دشمنان ، مکر خداوند در برابر مکر کافران

و مکروا و مکر الله . . . اذ قال الله يا عيسى ائی متوکیک ... فوق الذین کفروا

بنابراینکه «اذ»، متعلق به «مکر الله» باشد، یعنی مکر خداوند هنگام بوده که عیسی را بسوی خویش عروج داد و . . .

11 - وعده خداوند به عیسی (ع) در مورد غلبه پیروان راستین آن حضرت بر کافران (یهودیان) تا قیامت

و جاعل الذین اتبعوک فوق الذین کفروا الی یوم القیمه

13 - برتری پیروان حضرت عیسی (ع) بر یهودیان تا روز قیامت

و جاعل الذین اتبعوک فوق الذین کفروا الی یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 56 - 4

4 - برتری پیروان عیسی (ع) بر یهودیان ، موجب عذاب سخن دنیوی یهودیان

و جاعل الذین اتبعوک . . . فاما الذین کفروا

بنابراینکه جمله «فاما الذین . . .»، به قرینه ذکر عذاب دنیوی، نتیجه جمله «جاعل الذین . . .» باشد؛ یعنی عذاب دنیوی یهود نتیجه تفوق نصارا بر ایشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 57 - 5

5 - مؤمنان دارای اعمال صالح از پیروان عیسی (ع) ، مشمول پاداش کامل الهی هستند .

جاعل الذین اتبعوک . . . و اما الذین امنوا و عملوا الصالحات فیوفیهم اجرهم

مصدق مورد نظر از جمله «فاما الذين امنوا»، به قرینه آیات قبل، مؤمنان به حضرت مسیح (ع) هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 58 - 1

1 - سرگذشت حضرت زکریا، مریم، یحیی و عیسی (ع) و پیروان آن حضرت، آیات الهی و پند های حکیمانه

ذلک تتلوه علیک من الایات و الذکر الحکیم

«ذلک»، اشاره به سرگذشت کسانی است که در آیات پیشین مطرح شده است.

ص: 244

53- تأیید عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 6,8

6 - اعطای نشانه های روشن از جانب خداوند ، به عیسی بن مریم (ع) و تأیید او به روح القدس (جبرئیل)

و اتینا عیسی ابن مریم البینات و ایدناه بروح القدس

8 - امتیاز حضرت عیسی (ع) در میان انبیا ، به دلیل برخورداری از بیّنات فراوان و تأییدش به روح القدس

تلك الرّسل فضلنا ... و اتینا عیسی ابن مریم البینات و ایدناه بروح القدس

54- تأیید عیسی (ع) با روح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 11,12

11 - خداوند ، عیسی (ع) را با « روح القدس » تأیید و تقویت می کرد .

و ایدنه بروح القدس

«تأیید» (مصدر ایدناه) به معنای تقویت کردن و نیرو دادن است.

12 - تأیید شدن عیسی (ع) با روح القدس ، از ویژگی های آن حضرت

و ایدنه بروح القدس

55- تاریخ دوران عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 3

3 - بقای نشانه ها و آیین پیامبران یهود تا زمان بعثت عیسی (ع)

و قفینا علی ءاثرهم بعیسی ابن مریم

«ءاثرهم» می رساند که شریعت و آثاری از پیامبران پیشین باقی بوده است.

56- تاریخ ولادت عیسیٰ (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 22 - 4

4- «عن الرضا (ع) قال: ليله خمس وعشرين من ذی القعدة... ولد فيها عیسی بن مریم (ع)...»؛

از امام رضا(ع) روایت شده که فرمود: شب بیست و پنجم ذی القعدة عیسی(ع) تولد یافت».

ص: 245

57- تبلیغ رسالت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 11

11 - تبلیغ حقانیت رسالت عیسی (ع) ، پس از نزول مائده آسمانی ، تعهد و میثاق حواریون با وی

قالوا .. و نکون علیها من الشهدین

58- تبیین قصه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 16 - 1

1- توجه ویژه به آیات سرگذشت مریم و تشریح داستان تولد عیسی در قرآن ، وظیفه ای الهی بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

واذکر فی الکتب مریم

«اذکر» خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. آن حضرت بدون دستور خاص نیز آیات نازل شده را در قرآن بیان می کرد. هدف از تأکید بر ذکر این آیات، بیان اهمیت ماجرای بارداری مریم به عیسی و تأثیر عمیق آن در جامعه آن روز است.

59- تربیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 3

3- رشد و تربیت عیسی (ع) ، در کنار مادر و تحت نظارت خداوند

و ءاوینها إلی ربوه

60- تضمین پاکی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 19 - 5

5- پاکی و رشد معنوی حضرت عیسی (ع) ، قبل از تولد وی ، از سوی خداوند تضمین شده بود .

إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَمًا زَكِيًّا

ص: 246

61- تعالیم عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 46 - 2

2- عیسی (ع)، همکیش پیامبران یهود و پیگیر رسالت و تعالیم آنان در دوران رسالت خویش

و قفینا علیء اثرهم بعیسی ابن مریم

«اثر» به معنای چیزی است که از چیز دیگر حاصل می شود و دلالت بر وجود آن چیز دارد، همانند جای پا که دلالت بر رونده دارد. بنابراین مراد از جمله «قفینا» این است که عیسی (ع) همان راهی را طی کرده که موسی (ع) و دیگر پیامبران یهود رفتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 72 - 12

12 - حضرت مسیح (ع) در حضور بنی اسرائیل، خود و تمامی انسان ها را مملوک خدا، بنده او و تحت تدبیر وی دانست.

بینی اسرائیل اعبدوا الله ربی وربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 117 - 5

5- بیان ربوبیت خداوند بر مسیح (ع) و تمامی انسان ها از برجسته ترین تعالیم حضرت مسیح (صلی الله علیه و آله)

ما قلت لهم الا ما امرتني به ان اعبدوا الله ربی وربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 8

8- عیسی (ع)، شیوه برخورد با مردم و چگونگی واکنش در برابر بهتان آنان را به مادرش مریم (س) آموخت.

فإمّا ترينّ من البشر أحدًا فقولي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 14

14- « عن النبي (صلى الله عليه وآله): « وجعلني مباركاً أين ما كنت » قال: معلماً و مؤدباً؛

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده که فرمود: « جعلني مباركاً...»، یعنی خدا مرا تعلیم دهنده و ادب آموز قرار داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 9

9- عیسی (ع)، پیام آور رأفت و رحمت

و جعلنا فی قلوب الذین اتبعوه رأفه و رحمه

ص: 247

62- تعدد معجزات عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 3

3 - عیسی (ع) ، دارای معجزات گوناگون و متعدد

و لَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ

بنابراین که مراد از «بیّنات» معجزات باشد، برداشت بالا به دست می آید.

63- تعلیم عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 48 - 4

4 - خداوند به عیسی (ع) ، کتاب (قوانین الهی) ، حکمت (معارف الهی) ، تورات و انجیل را آموخت .

و يَعْلَمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرِيَةَ وَالْانْجِيلَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 19

19 - تورات و انجیل ، ارجمندترین کتاب های آموخته شده به عیسی (ع)

و اذ علمتک الکتب و الحکمه و التوریه و الانجیل

مراد از «الکتب»، به قرینه ذکر تورات و انجیل پس از آن، می تواند کتاب یا کتابهای آسمانی دیگری غیر از تورات و انجیل باشد. در این صورت تصریح به نام تورات و انجیل با آنکه لفظ «الکتب» می توانست آن دو را نیز شامل شود نشانه اهمیت فزونتر این دو کتاب می باشد.

64- تقرب عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 158 - 4

4 - مقام و منزلت خاص حضرت عیسی (ع) نزد خداوند

بل رفعه الله إليه

65- تكامل عيسى (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

ص: 248

5- پاکي و رشد معنوی حضرت عیسی (ع)، قبل از تولد وی، از سوی خداوند تضمین شده بود.

إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَمًا زَكِيًّا

66- تکذیب عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 18

18 - یهودیان، پیامبری عیسی (ع) را، علی رغم برخورداری او از معجزات و دلایل آشکار، نپذیرفتند.

وأتینا عیسی ابن مریم البینت . . . فقریقاً کذبتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 137 - 3

3 - یهود، مرتدانی که با انکار عیسی (ع) کافر شدند و با انکار حضرت محمد (صلی الله علیه و آله)، بر کفر خویش افزودند.

لم یکن الله لیغفر لهم ولا لیهدیهم سبیلاً

در شأن نزول آمده که مقصود آیه، یهودیان هستند که به حضرت موسی (ع) ایمان آوردند و سپس با گوساله پرستی کافر شدند و پس از مراجعه ی آن حضرت (ع) از طور، دوباره مؤمن شدند. تا آنگاه که به حضرت عیسی (ع) کفر ورزیدند و با انکار رسول الله (صلی الله علیه و آله)، بر کفر خویش افزودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 156 - 3,7

3 - یهودیان، منکر رسالت حضرت مسیح (ع)

و بکفرهم

تکرار «کفر» که در این بخش از آیات به یهودیان نسبت داده شده، حکایت از تعدد موارد کفرورزی آنان دارد. در برداشت فوق کفر - به قرینه فرازهای بعد - انکار رسالت عیسی (ع) گرفته شده است.

7 - کفرورزی یهود با انکار رسالت حضرت مسیح (ع)، موجب گرفتار شدن آنان به لعنت خداوند

و بکفرهم و قولهم علی مریم بهتتاً عظیماً

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «بکفرهم» عطف بر «بنقضهم» در آیه قبل باشد. بر این مبنا «بکفرهم» متعلق به فعل محذوف «لعناهم» خواهد بود.

67- تکلم عیسی (ع) در نوزادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 249

10 - عیسی (ع) برخوردار از توان سخن گویی در دوران نوزادی و خردسالی خویش

تکلم الناس فی المهد

11 - سخنان عیسی (ع) در کودکی گفتاری حکیمانه و همسنگ با سخنان او در دوران کهولت و کمال رشد

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کهلا

بدیهی است که سخن گفتن عیسی (ع) در سن کهولت نعمتی خاص برای وی نیست بنابراین عطف «کهلا» بر «فی المهد» می تواند اشاره به این باشد که سخن گفتن او به هنگام نوزادی همانند دوران رشد یافتگی وی بوده است.

12 - روح القدس، توانایی بخش عیسی (ع) برای گفتگوی با مردم در گهواره به هنگام بزرگسالی و آغاز دوران پیری

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کهلا

«کهلا» به مردی گفته می شود که دوران جوانی را سپری کرده و در آغاز دوران پیری است جمله «تکلم الناس...» بیان مصداقی است از جمله «ایدتک بروح القدس».

13 - توان مسیح (ع) بر سخن گفتن با مردم در تمامی مراحل حیات خویش - دوران شیرخوارگی و بزرگسالی - از جمله نعمت های خاص خداوند بر آن حضرت

اذکر نعمتی علیک... تکلم الناس فی المهد و کهلا

14 - گفتگوی عیسی (ع) با مردم در گهواره، از نعمت های خاص الهی به مادرش مریم.

اذکر نعمتی علیک و علی ولدتک... تکلم الناس فی المهد و کهلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 3،2

2- حضرت عیسی (ع) در شرایط سخت روحی و جسمی مادرش مریم (س) پس از زایمان با وی سخن گفت و او را دل داری داد.

فحملته... فنادیها من تحتها ألا تحزنی

مراد از ضمیر فاعلی در «نادی» - به قرینه ضمائر «فحملته فاتبتذت به» در آیات قبل - حضرت عیسی (ع) است و مراد از ضمیر «من تحتها» همانند ضمیر «فنادها» حضرت مریم (س) است. برخی فاعل «نادی» را جبرئیل دانسته و ضمیر «من تحتها» را به «نخله» یا «مریم» ارجاع داده اند؛ ولی سیاق آیات با آنچه گفته شد سازگارتر است.

3- عیسی (ع) در بدو تولد، مادرش مریم (س) را به اندوهگین نبودن توصیه کرد.

فنادیها من تحتها ألا تحزنی

14- «قال رسول الله (صلى الله عليه وآله): ... وهذا عيسى ابن مريم (ع) قال الله عز وجل فيه «فناداها من تحتها ألا تحزنی ...»
فكلّم أمّه وقت مولده;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: ... این عیسی بن مریم (ع) است که خداوند - عزوجل - در باره او فرمود
«فناداها من تحتها ألا تحزنی ...» پس عیسی (ع) با مادرش به هنگام ولادت سخن گفت».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 25 - 1

1- عیسی (ع)، در بدو تولد، مادرش مریم (س) را به تکان دادن درخت خرما و استفاده از میوه آن راهنمایی کرد.

ص: 250

و هزّی إلیک بجذع النخله تسقط علیک رطباً جنیاً

«هزّی» به معنای حرکت دادن به چپ و راست است و به قرینه «إلیک» در آن معنای «متمایل ساختن» نیز تضمین شده است. بنابراین «هزّی إلیک»، یعنی درخت را به جانب خود بکش و به چپ و راست تکان ده این راهنمایی چنان چه از آیه بعد پیدا است، به منظور تأمین غذای مریم (س) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 1,3,7

1- حضرت عیسی (ع) در آغاز تولد خویش، مادرش مریم (س) را به خوردن خرماي تازه و نوشیدن از آب نهر فرا خواند.

فنادیها من تحتها .. تحتک سریاً ... رطباً جنیاً . فکلی واشربی

3- سخن گفتن عیسی (ع) با مادر خود و تأمین آب و غذا به صورت خارق العاده، زمینه های مسرت و چشم روشنی مریم (س) و رفع نگرانی او از آینده بود.

فنادیها .. فکلی واشربی و قرّی عیناً

«عیناً» تمییز و بیانگر مراد جدی از فاعل است و «قرّی» از ماده «قرار» (آرام گرفتن) و یا «قرّ» (سرد شدن) است. در صورت اول جمله «قرّی عیناً»، یعنی «چشم آرمیده باش» و در صورت دوم، یعنی «خنک چشم باش» (چشم از اشک سوزان به دور باشد) و در هر صورت، کنایه از خوش دلی و شادمانی است که چشم از نگرانی و اضطراب باز می ایستد و از سوزش اشک اندوه، مصون می ماند. ارتباط جمله «قرّی عیناً» با جملات قبل، گویای برداشت فوق است.

7- عیسی (ع)، وظیفه دفاع از مادر خویش در مقابل تهمت های مردم را به عهده گرفت.

فإمّاترین من البشر أحداً فقولی إئی نذرت للرحمن صوماً

توصیه مادر به سکوت از جانب عیسی (ع) بدان معنا بود که او نگران دفاع از خود نباشد، چرا که عیسی (ع) خود آن را انجام خواهد داد. سخن گفتن عیسی (ع) با مادر پس از ولادت، این اطمینان را به مریم داده بود که او بر این کار کاملاً توانا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 27 - 6

6- «عن أبی جعفر (ع) قال : لَمَّا قَالَتِ الْعَوَاتِقُ . . . لِمَرِيَمَ (ع) : « لَقَدْ جِئْتَ شَيْئاً فَرِيّاً » أَنْطَقَ اللَّهُ تَعَالَى عِيسَى (ع) عِنْدَ ذَلِكَ ;

از امام باقر (ع) روایت شده که فرمود: چون دختران نارس به مریم گفتند: «لقد جئت شيئاً فرياً» خداوند در آن هنگام زبان عیسی (ع) را به سخن گفتن گشود».

3- حضرت مریم (س) به قدرت نوزادش عیسی (ع) در سخن گفتن و رفع اتهامات یقین داشت .

فأشارت إليه

آمدن مریم به میان قوم خویش، آوردن علنی و آشکار فرزند و اشاره کردن به سوی نوزاد به جای پاسخ گویی به اتهامات، بیانگر یقین او است.

ص: 251

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 30 - 11، 1، 5

1- نوزاد مریم (س) با اشاره مادرش و در حضور مردم شروع به سخن گفتن کرد .

فأشارت إليه .. قال إني عبدالله

5- تکلم عیسی (ع) در گهواره و معرفی خود، از معجزات او و برهانی کافی بر پاکدامنی مریم (س) و مبرابردن او از اتهامات مردم بود .

فأشارت إليه .. قال إني عبدالله

11- «عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) : . . . و هذا عيسى بن مریم (ع) . . . حين أشارت إليه . . . قال : إني عبدالله أتاني الكتاب»
. . . أعطى كتاب النبوه وأوصى بالصلاه والزكاه في ثلاثه أيام من مولده و كلمهم في اليوم الثاني من مولده . . . ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: . . . و این عیسی بن مریم (ع) است که وقتی مریم به او اشاره کرد گفت: «إني عبدالله أتاني الكتاب» . . . کتاب نبوت به او داده شد و به نماز و زکات سفارش گردید (و این همه) ظرف سه روز پس از ولادت او بود و در روز دوم ولادت با مردم سخن گفت . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 1

1- حضرت عیسی (ع) در گهواره، برخورداري خود را از سلامت و امنیت کامل، در مراحل تولد، مرگ و رستاخیز، اعلام کرد .

والسلم على يوم ولدت و يوم أموت و يوم أبعث حيًّا

«ال» در «السلام» برای استغراق خصوصیات است، یعنی سلام کامل جامع و دارای همه خصوصیات، از همین جهت این سلام با سلام در مورد حضرت یحیی (ع) از نظر خصوصیات متفاوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 35 - 14، 2

2- توهم فرزند بودن عیسی (ع) برای خداوند، برخاسته از تحلیل نادرست ماجرای تولد و سخن گفتن معجزنمای او بود .

ذلك عيسى ابن مریم .. ما كان لله أن يتخذ من ولد

نفی فرزند از خداوند پس از بیان قصه تولد عیسی (ع) می تواند بیانگر این نکته باشد که گروهی این نوع امور معجزه آسا را دلیل فرزند خدا بودن او قرار داده اند.

14- ماجرای تولد و سخن گفتن عیسی (ع)، نمودی از حاکمیت اراده الهی بر هستی است؛ نه نشان فرزند عیسی (ع) برای خداوند.

ما كان لله أن يتخذ من ولد... إذا قضى أمراً فإنما يقول له كن فيكون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 1,3

1- حضرت عیسی (ع) در گهواره، خداوند را پروردگار خود و دیگر انسان ها معرفی کرد.

وإنّ الله ربّي وربكم

جمله «إنّ الله ربّي...» عطف بر «إنّی عبد الله» در آیات قبل است. این آیه نیز نقل بخشی از گفته های عیسی (ع) در گهواره

ص: 252

است و آیات «ذلک عیسی ... کن فیکون» در این بین معترضه می باشد. تشابه این جمله با آنچه در سوره آل عمران و زخرف از عیسی (ع) نقل شده، تأیید کننده این نکته است.

3- دعوت همه مردم به پذیرش توحید ربوبی و پرستش خدای یگانه، از جمله سخنان عیسی (ع) در گهواره

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ

68- تنزیه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 10

10 - پیراسته بودن مسیح (ع) از دعوت مردم به پرستش خویش

اعبدو الله ربی وربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 14

14 - عیسی (ع) بدور از اندیشه همتایی با خداوند

ما یکون لی ان اقول ما لیس لی بحق .. تعلم ما فی نفسی

جمله «ما یکون لی ان اقول ..» بیان این جهت است که عیسی (ع) هرگز چیزی را که سزاوار وی نیست اظهار نداشته و جمله «تعلم ما فی نفسی» اشاره به این دارد که در اندیشه و افکار وی نیز چنین چیزی یعنی شایستگی الوهیت و همتایی با خداوند، خطور نکرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 118 - 7

7 - عیسی (ع) منزّه از هرگونه نقشی در گرایش های شرک آلود امت خویش

ان تعذبهم .. و ان تغفر لهم

مسیح (ع) با جداسازی سرنوشت مسیحیان مشرک از سرنوشت خویش با جمله «ان تعذبهم ..» و نه «ان تعذبنا» اشاره به این دارد که وی هیچگونه نقشی در گرایش امت خویش به شرک نداشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- حضرت عیسی (ع) منزله از استبداد، سرکشی، سلطه‌گری و به دور از رنج و ناکامی

و لم یجعلنی جبّارًا شقیًّا

«جبّار» به کسی گفته می‌شود که با خود برترینی برای کسی بر خود حقی قائل نباشد (قاموس) و نیز به کسی که از پذیرش حق سرباز زند و کسی که دیگری را تحت سیطره خود درآورد اطلاق می‌گردد (مفردات راغب) و «شقاوت»، یعنی سختی و شدت (قاموس) و نیز در معنای مقابل سعادت (کامیابی) به کار می‌رود (مفردات راغب).

ص: 253

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 4

4- عیسی (ع) با سالم خواندن مرحله ولادت خویش از هر عیب و ناپسندی، بر میرابودن مادرش مریم (س) از اتهامات ناروای مردم تأکید کرد.

والسلم علیّ یوم ولدت

69- توصیه به عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 5

5- اقامه نماز و پرداخت زکات در تمامی عمر، از توصیه های خداوند به عیسی (ع) در نخستین روز های زندگی او

و أوصلنی بالصلوه والزکوه مادمت حیّاً

70- توصیه های عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 3

3- عیسی (ع) در بدو تولد، مادرش مریم (س) را به اندوهگین نبودن توصیه کرد.

فنادیها من تحتها ألا تحزنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 10

10- عیسی (ع)، مادرش مریم (س) را به نذر روزه سکوت، هنگام مواجهه با مردم توصیه کرد.

فإمّا ترینّ من البشر أحداً فقولی إتی نذرت للرحمن صوماً

71- توطئه قتل عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - عدم حضور حضرت مسیح (ع) در بین مردم، پس از توطئه قتل وی توسط یهود

و ما قتلوه. بل رفعه الله إليه

ص: 254

چنانچه عیسی (ع) پس از توطئه قتل در بین مردمان حضور می داشت، همگان به اشتباه خویش پی می بردند و واهی بودن قصه صلیب بر مدعیان آن روشن می گشت و جمله «رفعه الله الیه» در حقیقت جواب این سؤال است که اگر وی کشته نشد چرا پس از واقعه قتل در بین مردمان دیده نشد.

3- نجات حضرت مسیح (ع) از توطئه قتل ، با معراج وی به سوی خدا

و ما قتلوه و ما صلبوه . . . بل رفعه الله إلیه

72- توفی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مانده - 5 - 117 - 12،13

12 - خداوند عهده دار وفات و برگرفتن عیسی (ع) از میان امت او

فلما توفیتی

13 - تنها خداوند ، نگاهبان و مراقب مسیحیان ، پس از برگرفتن عیسی (ع) از میان ایشان

فلما توفیتی كنت انت الرقیب علیهم

73- تولد عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 45 - 1،3،15

1 - سخن گفتن ملائکه با مریم و بشارت به او ، درباره عیسی (ع)

اذ قالت الملائکه یا مریم انّ الله یشرک بکلمه منه اسمہ المسیح عیسی ابن مریم

3- بشارت تولد عیسی (ع) به مریم (س) از جانب خداوند ، توسط فرشتگان

اذ قالت الملائکه یا مریم انّ الله یشرک بکلمه . . . عیسی ابن مریم

15 - خداوند مریم را آگاه ساخت که فرزندی بدون پدر خواهد آورد .

انّ الله یشرک بکلمه منه . . . عیسی ابن مریم

چون معمولاً فرزند را به پدر نسبت می دهند، خداوند با نسبت دادن عیسی (ع) به مادر (عیسی ابن مریم)، به مریم تفهیم کرد که فرزندش

بدون پدر زاده خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 47 - 3

3 - آفریش عیسی (ع)، امری خارق العاده

ربّ ائی یکون لی ولد ولم یمسننی بشر

ص: 255

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 59 - 11, 2, 3, 1

1 - شباهت خلقت حضرت عیسی (ع) به خلقت آدم (ع)

انّ مثل عیسی عندالله کمثل ادم

2 - آفرینش استثنایی عیسی و آدم (ع)

انّ مثل عیسی عندالله کمثل ادم

3 - عیسی ، همانند آدم (ع) مخلوق خداوند نه فرزند او .

انّ مثل عیسی عندالله کمثل ادم خلقه من تراب

چون این آیه پس از سرگذشت حضرت عیسی (ع) آمده است، اشاره به پندار مسیحیان وردّ آن است که عیسی (ع) را به دلیل نداشتن پدر، فرزند خداوند می شمردند.

11 - حضرت عیسی مانند آدم (ع) ، بدون پدر متولد شد .

انّ مثل عیسی . . . خلقه من تراب

رسول خدا (صلی الله علیه و آله): . . . ان عیسی عبد مخلوق . . . قالوا: فمن ابوه؟ . . . فقال: قل لهم ما تقولون فی ادم اكان عبداً مخلوقاً . . . فقالوا: نعم. قال: فمن ابوه فبُهِتوا . . . فانزل الله «انّ مثّل عیسی . . .» .

تفسیر قمی، ج 1، ص 104؛ نورالثقلین، ج 1، ص 347، ح 157.

74- تهمت به عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 9

9 - تنزیه حضرت عیسی (ع) از تهمت های ناروای کافران ، توسط خداوند

و مطهّرک من الذین کفروا

بنابراینکه متعلق تطهیر به قرینه آیات سابق، اتهاماتی باشد که به حضرتش زدند و «من»، نشوئیه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 40

40 - کافران بنی اسرائیل پس از مشاهده معجزات عیسی (ع)، وی را ساحری زبردست معرفی کردند .

فقال الذین كفروا منهم ان هذا الا سحر مبين

در برداشت فوق «هذا» اشاره به مسیح(ع) گرفته شده است، بر این مبنا اطلاق سحر به آن حضرت از باب مبالغه و حاکی از این است که کافران وی را ساحری زبردست می پنداشتند به گونه ای که گویا خود آن حضرت، سحر است.

ص: 256

75- تهمت جادوگری به عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 10,11

10 - بنی اسرائیل ، معجزات و دلایل روشن عیسی (ع) را سحری آشکار خواندند .

فلما جاءهم بالبينت قالوا هذا سحر مبين

11 - اتهام سحر و ساحری ، از حربه های تبليغاتی دشمنان عیسی (ع) عليه آن حضرت

فلما جاءهم بالبينت قالوا هذا سحر مبين

76- تهمتهای دشمنان عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 11

11 - اتهام سحر و ساحری ، از حربه های تبليغاتی دشمنان عیسی (ع) عليه آن حضرت

فلما جاءهم بالبينت قالوا هذا سحر مبين

77- جبرئیل و عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 8

8 - جبرئیل (ع) ، پشתיبان عیسی (ع) ، از جانب خداوند

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کهلا

جمله «تکلم . . .» می رساند که سخنان و تعالیم عیسی (ع) در دوران حیات خویش برخاسته از کمکها و وساطت روح القدس بوده است و چون ابلاغ وحی به تمامی پیامبران توسط جبرئیل انجام گرفته می توان گفت: روح القدس همان جبرئیل است.

78- جنس پرنده عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

42 - پرنده آفریده شده از گل - به اذن خدا - توسط عیسی (ع) از جنس خفاش بود .

و اذ تخلق من الطین کهیئہ الطیر باذنی

امیرالمؤمنین(ع): در پاسخ سؤال از جاندارانی که بدون قرار گرفتن در رحم آفریده شدند فرمود: «... و الخفاش الذی عملہ عیسی بن مریم فطار باذن اللہ عزوجل.»

ص: 257

خصال صدوق، ص 322، ح 8، باب الستة؛ نورالثقلین، ج 1، ص 343، ح 147.

79- جهل عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 20

20 - دانایی خداوند به درون عیسی (ع) و بی خبری عیسی (ع) از درون خداوند، دلیل نفی الوهیت عیسی (ع) و حصر آن به خداوند.

سبحنک .. تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک انک انت علم الغیوب

جمله «سبحنک ما یکون لی . .»، بیانگر یگانگی خداوند و نفی الوهیت از عیسی (ع) است و جمله «تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ...» که حاکی از محدودیت علمی عیسی (ع) و علم مطلق خداوند است، به منزله دلیل آن می باشد.

80- حالات عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 17

17 - مسیح (ع) آگاه و معتقد به احاطه علمی خداوند بر وی و تمامی اندیشه ها و صفات نفسانی او

تعلم ما فی نفسی

81- حتمیت امنیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 3

3- سلامت و امنیت کامل برای عیسی (ع) در لحظه مرگ و هنگامه رستاخیز، تضمین شده و تغییر ناپذیر است .

والسلم علی . . . یوم أموت و یوم أبعث حیًا

82- حتمیت سلامتی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- سلامت و امنیت کامل برای عیسی (ع) در لحظه مرگ و هنگامه رستاخیز، تضمین شده و تغییر ناپذیر است .

ص: 258

والسلم علی . . . یوم أموت و یوم أبعث حیاً

83- حتمیت ولادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 21 - 13

13- تولد عیسی (ع) بدون پدر و نشانه بودن او برای قدرت خداوند و رحمت الهی بودن او، از مقدرات خداوند و غیر قابل تغییر بود.

کذلک . . . ولنجعلہ آیه للناس ورحمہ منّا وکان أمراً مقضیاً

جمله «کان أمراً مقضیاً» ممکن است تنها در باره تولد عیسی (ع) باشد و ممکن است به هر سه موضوعی که در آیه ذکر شده است، مربوط باشد. «مقضیاً» اسم مفعول از «قضاء» است؛ یعنی آنچه قطعی شده و فیصله یافته باشد. «أمر» در معانی «فرمان» و «حادثه» استعمال می شود. کلمه «مقضیاً» قرینه بر اراده معنای دوم است.

84- حشر عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 8

8- حضرت عیسی (ع) همانند دیگر انسان ها، دارای تولد، مرگ و رستاخیز و خود معترف به آن است.

یوم ولدت و یوم أموت و یوم أبعث حیاً

85- حقانیت دعوت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 4

4 - محتوای دعوت عیسی (ع) و دیگر پیامبران الهی، غیر قابل خدشه و تردیدناپذیر

قال قد جئتکم بالحکمہ

واژه «حکمت» به معنای معارف و احکام متقن و قطعی است.

86- حقانیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - نزول مائده آسمانی از میان برنده شک و تردید در حقانیت مسیح و معجزه ای کافی برای همه مسیحیان

و نعلم ان قد صدقتنا .. أنزل علينا مائده من السماء

87- حکمت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 16،18

16 - حضرت مسیح عالم به کتاب ، حکمت ، تورات و انجیل

و اذ علمتک الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

18 - آگاهی مسیح به کتاب و حکمت و تورات و انجیل ، از نعمت های خاص خدا به آن حضرت

و اذ علمتک الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

88- حواریون عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 52 - 13،14،18،20،22،23،25

13 - حواریون ، تنها اجابت کنندگان دعوت عیسی (ع) ، برای یاری وی در جهت حرکت به سوی خدا

من انصارى الى الله قال الحواریون نحن انصار الله

14 - حواریون در پی دعوت عیسی (ع) ، حمایت و ایمان خود را اظهار داشتند .

من انصارى الى الله .. قال الحواریون نحن انصار الله

18 - حواریون ، پیشتازان ایمان به خدا و یاری کردن عیسی (ع)

قال الحواریون نحن انصار الله

20 - درخواست حواریون از عیسی (ع) ، مبنی بر شهادت و گواهی او بر مقام تسلیم آنان

امنا بالله و اشهد باننا مسلمون

22 - ایمان و اعتقاد حواریون به رستاخیز و حسابرسی در قیامت *

و اشهد بانّا مسلمون

چون شاهد گرفتن حواریون در دنیا ظاهراً ثمری برای آنان ندارد، لذا این استشهاد برای استفاده در آخرت خواهد بود.

23 - اعتقاد حواریون به مفید بودن شهادت انبیای الهی در رستخیز *

و اشهد بانّا مسلمون

25 - حواریون، یاوران مخلص و پاک عیسی (ع) و مبلغ دین و موعظه کننده مردم

قال الحواریون نحن انصار الله

از امام رضا (ع) سؤال شد: لم سمی الحواریون الحواریین؟ آن حضرت فرمود: .. لانهم كانوا مخلصین فی انفسهم و مخلصین لغيرهم من اوساخ الذنوب بالوعظ و التذکیر.

ص: 260

عیون اخبارالرضا (ع)، ج 2، ص 79، ح 10؛ علل الشرایع، ج 1، ص 80، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 5

5 - اصحاب عیسی (ع)، در برهه ای از زمان دچار کمبود مواد غذایی *

قالوا نرید ان نأکل منها

درخواست نزول مائده به انگیزه تغذیه در صورتی می تواند توجیهی برای آن درخواست به حساب آید که دستیابی به خوراکیها از راههای معمول برای آنان بسیار مشکل باشد.

89- حواریون و عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 111 - 7،9

7 - تسلیم در برابر دستورات خداوند و رسولش مسیح (ع) از ویژگی های بارز حواریون مسیح

و اشهد باننا مسلمون

جمله «ءامنوا بی و برسولی» حکایت از آن دارد که متعلق «مسلمون» اوامر خدا و رسول او حضرت مسیح است.

9 - حواریون عیسی (ع) از وی خواستند تا به تسلیمشان در برابر خدا و رسولش گواه باشد .

قالوا ءامننا و اشهد باننا مسلمون

برداشت فوق بر این اساس است که مخاطب فعل «اشهد» حضرت عیسی (ع) باشد. نیاوردن ربنه و مانند آن در مقام درخواست از خداوند می تواند مؤید این احتمال باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 112 - 1،4

1 - میهمانی بر سفره غذایی آسمانی و نازل شده از جانب خداوند، درخواست حواریون از عیسی (ع)

اذ قال الحواریون ... هل یستطیع ربک ان ینزل علینا مائده من السماء

کلمه «مائده» به معنای غذا و سفره ای است که بر آن غذا نهاده شده باشد.

4- حواریون ، خواستار معجزه ای اختصاصی برای خویش افزون بر سایر معجزات عیسی (ع)

ان یازل علینا مائده

کلمه «علینا» به قرینه «نأکل» و «قلوبنا» و «نعلم» و «نکون» در آیه بعد نشانگر این است که حواریون خواستار معجزه ای بودند که تنها خودشان از آن بهره مند گردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 11

11 - تبلیغ حقانیت رسالت عیسی (ع) ، پس از نزول مائده آسمانی ، تعهد و میثاق حواریون با وی

ص: 261

قالوا . . . و نكون عليها من الشهداء

90- حیات اخروی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 11

11- حضرت عیسی (ع) دارای حیاتی ویژه در آخرت

و یوم أُبعث حياً

با این که فعل «أُبعث» بر زنده شدن دلالت دارد، تصریح به «حياً» ممکن است به خاطر ویژگی حیات اخروی عیسی (ع) در مقایسه با دیگران باشد.

91- حیات جسمانی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 159 - 5

5 - حضرت عیسی (ع) ، هم اکنون زنده و دارای حیاتی جسمانی است .

و إن من أهل الكتب إلا ليؤمننّ به قبل موته

با توجه به مضارع بودن فعل «ليؤمننّ» که اخبار از آینده است و در طول تاریخ گذشته چنین نبوده که تمامی اهل کتاب به حضرت عیسی (ع) ایمان آورده باشند، معلوم می شود آن حضرت هنوز زنده است.

92- حیات عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 14، 9

9- حیات و مرگ مسیح (ع) و مادرش مریم و تمامی اهل زمین ، در قبضه قدرت خداوند

قل فمن يملك من الله شيئاً ان اراد ان يهلك . . . و من فى الأرض جميعاً

14 - زنده بودن مسیح (ع) و مادرش مریم در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

فمن يملك من الله شيئاً ان اراد ان يهلك المسيح ابن مریم و امه

مفهوم جمله «ان اراد . . .» این است که آن دو بزرگوار در زمان نزول آیه زنده بوده اند.

ص: 262

93- خدا و عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 48 - 1

1 - خداوند ، معلّم عیسی (ع)

و یعلّمه الكتاب و الحکمه

94- خلقت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 14، 17

14 - حضرت عیسی (ع) ، مخلوق و مملوک خداست ، نه خدا و فرزند خدا .

انما المسيح عیسی ابن مریم رسول الله و کلمته

برخی بر آنند که مراد از «کلمه الله» همان کلمه «کن» است که خداوند با آن مخلوقات را ایجاد می کند و از جمله با این کلمه، حضرت مسیح(ع) را ایجاد کرد.

17 - حضرت عیسی (ع) ، نفخه الهی است که در حضرت مریم دمیده شد . *

انما المسيح عیسی ابن مریم رسول الله و کلمته القها إلى مریم و روح منه

کلمه «روح» عطف بر «کلمته» است و به مقتضای عطف، «روح منه» می تواند به جمله «القها إلى مریم» توصیف گردد؛ یعنی «.. و روح منه القها إلى مریم» و در این صورت - چنانچه برخی از مفسران گفته اند - «روح» به معنای نفخه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 17 - 13، 28

13 - مسیح (ع) ، فاقد پدر

هو المسيح ابن مریم .. . المسيح ابن مریم و امه

28 - خلقت ویژه حضرت مسیح (ع) ، نباید موجب پیدایش شبهه الوهیت در مورد وی گردد .

لقد كفر الذين .. . یخلق ما یشاء

گویا جمله «یخلق ما یشاء»، در رد پندار کسانی است که به خاطر نحوه خاص آفرینش حضرت مسیح(ع)، قائل به الوهیت وی شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 60 - 6

6 - خداوند، قادر به آفرینش انسان هایی فرشته صفت هم چون عیسی (ع) *

و لو نشاء ليجعلنا منكم ملئكة

گروهی از مفسران منظور از این آیه را، ایجاد انسان هایی فرشته صفت دانسته اند که در صدد رفع استبعاد مشرکان نسبت به قدرت ویژه انسان هایی هم چون عیسی(ع) که می توانست مردگان را زنده کند و بیماران را شفا بخشد.

ص: 263

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 3

3 - آفرینش عیسی (ع) ، دلیلی بس روشن و آشکار بر امکان برپایی قیامت

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ . . . وَإِنَّهُ لَعَلْمٌ لِّلسَّاعَةِ

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که مقصود از آیه شریفه این باشد که آفرینش شگفت عیسی (ع) به وسیله خداوند نشانگر قدرت و توانایی او بر برپایی قیامت است.

95- خواسته عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 114 - 9، 7، 6، 1

1 - حضرت مسیح (ع) با پذیرش تقاضای حواریون ، از خداوند خواست سفره غذایی از آسمان فرو فرستد .

قال عیسی ابن مریم اللهم ربنا انزل علينا مائدة من السماء

6 - برجای ماندن خاطره ای سرورانگیز در جامعه مسیحیت از انگیزه های عیسی (ع) برای درخواست مائده آسمانی

انزل علينا مائدة من السماء تكون لنا عيداً لأولنا وءاخرنا

7 - مسیح (ع) خواهان عید قرار گرفتن روز نزول مائده آسمانی در جامعه مسیحیت

انزل علينا مائدة من السماء تكون لنا عيداً لأولنا وءاخرنا

9 - برجای ماندن نشانه و آیتی الهی در جامعه مسیحیت با نزول مائده آسمانی ، از انگیزه های مسیح برای درخواست آن از خداوند

انزل علينا مائدة من السماء تكون . . . ءايه منك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 115 - 9

9 - نزول نان و گوشت (مائده آسمانی) بر حواریین از سوی خداوند پس از درخواست حضرت عیسی (ع)

قال الله اني منزلها عليكم

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در توصیف مائده ای که بر حواریین نازل شد فرمود: نزلت المائده خبزاً ولحماً . . .

مجمع البیان، ج 3، ص 410؛ نورالثقلین، ج 1، ص 691، ح 437.

96- خوش رفتاری عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 32 - 2

2- عیسی (ع) در گهواره ، خود را فرزندی خوش رفتار و نیکوکار برای مادرش مریم (س) خواند و این ویژگی را عطیه خداوند

ص: 264

دانست .

و بَرّاً بولدتی

تقدیر «و بَرّاً بولدتی» به قرینه آیه قبل «و جعلنی بَرّاً بولدتی» است.

97- خوش قدمی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 1

1- خداوند حضرت عیسی (ع) را پیامبری خجسته ، خوش قدم و مایه خیر و برکت قرار داد .

و جعلنی مبارکاً این ما کنت

«برکه»، یعنی افزونی و فراوانی (مصباح) و «مبارک»، یعنی منشأ خیر فراوان (لسان العرب) و تعبیر «این ما کنت» حاکی از خوش قدمی عیسی (ع) است، به گونه ای که هر جا قرار گیرد، خیر و برکت در آن نقطه افزونی خواهد یافت.

98- خوشنامی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 7

7- عیسی بن مریم (ع) ، شخصیتی شناخته شده و نامی آشنا در مکه عصر بعثت

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنَ مَرْيَمَ

99- دعای حواریون عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 53 - 7

7 - حواریون از خداوند درخواست کردند که همواره - در دنیا و آخرت - ، همراه گواهان (انبیا) باشند .

فاکتبنا مع الشاهدين

100- دعوت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 5

5 - معجزات روشنگر عیسی (ع)، دلیل صدق دعوت او

ص: 265

انّی قد جئتکم بایه من ربکم

چون عیسی (ع) مدعی رسالت بود، نخست می بایست آن را اثبات کند. بنابراین منظور از آیه و نشانه در «بایه من ربکم»، نشانه نبوت اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 51 - 7

7 - محور دعوت عیسی (ع) ، بیان ربوبیت خدا و هدایت مردم به پرستش او

انّ الله ربّی وربکم فاعبدوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 52 - 13

13 - حواریون ، تنها اجابت کنندگان دعوت عیسی (ع) ، برای یاری وی در جهت حرکت به سوی خدا

من انصارى الى الله قال الحواریون نحن انصار الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 72 - 9،10،11

9 - دعوت مسیح (ع) از بنی اسرائیل به پرستش خدای یگانه و توحید ربوبی

وقال المسيح یبنی اسرائیل اعبدوا الله ربی وربکم

10 - پیراسته بودن مسیح (ع) از دعوت مردم به پرستش خویش

اعبدوا الله ربی وربکم

11 - دعوت مسیح (ع) به پرستش خدای یگانه ، دلیل و گواهی روشن بر خدا نبودن او

قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مریم وقال المسيح یبنی اسرائیل اعبدوا

جمله حالیه «وقال المسيح» استدلالی است بر رد پندار الوهیت برای مسیح(ع).

101- دعوت‌های عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 11، 3

3- دعوت همه مردم به پذیرش توحید ربوبی و پرستش خدای یگانه، از جمله سخنان عیسی (ع) در گهواره

وإنَّ اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ

11- عیسی (ع)، دعوت کننده مردم به صراط مستقیم

هذا صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 266

7 - عیسی بن مریم (ع)، از حواریون خواست او را در هدایت خلق به سوی خداوند یاری کنند .

كما قال عیسی ابن مریم للحواریین من أنصاری إلی الله

102 - دلایل نبوت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 5

5 - عیسی (ع) از پیامبران الهی و برخوردار از معجزات و دلایلی روشن بر پیامبری خویش

و ءاتینا عیسی ابن مریم البینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 1

1 - رسالت عیسی (ع)، متکی به ادله و براهین آشکار

و لَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ

«بَيِّنَات» (جمع «بَيِّنَة») به معنای دلایل و حجت های روشن و آشکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 8

8 - معجزات و دلایل روشن، پشتوانه رسالت عیسی (ع) بود .

فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْبَيِّنَاتِ

«بَيِّنَة» (مفرد «بَيِّنَات») به معنای دلیل روشن است. از مصادیق بینات، معجزات می باشد.

103 - دلجویی از عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 15

15 - دلجویی خداوند از حضرت عیسی (ع)، در برابر نگرانی آن حضرت از مکر کافران

فلما احس عیسی . . . قال . . . انی متوفیک ورافعک . . . و جعل الذین اتبعوک فوق ال

ص: 267

104- دلداری عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 2

2- حضرت عیسی (ع) در شرایط سخت روحی و جسمی مادرش مریم (س) پس از زایمان با وی سخن گفت و او را دل داری داد .

فحملهته .. فنادیها من تحتها ألا تحزنی

مراد از ضمیر فاعلی در «نادی» - به قرینه ضمائر «فحملهته فاتبذت به» در آیات قبل - حضرت عیسی (ع) است و مراد از ضمیر «من تحتها» همانند ضمیر «فنادها» حضرت مریم (س) است. برخی فاعل «نادی» را جبرئیل دانسته و ضمیر «من تحتها» را به «نخله» یا «مریم» ارجاع داده اند؛ ولی سیاق آیات با آنچه گفته شد سازگارتر است.

105- دیدگاه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 114 - 11

11 - منزلت والاتر جنبه های معنوی نزول مانده آسمانی بر جنبه های مادی آن ، در نگرش عیسی (ع)

تكون لنا عيداً لاؤلنا وءاخرنا آيه منك و ارزقنا

106- دین عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 50 - 16

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 13، 4

4- نوح ، ابراهیم ، موسی ، عیسی (ع) و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، پیامبران اولوالعزم و دارای شریعت

شرع لكم من الدین ما وصّی به نوحاً .. و موسی و عیسی

13 - شرایع آسمانی ، منحصر در شریعت نوح ، ابراهیم ، موسی ، عیسی (ع) و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) است .

شرع لكم من الدین ما وصّی به نوحاً .. و عیسی

از این که خداوند به یادآوری شریعت های یاد شده بسنده نموده، برداشت بالا به دست می آید.

ص: 268

107- ذکر قصه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 16 - 1

1- توجه ویژه به آیات سرگذشت مریم و تشریح داستان تولد عیسی در قرآن، وظیفه ای الهی بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

واذکر فی الکتب مریم

«اذکر» خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. آن حضرت بدون دستور خاص نیز آیات نازل شده را در قرآن بیان می کرد. هدف از تأکید بر ذکر این آیات، بیان اهمیت ماجرای بارداری مریم به عیسی و تأثیر عمیق آن در جامعه آن روز است.

108- رأفت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 9

9 - عیسی (ع)، پیام آور رأفت و رحمت

و جعلنا فی قلوب الذین اتبعوه رأفه و رحمه

109- رحمت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 21 - 13، 12

12- حضرت عیسی (ع)، تبلور رحمتی بزرگ از جانب خداوند برای مردم

و لنجعله... و رحمه منّا

به قرینه عطف «رحمه» بر «آیه للناس» مراد رحمت بر مردم است.

13- تولد عیسی (ع) بدون پدر و نشانه بودن او برای قدرت خداوند و رحمت الهی بودن او، از مقدرات خداوند و غیر قابل تغییر بود.

کذلک... و لنجعله آیه للناس و رحمه منّا و کان أمراً مقضیاً

جمله «کان أمراً مقضیاً» ممکن است تنها در باره تولد عیسی (ع) باشد و ممکن است به هر سه موضوعی که در آیه ذکر شده است، مربوط باشد. «مقضیاً» اسم مفعول از «قضاء» است؛ یعنی آنچه قطعی شده و فیصله یافته باشد. «امر» در معانی «فرمان» و «حادثه» استعمال می

شود. کلمه «مقضیاً» قرینه بر اراده معنای دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 9

9- عیسی (ع)، پیام آور رأفت و رحمت

و جعلنا فی قلوب الذین اتبعوه رأفه و رحمه

ص: 269

110- رسالت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 50 - 10

10 - معجزات عیسی (ع) ، نشانه ای از سوی پروردگار ، برای اثبات رسالت او و صحّت تغییر برخی احکام الهی توسط وی

و لاجلّ لکم . . . و جتکم بایه من ربکم

جمله «و جتکم بایه»، پس از بیان تغییر برخی احکام، تذکر به این معناست که تغییر احکام باید تنها از جانب پیامبران - با ارائه معجزه برای اثبات نبوت - صورت گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 72 - 8

8 - مسیح (ع) پیامبری فرستاده شده به سوی بنی اسرائیل

وقال المسیح یبنی اسرئیل اعبدو الله ربی وربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 75 - 1,5

1 - مسیح (ع) فرزند مریم و فرستاده خداوند

ما المسیح ابن مریم الا رسول

5 - مسیح (ع) رسولی همانند رسولان گذشته که نه خدا بودند و نه فرزند او

ما المسیح ابن مریم الا رسول قد خلت من قبله الرسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 33

33 - پیامبری و رسالت عیسی (ع) برانگیزنده دشمنی بنی اسرائیل با وی

و اذ کففت بنی اسرئیل عنک اذ جتھم بالبینت

«اذ جثتهم بالبینت» رسای به این معناست که علت دشمنی بنی اسرائیل با عیسی (ع) بعثت او به پیامبری و دعوت آنان به ایمان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 117 - 10، 4، 2

2- عیسی (ع)، وفادار به حریم رسالت خویش، در ابلاغ فرامین خداوند

ما قلت لهم الا ما امرتني به ان اعبدوا الله

4- دعوت مردمان به توحید و پرستش خداوند یکتا از اساسی ترین وظائف و رسالت های عیسی (ع)

ص: 270

ما امرتني به ان اعبدوا الله ربي وربكم

تفسیر «ما امرتني به» به «ان اعبدوا الله» - با اینکه حضرت عیسی (ع) به جز فرمان به عبادت خدا پیامهای دیگر نیز داشت - گویای این است که ابلاغ فرمان توحید از اساسی ترین وظایف مسیح (ع) بوده است.

10 - عیسی (ع) - به هنگام حضور در میان امت خویش - بازدارنده آنان از گرایش به شرک بود .

و كنت عليهم شهيداً مادمت فيهم

کلمه «شهيداً» به قرینه کلمه «رقيب» در فراز بعد می تواند علاوه بر گواهی عیسی (ع) بر امت خویش، حاکی از مراقبت وی برای راه نیافتن انحراف در عقاید آنان نیز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 30 - 10

10- « عن يزيد الكناسي قال : سألت أبا جعفر (ع) أكان عيسى بن مريم حين تكلم في المهد حجه الله على أهل زمانه ؟ فقال : كان يومئذ نبياً حجه الله غير مرسل ، أما تسمع لقوله حين قال : « إني عبد الله آتاني الكتاب و جعلني نبياً » . . . فلما بلغ عيسى سبع سنين تكلم بالنبوه والرساله حين أوحى الله تعالى إليه ؛

از يزيد کناسی نقل شده که گفت: از امام باقر (ع) سؤال کردم آیا عیسی بن مریم (ع) آن گاه که در گهواره بود حجت خدا بر اهل زمانش بود؟ فرمود: (عیسی (ع)) در آن زمان پیامبر و حجت خدا بود، اما مأموریت رسالت نداشت، آیا سخن او را نمی شنوی آن گاه که گفت: «. . و جعلنی نبیاً» . . . پس آن گاه که به هفت سالگی رسید، ابراز نبوت و رسالت کرد، همان هنگام که خدا به او وحی کرد.».

111- رستگاری عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 14

14 - مسیح (ع) انسانی رستگار و نایل به فوزی بس عظیم

ذلك الفوز العظيم

112- رضایت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 10

10 - حضرت مسیح (ع) ، همواره خشنود از خداوند و از زمره جلب کنندگان رضایت الهی و اهل بهشت است .

قال الله هذا يوم ينفع الصديقين . . . رضی الله عنهم ورضوا عنه

از مصادیق مورد نظر برای این آیه - به قرینه آیات گذشته - حضرت مسیح (ع) است.

ص: 271

113- روزی حلال عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 18

18 - « عن النبي (صلى الله عليه وآله) في قوله « يا أيها الرسل كلوا من الطيبات » (الآية) قال : ذاك عيسى بن مريم يأكل من غزل أمه ;

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) درباره سخن خداوند «يا أيها الرسل..» روایت شده است که فرمود: یکی از پیامبران - که از طیبات می خورد - عیسی بن مريم است. او از دستمزد نخ ریسی مادرش ارتزاق می کرد».

114- روش مبارزه دشمنان عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 11

11 - اتهام سحر و ساحری ، از حربه های تبلیغاتی دشمنان عیسی (ع) علیه آن حضرت

فلما جاءهم بالبينت قالوا هذا سحر مبين

115- زمینه تکامل عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 33 - 2

2- حضرت عیسی (ع) در زمان تولد ، دارای جسم و روحی سالم و آماده رشد و کمال بود .

والسلم علیّ یوم ولدت

116- زمینه رشد عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 33 - 2

2- حضرت عیسی (ع) در زمان تولد ، دارای جسم و روحی سالم و آماده رشد و کمال بود .

والسلم علیّ یوم ولدت

117- زمینه عیسی (ع) پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 76 - 7

7 - پندار قدرت مسیح (ع) و مریم بر سود و زیان رسانی به مردم، از عوامل پرستش آن دو، از سوی مسیحیان *

قل اتعبدون من دون الله ما لا یملک لکم ضرراً ولا نفعاً

استدلال بر ناروایی پرستش مسیح (ع) و مادرش مریم به ناتوانی آنان از ضرر رسانی و نفع بخشی، می تواند اشاره به ریشه و عامل پرستش مسیح (ع) و مریم، از سوی نصارا داشته باشد.

118- سازماندهی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 52 - 9

9 - تلاش عیسی (ع) برای تشکّل بخشیدن و سازماندهی به جبهه مؤمنان، علیه جبهه کفر

فلما احسّ .. قال من انصاری الی الله

119- سجده عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادیس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند.

أولئک .. إذا تتلى عليهم آیت الرحمن خرّوا سجّداً و بکیّاً

120- سرزنشهای عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 112 - 13، 14، 10

10 - حواریون عیسی مورد توبیخ وی به خاطر تردیدشان در توانمندی خداوند

هل يستطيع ربك . . . قال اتقوا الله ان كنتم مؤمنين

جمله «اتقوا الله . . .» حاکی از انتقاد و اعتراض عیسی (ع) به حواریون است ناظر به مطالبی است که از «هل يستطيع ربك . . .» به دست می آید که از جمله آنها تردید در توانمندی خداوند است.

13 - حواریون عیسی مورد سرزنش وی به خاطر رعایت نکردن ادب در یادکردن از نام خدا

ص: 273

هل يستطيع ربك . . . قال اتقوا الله

رعایت ادب در مورد آیه این بود که حواریون به جای «ربک» (پروردگارت) بگویند: ربنا

14 - حواریون عیسی مورد سرزنش وی به خاطر پیشنهاد معجزه ویژه و نزول مانده آسمانی ، علی رغم مشاهده معجزات فراوان

قال اتقوا الله ان كنتم مؤمنين

آیات پیشین دلالت می کند که عیسی حتی در کودکی و قبل از دعوت مردمان به ایمان، معجزاتی را به مردمان ارائه می کرد. بنابراین می توان گفت انتقاد و اعتراض حضرت مسیح(ع) بدین جهت بوده که چرا با وجود معجزات فراوان باز هم از وی درخواست معجزه دارند.

121- سرنوشت عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 9

9- عیسی (ع) به برخی از حوادث آینده خویش آگاه بود .

والسلم علیّ . . . یوم أموت

122- سلامتی دنیوی عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 1

1- حضرت عیسی (ع) در گهواره ، برخوردارى خود را از سلامت و امنیت کامل ، در مراحل تولد ، مرگ و رستاخیز ، اعلام کرد .

والسلم علیّ یوم ولدت و یوم أموت و یوم أبعث حیّاً

«ال» در «السلام» برای استغراق خصوصیات است، یعنی سلام کامل جامع و دارای همه خصوصیات، از همین جهت این سلام با سلام در مورد حضرت یحیی(ع) از نظر خصوصیات متفاوت است.

123- سلامتی عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 2,4

2- حضرت عیسی (ع) در زمان تولد ، دارای جسم و روحی سالم و آماده رشد و کمال بود .

4- عیسیٰ (ع) با سالم خواندن مرحله ولادت خویش از هر عیب و ناپسندی، بر میرابودن مادرش مریم (س) از اتهامات ناروای مردم تأکید کرد.

ص: 274

والسالم علیٰ یوم ولدت

124- سلامتیاخروبعیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 3

1- حضرت عیسی (ع) در گهواره، برخورداری خود را از سلامت و امنیت کامل، در مراحل تولد، مرگ و رستاخیز، اعلام کرد.

والسالم علیٰ یوم ولدت و یوم أموت و یوم أُبعث حیًّا

«ال» در «السلام» برای استغراق خصوصیات است، یعنی سلام کامل جامع و دارای همه خصوصیات، از همین جهت این سلام با سلام در مورد حضرت یحیی (ع) از نظر خصوصیات متفاوت است.

3- سلامت و امنیت کامل برای عیسی (ع) در لحظه مرگ و هنگامه رستاخیز، تضمین شده و تغییر ناپذیر است.

والسالم علیٰ .. یوم أموت و یوم أُبعث حیًّا

125- سیره عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 32 - 1

1- رفتار نیک با مادر و گرمی داشت وی، سیرت الهی و خوی خدادادی عیسی (ع)، از آغاز میلاد

و برآ بولدتی

126- شخصیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 20

20 - شخصیت فوق العاده حضرت عیسی (ع) زمینه غلو و گزافه گویی مسیحیان در مورد ایشان

یاهل الکتب لاتغلو فی دینکم .. انما المسیح عیسی ابن مریم رسول الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- شخصیت والای مسیح (ع) و مقام بلند فرشتگان ، مانع آنها از بندگی خداوند نیست .

لن يستكف المسيح ان يكون عبداً لله ولا الملائكة المقربون

ص: 275

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 10

10 - عیسی (ع) شخصیتی بدور از ادعای گراف آمیز درباره خویش و مادرش مریم

ما یكون لی ان اقول ما لیس لی بحق

127- شرک ربوبی یهود دوران عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 64 - 3

3 - یهودیان در عصر عیسی (ع)، گرفتار شرک در ربوبیت و دور ماندن از پرستش پروردگار یگانه

إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ

از تأکید عیسی (ع) بر ربوبیت الهی، مطلب بالا استفاده می شود.

128- شرک عبادی یهود دوران عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 64 - 3

3 - یهودیان در عصر عیسی (ع)، گرفتار شرک در ربوبیت و دور ماندن از پرستش پروردگار یگانه

إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ

از تأکید عیسی (ع) بر ربوبیت الهی، مطلب بالا استفاده می شود.

129- شریعت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 9

9 - عیسی (ع) دارای شریعتی جدید، نه تابع شریعت موسی (ع) و مبلغ آن

و لقد آتینا موسی الکتب... و آتینا عیسی ابن مریم البینت

نامبردن از عیسی (ع) و اکتفا نکردن به جمله «قفینا ..» - با وجود اینکه او نیز پس از موسی (ع) مبعوث شد و جمله مذکور می توانست شامل او نیز بشود - اشاره به نکاتی دارد؛ از جمله اینکه پیامبران پس از موسی (ع) تابع شریعت او بوده و شریعت و کتاب مستقلی نداشتند، ولی عیسی (ع) دارای شریعت و کتاب مستقلی بود.

ص: 276

130- شفاعت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 72 - 25

25 - مسیح (ع) هرگز مشرکان امت خویش را شفاعت نخواهد کرد .

قالوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ . . . و ما للظلمين من انصار

جمله «و ما للظلمين من انصار» می تواند حاکی از اعتقاد مسیحیان مبنی بر شفاعت مسیح (ع) از آنان و نجاتشان از دوزخ باشد.

131- شک در رسالت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 113 - 8

8 - حواریون در آغاز رسالت مسیح ، محروم از ایمان راستین و گرفتار شک و تردید در حقانیت رسالت عیسی (ع)

قالوا . . . و تطمئن قلوبنا و نعلم ان قد صدقتنا

132- شک در عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 34 - 7

7- در باره ماهیت حضرت عیسی (ع) (بشربودن و تکوین یافتن او بدون پدر) در طول تاریخ تردیدهایی ناروا وجود داشته است .

ذلک عیسی ابن مریم . . . الذی فیه یمترو

«الذی» وصف است برای «عیسی» یا «قول الحق» و «إمترء» (مصدر «یمترو») به معنای شک و تردید کردن است. غایب ذکرشدن صیغه «یمترو» از آن حکایت دارد که کسانی غیر از مسلمانان در باره حضرت عیسی (ع) به عقایدی پای بند بودند که بر پایه یقین استوار نبود.

133- شگفتی تکلم عیسی (ع) در نوزادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 29 - 5

5- مردم ، از واگذارشدن پاسخ اتهامات از سوی مریم (س) به نوزادش عیسی (ع) ، شگفت زده شده و آن را باور نکردند .

فأشارت إليه قالوا كيف نكلّم من كان في المهد صبياً

استفهام در آیه انکاری است. این انکار را چندین تأکید نیز همراهی می کند: 1) فعل «کان» که در این موارد بر ماضی دلالت ندارد، بلکه استقرار و ثبوت را می فهماند؛ 2) قید «فی المهد» که نشانه ناتوانی عیسی (ع) از هرگونه حرکتی است؛ 3) قید

ص: 277

«صیباً» که با وجود «فی المهد» نیازی به آن نبود، ولی گویندگان آن را به منظور تأکید انکار و تعجبشان افزودند.

134- صداقت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 5

5 - معجزات روشنگر عیسی (ع) ، دلیل صدق دعوت او

اَنتی قد جئتکم بایه من ربکم

چون عیسی (ع) مدعی رسالت بود، نخست می بایست آن را اثبات کند. بنابراین منظور از آیه و نشانه در «بایه من ربکم»، نشانه نبوت اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 2,3

2 - عیسی (ع) از زمره راستگویان و درست کرداران

هذا یوم ینفع الصدقین صدقهم

از مصادیق مورد نظر برای «الصدقین» - به قرینه آیات گذشته - حضرت مسیح (ع) است.

3 - خداوند ، گواه بر راستگویی عیسی (ع) در انجام رسالت های الهی خویش و اظهار برائت از ادعای الوهیت

قال الله هذا یوم ینفع الصدقین صدقهم

از مصادیق مورد نظر برای «صدقهم» سخنان نقل شده از عیسی (ع) در آیات پیشین است که ابلاغ توحید و یکتاپرستی، نفی ادعای الوهیت برای خویش و مادرش مریم (ع) و نداشتن هیچ نقشی در گرایش امت به شرک از جمله آنهاست.

135- صفات عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 60 - 6

6 - خداوند ، قادر به آفرینش انسان هایی فرشته صفت هم چون عیسی (ع) *

و لو نشاء لجعلنا منکم ملئکه

گروهی از مفسران منظور از این آیه را، ایجاد انسان هایی فرشته صفت دانسته اند که در صدد رفع استبعاد مشرکان نسبت به قدرت ویژه انسان هایی هم چون عیسی (ع) که می توانست مردگان را زنده کند و بیماران را شفا بخشد.

ص: 278

136- صلیب عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 11

11 - صلیب و به دار آویخته شدن حضرت مسیح ، پایه و اساسی جز گمان ندارد .

وقولهم إنا قتلنا المسيح . . . و ما قتلوه و ما صلبوه و لكن شبه لهم

137- ضعف عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 11

11 - ناتوانی مسیح (ع) و مادرش و تمامی اهل زمین در برابر اراده الهی ، دلیل بطلان ادعای الوهیت برای مسیح (ع)

لقد كفر الذين . . . ان اراد ان يهلك المسيح ابن مريم وامه و من فى الأرض جميعاً

138- طعام عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 14، 16

14 - تغذیه ، نیاز روزمره مسیح (ع) و مادرش مریم (ع)

كانا يأكلان الطعام

فعل مضارع «يأكلان» دلالت بر استمرار دارد و حاکی از نیاز دائمی آنان به غذاست.

16 - نیازمندی مسیح (ع) و مادرش مریم (ع) به تغذیه ، دلیلی روشن بر خدا نبودن آنها

كانا يأكلان الطعام

جمله «كانا يأكلان الطعام» برهانی علیه اعتقاد به الوهیت مسیح(ع) و مادرش مریم است ؛ یعنی آنها به این دلیل نمی توانند خدا باشند که گرسنه می شوند و نیاز به تغذیه و دفع فضولات آن دارند.

139- طهارت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 4,9, 1

1 - توفی (نجات)، عروج، تطهیر حضرت عیسی (ع) و غلبه پیروان آن حضرت بر دشمنان، مکر خداوند در برابر مکر کافران

و مکروا و مکر الله... اذ قال الله يا عيسى ائني متوكل... فوق الذين كفروا

بنابراینکه «اذ»، متعلق به «مکر الله» باشد، یعنی مکر خداوند هنگام بوده که عیسی را بسوی خویش عروج داد و... .

ص: 279

4- نجات و تطهیر حضرت عیسی (ع)، توسط خداوند

انّی متوفّیک . . . و مطهّرك

9- تنزیه حضرت عیسی (ع) از تهمت های ناروای کافران، توسط خداوند

و مطهّرك من الذین كفروا

بنابراینکه متعلّق تطهیر به قرینه آیات سابق، اتهاماتی باشد که به حضرتش زدند و «من»، نشویّه باشد.

140- ظهور عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 159 - 2

2- حضرت مسیح (ع) پس از حضور مجدد در بین امت خویش، خواهد مرد.

إلّا لیؤمننّ به قبل موته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 2

2- ظهور عیسی (ع)، نشانه قطعی بر وقوع قیامت

وإنّه لعلم للساعه

برداشت بالا بدین احتمال است که آیه ناظر به حضور مجدد عیسی (ع) در آخرالزمان بر روی زمین باشد. که در این صورت مفاد آیه شریفه این خواهد بود که ظهور عیسی (ع) از «اشراط الساعه» می باشد.

141- عبرت از قصه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 6

6- یادکرد داستان عیسی (ع) در قرآن، اقدامی هدایتگرانه و مثلی درس آموز

و لَمّا ضرب ابن مریم مثلاً

با توجه به کاربرد واژه «مَثَل» - که داستان عیسی (ع) را به عنوان نمونه و سمبل ذکر کرده است - برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 3

3 - داستان رسالت عیسی (ع) و بر خورد بنی اسرائیل با آن حضرت ، در بردارنده درس های سازنده و عبرت آموز

و إذ قال عیسی ابن مریم .. فلما جاءهم بالبیئت قالوا هذا سحر مبین

ص: 280

142- عبرت از ولادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 11

11 - چگونگی تولد و زندگی عیسی (ع) ، پیامدار آموزه هایی چند برای بنی اسرائیل

و جعلنه مثلاً لبني إسرءیل

برداشت یاد شده بدین احتمال است که مراد از «مثل» قرار گرفتن عیسی (ع)، نحوه خلقت و آفرینش آن حضرت باشد.

143- عبودیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 5, 3, 1

1 - حضرت مسیح ، معترف به بندگی خویش برای خداوند در تمامی مراحل زندگی

لن یتستکف المسیح ان یکون عبداً لله

«استتکاف» به معنای امتناع کردن است.

3 - حضرت مسیح از آنجا که هرگز از بندگی خدا ابایی نداشت نه خداست و نه فرزند او .

لن یتستکف المسیح ان یکون عبداً لله

جمله «لن یتستکف» تعلیل و احتجاج دیگری است بر اینکه مسیح (ع) نه خداست و نه فرزند او یعنی او خود را از بندگان خدا می داند چگونه ممکن است خدا یا فرزند او و یا یکی از اقانیم ثلاثه باشد.

5 - شخصیت والای مسیح (ع) و مقام بلند فرشتگان ، مانع آنها از بندگی خداوند نیست .

لن یتستکف المسیح ان یکون عبداً لله و لا الملئکه المقربون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 117 - 8

8 - اعتراف علنی عیسی (ع) به بندگی خداوند ، دلیل وی بر پوچی ادعای مسیحیان مشرک (همتایی وی با خداوند)

ءانت قلت . . ما قلت لهم الا ما امرتني به ان اعبدوا الله ربي وربكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 30 - 2،4

2- بندگی خداوند ، اولین اعتراف عیسی (ع) و بالاترین مقام در دیدگاه آن حضرت

قال إني عبدالله

تقديم وصف بندگی، حتی بر نبوت و داشتن کتاب آسمانی، نشانه این است که در دیدگاه عیسی(ع)، این وصف برتر از سایر مقام های او بود.

ص: 281

4- حضرت عیسی (ع) در خردسالی ، خود را بنده خدا ، صاحب کتاب آسمانی و پیامبری الهی معرفی کرد .

قال إني عبد الله آتيني الكتب و جعلني نبياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 4

4- آنان که عیسی (ع) را فرزند مریم (س) ، بنده خدا و پیامبر او نمی دانند ، کافراند .

فاختلف الأحزاب من بينهم فويل للذين كفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 1

1 - عبودیت و بندگی خداوند ، بارزترین ویژگی حضرت عیسی (ع)

إن هو إلا عبد أنعمنا عليه

144- عروج جسمانی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 158 - 2

2 - خداوند ، حضرت عیسی (ع) را با جسم و جانش به سوی خود بالا برد .

بل رفعه الله إليه

چون جمله «بل رفعه الله إليه» رد این پندار یهود است که عیسی (ع) کشته شده است، باید مراد از «رفعه الله إليه» بالا بردن وی با جسم و جان باشد چون پرواز روحانی با مردن، منافاتی با کشته شدن ندارد.

145- عروج عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 1،5

1 - توقی (نجات) ، عروج ، تطهیر حضرت عیسی (ع) و غلبه پیروان آن حضرت بر دشمنان ، مکر خداوند در برابر مکر کافران

و مکروا و مکر اللّٰه .. اذ قال اللّٰه یا عیسیٰ ائی متوفّیک ... فوق الذین کفروا

بنابراینکه «اذ»، متعلّق به «مکر اللّٰه» باشد، یعنی مکر خداوند هنگام بوده که عیسی را بسوی خویش عروج داد و ...

5- خداوند، عروج دهنده حضرت عیسی (ع) به سوی خویش

ائی متوفّیک و رافعک الّیّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 282

3 - نجات حضرت مسیح (ع) از توطئه قتل، با معراج وی به سوی خدا

و ما قتلوه و ما صلبوه... بل رفعه الله إليه

6 - معراج حضرت مسیح (ع) امری حکیمانه و پرتوی از عزتمندی خداوند

بل رفعه الله إليه و كان الله عزيزاً حكيماً

بیان عزتمندی و کاردانی خداوند پس از جمله «بل رفعه الله إليه» برای اشاره به این است که بالا بردن عیسی (ع) برخاسته از حکمت و عزت خداوند بوده است.

8 - شب بیست و یکم رمضان، هنگام عروج حضرت عیسی (ع) به سوی خداوند

بل رفعه الله إليه

امام باقر (ع):... و ليله احدى و عشرين (من شهر رمضان)... و فيها رفع عيسى بن مريم....

خصال صدوق، ص 508، ح 1، باب السبعة عشر؛ نورالثقلین، ج 1، ص 346، ح 155.

146 - عصمت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 32 - 5

5 - حضرت عیسی (ع) منزّه از استبداد، سرکشی، سلطه‌گری و به دور از رنج و ناکامی

و لم يجعلني جباراً شقيّاً

«جبار» به کسی گفته می‌شود که با خود برترینی برای کسی بر خود حقی قائل نباشد (قاموس) و نیز به کسی که از پذیرش حق سرباز زند و کسی که دیگری را تحت سیطره خود درآورد اطلاق می‌گردد (مفردات راغب) و «شقاوت»، یعنی سختی و شدت (قاموس) و نیز در معنای مقابل سعادت (کامیابی) به کار می‌رود (مفردات راغب).

147 - عطوفت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - عطوفت عيسى (ع)، نسبت به همه مردمان حتى به گمراهان امت خویش *

ان تعذبهم فانهم عبادك و ان تغفر لهم فانك انت العزيز الحكيم

148- عظمت عيسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 283

13 - عظمت و احترام ویژه عیسی (ع) در پیشگاه خداوند *

و أوحينا إلی . . . عیسی و ایوب و یونس و هرون و سلیمان

پیامبران شمرده شده پس از عیسی، از نظر زمان مقدم بر او هستند ولی خداوند وی را قبل از آنان ذکر کرده تا به عظمت ویژه وی اشاره کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - عظمت و ارزش والای حضرت عیسی (ع) در پیشگاه خداوند

انما المسيح عیسی ابن مریم رسول الله و كلمته القها إلی مریم

از اینکه خداوند عیسی (ع) را به مسیح (مبارک) لقب داده، و نیز او را کلمه و روح خود شمرده، عظمت و قداست او نزد خداوند به دست می آید.

149- عظمت منافع ولادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- پیدایش حضرت عیسی (ع) بدون پدر و اسباب متعارف، کاری هدف مند و دارای منافع گسترده و بسیار بود.

هو علیٰ هین و لنجعله آیه للناس

متحمل است عبارت «لنجعله. . .» عطف بر علتی محذوف باشد؛ یعنی «خلقناه من غیر أب لأغراض لا مجال لذكرها و لنجعله» فایده این حذف «ایهام» است؛ یعنی به قدری اغراض این کار بزرگ و گسترده است که گویا در کلام نمی گنجد.

150- عقیده به الوهیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - وجود اعتقاد و باور به الوهیت عیسی (ع) در جامعه عصر بعثت

وقالوا ألهتنا خير أم هو

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 2

2- اعتقاد به الوهیت عیسی (ع)، باوری موہون و خرافی و ناسازگار با شخصیت واقعی آن حضرت

إن هو إلا عبد

ص: 284

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 1

1 - حضرت مسیح ، معترف به بندگی خویش برای خداوند در تمامی مراحل زندگی

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله

«استنکاف» به معنای امتناع کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 17، 16، 14، 13، 10، 8

8 - عیسی (ع) خود معتقد و معترف به تنزیه خداوند از داشتن هرگونه شریکی شایسته الوهیت و پرستش

قال سبحانه

10 - عیسی (ع) شخصیتی بدور از ادعای گزاف آمیز درباره خویش و مادرش مریم

ما یكون لی ان اقول ما لیس لی بحق

13 - اعتراف عیسی (ع) به شایسته نبودن خویش و مادرش مریم برای خدایی ، دلیل واهی بودن عقیده مسیحیان به الوهیت آنان

ما یكون لی ان اقول ما لیس لی بحق

14 - عیسی (ع) بدور از اندیشه همتایی با خداوند

ما یكون لی ان اقول ما لیس لی بحق .. تعلم ما فی نفسی

جمله «ما یكون لی ان اقول ..» بیان این جهت است که عیسی (ع) هرگز چیزی را که سزاوار وی نیست اظهار نداشته و جمله «تعلم ما فی

نفسی» اشاره به این دارد که در اندیشه و افکار وی نیز چنین چیزی یعنی شایستگی الوهیت و همتایی با خداوند، خطور نکرده است.

16 - آگاه نبودن خداوند به ادعای الوهیت عیسی (ع) - علی رغم آگاهی مطلق او - دلیل روشن بر نبود چنین ادعایی در گفته های

عیسی (ع)

ان كنت قلته فقد علمته تعلم ما فی نفسی

17 - مسیح (ع) آگاه و معتقد به احاطه علمی خداوند بر وی و تمامی اندیشه ها و صفات نفسانی او

تعلّم ما فی نفسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 117 - 8

8 - اعتراف علنی عیسی (ع) به بندگی خداوند ، دلیل وی بر پوچی ادعای مسیحیان مشرک (همتایی وی با خداوند)

ءانت قلت .. ما قلت لهم الا ما امرتني به ان اعبدوا الله ربي وربكم

ص: 285

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 18

18 - عیسی (ع) ، برخوردار از علم غیب و نهان

وَأْتَبَّكُمْ بَمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 11

11 - علم و ایمان حضرت عیسی (ع) و فرشتگان مقرب الهی به قیامت و محشور شدن به پیشگاه خداوند ، مانع استکبار آنان از بندگی خدا

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ... فَمَسِيحُ حَشْرِهِمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا

جمله «و من . . .» جمله حالیه و بیان علت از جمله سابق است. یعنی امکان ندارد مسیح و فرشتگان از عبادت خدا امتناع کنند ; چون حشر انسان و ملائکه به سوی خدا حتمی است و مسیح و فرشتگان از آن آگاهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 16، 18

16 - حضرت مسیح عالم به کتاب ، حکمت ، تورات و انجیل

و اذ علمتک الکتب و الحکمه و التوریه و الانجیل

18 - آگاهی مسیح به کتاب و حکمت و تورات و انجیل ، از نعمت های خاص خدا به آن حضرت

و اذ علمتک الکتب و الحکمه و التوریه و الانجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 17

17 - مسیح (ع) آگاه و معتقد به احاطه علمی خداوند بر وی و تمامی اندیشه ها و صفات نفسانی او

153- علم غیب عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 9

9- عیسی (ع) به برخی از حوادث آینده خویش آگاه بود .

والسلم علیّ . . . یوم أموت

ص: 286

154- عهد با عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 11

11 - تبلیغ حقانیت رسالت عیسی (ع) ، پس از نزول مائده آسمانی ، تعهد و میثاق حواریون با وی

قالوا .. و نکون علیها من الشهدین

155- عهد خدا با عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 7 - 3

3 - خداوند ، از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی (ع) پیمان و تعهدی شدید ، گرفته است .

و إذا أخذنا .. و منک و من نوح و إبرهیم و موسی و عیسی ابن مریم و أخذنا منهم میث

156- عیسی (ع) از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 21 - 13 ، 11

11- حضرت عیسی (ع) و آفرینش او بدون پدر ، نشانه ای بزرگ برای پی بردن مردم به قدرت خداوند

و لنجعله آیه للناس

ضمیر مفعولی «لنجعله» به عیسی (ع) باز می گردد. تنوین «آیه»، مفید تفخیم است؛ یعنی بدان جهت عیسی (ع) را به تو عطا کردیم که او را برای مردم آیتی بزرگ قرار دهیم.

13- تولد عیسی (ع) بدون پدر و نشانه بودن او برای قدرت خداوند و رحمت الهی بودن او ، از مقدرات خداوند و غیر قابل تغییر بود .

کذلک .. و لنجعله آیه للناس و رحمه منا و کان أمراً مقضیاً

جمله «کان أمراً مقضیاً» ممکن است تنها در باره تولد عیسی (ع) باشد و ممکن است به هر سه موضوعی که در آیه ذکر شده است ، مربوط باشد. «مقضیاً» اسم مفعول از «قضاء» است؛ یعنی آنچه قطعی شده و فیصله یافته باشد. «أمر» در معانی «فرمان» و «حادثه» استعمال می شود. کلمه «مقضیاً» قرینه بر اراده معنای دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 91 - 10

10- مریم (س) و فرزندش عیسی (ع)، آیت الهی و نشانه رمز و راز آفرینش خداوندی برای جهانیان

و جعلنها و ابنها آیه للعلمین

ص: 287

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 1

1 - حضرت عیسی و مادرش مریم (ع)، نشانه ای الهی برای امت پس از حضرت موسی (ع)

ثم أرسلنا موسى . . . وجعلنا ابن مريم وأُمَّه آية

157- عیسی (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از صالحان بودند.

ووهبنا له . . . کل من الصالحین

158- عیسی (ع) در بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 12

12 - حضرت مسیح (ع) در حضور بنی اسرائیل، خود و تمامی انسان ها را مملوک خدا، بنده او و تحت تدبیر وی دانست.

بینی اسرائیل اعبدو اللّٰه ربی وربکم

159- عیسی (ع) در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 159 - 6

6 - گواهی حضرت عیسی (ع) بر اهل کتاب در روز قیامت

و یوم القیمه یكون علیهم شهیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 4

4 - خداوند، در روز قیامت و در مجمع پیامبران، نعمت های ارزانی شده به عیسی و مادرش مریم رابه وی یادآوری خواهد کرد.

یوم یجمع الله الرسل فيقول .. اذ قال الله يعيسى ابن مریم اذکر نعمتی علیک وعل

کلمه «اذ» در «اذ قال الله» بدل اشتمال برای کلمه «یوم ..» می باشد.

ص: 288

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 1,9

1 - خداوند در قیامت و در حضور پیامبران از مسیح (ع) خواهد پرسید که آیا وی مردمان را به پرستش خویش و مادرش مریم فراخوانده است؟

و اذ قال الله يعيسى ابن مريم ائت قلت للناس اتخذوني و امي الهين

با توجه به آیات بعد همانند «قال الله هذا يوم . . .» آیه 119 و توجه به این حقیقت که در زمان حضور مسیح(ع) در میان امت خویش کسی معتقد به الوهیت وی و مریم(ع) نبوده است، معلوم می شود این پرسش و پاسخ در قیامت اتفاق خواهد افتاد. گفتنی است که تعبیر از آینده با فعل ماضی (قال) برای رساندن تحقق قطعی آن صحنه است.

9- عیسی (ع) در قیامت منکر ادعای گزاف الوهیت برای خود و مادرش مریم

ما یكون لی ان اقول ما لیس لی بحق

160- عیسی (ع) فرزند مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 8

8 - عیسی (ع) زاده مریم (ع) و فرزند او، نه فرزند خدا

عیسی ابن مریم

از نکاتی که می تواند هدف از نسبت دادن عیسی(ع) به مادرش شمرده شود، رد پندار مسیحیان است که وی را فرزند خدای سبحان می خواندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 6,7

6 - اعطای نشانه های روشن از جانب خداوند ، به عیسی بن مریم (ع) و تأیید او به روح القدس (جبرئیل)

و اتینا عیسی ابن مریم البینات و ایّدناه بروح القدس

7 - عیسی (ع) ، علی رغم منزلت و فضیلت والایش ، فرزند مریم است ؛ نه فرزند خداوند .

و اتينا عيسى ابن مريم البينات

161- عيسى (ع) مسيح

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

4 - نساء - 4 - 171 - 10

10 - مسيح ، لقب حضرت عيسى ، و عيسى ، اسم او *

انما المسيح عيسى ابن مريم

ص: 289

معمولاً اسم را توصیف به «ابن» می کنند بنابراین «عیسی» اسم آن حضرت و در نتیجه «مسیح» لقب او خواهد بود.

162- عیسی (ع) و انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 48 - 4

4 - خداوند به عیسی (ع)، کتاب (قوانین الهی)، حکمت (معارف الهی)، تورات و انجیل را آموخت.

و یعلّمه الكتاب و الحکمه و التوریه و الانجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 16, 18, 19

16 - حضرت مسیح عالم به کتاب، حکمت، تورات و انجیل

و اذ علمتک الکتب و الحکمه و التوریه و الانجیل

18 - آگاهی مسیح به کتاب و حکمت و تورات و انجیل، از نعمت های خاص خدا به آن حضرت

و اذ علمتک الکتب و الحکمه و التوریه و الانجیل

19 - تورات و انجیل، ارجمندترین کتاب های آموخته شده به عیسی (ع)

و اذ علمتک الکتب و الحکمه و التوریه و الانجیل

مراد از «الکتب»، به قرینه ذکر تورات و انجیل پس از آن، می تواند کتاب یا کتابهای آسمانی دیگری غیر از تورات و انجیل باشد. در این صورت تصریح به نام تورات و انجیل با آنکه لفظ «الکتب» می تواند آن دو را نیز شامل شود نشانه اهمیت فزونتر این دو کتاب می باشد.

163- عیسی (ع) و اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 159 - 6, 8

6 - گواهی حضرت عیسی (ع) بر اهل کتاب در روز قیامت

و یوم القیمه یكون علیهم شهیداً

8 - حضرت عیسی (ع)، گواه بر اعمال اهل کتاب در دنیا

و یوم القیمه یکون علیهم شهیداً

اگر حضرت عیسی (ع) در دنیا گواه بر اعمال نباشد، نمی تواند در قیامت گواهی دهد.

ص: 290

164- عیسی (ع) و بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 21، 2، 1

1 - عیسی (ع) ، فرستاده و رسولی از جانب خداوند ، به سوی بنی اسرائیل

و رسولا الی بنی اسرائیل

2- بنی اسرائیل ، مخاطبان اصلی رسالت عیسی (ع) *

و رسولا الی بنی اسرائیل

21 - مخاطبان عیسی (ع) (بنی اسرائیل) مدّعی ایمان به خدا

ان کنتم مؤمنین

برخی مفسّران برآند که «ان کنتم مؤمنین» یعنی: اگر ایمان به خدا دارید این معجزات نشانه نبوت من (عیسی) خواهد بود.

23 - خبر دادن غیبی حضرت عیسی (ع) ، از مآکولات و ذخایر بنی اسرائیل در خانه هایشان ، از سن هفت یا هشت سالگی

و اتبئکم بما تأکلون و ما تدّخرون فی بیوتکم

امام صادق (ع): ... و مکث عیسی (ع) حتّی بلغ سبع سنین او ثمانیاً فجعل یخبرهم بما یأکلون و ما یدّخرون فی بیوتهم.

بحار الانوار، ج 14، ص 251، ح 43؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 284، ح 4.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 50 - 11، 5

5 - وعده عیسی (ع) به بنی اسرائیل ، در برداشتن حرمت برخی از محرّمات شریعت موسی (ع)

و لاحلّ لکم بعض الذی حرّم علیکم

11 - عیسی (ع) پس از ارائه معجزات ، بنی اسرائیل را از مخالفت با خدا بر حذر داشت و به اطاعت خویش دعوت کرد .

و جنتکم بایه من ربکم فاتقوا الله و اطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 51 - 1

1- عیسی (ع)، بنی اسرائیل را به توحید ربوبی و پرستش خدا دعوت کرد.

انّ الله ربّي وربكم فاعبدوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 52 - 26، 7، 6، 4، 3، 2، 1

1- کفر و انکار بنی اسرائیل به رسالت عیسی (ع)، علی رغم مشاهده معجزات او

اتّی قد جئتکم بایه من ربکم . . . فلما احسّ عیسی منهم الکفر

2- یقین عیسی (ع) به ایمان نیاوردن بنی اسرائیل و اصرار آنان بر کفر

فلما احسّ عیسی منهم الکفر

با وجود اینکه کفر، امری قلبی است و قابل حسّ نیست، کلمه احساس به کار برده شده تا اشاره به شدت کفر آنان باشد. یعنی گویا

ص: 291

می توان کفرشان را احساس کرد؛ لذا در برداشت فوق از احساس، تعبیر به یقین شده است.

3 - کفر آشکار بنی اسرائیل به رسالت عیسی (ع)

فلما احس عیسی منهم الکفر

4 - عیسی (ع) با مشاهده کفر بنی اسرائیل، در صدد اتمام حجت و متمایز کردن جبهه حق از جبهه کفر شد.

فلما احس عیسی منهم الکفر قال من انصاری الی الله

6 - عدم رعایت تقوای الهی، ترک اطاعت انبیا و بندگی خداوند، کفر است.

فاتقوا الله و اطیعون .. فاعبدوه ... فلما احس عیسی منهم الکفر

آیات قبل نشان دهنده مصادیق کفر بنی اسرائیل است.

7 - درخواست عیسی (ع) از بنی اسرائیل، برای یاری وی جهت حرکت به سوی خدا

قال من انصاری الی الله

26 - شنیدن و دیدن حضرت عیسی (ع) سخنان و اعمال کفرآمیز از بنی اسرائیل

فلما احس منهم الکفر

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: ای لما سمع و رأی انهم یکفرون.

تفسیر قمی، ج 1، ص 103؛ بحار الانوار، ج 14، ص 272، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 54 - 5، 2، 1

1 - مکر بنی اسرائیل علیه عیسی (ع)

فلما احس عیسی منهم الکفر .. و مکروا

2 - مکر و تلاش کافران بنی اسرائیل، برای کشتن عیسی (ع)

و مکروا .. اذ قال الله یا عیسی انی متوفیک

با توجه به آیه بعد که سخن از عروج عیسی (ع) به میان آمده، معلوم می شود که مکرشان در جهت کشتن عیسی (ع) بوده است.

5- شکست مکر بنی اسرائیل علیه عیسی (ع)

و مکروا و مکر الله و الله خیر الماکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 72 - 8,9

8 - مسیح (ع) پیامبری فرستاده شده به سوی بنی اسرائیل

وقال المسیح یبنی اسرائیل اعبدو الله ربی وربکم

9 - دعوت مسیح (ع) از بنی اسرائیل به پرستش خدای یگانه و توحید ربوبی

وقال المسیح یبنی اسرائیل اعبدو الله ربی وربکم

ص: 292

165- عیسی (ع) و تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 48 - 4

4 - خداوند به عیسی (ع)، کتاب (قوانین الهی)، حکمت (معارف الهی)، تورات و انجیل را آموخت.

و یعلّمه الكتاب والحکمه و التوریه و الانجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 50 - 1,2,3

1 - عیسی (ع)، تصدیق کننده تورات

و مصدقاً لما بین یدیّ من التوریه

2 - عدم تحریف تورات تا عصر حضرت عیسی (ع) *

و مصدقاً لما بین یدیّ من التوریه

به نظر می رسد جمله «لما بین یدیّ من التوریه»، اشاره باشد به تورات متداولی که در دسترس مردم بوده است. لذا تصدیق آن، دلالت بر عدم تحریف تورات موجود در آن عصر دارد.

3 - نسخ بعضی از احکام تورات، توسط حضرت عیسی (ع)

و لاحلّ لکم بعض الذی حرّم علیکم

چون مخاطبان عیسی (ع)، بنی اسرائیل بودند، و شریعت بنی اسرائیل تا قبل از عیسی (ع)، شریعت حضرت موسی (ع) بوده، بنابراین چیزهایی که عیسی (ع) برای آنان حلال می کند، چیزهایی است که تورات آنها را تحریم کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 6

6 - گواهی و تأیید عیسی (ع) بر راستی و درستی تورات موجود در عصر خویش

و قفینا .. بعیسی ابن مریم مصدقاً لما بین یدیّه من التوریه

16 - حضرت مسیح عالم به کتاب ، حکمت ، تورات و انجیل

و اذ علمتک الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

18 - آگاهی مسیح به کتاب و حکمت و تورات و انجیل ، از نعمت های خاص خدا به آن حضرت

و اذ علمتک الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

19 - تورات و انجیل ، ارجمندترین کتاب های آموخته شده به عیسی (ع)

و اذ علمتک الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

مراد از «الکتب»، به قرینه ذکر تورات و انجیل پس از آن، می تواند کتاب یا کتابهای آسمانی دیگری غیر از تورات و انجیل باشد. در این صورت تصریح به نام تورات و انجیل با آنکه لفظ «الکتب» می تواند آن دو را نیز شامل شود نشانه اهمیت فزونتر این دو کتاب می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 4

4 - حضرت عیسی (ع) ، تصدیق کننده تورات

مصدقاً لما بین یدی من التوریه

166- عیسی (ع) و حواریون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 112 - 9

9 - حضرت مسیح (ع) با بیان ناسازگاری درخواست حواریون با ایمان و تقوا در صدد بازداشتن آنان از درخواست نزول مانده

قال اتقوا الله ان کنتم مؤمنین

167- عیسی (ع) و خفاش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 42

42 - پرنده آفریده شده از گل - به اذن خدا - توسط عیسی (ع) از جنس خفاش بود .

و اذ تخلق من الطین کهیئته الطیر باذنی

امیرالمؤمنین(ع): در پاسخ سؤال از جاندارانی که بدون قرار گرفتن در رحم آفریده شدند فرمود: «.. و الخفاش الذی عمله عیسی بن مریم فطار باذن الله عزوجل.»

خصال صدوق، ص 322، ح 8، باب الستة؛ نورالثقلین، ج 1، ص 343، ح 147.

168- عیسی (ع) و خلقت پرنده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 40

40 - کافران بنی اسرائیل پس از مشاهده معجزات عیسی (ع)، وی را ساحری زبردست معرفی کردند .

فقال الذین کفروا منهم ان هذا الا سحر مبین

در برداشت فوق «هذا» اشاره به مسیح(ع) گرفته شده است، بر این مبنا اطلاق سحر به آن حضرت از باب مبالغه و حاکی از این است که کافران وی را ساحری زبردست می پنداشتند به گونه ای که گویا خود آن حضرت، سحر است.

ص: 294

169- عیسی (ع) و شرک مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 117 - 10

10 - عیسی (ع) - به هنگام حضور در میان امت خویش - بازدارنده آنان از گرایش به شرک بود .

و کنت علیهم شهیداً مادمت فیهم

کلمه «شهیداً» به قرینه کلمه «رقیب» در فراز بعد می تواند علاوه بر گواهی عیسی (ع) بر امت خویش، حاکی از مراقبت وی برای راه نیافتن انحراف در عقاید آنان نیز باشد.

170- عیسی (ع) و فرزندى خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 34 - 4

4- عیسی (ع) ، فرزند خداوند نیست .

عیسی ابن مریم

انتساب عیسی (ع) به مادرش مریم (س)، تعریضی است به آنان که او را فرزند خداوند می دانند؛ یعنی او را به کسی جز مادرش مریم (س) نباید نسبت داد. آیه بعد قرینه بر نکته یاد شده است.

171- عیسی (ع) و کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 78 - 4

4 - داود و عیسی (ع) ، مأیوس از ایمان کفرپیشگان قوم خویش *

لعن الذین کفروا من بنی اسرائیل علی لسان داود و عیسی ابن مریم

طرد و لعن کافران بنی اسرائیل از سوی داود و عیسی (ع) حکایت از یأس و نومیدیشان از هدایت یافتن آن گروه دارد.

172- عیسی (ع) و گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - عطوفت عيسى (ع)، نسبت به همه مردمان حتى به گمراهان امت خویش *

ان تعذبهم فانهم عبادك و إن تغفر لهم فانك انت العزيز الحكيم

ص: 295

173- عیسی (ع) و مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 111 - 10

10 - عیسی (ع) ، گواه بر کیفیت برخورد مردمان با تعالیم و فرمان های الهی

و اشهد باننا مسلمون

174- عیسی (ع) و مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 59 - 4

4 - احتجاج خداوند با مسیحیان در ردّ پندار غلط آنان (فرزند خدا بودن حضرت عیسی (ع))

انّ مثل عیسی عندالله کمثل ادم خلقه من تراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 62 - 6

6 - مسیحیان مدّعی الوهیت حضرت عیسی (ع) ، و تخطئه آن از سوی خداوند

ان مثل عیسی عند الله کمثل ادم خلقه من تراب .. و ما من اله الا الله

جمله «و ما من اله الا الله» که بیانگر تخصیص الوهیت به خداوند است، به قرینه آیات قبل، تعریض به مسیحیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 117 - 9, 1

1 - تعلیمات عیسی (ع) و دستورات وی به امت خویش به تمامی برگرفته شده از فرامین خداوند

ما قلت لهم الا ما امرتني به

9 - عیسی (ع) ، گواه و ناظر بر عقاید و رفتار امت خویش ، به هنگام حضور در میان آنان

و كنت عليهم شهيداً مادمت فيهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 118 - 7,8

7 - عیسی (ع) منزّه از هرگونه نقشی در گرایش های شرک آلود امت خویش

ان تعذبهم .. و ان تغفر لهم

مسیح(ع) با جداسازی سرنوشت مسیحیان مشرک از سرنوشت خویش با جمله «ان تعذبهم ..» و نه «ان تعذبنا» اشاره به این

ص: 296

دارد که وی هیچگونه نقشی در گرایش امت خویش به شرک نداشته است.

8- عطوفت عیسی (ع)، نسبت به همه مردمان حتی به گمراهان امت خویش *

ان تعذبهم فانهم عبادک و ان تغفر لهم فانک انت العزيز الحکیم

175- عیسی (ع) و مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 52 - 9

9- تلاش عیسی (ع) برای تشکّل بخشیدن و سازماندهی به جبهه مؤمنان، علیه جبهه کفر

فلما احسّ .. قال من انصاری الی اللّٰه

176- عیسی (ع) هنگام استماع آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادیس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند.

أولئک .. إذا تتلی علیهم آیت الرحمن خرّوا سجّداً و بکیّاً

177- غلو درباره عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- زخرف - 43 - 64 - 4

4- وجود باورهای افراطی و غلوآمیز درباره عیسی (ع)، در عصر خود آن حضرت *

إنّ اللّٰه هو ربّی و ربّکم

تأکید بر تعبیر «ربّی»، می تواند در راستای تخطئه گرایش ها و باورهای غلوآمیز مردم آن زمان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - افراط و تقریط درباره شخصیت عیسی (ع)، کاری ستمگرانه و مستحق عذاب طاقت فرسای قیامت

فاختلف الأحزاب من بينهم فويل للذين ظلموا

ص: 297

178- فضایل عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 7,8

7 - عیسی (ع)، علی رغم منزلت و فضیلت والایش، فرزند مریم است؛ نه فرزند خداوند.

و اتینا عیسی ابن مریم البینات

8 - امتیاز حضرت عیسی (ع) در میان انبیا، به دلیل برخورداری از بیّنات فراوان و تأییدش به روح القدس

تلك الرّسل فضلنا... و اتینا عیسی ابن مریم البینات و ایدناه بروح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 158 - 4

4 - مقام و منزلت خاص حضرت عیسی (ع) نزد خداوند

بل رفعه الله إلیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 163 - 13

13 - عظمت و احترام ویژه عیسی (ع) در پیشگاه خداوند *

و أوحینا إلی... عیسی و ایوب و یونس و هرون و سلیمان

پیامبران شمرده شده پس از عیسی، از نظر زمان مقدم بر او هستند ولی خداوند وی را قبل از آنان ذکر کرده تا به عظمت ویژه وی اشاره کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 16,17,19

16 - حضرت عیسی (ع)، روحی از ناحیه خداوند.

انما المسیح عیسی ابن مریم رسول الله... و روح منه

17 - حضرت عیسی (ع)، نفخه الهی است که در حضرت مریم دمیده شد . *

انما المسیح عیسی ابن مریم رسول الله و كلمته القها إلى مریم و روح منه

کلمه «روح» عطف بر «کلمته» است و به مقتضای عطف، «روح منه» می تواند به جمله «القها الی مریم» توصیف گردد؛ یعنی «... و روح منه القها الی مریم» و در این صورت - چنانچه برخی از مفسران گفته اند - «روح» به معنای نفخه است.

19 - عظمت و ارزش والای حضرت عیسی (ع) در پیشگاه خداوند

انما المسیح عیسی ابن مریم رسول الله و كلمته القها إلى مریم

از اینکه خداوند عیسی (ع) را به مسیح (مبارک) لقب داده، و نیز او را کلمه و روح خود شمرده، عظمت و قداست او نزد خداوند به دست می آید.

ص: 298

4 - مائده - 5 - 110 - 36، 18، 16، 13، 12، 11، 10، 9، 8، 7، 1، 5

1 - عیسی (ع) و مادرش مریم بهره مند از نعمت های خاص الهی

اذ قال اللّٰه یعیسی ابن مریم اذکر نعمتی علیک و علی ولدتک

5 - نعمت های ویژه ارزانی شده به عیسی (ع) ، به منزله نعمتهایی الهی برای مادرش مریم

اذکر نعمتی علیک و علی ولدتک

نعمتهای شمرده شده در این بخش از آیات نعمتهایی است که خداوند به عیسی(ع) عطا کرده است و از نعمتهای ویژه خداوند به مریم سخنی به میان نیامده است، بنابراین می توان گفت عطای آن نعمتها به عیسی(ع) به منزله عطای آنها به مادرش مریم است.

7 - حضرت مسیح بهره مند از پشتیبانی و تأیید خداوند در دوران حیات خویش

اذکر نعمتی علیک . . . اذ ایدتک بروح القدس

اتصال دو جمله «تکلم الناس . . .» و «ایدتک ...» بدون حرف عطف شاهد بر این است که جمله «تکلم الناس ...» تفسیر جمله ایدتک است. و می رساند که عیسی(ع) در کودکی و بزرگسالی مورد تأیید خداوند بوده است.

8 - جبرئیل (ع) ، پشتیبان عیسی (ع) ، از جانب خداوند

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کھلا

جمله «تکلم . . .» می رساند که سخنان و تعالیم عیسی(ع) در دوران حیات خویش برخاسته از کمکها و وساطت روح القدس بوده است و چون ابلاغ وحی به تمامی پیامبران توسط جبرئیل انجام گرفته می توان گفت: روح القدس همان جبرئیل است.

9 - برخورداری عیسی (ع) از تأیید و پشتیبانی خداوند از جمله نعمت های خاص و ارزانی شده بر وی

اذکر نعمتی علیک . . . اذ ایدتک بروح القدس

10 - عیسی (ع) برخوردار از توان سخن گویی در دوران نوزادی و خردسالی خویش

تکلم الناس فی المهد

11 - سخنان عیسی (ع) در کودکی گفتاری حکیمانه و همسنگ با سخنان او در دوران کهنوت و کمال رشد

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کھلا

بدیهی است که سخن گفتن عیسی (ع) در سن کهولت نعمتی خاص برای وی نیست بنابراین عطف «کهلا» بر «فی المهد» می تواند اشاره به این باشد که سخن گفتن او به هنگام نوزادی همانند دوران رشد یافتگی وی بوده است.

12 - روح القدس ، توانایی بخش عیسی (ع) برای گفتگوی با مردم در گهواره به هنگام بزرگسالی و آغاز دوران پیری

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کهلا

«کهل» به مردی گفته می شود که دوران جوانی را سپری کرده و در آغاز دوران پیری است جمله «تکلم الناس . . .» بیان مصداقی است از جمله «ایدتک بروح القدس».

13 - توان مسیح (ع) بر سخن گفتن با مردم در تمامی مراحل حیات خویش - دوران شیرخوارگی و بزرگسالی - از جمله نعمت های خاص خداوند بر آن حضرت

اذکر نعمتی علیک . . . تکلم الناس فی المهد و کهلا

16 - حضرت مسیح عالم به کتاب ، حکمت ، تورات و انجیل

و اذ علمتک الکتب و الحکمه و التوریه و الانجیل

18 - آگاهی مسیح به کتاب و حکمت و تورات و انجیل ، از نعمت های خاص خدا به آن حضرت

و اذ علمتک الکتب و الحکمه و التوریه و الانجیل

ص: 299

31 - توانایی عیسی (ع) بر ارائه معجزاتی همانند روح بخشی به مجسمه ها ، درمان کوری و پستی و احیای مردگان ، از نعمت های ویژه خداوند به آن حضرت

اذکر نعمتی . . . و تبری الاکمه و الابرص باذنی و اذ تخرج الموتی باذنی

36 - ناکامی بنی اسرائیل در آسیب رسانی به مسیح (ع) ، از نعمت های خاص خداوند بر آن حضرت

اذکر نعمتی علیک . . . اذ کففت بنی اسرائیل عنک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 111 - 6

6 - ایمان خالصانه حواریون از جمله نعمت های ارزانی شده خداوند بر حضرت مسیح (ع)

اذکر نعمتی . . . و اذ اوحیت الی الحواریون ان ءامنوا بی و برسولی قالوا ءامنا

امام رضا(ع) در پاسخ سؤال از سبب نامگذاری حواریون به این نام فرمود: . . . لانهم كانوا مخلصین فی انفسهم و مخلصین لغيرهم من اوساخ الذنوب بالوعظ و التذکیر . . . «

عیون اخبار الرضا، ج 2، ص 79، ح 10، ب 32؛ نورالثقلین، ج 1، ص 690، ح 435.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 117 - 1، 2

1 - تعلیمات عیسی (ع) و دستورات وی به امت خویش به تمامی برگرفته شده از فرامین خداوند

ما قلت لهم الا ما امرتني به

2 - عیسی (ع) ، وفادار به حریم رسالت خویش ، در ابلاغ فرامین خداوند

ما قلت لهم الا ما امرتني به ان اعبدوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 119 - 10

10 - حضرت مسیح (ع) ، همواره خشنود از خداوند و از زمره جلب کنندگان رضایت الهی و اهل بهشت است .

قال الله هذا يوم ينفع الصدقين . . . رضی الله عنهم ورضوا عنه

از مصادیق مورد نظر برای این آیه - به قرینه آیات گذشته - حضرت مسیح (ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 4

4 - زکریا، یحیی، عیسی، الیاس، اسماعیل، الیسع، یونس و لوط (ع)، پیامبرانی برتری یافته بر همه مردم عصر خویش

وزکریا و یحیی . . . وکلا فضلنا علی العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 19 - 5

ص: 300

5- پاکى و رشد معنوى حضرت عيسى (ع)، قبل از تولد وى، از سوى خداوند تضمين شده بود.

إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - مريم - 19 - 31 - 13, 2, 3, 1

1- خداوند حضرت عيسى (ع) را پیامبرى خجسته، خوش قدم و مایه خیر و برکت قرار داد.

و جعلنى مبارکاً این ما کنت

«برکه»، يعنى افزونى و فراوانى (مصباح) و «مبارک»، يعنى منشأ خیر فراوان (لسان العرب) و تعبير «این ما کنت» حاکی از خوش قدمى عيسى (ع) است، به گونه اى که هر جا قرار گیرد، خیر و برکت در آن نقطه افزونى خواهد یافت.

2- عيسى (ع) در کودكى، فرخندگى و فرايندگى خیر و خوبى را از صفات خدادادى خویش برشمرد.

و جعلنى مبارکاً این ما کنت

3- خیر و برکت وجود عيسى (ع)، به مکان و یا مردمى خاص محدود نیست.

و جعلنى مبارکاً این ما کنت

13- «عن أبى عبد الله (ع) قال فى قول الله - عزّوجلّ - : «و جعلنى مبارکاً این ما کنت» قال : نفاعاً؛

از امام صادق (ع) روايت شده که در باره سخن خدای عزّوجلّ (از زبان عيسى (ع)) «و جعلنى مبارکاً...» فرمود: مقصود از «مبارک» بسيار نفع رساننده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - مريم - 19 - 32 - 1, 2, 5, 6

1- رفتار نیک با مادر و گرامى داشت وى، سيرت الهى و خوى خدادادى عيسى (ع)، از آغاز ميلاد

و برّاً بولدتى

2- عيسى (ع) در گهواره، خود را فرزندى خوش رفتار و نیکوکار برای مادرش مريم (س) خواند و این ویژگی را عطيه خداوند دانست.

و برّاً بولدتى

تقدیر «و برّاً بوالدتی» به قرینه آیه قبل «و جعلنی برّاً بوالدتی» است.

5- حضرت عیسی (ع) منزّه از استبداد، سرکشی، سلطه‌گری و به دور از رنج و ناکامی

و لم یجعلنی جبّاراً شقیّاً

«جبّار» به کسی گفته می‌شود که با خود برترینی برای کسی بر خود حقی قائل نباشد (قاموس) و نیز به کسی که از پذیرش حق سرباز زند و کسی که دیگری را تحت سیطره خود درآورد اطلاق می‌گردد (مفردات راغب) و «شقاوت»، یعنی سختی و شدت (قاموس) و نیز در معنای مقابل سعادت (کامیابی) به کار می‌رود (مفردات راغب).

6- عنایات خداوند به عیسی (ع)، او را فردی حق‌پذیر، خوش‌بخت و نرم‌خو ساخته بود.

و لم یجعلنی جبّاراً شقیّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 34 - 6

ص: 301

6- عیسی (ع) ، کلمه خداوند و پدیدار شده به فرمان او بود .

ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ

منصوب بودن «قول» ممکن است به جهت حال بودن آن باشد و نیز محتمل است که منصوب به فعل مدح محذوف باشد. براساس این دو احتمال، مراد از «قول الحق» گفتار خداوند در خلقت عیسی (ع) (فرمان «کن») است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 1

1- زکریا ، یحیی ، مریم ، عیسی ، ابراهیم ، اسحاق ، یعقوب ، موسی ، هارون ، اسماعیل و ادریس (ع) برخوردار از نعمت ویژه خداوند

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

«وُولَئِكَ» اشاره به تمامی موارد ذکر شده در سوره مریم از آغاز تا این آیه است و روشن است که مراد از نعمت در جمله «أَنْعَمَ اللَّهُ . . .» نعمت های معمولی و متعارف نیست، چرا که افراد دیگر نیز از این گونه نعمت ها برخوردارند. پس نعمتی که با لسان امتنان بر این گروه بیان گردیده، نعمتی ویژه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 91 - 10

10- مریم (س) و فرزندش عیسی (ع) ، آیت الهی و نشانه رمز و راز آفرینش خداوندی برای جهانیان

و جعلناها و ابنها ءایه للعلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 2

2 - تولد عیسی از مریم بدون پدر ، معجزه بزرگ الهی بود .

و جعلنا ابن مریم و أمّه ءایه

نکره آمدن «آیه» برای تفخیم است و آن به معنای نشانه ای بزرگ می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 3،7،8

3- حضرت عیسی (ع)، بهره مند از نعمت های ویژه الهی

إن هو إلا عبد أنعمنا علیه

7- تنها امتیاز عیسی (ع) بر سایر بنی اسرائیل، برخورداری آن حضرت از نعمت خدادادی نبوت بود.

إن هو إلا عبد أنعمنا علیه

8- حضرت عیسی (ع)، نمونه و الگوی الهی برای بنی اسرائیل

و جعلنه مثلاً لبنی إسرائيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 302

6 - خداوند ، قادر به آفرینش انسان هایی فرشته صفت هم چون عیسی (ع) *

و لو نشاء لجعلنا منكم ملئكة

گروهی از مفسران منظور از این آیه را، ایجاد انسان هایی فرشته صفت دانسته اند که در صدد رفع استبعاد مشرکان نسبت به قدرت ویژه انسان هایی هم چون عیسی (ع) که می توانست مردگان را زنده کند و بیماران را شفا بخشد.

179- فلسفه ذکر قصه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - یادکرد داستان عیسی (ع) در قرآن ، اقدامی هدایتگرانه و مثلی درس آموز

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا

با توجه به کاربرد واژه «مَثَل» - که داستان عیسی (ع) را به عنوان نمونه و سمبل ذکر کرده است - برداشت بالا به دست می آید.

180- فلسفه ولادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- پیدایش حضرت عیسی (ع) بدون پدر و اسباب متعارف ، کاری هدف مند و دارای منافع گسترده و بسیار بود .

هو علیٰ هین و لنجعله آیه للناس

متحمل است عبارت «لنجعله. ..» عطف بر عَلیّی محذوف باشد؛ یعنی «خلقناه من غیر آب لأغراض لا مجال لذكرها و لنجعله» فایده این حذف «ایهام» است؛ یعنی به قدری اغراض این کار بزرگ و گسترده است که گویا در کلام نمی گنجد.

181- قتل عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - صلیب و به دار آویخته شدن حضرت مسیح ، پایه و اساسی جز گمان ندارد .

وقولهم إنا قتلنا المسيح . . . وما قتلوه وما صلبوه ولكن شبه لهم

ص: 303

182- قحطی در دوران عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 5

5 - اصحاب عیسی (ع) ، در برهه ای از زمان دچار کمبود مواد غذایی *

قالوا نريد ان ناكل منها

درخواست نزول مائده به انگیزه تغذیه در صورتی می تواند توجیهی برای آن درخواست به حساب آید که دستیابی به خوراکیها از راههای معمول برای آنان بسیار مشکل باشد.

183- قدرت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 76 - 5,7

5 - مسیح (ع) و مادرش مریم ، مالک هیچ سود و زیانی برای مردم نیستند .

اتعبدون من دون الله ما لا يملك لكم ضرراً ولا نفعاً

7 - پندار قدرت مسیح (ع) و مریم بر سود و زیان رسانی به مردم ، از عوامل پرستش آن دو ، از سوی مسیحیان *

قل اتعبدون من دون الله ما لا يملك لكم ضرراً ولا نفعاً

استدلال بر ناروایی پرستش مسیح(ع) و مادرش مریم به ناتوانی آنان از ضرر رسانی و نفع بخشی، می تواند اشاره به ریشه و عامل پرستش مسیح(ع) و مریم، از سوی نصارا داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 20,24,25,26,31

20 - مسیح (ع) توانمند بر آفرینش مجسمه ای از گل به شکل پرندگان که با دمیدنش در آن به پرواز در می آمد

و اذ تخلق من الطين كهيئة الطير باذني فتنفخ فيها فتكون طيراً باذني

24 - حضرت مسیح توانا بر بیناسازی کور های مادرزاد و شفابخشی مبتلایان به پیسی

و تبری الاكمه و الابرص باذني

25 - توانایی حضرت مسیح بر زنده کردن مردگان مدفون شده در خاک

و اذ تخرج الموتی باذنی

مراد از اخراج مردگان (تخرج الموتی) زنده کردن آنهاست و به کارگیری کلمه اخراج برای رساندن این معناست که عیسی (ع) قادر بود حتی مردگان مدفون در خاک را نیز زنده کند و از خاکها بیرون کشد.

26 - عیسی (ع) ، برخوردار از ولایت تکوینی

و اذ تخلق من الطین . . . و تبری الاکمه و الابرص باذنی و اذ تخرج الموتی باذنی

31 - توانایی عیسی (ع) بر ارائه معجزاتی همانند روح بخشی به مجسمه ها ، درمان کوری و پسی و احیای مردگان ، از نعمت های ویژه خداوند به آن حضرت

اذکر نعمتی . . . و تبری الاکمه و الابرص باذنی و اذ تخرج الموتی باذنی

ص: 304

184- قصه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 8

8 - عیسی (ع) زاده مریم (ع) و فرزند او، نه فرزند خدا

عیسی ابن مریم

از نکاتی که می تواند هدف از نسبت دادن عیسی (ع) به مادرش شمرده شود، رد پندار مسیحیان است که وی را فرزند خدای سبحان می خواندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 46 - 2

2 - بشارت خدا به مریم، در مورد زنده ماندن عیسی (ع) تا میانسالی

بیشترک... و یکلم الناس... و کهلا

«کهل» به معنای میانسالی است. (مجمع البیان)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 50 - 8

8 - وجود اعتقاد به خداوند و تورات و احکام آن، در میان بنی اسرائیل، در عصر حضرت عیسی (ع)

و لاحلّ لکم بعض الذی حرّم علیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 58 - 7، 3، 1

1 - سرگذشت حضرت زکریا، مریم، یحیی و عیسی (ع) و پیروان آن حضرت، آیات الهی و پند های حکیمانه

ذلک تتلوه علیکم من الایات و الذّکر الحکیم

«ذلک»، اشاره به سرگذشت کسانی است که در آیات پیشین مطرح شده است.

3- بیان سرگذشت حضرت مریم، زکریا، یحیی و عیسی (ع)، از معجزات و نشانه های صدق پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

ذک تنلوه علیک من الایات

بنابراینکه منظور از «الایات»، با توجه به معنای لغوی آن (علامتها)، نشانه های صداقت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) باشد.

7- داستان حضرت عیسی، زکریا، مریم و یحیی، سراسر حکمت و مایه تذکر است.

ذک تنلوه علیک من الایات و الذکر الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 60 - 1,6

ص: 305

1 - سرگذشت زکریا، عیسی، مریم، یحیی و بیان خلقت آدم در قرآن، حق و از جانب پروردگار است.

الحق من ربك

کلمه «الحق»، خبر است برای مبتدای محذوف که «هو» است و مراد از آن، سرگذشت مریم و پیامبرانی است که در آیات سابق بیان شد.

6 - کیفیت خلقت عیسی و دروغ پردازی های نصارا در مورد آن، زمینه ایجاد شبهه

فلا تکن من الممترین

آنچه می تواند برای مخاطبین قرآن در مورد حضرت مسیح، تردید ایجاد کند، همان خلقت استثنایی آن حضرت است که با توجه به «انّ مثل . . .»، این شبهه از بین می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 61 - 2

2 - علم و آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به حقیقت داستان عیسی (ع) و مریم (س) پس از بیان سرگذشت آنان از طریق وحی

فمن حاجک فیه من بعد ما جاءک من العلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 158 - 1,2,3

1 - عدم حضور حضرت مسیح (ع) در بین مردم، پس از توطئه قتل وی توسط یهود

و ما قتلوه. بل رفعه الله إلیه

چنانچه عیسی (ع) پس از توطئه قتل در بین مردمان حضور می داشت، همگان به اشتباه خویش پی می بردند و واهی بودن قصه صلیب بر مدعیان آن روشن می گشت و جمله «رفعه الله الیه» در حقیقت جواب این سؤال است که اگر وی کشته نشد چرا پس از واقعه قتل در بین مردمان دیده نشد.

2 - خداوند، حضرت عیسی (ع) را با جسم و جانش به سوی خود بالا برد.

بل رفعه الله إلیه

چون جمله «بل رفعه الله الیه» رد این پندار یهود است که عیسی (ع) کشته شده است، باید مراد از «رفعه الله الیه» بالا بردن وی با جسم و جان باشد چون پرواز روحانی با مردن، منافاتی با کشته شدن ندارد.

3- نجات حضرت مسیح (ع) از توطئه قتل، با معراج وی به سوی خدا

و ما قتلوه و ما صلبوه... بل رفعه الله إليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نساء - 4 - 159 - 2,5

2- حضرت مسیح (ع) پس از حضور مجدد در بین امت خویش، خواهد مرد.

إلا ليؤمننّ به قبل موته

5- حضرت عیسی (ع)، هم اکنون زنده و دارای حیاتی جسمانی است.

وإن من أهل الكتب إلا ليؤمننّ به قبل موته

با توجه به مضارع بودن فعل «لیؤمننّ» که اخبار از آینده است و در طول تاریخ گذشته چنین نبوده که تمامی اهل کتاب به

ص: 306

حضرت عیسی (ع) ایمان آورده باشند، معلوم می شود آن حضرت هنوز زنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 11، 7

7 - حضرت مسیح بهره مند از پشتیبانی و تأیید خداوند در دوران حیات خویش

اذکر نعمتی علیک .. اذ ایدتک بروح القدس

اتصال دو جمله «تکلم الناس . . .» و «ایدتک ...» بدون حرف عطف شاهد بر این است که جمله «تکلم الناس ...» تفسیر جمله ایدتک است. و می رساند که عیسی (ع) در کودکی و بزرگسالی مورد تأیید خداوند بوده است.

11 - سخنان عیسی (ع) در کودکی گفتاری حکیمانه و همسنگ با سخنان او در دوران کهولت و کمال رشد

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کهلا

بدیهی است که سخن گفتن عیسی (ع) در سن کهولت نعمتی خاص برای وی نیست بنابراین عطف «کهلا» بر «فی المهد» می تواند اشاره به این باشد که سخن گفتن او به هنگام نوزادی همانند دوران رشد یافتگی وی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 13، 3، 2

2- حضرت عیسی (ع) در شرایط سخت روحی و جسمی مادرش مریم (س) پس از زایمان با وی سخن گفت و او را دل داری داد.

فحملته .. فنادیها من تحتها ألا تحزنی

مراد از ضمیر فاعلی در «نادی» - به قرینه ضمائر «فحملته فانبتت به» در آیات قبل - حضرت عیسی (ع) است و مراد از ضمیر «من تحتها» همانند ضمیر «فناداها» حضرت مریم (س) است. برخی فاعل «نادی» را جبرئیل دانسته و ضمیر «من تحتها» را به «نخله» یا «مریم» ارجاع داده اند؛ ولی سیاق آیات با آنچه گفته شد سازگارتر است.

3- عیسی (ع) در بدو تولد، مادرش مریم (س) را به اندوهگین نبودن توصیه کرد.

فنادیها من تحتها ألا تحزنی

13- «عن أبي جعفر (ع) : ضرب عیسی (ع) بر جله فظهرت عین ماء تجری ;

از امام باقر (ع) روایت شده: عیسی (ع) (هنگام ولادت) پای خود را بر زمین زد، پس چشمه آب روانی ظاهر شد».

14- « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله): ... وهذا عيسى ابن مريم (ع) قال الله عز وجل فيه «فناداها من تحتها ألا تحزنى...»
فكلم أمه وقت مولده؛

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده که فرمود: ... این عیسی بن مریم (ع) است که خداوند - عزوجل - در باره او فرمود
«فناداها من تحتها ألا تحزنى...» پس عیسی (ع) با مادرش به هنگام ولادت سخن گفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 25 - 1

1- عیسی (ع)، در بدو تولد، مادرش مریم (س) را به تکان دادن درخت خرما و استفاده از میوه آن راهنمایی کرد.

و هزّی إلیک بجذع النخلة تسقط علیک رطبًا جنيًا

«هزّ» به معنای حرکت دادن به چپ و راست است و به قرینه «إلیک» در آن معنای «متمایل ساختن» نیز تضمین شده است.

ص: 307

بنابراین «هزّیٰ إلیک»، یعنی درخت را به جانب خود بکش و به چپ و راست تکان ده این راهنمایی چنان چه از آیه بعد پیدا است، به منظور تأمین غذای مریم (س) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 1,3,7,8,10

1- حضرت عیسی (ع) در آغاز تولد خویش، مادرش مریم (س) را به خوردن خرمای تازه و نوشیدن از آب نهر فرا خواند.

فنادیها من تحتها .. تحتک سرّیاً ... رطباً جنّیاً . فکلی واشربی

3- سخن گفتن عیسی (ع) با مادر خود و تأمین آب و غذا به صورت خارق العاده، زمینه های مسرت و چشم روشنی مریم (س) و رفع نگرانی او از آینده بود.

فنادیها .. فکلی واشربی و قرّی عیناً

«عیناً» تمییز و بیانگر مراد جدی از فاعل است و «قرّی» از ماده «قرار» (آرام گرفتن) و یا «قرّ» (سرد شدن) است. در صورت اول جمله «قرّی عیناً»، یعنی «چشم آرمیده باش» و در صورت دوم، یعنی «خنک چشم باش» (چشم از اشک سوزان به دور باشد) و در هر صورت، کنایه از خوش دلی و شادمانی است که چشم از نگرانی و اضطراب باز می ایستد و از سوزش اشک اندوه، مصون می ماند. ارتباط جمله «قرّی عیناً» با جملات قبل، گویای برداشت فوق است.

7- عیسی (ع)، وظیفه دفاع از مادر خویش در مقابل تهمت های مردم را به عهده گرفت.

فإمّا ترینّ من البشر أحدًا فقولی إتی نذرت للرحمن صومًا

توصیه مادر به سکوت از جانب عیسی (ع) بدان معنا بود که او نگران دفاع از خود نباشد، چرا که عیسی (ع) خود آن را انجام خواهد داد. سخن گفتن عیسی (ع) با مادر پس از ولادت، این اطمینان را به مریم داده بود که او بر این کار کاملاً توانا است.

8- عیسی (ع)، شیوه برخورد با مردم و چگونگی واکنش در برابر بهتان آنان را به مادرش مریم (س) آموخت.

فإمّا ترینّ من البشر أحدًا فقولی

10- عیسی (ع)، مادرش مریم (س) را به نذر روزه سکوت، هنگام مواجهه با مردم توصیه کرد.

فإمّا ترینّ من البشر أحدًا فقولی إتی نذرت للرحمن صومًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 27 - 1,6

1- مریم (س) پس از دریافت رهنمود های نوزادش عیسی (ع)، او را آشکارا در آغوش خود گرفت و نزد قومش برد .

فأنت به قومها تحمله

6- « عن أبي جعفر (ع) قال : لَمَّا قَالَتِ الْعَوَاتِقُ . . . لِمَرِيَمَ (ع) : « لَقَدْ جِئْتَ شَيْئاً فَرِيّاً » أَنْطَقَ اللَّهُ تَعَالَى عِيسَى (ع) عِنْدَ ذَلِكَ ;

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: چون دختران نوس به مریم گفتند: «لقد جئت شيئاً فرياً» خداوند در آن هنگام زبان عیسی(ع) را به سخن گفتن گشود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 29 - 3,5

3- حضرت مریم (س) به قدرت نوزادش عیسی (ع) در سخن گفتن و رفع اتهامات یقین داشت .

ص: 308

آمدن مریم به میان قوم خویش، آوردن علنی و آشکار فرزند و اشاره کردن به سوی نوزاد به جای پاسخ گویی به اتهامات، بیانگر یقین او است.

5- مردم، از واگذارشدن پاسخ اتهامات از سوی مریم (س) به نوزادش عیسی (ع)، شگفت زده شده و آن را باور نکردند.

فأشارت إليه قالوا كيف نكلم من كان في المهد صبياً

استفهام در آیه انکاری است. این انکار را چندین تأکید نیز همراهی می کند: 1) فعل «کان» که در این موارد بر ماضی دلالت ندارد، بلکه استقرار و ثبوت را می فهماند؛ 2) قید «فی المهد» که نشانه ناتوانی عیسی (ع) از هرگونه حرکتی است؛ 3) قید «صبياً» که با وجود «فی المهد» نیازی به آن نبود، ولی گویندگان آن را به منظور تأکید انکار و تعجبشان افزودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 30 - 11، 1

1- نوزاد مریم (س) با اشاره مادرش و در حضور مردم شروع به سخن گفتن کرد.

فأشارت إليه .. قال إني عبدالله

11- «عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) : ... و هذا عيسى بن مریم (ع) ... حين أشارت إليه ... قال : إني عبدالله أتاني الكتاب» ... أعطى كتاب النبوه وأوصى بالصلاه والزكاه في ثلاثه أيام من مولده و كلمهم في اليوم الثاني من مولده ...

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده که فرمود: ... و این عیسی بن مریم (ع) است که وقتی مریم به او اشاره کرد گفت: «إني عبدالله أتاني الكتاب» ... کتاب نبوت به او داده شد و به نماز و زکات سفارش گردید (و این همه) ظرف سه روز پس از ولادت او بود و در روز دوم ولادت با مردم سخن گفت...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 6

6- عیسی (ع) در معرفی خویش به مردم، دریافت فرمان خداوند به نماز و زکات را از ویژگی های خویش برشمرد.

و أوصني بالصلاه والزكوه مادمت حياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 32 - 3

3- عیسی (ع) در برشمردن ویژگی هایش ، بر پیدایش خود بدون پدر تأکید ورزید .

ویرا بولدتی

عیسی(ع) در مورد نیکی کردن، تنها از مادر خود یاد کرد و ذکری از پدر به میان نیاورد تا در گفتار هم این مطلب را که مادرش پاکدامن است، تأیید کرده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 4

4- عیسی (ع) با سالم خواندن مرحله ولادت خویش از هر عیب و ناپسندی ، بر مبرابودن مادرش مریم (س) از اتهامات ناروای مردم تأکید کرد .

ص: 309

والسلم علیٰ یوم ولدت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 34 - 1

1- قرآن ترسیم کننده سیما و سرگذشت واقعی عیسی (ع)

ذلک عیسی ابن مریم قول الحقّ

«ذلک» اشاره به دارنده اوصافی است که در آیات گذشته تشریح شد. و «قول الحقّ» مفعول برای فعل محذوف (أقول) است، یعنی سخن درستی می گویم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 35 - 14

14- ماجرای تولد و سخن گفتن عیسی (ع)، نمودی از حاکمیت اراده الهی بر هستی است؛ نه نشان فرزندگی عیسی (ع) برای خداوند.

ما کان لله أن یتخذ من ولد .. إذا قضی أمرًا فیأتما یقول له کن فیکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 1

1- حضرت عیسی (ع) در گهواره، خداوند را پروردگار خود و دیگر انسان ها معرفی کرد.

وإنّ الله ربّی وربکم

جمله «إنّ الله ربّی ..» عطف بر «إنّی عبد الله» در آیات قبل است. این آیه نیز نقل بخشی از گفته های عیسی (ع) در گهواره است و آیات «ذلک عیسی ... کن فیکون» در این بین معترضه می باشد. تشابه این جمله با آنچه در سوره آل عمران و زخرف از عیسی (ع) نقل شده، تأیید کننده این نکته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 2

2- گروهی از مردم زمان مریم به عیسی (ع) و گفته های او ایمان آوردند و گروهی کفر ورزیدند.

فاختلف الأحزاب من بینهم فویل للذین کفروا

4 - نقل مکان کردن مریم به همراه نوزادش (عیسی)، به محلی دیگر غیر از زادگاه او

و ءاوينهما إلی ربوه

«إيواء» (مصدر «آوینا») به معنای امکان و جای دادن است. «ربوه» نیز به تپه و هر زمین بلند گفته می شود. «ذات قرار» (مرادف «مستقر») به معنای جای زیست است و «معین» به آبی که بر روی زمین جاری باشد، گفته می شود.

5 - استقرار مریم و نوزادش (عیسی)، در سرزمینی بلند، آرام و دارای آبی روان

و ءاوينهما إلى ربوه ذات قرار و معين

10 - برخوردارى حضرت عيسى و مريم (ع) ، از امكانات و آسائش زندگى

و ءاوينهما إلى ربوه ذات قرار و معين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 57 - 7

7 - عيسى بن مريم (ع) ، شخصيتى شناخته شده و نامى آشنا در مکه عصر بعثت

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - تحريم - 66 - 12 - 11

11 - فرزند حضرت مريم (س) (عيسى ع) ، پرتو روح الهى و داراى مقامى بس بلند در پيشگاه خداوند

فَنفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوْحِنَا

اضافه «روح» به «نا»، اضافه تشريفى و براى بيان شرافت و عظمت اين روح است.

185- قضاوت عيسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 89 - 3

3 - زكريا، يحيى، عيسى، الياس، اسماعيل، اليسع، يونس و لوط (ع)، بهره مند از تعاليم آسمانى (كتاب) و داراى منصب قضاوت و مقام نبوت بودند.

أُولَئِكَ الَّذِينَ ءَاتَيْنَهُمُ الْكُتُبَ وَالْحِكْمَ وَالنَّبُوَّةَ

186- قياس بت ها با عيسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 58 - 6، 1

1 - مجادله مشرکان مکہ با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در مقایسه معبود های خویش با عیسی (ع)

وقالوا ألهتنا خیر أم هو

6 - مقایسه میان بت ها و عیسی بن مریم (ع) ، حرکتی جدلی از سوی مشرکان مکہ

ما ضربوه لك إلا جدلاً

در مکتب پیامبر (صلی الله علیه و آله) سخن از الوهیت عیسی (ع) به میان نیامده بود تا مشرکان او را با آلهه خود مقایسه کنند.

ص: 311

187- کتاب آسمانی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 30 - 3,4

3- حضرت عیسی (ع) در دوران نوزادی، دارای کتاب الهی و مقام نبوت بوده است.

ءاتینی الکتب و جعلنی نبیاً

4- حضرت عیسی (ع) در خردسالی، خود را بنده خدا، صاحب کتاب آسمانی و پیامبری الهی معرفی کرد.

قال إني عبد الله ءاتيني الکتب و جعلني نبياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 7,8

7- اعطای کتاب از سوی خداوند به عیسی (ع)

و ءاتينه الإنجيل

8- انجیل، نام کتاب آسمانی عیسی (ع)

و ءاتينه الإنجيل

188- کتاب عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 84 - 3

3- موسی و عیسی از انبیای الهی و دارای کتاب

و ما أوتی موسی و عیسی

ظاهراً مراد از «ما أوتی»، کتاب است.

189- کفر به رسالت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - عذاب سهمگین و بی نظیر الهی سزای آنانکه پس از مشاهده مائده آسمانی به قدرت خداوند ، رسالت عیسی (ع) و معجزه بودن آن مائده کافر شوند .

فمن یکفر بعد منکم فانی اعذبه عذاباً لا اعذبه احداً من العلمین

متعلق «یکفر» می تواند، رسالت عیسی (ع)، قدرت خداوند و معجزه بودن مائده آسمانی باشد. ضمیر در «لا اعذبه» مفعول مطلق

ص: 312

نوعی است و مرجع آن کلمه «عذاباً» می باشد یعنی لاعذب قبل هذا العذاب احداً

190- کفر به عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 57 - 10

10 - کافران به عیسی (ع) (یهودیان)، ظالم و محروم از محبت خداوند هستند .

فاما الذین کفروا .. و الله لا یحبّ الظالمین

از مصادیق مورد نظر از کلمه «الظالمین»، به قرینه آیات قبل، یهودیانی هستند که به حضرت عیسی (ع) ایمان نیاوردند.

191- کیفیت ولادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 11

11 - چگونگی تولد و زندگی عیسی (ع)، پیامدار آموزه هایی چند برای بنی اسرائیل

و جعلنه مثلاً لبنی اسرائیل

برداشت یاد شده بدین احتمال است که مراد از «مثل» قرار گرفتن عیسی (ع)، نحوه خلقت و آفرینش آن حضرت باشد.

192- گروه های اجتماعی دوران عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 3

3 - وجود گروه ها و احزاب مختلف اجتماعی و قومی در جامعه عصر عیسی (ع)

فاختلف الأحزاب من بينهم

جمله «فاختلف الأحزاب» گویای این نکته است که مردمان در عصر عیسی (ع)، به گروه ها و احزاب مختلفی تقسیم شده بودند که بعد از بعثت آن حضرت، گرفتار اختلافاتی نوین شدند.

193- گریه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، وادریس (ع)، هنگام شنیدن

ص: 313

آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك .. إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجداً و بکیاً

194- گواهی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 52 - 20

20 - درخواست حواریون از عیسی (ع) ، مبنی بر شهادت و گواهی او بر مقام تسلیم آنان

امنا باللّه و اشهد بانّا مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 159 - 6,8

6 - گواهی حضرت عیسی (ع) بر اهل کتاب در روز قیامت

و یوم القیمه یكون علیهم شهیداً

8 - حضرت عیسی (ع) ، گواه بر اعمال اهل کتاب در دنیا

و یوم القیمه یكون علیهم شهیداً

اگر حضرت عیسی (ع) در دنیا گواه بر اعمال نباشد، نمی تواند در قیامت گواهی دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 6

6 - گواهی و تأیید عیسی (ع) بر راستی و درستی تورات موجود در عصر خویش

و قفینا .. بعیسی ابن مریم مصدقاً لما بین یدیہ من التوریه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 111 - 9,10

9 - حواریون عیسی (ع) از وی خواستند تا به تسلیمشان در برابر خدا و رسولش گواه باشد .

قالوا ءامننا و اشهد باننا مسلمون

برداشت فوق بر این اساس است که مخاطب فعل «اشهد» حضرت عیسی (ع) باشد. نیاوردن رینا و مانند آن در مقام درخواست از خداوند می تواند مؤید این احتمال باشد.

10 - عیسی (ع)، گواه بر کیفیت برخورد مردمان با تعالیم و فرمان های الهی

و اشهد باننا مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 117 - 9

ص: 314

9- عیسی (ع)، گواه و ناظر بر عقاید و رفتار امت خویش، به هنگام حضور در میان آنان

و کنت علیهم شهیداً مادمت فیهم

195- گهواره عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 110 - 14، 12

12- روح القدس، توانایی بخش عیسی (ع) برای گفتگوی با مردم در گهواره به هنگام بزرگسالی و آغاز دوران پیری

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کھلا

«کهل» به مردی گفته می شود که دوران جوانی را سپری کرده و در آغاز دوران پیری است جمله «تکلم الناس...» بیان مصداقی است از جمله «ایدتک بروح القدس».

14- گفتگوی عیسی (ع) با مردم در گهواره، از نعمت های خاص الهی به مادرش مریم.

اذکر نعمتی علیک و علی ولدتک... تکلم الناس فی المهد و کھلا

196- لعن عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 78 - 1، 2، 11، 14، 15

1- کافران بنی اسرائیل با نفرین داود (ع) و عیسی (ع) به لعنت و دوری از رحمت خداوند گرفتار شدند.

لعن الذین کفروا من بنی اسرائیل علی لسان داود و عیسی

فاعل محذوف از «لعن» داود (ع) و عیسی (ع) می باشد. بنابراین جمله «لعن... علی لسان داود و عیسی» به این معناست که کافران بنی اسرائیل مورد لعنت داود (ع) و عیسی (ع) قرار گرفتند گفتنی است، آنگاه که لعنت بر زبان انسان جاری شود به معنای درخواست انقطاع از رحمت الهی از لعنت شونده است.

2- داود و عیسی (ع)، پیام آوران لعن و نفرین الهی بر کافران بنی اسرائیل *

لعن الذین کفروا من بنی اسرائیل علی لسان داود و عیسی ابن مریم

بدان احتمال که فاعل محذوف «لعن»، الله باشد. گفتنی است که لعنت خداوند نسبت به کافران بنی اسرائیل بر لسان داود (ع) و عیسی (ع)

به معنای ابلاغ لعنت خداوند به واسطه آن پیامبران است.

11 - گرفتاری کافران بنی اسرائیل به لعنت داود و عیسی (ع)، برخاسته از عصیان پیشگی و تجاوزگری آنان

لعن الذین کفروا .. ذلک بما عصوا و کانوا یعتدون

در برداشت فوق «ذلک» اشاره به «لعنت» گرفته شده است.

14 - مورد لعن قرار گرفتن گروهی از بنی اسرائیل از سوی حضرت عیسی (ع)، به دلیل کفر آنان پس از نزول مانده آسمانی

لعن الذین کفروا من بنی اسرائیل .. عیسی ابن مریم

از امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: .. و اما عیسی فلعن الذین انزلت علیهم المائده ثم کفروا بعد ذلک.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 609؛ نورالثقلین، ج 1، ص 661، ح 315.

15 - مسخ گروهی از بنی اسرائیل بصورت خوک، در اثر لعن حضرت داود (ع) و بصورت میمون، در اثر لعن حضرت عیسی (ع)

لعن الذین کفروا من بنی اسرائیل علی لسان داود و عیسی

از امام صادق(ع) درباره آیه فوق روایت شده: الخنازیر علی لسان داود(ع) و القرده علی لسان عیسی ابن مریم(ع).

کافی، ج 8، ص 200، ح 240؛ نورالثقلین، ج 1، ص 660، ح 311.

197- لقب عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 45 - 8

8 - مسیح، از القاب عیسی (ع)

اسمه المسيح عیسی ابن مریم

چون یک فرد، دو اسم (به معنای مصطلح) ندارد، بنابراین یکی از آن دو لقب اوست؛ و چون معمولاً اسم (به معنای مصطلح) را توصیف به «ابن» می کنند، بنابراین اسم او عیسی و لقب او مسیح است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 10

10 - مسیح، لقب حضرت عیسی، و عیسی، اسم او*

انما المسيح عیسی ابن مریم

معمولاً اسم را توصیف به «ابن» می کنند بنابراین «عیسی» اسم آن حضرت و در نتیجه «مسیح» لقب او خواهد بود.

198- مادر عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 8

8 - عیسی (ع) زاده مریم (ع) و فرزند او، نه فرزند خدا

عیسی ابن مریم

از نکاتی که می تواند هدف از نسبت دادن عیسی(ع) به مادرش شمرده شود، رد پندار مسیحیان است که وی را فرزند خدای سبحان می خواندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 5

5 - حضرت عیسی (ع)، فرزند مریم (ع) و رسولی از جانب خداست .

ص: 316

وقولهم إنا قتلنا المسيح عيسى ابن مريم رسول الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 18

18 - مسیح (ع)، فرزند مریم (ع) و هر دو مملوک خداوند

المسیح ابن مریم و امه .. و لله ملك السموت و الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 4

4 - مسیح (ع) فرزند مریم نه خدا و نه زده او

المسیح ابن مریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 5

5 - نعمت های ویژه ارزانی شده به عیسی (ع)، به منزله نعمتهایی الهی برای مادرش مریم

اذکر نعمتی علیک و علی ولدتک

نعمتهای شمرده شده در این بخش از آیات نعمتهایی است که خداوند به عیسی (ع) عطا کرده است و از نعمتهای ویژه خداوند به مریم سخنی به میان نیامده است، بنابراین می توان گفت عطای آن نعمتها به عیسی (ع) به منزله عطای آنها به مادرش مریم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 34 - 2

2- حضرت عیسی (ع) فرزند مریم (ع) و دارای منزلتی والا است .

ذلک عیسی ابن مریم

«ذلک» برای اشاره به بعید به کار می رود. به کار بردن آن در جایی که مورد اشاره نزدیک باشد، بیانگر برجستگی منزلت مورد اشاره و بزرگداشت آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 4

4 - عیسی (ع)، فرزند مریم است و نه خدا .

وَلَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 5

5 - عیسی (ع)، پسر مریم است .

وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ

ص: 317

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 1

1 - حضرت عیسی (ع)، پسر حضرت مریم (ع) است .

و إذ قال عیسی ابن مریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 6

6 - عیسی (ع)، پسر مریم (س) است .

كما قال عیسی ابن مریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 11

11 - فرزند حضرت مریم (س) (عیسی (ع))، پرتو روح الهی و دارای مقامی بس بلند در پیشگاه خداوند

فنفخنا فیہ من روحنا

اضافه «روح» به «نا»، اضافه تشریفی و برای بیان شرافت و عظمت این روح است.

199- مجادله درباره عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 1

1 - مجادله مشرکان مکه درباره عیسی (ع)، اقدامی در جهت تخطئه آیات قرآن

و لَمَّا ضَرَبَ ابن مریم مثلاً

تأمل در آیات بعد، نشان می دهد که مثل مذکور در این آیه، از ناحیه مشرکان و برای توجیه روی آوری آنان به پرستش بت ها و انکار مورد عذاب واقع شدن معبودهای شرک بوده است؛ چنان که در آیه بعد می فرماید: «ما ضربوه إلاّ جدلاً...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مجادله مشركان مكه با پيامبر (صلى الله عليه و آله) ، در مقايسه معبود هاى خویش با عيسى (ع)

وقالوا ألهتنا خير أم هو

ص: 318

200- محافظت از عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 34

34 - خداوند ، نگه دارنده عیسی (ع) از آسیب بنی اسرائیل

و اذ کففت بنی اسرائیل عنک

201- محدوده رسالت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 35

35 - بنی اسرائیل در قلمرو و مخاطب رسالت حضرت مسیح (ع)

و اذ کففت بنی اسرائیل عنک اذ جثتهم بالبینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 4

4 - اعتقاد مشرکان عرب ، به محدود بودن قلمرو رسالت پیامبران الهی چون ابراهیم ، موسی و عیسی (ع) به امت ها و اقوام غیر ایشان

و أقسموا باللّه .. لئن جاءهم نذیر لیکوننّ أهدى من إحدى الأمم

از این که مشرکان، آمدن پیامبری ویژه برای خود را؛ شرط ایمان خود برمی شمردند، می توان استفاده کرد که آنان اعتقاد نداشتند که قلمرو ادیان الهی در گذشته شامل آنان نیز می شود؛ وگرنه این تقاضا لغو و غیر منطقی بود.

202- مربی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 1

1- حضرت عیسی (ع) در گهواره ، خداوند را پروردگار خود و دیگر انسان ها معرفی کرد .

وإنّ اللّه ربّی وربکم

جمله «إِنَّ اللَّهَ رَبِّي . . .» عطف بر «إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ» در آیات قبل است. این آیه نیز نقل بخشی از گفته های عیسی (ع) در گهواره است و آیات «ذلک عیسی ... کن فیکون» در این بین معترضه می باشد. تشابه این جمله با آنچه در سوره آل عمران و زخرف از عیسی (ع) نقل شده، تأیید کننده این نکته است.

ص: 319

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 14

14 - پندار غلط و خلافگویی یهود ، در مورد تولد و مرگ حضرت عیسی (ع)

قولهم علی مریم بهتناً عظيماً. و قولهم إنا قتلنا المسيح ... ما لهم به من علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 159 - 1,2

1 - همه اهل کتاب ، قبل از مرگ حضرت عیسی (ع) ، به او ایمان می آورند .

وإن من أهل الكتب إلا ليؤمننّ به قبل موته

کلمه «ان» نافیه است و کلمه «احد» که مبتدای جمله است، حذف شده ؛ یعنی (ان احد من اهل الكتاب ..) و ضمیر در موته می تواند به «عیسی» ارجاع داده شود و می تواند به «احد» برگردانده شود، برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است. گفتنی است بنابراین احتمال مراد از «اهل کتاب» کسانی از آنان هستند که زمان ظهور وی را درک می کنند.

2 - حضرت مسیح (ع) پس از حضور مجدد در بین امت خویش ، خواهد مرد .

إلا ليؤمننّ به قبل موته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 9

9 - حیات و مرگ مسیح (ع) و مادرش مریم و تمامی اهل زمین ، در قبضه قدرت خداوند

قل فمن يملك من الله شيئاً ان اراد ان يهلك .. و من فى الأرض جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 7

7 - روا بودن مرگ برای مسیح (ع) نشانه خدا نبودن وی

قالوا إنّ الله هو المسيح . . . الا رسول قد خلت من قبله الرسل

جمله «قد خلت من قبله الرسل» که اشاره به امکان رحلت و مرگ مسیح(ع) دارد، برهانی برای رد پندار الوهیت آن حضرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 8

8- حضرت عیسی (ع) همانند دیگر انسان ها، دارای تولد، مرگ و رستاخیز و خود معترف به آن است.

یوم ولدت و یوم أموت و یوم أُبعث حیّاً

ص: 320

204- مریم (س) و عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 11

11 - مریم (ع) با اعتقاد به رسالت فرزندش مسیح (ع)، نه وی را ابدی می پنداشت و نه فرزند خدا

امه صدیقه

«صدیق» چنانچه جوهری در «الصحاح» آورده است - به کسی گفته می شود که بسیار تصدیق کننده باشد و متعلق تصدیق - به قرینه صدر آیه - رسالت مسیح، فناپذیری او و فرزند نبودن وی برای خداست.

205- مسؤولیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 46 - 3

3 - تبلیغ و ارشاد مردم، رسالت مسیح (ع) در سراسر عمرش

و یکلم الناس فی المهد و کھلا

چون صرف سخن گفتن در بزرگسالی فضیلت ویژه ای برای مسیح نیست، الزاماً باید سخنی خاص باشد که به مناسبت مقام پیامبری، این سخن، همان ارشاد و تبلیغ خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 2

2 - بنی اسرائیل، مخاطبان اصلی رسالت عیسی (ع) *

و رسولا الی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 2

2 - حضرت مسیح (ع)، وظیفه دار یاد کرد نعمت های ارزانی شده بر وی و مادرش مریم

اذ قال اللہ یعیسی ابن مریم اذکر نعمتی علیک و علی ولدتک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 117 - 4,5

4 - دعوت مردمان به توحید و پرستش خداوند یکتا از اساسی ترین وظائف و رسالت های عیسی (ع)

ما امرتنی به ان اعبدوا اللّٰه ربی و ربکم

تفسیر «ما امرتنی به» به «ان اعبدوا اللّٰه» - با اینکه حضرت عیسی (ع) به جز فرمان به عبادت خدا پیامهای دیگر نیز داشت - گویای این است که ابلاغ فرمان توحید از اساسی ترین وظایف مسیح (ع) بوده است.

5 - بیان ربوبیت خداوند بر مسیح (ع) و تمامی انسان ها از برجسته ترین تعالیم حضرت مسیح (صلی الله علیه و آله)

ص: 321

ما قلت لهم الا ما امرتني به ان اعبدوا الله ربي وربكم

206- مسیحیان و ربوبیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 4

4- مسیح (ع)، برخوردار از ربوبیت و پروردگاری، در بینش نادرست نصارا

اتخذوا .. أرباباً من دون الله و المسيح ابن مريم

207- مسیحیان و عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 9

9 - پندار مسیحیان درباره مسیح، پنداری غلوآمیز

ياهل الكتب لاتغلوفاي دينكم .. انما المسيح عيسى ابن مريم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 2

2 - غلو مسیحیان درباره حضرت عیسی با نقض شمردن بندگی او برای خدا

ياهل الكتب لاتغلوفاي دينكم .. لن يستكف المسيح ان يكون عبداً لله

جمله «لن يستكف» اشاره به این معنا دارد که مسیحیان بندگی مسیح را برای خداوند انکار می کردند و گویا شان وی را بالاتر از بندگی می پنداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 5

5 - اعتراف مسیحیان به فرزندی مسیح (ع) برای مریم (ع)

قالوا إن الله هو المسيح ابن مريم

ظاهراً توصیف مسیح(ع) به «ابن مریم» از کلام مسیحیان است. یعنی به این حقیقت که مسیح(ع) فرزند مریم است، معترف هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 30 - 4, 3, 2

2 - نصارا، « مسیح » (ع) را فرزند خدا خواندند .

ص: 322

وقالت النصرى المسيح ابن الله

3- فرزند خدا خواندن « عزیز » و « مسیح » ، سخنان نسنجیده و باطلی بود که یهود و نصارا به زبان آوردند .

وقالت . . . ذلك قولهم بأفوههم

4- پندار فرزند خدا بودن « عزیز » و « مسیح » ، پنداری است سابقه دار در تاریخ یهود و نصارا .

يضهئون قول الذين كفروا من قبل

208- مشركان و عيسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 58 - 7

7- فهم نادرست و بیان مغالطه آمیز مشركان ، از نظریه قرآن درباره عيسى بن مریم (ع)

ما ضربوه لك إلا جدلاً

بیان قرآن درباره تولد، زندگی و مرگ عيسى (ع)، شائبه الوهیت ندارد تا مشركان او را با آلهه خود مقایسه کنند.

209- معارفه عيسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 6

6- عيسى (ع) در معرفی خویش به مردم ، دریافت فرمان خداوند به نماز و زکات را از ویژگی های خویش برشمرد .

و أوصنى بالصلوة والزكوة مادمت حياً

210- معبودیت عيسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 76 - 3

3- مسیح (ع) و مادرش مریم ، معبود برخی مسیحیان

قالوا إنّ الله هو المسيح . . . قل اتعبدون من دون الله

مصدق مورد نظر از «من دون الله» - به قرینه آیات گذشته - مسیح (ع) و مادرش مریم است.

211- معجزات عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 323

1 - عیسی (ع)، در گهواره، همانند زمان بزرگسالی، با مردم سخن می گفت.

و یکلم الناس فی المهد و کھلا و من الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 5,8,13,14,16,19,22,23

5 - معجزات روشنگر عیسی (ع)، دلیل صدق دعوت او

اِنِّیْ قَدْ جِئْتُكُمْ بِاَیِّهٍ مِنْ رَبِّكُمْ

چون عیسی (ع) مدعی رسالت بود، نخست می بایست آن را اثبات کند. بنابراین منظور از آیه و نشانه در «بایه من ربکم»، نشانه نبوت اوست.

8 - ساختن پرندۀ از گِل و دمیدن در آن و پرندۀ گشتن آن به اذن خدا از معجزات عیسی (ع)

اِنِّیْ اَخْلَقْتُ لَكُمْ مِنَ الطِّیْنِ كَهَيْئَةِ الطَّیْرِ فَاَنْفَخْتُ فِيْهِ

13 - بینایی بخشیدن به کور مادرزاد و شفای پستی، معجزه عیسی (ع)

و اُبْرِءُ الْاَكْمَهَ وَ الْاَبْرَصَ

14 - حیات بخشیدن به مردگان در پرتو اذن خدا، معجزه عیسی (ع)

وَ اَحْيَا الْمَوْتِیَّ بِاِذْنِ اللّٰهِ

16 - خبر دادن از آنچه مردم خورده و در خانه ذخیره کرده اند، معجزه حضرت عیسی (ع)

وَ اَنْبِئْكُمْ بِمَا تَاْكُلُوْنَ وَ مَا تَدَّخِرُوْنَ فِیْ بُیُوْتِكُمْ

19 - کافی بودن معجزات عیسی (ع)، برای هدایت یافتن کسانی که در پی حقیقت و ایمان بدان بودند.

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَآیٰهٍ لِّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِیْنَ

جمله «ان كنتم مؤمنین»، ظاهراً به معنای در پی حقیقت بودن است. زیرا اگر به معنای تحقق ایمان باشد، الزامی به آوردن آیه نیست؛ چون هدف از آیه، ایمان آوردن و گرایش است.

22 - معجزه شفای بیماران توسط حضرت عیسی (ع)، متناسب با زمان خویش بجهت شیوع بیماری ها و احتیاج مردم آن زمان به طب

و ابرء الاکمه و الابرص و احي الموتى باذن الله

امام رضا (ع): .. ان الله تبارک و تعالی بعث عیسی (ع) فی وقت ظهرت فيه الزمانات و احتاج الناس الى الطب ... بما احيالهم الموتى و ابرء [لهم] الاکمه و الابرص.

عیون اخبار الرضا (ع)، ج 2، ص 80، ح 12، ب 32؛ علل الشرایع، ص 121، ح 6، باب 99.

23 - خبر دادن غیبی حضرت عیسی (ع)، از مأكولات و ذخایر بنی اسرائیل در خانه هایشان، از سن هفت یا هشت سالگی

و اتيكم بما تأكلون و ما تدخرون فی بیوتكم

امام صادق (ع): .. و مكث عیسی (ع) حتى بلغ سبع سنين او ثمانياً فجعل يخبرهم بما يأكلون و ما يدخرون فی بیوتهم.

بحار الانوار، ج 14، ص 251، ح 43؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 284، ح 4.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 324

10 - معجزات عیسی (ع)، نشانه ای از سوی پروردگار، برای اثبات رسالت او و صحت تغییر برخی احکام الهی توسط وی

و لاجل لکم . . . و جنتکم بایه من ربکم

جمله «و جنتکم بایه»، پس از بیان تغییر برخی احکام، تذکر به این معناست که تغییر احکام باید تنها از جانب پیامبران - با ارائه معجزه برای اثبات نبوت - صورت گیرد.

11 - عیسی (ع) پس از ارائه معجزات، بنی اسرائیل را از مخالفت با خدا بر حذر داشت و به اطاعت خویش دعوت کرد.

و جنتکم بایه من ربکم فاتقوا الله و اطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کفر و انکار بنی اسرائیل به رسالت عیسی (ع)، علی رغم مشاهده معجزات او

اتی قد جنتکم بایه من ربکم . . . فلما احس عیسی منهم الکفر

212- معجزه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - عیسی (ع) از پیامبران الهی و برخوردار از معجزات و دلایلی روشن بر پیامبری خویش

و ءاتینا عیسی ابن مریم البینت

6 - خداوند، عطا کننده معجزات و دلایل فراوان و روشن به عیسی (ع)

و ءاتینا عیسی ابن مریم البینت

«بینه» به معنای حجت و دلیل واضح و روشن است و معجزه از مصداقهای مورد نظر آن می باشد. «ال» در «البینات» یا عهد ذهنی است و اشاره به دلایل و معجزاتی از قبیل زنده کردن مردگان، بینا کردن نابینایان و ... دارد و یا برای استغراق است و حکایت از کثرت و فراوانی بینات دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسیح (ع) توانمند بر آفرینش مجسمه ای از گل به شکل پرندگان که با دمیدنش در آن به پرواز در می آمد

و اذ تخلق من الطین کهیئه الطیر باذنی فتنفخ فیها فتکون طیراً باذنی

21 - حیات بخشی به موجودات جامد از معجزات حضرت عیسی (ع)

و اذ تخلق من الطین کهیئه الطیر باذنی فتنفخ فیها فتکون طیراً باذنی

24 - حضرت مسیح توانا بر بیناسازی کور های مادرزاد و شفابخشی مبتلایان به پیسی

و تبری الاکمه و الابرص باذنی

25 - توانایی حضرت مسیح بر زنده کردن مردگان مدفون شده در خاک

ص: 325

و اذ تخرج الموتی باذنی

مراد از اخراج مردگان (تخرج الموتی) زنده کردن آنهاست و به کارگیری کلمه اخراج برای رساندن این معناست که عیسی (ع) قادر بود حتی مردگان مدفون در خاک را نیز زنده کند و از خاکها بیرون کشد.

27 - عیسی (ع)، ارائه کننده معجزات خویش (حیات بخشی به اجسام بی جان، درمان کوری و پیسی و زنده کردن مردگان)، در بسیاری از مواقع

اذ تخلق... و تبری الاکمه و الابرص باذنی و اذ تخرج

برداشت فوق از فعل مضارع «تخلق» و «تبری» و «تخرج» که حاکی از استمرار انجام کار می باشد، استفاده شده است.

30 - توجه به وابستگی معجزات عیسی (ع) به اذن خداوند، از میان برنده پندار الوهیت وی

اذ تخلق... فتکون طیراً باذنی و تبری الاکمه و الابرص باذنی

معجزاتی همچون حیات بخشی به اجسام بی جان و زنده کردن مردگان زمینه ساز پندار الوهیت برای ارائه کننده چنین معجزاتی است، تکرار کلمه «باذنی» در فرازهای مختلف آیه مورد بحث برای برطرف کردن چنین پنداری می باشد.

31 - توانایی عیسی (ع) بر ارائه معجزاتی همانند روح بخشی به مجسمه ها، درمان کوری و پیسی و احیای مردگان، از نعمت های ویژه خداوند به آن حضرت

اذکر نعمتی... و تبری الاکمه و الابرص باذنی و اذ تخرج الموتی باذنی

42 - پرنده آفریده شده از گل - به اذن خدا - توسط عیسی (ع) از جنس خفاش بود.

و اذ تخلق من الطین کهیئه الطیر باذنی

امیرالمؤمنین (ع): در پاسخ سؤال از جاندارانی که بدون قرار گرفتن در رحم آفریده شدند فرمود: «... و الخفاش الذی عمله عیسی بن مریم فطار باذن الله عزوجل.»

خصال صدوق، ص 322، ح 8، باب الستة؛ نورالثقلین، ج 1، ص 343، ح 147.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 112 - 4

4 - حواریون، خواستار معجزه ای اختصاصی برای خویش افزون بر سایر معجزات عیسی (ع)

کلمه «علینا» به قرینه «نأکل» و «قلوبنا» و «نعلم» و «نکون» در آیه بعد نشانگر این است که حواریون خواستار معجزه ای بودند که تنها خودشان از آن بهره مند گردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 13

13- «عن أبي جعفر (ع) : ضرب عيسى (ع) برجله فظهرت عين ماء تجرى :

از امام باقر(ع) روایت شده: عیسی(ع) (هنگام ولادت) پای خود را بر زمین زد، پس چشمه آب روانی ظاهر شد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 30 - 5

5- تکلم عیسی (ع) در گهواره و معرفی خود، از معجزات او و برهانی کافی بر پاکدامنی مریم (س) و مبرابردن او از اتهامات مردم بود.

فأشارت إليه .. قال إني عبدالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 1

1 - معجزه عیسی (ع) در احیای مردگان، دلیلی آشکار بر امکان معاد

وإنه لعلم للساعة

ضمیر در «إنه» به عیسی (ع) برمی گردد. آن حضرت از آن جهت دلیل بر امکان معاد است که می توانسته مردگان را زنده کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 8

8 - معجزات و دلایل روشن، پشتوانه رسالت عیسی (ع) بود.

فلما جاءهم بالبينت

«بینه» (مفرد «بینات») به معنای دلیل روشن است. از مصادیق بینات، معجزات می باشد.

213- معجزه ولادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 21 - 11، 13، 4

4- تولد عیسی (ع)، امری خارق العاده و اعجازآمیز بود.

قال ربك هو عليّ هين

11- حضرت عیسی (ع) و آفرینش او بدون پدر، نشانه ای بزرگ برای پی بردن مردم به قدرت خداوند

و لنجعله آیه للناس

ضمیر مفعولی «لنجعله» به عیسی (ع) بازمی گردد. تنوین «آیه»، مفید تفخیم است؛ یعنی بدان جهت عیسی (ع) را به تو عطا کردیم که او را برای مردم آیتی بزرگ قرار دهیم.

13- تولد عیسی (ع) بدون پدر و نشانه بودن او برای قدرت خداوند و رحمت الهی بودن او، از مقدرات خداوند و غیر قابل تغییر بود.

كذلك .. ولنجعله آیه للناس ورحمه منّا وکان أمراً مقضياً

جمله «کان أمراً مقضياً» ممکن است تنها در باره تولد عیسی (ع) باشد و ممکن است به هر سه موضوعی که در آیه ذکر شده است، مربوط باشد. «مقضیاً» اسم مفعول از «قضاء» است؛ یعنی آنچه قطعی شده و فیصله یافته باشد. «أمر» در معانی «فرمان» و «حادثه» استعمال می شود. کلمه «مقضیاً» قرینه بر اراده معنای دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 327

2 - تولد عیسی از مریم بدون پدر ، معجزه بزرگ الهی بود .

و جعلنا ابن مریم و أمّه آیه

نکره آمدن «آیه» برای تفخیم است و آن به معنای نشانه ای بزرگ می باشد.

214- معلم عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 17

17 - خداوند آموزگار مسیح در فراگیری علوم ، معارف دین و کتب آسمانی

و اذ علمتک الکتب و الحکمه و التوریه و الانجیل

215- مقام عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 39 - 11

11 - حضرت مسیح (ع) ، کلمه ای از جانب خداوند

بکلمه من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 45 - 4،5،9،13،14

4 - عظمت و اهمّیت بشارت اعطای عیسی به مریم

اذ قالت الملئکه یا مریم انّ الله یشرک

چون جمعی از فرشتگان این بشارت را آوردند و نه یک فرشته، عظمت و اهمّیت آن استفاده می شود.

5 - عیسی (ع) ، کلمه ای والا ، از جانب خداوند

انّ الله یشرک بکلمه منه اسمه المسيح عیسی ابن مریم

«کلمه» به صورت نکره، دلالت بر عظمت آن دارد. گویا کلمه ای است که به جهت عظمت آن، ناشناخته است.

9- وجاهت و آبرومندی حضرت مسیح در دنیا و آخرت

اسمه المسيح عيسى ابن مريم وجيهاً في الدنيا والاخره

13 - عيسى (ع) ، از مقربان درگاه الهی

عيسى ابن مريم . . . و من المقربين

14 - عظمت عيسى (ع) ، نزد خداوند

يشرك بكلمه منه . . . وجيهاً . . . و من المقربين

ص: 328

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 46 - 4,5,6

4 - حضرت عیسی (ع)، انسانی ممتاز و استثنایی

و یكلم الناس فی المهده و كهلا

سخن گفتن عیسی (ع) در گهواره، نشانگر شخصیت ممتاز و استثنایی اوست.

5 - عیسی (ع)، صالحی از نسل صالحان

اسمه المسيح عیسی ابن مریم . . . و من الصالحین

6 - صلاح و شایستگی عیسی (ع)، مژده خداوند به مریم

بیشرك بكلمه منه . . . و من الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 6

6 - مقام والای حضرت عیسی (ع) و تقرّب وی در پیشگاه خداوند

اتی متوفیک و رافعک الیّ

«رافعک الیّ»، کنایه از قرب آن حضرت نزد خداست؛ چون قرب مکانی برای خداوند، تصوّر ندارد.

216 - مقامات عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 20

20 - شخصیت فوق العاده حضرت عیسی (ع) (زمینه غلو و گزافه گویی مسیحیان در مورد ایشان

یاهل الکتب لاتغلوا فی دینکم . . . انما المسيح عیسی ابن مریم رسول الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 5

5- شخصیت والای مسیح (ع) و مقام بلند فرشتگان ، مانع آنها از بندگی خداوند نیست .

لن يستكف المسيح ان يكون عبداً لله ولا الملكة المقربون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 4

4- حضرت عیسی (ع) ، دارای منزلتی والا و ارجمند در پیشگاه خدا

و ققینا علی ءاثرهم بعیسی ابن مریم

نام بردن عیسی (ع) از میان انبیای بنی اسرائیل، حکایت از ویژگی مقام آن حضرت دارد.

ص: 329

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 89 - 3

3 - زکریا، یحیی، عیسی، الیاس، اسماعیل، الیسع، یونس و لوط (ع)، بهره مند از تعالیم آسمانی (کتاب) و دارای منصب قضاوت و مقام نبوت بودند.

أولئك الذين آتینهم الكتب والحکم والنبوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 30 - 2,3,4

2- بندگی خداوند، اولین اعتراف عیسی (ع) و بالاترین مقام در دیدگاه آن حضرت

قال إني عبد الله

تقدیم وصف بندگی، حتی بر نبوت و داشتن کتاب آسمانی، نشانه این است که در دیدگاه عیسی (ع)، این وصف برتر از سایر مقام های او بود.

3- حضرت عیسی (ع) در دوران نوزادی، دارای کتاب الهی و مقام نبوت بوده است.

آتینی الكتب و جعلنی نبیاً

4- حضرت عیسی (ع) در خردسالی، خود را بنده خدا، صاحب کتاب آسمانی و پیامبری الهی معرفی کرد.

قال إني عبد الله آتینی الكتب و جعلنی نبیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 34 - 2

2- حضرت عیسی (ع) فرزند مریم (ع) و دارای منزلتی والا است.

ذلک عیسی ابن مریم

«ذلک» برای اشاره به بعید به کار می رود. به کار بردن آن در جایی که مورد اشاره نزدیک باشد، بیانگر برجستگی منزلت مورد اشاره و بزرگداشت آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- فرزند مریم (س) (عیسی (ع))، پرتو روح الهی و دارای مقامی بس بلند در پیشگاه خداوند

فنفخنا فیها من روحنا

اضافه «روح» به «نا» اضافه تشریفی و برای بیان شرافت و عظمت این روح است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 7 - 5

5 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی (ع) چهره های شاخص انبیای الهی اند .

و إذا أخذنا من النبین میثقهم و منک و من نوح و ابرهیم و موسی و عیسی ابن مریم

ص: 330

ذکر نام این انبیا پس از آوردن واژه «النبیین» ذکر خاص پس از عام بوده و می تواند نشانه برتری آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 4

4- نوح، ابراهیم، موسی، عیسی (ع) و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، پیامبران اولوالعزم و دارای شریعت

شرع لكم من الدين ما وصّى به نوحًا . . . و موسی و عیسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 4

4- عیسی (ع)، از پیامبران الهی

و قفینا بعیسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 11

11 - فرزند حضرت مریم (س) (عیسی (ع))، پرتو روح الهی و دارای مقامی بس بلند در پیشگاه خداوند

فنفخنا فیہ من روحنا

اضافه «روح» به «نا»، اضافه تشریفی و برای بیان شرافت و عظمت این روح است.

217- مکان استقرار عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 13، 12، 5

5- استقرار مریم و نوزادش (عیسی)، در سرزمینی بلند، آرام و دارای آبی روان

و ءاوینهما إلی ربوه ذات قرار و معین

12 - «عن أبی جعفر (ع) قال: قال أمير المؤمنين (ع) فی قول الله عزّوجلّ «و آدیناهما إلی ربوه ذات قرار و معین» قال الربوه الکوفه و

القرار المسجد و المعین الفرات؛

از امام باقر(ع) روایت شده است که امیرالمؤمنین(ع) درباره سخن خدای - عزوجل - «و آویناهما إلی ربوه ذات قرار و معین» فرمود: مراد از «ربوه» کوفه و «قرار» مسجد [کوفه] و «معین» فرات است.

13 - «عن النبی (صلی الله علیه و آله) انه تلا هذه الآية «و آویناهما إلی ربوه ذات قرار و و معین» . . . قال : هی بالشام بأرض یقال لها الغوطه ، مدینه یقال لها دمشق هی خیر مدن الشام ;

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده که آن حضرت آیه «و آویناهما إلی ربوه ذات قرار و معین» را قرائت کرد و فرمود: این (ربوه) در شام است در سرزمینی بنام غوطه. آن شهری است به نام دمشق که بهترین شهرهای شام است.

ص: 331

218- مکذبان عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 2

2- گروهی از مردم زمان مریم به عیسی (ع) و گفته های او ایمان آوردند و گروهی کفر ورزیدند .

فاختلف الأحزاب من بينهم فویل للذین کفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 9

9- بنی اسرائیل ، به رغم روشن بودن معجزات و دلایل حقانیت رسالت عیسی (ع) ، آنها را نپذیرفتند .

فلما جاءهم بالبینت قالوا هذا سحر

219- مکذبان عیسی (ع) در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 3

3- قیامت ، روزی سخت و هلاکت بار برای کفرورزان به عیسی (ع) و گفته های او

فویل للذین کفروا من مشهد یوم عظیم

«ویل»، یعنی عذاب و هلاکت (لسان العرب). هلاکت بار بودن قیامت کنایه از شدت عذاب است، در حدی که اگر در قیامت نیز مرگ وجود می داشت گرفتاران به عذاب، زنده نمی ماندند.

220- منشأ استبعاد خلقت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 60 - 7

7- بعید شمردن شیوه آفرینش عیسی (ع) ، نشأت یافته از بی توجهی به قدرت بی نهایت خداوند است .

ولما ضرب ابن مریم مثلاً... إن هو إلا عبد أنعمنا... ولو نشاء لجعلنا منکم م

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: الف) «لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ» نظر به جنبه خلقت عیسی (ع) دارد. ب) این آیه در مقام رفع استبعاد و انکار مشرکان مکه است که برای خداوندی که قادر به آفرینش تمامی انسان ها به صورت ملک است، خلقت عیسی (ع) بدون پدر امری ساده می باشد.

ص: 332

221- منشأ امنیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 1

1- حضرت عیسی (ع) در گهواره، برخورداری خود را از سلامت و امنیت کامل، در مراحل تولد، مرگ و رستاخیز، اعلام کرد.

والسلم علی یوم ولدت و یوم أموت و یوم أُبعث حیًّا

«ال» در «السلام» برای استغراق خصوصیات است، یعنی سلام کامل جامع و دارای همه خصوصیات، از همین جهت این سلام با سلام در مورد حضرت یحیی (ع) از نظر خصوصیات متفاوت است.

222- منشأ تعالیم عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 117 - 1

1 - تعلیمات عیسی (ع) و دستورات وی به امت خویش به تمامی برگرفته شده از فرامین خداوند

ما قلت لهم الا ما امرتني به

223- منشأ حق پذیری عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 32 - 6

6- عنایات خداوند به عیسی (ع)، او را فردی حق پذیر، خوش بخت و نرم خو ساخته بود.

ولم يجعلني جبارًا شقيًّا

224- منشأ خلقت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 34 - 6

6- عیسی (ع)، کلمه خداوند و پدیدار شده به فرمان او بود.

ذلك عيسى ابن مريم قول الحقّ

منصوب بودن «قول» ممکن است به جهت حال بودن آن باشد و نیز محتمل است که منصوب به فعل مدح محذوف باشد. براساس این دو احتمال، مراد از «قول الحقّ» گفتار خداوند در خلقت عیسی (ع) (فرمان «کن») است.

ص: 333

225- منشأ سعادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 32 - 6

6- عنایات خداوند به عیسی (ع) ، او را فردی حق پذیر ، خوش بخت و نرم خو ساخته بود .

و لم يجعلني جبارًا شقيًّا

226- منشأ سلامتی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 1

1- حضرت عیسی (ع) در گهواره ، برخورداري خود را از سلامت و امنیت کامل ، در مراحل تولد ، مرگ و رستاخیز ، اعلام کرد .

والسلم علیّ یوم ولدت و یوم أموت و یوم أُبعث حیًّا

«ال» در «السلام» برای استغراق خصوصیات است، یعنی سلام کامل جامع و دارای همه خصوصیات، از همین جهت این سلام با سلام در مورد حضرت یحیی (ع) از نظر خصوصیات متفاوت است.

227- مؤمنان به عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 2

2- گروهی از مردم زمان مریم به عیسی (ع) و گفته های او ایمان آوردند و گروهی کفر ورزیدند .

فاختلف الأحزاب من بينهم فویل للذین كفروا

228- مهمترین رسالت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 64 - 1

1 - پیام اصلی و بنیادین عیسی (ع) ، دعوت مردم به توحید در ربوبیت و پرستش خداوند یکتا است .

إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 8

8 - دعوت بہ سوی خدا، محور مسؤولیت حضرت عیسیٰ (ع)

ص: 334

من أنصاري إلى الله

229- نام عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 10

10 - مسیح ، لقب حضرت عیسی ، و عیسی ، اسم او *

انما المسيح عیسی ابن مریم

معمولاً اسم را توصیف به «ابن» می کنند بنابراین «عیسی» اسم آن حضرت و در نتیجه «مسیح» لقب او خواهد بود.

230- نامگذاری عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 45 - 6

6 - نامگذاری فرزند مریم به عیسی و مسیح ، از جانب خداوند

اسمه المسيح عیسی ابن مریم

231- نبوت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 39 - 10، 14

10 - یحیی ، تصدیق کننده و مبلغ رسالت و نبوت عیسی بن مریم (س)

مصدقاً بكلمه من الله

«كلمه الله»، عیسی بن مریم است؛ به دلیل آیه چهل و پنجم از سوره آل عمران.

14 - اعتقاد به نبوت عیسی (ع) ، ارزشی برای یحیی

مصدقاً بكلمه من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - احتجاج بحق نصارا، با يهود، درباره اثبات نبوت حضرت عيسى (ع)

حاجبتم فيما لكم به علم

احتجاج نصارا در موردی که علم داشتند، عبارت بود از نبوت حضرت عيسى (ع) که این احتجاج، حق بوده است.

ص: 335

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 84 - 3

3 - موسی و عیسی از انبیای الهی و دارای کتاب

و ما اوتی موسی و عیسی

ظاهراً مراد از «ما اوتی»، کتاب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 5

5 - حضرت عیسی (ع)، فرزند مریم (ع) و رسولی از جانب خداست .

و قولهم إنا قتلنا المسيح عیسی ابن مریم رسول الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 163 - 4

4 - ابراهیم، اسماعیل، اسحاق، یعقوب، عیسی، ایوب، یونس، هارون و سلیمان علیهم السلام از پیامبران پس از نوح (ع) و مخاطب وحی

و أوحینا إلی إبرهیم . . . و سلیمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 8

8 - حضرت عیسی (ع)، فرزند مریم و پیامبر خداست .

انما المسيح عیسی ابن مریم رسول الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 1

1 - حضرت عیسی (ع)، فرستاده ای از جانب خدا پس از پیامبران یهود

وَقَفِينَا عَلٰی ءَاثَرِهِمْ بِعِيسٰی ابْنِ مَرْيَمَ

«قفینا» از مصدر «تقفیه» به معنای چیزی را به دنبال چیزی دیگر آوردن است و ضمیر «ءاثرهم» به «النیین» بر می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 78 - 8

8 - حضرت داود (ع) و عیسی (ع) از پیامبران بنی اسرائیل می باشند .

لعن الذین کفروا من بنی اسرائیل علی لسان داود و عیسی ابن مریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 336

3 - زکریا، یحیی، عیسی، الیاس، اسماعیل، الیسع، یونس و لوط (ع)، بهره مند از تعالیم آسمانی (کتاب) و دارای منصب قضاوت و مقام نبوت بودند.

أولئك الذين آتینهم الكتب والحکم والنبوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 30 - 11، 4، 3

3- حضرت عیسی (ع) در دوران نوزادی، دارای کتاب الهی و مقام نبوت بوده است.

آتینی الكتب وجعلنی نبیاً

4- حضرت عیسی (ع) در خردسالی، خود را بنده خدا، صاحب کتاب آسمانی و پیامبری الهی معرفی کرد.

قال إني عبد الله آتینی الكتب وجعلنی نبیاً

11- «عن رسول الله (صلى الله عليه وآله): ... وهذا عيسى بن مريم (ع) ... حين أشارت إليه ... قال: إني عبد الله آتانی الكتاب»
... أعطی کتاب النبوه وأوصی بالصلاه والزكاه فی ثلاثه أيام من مولده و كلمهم فی اليوم الثاني من مولده ... ;

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده که فرمود: ... و این عیسی بن مریم (ع) است که وقتی مریم به او اشاره کرد گفت: «إني عبد الله آتانی الكتاب» ... کتاب نبوت به او داده شد و به نماز و زکات سفارش گردید (و این همه) ظرف سه روز پس از ولادت او بود و در روز دوم ولادت با مردم سخن گفت...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 12، 7

7 - تنها امتیاز عیسی (ع) بر سایر بنی اسرائیل، برخورداری آن حضرت از نعمت خدادادی نبوت بود.

إن هو إلا عبد أنعمنا علیه

12 - عیسی (ع)، پیامبری مبعوث شده برای بنی اسرائیل *

وجعلنه مثلاً لبني إسرائيل

برداشت یاد شده بدین احتمال است که ذکر «مثلاً لبني إسرائيل» از این باب باشد که عیسی (ع) تنها برای بنی اسرائیل مبعوث شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 20

20- « سماعه بن مهران قال : قلت لأبي عبد الله (ع) قول الله عزّ وجلّ « فاصبر كما صبر أولوالعزم من الرسل » فقال : نوح و ابراهيم و موسى و عيسى و محمد (صلى الله عليه و آله) . . . » ;

سماعه بن مهران می گوید: از امام صادق(ع) درباره آیه «فاصبر كما صبر أولوالعزم من الرسل» سؤال کردم، حضرت فرمود: آنان نوح، ابراهیم، موسی، عیسی (ع) و محمد(صلى الله عليه و آله) هستند. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 4,6

ص: 337

4- عیسی (ع)، از پیامبران الهی

وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى

6- بعثت عیسی (ع)، پس از موسی (ع) و پیامبران بعد از او بوده است.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَرِهِم بِرِسَالِنَا وَ قَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 2

2- عیسی (ع)، پیامبری مبعوث شده برای بنی اسرائیل

يَبْنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ

232- نجات عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 55 - 4، 3، 2، 1

1- توقی (نجات)، عروج، تطهیر حضرت عیسی (ع) و غلبه پیروان آن حضرت بر دشمنان، مکر خداوند در برابر مکر کافران

و مکروا و مکر الله... اذ قال الله يا عيسى اني متوفيك... فوق الذين كفروا

بنابراینکه «اذ»، متعلق به «مکر الله» باشد، یعنی مکر خداوند هنگام بوده که عیسی را بسوی خویش عروج داد و... .

2- بشارت خداوند به عیسی (ع) بر نجات آن حضرت از مکر کافران

فلما احس عيسى منهم الكفر... و مکروا و مکر الله... اذ قال الله يا عيسى انّ

3- خاطره نجات حضرت عیسی (ع) از دست کافران، سرگذشتی شایسته تذکر برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

اذ قال الله يا عيسى اني متوفيك

بنابراینکه «اذ»، مفعول به برای «اذکر» یا «اذکروا» که در تقدیر است، باشد.

4- نجات و تطهیر حضرت عیسی (ع)، توسط خداوند

انّي متوفيك... و مطهرک

7 - خداوند ، حضرت عیسی (ع) را از جامعه آلوده به کفر ، نجات داد .

ورافعک الّیّ و مطهّرك من الذین کفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 158 - 3

3 - نجات حضرت مسیح (ع) از توطئه قتل ، با معراج وی به سوی خدا

و ما قتلوه و ما صلبوه . . . بل رفعه الله إلیه

ص: 338

233- نزول انجیل بر عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 7

7 - اعطای کتاب از سوی خداوند به عیسی (ع)

و ءاتینہ الإنجیل

234- نسب عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 5

5- برخی از پیامبران یاد شده در سوره مریم (زکریا، یحیی، عیسی، موسی و هارون (ع)) از نسل اسرائیل (یعقوب) بودند.

من النبیین .. من ذرّیة ابرهیم و اسرائیل

235- نصرت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 9

9 - حواریون به دعوت عیسی (ع)، پاسخ مثبت داده و برای یاری او اعلام آمادگی کردند.

قال الحواریون نحن أنصار الله

236- نعمت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 15

15 - عیسی (ع) و مشخصات بارز و برجسته او، نعمتی الهی برای مریم

اذکر نعمتی علیک و علی ولدتک اذ ایدتک بروح القدس .. اذ جثتهم بالبینت

به نظر می رسد یاد نکردن از نعمتهای داده شده به مریم، با آنکه عنوان «نعمتی علیک و ولدتک» مقتضی یاد کردن از آنها نیز بود، اشاره به

این حقیقت دارد که خود عیسی (ع) و مشخصات یاد شده وی همان نعمتی است که خداوند به مریم (ع) عطا کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 19 - 4

ص: 339

4- عیسی (ع)، موهبتی ویژه از جانب خداوند به مریم (س) بود.

إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَمًا زَكِيًّا

با وجود آن که القای روح عیسی (ع) به مریم (س) با وسائط دیگر هم امکان پذیر بوده است، ولی فرستادن جبرئیل و بشارت به مریم و برشمردن ویژگی های آن موهبت، جملگی بر ویژه بودن آن موهبت دلالت دارد.

237- نعمتهای عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 18، 4، 5، 2

2- حضرت مسیح (ع)، وظیفه دار یاد کرد نعمت های ارزانی شده بر وی و مادرش مریم

اذ قال الله يعيسى ابن مریم اذکر نعمتی علیک و علی ولدتک

4- خداوند، در روز قیامت و در مجمع پیامبران، نعمت های ارزانی شده به عیسی و مادرش مریم را به وی یادآوری خواهد کرد.

یوم یجمع الله الرسل فیقول .. اذ قال الله یعیسی ابن مریم اذکر نعمتی علیک و عل

کلمه «اذ» در «اذ قال الله» بدل اشتمال برای کلمه «یوم ..» می باشد.

5- نعمت های ویژه ارزانی شده به عیسی (ع)، به منزله نعمتهایی الهی برای مادرش مریم

اذکر نعمتی علیک و علی ولدتک

نعمتهای شمرده شده در این بخش از آیات نعمتهایی است که خداوند به عیسی (ع) عطا کرده است و از نعمتهای ویژه خداوند به مریم سخنی به میان نیامده است، بنابراین می توان گفت عطای آن نعمتها به عیسی (ع) به منزله عطای آنها به مادرش مریم است.

18- آگاهی مسیح به کتاب و حکمت و تورات و انجیل، از نعمت های خاص خدا به آن حضرت

و اذ علمتک الکتب و الحکمه و التوریه و الانجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 1

1- زکریا، یحیی، مریم، عیسی، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل و ادیس (ع) برخوردار از نعمت ویژه خداوند

أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

«وَأُولَئِكَ» اشاره به تمامی موارد ذکر شده در سوره مریم از آغاز تا این آیه است و روشن است که مراد از نعمت در جمله «أَنْعَمَ اللَّهُ . . .» نعمت های معمولی و متعارف نیست، چرا که افراد دیگر نیز از این گونه نعمت ها برخوردارند. پس نعمتی که با لسان امتنان بر این گروه بیان گردیده، نعمتی ویژه است.

238- نفی الوهیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 340

3 - حضرت مسیح از آنجا که هرگز از بندگی خدا ابایی نداشت نه خداست و نه فرزند او .

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله

جمله «لن يستنكف» تعلیل و احتجاج دیگری است بر اینکه مسیح(ع) نه خداست و نه فرزند او یعنی او خود را از بندگان خدا می داند چگونه ممکن است خدا یا فرزند او و یا یکی از اقانیم ثلاثه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 46 - 5

5 - عیسی (ع) ، پسر مریم (نه فرزند خدا)

وقفینا علی ءاثرهم بعیسی ابن مریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 72 - 4,6,11

4 - مسیح (ع) فرزند مریم نه خدا و نه زده او

المسیح ابن مریم

6 - زاده شدن مسیح (ع) از مریم (ع) گواهی روشن بر خدا نبودن او

لقد كفر الذين قالوا ان الله هو المسيح ابن مریم

تصریح به فرزندی مسیح(ع) برای مریم، برای بیان این حقیقت است که فرزند بودن (مخلوق بودن) با الوهیت تنافی دارد.

11 - دعوت مسیح (ع) به پرستش خدای یگانه ، دلیل و گواهی روشن بر خدا نبودن او

قالوا ان الله هو المسيح ابن مریم وقال المسيح بيني اسرءیل اعبدو

جمله حالیه «وقال المسيح» استدلالی است بر رد پندار الوهیت برای مسیح(ع).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 75 - 2,4,5,7,16

2- مسیح (ع) نه خداست و نه فرزند خدا .

ما المسيح ابن مريم الا رسول

حصر اضافی در جمله «ما المسيح . . .» ناظر به پندارهایی است که مسیحیان درباره حضرت مسیح(ع) اظهار می داشتند که در آیات قبل پاره ای از آنها ذکر شد.

4- زاده شدن مسیح (ع) از مادر ، دلیل روشن بر خدا نبودن او

قالوا إنّ الله هو المسيح . . ما المسيح ابن مريم

توصیف مسیح(ع) به فرزندی او برای مريم - پس از بیان ادعای الوهیت مسیح(ع) - رد پندار خدا بودن اوست.

5- مسیح (ع) رسولی همانند رسولان گذشته که نه خدا بودند و نه فرزند او

ما المسيح ابن مريم الا رسول قد خلت من قبله الرسل

7- روا بودن مرگ برای مسیح (ع) نشانه خدا نبودن وی

قالوا إنّ الله هو المسيح . . الا رسول قد خلت من قبله الرسل

ص: 341

جمله «قد خلت من قبله الرسل» که اشاره به امکان رحلت و مرگ مسیح(ع) دارد، برهانی برای رد پندار الوهیت آن حضرت است.

16 - نیازمندی مسیح (ع) و مادرش مریم (ع) به تغذیه ، دلیلی روشن بر خدا نبودن آنها

کانا یا کلان الطعام

جمله «کانا یا کلان الطعام» برهانی علیه اعتقاد به الوهیت مسیح(ع) و مادرش مریم است ؛ یعنی آنها به این دلیل نمی توانند خدا باشند که گرسنه می شوند و نیاز به تغذیه و دفع فضولات آن دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 6,30

6 - عیسی (ع) ، فرزند مریم و نه فرزند خدا

اذ قال اللّٰه یعیسی ابن مریم

به نظر می رسد تصریح به فرزند عیسی برای مریم در برابر این ادعای مسیحیان می باشد که وی فرزند خداست.

30 - توجه به وابستگی معجزات عیسی (ع) به اذن خداوند ، از میان برنده پندار الوهیت وی

اذ تخلق .. فتكون طيراً باذنی و تبری الاکمه و الابرص باذنی

معجزاتی همچون حیات بخشی به اجسام بی جان و زنده کردن مردگان زمینه ساز پندار الوهیت برای ارائه کننده چنین معجزاتی است، تکرار کلمه «باذنی» در فرازهای مختلف آیه مورد بحث برای برطرف کردن چنین پنداری می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 116 - 9,13,16,20

9 - عیسی (ع) در قیامت منکر ادعای گزاف الوهیت برای خود و مادرش مریم

ما یکون لی ان اقول ما لیس لی بحق

13 - اعتراف عیسی (ع) به شایسته نبودن خویش و مادرش مریم برای خدایی ، دلیل واهی بودن عقیده مسیحیان به الوهیت آنان

ما یکون لی ان اقول ما لیس لی بحق

16 - آگاه نبودن خداوند به ادعای الوهیت عیسی (ع) - علی رغم آگاهی مطلق او - دلیل روشن بر نبود چنین ادعایی در گفته های

عیسی (ع)

ان كنت قلته فقد علمته تعلم ما في نفسي

20 - دانایی خداوند به درون عیسی (ع) و بی خبری عیسی (ع) از درون خداوند، دلیل نفی الوهیت عیسی (ع) و حصر آن به خداوند.

سبحنک .. تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک انک انت علم الغیوب

جمله «سبحنک ما یكون لی . .»، بیانگر یگانگی خداوند و نفی الوهیت از عیسی (ع) است و جمله «تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ...» که حاکی از محدودیت علمی عیسی (ع) و علم مطلق خداوند است، به منزله دلیل آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 117 - 8

8 - اعتراف علنی عیسی (ع) به بندگی خداوند، دلیل وی بر پوچی ادعای مسیحیان مشرک (همتایی وی با خداوند)

ءانت قلت .. ما قلت لهم الا ما امرتني به ان اعبدوا الله ربي وربكم

ص: 342

239- نقش عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 7

7- عیسی (ع) ، وظیفه دفاع از مادر خویش در مقابل تهمت های مردم را به عهده گرفت .

فإمّاترین من البشر أحداً فقولى إئى نذرت للرحمن صوماً

توصیه مادر به سکوت از جانب عیسی (ع) بدان معنا بود که او نگران دفاع از خود نباشد، چرا که عیسی (ع) خود آن را انجام خواهد داد. سخن گفتن عیسی (ع) با مادر پس از ولادت، این اطمینان را به مریم داده بود که او براین کار کاملاً توانا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 14

14- « عن النبى (صلى الله عليه وآله) : « وجعلنى مبارکاً این ما کنت » قال : معلماً و مؤدباً ؛

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده که فرمود: «جعلنى مبارکاً...»، یعنی خدا مرا تعلیم دهنده و ادب آموز قرار داد.».

240- نقل مکان عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 4

4 - نقل مکان کردن مریم به همراه نوزادش (عیسی) ، به محلی دیگر غیر از زادگاه او

و ءاوينهما إلى ربوه

«إیواء» (مصدر «آوینا») به معنای امکان و جای دادن است. «ربوه» نیز به تپه و هر زمین بلند گفته می شود. «ذات قرار» (مرادف «مستقر») به معنای جای زیست است و «معین» به آبی که بر روی زمین جاری باشد، گفته می شود.

241- نوزادی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 14،13،12،11،10

10 - عیسی (ع) برخوردار از توان سخن گویی در دوران نوزادی و خردسالی خویش

11 - سخنان عیسی (ع) در کودکی گفتاری حکیمانه و همسنگ با سخنان او در دوران کهولت و کمال رشد

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کهلا

ص: 343

بدیهی است که سخن گفتن عیسی (ع) در سن کهولت نعمتی خاص برای وی نیست بنابراین عطف «کهلا» بر «فی المهد» می تواند اشاره به این باشد که سخن گفتن او به هنگام نوزادی همانند دوران رشد یافتگی وی بوده است.

12 - روح القدس ، توانایی بخش عیسی (ع) برای گفتگوی با مردم در گهواره به هنگام بزرگسالی و آغاز دوران پیری

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کهلا

«کهل» به مردی گفته می شود که دوران جوانی را سپری کرده و در آغاز دوران پیری است جمله «تکلم الناس . . .» بیان مصداقی است از جمله «ایدتک بروح القدس».

13 - توان مسیح (ع) بر سخن گفتن با مردم در تمامی مراحل حیات خویش - دوران شیرخوارگی و بزرگسالی - از جمله نعمت های خاص خداوند بر آن حضرت

اذکر نعمتی علیک . . . تکلم الناس فی المهد و کهلا

14 - گفتگوی عیسی (ع) با مردم در گهواره ، از نعمت های خاص الهی به مادرش مریم .

اذکر نعمتی علیک و علی ولدتک . . . تکلم الناس فی المهد و کهلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 30 - 3,4

3- حضرت عیسی (ع) در دوران نوزادی ، دارای کتاب الهی و مقام نبوت بوده است .

ءاتینی الکتب و جعلنی نبیاً

4- حضرت عیسی (ع) در خردسالی ، خود را بنده خدا ، صاحب کتاب آسمانی و پیامبری الهی معرفی کرد .

قال ائی عبدالله ءاتینی الکتب و جعلنی نبیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 2,5

2- عیسی (ع) در کودکی ، فرخندگی و فزاینده‌گی خیر و خوبی را از صفات خدادادی خویش برشمرد .

و جعلنی مبارکاً این ما کنت

5- اقامه نماز و پرداخت زکات در تمامی عمر ، از توصیه های خداوند به عیسی (ع) در نخستین روز های زندگی او

و أوصني بالصلوة والزكوة مادمت حيًّا

242- نیازهای عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 16، 14

14 - تغذیه ، نیاز روزمره مسیح (ع) و مادرش مریم (ع)

كانا يأكلان الطعام

فعل مضارع «يأكلان» دلالت بر استمرار دارد و حاکی از نیاز دائمی آنان به غذاست.

16 - نیازمندی مسیح (ع) و مادرش مریم (ع) به تغذیه ، دلیلی روشن بر خدا نبودن آنها

ص: 344

جمله «کانا یا کلان الطعام» برهانی علیه اعتقاد به الوهیت مسیح (ع) و مادرش مریم است؛ یعنی آنها به این دلیل نمی‌توانند خدا باشند که گرسنه می‌شوند و نیاز به تغذیه و دفع فضولات آن دارند.

243- نیازهای معنوی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 2

2- عیسی (ع)، خود را چون همه مردم، موجودی نیازمند به ربوبیت خدا دانست و آن را به همگان اعلام کرد.

وإنَّ اللهَ رَبِّي وَرَبِّكُمْ

244- نیکی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 32 - 1

1- رفتار نیک با مادر و گرامی داشت وی، سیرت الهی و خوی خدادادی عیسی (ع)، از آغاز میلاد

ویراً بولدتی

245- وحی به عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 6

6- عیسی (ع) در معرفی خویش به مردم، دریافت فرمان خداوند به نماز و زکات را از ویژگی‌های خویش برشمرد.

و أوصني بالصلوة والزكوة مادمت حيًّا

246- وضوح معجزات عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 9

9- بنی اسرائیل ، به رغم روشن بودن معجزات و دلایل حقانیت رسالت عیسی (ع) ، آنها را نپذیرفتند .

فلما جاءهم بالبينت قالوا هذا سحر

ص: 345

247- وفاداری عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 117 - 2

2 - عیسی (ع) ، وفادار به حریم رسالت خویش ، در ابلاغ فرامین خداوند

ما قلت لهم الا ما امرتني به ان اعبدوا الله

248- ولادت تکوینی عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 26

26 - عیسی (ع) ، برخوردار از ولایت تکوینی

و اذ تخلق من الطين . . . و تبری الاکمه و الابرص باذنی و اذ تخرج الموتی باذنی

249- ولادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 156 - 10

10 - اتهام ارتباط نامشروع مریم (ع) با مردی نجار به نام یوسف ، و باردار شدن وی به عیسی (ع) ، بهتان بزرگ یهود به ساحت پاک

مریم

و بکفرهم و قولهم علی مریم بهتناً عظیماً

امام صادق(ع): . . . الم ینسبوا مریم بنت عمران الی انها حملت بعیسی من رجل نجار اسمه یوسف . . .

امالی صدوق، ص 92، ح 3، مجلس 22؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 426، ح 2.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 4,6

4- مسیح (ع) فرزند مریم نه خدا و نه زده او

المسیح ابن مریم

6- زاده شدن مسیح (ع) از مریم (ع) گواهی روشن بر خدا نبودن او

لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مریم

تصریح به فرزندى مسیح(ع) برای مریم، برای بیان این حقیقت است که فرزند بودن (مخلوق بودن) با الوهیت تنافی دارد.

ص: 346

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 4

4- زاده شدن مسیح (ع) از مادر، دلیل روشن بر خدا نبودن او

قالوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ .. ما المسيح ابن مريم

توصیف مسیح (ع) به فرزندی او برای مریم - پس از بیان ادعای الوهیت مسیح (ع) - رد پندار خدا بودن اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 16 - 1

1- توجه ویژه به آیات سرگذشت مریم و تشریح داستان تولد عیسی در قرآن، وظیفه ای الهی بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

واذکر فی الکتب مریم

«اذکر» خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. آن حضرت بدون دستور خاص نیز آیات نازل شده را در قرآن بیان می کرد. هدف از تأکید بر ذکر این آیات، بیان اهمیت ماجرای بارداری مریم به عیسی و تأثیر عمیق آن در جامعه آن روز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 4

4- خداوند، هم زمان با ولادت عیسی (ع)، در نقطه ای پایین تر از مکان استقرار مریم (س)، جویباری پدیدار ساخت.

فنادیها من تحتها ألا تحزنی قد جعل ربک تحتک سریاً

«سری» به معنای نهر کوچک است و به معنای «رفیع» نیز استعمال شده است، ولی جمله «اشربی» - در آیات بعد - قرینه بر اراده معنای اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 2,8

2- حضرت عیسی (ع) در زمان تولد، دارای جسم و روحی سالم و آماده رشد و کمال بود.

والسلم علی یوم ولدت

8- حضرت عیسی (ع) همانند دیگر انسان ها ، دارای تولد ، مرگ و رستاخیز و خود معترف به آن است .

یوم ولدت و یوم أموت و یوم أُبعث حیًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 35 - 14، 2

2- توهم فرزند بودن عیسی (ع) برای خداوند ، برخاسته از تحلیل نادرست ماجرای تولد و سخن گفتن معجزنمای او بود .

ذلک عیسی ابن مریم . . . ما کان لله أن یتخذ من ولد

نفی فرزند از خداوند پس از بیان قصه تولد عیسی (ع) می تواند بیانگر این نکته باشد که گروهی این نوع امور معجزه آسا را دلیل فرزند خدا بودن او قرار داده اند.

14- ماجرای تولد و سخن گفتن عیسی (ع) ، نمودی از حاکمیت اراده الهی بر هستی است ؛ نه نشان فرزندگی عیسی (ع) برای خداوند .

ص: 347

ما كان لله أن يتخذ من ولد... إذا قضى أمراً فإنما يقول له كن فيكون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 6

6 - بارداری مریم (س) و تولد مسیح (ع)، با دمیده شدن روح الهی در او

ففخنا فيه من روحنا

250- ولایت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 17

17 - عیسی (ع)، برخوردار از ولایت تکوینی

اِنِّي اَخْلَقْتُ لَكُمْ... فانفخ فيه فيكون طيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 14

14 - پندار غلط و خلافگویی یهود، در مورد تولد و مرگ حضرت عیسی (ع)

قولهم على مریم بهتناً عظيماً. و قولهم اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ... ما لهم به من علم

251- ویژگی خلقت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 12

12 - خلقت حضرت عیسی (ع)، خلقتی خارق العاده و بدون پدر

انما المسيح عیسی ابن مریم رسول الله و كلمته القاها إلى مریم

انتساب مسیح (ع) به مادرش مریم (ع) دلالت بر خلقت او بدون واسطه پدر دارد.

252- ویژگی معجزه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 41

41 - معجزه حضرت عیسی (ع) در شفای بیماران و زنده کردن مردگان متناسب با شیوع بیماری در آن زمان و نیاز شدید مردم

ص: 348

به طب بود .

و تبری الاکمه و الابرص باذنی و اذ تخرج الموتی باذنی

امام رضا(ع): . . . «ان الله تبارک و تعالی بعث عیسی فی وقت ظهرت فیہ الزمانات و احتاج الناس الی الطب فاتاهم من عند الله تعالی بما لم یکن عندهم مثله، و بما احیی الهم الموتی و ابرء الاکمه و الابرص باذن الله . . .

عیون اخبار الرضا، ج 2، ص 80، ح 12، ب 32؛ نورالثقلین، ج 1، ص 342، ح 145.

253- ویژگیهای برکت عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 3

3- خیر و برکت وجود عیسی (ع) ، به مکان و یا مردمی خاص محدود نیست .

و جعلنی مبارکاً این ما کنت

254- ویژگیهای حشر عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 3

3- سلامت و امنیت کامل برای عیسی (ع) در لحظه مرگ و هنگامه رستاخیز ، تضمین شده و تغییر ناپذیر است .

والسلم علی . . . یوم أموت و یوم أُبعث حیّاً

255- ویژگیهای خلقت عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 7

7- عیسی (ع) انسانی تکوین یافته بدون واسطه پدر

و ءاتینا عیسی ابن مریم

قرآن با تصریح به اینکه عیسی (ع) فرزند مریم (ع) است - بر خلاف آنچه متعارف است که انسان را به پدرش منسوب می کنند - اشاره به نکاتی دارد؛ از جمله، پیدایش عیسی (ع) بدون واسطه پدر و رد پندار ناروای یهودیان که او را به مردی نجار نسبت می دادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 32 - 3

ص: 349

3- عیسی (ع) در برشمردن ویژگی هایش ، بر پیدایش خود بدون پدر تأکید ورزید .

ویرا بولدتی

عیسی(ع) در مورد نیکی کردن، تنها از مادر خود یاد کرد و ذکری از پدر به میان نیاورد تا در گفتار هم این مطلب را که مادرش پاکدامن است، تأیید کرده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 34 - 3،7

3- عیسی (ع) ، بدون پدر تکوین یافته بود .

ذک عیسی ابن مریم

نسبت دادن عیسی(ع) به مادرش مریم - با توجه به غیر متعارف بودن انتساب به مادر - گویای برداشت یاد شده است.

7- در باره ماهیت حضرت عیسی (ع) (بشر بودن و تکوین یافتن او بدون پدر) در طول تاریخ تردیدهایی ناروا وجود داشته است .

ذک عیسی ابن مریم .. الذی فیه یمترون

«الذی» وصف است برای «عیسی» یا «قول الحق» و «إمترء» (مصدر «یمترون») به معنای شک و تردید کردن است. غایب ذکر شدن صیغه «یمترون» از آن حکایت دارد که کسانی غیر از مسلمانان در باره حضرت عیسی(ع) به عقایدی پای بند بودند که بر پایه یقین استوار نبود.

256- ویژگیهای عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 12

12 - تأیید شدن عیسی (ع) با روح القدس ، از ویژگی های آن حضرت

و أیدنه بروح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 11

11- ویژگی های حضرت عیسی (ع) ، از اولین لحظه میلاد او بروز کرد .

فنادیها من تحتها ألاتحزنی قد جعل ربك تحتك سریاً

کلمه «من تحتها» (از پایین او) دلالت می کند که حضرت عیسی (ع) هنگامی این سخنان را گفته که هنوز مادرش، حتی او را به آغوش نگرفته و بر دامن خویش نشانده بود، شناخت حالات مادر و پی بردن به نیازهای روحی او، بیانگر عمق توان مندی های حضرت عیسی (ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 6

6- عیسی (ع) در معرفی خویش به مردم، دریافت فرمان خداوند به نماز و زکات را از ویژگی های خویش برشمرد.

ص: 350

و أوصني بالصلوة والزكوة مادمت حيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 33 - 11

11- حضرت عيسى (ع) داراي حياتي ويژه در آخرت

و يوم أُبعث حيًّا

با اين كه فعل «أُبعث» بر زنده شدن دلالت دارد، تصريح به «حيًّا» ممكن است به خاطر ويژگي حيات اخروي عيسى(ع) در مقايسه با ديگران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 59 - 1

1 - عبوديت و بندگي خداوند ، بارزترين ويژگي حضرت عيسى (ع)

إن هو إلا عبد أنعمنا عليه

257- ويژگيهاي مرگ عيسى(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 33 - 3

3- سلامت و امنيت كامل براي عيسى (ع) در لحظه مرگ و هنگامه رستاخيز ، تضمين شده و تغيير ناپذير است .

والسلم على . . . يوم أموت و يوم أُبعث حيًّا

258- ويژگيهاي نبوت عيسى(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 63 - 1

1 - رسالت عيسى (ع) ، متكي به ادله و براهين آشكار

و لَمَّا جاء عيسى بالبينت

«بیتات» (جمع «بینه») به معنای دلایل و حجت های روشن و آشکار است.

259- ویژگیهای ولادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 351

11- ویژگی های حضرت عیسی (ع) ، از اولین لحظه میلاد او بروز کرد .

فنادیها من تحتها ألا تحزنی قد جعل ربك تحتك سریاً

کلمه «من تحتها» (از پایین او) دلالت می کند که حضرت عیسی (ع) هنگامی این سخنان را گفته که هنوز مادرش، حتی او را به آغوش نگرفته و بر دامن خویش نشانده بود، شناخت حالات مادر و پی بردن به نیازهای روحی او، بیانگر عمق توان مندی های حضرت عیسی (ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 4

4- عیسی (ع) با سالم خواندن مرحله ولادت خویش از هر عیب و ناپسندی ، بر مبرابودن مادرش مریم (س) از اتهامات ناروای مردم تأکید کرد .

والسلم علیّ یوم ولدت

260- هدایت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 4

4- زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از هدایت خاص خداوند بهره مند بودند.

و کلا هدینا .. و من ذریته ... و زکریا و یحیی و عیسی و الیاس

261- هدایتگری عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 15

15 - حضرت عیسی (ع) ، هدایتگر و احیاگر انسانها *

انما المسيح .. رسول الله و کلمته القها إلی مریم و روح منه

گفته شده مسیح را از آن جهت خداوند کلمه خویش خوانده که همانند کلامش مایه هدایت مردمان است. و از آن جهت او را روح نامید

که عامل حیات معنوی و نیز حیات مادی انسانها می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 25 - 1

1- عیسی (ع)، در بدو تولد، مادرش مریم (س) را به تکان دادن درخت خرما و استفاده از میوه آن راهنمایی کرد.

و هزّی إلیک بجذع النخله تسقط علیک رطبًا جنیًا

ص: 352

«هزّی» به معنای حرکت دادن به چپ و راست است و به قرینه «إلیک» در آن معنای «متمایل ساختن» نیز تضمین شده است. بنابراین «هزّی إلیک»، یعنی درخت را به جانب خود بکش و به چپ و راست تکان ده این راهنمایی چنان چه از آیه بعد پیدا است، به منظور تأمین غذای مریم (س) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 13

13- مریم (س) با راهنمایی فرزندش عیسی (ع)، روزه خود را در ارتباط با برخورداری از رحمت گسترده خداوند، اعلام کرد.

إتی نذرت للرحمن صوماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 12، 7

7 - عیسی بن مریم (ع)، از حواریون خواست او را در هدایت خلق به سوی خداوند یاری کنند.

كما قال عیسی ابن مریم للحواریین من أنصاری إلی الله

12 - تلاش حواریون به همراه عیسی (ع)، برای هدایت بنی اسرائیل

فامنت طائفه من بنی اسرائیل و کفرت طائفه

262- هشدار عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 18

18 - هشدار مسیح (ع) به بنی اسرائیل در مورد فرجام نامیمون شرک

قال المسیح .. انه من یشرك بالله فقد حرم الله علیه الجنة

ظاهراً جمله «انه من یشرك ..» گفتار حضرت مسیح (ع) می باشد.

263- یاس عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 78 - 4

4- داود و عیسی (ع) ، مأیوس از ایمان کفرپیشگان قوم خویش *

لعن الذین کفروا من بنی اسرائیل علی لسان داود و عیسی ابن مریم

طرد و لعن کافران بنی اسرائیل از سوی داود و عیسی (ع) حکایت از یأس و نومیدیشان از هدایت یافتن آن گروه دارد.

ص: 353

264- یهود دوران عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 5

5 - یهودیان ، گرفتار اختلافات پر دامنه مذهبی در عصر بعثت عیسی (ع)

لأبئین لکم بعض الذی تختلفون فیه

265- یهود و عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 156 - 3,7

3 - یهودیان ، منکر رسالت حضرت مسیح (ع)

و بکفرهم

تکرار «کفر» که در این بخش از آیات به یهودیان نسبت داده شده، حکایت از تعدد موارد کفرورزی آنان دارد. در برداشت فوق کفر - به قرینه فرازهای بعد - انکار رسالت عیسی (ع) گرفته شده است.

7 - کفرورزی یهود با انکار رسالت حضرت مسیح (ع) ، موجب گرفتار شدن آنان به لعنت خداوند

و بکفرهم و قولهم علی مریم بهتناً عظیماً

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «بکفرهم» عطف بر «بتقضهم» در آیه قبل باشد. بر این مبنا «بکفرهم» متعلق به فعل محذوف «لعناهم» خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 2,3,6,14

2 - یهود ، مردمی کفر پیشه و طغیانگر علیه عیسی (ع) ، علی رغم اذعان به رسالت الهی وی

وقولهم إنا قتلنا المسيح عیسی ابن مریم رسول الله

بر این مبنا که «رسول الله» دنباله سخن یهودیان «انا قتلنا . . .» باشد می توان گفت اعتراف آنان به رسالت عیسی اعترافی واقعی و حقیقی بوده ولی در عین حال اقرار به کشتن وی داشته و این حکایت از شدت خباثت آنان دارد.

3 - استهزای یهود نسبت به پیامبری حضرت عیسی (ع) *

وقولهم إنا قتلنا المسيح عيسى ابن مريم رسول الله

برداشت فوق مبتنی بر این است که «رسول الله» گفتار یهودیان باشد، بر این اساس به نظر می رسد اقرار آنان به رسالت عیسی (ع) به منظور تمسخر بوده است.

6 - یهود - بر خلاف پندارشان - حضرت عیسی (ع) را نکشتند و به دار نیز نیاویختند .

وقولهم إنا قتلنا المسيح عيسى ابن مريم . . . و ما قتلوه و ما صلبوه

14 - پندار غلط و خلافگویی یهود، در مورد تولد و مرگ حضرت عیسی (ع)

قولهم على مريم بهتناً عظيماً. وقولهم إنا قتلنا المسيح ... ما لهم به من علم

ص: 354

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 158 - 1

1 - عدم حضور حضرت مسیح (ع) در بین مردم ، پس از توطئه قتل وی توسط یهود

و ما قتلوه. بل رفعه الله إليه

چنانچه عیسی (ع) پس از توطئه قتل در بین مردمان حضور می داشت، همگان به اشتباه خویش پی می بردند و واهی بودن قصه صلیب بر مدعیان آن روشن می گشت و جمله «رفعه الله الیه» در حقیقت جواب این سؤال است که اگر وی کشته نشد چرا پس از واقعه قتل در بین مردمان دیده نشد.

266- یهود و قتل عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 1,4,7,8,10,15,16

1 - یهود ، مدعی کشتن حضرت مسیح (ع)

و قولهم إنا قتلنا المسيح عیسی ابن مریم رسول الله

4 - ادعای کشتن حضرت مسیح (ع) - علی رغم اعتراف به پیامبری وی - مایه گرفتاری یهود به لعنت و غضب خداوند

و قولهم إنا قتلنا المسيح عیسی ابن مریم رسول الله

بدان احتمال که «قولهم» عطف بر «نقضهم» در آیه 155 باشد.

7 - یهودیان ، به اشتباه شخص دیگری را به جای حضرت عیسی (ع) به دار آویخته و کشتند .

و ما قتلوه و ما صلبوه و لکن شبه لهم

استدارک در جمله «و لکن شبه لهم» رسای به این است که یهودیان شخصی را به گمان اینکه حضرت عیسی (ع) است به دار آویخته و او را به قتل رساندند.

8 - اختلاف یهود ، در اصل رخداد قتل و به دار آویخته شدن عیسی (ع)

إن الذين اختلفوا فيه

10 - ادعای یهود در مورد کشته شدن حضرت عیسی (ع) ، بر پایه گمان بود ، نه علم و یقین .

إنّ الذين اختلفوا فيه لفي شك منه ما لهم به من علم الا اتباع الظن

15 - يهوديان ، قطعاً حضرت عيسى (ع) را نکشتند .

و ما قتلوه يقيناً

16 - يهود به جای حضرت عيسى (ع) جوانی را که به شکل آن حضرت در آمده بود کشتند و به صلیب کشیدند .

و قولهم إنّنا قتلنا المسيح عيسى ابن مريم رسول الله و ما قتلوه

امام باقر(ع): ... و اخذوا الشاب الذي القى عليه شبح عيسى فقتل و صلب ...

تفسیر قمی، ج 1، ص 103؛ نورالثقلین، ج 1، ص 569، ح 653.

ص: 355

12- غاصبان

1- غاصبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 145 - 25

25 - عن أبي عبدالله(ع) في قوله: «فمن اضطر غير باغ ولا عاد» قال: الباغى الظالم و العادى الغاصب.

از امام صادق(ع) درباره آیه «فمن اضطر غير باغ ولا عاد» روایت شده است: مراد از «باغی»، ستمگر و مراد از «عادى»، غاصب است.

2- امتحان غاصبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 19 - 6

6 - « ارث » عرصه امتحان الهی است و تصاحب کنندگان میراث دیگران ، بازنده این امتحان اند .

إذا ما ابتليه . . . و تأكلون التراث أكلاً لما

3- حشر غاصبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 10 - 10

10 - مبعوث شدن خورندگان مال یتیمان به ناروا - در قیامت - در حالی که آتش از دهانشان شعله می کشد .

انّ الذّین یاکلون اموال الیتامی

رسول الله (صلی الله علیه و آله): یبعث اناس من قبورهم یوم القیامه تأجج افواههم ناراً. از آن حضرت سؤال شد اینان چه کسانی هستند؟

فرمود: انّ

ص: 356

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا ...

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 225، ح 47؛ نورالثقلین، ج 1، ص 448، ح 76.

4- محرومیت غاصبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 19 - 4

4 - متجاوزان به حقوق دیگران، گرچه از نعمت و کرم خداوند برخوردار شوند، از عزّت و شرافت مندی در نزد او محروم خواهند بود.

نَعْمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَن ... كَلَّا ... وَتَأْكُلُونَ التَّرَاثَ أَكْلًا لَّمَّا

5- ناظر بر غاصبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 20 - 9

9 - خداوند در کمین مردم بی توجه به یتیمان و مسکینان، غاصب ارث دیگران و دل بسته به ثروت

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ... بَلْ لَا تَكْرُمُونَ الْيَتِيمَ . وَ لَا تَحْضُنْ ... وَتَأْكُلُونَ ... وَتَحِبُّ

ص: 357

1- غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 15

15 - ناآگاهان به معارف الهی ، بی خبران واقعی و مردمی غفلت زده اند .

أولئك هم الغفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 108 - 7

7- کافران دنیاگرا ، غافلان واقعی اند .

استحبوا الحیوه الدنیا . . . الکفرین . . . و أولئك هم الغفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 3 - 1

1- مشرکان ، مردمی غافل از مسائل جدی و اصلی زندگی و دل مشغول به امور واهی و بی ارزش

و هم یلعبون . لاهیة قلوبهم

«لهو» به معنای چیزی است که انسان را از کارهای مهم و سودمند باز دارد (مفردات راغب). توصیف مشرکان به این که قلبشان به لهو و امور غیر مهم مبتلا شده، بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 5

5 - مؤمنان نیک کردار ، گروهی روشن بین و اهل بصیرت و کافران بدکردار ، گروهی کوردل و غافل اند .

و ما یتوی الأعمی و البصیر و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت و لا المسیء

«الأعمی» و «البصیر» تمثیلی برای مؤمنان نیک کردار و کافران بد کردار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 2

2- فریفتگان زندگی دنیوی، مردمانی غافل و فاقد معرفت درست نسبت به حقیقت آن

اعلموا أنّما الحیوه الدنیا لعب .. و تکاثر فی الأموال و الأولاد

امر «اعلموا» بیانگر آن است که اگر انسان ها، به ماهیت زندگی دنیایی آگاهی درست داشتند، فریب آن نمی خوردند و خود را وقف آن نمی کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 19 - 3

3 - منافقان، غافل از یاد خدا و بیگانه با آن

فأنسهم ذکر الله

2- آرزوی اخروی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 1

1 - انسان گمراه و غفلت زده، در روز قیامت گرفتار حسرت و آرزومند عدم همنشینی با عناصر شیطانی گمراه کننده

حتّی إذا جاءنا قال یلیت بینی و بینک بعد المشرقین

3- آسایش غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 9

9 - عذاب ناگهانی غافلان از خداوند و هشدارهای او، در اوج شادمانی و رفاه و آسایش

فلما نسوا ما ذکرنا به .. أخذنهم بغته

4- اضطراب غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 28 - 4

4- انسان های غافل از یاد خدا و ذکر او ، انسانهایی مضطرب و نگرانند .

ص: 359

ألا بذكر الله تطمئن القلوب

5- اقرار اخروی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 6

6 - روی گردانان از یاد خدا، با حضور در صحنه قیامت، به ربوبیت خداوند اعتراف خواهند کرد.

قال ربّ

6- اندوه غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 11

11 - خدافراموشان، دارای چهره هایی مایوس و اندوهبار به هنگام نزول عذاب الهی

فلما نسوا به .. فاذا هم مبلسون

ابلاس به معنی ناامید و متحیر شدن است. (قاموس اللغه). ابلاس به حزن و اندوهی گفته می شود که از شدت سختی بر کسی عارض شود. (مفردات راغب).

7- انذار غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 11

11- انذار غافلان و منکران قیامت و بیم دادن آنان از زمینه های حسرت در آن از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

و أنذرهم يوم الحسره ... و هم فی غفله و هم لایؤمنون

8- اهمیت انذار غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 12

12- لزوم انذار و بيدارساختن مردم از غفلت درباره سرنوشت اخروی خویش

وأنذرهم . . . وهم فى غفلة

ص: 360

9- بی ارزشی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 64 - 6

6 - خوشگذرانان غفلت زده و بی خبر از روز جزا ، هم سنگ ددان و وحوش بیابان در بینش الهی

إذا هم یجثرون

چنان که گفته شد «جوار» به زوزه سگ، روباه و گرگ گفته می شود. تعبیر زوزه برای فریاد استغاثه کافران، بیانگر مطلب فوق است.

10- بینش غلط غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 24

24- فکر اولویت ثروت مندان بر تهیدستان در کسب هدایت ، اندیشه ای سخیف و بافته قلب غافلان از یاد خدا است .

ولا تطع من أغفلنا قلبه عن ذكرنا

11- پرسش اخروی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 2

2- غافلان از یاد خدا ، در قیامت شگفت زده و با پرسشی شکوه آمیز از خداوند ، جویای علت کوری خود خواهند شد .

قال ربّ لم حشرتني أعمى

12- تذکر به غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 209 - 1

1 - اندازگری پیامبران ، در جهت تذکر و بیدار ساختن غافلان

لها منذرون . ذکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 12

ص: 361

12 - تسبیح مظاهر هستی به درگاه خداوند ، تذکری به انسان غافل از یاد آفریدگار

لو أنزلنا هذا القرآن على جبل . . . له الأسماء الحسنى يسبح له ما فى السموت و ا

ارتباط این آیه با آیات پیشین و هماهنگی سیاق آنها گویای این نکته است که اگر انسان در غفلت از یاد حق به سر می برد، همه هستی - حتی جمادات - در حال تسبیح حق اند.

13- تشبیه قلب غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 17 - 2

2- دل های غافل از یاد خداوند و بیگانه با کلام او (قرآن) ، چونان زمین مرده است .

أن تخشع قلوبهم لذكر الله . . . اعلموا أنّ الله يحيى الأرض بعد موتها

14- تعجب اخروی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 2,9

2- غافلان از یاد خدا ، در قیامت شگفت زده و با پرسشی شکوه آمیز از خداوند ، جویای علت کوری خود خواهند شد .

قال ربّ لم حشرتنى أعمى

9- غافلان از یاد خدا به هنگام حضور در قیامت ، با هوشمندانه خواندن زندگانی خود در دنیا ، از بسته بودن راه درک و فهم خود شگفت زده خواهند شد . *

قال ربّ لم حشرتنى أعمى وقد كنت بصيراً

برداشت یاد شده براساس این احتمال است که «أعمى» به معنای کور باطن باشد.

15- حشر غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 3

3- غافلان از یاد خدا ، پس از حشر در قیامت ، از شناخت راه نجات خویش ناتوان خواهند بود . *

ممکن است مراد از کوری آگاه نبودن به فضای موجود در قیامت و یافتن راه چاره برای رهایی از گرفتاری های آن باشد. براین اساس، گویندگان «قد کنت بصیراً» خود را کسانی می دانند که در دنیا همه چیز را خوب می فهمیدند و اندیشه ای عمیق داشتند.

16- رفاه غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 9

9- عذاب ناگهانی غافلان از خداوند و هشدارهای او، در اوج شادمانی و رفاه و آسایش

فلما نسوا ما ذكروا به .. أخذنهم بغته

17- زمینه هدایت غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 76 - 1

1 - بلاها و گرفتاری های دنیوی ، بر اساس مشیت خدا و در جهت تنبه و هدایت غافلان و منحرفان

و لقد أخذنهم بالعذاب فما استكانوا لربهم

«أخذ» (مصدر «أخذنا») به معنای گرفتن (گرفتار ساختن) است. «استكانه» (مصدر «استكانوا») به معنای فروتنی و «تضرع» (مصدر «یتضرعون») به معنای نالیدن و زاری کردن است.

18- زیانکاری اخروی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 109 - 1

1- کافران دنیاگرای غافل (مرتدان) ، بی تردید در آخرت ورشکسته و زیانکارند .

استحبوا الحیوه الدنیا .. القوم الکفرین ... هم الغفلون . لاجرم أنهم فی الآخر

19- سرزنش اخروی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 22 - 2

2- مردمان غافل از آخرت ، مورد توبیخ الهی در صحنه قیامت

لقد كنت في غفلة من هذا

ص: 363

20- سرور غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 7,9

7 - خدافراموشان، شادمان از فراوانی نعمت و رفاه و آسایش خویش و غافل از سنت استدراج

فلما نسوا ما ذكروا به فتحنا عليهم أبوب كل شيء حتى إذا فرحوا بما أوتوا

9 - عذاب ناگهانی غافلان از خداوند و هشدارهای او، در اوج شادمانی و رفاه و آسایش

فلما نسوا ما ذكروا به... أخذنهم بغته

21- صفات غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 28 - 4

4- انسان های غافل از یاد خدا و ذکر او ، انسانهایی مضطرب و نگرانند .

ألا بذكر الله تطمئن القلوب

22- عبرت ناپذیری غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 7

7 - نشانه های عبرت آموز الهی بر پهنه زمین ، بی تأثیر در مردمان غافل و سرمست *

ءايه للذين يخافون العذاب الأليم

اختصاص یافتن «آیه» به «للذين يخافون...»، بیانگر این حقیقت است که اگر مایه های ابتدایی معرفت، در درون فرد وجود نداشته باشد و او در غفلت و سرخوشی فرو رفته باشد، از آیات الهی ره به مقصد و مقصود نخواهد برد.

23- عجز غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - غافلان از یاد خدا، پس از حشر در قیامت، از شناخت راه نجات خویش ناتوان خواهند بود. *

قال ربِّ لم حشرتني أعمى

ممکن است مراد از کوری آگاه نبودن به فضای موجود در قیامت و یافتن راه چاره برای رهایی از گرفتاری های آن باشد. براین اساس، گویندگان «قد كنت بصيراً» خود را کسانی می دانند که در دنیا همه چیز را خوب می فهمیدند و اندیشه ای عمیق

ص: 364

داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 63 - 2

2- دل های گرفتار غفلت ، ناتوان از درک و پذیرش پیام پیام آوران الهی

بل قلوبهم فی غمره من هذا

24- عذاب غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 11، 12، 9

9- عذاب ناگهانی غافلان از خداوند و هشدارهای او، در اوج شادمانی و رفاه و آسایش

فلما نسوا ما ذکروا به .. أخذنهم بغته

11 - خدا فراموشان، دارای چهره هایی مایوس و اندوهبار به هنگام نزول عذاب الهی

فلما نسوا به .. فإذا هم مبلسون

ابلاس به معنی ناامید و متحیر شدن است. (قاموس اللغة). ابلاس به حزن و اندوهی گفته می شود که از شدت سختی بر کسی عارض شود. (مفردات راغب).

12 - برخی از امتهای گذشته پس از فراموش کردن خدا و هشدارهای او گرفتار عذاب ناگهانی خداوند شدند.

و لقد أرسلنا إلى أمم من قبلك .. فلما نسوا .. أخذنهم بغته فإذا هم مبلسون

25- عوامل تنبه غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 42 - 10

10- کیفر های دنیوی ، بیدارباشی برای غافلان است .

و أُحیط بثمره .. یقول یلیتی لم أشرك برّی أحدًا

26- غافلان از آیات انفسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 23 - 2

2 - کافران، بی اعتنا به مرگ، قبر و قیامت خود و بی توجه به نشانه های خدا در خلقت خویش

ص: 365

«کَلَّا» می تواند برای ردع و باز داشتن از توهمی باشد که آیات پیشین، زمینه ساز پیدایش آن بود و آن این که با وجود زمینه های توجّه به خداوند در آفرینش انسان از نطفه تا زمان مرگ و دفن او، ممکن نیست کسی در کفر بماند. «کَلَّا» دلالت دارد که نباید چنین پنداشت، زیرا افرادی با وجود تمام این نشانه ها، بر کفر خود اصرار ورزیدند.

27- غافلان از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 7 - 7

7 - دلخوش بودن به دنیا و آرامش یافتن به آن و غفلت از آیات الهی، از اوصاف کافران و امری مذموم و ناپسند

إن الذین . . . و رضوا بالحویه الدنیا و اطمأنوا بها ... غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 23 - 2

2 - کافران، بی اعتنا به مرگ، قبر و قیامت خود و بی توجّه به نشانه های خدا در خلقت خویش

«کَلَّا» می تواند برای ردع و باز داشتن از توهمی باشد که آیات پیشین، زمینه ساز پیدایش آن بود و آن این که با وجود زمینه های توجّه به خداوند در آفرینش انسان از نطفه تا زمان مرگ و دفن او، ممکن نیست کسی در کفر بماند. «کَلَّا» دلالت دارد که نباید چنین پنداشت، زیرا افرادی با وجود تمام این نشانه ها، بر کفر خود اصرار ورزیدند.

28- غافلان از پادشاهی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 11

11- روی گردانان از تکالیف و تعهدات الهی، مردمی ناآگاه و بی توجه به پادشاهی برتر خداوندی اند.

و لا تشتروا بعهد الله . . . إنما عند الله هو خیر لكم إن كنتم تعلمون

29- غافلان از حسابرسی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 1 - 3

3- مشرکان صدر اسلام ، از مسأله حسابرسی قیامت ، به طور کلی غافل مانده و از تأمل و اندیشه در نشانه ها و دلایل روشن آن ،

ص: 366

روی گردان بودند .

اقترب للناس حسابهم و هم فی غفله معرضون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که این سوره، مکی است و مخاطب و مصداق اولی «الناس»، مردم مشرک اند.

30- غافلان از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 92 - 1,3

1- مردم مدین در عصر شعیب (ع)، خداوند را کاملاً به فراموشی سپرده و از شکوه و عزت او غافل بودند .

أرهطی أعزّ علیکم من الله واتخذتموه ورآءکم ظهريّاً

«ظهريّ» به چیزی گفته می شود که آدمی آن را به پشت سر می اندازد و کنایه از چیز فراموش شده ای است که اعتنایی به آن نمی شود و از آن جایی که جمله «اتخذتموه ورآءکم»، (خداوند را پشت سر انداختید) نیز کنایه از «خدا را فراموش کردید» می باشد، کلمه «ظهريّاً» حال مؤکده خواهد بود.

3- شعیب (ع) مردم مدین را به خاطر غفلت از خدا و رعایت نکردن جانب او، توبیخ و سرزنش کرد .

أرهطی أعزّ علیکم من الله واتخذتموه ورآءکم ظهريّاً

استفهام در جمله «أرهطی . . .» انکار توبیخی است.

31- غافلان از قبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 23 - 2

2 - کافران، بی اعتنا به مرگ، قبر و قیامت خود و بی توجه به نشانه های خدا در خلقت خویش

کلاً

«کلاً» می تواند برای ردع و باز داشتن از توهمی باشد که آیات پیشین، زمینه ساز پیدایش آن بود و آن این که با وجود زمینه های توجه به خداوند در آفرینش انسان از نطفه تا زمان مرگ و دفن او، ممکن نیست کسی در کفر بماند. «کلاً» دلالت دارد که نباید چنین پنداشت، زیرا افرادی با وجود تمام این نشانه ها، بر کفر خود اصرار ورزیدند.

32- غافلان از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 10

10- غفلت از رستاخیز و تصوّر عدم برپایی قیامت ، آفت فراگیر مشرکان است .

ص: 367

بل زعمتم أنّ نجعل لكم موعدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 11

11 - سرپیچی کنندگان از پیام وحی و روی گردانان از یاد قیامت، ظالم و ستمگرند .

و كذلك أوحينا .. و تنذر يوم الجمع ... و الظالمون ما لهم من ولیّ و لانصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 66 - 4

4 - ستم پیشگان و دین ستیزان، غفلت زدگان از یاد قیامت اند .

فویل للذین ظلموا .. هل ينظرون إلاّ الساعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 23 - 2

2 - کافران، بی اعتنا به مرگ، قبر و قیامت خود و بی توجه به نشانه های خدا در خلقت خویش

کلاً

«کلاً» می تواند برای ردع و باز داشتن از توهمی باشد که آیات پیشین، زمینه ساز پیدایش آن بود و آن این که با وجود زمینه های توجه به خداوند در آفرینش انسان از نطفه تا زمان مرگ و دفن او، ممکن نیست کسی در کفر بماند. «کلاً» دلالت دارد که نباید چنین پنداشت، زیرا افرادی با وجود تمام این نشانه ها، بر کفر خود اصرار ورزیدند.

33- غافلان از مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 23 - 2

2 - کافران، بی اعتنا به مرگ، قبر و قیامت خود و بی توجه به نشانه های خدا در خلقت خویش

کلاً

«کلاً» می‌تواند برای ردع و باز داشتن از توهمی باشد که آیات پیشین، زمینه ساز پیدایش آن بود و آن این که با وجود زمینه های توجّه به خداوند در آفرینش انسان از نطفه تا زمان مرگ و دفن او، ممکن نیست کسی در کفر بماند. «کلاً» دلالت دارد که نباید چنین پنداشت، زیرا افرادی با وجود تمام این نشانه ها، بر کفر خود اصرار ورزیدند.

34- فرجام غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 368

18 - حشر - 59 - 20 - 2

2- دوزخ، فرجام نهایی فاسقان و غافلان از یاد خدا و خویش

و لا تكونوا كالذين نسوا الله... أولئك هم الفسقون. لا يستوى أصحاب النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 9 - 8

8 - دلپستگان به مال و اولاد، غافل از یاد خدا و دارای فرجامی خسارت بار

و من يفعل ذلك فأولئك هم الخسرون

35- فسق غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 7

7- غافلان از خدا و خویش، همان فاسقان واقعی و پرده دران حریم ارزش هابند .

و لا تكونوا كالذين نسوا الله فأنسيهم أنفسهم أولئك هم الفسقون

36- کوری اخروی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 5

5- روی گردانان از هدایت الهی و یاد او، در صحنه قیامت، نابینا محسور خواهند شد .

و من أعرض عن ذكرى... و نحشه يوم القيمة أعمى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 1,2

1 - روی گردانان از هدایت و یاد خدا، در قیامت نابینا برانگیخته خواهند شد .

قال رب لم حشرتني أعمى

2 - غافلان از یاد خدا، در قیامت شگفت زده و با پرسشی شکوه آمیز از خداوند، جویای علت کوری خود خواهند شد .

قال ربّ لم حشرتني أعمى

ص: 369

37- کوری اخروی غافلان از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 10

10 - زندگانی دشوار، اثر طبیعی روی گردانی از یاد خدا و نابینایی در قیامت، مجازات و کیفر الهی آن است.

فإنَّ له معيشه ضنكًا و نحسره يوم القيمة أعمى

تفاوت در تعبیر «فإنَّ له..» و «نحسره...» - که دومی به خداوند نسبت داده شده است و اولی بر نفسِ عمل متفرع گردیده- ممکن است به مطلب یاد شده اشاره داشته باشد.

38- کوری غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 14

14 - ژرف اندیشی های همراه با غفلت از یاد خدا، در حقیقت کوری و بی بصیرتی است.

لم حشرتی أعمى و قد كنت بصیرًا

کوری در قیامت، نمای واقعیت شخص در دنیا است؛ یعنی، هر چند او خود را دارای بصیرت می داند، اما در حقیقت فاقد بصیرت است.

39- گلایه اخروی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 2

2 - غافلان از یاد خدا، در قیامت شگفت زده و با پرسشی شکوه آمیز از خداوند، جویای علت کوری خود خواهند شد.

قال ربِّ لم حشرتی أعمى

40- گمراهی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 10

10 - خدافراموشان ، گرفتار بیراهه ها و راه های پرپیچ و خم در زندگی معنوی و اعتقادی خویش

و من یعش عن ذکر الرحمن . . . اِنَّک علی صراط مستقیم

آیات پیشین، در ارتباط با اعراض کنندگان از یاد خدا بود و جمله «اِنَّک علی صراط مستقیم» تعریضی است به آنان که شما از راه مستقیم به دورید.

ص: 370

41- محرومیت غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 23 - 19

19 - سنگدلان غافل از خدا، محروم از هدایت اند .

فویل للقسیه قلوبهم من ذکر اللّٰه . . . و من یضلل اللّٰه فما له من هاد

مقصود از «من یضلل اللّٰه . . .» همان سنگدلان از خدا غافل هستند که در آیه قبل، از آن سخن به میان آمد (فویل للقسیه قلوبهم من ذکر اللّٰه . . .).

42- منشأ حشر غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 9

9 - برپایی قیامت و احضار غافلان از یاد خدا در آن، به دست خداوند و اراده او است .

و نحشره یوم القیمه أعمی

43- نگرانی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 28 - 4

4- انسان های غافل از یاد خدا و ذکر او، انسانهایی مضطرب و نگرانند .

ألا بذکر الله تطمئن القلوب

44- نماز غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 6 - 7

7 - نماز ریاکارانه، نماز غافلان است .

الذين هم عن صلاتهم ساهون . الذين هم يراءون

ص: 371

45- ویژگیهای غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 5

5 - بیدار شدن انسان های غافل ، پس از گرفتار شدن به سرنوشت شوم رفتار خویش

فستذکرون ما أقول لكم

46- هشدار به غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 66 - 1

1 - هشدار الهی به ستم پیشگان غافل ، از وقوع ناگهانی قیامت

هل ينظرون إلاّ الساعة أن تأتيهم بغتة وهم لا يشعرون

47- یأس غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 11

11 - خدافراموشان، دارای چهره هایی مایوس و اندوهبار به هنگام نزول عذاب الهی

فلما نسوا به .. فإذا هم مبلسون

ابلاس به معنی ناامید و متحیر شدن است. (قاموس اللغة). ابلاس به حزن و اندوهی گفته می شود که از شدت سختی بر کسی عارض شود. (مفردات راغب).

ص: 372

1- غبطه ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 88 - 6

6- چشم دوختن و غبطه خوردن به مال و منال دنیا ، امری نکوهیده و ناپسند

لا تملدنّ عینیک إلی ما متّعنا به أزواجًا منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 131 - 5

5- چشم دوختن و غبطه خوردن بر مال و منال دنیا داران ، امری نکوهیده و نارو است .

و لا تملدنّ عینیک إلی ما متّعنا به أزواجًا منهم

ص: 373

1- امتناع میهمان از غذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 28 - 3

3 - امتناع میهمان از خوردن غذای صاحب خانه ، امری منفی و نگران کننده در فرهنگ مردم عصر ابراهیم (ع) *

قال ألا تأکلون . فأوجس منهم خیفه

نگران شدن ابراهیم(ع)، نشانگر این است که از نظر مردم عصر آن حضرت، نخوردن غذا به منزله تهدید به حساب می آمده است.

2- اهمیت غذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 6 - 4

4- غذا و پوشاک ، نیازی مقدم بر زیبایی خواص و جمال طلبی است . *

لکم فیها دفءٌ و منفع و منها تأکلون . و لکم فیها جمال حین تریحون و حین تسرحون

با توجه به اینکه حیوانات هم باعث جمال و هم تأمین کننده غذا و پوشاکند، تقدّم ذکری لباس و غذا در مقام امتنان، ممکن است اشاره به مطلب فوق داشته باشد.

3- صرف غذا در خانه محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 53 - 6،10،15،16،24

ص: 374

6 - مؤمنان ، در صورتی که وارد خانه پیامبر (صلی الله علیه و آله) شدند ، نباید منتظر صرف غذا در آنجا باشند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَظَرٍ

«إِنَاء» در لغت به معنای «وقت و ساعت» است (مفردات راغب). مراد از «غیر ناظرین إناه» منتظر بودن برای فرارسیدن وقت غذا است.

10 - مؤمنان ، موظف بودند پس از صرف غذا در میهمانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از خانه آن حضرت پراکنده شوند .

فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا

15 - میهمانان پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از صرف غذا ، نباید به انتظار گفت وگو با اهل خانه آن حضرت ، مجلس را طولانی می کردند .

فانتشروا ولا مستتسین لحديث

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که سرگرم شدن به گفت وگو، مربوط به اهل خانه باشد و نه گفت وگو با هم. لازم به ذکر است که فراز «و إذا سألتموهنّ...» مؤید این برداشت است.

16 - وارد شدن بدون اجازه به خانه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و به انتظار غذا نشستن بدون دعوت قبلی ، موجب اذیت آن حضرت بود و باید از آن پرهیز می شد .

لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَظَرٍ

برداشت بالا بنابراین احتمال است که مشارالیه «ذلکم» نهی «لاتدخلوا» و «غیر ناظرین» باشد.

24 - فرمان به خروج از خانه پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از صرف غذا ، سخن و فرمان حق است .

فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مَسْتَتْسِينَ لِحَدِيثِ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذَى النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ

4- غذا در معبد قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 91 - 3

3 - وجود غذا در بتکده ، به هنگام رفتن مردم از شهر و آمدن ابراهیم (ع) به آن بتکده

فَرَاغَ إِلَى ءَالِهِتْهُمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ

پرسش استهزاآمیز ابراهیم(ع) از بت ها برای غذا خوردن، می رساند که در محل معبودهای مشرکان، غذا وجود داشت. گفتنی است که در

تاریخ آمده است: مشرکان غذاهایی را برای متبرک شدن نزد بت ها می گذاشتند که این موضوع، می تواند مؤید برداشت بالا باشد.

5- کمبود غذا در بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 160 - 6

6 - قوم موسی پس از عبور از دریا به کمبود آب و غذا مبتلا شدند .

إذ استسقه قومه . . . وأنزلنا عليهم المن والسلوى

ص: 375

6- ملائکه و غذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 70 - 6

6- فرشتگان ، از غذا های مادی تناول نمی کنند .

فلما رءآ ایدیهم لاتصل إلیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 28 - 6

6 - ملائکه ، بی نیاز از خوردن غذا ، حتی در صورت تجسم به شکل بشر

قال ألا تأکلون .. قالوا لاتخف

از آیه شریفه استفاده می شود که ملائکه سرانجام از غذای ابراهیم(ع) نخوردند، هر چند شکل بشری یافته بودند.

7- نعمت غذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 16

16 - برخورداری از غذا و امنیت ، نعمتی است که سپاس آن ، تنها عبادت خداوند است .

فلیعبدوا ربّ هذا البیت . الذی أطعمهم من جوع وءامنهم من خوف

8- نیاز به غذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 71 - 5

5 - انسان ، در بهشت به خوردن و آشامیدن نیاز دارد و از آن لذت می برد .

یطاف علیهم بصحاف من ذهب وأكواب

16- مواد غذایی

1- مواد غذایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 27 - 3

3 - گندم و جو در نظام غذایی انسان ها ، دارای نقشی برجسته است .

فأنتنا فيها حَبًّا

2- تقدیر مواد غذایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 3

3 - خداوند ، پدیدآورنده و تقدیرکننده مواد غذایی موجودات در زمین

وقدّر فيها أوتها

بنابر این که مراد از «قدّر فیها..» پدیدآوردن قوت موجودات همراه با تقدیر و اندازه گیری باشد، مطلب یاد شده به دست می آید.

3- زمینه تأمین مواد غذایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 27 - 2

2 - بارش باران و نرم شدن خاک زمین و شیار خوردن آن ، زمینه ساز حصول غله جات و تأمین غذای انسان ها

صبینا الماء .. شققنا الأرض .... فأنتنا فيها حَبًّا

ص: 377

4- مطالعه تولید مواد غذایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 24 - 1

1 - نگاه به خوراکی ها و توجه به روند تولید و مصرف آن ، امری ضروری و برانگیزنده انسان به انجام دادن فرمان های خداوند

فلینظر الإنسن إلی طعامه

فرمان به دقت در طعام، با حرف «فاء» بر آیه قبل تفریع شده است تا این نکته را برساند که این اندیشه، انسان را به انجام دادن اوامر الهی وادار می کند. وجود کلمه «الإنسان» در آیات قبل، گرچه از تکرار آن بی نیاز می کرد و اکتفا به ضمیر آن ممکن بود؛ ولی بار دیگر به این لفظ تصریح شد تا بیانگر تفاوت مصداق انسان در دو آیه باشد. در آیه قبل مراد کافران بود و این آیه به همه انسان ها نظر دارد.

5- مطالعه مصرف مواد غذایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 24 - 1

1 - نگاه به خوراکی ها و توجه به روند تولید و مصرف آن ، امری ضروری و برانگیزنده انسان به انجام دادن فرمان های خداوند

فلینظر الإنسن إلی طعامه

فرمان به دقت در طعام، با حرف «فاء» بر آیه قبل تفریع شده است تا این نکته را برساند که این اندیشه، انسان را به انجام دادن اوامر الهی وادار می کند. وجود کلمه «الإنسان» در آیات قبل، گرچه از تکرار آن بی نیاز می کرد و اکتفا به ضمیر آن ممکن بود؛ ولی بار دیگر به این لفظ تصریح شد تا بیانگر تفاوت مصداق انسان در دو آیه باشد. در آیه قبل مراد کافران بود و این آیه به همه انسان ها نظر دارد.

6- منشأ مواد غذایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 24 - 4

4 - توجه به تأمین مواد غذایی انسان از سوی خداوند ، بازدارنده او از کفران نعمت و وادارسازنده او به شکرگزاری است .

ما أكفره . . . فلینظر الإنسن إلی طعامه

چنانچه «کفر» در «ما أكفره» به معنای کفران نعمت باشد، ارتباط این آیه با آیات پیشین، بیانگر برداشت یاد شده است.

7- نقش مواد غذایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 378

3 - خوراکی های انسان ، همانند مراحل رشد و فنای جسم او ، دربردارنده دلایل و نشانه های خداوند است .

فلینظر الإنسن إلی طعامه

مراد از نظر به طعام - به قرینه آیات بعد - نظر به اسباب و نتایج آن و وابسته بودن مراحل پیدایش آن به خداوند است. عطف آیاتی که درباره غذای انسان است، بر آیاتی که از حدوث و مرگ جسم او سخن گفته بود؛ نشانه هماهنگی نعمت های درونی و برونی انسان در دلالت بر خداوند است.

ص: 379

17- غرایز

1- اعتدال در غرایز جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 39 - 15

15 - کنترل تمایلات جنسی ، مورد ستایش خداوند

سیداً و حصوراً

امام باقر (ع): «وسیداً و حصوراً» الحصور الذی یأبی النساء.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 172، ح 45؛ مجمع البیان، ج 2، ص 742.

2- تعدیل غرایز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 37 - 10

10- کنترل طبایع و غرایز انسانی ، امری ممکن است .

خلق الإنسن من عجل .. فلا تستعجلون

از این که خداوند از شتاب نهی نموده است، استفاده می شود که قدرت بر کنترل شتابزدگی، در انسان موجود است.

3- عوامل تعدیل غرایز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 380

19 - معارج - 70 - 22 - 4

4- نماز و یاد خدا، تعدیل کننده غرایز و مانع خُلق و خوی ناپسند است .

إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلَقَ هَلُوعًا... إِلَّا الْمَصْلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 24 - 4

4- انفاق و اختصاص دادن مقدار معینی از اموال خویش به نیازمندان جامعه، تعدیل کننده غرایز و تأثیرگذار در اخلاق بشر (حرص، بخل، ناشکیبایی و...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلَقَ هَلُوعًا... إِلَّا الْمَصْلِينَ... وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 26 - 2

2- اعتقاد به روز جزا، تعدیل کننده غرایز و تأثیرگذار در خُلق و خوی بشر (حرص، بخل، ناشکیبایی و...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلَقَ هَلُوعًا... إِلَّا الْمَصْلِينَ... وَالَّذِينَ يَصَّدَّقُونَ يَوْمَ الدِّينِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 27 - 2

2- هراس و نگرانی از عذاب الهی، تعدیل کننده غرایز و تأثیرگذار در خُلق و خوی بشر (حرص، بخل، ناشکیبایی و...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلَقَ هَلُوعًا... إِلَّا الْمَصْلِينَ... وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 29 - 2

2- تأثیر پاکدامنی و دوری از آلودگی های جنسی، در تعدیل غرایز و تأثیرگذار در خُلق و خوی بشر (بخل، آزمندی، ناشکیبایی و...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلَقَ هَلُوعًا... إِلَّا... وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَفِظُونَ

4- غرایز آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 13

13 - آدم و حوا (ع) ، به طور غریزی یا از روی عادت به پوشاندن عورت - حتی از همسر خویش - ملتزم بودند .

و طفقاً یخصفان علیهما من ورق الجنّه

ص: 381

5- غرایز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 134 - 4

4 - استفاده از گزینه سودخواهی و پاداش طلبی انسان ها برای نیل آنان به سعادت ، از روش های تربیتی قرآن

من كان يريد ثواب الدنيا فعند الله ثواب الدنيا والآخرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 6,8

6 - بهره گیری قرآن از حس منفعت خواهی انسان و گریز از ضرر برای تبلیغ توحید و معارف الهی

قل أندعوا من دون الله ما لا ينفعنا ولا يضرنا

8 - استفاده مثبت و سازنده از گزینه جلب منفعت، روشی در تبلیغ دین

قل أندعوا من دون الله ما لا ينفعنا ولا يضرنا

6- غرایز حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 13

13 - آدم و حوا (ع) ، به طور غریزی یا از روی عادت به پوشاندن عورت - حتی از همسر خویش - ملتزم بودند .

و طفقاً یخصفان علیهما من ورق الجنة

7- غرایز حیوانات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 19

19 - آگاهی غریزی کلاغ بر شیوه پنهان سازی اشیا

فبعث الله غراباً یبحث فی الارض لیریه کیف یوری سوءه اخیه

8- نقش غرایز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 7

7- بهره گیری از انگیزه ها و تمایلات فطری و غریزی انسان ، از روش های هدایتی - تربیتی قرآن

ص: 382

برداشت یاد شده مبتنی بر دو نکته زیر است: 1- «ذکر» به معنای «ثنا» و «صیت» (آوازه) باشد. 2- اشتیاق به جاودانگی نام و بلندآوازه و آوازه‌گی، امری غریزی و طبیعی برای همه انسان‌ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 12 - 6

6 - بهره‌گیری قرآن از تمایلات طبیعی و غریزی انسان به آب، بوستان و خانه‌های دلپذیر، در جهت گرایش دادن وی به ارزش‌های معنوی است.

تؤمنون بالله ورسوله... ویدخلکم جنّات... و مسکن طیّبه

از این که خداوند، گرایش‌های طبیعی انسان‌ها را وسیله‌هدایت آنان و سوق دادن آنها به کسب ارزش‌ها قرار داده است، برداشت بالا استفاده می‌شود.

غرایز جنسی

9- اعتدال در غرایز جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 39 - 15

15 - کنترل تمایلات جنسی، مورد ستایش خداوند

سیداً و حصوراً

امام باقر (ع): «وسیداً و حصوراً» الحصور الذی یأبی النساء.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 172، ح 45؛ مجمع البیان، ج 2، ص 742.

10- غریزه جنسی

{غریزه جنسی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 14 - 8

8- نقش عمده تمایلات جنسی ، در فریفته شدن مردمان

زین للناس حب الشهوات من النساء

از تقدیم «النساء» بر سایر امور ذکر شده در آیه، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 31

ص: 383

31 - خویشتن داری در غریزه جنسی ، بهتر از ازدواج با کنیزان

فمن ما ملکت ایمانکم . . . ذلک لمن خشی العنت منکم

در برداشت فوق متعلق صبر، «عنت» به معنای مشقت گرفته شده است و مفضل علیه کلمه «خیر»، ازدواج با کنیز فرض شده است. یعنی «ان تصبروا علی العنت خیر لکم من نکاحهن».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 28 - 8،9

8 - انسان ، موجودی ضعیف در برابر غریزه جنسی

خلق الانسان ضعيفاً

به قرینه آیات گذشته، مراد از «ضعیفاً» می تواند کم طاقتی انسان در برابر غریزه جنسی باشد.

9 - ضعف و ناتوانی انسان در برابر غریزه جنسی ، ریشه تسهیل قوانین و مقررات ازدواج و روابط جنسی

یرید الله ان یخفف عنکم و خلق الانسان ضعيفاً

11- ارضای غریزه جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 71 - 8

8- اعتیاد به ارضای غیر طبیعی و نامشروع غرایز و تمایلات جنسی ، جلوگیری تمایل و رغبت انسان به ارضای طبیعی و مشروع آنها

قال هؤلاء بناتی ان کنتم فعلین

جمله «ان کنتم فاعلین» - طبق گفته مفسران - برای تردید به کار رفته است و تقدیر آن چنین است: «فان فعلتم ما اقول لکم و ما اظنکم تفعلون». بنابراین عدم تمایل آنان به ارضای غریزه جنسی خود از راه طبیعی (ازدواج با زنان) ممکن است به خاطر عادت آنان به ارضای شهوت جنسی خود از راه غیر طبیعی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 32 - 4

4- زنا ، عملی بس زشت و پلید و راهی بس ناشایست در ارضای غریزه جنسی

إنه كان فحشه و ساء سيلاً

«فاحشه» به سخن و رفتاری می گویند که زشتی آن بسیار است (مفردات راغب).

12- ارضای نامشروع غریزه جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 31 - 1,5

ص: 384

1 - ارضای غریزه جنسی، جز از طریق همسر یا کنیز مملوک، تجاوز به حدود الهی و به دور از حق و اعتدال است.

فمن ابتغى وراء ذلك فأولئك هم العادون

«عدوان» (مصدر «عادون»)، به معنای تجاوز کردن و از حد گذشتن است.

5 - «سُئِلَ الصَّادِقُ (ع) عَنِ الْخَصْمِ حَضَهُ فَقَالَ: إِثْمٌ عَظِيمٌ قَدْ نَهَى اللَّهُ عَنْهُ فِي كِتَابِهِ... فَقَالَ السَّائِلُ: بَيْنَ لِي يَا بَنَ رَسُولَ اللَّهِ (ع) مِنْ كِتَابِ اللَّهِ نَهْيَهُ فَقَالَ: قَوْلَ اللَّهِ «فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ» وَهُوَ مِمَّا وَرَاءَ ذَلِكَ...»

از امام صادق (ع) درباره خصم خود (عمل استمنا) سؤال شد، فرمود: گناه بزرگی است که خداوند در قرآن از آن نهی فرموده است... سؤال کننده پرسید: ای فرزند رسول خدا! نهی آن را از قرآن برای من بیان کن، فرمود: سخن خداوند «فمن ابتغى وراء ذلك فأولئك هم العادون» و آن [عمل استمنا] از مصادیق «وراء ذلك» است...».

13- تعدیل غریزه جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 8

8 - غریزه جنسی، غریزه ای نیرومند و کنترل آن برای عموم مردم امری دشوار است.

علم الله أنكم كنتم تختانون أنفسكم فتاب عليكم

14 - خطر غریزه جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 33 - 9

9 - غریزه جنسی، لغزشگاهی خطرناک برای آدمی است.

وإلا تصرف عني كيدهنّ أصب إليهنّ

15 - روش ارضای غریزه جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 78 - 15، 8

8 - ازدواج با جنس مخالف، تنها روش صحیح و میرا از پلیدی برای اطفای شهوت جنسی

کلمه «أطهر» افعال تفضیل است و در آن معنای مفاضله و برتری لحاظ نشده است؛ بلکه به معنای طاهر (پاک) می باشد. این گونه استعمال (به کارگیری افعال تفضیل به جای اسم فاعل و مانند آن) برای تأکید و مبالغه است.

15- اطفای شهوت جنسی از غیر طریق ازدواج و انتخاب همسر، خلاف تقوا و خداترسی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 71 - 4

4- ازدواج زن و مرد، راه مقبول در شریعت حضرت لوط (ع) و وسیله طبیعی و شایسته برای ارضای غریزه جنسی

قال هؤلاء بناتی إن كنتم فاعلين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 6 - 3

3- ارضای غرایز جنسی به گونه ای مشروع (اختیار همسر یا تملک کنیز) ، امری مقبول و مورد پذیرش اسلام

إلا على أزوجهم... فإثمهم غير ملومين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 7 - 1

1- ارضای غرایز جنسی جز از طریق همسر یا کنیز مملوک، قانون شکنی و تجاوز به حدود الهی است.

إلا على أزوجهم أو... فمن ابتهغى... فأولئك هم العادون

«إبتغاء» (مصدر «ابتغى») به معنای طلب کردن است. «وراء» معادل «سوی» است؛ یعنی، به غیر از و یا فراتر از. «ذلک» اشاره است به حدی که خداوند برای ارضای غریزه جنسی تعیین کرده است (آمیزش با همسر یا کنیز مورد تملک). «عدوان» (مصدر «العادون») به معنای تجاوز کردن و از حد گذشتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 166 - 2,3

2- همسری مردان با زنان، راهی طبیعی و خداپسند برای ارضای غریزه جنسی

و تذرون ما خلق لكم ربكم من أزوجهكم

3- نکاح و ارضای غریزه جنسی از طریق طبیعی و خداپسند، در جهت منافع و مصالح انسان ها است.

و تدریون ما خلق لکم ربکم

برداشت یاد شده با توجه به قید «لکم» (برای شما) استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 55 - 3

3- ارضای غریزه جنسی از راه ازدواج با جنس مخالف (زن)، تنها روش طبیعی و خداپسند

أنتکم لتأتون الرجال شهوه من دون النساء

قید «من دون النساء» می‌رساند که راه طبیعی این است که مرد از طریق ازدواج با زن، ارضای غریزه کند و نه از طریق دیگر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 386

3- ارضای غرایز جنسی، به گونه ای مشروع (اختیار همسر یا تملک کنیز)، امری مقبول و مورد پذیرش اسلام

إلاّ علیّ أزوجهم أو ما ملکت أیمانهم

16- روش ارضای غریزه جنسی در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- ارضای غرایز جنسی، حتی از راه آمیزش با همسر و یا کنیز خود، مورد ملامت در بینش برخی از مردم عصر بعثت

فإنّهم غیر ملومین

تعبیر «غیر ملومین» (نکوهیده نیستند)، می تواند تعریضی باشد به اندیشه رهبانان که هرگونه ارضای غرایز جنسی را، منافی با مقامات معنوی می پنداشتند.

17- زمینه ارضای غریزه جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- مبارزه با انحرافات جنسی و راه های نامشروع ارضای غرایز، باید توأم با ارائه راه حل عملی و مشروع و فراهم آوردن زمینه های ارضای طبیعی غرایز باشد.

قال هؤلاء بناتی إن کنتم فعلین

18- زمینه تقویت غریزه جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- تأثیر قطع ارتباط با مردم و تمرکز فکری در تقویت قوای جنسی *

ألاّ تکلم الناس ثلث لیال سوياً

نشانه ای که برای زکریا قرار داده شد، بدون مناسبت و ارتباط با عوامل منتهی به انعقاد نطفه یحیی نیست، چرا که زکریا فرتوت گشته و برای

انجام چنین کاری آمادگی لازم را ندارد. ترک سخن سه روزه او علاوه بر نشانه بودن ممکن است موجب تمرکز فکری و آمادگی جسمی او برای انعقاد نطفه نیز بوده است.

ص: 387

19- سرزنش ارضای غریزه جنسی در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 6 - 4

4- ارضای غرایز جنسی حتی از راه آمیزش با همسر و یا کنیز خود، مورد ملامت در بینش برخی از مردم عصر بعثت

فإنّهم غیر ملومین

تعبیر «غیر ملومین» (نکوهیده نیستند)، می تواند تعریض به اندیشه رهبانانی باشد که هرگونه ارضای غرایز جنسی را، منافی با مقامات معنوی می پنداشتند.

20- غریزه جنسی یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 33 - 8

8- یوسف (ع)، برخوردار از تمایل جنسی و توانا بر کام یابی از زنان

وإلاّ تصرف عنی کیدهنّ أصب إلیهنّ

21- قدرت غریزه جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 8

8- غریزه جنسی، غریزه ای نیرومند و کنترل آن برای عموم مردم امری دشوار است.

علم الله أنکم کنتم تختانون أنفسکم فتاب علیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 33 - 13

13- رهایی از دام تمایلات جنسی و مکر زنان، بدون امداد الهی حتی برای پیامبران و بندگان خالص خدا نیز میسر نیست.

وإلاّ تصرف عنی کیدهنّ أصب إلیهنّ

6- غریزه و جاذبه های جنسی ، از نیرومندترین غریزه ها و جاذبه ها است .

و القواعد من النساء الّتی لایرجون نکاحًا . . . غیر متبرّجت بزینة

پیشگیری از طغیان غریزه جنسی و روابط ناسالم جنسی فلسفه مهم حجاب و پوشش زنان است. بنابراین ممنوعیت زنان سالخورده از خودآرایی در برابر نامحرمان، می رساند که غریزه جنسی و جاذبه های آن، آنقدر نیرومند است که ممکن است خودآرایی سالخوردهگان نیز غریزه جنسی انسان را تحریک کرده و به طغیان وادارد.

ص: 388

1- آثار پیروزی در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 14

14 - تحکیم بیشتر پایه های حاکمیت دین در جزیره العرب ، در پرتو جهاد و پیروزی مؤمنان در جنگ تبوک

يعتذرون اليكم اذا رجعتم اليهم

با توجه به اینکه این آیات در زمینه جنگ تبوک است که به پیروزی مسلمانان انجامید و از اینکه خداوند می فرماید پس از بازگشت از این جنگ پیروز، متخلفان به عذرخواهی روی خواهند آورد می توان گفت که این نبود مگر به خاطر ذلت و ضعفی که در خود احساس می کردند و قدرتی که در مؤمنان می دیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 2

2- قرار گرفتن متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) در موضع ضعف و ذلت ، پس از بازگشت پیروزمندانه مؤمنان از جهاد

سيحلفون بالله لكم اذا انقلبتم

2- آثار پیروزی در غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 9

9- فتح خیبر ، نقطه عطفی در اقتدار اقتصادی ، سیاسی مسلمانان و بازماندن دشمنان از توطئه علیه ایشان

فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

«هذه» اشاره به فتح و غنایم خیبر دارد و «كفّ..» مترتب بر آن می باشد؛ به تعبیر دیگر تقدم و تأخر در لفظ، دال بر تقدم و

تأخر در معنا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 18

18- فتح خیبر ، پیش در آمدی بر حضور بی دغدغه مسلمانان در « عمره القضا » *

فجعل من دون ذلك فتحاً قريباً

برداشت بالا بدان احتمال است که «فتحاً قريباً» نظر به فتح خیبر داشته باشد؛ زیرا این فتح، موقعیت مسلمانان را در منطقه تثبیت کرد و در دل مشرکان رعب آفرید؛ تا پیمان حدیبیه را نشکنند و محیط مکه را برای مسلمانان خالی گذارند که اینان بدون دغدغه، مراسم عمره به جای آورند.

3- آثار تخلف از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 3

3 - تنگ شدن عرصه زندگی بر سه مسلمان متخلف از جنگ تبوک ، در اثر روبه رو شدن با پیامدهای عمل خطایی که کرده بودند .

حتى اذا ضاقت عليهم الأرض بما رحبت

4- آثار سختی بر متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 9

9 - تنگ شدن عرصه زندگی بر متخلفان جنگ تبوک ، زمینه التجای آنان به خداوند

حتى اذا ضاقت عليهم الأرض . . . و ظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إليه

5- آثار سختی غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 2

2 - دورنمای مشقت آمیز و به دور از منافع مادی جنگ تبوک ، در نظر برخی از مسلمانان صدر اسلام ، عامل امتناع آنان از حضور در

لو كان عرضاً قريباً وسفراً قاصداً لا تبعوك ولكن بعدت عليهم الشقه

ص: 390

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 7

7 - تنگنا های جنگ تبوک ، مایه تزلزل قلب برخی از مسلمانان شده بود .

فی ساعه العسره من بعد ما کاد یزیغ قلوب فریق منهم

6- آثار غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 12

12 - تأثیر عمیق جنگ بدر در تحکیم پایه های توحید و آیین اسلام و شکست شرک و کفر

و یرید الله أن یحق الحق بکلمته و یقطع دابر الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 15

15 - جنگ بدر ، میدان رویارویی جبهه ایمان و کفر ، صحنه تمایز حق و باطل و ثبوت حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یوم الفرقان یوم التقی الجمعان

ال در «الفرقان» برای عهد است و اشاره به جنگ بدر دارد. و فرقان یعنی چیزی که به وسیله آن بین دو یا چند چیز تمایز داده می شود. خداوند از آن رو جنگ بدر را فرقان نامید که در آن نبرد، علی رغم وجود شرایط پیروزی برای مشرکان، مسلمانان پیروز شدند و این نشانه ای بود برای حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دین اسلام.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 7

7 - جامعه ایمانی در صدر اسلام پس از پیکار بدر برخوردار از ابهت و قوتی چشمگیر ، حتی در نظر دشمنان

و تذهب ریحکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- جنگ بدر ، میدان انتقام الهی از مشرکان و ضربه ای سخت و شکننده بر جبهه شرک *

یوم نبطش البطشه الکبری إنا منتقمون

طبق نظر مفسران، ممکن است این آیه نظر به جنگ بدر داشته باشد. این در صورتی است که عذاب ذکر شده در آیات پیشین را عذاب دنیوی بدانیم.

ص: 391

7- آثار غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 3,6,2

2 - کافران (یهود) ، پس از غزوه بنی نضیر ، ناتوان از مقابله رویارو در میدان نبرد با مؤمنان *

لا یقتلونکم جمیعاً إلا فی قرّی محصّنه

این آیات، پس از آیات غزوه بنی نضیر، آمده است؛ از این رو می تواند ناظر به برنامه های آینده یهود باشد هر چند آنان در گذشته نیز قدرت رویارویی مستقیم نداشته اند. روشن است که در این احتمال، ضمیر فاعل «یقاتلون» تنها به یهودیان بازگردد؛ نه آنان و منافقان (چنان که در برداشت قبل آمده است).

3 - وجود زمینه های نگرانی برای مسلمانان از همدستی جامعه یهود علیه آنان (پس از غزوه بنی نضیر)

لا یقتلونکم جمیعاً إلا فی قرّی محصّنه

از این که خداوند، همدستی کافران در نبرد و رویارویی با مؤمنان را نفی کرده است؛ چنین احتمال می رود که نگرانی هایی در میان مسلمانان وجود داشته است.

6 - ابّهت و هیمنه مسلمانان (پس از غزوه بنی نضیر) ، مانع از اقدام جبهه کفر و نفاق به نبردی رویاروی با آنان

لأنتم أشدّ رهبة فی صدورهم... لا یقتلونکم جمیعاً إلا فی قرّی محصّنه

8- آثار غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 6

6 - جنگ تبوک ، از عوامل متمایز شدن صف مجاهدان و مؤمنان راستین از صف منافقان

رضوا بأن یكونوا مع الخوالم... لکن الرسول... جهدوا

«جاهدوا» (به صورت فعل ماضی) به عنوان گزارش از جنگی است که مسلمانان پشت سر گذاشته اند که مفسران آن را جنگ تبوک دانسته اند و خداوند، پس از این جنگ است که چهره منافقان را افشا می کند.

9- آرامش مؤمنان در غزوه حنین

4 - نزول آرامش روحی از سوی خداوند بر مؤمنان در جنگ حنین و محرومیت منافقان از آن

ثم أنزل الله سكينته على رسوله و على المؤمنين

با توجه به اینکه در فراز قبل، مؤمنان به وسیله ضمیر «کم» مخاطب قرار گرفتند و در این آیه به جای آن ضمیر، کلمه «مؤمنین» آمده، می توان به برداشت فوق دست یافت.

9 - جبهه کفر در کارزار حنین، در پی فرود آمدن نیروهای غیبی و نزول آرامش روحی بر مؤمنان از سوی خداوند، گرفتار

شکستی سخت و عذاب آور گردید .

ثم أنزل الله سكينته . . . و أنزل جنوداً لم تروها و عذب الذين كفروا

10- آسایش طلبی متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 1

1 - افشاگری خداوند نسبت به روحیه مادی و آسایش طلب متخلفان از جنگ تبوک

لو كان عرضاً قريباً و سفراً قاصداً لا تبعوك

11- آموزش متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 2

2 - شمول رحمت و غفران الهی ، نسبت به سه نفر از مسلمانان متخلف از جنگ تبوک

لقد تاب الله على النبي . . . و على الثلثة الذين خلفوا

12- آموزش مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 10

10 - خداوند ، مجاهدان بدر را که به خاطر اقدام نابهنگامشان در گرفتن اسیر مرتکب گناه شدند ، مورد عفو و مغفرت خویش قرار داد .

ما كان لنبي أن يكون له أسرى . . . إن الله غفور رحيم

13- اتحاد مسلمانان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 10

10 - رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) (اندک دیدن نفرات سپاه کفر) عامل وحدت کلمه مسلمانان در ضرورت پیکار با سپاه کفر و

حضور رشیدانه آنان در جنگ بدر

إذ يريهم الله في منامك قليلا و لو أريكم كثيرا لفسلتم و لتنزعتم

ص: 393

14- احزاب صدر اسلام در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 4, 3, 2, 1

1 - مسلمانان مدینه، از ناحیه بالا و پایین مدینه، در محاصره دشمن (احزاب متحد) قرار گرفتند.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

2- احزاب متحد، در جنگ علیه مسلمانان، جمعیتی فراوان داشتند.

إذ جاءتكم جنود... إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«جنود» جمع «جند» است و دلالت بر چندین سپاه می کند. آمدن نیروها از بالا دست مدینه و پایین دست آن نیز مؤید این نکته است؛ زیرا آنان دارای جمعیتی چشمگیر بوده اند که توانسته اند نیروهایشان را در اطراف مدینه مستقر کنند.

3 - ائتلاف احزاب مختلف و لشگرکشی آنان علیه مسلمانان مدینه و شکست شان، شایسته یادآوری است.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«إذ جاءوكم» عطف بر «إذ جاتکم» در آیه پیش و متعلق فعل «أذکروا» در همان آیه است.

4 - یهود بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان، با مشرکان مکه، علیه مسلمانان، ائتلاف کردند.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

طبق شواهد تاریخی، غزوه احزاب، با ائتلاف یهودیان بنی نضیر و بنی قریظه و مشرکان مکه به وجود آمد. «من فوقکم» اشاره به یهودیانی دارد که از بخش شرقی مدینه هجوم آوردند و «من أسفل منکم» اشاره به مشرکانی دارد که از بخش غربی مدینه به آن دیار هجوم آورده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 20 - 3

3 - اذیت و آزار زبانی مسلمانان، در غزوه احزاب، از سوی منافقان، ناشی از این بود که می پنداشتند احزاب متحد، نرفته اند و در اطراف مدینه خواهند ماند.

سَلْقُوكُمْ بِالْأَسْنَةِ حَدَادٍ... يَحْسِبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا

بنابراین احتمال که «یحسبون..» حال برای ضمیر فاعلی «سلقوا» باشد، نکته یاد شده فهمیده می شود.

15- احکام منافقان پس از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 1

1 - نهی شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای همیشه ، از نمازگزاردن بر جنازه منافقان و دعا کردن برای آنها بعد از جنگ تبوک

و لاتصل علی أحد منهم مات أبداً

ص: 394

16- احکام منافقان قبل از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 2

2 - ممنوع نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از نمازگزاردن بر جنازه منافقان و حضور یافتن بر قبر آنها ، تا قبل از جنگ تبوک

و لاتصل علی أحد منهم مات

با توجه به سیاق آیات، که پس از جنگ تبوک نازل شده است، برداشت فوق به دست می آید.

17- اسارت کافران در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 6

6 - کافران جنگ بدر به سبب خیانت‌هایشان به خدا و دین او ، مغلوب مجاهدان شده و گروهی از آنان به اسارت درآمدند .

فقد خانوا الله من قبل فأمكن منهم

امکان (مصدر امکان)، به معنای تسلط بخشیدن است. تقریب جمله «امکن منهم» بر «فقد خانوا» به وسیله حرف «فاء» دلالت می کند بر اینکه خیانت کافران به دین خدا موجب شد که خداوند آنان را در سیطره مسلمانان قرار دهد.

18- استعاده متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 6,9

6 - اذعان متخلفان از جنگ تبوک ، به ناگزیری خود از التجا به خداوند

و ظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إليه

9 - تنگ شدن عرصه زندگی بر متخلفان جنگ تبوک ، زمینه التجای آنان به خداوند

حتى اذا ضاقت عليهم الأرض . . . و ظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إليه

19- استغاثه مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 4، 3، 2

2 - مجاهدان بدر پیش از نبرد با نیایش به درگاه خدا از وی استمداد کردند .

ص: 395

إذ تستغيثون ربكم

«غوٲ» به معنای یاری کردن است و استغاثه طلب یاری و امداد است.

3- خداوند استغاثه مجاهدان بدر را با فرستادن هزاران فرشته اجابت کرد .

فاستجاب لكم أنى ممدكم بألف من الملائكة مردفين

«مردف» به کسی گفته می شود که دیگری را در پی خویش قرار داده باشد. بنابراین «ألف من الملائكة مردفين»، یعنی هزار فرشته که هر کدام فرشته و یا فرشته هایی را به دنبال خویش داشتند. گفتنی است معنای مذکور مبتنی بر این است که مفعول محذوف از «مردفين»، «طائفه اخرى من الملائكة» باشد.

4- نیایش مجاهدان بدر به درگاه ربوبی و اجابت استغاثه آنان با امداد های غیبی ، نعمتی بایسته به یاد داشتن

إذ تستغيثون ربكم فاستجاب لكم

20- اسیران غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 2

2- به اسیران جنگ بدر اعلام شد در صورت پذیرش اسلام و توحید ، خداوند آنان را از مواهبی بهتر از آنچه از ایشان گرفته شد (فدیة) ، بهره مند خواهد ساخت .

إن يعلم الله في قلوبكم خيرا يؤتكم خيرا مما أخذ منكم

مراد از «خیرا» به دلیل «یغفر لكم» توحید و گرایش به اسلام است. زیرا خداوند گناه شرک را هرگز نخواهد بخشید: إن الله لا یغفر ان یشرك به.

21- اسیرگیری در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 68 - 1،5

1- گرفتن اسیر در کارزار بدر ، مقتضی گرفتار شدن مجاهدان آن کارزار به عذابی بزرگ از جانب خداوند

لولا كتب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم عذاب عظيم

کلمه «فی» در «فیما أخذتم» سببیه است و «ما» در آن مصدریه. یعنی «بسبب أخذکم». و مراد از آن به دلیل آیه قبل اسیر گرفتن است.

5- گرفتن اسیر در جنگ بدر مقتضی شکست مسلمانان در آن نبرد

لولا كتب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم عذاب عظيم

برخی برآنند که مراد از «عذاب عظیم» شکست از دشمن در کارزار بدر است و مقصود از «كتب من الله ..» وعده پیروزی است که خداوند پیش از وقوع جنگ بدر مسلمانان را به آن بشارت داد. بنابراین معنای آیه چنین می شود: اگر وعده الهی به پیروزی شما (رزمندگان بدر) نبود، به سبب گرفتن اسیر پیش از سرکوبی کامل دشمن به شکست سختی گرفتار می شدید. (برگرفته شده

ص: 396

از روح المعانی).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 1

1 - مسلمانان در کارزار بدر گروهی از دشمن را اسیر کرده و با گرفتن فدیة آنان را آزاد کردند .

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَى إِنَّ يَعْلَمَ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ

22- اضطراب منافقان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 19

19 - منافقان ، پیشگامان تزلزل و اضطراب و فرار از غزوه احزاب بودند .

هنالك ابتلى . . . و زلزلوا زلزلاً . . . و إذ يقول المنفقون . . . إنَّ بيوتنا عوره . . .

23- افساد متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 12، 6، 1

1 - متخلفان جنگ تبوک (منافقان) ، در صورت شرکت در آن ، جز فساد و تباهی به بار نمی آوردند .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا

«خبال» به معنای فساد و تباهی است؛ یعنی، اگر منافقان برای جنگ بیرون می آمدند برای شما چیزی جز فساد و تباهی نمی افزودند.

6 - متخلفان جنگ تبوک در صورت شرکت در آن جنگ ، جز نفوذ در میان صفوف لشکر اسلام به منظور فتنه جویی ، نقشی دیگر نداشتند .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا و لأوضعوا خلكم ببيغونكم الفتنة

12 - ماهیت فسادانگیز و فتنه جویانه متخلفان جنگ تبوک ، دلیل کراهت و ناخوشایندی خداوند از شرکت آنان در جنگ

و لكن كره الله انبعاثهم . . . لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا . . . ببيغونكم الفتنة

24- اقرار متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 102 - 1

ص: 397

1 - اعتراف برخی از گنهکاران و متخلفان از جنگ تبوک به زشتی عمل خویش

و اءخرون اعترفوا بذنوبهم

با توجه به اینکه فراهای پیشین، مربوط به جنگ تبوک و تخلف عده ای از شرکت در آن جنگ است می توان گفت که این آیه نیز مربوط به برخی از همان متخلفان می باشد.

25- اقرار متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 6

6 - اذعان متخلفان از جنگ تبوک، به ناگزیری خود از التجا به خداوند

و ظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إليه

26- امداد به مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 6

6 - پیروزی مسلمانان در جنگ بدر، گسیل هزاران فرشته برای امداد مجاهدان در آن جنگ، بشارت دهی و اطمینان بخشی به واسطه آنان، پرتوی از عزتمندی و کاردانی خداوند

و ما النصر إلا من عند الله إن الله عزيز حكيم

جمله «إن الله عزيز حكيم» تعلیلی است برای تمامی مسائلی که در این آیه و آیه قبل مطرح شده بود. یعنی سرچشمه آنچه بیان شد، عزت و حکمت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 11

11 - خداوند با امداد های خویش مسلمانان را از فاجعه نزاع و سست شدن در تصمیمشان بر جنگ بدر رهایی بخشید .

ولكن الله سلم

27- امداد در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 13، 16

13 - خداوند به برکت وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) مسلمانان را در جنگ بدر یاری کرد و آنان را به پیروزی رسانید .

ص: 398

و ما أنزلنا على عبدنا

با توجه به اینکه آیات 9 تا 12 همین سوره امدادهای الهی را شامل همه پیکارگران بدر دانست و این آیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را محط نزول امدادها شمرد، معلوم می شود وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نزول امدادها دخالت فراوانی داشته است.

16 - تمایز حق از باطل با امداد های ویژه خداوند در جنگ بدر نمودی از قدرت مطلقه او

یوم الفرقان یوم التقی الجمعان و الله علی کل شیء قدير

برداشت فوق بر این مبناست که جمله «و الله . . . » ناظر به «یوم الفرقان» بودن جنگ بدر باشد.

28- امداد غیبی در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 2

2 - خداوند در آستانه جنگ بدر با رفع اضطراب از مجاهدان ، آنان را از آرامشی کامل بهره مند ساخت .

إذ یغشیکم النعاس أمنة منه

29- امدادهای خدا در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 3

3 - امتنان خداوند بر مؤمنان به خاطر نصرتش به آنان در موارد بسیار از جمله در جنگ حنین

لقد نصرکم الله فی مواطن کثیره و یوم حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 1

1 - نزول آرامش روحی از جانب خداوند بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در جنگ حنین ، پس از فرار مسلمانان

ثم ولیتم مدبرین . ثم أنزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین

30- امدادهای غیبی در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 9 - 6,8

6 - خداوند ، در غزوه احزاب نیرویی نامرئی ، به کمک مسلمانان فرستاد .

فأرسلنا عليهم . . . و جنودًا لم تروها

ص: 399

8 - امداد غیبی الهی به مسلمانان در غزوه احزاب ، نعمتی خدایی برای آنان و شایسته یادآوری است .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ .. وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهُ

31- امدادهای غیبی در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 2

2 - جنگ حنین از عرصه های به یاد ماندنی نصرت خدا و دخالت نیروهای غیبی برای تقویت سپاه اسلام و شکستن مقاومت جبهه دشمن

لقد نصرکم اللّٰه فی موطن کثیره و یوم حنین

با اینکه «موطن کثیره» شامل جنگ «حنین» نیز می شود، ذکر جداگانه آن بویژه با تعبیر «یوم حنین» (روز حنین)، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 5,9

5 - امداد الهی به مؤمنان در جنگ حنین به وسیله دسته هایی از نیروهای غیبی

و أنزل جنوداً لم تروها

9 - جبهه کفر در کارزار حنین ، در پی فرود آمدن نیروهای غیبی و نزول آرامش روحی بر مؤمنان از سوی خداوند ، گرفتار شکستی سخت و عذاب آور گردید .

ثم أنزل اللّٰه سکینته .. و أنزل جنوداً لم تروها و عدّب الذین کفروا

32- امنیت خانه مجاهدان غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 12

12 - خانه و کاشانه مجاهدان شرکت کننده در غزوه احزاب ، خلل ناپذیر و دارای استحکام بود .

يقولون إنّ بیوتنا عوره و ما هی بعوره

33- اندوه معذوران غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 7

ص: 400

7- اندوه و گریه شدید مؤمنان تهیدست ، به خاطر ناتوانی از شرکت در جنگ تبوک و محروم شدن از فیض جهاد

و أعينهم تقيض من الدمع حزناً

34- انزوای اجتماعی متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 118 - 4

4- تحریم ارتباط با متخلفان از جنگ تبوک و انزوای اجتماعی آنان از سوی مسلمانان

ضائق عليهم الأرض بما رحبت

با توجه به شأن نزول که تنگ شدن زندگی بر متخلفان از جنگ تبوک را، ناشی از قطع رابطه مسلمانان با ایشان معرفی کرده است، مطلب فوق استفاده می شود.

35- انصار در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 117 - 6

6- نیروهای رزمی جنگ تبوک ، متشکل از مهاجر و انصار

المهجرین و الانصار الذین اتبعوه فی ساعه العسره

36- انفاق متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 53 - 1

1- آمادگی برخی از متخلفان جنگ تبوک ، برای انفاق مال به جای رفتن به جهاد

قل أنفقوا طوعاً

در شأن نزول این آیه آورده اند که: فردی از منافقان پیشنهاد پرداخت پول به جای رفتن به جهاد را کرده بود.

37- اولین تخلف متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 14

14 - وقوع اولین تخلف منافقان از جهاد در جنگ تبوک *

ص: 401

رضیتیم بالعود اول مرّه

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که تخلف منافقان در جنگ تبوک، اولین تخلف آنان بوده و «اول مرّه» ناظر به این معنا باشد.

38- اهمیت پیروزی غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 8 - 2

2- پیروزی مسلمانان در جنگ بدر زیربنای گسترش توحید و نابودی شرک در سراسر جهان

یرید الله أن يحق الحق .. ليحق الحق و يبطل البطل

برداشت فوق بر این اساس است که «لیحق الحق» متعلق به «یرید الله أن يحق الحق» در آیه قبل باشد. بر این مبنا می توان گفت مراد از «الحق» در آیه قبل خصوص پیروزی موعود در پیکار بدر است، و مقصود از «الحق» در آیه مورد بحث مطلق حق. بنابراین «یرید الله أن يحق الحق ...» چنین معنا می شود: خداوند با تقدیر پیروزی در جنگ بدر خواست حق را همواره به منصفه ظهور رساند و در سراسر جهان استوار سازد.

39- اهمیت غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 2

2- ضرورت حضور در جنگ بدر، امری روشن برای مسلمانان صدر اسلام

يجدلونك في الحق بعد ما تبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 12

12 - وقوع جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن، علی رغم موقعیت ضعیف آنان، حادثه ای شایسته و بایسته به خاطر سپردن و همواره به یاد داشتن

إذ أنتم بالعدوه الدنيا .. و لو تواعدتم لاختلقتم في الميعاد

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای فعل مقدر، یعنی «اذکروا» باشد. مفسران برآنند که از اهداف شرح موقعیت جنگ بدر یادآوری ضعف مسلمانان و برتری کافران است که علی رغم آن با پیروزی مسلمانان پایان یافت.

40- باران در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 13، 14، 18، 10، 7، 6

6 - خداوند در آستانه جنگ بدر مسلمانان را از نعمت باران بهره مند ساخت .

و ينزل عليكم من السماء ماء

7- فراهم شدن آب برای غسل و وضو و تطهیر نجاست ها و قذارت ها ، از اهداف نزول باران برای مجاهدان بدر

و ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم به

ذکر نشدن متعلق «یطهركم» حکایت از عمومیت آن متعلق دارد (نجاستهای ظاهری و باطنی). یعنی خداوند باران را فرو فرستاد تا نجاستهای ظاهری را به وسیله آن برطرف سازید و آنان که جنب هستند غسل کنند و دیگران وضو بسازند.

10 - نزول باران در آستانه جنگ بدر برای تطهیر مجاهدان ، زمینه ساز برطرف شدن نگرانی ها و وسوسه های ایجاد شده از سوی شیطان

و ينزل عليكم ... و يذهب عنكم رجز الشيطان

13 - تقویت دل های مجاهدان با مشاهده امداد های حسی ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

و ينزل عليكم ... ليربط على قلوبكم

«ربط على قلبه» یعنی دل های آنان را استحکام بخشید، و این کنایه از ایجاد شهامت و شجاعت است. گفتنی است تناسب نزول باران با استحکام دلها برای نبرد این است که مجاهدان در زمانی که نیاز فراوان به آب دارند با نزول باران، امداد الهی را لمس کرده و بدان یقین کنند.

14 - ریزش باران در آستانه جنگ بدر ، از عوامل مؤثر در پیروزی مسلمانان در آن جنگ

و ينزل عليكم ... و يثبت به الأقدام

18 - استحکام اردوگاه مسلمانان و استواری گام های آنان بر شنزار محل اقامتشان ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم ... و يثبت به الأقدام

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الأقدام» گامهای مجاهدان باشد. بنابراین «و يثبت به الأقدام» یعنی هدف از نزول باران این بود که خداوند گامهای شما را استوار سازد و از لغزش و فرو رفتن در شنزارها بازدارد.

41- برخورد با متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 1,4

1 - سوگند دروغ منافقان متخلف از جنگ تبوک ، به منظور گذشت کردن مؤمنان از تخلف آنان و متعرض نشدن به آنها

سيحلفون بالله لکم إذا انقلبتم إليهم لتعرضوا عنهم

4 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) در معرض انتقاد و حمله و تعرض مؤمنان بازگشته از جهاد قرار داشتند .

سيحلفون بالله .. لتعرضوا

ص: 403

42- بسیج عمومی در غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 6

6 - نخستین بسیج دفاعی مسلمانان در برابر یهودیان ، منتهی به شکست و تبعید یهود بنی نضیر شد .

هو الذی أخرج الذین کفروا .. لأول الحشر

«حشر»، به معنای بیرون آوردن جماعت از مقر و گسیل داشتن آنان به جنگ نیز می باشد. بنابراین معنا «الحشر» در آیه شریفه، نظر به تجمع مسلمانان در برابر توطئه های بنی نضیر دارد.

43- بسیج عمومی در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 2

2 - بسیج عمومی همه مسلمان ها برای شرکت در جنگ تبوک

و جاء المعذرون من الأعراب

از آن جایی که حتی بادیه نشینان برای عذرخواهی نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) آمدند، بسیج عمومی و وجوب جهاد بر همگان استفاده می شود. گفتنی است که این بخش از آیات - چنانکه مفسران گفته اند - درباره جنگ تبوک است.

44- بشارت به اسیران غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 3،8

3 - به اسیران جنگ بدر نوید داده شد که در صورت پذیرش اسلام و توحید خداوند گناهان گذشته آنها را خواهد بخشید .

إن یعلم الله فی قلوبکم خیرا .. یغفر لکم و الله غفور رحیم

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور ابلاغ نوید خداوند به اسیران جنگ بدر (آمرزش گناهان ایشان و ...) در صورت گرایش به اسلام

قل لمن فی أیدیکم من الأسری

45- بشارت پیروزی غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 13

13 - تحقق نوید الهی به فتح خیر ، معجزه ای هدایتگر برای مؤمنان

فَعَجَّلْ لَكُمْ هَذِهِ... وَ لَتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ

ص: 404

46- بیمار دلان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 11، 8

8 - برخی از منافقان و بیمار دلان مدینه ، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای ترک جهاد در غزوه احزاب ، به بهانه ناامن بودن خانه و کاشانه شان ، مصرانه اجازه می خواستند .

و یستئذن فریق منهم النبیّ یقولون إنّ بیوتنا عوره

مراد از «عوره» در آیه، مستحکم نبودن خانه و قابل ورود بودن آن برای هر کس است که بخواهد وارد شود (مفردات راغب).

11 - مستحکم نبودن خانه و کاشانه ، بهانه منافقان و افراد بیمار دل برای گریز از جهاد در غزوه احزاب بود .

و یستئذن فریق منهم النبیّ یقولون إنّ بیوتنا عوره و ما هی بعوره إنّ یریدون إلاّ فر

47- پلیدی در مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 8

8 - برخی از مجاهدان بدر گرفتار پلیدی و نگرانیهایی از سوی شیطان بودند .

و یدهب عنکم رجز الشیطن

48- پیروان محمد (صلی الله علیه و آله) در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 10

10 - پیروان واقعی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در لحظات سخت جنگ تبوک ، از صادقان بودند .

الذین اتبعوه فی ساعه العسره . . . و کونوا مع الصدقین

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل - که در زمینه ثبات قدم برخی از مؤمنان در شداید جنگ تبوک و لغزش گروهی دیگر بود و خداوند متخلفان را در پی توبه شان بخشید - اکنون به ایشان رهنمود می دهد که شما نیز همانند مؤمنان، استوار و تزلزل ناپذیر باشید.

49- پیروزی بر مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 405

7- پیروزی مجاهدان در جنگ بدر دارای اهدافی والا و از جمله آزمایش اهل ایمان از سوی خداوند

و لیلی المؤمنین منه بلاء حسنا

«لیلی» عطف بر علتی محذوف همانند «لیمحق الکفرین» است و هر دو متعلق به «قتلهم» و «رمی» می باشد یعنی «و لکن الله قتلهم . .. لکن الله رمی لیمحق الکفرین و لیلی المؤمنین» گفتنی است که در برداشت فوق «ابلاء» به معنای آزمودن گرفته شده است.

50- پیروزی در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 13

13 - پیروزی مجاهدان بدر علی رغم ناتوانی آنان حادثه ای عبرت آموز و شایسته بیاد داشتن

و إذ يقول المنفقون . . . و من یتوکل علی الله فإن الله عزیز حکیم

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای «اذکروا» باشد.

51- پیروزی در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 14

14 - تذکر خداوند به لزوم غافل نشدن مؤمنان از خطر اعراب کفرپیشه همجوار خویش ، پس از پایان یافتن پیروزمندانه جنگ با دشمنان خارجی (رومیان در جنگ تبوک) *

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً

با توجه به اینکه آیات قبل در مورد بازگشت پیروزمندانه مؤمنان از جنگ تبوک است، احتمال دارد که این آیه هشدار به مؤمنان مجاهد باشد که پس از آن پیروزی، احساس امنیت نکنند و توجه کنند که در اطرافشان، بادیه نشینان جاهل و متعصب در کفر نیز، خطری جدی به شمار می روند.

52- پیروزی غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 4

4 - یادآوری خاطره پیروزی مسلمانان در پیکار بدر ، التیام بخش رنج و آثار روحی دردناک شکست نبرد احد

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

ص: 406

جمله «قد اصبتم مثلها»، که اشاره به پیروزی بزرگ مسلمانان در بدر است، بدان جهت ایراد شده که با یاد آن خاطره بزرگ، مسلمانان مصیبت احد را در مقایسه با پیروزی بدر کوچک شمرند و در نتیجه، رنج مصیبت احد را نادیده انگارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 6

6 - پیروزی مسلمانان در جنگ بدر ، گسیل هزاران فرشته برای امداد مجاهدان در آن جنگ ، بشارت دهی و اطمینان بخشی به واسطه آنان ، پرتوی از عزتمندی و کاردانی خداوند

و ما النصر إلا من عند الله إن الله عزيز حكيم

جمله «إن الله عزيز حكيم» تعلیلی است برای تمامی مسائلی که در این آیه و آیه قبل مطرح شده بود. یعنی سرچشمه آنچه بیان شد، عزت و حکمت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 3

3 - خداوند با بیان نقش اصلی خویش در پیروزی جنگ بدر زمینه ساز پرهیز پیکارگران بدر از اعجاب و غرور به خاطر پیروزی در آن نبرد

فلم تقتلوهم . . . و ما رمیت اذ رمیت

از اهداف آیه مورد بحث، که پیروزی مؤمنان را برخاسته از اراده خدا دانسته، این است که پیکارگران بدر پیروزی را نعمتی از جانب خداوند بدانند و از آن قدرت خویش بشمارند تا به غرور و اعجاب مبتلا نگردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 13، 10

10 - پرداخت خمس غنیمت ها و دیگر استفاده های مالی ، نشان ایمان به خدا و ایمان به پیروزی آفرینی خدا در جنگ بدر است .

فأن لله خمسهُ و للرسول . . . إن كنتم ءامنتم بالله و ما أنزلنا علی عبدنا

مراد از «ما أنزلنا . . .» می تواند همان امدادهای غیبی الهی باشد که مسلمانان در پرتو آن به پیروزی در جنگ بدر دست یافتند.

13 - خداوند به برکت وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) مسلمانان را در جنگ بدر یاری کرد و آنان را به پیروزی رسانید .

و ما أنزلنا علی عبدنا

با توجه به اینکه آیات 9 تا 12 همین سوره امدادهای الهی را شامل همه پیکارگران بدر دانست و این آیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را محط نزول امدادها شمرد، معلوم می شود وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نزول امدادها دخالت فراوانی داشته است.

18 - یاری رسیدن به مسلمانان در جنگ بدر و به پیروزی رساندن آنان نمودی از قدرت مطلقه خداوند

و ما أنزلنا علی عبدنا .. و الله علی کل شیء قدیر

جمله «و الله ..» می تواند ناظر به تمام حقایقی باشد که در آیه مورد بحث مطرح شده است که از جمله آنها امدادهای خداوند در جنگ بدر است که «و ما أنزلنا ...» دلالت بر آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 11، 10

ص: 407

10 - وقوع جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد ، امری از پیش رقم خورده و تعیین شده

و لکن ليقضى الله أمرا كان مفعولا

11 - خداوند به منظور تبیین حقانیت توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جنگ بدر را تحقق بخشید و مسلمانان را به پیروزی رسانید .

ليقضى الله أمرا كان مفعولا ليهلك من هلك عن بينه و يحيى من حى عن بينه

13 - پیروزی مسلمانان در جنگ بدر حجتی روشن علیه شرک و دلیلی واضح بر حقانیت توحید و اسلام

ليقضى الله .. ليهلك من هلك عن بينه و يحيى من حى عن بينه

«لِيهْلِكُ» متعلق به «يَقْضِي» است. یعنی هدف از تحقق جنگ بدر این بود که ... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 15

15 - رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در آستانه جنگ بدر و نتایج درخشان آن ، حادثه ای شایسته و بایسته به خاطر سپردن و همواره به یاد داشتن

إذ يريكهم الله في منامك قليلا و لو أريكم كثيرا لفلتتم و لتنتعتم

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای فعل مقدر «اذكروا» باشد.

53- پیروزی غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 5

5 - خداوند ، مؤمنان را به فتوحات و غنایمی علاوه بر فتح خیبر و غنایم آن ، نوید داد .

وعدكم الله مغانم كثيرة تأخذونها فعجل لكم هذه

در صورتی که «هذه» به فتح خیبر اشاره داشته باشد؛ واژه «عجل» می رساند که فتح خیبر، پیش درآمد فتح های دیگر و غنایم فزون تری است.

54- پیروزی مجاهدان غزوه بدر

1 - امداد های الهی عامل اصلی و اساسی کشته شدن کافران در جنگ بدر و پیروزی اهل ایمان

فلم تقتلوهم و لكن الله قتلهم

جمله «فلم تقتلوهم . . .» متفرع بر آیاتی است که امداد های الهی را در جنگ بدر بر می شمرد؛ یعنی توجه به قضایای جنگ بدر و امداد های الهی بیانگر این است که در حقیقت خداوند مشرکان را کشت و آنان را شکست داد.

8 - پیروزی مجاهدان در جنگ بدر ، نعمتی نیکو از جانب خداوند برای اهل ایمان

لیلی المؤمنین منه بلاء حسنا

«ابلاء» در برداشت فوق به معنای اعطای نعمت گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 3

3 - پیروزی مؤمنان در جنگ بدر حجتی بر حقانیت اهل ایمان و هشدار و عبرتی برای کافران

إن تستفتحوا فقد جاءكم الفتح

مراد از «الفتح» پیروزی اهل ایمان در جنگ بدر است. و جمله «فقد جاءكم الفتح» پاسخ همان تمنای مشرکان است که خواهان پیروزی حامیان دین حق بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 13

13 - پیروزی مجاهدان بدر علی رغم ناتوانی آنان حادثه ای عبرت آموز و شایسته بیاد داشتن

و إذ يقول المنفقون . . . و من يتوكل على الله فإن الله عزيز حكيم

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای «اذكروا» باشد.

55- پیروزی مسلمانان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 68 - 6

6 - تقدیر و قضای الهی بر پیروزی مسلمانان در جنگ بدر ، مانع شکست مسلمانان ، علی رغم تحقق مقتضی آن (گرفتن اسیر پیش از سرکوبی کامل دشمن)

لو لا كتب . . . عذاب عظیم

56- پیروزی مسلمانان در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- إخبار خداوند به بازگشت موفقیت آمیز مسلمانان از جنگ تبوک

و سیحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا معکم

برداشت فوق بر این اساس است که آیه شریفه، قبل از رسیدن مسلمانان به سرزمین تبوک نازل شده باشد که در این صورت، إخبار خداوند به عذرخواهی متخلفان، گویای بازگشت موفقیت آمیز مسلمانان است.

ص: 409

57- پیروزی مسلمانان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 9

9- غزوه احزاب ، بدون درگیری نظامی عمده ، به سود مسلمانان پایان یافت .

ورّد الله الذين كفروا بغیظهم لم ینالوا خیرًا و كفی الله المؤمنین القتال

58- پیشگویی غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 4

4- خبر دادن خداوند ، از وجود رویارویی مجدد مسلمانان و یهود (پس از غزوه بنی نضیر)

أخرج الذين كفروا... لأوّل الحشر

قید «لأوّل...» این پیام را در بر دارد که برای این تجمع و برخورد، موارد دیگری نیز هست.

59- تخلف متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 118 - 1

1- تخلف سه نفر از مسلمانان ، از حضور یافتن در جنگ تبوک

و علی الثلثة الذین خلّفوا

60- تخلف منافقان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 43 - 5

5- إخبار خداوند به عزم قطعی برخی افراد (منافقان) بر تخلف از جنگ تبوک (حتی در صورت عدم دریافت اذن از پیامبر (صلی الله علیه و آله))

وسیحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا .. لم أذنت لهم حتى يتبين لك الذين صدقوا وت

از اظهار ناتوانی مناققان برای جهاد و تذکر خداوند به دروغ بودن این اظهار، استفاده می شود که آنان تصمیم بر تخلف از جنگ داشته اند.

ص: 410

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 2، 1

1 - تخلف منافقان از شرکت در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

این بخش از آیات مربوط به جنگ تبوک و تخلف منافقان از شرکت در آن است.

2 - خوشحالی و احساس موفقیت منافقان از شرکت نکردن در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

61- تداوم تخلف متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 9

9 - اخبار خداوند به بی اساس بودن عذر تراشی متخلفان از جنگ تبوک به دلیل ادامه داشتن کجروی ها و تخلفات آنان در آینده

قل لا تعتذروا لن نؤمن لكم . . . و سیری الله عملکم

جمله «سیری الله . . .» می تواند بیانگر علت عدم پذیرش عذر متخلفان باشد؛ یعنی، عملکرد خلاف اینان در آینده، خود بهترین گواه بر نادرستی معذرت جوئی آنان خواهد بود.

62- تشویق اسیران غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 4

4 - ترغیب اسیران جنگ بدر به ایمان و گرایش به اسلام

يأبها النبي قل لمن في أيديكم من الأسرى إن يعلم الله في قلوبكم

63- تشویق به غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- تشویق مسلمانان از سوی خدا، برای شرکت در جنگ خیبر

إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها

خداوند، حرکت به سوی جنگ خیبر را حرکت به سوی غنایم دریافتی دانسته است و بدین وسیله دو نکته را به مسلمانان یادآور

ص: 411

شده است: 1- پیروزی حتمی، 2- دستیابی به غنایم. این دو پیام بی تردید در روحیه دادن به سپاه اسلام و تهییج آنان، نقش داشته است.

64- تضمین پیروزی غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 4

4 - تضمین پیروزی پیامبر (صلی الله علیه و آله) (در جنگ تبوک) از سوی خداوند، علی رغم احتمال کوتاهی دیگران در یاری رساندن به آن حضرت

إلا تتصروه فقد نصره الله

65- تقدیر غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 44 - 3

3 - تحقق جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد، امری از پیش رقم خورده و تقدیر شده

ليقضى الله أمرا كان مفعولا

«أمرًا» به معنای کار است و مراد از آن تحقق جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد می باشد. فعل «کان» دلالت می کند که ثبوت خبر «مفعولا» برای اسمش (تحقق جنگ بدر) از دیرباز تحقق پیدا کرده بود. و تحقق جنگ بدر از دیرباز، به قرینه «لیقضى»، به معنای تقدیر آن است. بنابراین «لیقضى الله ...» یعنی تا انجام پذیرد کاری که از پیش تقدیر شده بود.

66- تلاش متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 6

6 - گروهی از منافقان متخلف از جنگ تبوک، ریاکارانه در صدد جبران پیامد خسارتبار ترک جهاد و رسوایی گذشته خویش

فإن رجعت الله إلى طائفة منهم فاستتذنوك

67- تلاش منافقان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- منافقان ، در غزوه احزاب ، برای وادار کردن مؤمنان به ترک اسلام و روی آوردن به کفر ، تلاش می کردند .

یأهل یثرب لا مقام لکم فارجعوا

برداشت بالا، بر این احتمال است که مراد از «لامقام لکم» ماندن در دین رسول الله و مراد از «فارجعوا» دعوت به رجوع به کفر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 18 - 2

2- تلاش شدید منافقان مدینه ، برای بازداشتن مسلمانان از جهاد در غزوه احزاب

و إذ قالت طائفة منهم . . . لا مقام لکم فارجعوا ... قد يعلم الله المعزّین منکم

تضعیف «عوق» برای بیان شدت و غلظت بازدارندگی، است.

68- توبه متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 103 - 21

21- تأیید خداوند نسبت به واقعی بودن توبه تائبان متخلف از جنگ تبوک *

خذ من أموالهم . . . و صل علیهم ... و الله سمیع علیم

برداشت فوق بر این اساس است که آیه را با توجه به شأن نزول معنا کنیم که مورد آن توبه متخلفان از جنگ تبوک است. از این رو احتمال می رود صفت «علیم» به این نکته اشاره داشته باشد که خداوند صداقت آنان را در توبه دانسته و بر اساس آن فرمان به اخذ زکات و دعا داده است.

69- توجیه متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 42 - 8

8- إخبار خداوند از اقدام متخلفان جنگ تبوک به سوگند های دروغین برای استطاعت نداشتن خود و موجه بودن تخلفشان

و سیحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا معکم

70- تهدید اسیران غزوه بدر

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 5

ص: 413

5- خداوند ، اسیران جنگ بدر را به گرفتار شدن دوباره به دست مسلمانان ، در صورت ادامه خیانت ، تهدید کرد .

و این یزیدوا خیانتک

جواب شرط «و این یزیدوا خیانتک . . .» در تقدیر است و جمله «فقد خانوا الله ...» جانشین آن شده و دلالت بر آن دارد که جمله با تقدیر آن چنین است: اگر اسیران خیانتی دوباره را در سر می پروراند باکی نداشته باشید و از آزادسازی آنان ابا نکنید. زیرا خداوند خیانتکاران را در سلطه شما قرار خواهد داد ; همان گونه که در جنگ بدر شما را بر آنان مسلط ساخت.

71- تهمتهای محرومان از غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 13

13 - منع شدگان از شرکت در فتح خیبر ، متهم کننده مؤمنان به حسدورزی

فسیقولون بل تحسدوننا

72- ثروتمندان و غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 2

2 - تلاش برخی از اشراف و توانمندان برای شرکت نکردن در جنگ تبوک ، با کسب مجوز از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

الذین یستذنونک و هم أغنیاء

73- جاسوسان منافقان در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 8

8 - منافقان ، دارای جاسوسانی در میان رزمندگان جنگ تبوک

وفیکم سمعون لهم

«سماع» می تواند کنایه از جاسوس باشد؛ یعنی، در میان شما کسانی هستند که به نفع منافقان خبرچینی می کنند.

74- حقانیت غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 9

ص: 414

9 - خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مدینه برای مقابله با مشرکان در دامنه احد ، حرکتی حق ، همانند خروج وی برای جنگ بدر *

كما أخرجك ربك من بيتك بالحق

برخی برآنند که «كما ..» متعلق به «یجدلونک ...» در آیه بعد است و آن آیه اشاره به قضایای پیش از نبرد احد دارد. بر این اساس «كما أخرجک ...» چنین معنا می شود: گروهی از مسلمانان درباره حرکت به سوی احد، که حرکتی حق بود، به جدال با پیامبر (صلی الله علیه و آله) پرداختند و آن را مصلحت نمی پنداشتند؛ همان گونه که از حرکت به سوی بدر، که حرکتی حق بود، نیز کراهت داشتند.

75- حقانیت غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 8

8 - حکم خداوند درباره انفال ، حکمی حق و همانند حقانیت فرمان او به خروج از مدینه برای جنگ بدر

قل الأنفال لله و الرسول .. كما أخرجك ربك من بيتك بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 1

1 - گروهی از مسلمانان در صدد بازداشتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حرکت به سوی جنگ بدر ، علی رغم وضوح حقانیت آن

یجدلونک فی الحق بعد ما تبین

در وجه ترکیبی «یجدلونک» چند نظر ایراد شده است؛ از جمله اینکه «یجدلونک» حال برای فاعل «لکرون» و یا همانند «إن فریقا» حال برای مفعول «أخرجک» باشد. بر این دو مبنا، آیه مورد بحث توضیحی درباره قضایای پیش از جنگ بدر است. گفتنی است جدال به معنای منازعه برای غلبه بر اندیشه و رأی طرف مقابل است.

76- خواب مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 1،5

1 - آرامش روحی مجاهدان پیش از جنگ بدر ، موجب فراگیری خوابی سبک بر تمامی آنان

إذ تستغيثون .. إذ يغشاكم النعاس أمنة منه

«غشاوه» به معنای احاطه است و فعل «یغشیکم»، از باب تفعیل، دلالت بر کثرت احاطه دارد. می توان گفت نمود آن کثرت، فراگیری خواب بر تمامی افراد بوده است. کلمه «أمنه»، که به معنای نبودن ترس است، مفعولٌ له حصولی برای «یغشیکم» است. یعنی به علت اینکه آرامش یافتید، خواب شما را فراگرفت

5 - استراحت و آرامش روحی مجاهدان و فراگیری خواب بر آنان در آستانه جنگ بدر ، نعمتی الهی بر ایشان و شایسته به یاد داشتن

ص: 415

إذ يغشاكم النعاس آمنه منه

77- خیانت اسیران غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 2

2 - اسیران جنگ بدر از خیانتکاران به دین خدا تا پیش از آن نبرد

و این یریدوا خیانتک فقد خانوا الله من قبل

78- دروغجویی متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 12

12 - علم خداوند به دروغ بودن سوگند متخلفان جنگ تبوک و گواهی او بر موجه نبودن تخلفشان

سیحلفون بالله .. و الله يعلم انهم لکذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 46 - 3

3 - فراهم نکردن مقدمات جهاد ، دلیل دروغجویی متخلفان جنگ تبوک و عزم قطعی آنان بر عدم شرکت در جنگ

ولو أرادوا الخروج لأعدوا له عده

79- دروغجویی متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 1

1 - سوگند توانمندان متخلف از جنگ تبوک ، به منظور جلب رضایت مؤمنان مجاهد

یحلفون لکم لترضوا عنهم

80- دعای مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 2،4

ص: 416

2- مجاهدان بدر پیش از نبرد با نیایش به درگاه خدا از وی استمداد کردند .

إذ تستغيثون ربكم

«غوث» به معنای یاری کردن است و استغاثه طلب یاری و امداد است.

4- نیایش مجاهدان بدر به درگاه ربوبی و اجابت استغاثه آنان با امداد های غیبی ، نعمتی بایسته به یاد داشتن

إذ تستغيثون ربكم فاستجاب لكم

81- دعوت از فراریان غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 27 - 1

1 - خداوند ، گریختگان از میدان کارزار حنین را به توبه و استغفار فراخواند .

ثم وليتم مدبرين .. ثم يتوب الله من بعد ذلك على من يشاء

کلمه «ذلك» در «من بعد ذلك» اشاره به فرار مسلمانان از میدان نبرد حنین دارد. اعلام اینکه خدا توبه فراریان را می پذیرد، فراخوانی آنان به توبه و استغفار از آن خطاست.

82- دنیاطلبی متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 2

2- دورنمای مشقت آمیز و به دور از منافع مادی جنگ تبوک ، در نظر برخی از مسلمانان صدر اسلام ، عامل امتناع آنان از حضور در جنگ

لو كان عرضاً قريباً و سفراً قاصداً لا تبعوك و لكن بعدت عليهم الشقه

83- ذکر غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 3

3- ائتلاف احزاب مختلف و لشگرکشی آنان علیه مسلمانان مدینه و شکست شان ، شایسته یادآوری است .

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«إذ جاءوكم» عطف بر «إذ جاتكم» در آیه پیش و متعلق فعل «أذكروا» در همان آیه است.

ص: 417

84- ذکر غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 2

2 - جنگ حنین از عرصه های به یاد ماندنی نصرت خدا و دخالت نیروهای غیبی برای تقویت سپاه اسلام و شکستن مقاومت جبهه دشمن

لقد نصرکم اللّٰه فی مواطن کثیره و یوم حنین

با اینکه «مواطن کثیره» شامل جنگ «حنین» نیز می شود، ذکر جداگانه آن بویژه با تعبیر «یوم حنین» (روز حنین)، بیانگر برداشت فوق است.

85- ذلت متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 2

2- قرار گرفتن متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) در موضع ضعف و ذلت ، پس از بازگشت پیروزمندانه مؤمنان از جهاد

سیحلفون باللّٰه لکم إذا انقلبتم

86- رد عذر متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 9

9- إخبار خداوند به بی اساس بودن عذرتراشی متخلفان از جنگ تبوک به دلیل ادامه داشتن کجروی ها و تخلفات آنان در آینده

قل لا تعتذروا لن نؤمن لکم . . . و سیری اللّٰه عملکم

جمله «سیری اللّٰه . . .» می تواند بیانگر علت عدم پذیرش عذر متخلفان باشد ؛ یعنی، عملکرد خلاف اینان در آینده، خود بهترین گواه بر نادرستی معذرت جوئی آنان خواهد بود.

87- زمان غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - فاصله زمانی نزدیک میان صلح حدیبیه و فتح خیبر

سیقول المخلفون

با توجه به «سین» در «سیقول» و پیوستگی آیات صلح حدیبیه با جنگ خیبر، برداشت بالا قابل استفاده است.

ص: 418

88- زمینه پیروزی در غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 7

7- صلح حدیبیه و فتح خیبر، در پی وفاداری مؤمنان، نمودی از عزت و حکمت خداوند

و أثبهم فتحًا قریبًا. و مغانم کثیره... و کان الله عزیزًا حکیمًا

از ارتباط «کان الله..» با آیه قبل، مطلب بالا استفاده می شود.

89- سختی غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 7

7- خداوند، مسلمانان را از سختی جنگی که احزاب متحد در صدد ایجاد آن بودند نگاه داشت.

و کفی الله المؤمنین القتال

«کفی» در آیه متعددی به دو مفعول و به معنای «حسب» است؛ یعنی: «خداوند کفایت کرد مؤمنان را در جنگ». با توجه به آیه نه همین

سوره، مراد از «کفایت خدا برای جنگ مؤمنان»، فرستادن طوفان و سپاهیان نامریی برای درهم کوبیدن سپاه دشمن است.

90- سختی غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 3

3- پیمودن مسافت مدینه تا تبوک به دلیل دوری راه، برای برخی افراد (منافقان) دشوار می نمود.

و لکن بعدت علیهم الشقه

«شقه» به معنای سختی و مشقت و کنایه از مسافت است؛ یعنی، به نظر آنان (منافقان) راه میان مدینه و تبوک راهی طولانی و پیمودن آن

طاقة فرساست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 2

2 - جنگ تبوک ، دارای شرایطی دشوار و پرمشقت .

اتبوعه فی ساعه العسره

ص: 419

مراد از «ساعه العسره» - به قرینه فرازهای قبل و بعد - می تواند غزوه تبوک باشد.

91- سختی غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 7

7 - تنگ شدن عرصه بر مسلمانان در جنگ حنین ، علی رغم کثرت غرورآفرین آنان

إذ أعجبتمكم أكثر تكم ... وضائق عليكم الأرض بما رحبت

92- سرزنش متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 5

5 - توییح خداوند نسبت به آنان که برای تخلف از جنگ تبوک ، حتی اجازه هم نگرفتند .

وجاء المعدّرون ... وقعد الذين كذبوا

از تقابل «قعد ...» با «جاء المعدّرون» استفاده می شود که: گروه دوم، متخلفانی هستند که بدون هیچ عذر و بهانه ای و بدون اجازه خواستن از شرکت در جنگ امتناع ورزیدند.

93- سرزنش متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 4

4 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) در معرض انتقاد و حمله و تعرض مؤمنان بازگشته از جهاد قرار داشتند .

سيحلفون بالله .. لتعرضوا

94- سرگردانی متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 45 - 3

3 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) ، گروهی بی ایمان ، سرگردان و گرفتار تردید و اضطراب بودند .

و اراتابت قلوبهم فهم فی ریبهم یترددون

ص: 420

95- سرنوشت غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 10

10 - وقوع جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد ، امری از پیش رقم خورده و تعیین شده

و لكن ليقضى الله امرا كان مفعولا

96- سرور متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 2

2 - خوشحالی و احساس موفقیت منافقان از شرکت نکردن در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

97- سوگند متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 8،11،12

8 - اخبار خداوند از اقدام متخلفان جنگ تبوک به سوگند های دروغین برای استطاعت نداشتن خود و موجه بودن تخلفشان

و سيحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا معكم

11 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) ، به تخلف خویش و سوگند های دروغینشان ، در جهت هلاکت خود گام برداشتند .

سيحلفون بالله .. يهلكون انفسهم

12 - علم خداوند به دروغ بودن سوگند متخلفان جنگ تبوک و گواهی او بر موجه نبودن تخلفشان

سيحلفون بالله .. و الله يعلم انهم لکذبون

98- سوگند متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - سوگند دروغ منافقان متخلف از جنگ تبوک ، به منظور گذشت کردن مؤمنان از تخلف آنان و متعرض نشدن به آنها

سِيحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لَتَعْرَضُوا عَنْهُمْ

ص: 421

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 1

1 - سوگند توانمندان متخلف از جنگ تبوک ، به منظور جلب رضایت مؤمنان مجاهد

یحلفون لکم لترضوا عنهم

99- شرکت در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 14

14 - حرکت مؤمنان به سوی جنگ تبوک ، برانگیزنده خشم کافران بود .

و لا یطئون موطناً یغیظ الکفار

با توجه به اینکه این بخش از آیات در مورد جنگ تبوک است، برداشت فوق استفاده می شود.

100- شکست احزاب صدر اسلام در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 3

3 - ائتلاف احزاب مختلف و لشگرکشی آنان علیه مسلمانان مدینه و شکست شان ، شایسته یادآوری است .

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«إذ جاءوكم» عطف بر «إذ جاتکم» در آیه پیش و متعلق فعل «أذکروا» در همان آیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 20 - 2

2 - منافقان مدینه ، حتی پس از هزیمت احزاب متحد و عزیمت شان از اطراف مدینه ، گمان می کردند که آنان نرفته اند .

یحسبون الأحزاب لم یذهبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - پراکنده شدن احزاب متّحد از اطراف مدینه ، به دست خداوند بود .

وردّ الله الذین کفروا

3 - احزاب متّحد ، در حالی از محاصره مدینه ناامید و پراکنده شدند که آکنده از خشم بودند .

وردّ الله الذین کفروا بغیظهم

«باء» در «بغیظ» برای ملامسه است و «بغیظهم» حال برای موصول «الذین کفروا» است.

ص: 422

6 - آکنده شدن احزاب متحد از خشم و غضب ، معلول ناکامی آنان در تلاش شان بود .

وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغِيظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا

«لم ينالوا خيراً» می تواند حال برای «الذین کفروا» باشد و احتمال دارد که برای بیان «بغیظهم» باشد. برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است.

12 - توان مندی خداوند ، منشأ فراهم آمدن زمینه پراکنده شدن احزاب متحد از اطراف مدینه

وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا .. و كان الله قویاً

«و كان الله ..» به منزله تعلیل برای جمله «و ردّ الله الذین کفروا» است.

101- شکست در غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 6

6 - مشخص شدن مؤمنان واقعی ، از اهداف رخصت خداوند در شکست نبرد احد و مصیبت های وارده در آن

و ما اصابکم .. و لیعلم المؤمنین

جمله «و لیعلم ..» عطف بر جمله ای مقدر است ؛ یعنی «و ما اصابکم ... لیكون کذا و کذا و لیعلم المؤمنین». لذا در برداشت فوق، مشخص شدن مؤمنان، از اهداف شکست آنان در نبرد احد شمرده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 1

1 - مشخص شدن منافقان ، از اهداف رخصت خداوند در شکست نبرد احد و مصیبت های وارده در آن

و ما اصابکم .. و لیعلم الذین نفاقوا

102- شکست در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 3

3 - منافقان مدینه ، به مسلمانان وانمود کردند که شکست شان در غزوه احزاب حتمی است .

وإذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

103- شكست غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

ص: 423

3 - شکست در پیکار احد ، زمینه ساز هجوم تبلیغاتی کافران و یا منافقان ، علیه اسلام ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان

يا ايّها الذّين امنوا لا تكونوا كالذّين كفروا وقالوا لاخوانهم .. ما ماتوا و م

کشته شدن عده ای از مسلمانان در جنگ احد باعث شده بود که کافران و یا منافقان، که با حضور در صحنه احد مخالف بودند، ماجرای احد و کشته های فراوان آن را حربه تبلیغاتی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار دهند. آنان می گفتند اگر نظر ما را می پذیرفتند و همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) خارج نمی شدند، این حوادث ناگوار پیش نمی آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 1,3,5

1 - گلایه برخی مسلمانان از نتایج دردناک نبرد احد و شکست در آن

اولمّا اصابتکم مصیبه .. قلتم انّی هذا

این برداشت را روایت مذکور در فیش شماره 12 تأیید می کند.

3 - شکست و مصیبت سنگین مسلمانان در پیکار احد ، دور از انتظار ایشان بود .

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

کلمه «انّی» به معنای «من این» (از کجا و از چه روی) می باشد و «هذا» اشاره به مصیبت است.

5 - پندار ناصواب برخی پیکارگران احد در تحلیل عوامل شکست آن نبرد

انّی هذا قل هو من عند انفسکم

جمله «انّی هذا» به این مطلب اشاره دارد که گویا مجاهدان احد علت شکست آن نبرد را بیرون از عملکرد خویش می دانستند، که جمله «من عند انفسکم» ریشه صحیح آن را گوشزد می کند.

104- شکست غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 16 - 5

5- جنگ بدر ، میدان انتقام الهی از مشرکان و ضربه ای سخت و شکننده بر جبهه شرک *

يوم نبطش البطشه الكبرى إنا منتقمون

طبق نظر مفسران، ممکن است این آیه نظر به جنگ بدر داشته باشد. این در صورتی است که عذاب ذکر شده در آیات پیشین را عذاب دنیوی بدانیم.

105- شکست غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 2

ص: 424

2- نگرانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ حنین از فرار مسلمانان و شکست جبهه اسلام

ثم وليتم مدبرين. ثم انزل الله سكينة على رسوله

106- شکست کافران در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 9

9- جبهه کفر در کارزار حنین، در پی فرود آمدن نیروهای غیبی و نزول آرامش روحی بر مؤمنان از سوی خداوند، گرفتار شکستی سخت و عذاب آور گردید.

ثم انزل الله سكينة... و انزل جنوداً لم تروها و عذب الذين كفروا

107- شکست مشرکان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 45 - 3

3- اخبار خداوند، از شکست قریب الوقوع جماعت شرک پیشه در جنگ بدر

سيهزم الجمع و يولون الدبر

با توجه به تطبیق این آیه بر جنگ بدر - در آرای مفسران - و با توجه به این که آیات یاد شده مکی است و جنگ بدر نخستین مرحله انهزام مشرکان بوده است؛ برداشت یاد شده به دست می آید.

108- شیطان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 8

8- برخی از مجاهدان بدر گرفتار پلیدی و نگرانیهایی از سوی شیطان بودند.

ويذهب عنكم رجز الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 16، 13، 12، 11، 10، 9، 4، 6

4 - شیطان با توصیف کافران بدر به شکست ناپذیران، آنان را علیه مسلمانان تشجیع کرد.

وقال لا غالب لكم اليوم من الناس

6 - شیطان، خط دهنده به جبهه کفر در جنگ بدر

ص: 425

وإذ زين لهم الشيطان أعمالهم

9- شیطان با تأکید بر یاری بی دریغ خویش از لشکریان کافر بدر، آنان را به رویارویی با مسلمانان ترغیب کرد.

ینی جار لکم

کلمه «جار» معانی متعددی دارد؛ از جمله یاور، همساز، هم‌قسم، شریک و... (لسان العرب). به نظر می‌رسد یاور نسبت به دیگر معانی مناسبتر باشد.

10- شیطان به هنگام رویارویی دو لشکر کفر و ایمان از کارزار بدر عقب نشینی کرد.

فلما تراءت... نکص علی عقبیه و قال ینی بریء منکم

«نکص» به معنای خودداری کردن است و چون با «علی» متعددی شده معنای رجوع در آن تضمین شده است. «عقب» به پاشنه پا گفته می‌شود؛ یعنی شیطان از نبرد خودداری کرد و با چرخیدن بر پاشنه‌های پا عرصه را ترک گفت.

11- شیطان به هنگام شروع جنگ بدر با اعلان بیزاری از کافران، عهد خویش (یاری سپاه کفر) را گسست.

فلما تراءت الفئتان... قال ینی بریء منکم

12- شیطان در آغاز جنگ بدر با دیدن امداد‌های الهی به شکست جبهه کفر مطمئن شد.

نکص علی عقبیه و قال ینی بریء منکم ینی اری ما لاترون

13- مشاهده فرشتگان الهی برای امداد مسلمانان، دلیل عقب نشینی شیطان از کارزار بدر و اعلان بیزاری وی از لشکر کفر

نکص علی عقبیه و قال ینی بریء منکم ینی اری ما لاترون

16- شیطان به دلیل ترس از گرفتار شدن به عذاب الهی با ضربه‌های سهمگین فرشتگان جنگ بدر از آن معرکه فرار کرد.

ینی اری ما لاترون ینی أخاف الله

مراد از خوف خدا (ینی أخاف الله) به دلیل «ینی اری ما لاترون» گرفتار شدن به چنگ فرشتگان حاضر در کارزار بدر است.

109- صداقت نائبان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21 - تأیید خداوند نسبت به واقعی بودن توبه تائبان متخلف از جنگ تبوک *

خذ من أموالهم .. و صل علیهم ... و الله سمیع علیم

برداشت فوق بر این اساس است که آیه را با توجه به شأن نزول معنا کنیم که مورد آن توبه متخلفان از جنگ تبوک است. از این رو احتمال می رود صفت «علیم» به این نکته اشاره داشته باشد که خداوند صداقت آنان را در توبه دانسته و بر اساس آن فرمان به اخذ زکات و دعا داده است.

110- ضعف دشمنان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 3

ص: 426

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) رؤیای خویش (کمی نفرات دشمن در جنگ بدر) را برای مسلمانان بیان کرد .

إذ یریکهم الله فی منامک قلیلا و لو أریکهم کثیرا لفضلتهم

111- ضعف کافران در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 4

4 - ضعف و ناتوانی سپاه کفر در جنگ بدر ، تأویل و تعبیر رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) (کم دیدن نفرات دشمن)

إذ یریکهم الله فی منامک قلیلا

از منابع تاریخی مربوط به جنگ بدر و نیز اینکه هر فرماندهی پیش از اقدام به جنگ همواره در تلاش برای آگاهی به کم و کیف لشکر مقابل است، به دست می آید که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دیگر مسلمانان از تعداد تقریبی نفرات دشمن آگاه بودند. بنابراین رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) حاکی از سستی و ضعف نیروی دشمن بوده است، نه بیانگر تعداد آنان.

112- ضعف مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 13

13 - پیروزی مجاهدان بدر علی رغم ناتوانی آنان حادثه ای عبرت آموز و شایسته بیاد داشتن

و إذ یقول المنافقون . . . و من یتوکل علی الله فإن الله عزیز حکیم

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای «اذکروا» باشد.

113- ضعف مسلمانان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 4

4 - موقعیت ضعیف مسلمانان در جنگ بدر نسبت به موقعیت کفار

إذ أنتم بالعدوه الدنیا و هم بالعدوه القصوی

می توان گفت هدف از بیان موقعیت مسلمانان و کفرپیشگان مکه در منطقه بدر یادآوری موقعیت بسیار ضعیف مسلمانان است. جمله

«لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ ...» مؤيد این معنا می باشد. زیرا پیروزی آنگاه دلیل حقانیت مسلمانان می شد که شرایط ظاهری، تضمین کننده پیروزی کافران و شکست مسلمانان بود.

ص: 427

114- ضعف مشرکان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 13

13 - خداوند به دلیل آگاهیش بر عوامل اطمینان بخش قلب ها و علمش به زمینه های سستی آفرین ، مشرکان بدر را در رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) اندک نمایان ساخت .

و لكن الله سلم إنه عليهم بذات الصدور

115- طمع به غنایم غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 9

9 - چشمداشت برخی از مسلمانان ، به داشتن سهمی در غنایم به دست آمده از بنی نضیر *

و ما أفاء الله على رسوله منهم فما أوجفتم عليه .. و لكن الله يسأط رسله

بیان این نکته که شما مسلمانان، اسب تازی در این جنگ نداشتید و این خدا بود که این پیروزی را فراهم ساخت، می تواند پاسخی برای انتظارات مسلمین در تقسیم غنایم میانشان باشد.

116- طوفان در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 9 - 4,5

4 - برای درهم شکستن سپاه دشمن ، در غزوه احزاب ، طوفانی عظیم برخاست .

إذ جاء تكم جنود فأرسلنا عليهم ريحاً

تئوین نکره در «ریحاً» برای تعظیم است و حکایت از این می کند که بادی که وزیده، معمولی نبوده است؛ بلکه طوفانی بوده که خیمه ها را در هم می کوبیده و خار و خاشاک را در چشمان دشمن می پاشیده است.

5 - به وجود آمدن طوفان ، در غزوه احزاب برای درهم شکستن توان دشمن ، نعمتی الهی برای مسلمانان بود .

يأيها الذين ءامنوا اذكروا نعمه الله عليكم .. فأرسلنا عليهم ريحاً

«فأرسلنا» بیان نعمتی است که خداوند، از مسلمانان خواسته است که به یاد آن باشند.

117- ظلم متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 11

ص: 428

11 - متخلفان جنگ تبوک ، مردمی ستم پیشه

لو خرجوا... و الله عليهم بالظلمين

118- عذاب کافران در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 9

9 - جبهه کفر در کارزار حنین ، در پی فرود آمدن نیروهای غیبی و نزول آرامش روحی بر مؤمنان از سوی خداوند ، گرفتار شکستی سخت و عذاب آور گردید .

ثم أنزل الله سكينة... و أنزل جنوداً لم تروها و عذب الذين كفروا

119- عذاب وجدان متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 5

5 - گرفتار شدن سه مسلمان متخلف از جنگ تبوک به عذاب وجدان

و ضاقت عليهم أنفسهم

120- عذرخواهی متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 1, 2

1 - إخبار خداوند از اقدام توانمندان متخلف از جهاد ، به عذرتراشی پس از بازگشت مؤمنان از جنگ تبوک

يعتذرون إليكم إذا رجعتم إليهم

2 - مؤمنان صدر اسلام ، مأمور دست رد زدن بر سینه توانمندان متخلف از جنگ تبوک و بی اثر شمردن عذرتراشی آنان

قل لا تعتذروا لن نؤمن لكم

121- عفو از متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 1

1 - سوگند دروغ منافقان متخلف از جنگ تبوک ، به منظور گذشت کردن مؤمنان از تخلف آنان و متعرض نشدن به آنها

ص: 429

سيحلفون بالله لكم إذا انقلبتم إليهم لتعرضوا عنهم

122- علایق معذوران غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 6

6 - محروم شدن برخی از رزمندگان داوطلب ، از شرکت در جنگ تبوک ، به خاطر نداشتن امکانات رزمی (مرکب و ...) علی رغم اشتیاق شدید آنان به جهاد

تولوا و أعینهم تقيض من الدمع حزناً ألا يجدوا ما ينفقون

123- عوامل پیروزی در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 10

10 - امداد های ویژه الهی ، منشأ پیروزی مسلمانان در جنگ بدر *

و أيدكم بنصره

124- عوامل پیروزی غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 14

14 - ریزش باران در آستانه جنگ بدر ، از عوامل مؤثر در پیروزی مسلمانان در آن جنگ

و ينزل عليكم ... و يثبت به الأقدام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 2

2 - حرکت های پیروزی آفرین پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ بدر در حقیقت فعل الهی بود .

فلم تقتلوهم و لكن الله قتلهم و ما رميت

«رمی» به معنای پرتاب کردن است و در اینجا می تواند کنایه از تمامی حرکت‌هایی باشد که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ بدر انجام داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 6

ص: 430

6 - توکل مسلمانان به خداوند در جنگ بدر عامل پیروزی آنان

إذ يقول المنفقون . . . و من يتوكل على الله فإن الله عزيز حكيم

125- عوامل پیروزی غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 8

8 - امداد های الهی ، عامل اصلی پیروزی مسلمانان در جنگ حنین

ثم وليتم مدبرين. ثم أنزل الله سكينته ... وأنزل جنوداً لم تروها وعذب الذين كف

126- عوامل تخلف از غزوه تبوك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 2

2 - دورنمای مشقت آمیز و به دور از منافع مادی جنگ تبوک ، در نظر برخی از مسلمانان صدر اسلام ، عامل امتناع آنان از حضور در جنگ

لو كان عرضاً قريباً وسفراً قاصداً لاتبعوك ولكن بعدت عليهم الشقه

127- غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 9، 5

5 - پیکارگران احد ، به دلیل عدم توکل برخی از آنان به خداوند ، علی رغم توانایشان ، شکست خوردند . *

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین . . . ولقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله

یادآوری کمبود نیروی نظامی در جنگ بدر، اشاره به توانمندی آنان در مقایسه با جنگ احد است.

9 - سرزنش خداوند به پیکارگران احد که چرا علی رغم مشاهده یاری الهی در جنگ بدر ، تصمیم به سستی در کارزار احد گرفتند .

و اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا . . . ولقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله

لحن آیه، حکایت از سرزنش مسلمانانی است که در جنگ احد، تصمیم به سستی و نافرمانی گرفتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 124 - 2

ص: 431

2 - تقویت روحیه پیکارگران بدر و اُحد، ز سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

اذ تقول للمؤمنین ان یکفیکم ان یمدکم ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 19، 3، 1

1 - جراحت و آسیب همگون دو جبهه کفر و ایمان در پیکار اُحد

ان یمسسکم قرح فقد مسّ القوم قرح مثله

3 - برابری آسیب و جراحت های وارده به مؤمنان پیکارگر احد، با آسیب های وارد شده به کافران در جنگ بدر

ان یمسسکم قرح فقد مسّ القوم قرح مثله

برخی برآند که «ان یمسسکم»، درباره جراحتهای مسلمانان در جنگ احد است و جمله «فقد مسّ القوم»، اشاره به جراحت مشرکان در جنگ بدر دارد.

19 - مؤمنان استوار در نبرد اُحد و دیگر هنگامه های پیکار با کافران، برگزیدگان خداوند برای گواهی بر اعمال مردم

و تلك الايام... و لیعلم الله الذین امنوا و یتخذ منکم شهداء

ترک لام در «و یتخذ»، اشاره به این معنا دارد که برگزیدن، در پی مشخص شدن مؤمنان واقعی است. یعنی مؤمنان واقعی برای گواه بودن برگزیده می شوند. گفتنی است که در برداشت فوق، متعلق حذف شده «شهداء»، اعمال مردم، گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 7

7 - پیکار احد، کارزاری سخت و مجسم کننده مرگ در دیده پیکارگران مسلمان

و لقد کنتم تموتون الموت... فقد رایتموه و انتم تنظرون

1 - مفسران برآند که آیه شریفه درباره نبرد احد نازل شده است. 2 - چون خداوند از رویارویی و درگیر شدن با کافران، به دیدن مرگ تعبیر کرده است، معلوم می شود که کارزاری سخت بوده که ورود به آن، مساوی دیدن مرگ بوده است.

128- غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - یاری و مدد خداوند به مؤمنان ، در جنگ بدر

و لقد نصرکم اللہ بیدر

3 - کمبود نفرات و توانایی نظامی مؤمنان پیکارگر در جنگ بدر ، نسبت به قوای نظامی دشمن

و لقد نصرکم اللہ بیدر و انتم اذّله

کلمه «اذّله»، چون جمع قلّه است، اشاره به کمبود و قلّت نیروی انسانی مؤمنان دارد. و ماده ذلّت (زبونی و ناتوانی) به مناسبت مورد، حاکی از کمبود توانایی نظامی از جهت تدارکات و وسایل جنگی است.

4 - مجاهدان جنگ بدر با نداشتن ساز و برگ کافی در مقابل دشمنان ، توانستند با ایمان و توکل به خدا بر آنان پیروز شوند .

و علی اللّٰه فلیتوکل المؤمنون. و لقد نصرکم اللّٰه بیدر و انتم اذّٰه

جمله «و لقد نصرکم اللّٰه بیدر»، می تواند نمونه ای باشد از حقیقت بیان شده در آیه قبل؛ یعنی عامل نصرت شما در بدر، توکل شما بر خداوند بود.

9- سرزنش خداوند به پیکارگران احد که چرا علی رغم مشاهده یاری الهی در جنگ بدر، تصمیم به سستی در کارزار احد گرفتند.

و اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا . . و لقد نصرکم اللّٰه بیدر و انتم اذّٰه

لحن آیه، حکایت از سرزنش مسلمانانی است که در جنگ احد، تصمیم به سستی و نافرمانی گرفتند.

18- تقوای مؤمنان پیکارگر بدر، موجب برخورداری آنان از نصرت الهی

و لقد نصرکم اللّٰه بیدر و انتم اذّٰه فاتّقوا اللّٰه لعلّکم تشکرون

بنابر اینکه جمله «فاتّقوا اللّٰه»، تفریع برای «و لقد نصرکم اللّٰه بیدر» باشد. یعنی عامل پیروزی و جلب نصرت الهی در جنگ بدر، همان تقوای ایشان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 124 - 2

2- تقویت روحیه پیکارگران بدر و احد، ز سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

اذ تقول للمؤمنین ان یکفیکم ان یمدکم ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 3

3- برابری آسیب و جراحت های وارده به مؤمنان پیکارگر احد، با آسیب های وارد شده به کافران در جنگ بدر

ان یمسکم قرح فقد مسّ القوم قرح مثله

برخی برآند که «ان یمسکم»، درباره جراحتهای مسلمانان در جنگ احد است و جمله «فقد مسّ القوم»، اشاره به جراحت مشرکان در جنگ بدر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 1

1 - شهادت طلبی برخی مؤمنان صدر اسلام پس از جنگ بدر و نگرانی و حیرت آنها به هنگام بروز جنگ احد

و لقد كنتم تمنون الموت من قبل ان تلقوه فقد رايتموه وانتم تنظرون

129- غزوه بدر صغرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 84 - 8،12،13

8 - وعده خداوند به مصونیت جامعه ایمانی از آسیب مشرکان مکه در صورت شرکت مسلمانان در جنگ بدر (بدر صغرا)

ص: 433

فقاتل . . . و حرّض المؤمنین عسی اللّٰه ان یکفّ بأس الذّین کفروا

12 - امتناع و کوتاهی مسلمین از شرکت در غزوه بدر صغرا

فقاتل فی سبیل اللّٰه . . . و حرّض المؤمنین عسی اللّٰه

قابل ذکر است که مورخین از این غزوه به نامهای مختلفی - بدر الصغراء، بدر الموعده، بدر الآخره و بدر الاخیره - یاد کرده اند.

13 - مقطع زمانی جنگ احد تا بدر صغرا، برهه ای دشوار برای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

بیّت طائفه منهم . . . اذاعوا به . . . فقاتل فی سبیل اللّٰه لا تکلف الا نفسك

با توجه به مجموع آیات و شأن نزول.

130- غزوه بدر و کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 13 - 7

7 - کافران در جنگ بدر ، نیروهای رزمنده مسلمان را دو برابر نیروهای خودشان می دیدند .

یرونهم مثلهم رأی العین

بنابراینکه ضمیر فاعلی در «یرون» به مشرکین برگردد و ضمیر مفعولی «هم» به مسلمین و ضمیر مجرور «هم» در «مثلهم» به مشرکین برگردانده شود.

131- غزوه تبوک در گرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 10

10 - وقوع جنگ تبوک در شدت گرما

لا تنفروا فی الحر

132- غنایم غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مسلمانان در جنگ بدر به غنایمی چشمگیر دست یافتند .

یسئلونک عن الأنفال

حساس شدن مسلمانان نسبت به انفال و غنایم جنگی و پرسش مکرر آنان و بازتاب آن در آیه نشانگر فراوانی غنایم بوده است.

ص: 434

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 8

8 - غنایم جنگ بدر، از روزی های پاکیزه که خداوند مسلمانان صدر اسلام را از آن بهره مند ساخت . *

ورزقکم من الطیبت

از مصادیق مورد نظر برای «الطیبت»، به دلیل وقوع آیه مورد بحث پس از بیان جنگ بدر، غنایم جنگی است.

133- غنایم غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 1,2,3

1 - غنایم غزوه بنی نضیر، موهبت الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما أفاء الله علی رسوله منهم

آیه شریفه در ادامه مسائل غزوه بنی نضیر است.

2 - برجای ماندن اموال و امکانات بنی نضیر، پس از تبعید آنان از مدینه

و ما أفاء الله علی رسوله منهم

3 - دستیابی مسلمانان به غنایم و امکانات بنی نضیر، بدون جنگ و درگیری

و ما أفاء الله علی رسوله منهم فما أوجفتم علیه من خیل و لا رکاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 2

2 - حکم «فیء» شامل همه غنایم به دست آمده بدون جنگ و نبرد، و غیر مختص به غنیمت های بنی نضیر

ما أفاء الله علی رسوله من أهل القرى

جمع آمدن واژه «قری»، می رساند که حکم «فیء» اختصاص به غنایم بنی نضیر ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- برخورداری برخی از انصار، از غنایم بنی نضیر

والذین تبوءوا الدار

در صورتی که «والذین تبوءوا...» عطف بر «المهاجرین» باشد، از آیه استفاده می شود که علاوه بر مهاجران؛ برخی از انصار نیز سهمی از غنایم بنی نضیر بردند.

ص: 435

134- غنایم غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 3,4

3 - وعده الهی به مسلمانان ، در دستیابی به فتح خیبر و غنایم آن ، پس از صلح حدیبیه

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ

آیه شریفه، در زمینه جنگ خیبر است و خداوند از حرکت مسلمانان به این جنگ به عنوان حرکت به سوی غنایم یاد کرده است. از این نکته استفاده می شود که خداوند به طور ضمنی، نوید فتح خیبر و غنایم آن را به جبران مشکلات سفر حدیبیه، به مسلمانان داده است.

4 - غنایم خیبر ، ارمان الهی به مسلمانان ، در پی اقدام به سفر پر خطر حدیبیه *

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا

سفر حدیبیه، در آغاز چنین می نمود که فرجامی بس مبهم و آمیخته با خطر دارد و مؤمنان واقعی با این همه بدان اقدام کردند و در پی آن خداوند نوید غنایم خیبر را به ایشان داد. با توجه به این مطالب، احتمال می رود که میان تن دادن به آن مشکلات و دست یابی به این غنایم ارتباطی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 2

2 - غنایم سرشار خیبر ، موهبت الهی به پیروزمندان آزمون حدیبیه

يَبَايَعُونَكَ ... وَ مَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 21, 4, 5, 7

4 - غنایم خیبر ، نزدیک ترین بخش از غنایم موعود الهی به مؤمنان ، پس از حدیبیه

وَعَدَكُمْ اللَّهُ ... فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ

آیه شریفه پس از صلح حدیبیه نازل شده و «هذه» اشاره به غنایم خیبر دارد.

5 - خداوند ، مؤمنان را به فتوحات و غنایمی علاوه بر فتح خیبر و غنایم آن ، نوید داد .

وعدکم اللّٰه مغانم کثیره تأخذونها فعجلّ لکم هذه

در صورتی که «هذه» به فتح خیبر اشاره داشته باشد؛ واژه «عجل» می رساند که فتح خیبر، پیش در آمد فتح های دیگر و غنایم فزون تری است.

7 - امتنان الهی بر مؤمنان ، با رساندن ایشان به غنایم خیبر و کوتاه ساختن دست دشمنان از آنان

فعجلّ لکم هذه و کفّ أیدی الناس عنکم

21 - « عن علیّ . . . قال : فی قوله تعالی « وعدکم اللّٰه مغانم کثیره » . . . « تأخذونها » . . . « فعجلّ لکم . . . » من ذلک خیبر ؛

از علی (ع) . . . روایت شده که درباره قول خدای تعالی « وعدکم اللّٰه مغانم کثیره تأخذونها فعجلّ لکم » فرمود: از میان غنایم فراوانی که خداوند به شما وعده داده بود خیبر را زودتر به شما داد.

ص: 436

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 21 - 1

1 - وعده خداوند به مؤمنان ، در دستیابی آنان به غنایمی ، علاوه بر غنایم خیبر

و آخری لم تقدروا علیها

با توجه به این که آیه قبل در زمینه غنایم خیبر بوده؛ واژه «آخری» در مقایسه با غنایم خیبر به کار رفته است.

135- فرار از غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 10

10 - فرار مسلمانان در جنگ حنین پس از قرار گرفتن در تنگنای نبرد ، علی رغم کثرت غرورآفرینشان

و ضاقت علیکم الأرض بما رحبت ثم ولیتم مدبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 2، 1

1 - نزول آرامش روحی از جانب خداوند بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در جنگ حنین ، پس از فرار مسلمانان

ثم ولیتم مدبرین. ثم أنزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین

2 - نگرانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ حنین از فرار مسلمانان و شکست جبهه اسلام

ثم ولیتم مدبرین. ثم أنزل الله سکینته علی رسوله

136- فرار منافقان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 15 - 1

1 - منافقان حاضر در صحنه غزوه احزاب ، و مصمم به فرار از آن ، پیش تر در غزوه أحد تعهد کرده بودند که از جهاد با دشمن نگریزند .

و لقد كانوا عهدوا الله من قبل لایؤلون الأدبر

مرجع ضمیر در «کانوا» گروهی از منافقان اند که در غزوه اُحد ترسیدند و تصمیم به فرار گرفتند، ولی عهد کردند که دیگر بار چنین نکنند.

ص: 437

137- فرجام غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 9

9- غزوه احزاب ، بدون درگیری نظامی عمده ، به سود مسلمانان پایان یافت .

ورّد اللّٰه الذین کفروا بغیظهم لم ینالوا خیرًا و کفی اللّٰه المؤمنین القتال

138- فرجام متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 106 - 1

1- گروهی از متخلفان جنگ تبوک ، دارای سرنوشتی مبهم از جهت پذیرش و عدم پذیرش توبه آنان از جانب خداوند

و ءآخرون .. . إما یعذبهم و إما یتوب علیهم

در آیات گذشته از دو گروه از متخلفان جنگ یاد شده است. 1- گروهی خائن با گناهی غیر قابل بخشش ؛ 2- گروهی خطارکار و حقیقه نادم که خداوند به آنان وعده غفران داد و اکنون در این آیه سخن از گروه سوم است که به دلیل سنگینی گناه یا تأخیر و کوتاهی در اعتراف و ... سرنوشتی مبهم دارند.

139- فرمانده غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 9

9- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمانده و تصمیم گیر اصلی در غزوه احزاب بود .

و یتئذّن فریق منهم النبیّ

140- فضایل مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انفال - 8 - 11 - 17

17- مجاهدین بدر ، مورد توجه و عنایت خاص خداوند بودند .

و لتطمئن به قلوبكم .. يغشاكم ... ينزل عليكم ... ليطهركم

ص: 438

141- فلسفه غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 8

8 - پیاده شدن حق و ریشه کن شدن بنیان کافران ، هدف از فرمان خداوند به نبرد با مشرکان مکه در بدر

و یرید الله أن یحق الحق بکلمته و یقطع دابر الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 11

11 - خداوند به منظور تبیین حقانیت توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جنگ بدر را تحقق بخشید و مسلمانان را به پیروزی رسانید .

لیقضی الله امرا کان مفعولا لیهلک من هلک عن بینة و یحیی من حی عن بینة

142- قبول توبه متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 12

12 - پذیرش توبه سه مسلمان متخلف جنگ تبوک ، از سوی خداوند

و علی الثلثة الذین خلفوا . . . ثم تاب علیهم لیتوبوا إن الله هو التواب

143- قصه غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 2,3

2 - ترغیب مجاهدان صدر اسلام به تعقیب لشکریان دشمن ، پس از نبرد احد

و لاتهنوا فی ابتغاء القوم

گفته شده که آیه پس از نبرد احد نازل شد تا مسلمانان را به تعقیب لشکریان ابوسفیان ترغیب کند (مجمع البیان، ذیل آیه).

3 - آسیب ها و صدمات متقابل مجاهدان و کافران در نبرد احد

ان تکنونوا تآلمون فانهم یآلمون

بنابر آنچه در شأن نزول آیه آمده، مراد از آسیبهای متقابل، مسائلی است که در جنگ احد پیش آمد.

ص: 439

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 9 - 2,4,5,6

2 - مورد هجوم قرار گرفتن مسلمانان در مدینه از سوی لشگر دشمن در غزوه احزاب

اذکروا نعمه الله علیکم إذ جاءکم جنود

مفسران بر این نکته اتفاق نظر دارند که این آیه، درباره غزوه احزاب نازل شده است. مراد از «جنود» گروه های مشرک و یهودیان اند که در یک تصمیم جمعی، متحد شدند و جهت درهم کوبیدن مسلمانان، به مدینه هجوم بردند.

4 - برای درهم شکستن سپاه دشمن، در غزوه احزاب، طوفانی عظیم برخاست.

اذ جاءتکم جنود فأرسلنا علیهم ریحاً

تنوین نکره در «ریحاً» برای تعظیم است و حکایت از این می کند که بادی که وزیده، معمولی نبوده است؛ بلکه طوفانی بوده که خیمه ها را در هم می کوبیده و خار و خاشاک را در چشمان دشمن می پاشیده است.

5 - به وجود آمدن طوفان، در غزوه احزاب برای درهم شکستن توان دشمن، نعمتی الهی برای مسلمانان بود.

یأیها الذین ءامنوا اذکروا نعمه الله علیکم .. فأرسلنا علیهم ریحاً

«فأرسلنا» بیان نعمتی است که خداوند، از مسلمانان خواسته است که به یاد آن باشند.

6 - خداوند، در غزوه احزاب نیروی نامرئی، به کمک مسلمانان فرستاد.

فأرسلنا علیهم .. و جنوداً لم تروها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 1,2,3,4,5,8,11,13,14

1 - مسلمانان مدینه، از ناحیه بالا و پایین مدینه، در محاصره دشمن (احزاب متحد) قرار گرفتند.

اذ جاءوکم من فوقکم و من أسفل منکم

2 - احزاب متحد، در جنگ علیه مسلمانان، جمعیتی فراوان داشتند.

إذ جاءتكم جنود .. إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«جنود» جمع «جند» است و دلالت بر چندین سپاه می کند. آمدن نیروها از بالا دست مدینه و پایین دست آن نیز مؤید این نکته است؛ زیرا آنان دارای جمعیتی چشمگیر بوده اند که توانسته اند نیروهایشان را در اطراف مدینه مستقر کنند.

3 - ائتلاف احزاب مختلف و لشگرکشی آنان علیه مسلمانان مدینه و شکست شان ، شایسته یادآوری است .

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«إذ جاءوكم» عطف بر «إذ جاتكم» در آیه پیش و متعلق فعل «أذكروا» در همان آیه است.

4 - یهود بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان ، با مشرکان مکه ، علیه مسلمانان ، ائتلاف کردند .

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

طبق شواهد تاریخی، غزوه احزاب، با ائتلاف یهودیان بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان و مشرکان مکه به وجود آمد. «من فوقکم» اشاره به یهودیانی دارد که از بخش شرقی مدینه هجوم آوردند و «من أسفل منکم» اشاره به مشرکانی دارد که از بخش غربی مدینه به آن دیار هجوم آورده بودند.

5 - هجوم احزاب متحد به سوی مدینه ، باعث وحشت و نگرانی مسلمانان شد .

إذ جاءوكم .. و إذ زاغت الأبصر

ص: 440

«زاغت الأبصار» می تواند کنایه از به وجود آمدن آن چنان وحشتی باشد که چشم شخص، قدرت دید و تشخیص را از دست می دهد.

8 - هجوم احزاب متحد به مدینه ، برای درهم شکستن مسلمانان ، مسلمانان را به قدری وحشت زده کرد که همانند افراد محتضر شدند .

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

مراد از به حنجره رسیدن قلب ها، خفگی و به حال مرگ افتادن است.

11 - ایام هجوم احزاب متحد به مدینه ، روزهایی بس سخت و نگران کننده برای مسلمانان بود .

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

13 - پس از محاصره مدینه از سوی احزاب متحد ، ظنّ و گمان های گوناگونی درباره خدا ، در میان مردم مسلمان پدید آمد .

إذ جاءوكم . . . و تظنون بالله الظنونا

«ظنون» مفعول مطلق عددی است و «ال» در آن، برای جنس است. جمع آورده شدن «ظنون» همراه با «ال» دلالت بر تعدد و گوناگونی می کند.

14 - عارض شدن بدگمانی به خدا در مسلمانان ، در پی هجوم احزاب متحد به مدینه

إذ جاءوكم . . . و تظنون بالله الظنونا

احتمال دارد که مخاطب فعل «تظنون» مسلمانان باشند و یکی از احتمال های «الظنونا» بدگمانی باشد. آیات بعدی می تواند قرینه ای بر نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 11 - 3، 2، 1

1 - هجوم احزاب متحد به مدینه ، وسیله امتحان مسلمانان آن دیار بود .

هنالك ابتلى المؤمنون

2 - مسلمانان مدینه ، با هجوم احزاب متحد به آنان ، دچار اضطراب و تزلزل شدید شدند .

و زلزلوا زلزالاً شديداً

3 - مسلمانان مدینه ، با هجوم احزاب متحد ، در شرایط سختی قرار گرفتند .

و زلزلا زلزلاً شديداً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - احزاب - 33 - 12 - 1

1 - منافقان ، همسو با احزاب متّحد ، در غزوه احزاب برای درهم شکستن روحیه مسلمانان فعالیت می کردند .

إذ جاءتكم جنود ... و إذ يقول المنفقون ... ما وعدنا الله ... إلا غروراً

فعل مضارع «يقول» بر تداوم کار منافقان دلالت می کند که از آن، به «فعالیت» تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - احزاب - 33 - 13 -

1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,19

1 - عده ای از منافقان ، مسلمانان شرکت کننده در غزوه احزاب را ، به ترک جهاد وسوسه می کردند .

ص: 441

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

2 - منافقان برای ماندن مسلمانان به همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در غزوه احزاب - باتوجه به هجوم دشمن - وجهی منطقی قائل نبودند و آنان را به ترک غزوه، دعوت می کردند .

قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

3 - منافقان مدینه، به مسلمانان وانمود کردند که شکست شان در غزوه احزاب حتمی است .

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

4 - منافقان، به نفع جبهه احزاب متحد، برای درهم شکستن جبهه مسلمانان، فعالیت تبلیغاتی داشتند .

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

5 - منافقان، در غزوه احزاب، برای وادار کردن مؤمنان به ترک اسلام و روی آوردن به کفر، تلاش می کردند .

يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

برداشت بالا، بر این احتمال است که مراد از «لا مقام لكم» ماندن در دین رسول الله و مراد از «فارجعوا» دعوت به رجوع به کفر باشد.

8 - برخی از منافقان و بیمار دلان مدینه، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای ترک جهاد در غزوه احزاب، به بهانه ناامن بودن خانه و کاشانه شان، مصرانه اجازه می خواستند .

و يستئذن فريق منهم النبي يقولون إن بيوتنا عورة

مراد از «عوره» در آیه، مستحکم نبودن خانه و قابل ورود بودن آن برای هر کس است که بخواهد وارد شود (مفردات راغب).

9 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمانده و تصمیم گیر اصلی در غزوه احزاب بود .

و يستئذن فريق منهم النبي

10 - در سپاه مسلمانان، به هنگام غزوه احزاب، نظمی استوار، حاکم بود. به گونه ای که منافقان نیز خود را ملزم به رعایت آن می دانستند .

و يستئذن فريق منهم النبي

11 - مستحکم نبودن خانه و کاشانه، بهانه منافقان و افراد بیمار دل برای گریز از جهاد در غزوه احزاب بود .

و يستئذن فريق منهم النبي يقولون إن بيوتنا عورة و ما هي بعورة إن يريدون إلا فر

12 - خانه و کاشانه مجاهدان شرکت کننده در غزوه احزاب ، خلل ناپذیر و دارای استحکام بود .

يقولون إنّ بيوتنا عوره و ما هي بعوره

19 - منافقان ، پیشگامان تزلزل و اضطراب و فرار از غزوه احزاب بودند .

هنالك ابتلى . . . و زلزلوا زلزالاً . . . و اذ يقول المنفقون . . . إنّ بيوتنا عوره . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 14 - 6، 3

3 - منافقان شرکت کننده در غزوه احزاب ، در صورت حضور در داخل خانه هایشان و هجوم دشمن ، از آن دفاع نمی کردند .

يقولون إنّ بيوتنا عوره . . . و لو دخلت عليهم من أقطارها ثمّ سئلوا الفتنة لآتوها

6 - تزلزل منافقان مدینه در غزوه احزاب ، ناشی از بی ایمانی آنان بود .

و يستئذون فريق منهم . . . يقولون إنّ بيوتنا عوره . . . إن يريدون إلاّ فراراً . . . ثمّ

«ثمّ سئلوا الفتنة» دلالت می کند که آنان، با درخواست شرک، آن را قبول می کردند. چنین امری اشعار دارد که استیذان در ترک

ص: 442

جهاد و بهانه جویی برای فرار، ناشی از بی ایمانی و تزلزل در عقیده بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 15 - 1

1 - منافقان حاضر در صحنه غزوه احزاب، و مصمم به فرار از آن، پیش تر در غزوه احد تعهد کرده بودند که از جهاد با دشمن نگریزند.

و لقد كانوا عهدوا الله من قبل لايوتون الأذبر

مرجع ضمیر در «كانوا» گروهی از منافقان اند که در غزوه احد ترسیدند و تصمیم به فرار گرفتند، ولی عهد کردند که دیگر بار چنین نکنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 18 - 2

2 - تلاش شدید منافقان مدینه، برای بازداشتن مسلمانان از جهاد در غزوه احزاب

و إذ قالت طائفة منهم ... لا مقام لكم فارجعوا ... قد يعلم الله المعوقين منكم

تضعیف «عوق» برای بیان شدت و غلظت بازدارندگی، است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 3

3 - منافقان مدینه، به هنگام خبردار شدن از وقوع جنگ احزاب، به قدری می ترسیدند که چشمان شان بی اختیار، به چرخش می افتاد.

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

مراد از «الخوف» به قرینه بحث جهاد و هجوم دشمن، خبر جنگ و قتال است که برای منافقان بسیار ترس آور بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 9

9 - مسلمانان مدینه، در غزوه احزاب، به رغم قدرت و شوکت دشمن و کارشکنی های منافقان، تسلیم امر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جهاد بودند.

ولما رء المؤمنون الأحزاب .. و ما زادهم إلا إيماناً و تسليماً

ممکن است «تسلیماً» به قرینه مقام (بحث جهاد و هجوم دشمن و نیز الگو بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله)) تسلیم بودن به امر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جهاد باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 9

9- غزوه احزاب ، بدون درگیری نظامی عمده ، به سود مسلمانان پایان یافت .

ورد الله الذين كفروا بغيظهم لم ينالوا خيراً و كفى الله المؤمنين القتال

ص: 443

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 11

11 - گروهی از یهود بنی قریظه ، به اسارت سپاه مسلمانان در آمدند .

و تأسرون فریقاً

145- قصه غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 4

4 - مسلمانان در جنگ بدر به غنایمی چشمگیر دست یافتند .

يسئلونك عن الأنفال

حساس شدن مسلمانان نسبت به انفال و غنایم جنگی و پرسش مکرر آنان و بازتاب آن در آیه نشانگر فراوانی غنایم بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 3، 2، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای نبرد با مشرکان مکه از مدینه به سوی بدر حرکت کرد .

أخرجك ربك من بيتك بالحق

با توجه به آیات بعد معلوم می شود مراد از جمله «أخرجك ...»، خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جنگ بدر بوده است.

2 - فرمان خداوند و تقدیر او ، عامل حرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سوی جنگ بدر

أخرجك ربك من بيتك بالحق

اسناد «أخرجك» به «ربك» می رساند که حرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به فرمان و تقدیر الهی بوده است، نه تصمیمی از جانب خود آن حضرت.

3 - تقدیر خداوند بر وقوع جنگ بدر ، در جهت تدبیر امور پیامبر (صلی الله علیه و آله) و در راستای پیشبرد رسالت وی

أخرجك ربك من بيتك بالحق

«رب» به معنای مدبر و مربی است و اضافه آن به «ک» در جمله «کما أخرجک ربک» می‌رساند که از اهداف تقدیر الهی بر خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تدبیر امور وی بوده که طبعاً برای تکمیل رسالت او بوده است.

8 - حکم خداوند درباره انفال، حکمی حق و همانند حقانیت فرمان او به خروج از مدینه برای جنگ بدر

قل الأنفال لله و الرسول . . . کما أخرجک ربک من بیتک بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 10

10 - قضایای جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن، نعمتی بزرگ و شایسته و بایسته به یاد داشتن و شامل درسهایی از توحید

إذ یعدکم الله إحدی الطائفتین أنها لکم

ص: 444

مقصود از فرمان خداوند به یادآوری قضایای بدر، یادآوری حاکمیت خداوند بر عوامل طبیعی است. زیرا نیروی برتر و غیر قابل مقایسه مشرکان نسبت به مسلمانان اقتضا می کرد که مشرکان پیروز شوند؛ ولی تقدیر خداوند بر این بود که پیروزی از آن مسلمانان باشد؛ و چنین شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 8

8 - حضور هزار فرشته در جنگ بدر، که هر یک فرشته و یا فرشتگانی به دنبال خویش داشتند.

بألف من الملكة مردفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 1

1 - نقش ملائکه در جنگ بدر، تنها بشارت به پیروزی و اطمینان دادن به مؤمنان بود، و نه اقدامی عملی در قتل مشرکان.

و ما جعله الله إلا بشری و لتطمئن به قلوبکم

ضمیر در «جعل» و «به» به امداد که از «أنی ممدکم» استفاده می شود، بر می گردد و کلمه «بشری» مفعول له برای «جعل» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 -

1,2,5,6,7,8,9,10,13,14,18,19

1 - آرامش روحی مجاهدان پیش از جنگ بدر، موجب فراگیری خوابی سبک بر تمامی آنان

إذ تستغيثون... إذ يغشیکم النعاس أمنة منه

«غشاه» به معنای احاطه است و فعل «یغشیکم»، از باب تعحیل، دلالت بر کثرت احاطه دارد. می توان گفت نمود آن کثرت، فراگیری خواب بر تمامی افراد بوده است. کلمه «أمنة»، که به معنای نبودن ترس است، مفعول له حصولی برای «یغشیکم» است. یعنی به علت اینکه آرامش یافتید، خواب شما را فراگرفت

2 - خداوند در آستانه جنگ بدر بارف اضطراب از مجاهدان، آنان را از آرامشی کامل بهره مند ساخت.

إذ يغشیکم النعاس أمنة منه

5- استراحت و آرامش روحی مجاهدان و فراگیری خواب بر آنان در آستانه جنگ بدر، نعمتی الهی بر ایشان و شایسته به یاد داشتن

إذ يغشاكم النعاس أمنة منه

6- خداوند در آستانه جنگ بدر مسلمانان را از نعمت باران بهره مند ساخت .

و ينزل عليكم من السماء ماء

7- فراهم شدن آب برای غسل و وضو و تطهیر نجاست ها و قذارت ها ، از اهداف نزول باران برای مجاهدان بدر

و ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم به

ذکر نشدن متعلق «یطهرکم» حکایت از عمومیت آن متعلق دارد (نجاستهای ظاهری و باطنی). یعنی خداوند باران را فرو فرستاد تا نجاستهای ظاهری را به وسیله آن برطرف سازید و آنان که جنب هستند غسل کنند و دیگران وضو بسازند.

8- برخی از مجاهدان بدر گرفتار پلیدی و نگرانیهایی از سوی شیطان بودند .

ص: 445

و یذهب عنکم رجز الشیطن

9- فقدان آب برای تحصیل طهارت و برطرف کردن نجاست ها ، مایه وسوسه شیطان و ایجاد نگرانی در پیکارگران بدر

لیطهرکم به و یذهب عنکم رجز الشیطن

نبودن لام در «یذهب» بیانگر این است که «یذهب . . .» مترتب بر «لیطهرکم ...» است. و تناسب تطهیر با برطرف شدن رجز شیطان اقتضا می کند که مراد از رجز شیطان وسوسه هایی باشد که شیطان بر اثر نبودن آب برای طهارت در مجاهدان ایجاد می کرده است.

10- نزول باران در آستانه جنگ بدر برای تطهیر مجاهدان ، زمینه ساز برطرف شدن نگرانی ها و وسوسه های ایجاد شده از سوی شیطان

و ینزل علیکم . . . و یذهب عنکم رجز الشیطن

13- تقویت دل های مجاهدان با مشاهده امداد های حسی ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

و ینزل علیکم . . . لیربط علی قلوبکم

«رابط علی قلبه» یعنی دل های آنان را استحکام بخشید، و این کنایه از ایجاد شهامت و شجاعت است. گفتنی است تناسب نزول باران با استحکام دلها برای نبرد این است که مجاهدان در زمانی که نیاز فراوان به آب دارند با نزول باران، امداد الهی را لمس کرده و بدان یقین کنند.

14- ریزش باران در آستانه جنگ بدر ، از عوامل مؤثر در پیروزی مسلمانان در آن جنگ

و ینزل علیکم . . . و یثبت به الأقدام

18- استحکام اردوگاه مسلمانان و استواری گام های آنان بر شنزار محل اقامتشان ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

ینزل علیکم من السماء ماء لیطهرکم . . . و یثبت به الأقدام

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الاقدام» گامهای مجاهدان باشد. بنابراین «و یثبت به الاقدام» یعنی هدف از نزول باران این بود که خداوند گامهای شما را استوار سازد و از لغزش و فرو رفتن در شنزارها بازدارد.

19- خداوند با تقویت دل های مجاهدان بدر آنان را برای رویارویی با مشرکان ثابت قدم ساخت .

لیربط علی قلوبکم و یثبت به الأقدام

«یثبت به الأقدام» در عین اینکه بیانگر هدفی از اهداف نزول باران است، نبودن «لام» در آن می رساند که این هدف به دنبال «لیربط علی قلوبکم» حاصل می شود. بنابراین می توان گفت ضمیر در «به» به استحکام قلوب، که از «لیربط علی قلوبکم» استفاده می شود، برمی گردد. قابل ذکر است که در برداشت فوق ثبات قدم (یثبت به الأقدام) به معنای کنایه آن (پایداری و عزم راسخ) گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 9, 8, 3, 2, 1

1 - خداوند با وحی به فرشتگان حاضر در کارزار بدر، آنان را از پشتیبانی خویش در ثبات بخشیدن به مجاهدان آگاه ساخت .

إذ يوحى ربك إلى الملكة أنى معكم فثبتوا الذين

2 - ایجاد پایداری در مجاهدان، فرمان خداوند به فرشتگان گسیل شده به جنگ بدر

إذ يوحى ربك إلى الملكة أنى معكم فثبتوا الذين

3 - تنها پیامبر (صلی الله علیه و آله) شاهد وحی الهی به فرشتگان مبتنی بر مأموریت آنان برای پشتیبانی مجاهدان بدر بود .

إذ يوحى ربك إلى الملكة

ص: 446

چنانچه «إذ»، متعلق به «اذکر» باشد با توجه به اینکه مخاطب در آیه مورد بحث، به خلاف آیات گذشته، شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، می توان گفت تنها آن حضرت شاهد وحی خداوند به فرشتگان بوده است.

6 - رعب و وحشت کافران در جنگ بدر، از عوامل شکست آنان در آن جنگ

سألقي في قلوب الذين كفروا الرعب

8 - ملائکه مأمور در هم کوبیدن سرهای کافران بدر و از کار انداختن پنجه های آنان بودند .

فاضربوا فوق الأعناق و اضربوا منهم كل بنان

«ال» در «الأعناق» جانشین مضاف إليه (الکافرين) است و مراد از «فوق الأعناق» سرهای کافران است. بنابراین جمله «فاضربوا ...» یعنی سرهای کافران را مورد ضربات خویش قرار دهید. قابل ذکر است که مخاطب در این جمله، همان گونه که سیاق آیه بر آن دلالت دارد، فرشتگان هستند.

9 - خداوند، مجاهدان بدر را به در هم کوبیدن سرهای کافران و از کار انداختن پنجه های آنان، تهییج کرد .

فاضربوا فوق الأعناق و اضربوا منهم كل بنان

برداشت فوق بر این اساس است که خطاب در جمله «فاضربوا ...» متوجه مجاهدان باشد. جمله «و ما جعله الله إلا بشري» در آیه دهم، که مسؤولیت فرشتگان را تنها بشارت دهی اعلام کرد، می تواند مؤید این احتمال باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 1

1 - امداد های الهی عامل اصلی و اساسی کشته شدن کافران در جنگ بدر و پیروزی اهل ایمان

فلم تقتلوهم و لكن الله قتلهم

جمله «فلم تقتلوهم ...» متفرع بر آیاتی است که امداد های الهی را در جنگ بدر بر می شمرد؛ یعنی توجه به قضایای جنگ بدر و امداد های الهی بیانگر این است که در حقیقت خداوند مشرکان را کشت و آنان را شکست داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 2,6

2 - مشرکان قریش پیش از جنگ بدر با نیایش به درگاه خداوند، خواهان پیروزی حامیان دین حق شدند .

إن تستفتحوا فقد جاءكم الفتح

جمله «إن تستفتحوا» اشاره دارد به دعای مشرکان پیش از جنگ بدر که آنان با پندار حقانیت خویش از خداوند خواستند تا حامیان دین حق را در این نبرد پیروز گردانند.

6 - کافران شکست خورده در جنگ بدر ، مورد تهدید خداوند به چشیدن دوباره طعم شکست در صورت بازگشت به جنگ

وإن تعودوا نعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 10

10 - امداد های ویژه الهی ، منشأ پیروزی مسلمانان در جنگ بدر *

وأيديكم بنصره

ص: 447

1 - سپاه اسلام و سپاه شرک در آستانه جنگ بدر ، هر کدام در سویی از دره واقع در منطقه بدر مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه

«عُدُوهُ» به معنای کناره و دامنه وادی است و وادی به زمینی که بین دو کوه و دو تپه قرار دارد گفته می شود و هر وادی دارای دو عدوه و کناره است. تکرار کلمه «عدوه» در آیه شریفه حکایت از آن دارد که سپاه اسلام در یک سوی دامنه و سپاه کفر در دامنه دیگر استقرار داشتند.

3 - مسلمانان در جنگ بدر در دامنه پست و کافران در دامنه بلند مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

4 - موقعیت ضعیف مسلمانان در جنگ بدر نسبت به موقعیت کفار

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

می توان گفت هدف از بیان موقعیت مسلمانان و کفرپیشگان مکه در منطقه بدر یادآوری موقعیت بسیار ضعیف مسلمانان است. جمله «لیهلك من هلك ...» مؤید این معنا می باشد. زیرا پیروزی آنگاه دلیل حقانیت مسلمانان می شد که شرایط ظاهری، تضمین کننده پیروزی کافران و شکست مسلمانان بود.

5 - قافله تجاری قریش به هنگام استقرار سپاهیان بدر ، در مسیری پایینتر از سپاه اسلام در حرکت بودند .

و الركب أسفل منكم

کلمه «رکب» جمع راکب و به معنای سواران است و مقصود از آن به گفته اهل تفسیر کاروان تجاری قریش است. تعبیر از کاروان تجاری به «سواران» می تواند اشاره به حرکت سریع آنان برای فرار از مسلمانان باشد.

7 - رویارویی دو سپاه بدر در زمانی مشخص ، حتی با برنامه ریزی طرفین ممکن نبود .

و لو تواعدتم لاختلقتم فی الميعاد

کلمه «میعاد» می تواند اسم زمان به معنای زمان قرار، و می تواند اسم مکان به معنای جایگاه قرار باشد. و مراد از «تواعد» وعده مسلمانان با اهل مکه است ؛ یعنی «و لو تواعدتم أنتم و اهل مکه ...» که در برداشت به برنامه ریزی طرفین تعبیر شد.

8 - انتخاب محل استقرار سپاه کفر و ایمان در آستانه جنگ بدر ، حتی با توافق طرفین ممکن نبود .

و لو تواعدتم لاختلقتم فی الميعاد

10 - وقوع جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد ، امری از پیش رقم خورده و تعیین شده

و لكن ليقضى الله أمرا كان مفعولا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 8، 3، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیش از جنگ بدر سپاه دشمن را در رؤیاهایی متعدد ، اندک دید .

إذ يريهم الله في منامك قليلا

فعل مضارع «يُرى» دلالت بر تکرار رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مورد اندک دیدن سپاه دشمن دارد.

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) رؤیای خویش (کمی نفرات دشمن در جنگ بدر) را برای مسلمانان بیان کرد .

إذ يريهم الله في منامك قليلا و لو أريتهم كثيرا لفشلتم

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صورتی که کافران بدر را در رؤیای خویش لشکری بزرگ می دید ، مسلمانان در تصمیم بر نبرد سست شده و

ص: 448

بر سر آن اختلاف می کردند .

و لو أريكم كثيرا لفسلتم و لتنزعتم في الأمر

«في الأمر» متعلق به «لتنزعتم» و نیز «فسلتم» است و «ال» در آن عهدیه و اشاره به جنگ بدر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 44 - 3, 4, 5, 8

1 - خداوند به هنگام رویارویی و شروع جنگ بدر ، هر یک از دو سپاه ایمان و کفر را در نظر دیگری اندک نمایان ساخت .

و إذ يريكموهم إذالتقيتم في أعينكم قليلا

3 - تحقق جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد ، امری از پیش رقم خورده و تقدیر شده

ليقضى الله أمرا كان مفعولا

«أمراً» به معنای کار است و مراد از آن تحقق جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد می باشد. فعل «كان» دلالت می کند که ثبوت خبر «مفعولا» برای اسمش (تحقق جنگ بدر) از دیرباز تحقق پیدا کرده بود. و تحقق جنگ بدر از دیرباز، به قرینه «ليقضى»، به معنای تقدیر آن است. بنابراین «ليقضى الله ...» یعنی تا انجام پذیرد کاری که از پیش تقدیر شده بود.

4 - وقوع جنگ بدر با فرجام پیروزی مسلمانان در آن نبرد ، هدف از تصرف خداوند در دید هر یک از دو سپاه و کم نمایاندن هر یک در نظر دیگری

إذ يريكموهم إذالتقيتم في أعينكم قليلا . . . ليقضى الله أمرا كان مفعولا

5 - خداوند تحقق دهنده جنگ بدر و پیروزکننده مسلمانان در آن نبرد

ليقضى الله أمرا كان مفعولا

8 - کم نمایاندن هر یک از دو سپاه در جنگ بدر در نظر یکدیگر ، امری شایسته و بایسته به یاد داشتن

إذ يريكموهم إذالتقيتم في أعينكم قليلا و يقللكم في أعينهم

برداشت فوق مبتنی بر این است که «إذا» مفعول برای فعل مقدر «اذكروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 3

3 - اطمینان کفار مکه به پیروزی خویش هنگام خروج برای جنگ بدر

و لا تکنونوا کالذین خرجوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 19، 16، 14، 10، 8، 4

4 - شیطان با توصیف کافران بدر به شکست ناپذیران، آنان را علیه مسلمانان تشجیع کرد.

وقال لا غالب لکم الیوم من الناس

8 - تجسم شیطان برای کافران مکه، قبل از جنگ بدر

و اذ زین لهم الشیطن اعملهم

10 - شیطان به هنگام رویارویی دو لشکر کفر و ایمان از کارزار بدر عقب نشینی کرد.

فلما تراءت . . . نکص علی عقبیه و قال اینی بریء منکم

ص: 449

«نکص» به معنای خودداری کردن است و چون با «علی» متعدی شده معنای رجوع در آن تضمین شده است. «عقب» به پاشنه پا گفته می شود؛ یعنی شیطان از نبرد خودداری کرد و با چرخیدن بر پاشنه های پا عرصه را ترک گفت.

14 - شیطان در آستانه جنگ بدر، فرشتگان امدادگر الهی را به روشنی مشاهده کرد.

ینی اری ما لاترون

به قرینه آیه 9 و 12 از همین سوره می توان گفت مراد از «ما لاترون» فرشتگانی بودند که برای امداد لشکر ایمان در کارزار بدر حاضر شدند.

16 - شیطان به دلیل ترس از گرفتار شدن به عذاب الهی با ضربه های سهمگین فرشتگان جنگ بدر از آن معرکه فرار کرد.

ینی اری ما لاترون ینی أخاف الله

مراد از خوف خدا (ینی أخاف الله) به دلیل «ینی اری ما لاترون» گرفتار شدن به چنگ فرشتگان حاضر در کارزار بدر است.

19 - شکست کافران جنگ بدر نمودی از عقوبت شدید خداوند برای آنان

و الله شدید العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 2، 1

1 - جبهه ایمان در کارزار بدر، متشکل از مؤمنان متکی بر خدا، عناصری منافق و گروهی سست ایمان

إذ يقول المنافقون و الذين في قلوبهم مرض... و من يتوكل على الله

«مرض» به معنای بیماری است و مقصود از آن در اینجا به این دلیل که در مقابل نفاق قرار گرفته، تردید در حقانیت دین است که از آن می توان به ضعف ایمان تعبیر کرد. جمله «و من يتوكل على الله» اشاره به گروه سوم، یعنی مؤمنان حقیقی و راستین، دارد.

2 - حضور مؤمنان واقعی در کارزار بدر، در مقابل دشمنی به مراتب قویتر، برخاسته از پایبندی آنان به اسلام، حتی در دیدگاه منافقان و سست ایمانها

إذ يقول المنافقون... غر هؤلاء دينهم

«غر هؤلاء دينهم» که سخن منافقان و سست ایمانهاست، بیانگر این است که آنان نیز حضور مؤمنان در کارزار بدر برخاسته از اندیشه دینی ایشان می دانستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - هلاکت کافران در جنگ بدر کیفری از سوی خداوند به سبب تکذیب آیات الهی و انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

کذاب ءال فرعون . . . فأهلکنهم بذنوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 16 - 5

5- جنگ بدر ، میدان انتقام الهی از مشرکان و ضربه ای سخت و شکننده بر جبهه شرک *

يوم نبطش البطشه الكبرى إنا منتقمون

طبق نظر مفسران، ممکن است این آیه نظر به جنگ بدر داشته باشد. این در صورتی است که عذاب ذکر شده در آیات پیشین را

ص: 450

146- قصه غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 5 - 2

2- قطع بعضی از نخل ها و بر جای نهادن برخی دیگر در غزوه بنی نضیر از سوی مسلمانان ، به اجازه خداوند بود .

ما قطعتم من لینه أو ترکتموها قائمه علی أصولها فیاذن الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 3

3- دستیابی مسلمانان به غنایم و امکانات بنی نضیر ، بدون جنگ و درگیری

و ما أفاء الله علی رسوله منهم فما أوجفتم علیه من خیل و لا رکاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 12 - 3

3- موضع مسلمانان در مقطع غزوه بنی نضیر ، موضعی برتر نسبت به یهود

لئن أخرجتم . . . و إن قوتلتم . . . لئن أخرجوا . . . و لئن قوتلوا

در این آیات، همواره از موضع آسیب پذیر یهود، سخن به میان آمده است؛ زیرا مسأله اخراج و جنگ نه از سوی ایشان بلکه علیه آنان یاد شده است. پس معلوم می شود که آنها در موضعی نبوده اند که بخواهند اقدام به جنگ کنند.

147- قصه غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 4

4- بروز نوعی سستی میان گروهی از مسلمانان صدر اسلام ، برای رفتن به جنگ تبوک

يأیها الذین ءامنوا ما لکم إذا قیل لکم انفروا . . . اتأقلمت إلى الأرض

این بخش از آیات، چنانکه برخی از مفسران گفته اند، مربوط به جنگ تبوک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 3,8,9

3 - پیمودن مسافت مدینه تا تبوک به دلیل دوری راه، برای برخی افراد (منافقان) دشوار می نمود.

و لکن بعدت علیهم الشقه

ص: 451

«شقه» به معنای سختی و مشقت و کنایه از مسافت است؛ یعنی، به نظر آنان (منافقان) راه میان مدینه و تبوک راهی طولانی و پیمودن آن طاقت فرساست.

8- إخبار خداوند از اقدام متخلفان جنگ تبوک به سوگند های دروغین برای استطاعت نداشتن خود و موجه بودن تخلفشان

و سیحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا معکم

9- إخبار خداوند به بازگشت موفقیت آمیز مسلمانان از جنگ تبوک

و سیحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا معکم

برداشت فوق بر این اساس است که آیه شریفه، قبل از رسیدن مسلمانان به سرزمین تبوک نازل شده باشد که در این صورت، إخبار خداوند به عذرخواهی متخلفان، گویای بازگشت موفقیت آمیز مسلمانان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 44 - 2

2- متخلفان از جنگ تبوک، گروهی بی ایمان بودند .

عفا الله عنک لم اذنت لهم . . . لایستئذنک الذین یؤمنون بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 46 - 1,2,3,4

1- متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) برخوردار از امکانات لازم برای شرکت در جنگ

و لو أرادوا الخروج لأعدوا له عده

2- تصمیم قطعی متخلفان جنگ تبوک بر ترک جهاد

و لو أرادوا الخروج لأعدوا له عده

3- فراهم نکردن مقدمات جهاد، دلیل دروغگویی متخلفان جنگ تبوک و عزم قطعی آنان بر عدم شرکت در جنگ

و لو أرادوا الخروج لأعدوا له عده

4- کراهت و ناخوشایندی خداوند، از برانگیختن و موفق ساختن متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) برای شرکت در آن

ولكن کره اللّٰه انبعاثهم فثبطهم وقيل اعدوا مع القعدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 47 - 14، 12، 8، 6

6 - متخلفان جنگ تبوك در صورت شركت در آن جنگ ، جز نفوذ در ميان صفوف لشكر اسلام به منظور فتنه جویی ، نقشی ديگر نداشتند .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا و لأوضعوا خلكم ببيغونكم الفتنه

8 - منافقان ، دارای جاسوسانی در ميان رزمندگان جنگ تبوك

و فيكم سمعون لهم

«سماع» می تواند کنایه از جاسوس باشد؛ یعنی، در ميان شما کسانی هستند که به نفع منافقان خبرچینی می کنند.

12 - ماهیت فسادانگیز و فتنه جویانه متخلفان جنگ تبوك ، دلیل کراهت و ناخوشایندی خداوند از شركت آنان در جنگ

ولكن کره اللّٰه انبعاثهم ... لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا ... ببيغونكم الفت

ص: 452

14 - دلداری خداوند به مؤمنان ، به منظور رفع نگرانی آنان ، به دنبال تخلف کردن گروهی از شرکت در جنگ تبوک

إنما يستتذک الذین لایؤمنون . . . لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خیالاً . . . واللّٰه ع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 48 - 4

4 - ناتوانی متخلفان جنگ تبوک (منافقان) در به شکست کشانیدن جبهه اسلام

لقد ابتغوا الفتنة من قبل . . . حتی جاء الحق و ظهر أمر اللّٰه و هم کرهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 1

1 - اذن طلبی برخی منافقان برای نرفتن به جنگ تبوک ، به بهانه گرفتار شدن به فتنه و گناه

و منهم من یقول ائذن لی و لاتقتنی

در شأن نزول آیه آورده اند که: یکی از منافقان به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) گفت: «یا رسول الله ائذن لی و لاتقتنی بینات الأصغر فإنی أخاف أن أفتن بهن»؛ یعنی، ای رسول خدا! به من اذن بده تا در جنگ شرکت نکنم . . . چون، می ترسم مفتون دخترکان رومی گردم و به گناه بیفتم. (مجمع البیان، ذیل آیه)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 53 - 1

1 - آمادگی برخی از متخلفان جنگ تبوک ، برای انفاق مال به جای رفتن به جهاد

قل أنفقوا طوعاً

در شأن نزول این آیه آورده اند که: فردی از منافقان پیشنهاد پرداخت پول به جای رفتن به جهاد را کرده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 10، 9، 1، 2

1 - تخلف منافقان از شرکت در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

این بخش از آیات مربوط به جنگ تبوک و تخلف منافقان از شرکت در آن است.

2- خوشحالی و احساس موفقیت منافقان از شرکت نکردن در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

9- اخلاصگری منافقان صدر اسلام، در بسیج برای جنگ تبوک

لاتتفروا فی الحر

10 - وقوع جنگ تبوک در شدت گرما

لاتتفروا فی الحر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 453

2 - شرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ تبوک و خروج آن حضرت از مدینه همراه مجاهدان

فإن رجعت الله

14 - وقوع اولین تخلف منافقان از جهاد در جنگ تبوک *

رضیتم بالعود أول مرّه

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که تخلف منافقان در جنگ تبوک، اولین تخلف آنان بوده و «أول مرّه» ناظر به این معنا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 6

6 - جنگ تبوک، از عوامل متمایز شدن صف مجاهدان و مؤمنان راستین از صف منافقان

رضوا بأن یكونوا مع الخوالف .. لکن الرسول ... جهدوا

«جاهدوا» (به صورت فعل ماضی) به عنوان گزارش از جنگی است که مسلمانان پشت سر گذاشته اند که مفسران آن را جنگ تبوک دانسته اند و خداوند، پس از این جنگ است که چهره منافقان را افشا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 2

2 - بسیج عمومی همه مسلمان ها برای شرکت در جنگ تبوک

وجاء المعذرون من الأعراب

از آن جایی که حتی بادیه نشینان برای عذرخواهی نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) آمدند، بسیج عمومی و وجوب جهاد بر همگان استفاده می شود. گفتنی است که این بخش از آیات - چنانکه مفسران گفته اند - درباره جنگ تبوک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 4، 6

4 - محدودیت امکانات پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ تبوک، برای تأمین ساز و برگ رزمندگان داوطلب

قلت لا أجد ما أحملكم عليه

6 - محروم شدن برخی از رزمندگان داوطلب ، از شرکت در جنگ تبوک ، به خاطر نداشتن امکانات رزمی (مرکب و . . .) علی رغم اشتیاق شدید آنان به جهاد

تولوا و أعینهم تفیض من الدمع حزناً ألا یجدوا ما ینفقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 6,7

6 - نیروهای رزمی جنگ تبوک ، متشکل از مهاجر و انصار

المهجرین و الانصار الذین اتبعوه فی ساعه العسره

7 - تنگناهای جنگ تبوک ، مایه تزلزل قلب برخی از مسلمانان شده بود .

ص: 454

فی ساعه العسرہ من بعد ما کاد یزیغ قلوب فریق منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 1,2,3,4,5,6,12

1 - تخلف سه نفر از مسلمانان ، از حضور یافتن در جنگ تبوک

و علی الثلثه الذین خلّفوا

2 - شمول رحمت و غفران الهی ، نسبت به سه نفر از مسلمانان متخلف از جنگ تبوک

لقد تاب الله علی النبی . . . و علی الثلثه الذین خلّفوا

3 - تنگ شدن عرصه زندگی بر سه مسلمان متخلف از جنگ تبوک ، در اثر رو به رو شدن با پیامد های عمل خطایی که کرده بودند .

حتی اذا ضاقت علیهم الأرض بما رحبت

4 - تحریم ارتباط با متخلفان از جنگ تبوک و انزوای اجتماعی آنان از سوی مسلمانان

ضاقت علیهم الأرض بما رحبت

با توجه به شأن نزول که تنگ شدن زندگی بر متخلفان از جنگ تبوک را، ناشی از قطع رابطه مسلمانان با ایشان معرفی کرده است، مطلب فوق استفاده می شود.

5 - گرفتار شدن سه مسلمان متخلف از جنگ تبوک به عذاب وجدان

و ضاقت علیهم أنفسهم

6 - اذعان متخلفان از جنگ تبوک ، به ناگزیری خود از التجا به خداوند

و ظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إلیه

12 - پذیرش توبه سه مسلمان متخلف جنگ تبوک ، از سوی خداوند

و علی الثلثه الذین خلّفوا . . . ثم تاب علیهم لیتوبوا إن الله هو التواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 10

10 - پیروان واقعی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در لحظات سخت جنگ تبوک، از صادقان بودند.

الذین اتبعوه فی ساعه العسرہ . . . و کونوا مع الصدقین

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل - که در زمینه ثبات قدم برخی از مؤمنان در شداید جنگ تبوک و لغزش گروهی دیگر بود و خداوند متخلفان را در پی توبه شان بخشید - اکنون به ایشان رهنمود می دهد که شما نیز همانند مؤمنان، استوار و تزلزل ناپذیر باشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 14

14 - حرکت مؤمنان به سوی جنگ تبوک، برانگیزنده خشم کافران بود.

و لا یطئون موطناً یغیظ الکفار

با توجه به اینکه این بخش از آیات در مورد جنگ تبوک است، برداشت فوق استفاده می شود.

ص: 455

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 10، 7، 6، 4، 2

2 - جنگ حنین از عرصه های به یاد ماندنی نصرت خدا و دخالت نیروهای غیبی برای تقویت سپاه اسلام و شکستن مقاومت جبهه دشمن

لقد نصرکم اللّٰه فی مواطن کثیره و یوم حنین

با اینکه «مواطن کثیره» شامل جنگ «حنین» نیز می شود، ذکر جداگانه آن بویژه با تعبیر «یوم حنین» (روز حنین)، بیانگر برداشت فوق است.

4 - مسلمانان ، در جنگ حنین حضوری گسترده داشتند .

و یوم حنین إذ أعجبکم کثرتکم

6 - کثرت نفرات مسلمانان در جنگ حنین ، کارساز نبود .

و یوم حنین إذ أعجبکم کثرتکم فلم تغن عنکم شیئاً

7 - تنگ شدن عرصه بر مسلمانان در جنگ حنین ، علی رغم کثرت غرورآفرین آنان

إذ أعجبکم کثرتکم . . . و ضاقت علیکم الأرض بما رحبت

10 - فرار مسلمانان در جنگ حنین پس از قرار گرفتن در تنگنای نبرد ، علی رغم کثرت غرورآفرینشان

و ضاقت علیکم الأرض بما رحبت ثم ولیتم مدبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 8، 5، 4، 2، 1

1 - نزول آرامش روحی از جانب خداوند بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در جنگ حنین ، پس از فرار مسلمانان

ثم ولیتم مدبرین. ثم أنزل اللّٰه سکینته علی رسوله و علی المؤمنین

2 - نگرانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ حنین از فرار مسلمانان و شکست جبهه اسلام

ثم وليتم مدبرين. ثم أنزل الله سكينته على رسوله

4- نزول آرامش روحی از سوی خداوند بر مؤمنان در جنگ حنین و محرومیت منافقان از آن

ثم أنزل الله سكينته على رسوله و على المؤمنين

با توجه به اینکه در فراز قبل، مؤمنان به وسیله ضمیر «کم» مخاطب قرار گرفتند و در این آیه به جای آن ضمیر، کلمه «مؤمنین» آمده، می توان به برداشت فوق دست یافت.

5- امداد الهی به مؤمنان در جنگ حنین به وسیله دسته هایی از نیروهای غیبی

و أنزل جنوداً لم تروها

8- امداد های الهی، عامل اصلی پیروزی مسلمانان در جنگ حنین

ثم وليتم مدبرين. ثم أنزل الله سكينته ... و أنزل جنوداً لم تروها و عذب الذين كف

ص: 456

149- قصه غزوه خندق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 6 - 5

5- «عن أبي جعفر (ع) في قوله «يقول أهلكت مالا لبداً» قال: هو عمرو بن عبدود حين عرض عليه علي بن أبي طالب (ع) الإسلام يوم الخندق وقال: فأين ما أنفقت فيكم مالا لبداً و كان أنفق مالا في الصدّ عن سبيل الله فقتله علي (ع)»؛

امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «يقول أهلكت مالا لبداً» روایت شده که فرمود: گوینده این سخن عمرو بن عبدود بود، آن زمان که حضرت علی بن ابی طالب(ع) در روز [غزوه] خندق، اسلام را بر او عرضه کرد؛ وی گفت: کجا رفت آن اموال زیادی که در مورد شما خرج کردم؟ و او اموال [زیادی] را در راه جلوگیری از راه خدا صرف کرده بود پس حضرت علی(ع) او را کشت».

150- قصه غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 11 - 9, 7, 6, 4, 2

2- تمایل متخلفان از سفر حدیبیه، به شرکت در جنگ خیبر برای دستیابی به غنایم و یا پوشاندن گذشته خود

سيقول المخلفون إذا انطلقتم إلى مغانم . . ذرونا نتبعكم

هدف متخلفان از شرکت در جنگ خیبر، یا رسیدن به غنایم و یا توجیه گذشته تاریک خود بود. تعبیر «إلى مغانم»، بیانگر نکته اول و «یریدون أن یبدلوا...» حاکی از نکته دوم است.

4- غنایم خیبر، ارمغان الهی به مسلمانان، در پی اقدام به سفر پر خطر حدیبیه *

سيقول المخلفون إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها

سفر حدیبیه، در آغاز چنین می نمود که فرجامی بس مبهم و آمیخته با خطر دارد و مؤمنان واقعی با این همه بدان اقدام کردند و در پی آن خداوند نوید غنایم خیبر را به ایشان داد. با توجه به این مطالب، احتمال می رود که میان تن دادن به آن مشکلات و دست یابی به این غنایم ارتباطی باشد.

6- متخلفان از سفر حدیبیه، در صدد تغییر کلام خدا با شرکت در جنگ خیبر

ذرونا نتبعكم یریدون أن یبدلوا کلم الله

در برداشت های آتی، چگونگی و شیوه تصمیم متخلفان و احتمال هایی که در آیه وجود دارد، بیان شده است.

7 - اعراب متخلف از سفر حدیبیه ، درصدد توجیه تخلف گذشته خود با شرکت در جنگ خیبر *

ذرونا تتبعکم یریدون ان یدلوا کلم الله

از آیات پیشین استفاده می شود که انگیزه اصلی متخلفان از حدیبیه، بی ایمانی بوده است؛ ولی آنان با اعلام آمادگی برای شرکت در جنگ خیبر، می خواستند خود را مؤمن جلوه داده و گذشته خود را توجیه کنند و سخن الهی را در مورد خود نفی نمایند.

9 - فرمان خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در رد پیشنهاد غایبان از حدیبیه ، برای شرکت در جنگ خیبر

ذرونا تتبعکم . . . قل لن تتبعونا کذلکم قال الله من قبل

«لن تتبعونا» می تواند اخبار در مقام انشا باشد.

ص: 457

11 - اخبار خداوند ، از محرومیت حتمی غایبان در حدیبیه از شرکت در جنگ خیبر

ذرونا تَتَّبِعْكُمْ .. قل لن تَتَّبِعونا كذلكم قال الله من قبل

«لن تَتَّبِعونا» ممکن است در مقام انشا نباشد؛ بلکه اخبار باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 9

9 - نبرد مسلمانان پس از جنگ خیبر ، با مشرکان بود و نه اهل کتاب . *

تقتلونهم أو يسلمون

در صورتی که «یسلمون» به معنای اسلام آوردن باشد؛ از محدود شدن فرجام دشمنان به کشته شدن یا اسلام آوردن، مطلب بالا استفاده می شود؛ زیرا در مورد اهل کتاب راه سومی به عنوان تسلیم و پرداخت «جزیه» نیز مطرح است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 5

5 - تنها بیعت کنندگان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جریان حدیبیه ، برخوردار از غنایم خیبر *

إذ يباعدونك تحت الشجرة .. و مغانم كثيرة يأخذونها

از این که «مغانم کثیره» به مؤمنان بیعت کننده نوید داده شده است ، مطلب بالا احتمال می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 7,9

7 - امتنان الهی بر مؤمنان ، با رساندن ایشان به غنایم خیبر و کوتاه ساختن دست دشمنان از آنان

فَعَجَّلْ لَكُمْ هَذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

9 - فتح خیبر ، نقطه عطفی در اقتدار اقتصادی ، سیاسی مسلمانان و بازماندن دشمنان از توطئه علیه ایشان

فَعَجَّلْ لَكُمْ هَذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

«هذه» اشاره به فتح و غنایم خیبر دارد و «كفّ..» مترتب بر آن می باشد؛ به تعبیر دیگر تقدم و تأخر در لفظ، دال بر تقدم و تأخر در معنا

151- قصة غزوه ذات السلاسل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - عاديات - 100 - 1 - 4

4 - « عن أبي عبد الله (ع) في قوله « والعاديات ضبجاً . . . » قال : هذه السوره نزلت في أهل وادي اليباس . . . فخرج عليّ (ع) و معه المهاجرون و الأنصار . . . ثم اغار عليهم بأصحابه . . . حتى قتل مقاتليهم و سبي ذراريهم و استباح أموالهم و خرب ديارهم و أقبل بالأسارى و الأموال معه . . . و أنزل الله تبارك و تعالى في ذلك اليوم هذه السوره « و العاديات ضبجاً » يعنى بالعاديات الخيل تعدوا بالرجال و الضبج صيحت ها في أعنت ها و لُجْم ها ;

ص: 458

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند «و العاديات ضبحاً» روایت شده که فرمود: این سوره درباره ساکنان سرزمین یابس (در غزوه ذات السلاسل) نازل شد که علی(ع) [برای جنگ با آنان] خارج شد و مهاجران و انصار همراه او بودند آن گاه شبانه با همراهانش بر آنان یورش برد تا آن که جنگجویانشان را کشت، فرزندانشان را اسیر گرفت، اموالشان را مباح قرار داد، خانه هایشان را خراب کرد و اسیران و اموال را همراه خود آورد و خداوند تبارک و تعالی در آن روز این سوره (و العاديات ضبحاً) را نازل کرد و مقصود از «عاديات» اسبانی هستند که به وسیله مردان سوارکار می تازند و «ضح» شیهه آنها است در حالی که در افسارها و لگام ها قرار دارند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عاديات - 100 - 5 - 3

3 - مجاهدان در غزوه «ذات السلاسل» با اسبان دونده ای که از ضربه سم آنها برق می جهید ، صبحگاهان بر دشمن تاختند و در میان غبار پای اسبان ، خود را به قلب دشمن رساندند .

و العدیت ضبحًا . فالموریت قدحًا . فالمغیرت صبحًا . فأثرن به نفعًا . فوسطن به

براساس بعضی از روایات، این آیات به غزوه «ذات السلاسل» نظر دارد.

152- قلب مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 2

2 - قلب های مجاهدان بدر تا پیش از بشارت پیروزی ، آکنده از اضطراب و پریشانی بود .

لتطمئن به قلوبکم

واژه اطمینان به معنای آرامش خاطر پس از اضطراب و پریشانی خاطر است. (مفردات راغب).

153- کافران در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 2

2 - ضربه و مصیبت وارده بر کافران در جنگ بدر ، دو برابر مصیبتی که بر پیکارگران مؤمن در جنگ احد وارد شد .

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

بسیاری از مفسران گفته اند که مراد از «اصبتم مثلها» (دو چندان مصیبتی که دیدید، بر کافران وارد کردید) مصیبتی است که مؤمنان در

پیکار بدر بر مشرکان تحمیل کردند. این برداشت را روایت مذکور در فیش شماره 12 تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 6، 1

ص: 459

1 - استهزای کافران حاضر در پیکار بدر از سوی خداوند

إن تستفتحوا فقد جاءكم الفتح و إن تنتهوا فهو خير لكم

جمله «إن تستفتحوا فقد جاءكم الفتح» با توجه به شکست خفتبار مشرکان در پیکار بدر، بیانگر نوعی استهزا به مشرکان است.

6 - کافران شکست خورده در جنگ بدر ، مورد تهدید خداوند به چشیدن دوباره طعم شکست در صورت بازگشت به جنگ

و إن تعودوا نعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 3،8

3 - مسلمانان در جنگ بدر در دامنه پست و کافران در دامنه بلند مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

8 - انتخاب محل استقرار سپاه کفر و ایمان در آستانه جنگ بدر ، حتی با توافق طرفین ممکن نبود .

و لو تواعدتم لاختلقتم فی الميعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 44 - 1

1 - خداوند به هنگام رویارویی و شروع جنگ بدر ، هر یک از دو سپاه ایمان و کفر را در نظر دیگری اندک نمایان ساخت .

و إذ یریکموهم إذالتقیم فی أعینکم قليلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 2،3

2 - کفرپیشگان مکه با سرمستی و خودنمایی ، از دیار مکه رهسپار منطقه بدر شدند .

و لاتکونوا کالذین خرجوا من دیرهم بطرا

3 - اطمینان کفار مکه به پیروزی خویش هنگام خروج برای جنگ بدر

و لاتکونوا کالذین خرجوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 5

5 - نیروی نظامی مؤمنان در جنگ بدر، نیرویی بس ضعیف و ناتوان در مقایسه با جبهه کفر

يقول المنفقون .. غر هؤلاء دينهم و من يتوكل على الله

بیان حمایت خداوند از مؤمنان در کارزار بدر با جمله «و من يتوكل ..» پس از بیان نظریه منافقان و بیمار دلان (ضعف قوای نظامی مسلمانان) اندیشه آنان را تأیید می کند. یعنی اظهار نظر منافقان به حسب دید ظاهری صحیح است، ولی آنچه مورد غفلت واقع شده، تأثیر بسزای حمایت الهی از مؤمنان متوکل است. یعنی اگر حمایت الهی نباشد، همان است که منافقان اظهار می دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 50 - 7

ص: 460

7 - کافران کشته شده در جنگ بدر ، به عذاب سوزان برزخی گرفتار هستند .

و ذوقوا عذاب الحریق

154- کافران غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 27 - 3

3 - اعلام خداوند به باز بودن راه توبه برای کافران باقی مانده از جنگ حنین

و ذلک جزاء الکفرین. ثم یتوب اللّٰه من بعد ذلک علی من یشاء

برداشت فوق بر این اساس است که «من» در «علی من یشاء» نظر به کافران مذکور در آیه قبل نیز داشته باشد.

155- کافران مکه در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 6

6 - خروج کافران مکه به سوی بدر ، در راستای تلاششان برای بازسازی مردم از راه خدا

و لاتکونوا کالذین خرجوا من دیرهم . . . و یصدون عن سبیل اللّٰه

156- کثرت مجاهدان در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 6، 5، 4

4 - مسلمانان ، در جنگ حنین حضوری گسترده داشتند .

و یوم حنین إذ أعجبتکم کثرتکم

5 - حضور گسترده مسلمانان در جنگ حنین ، مایه اعجاب و غرورشان شده بود .

و یوم حنین إذ أعجبتکم کثرتکم

6 - کثرت نفرات مسلمانان در جنگ حنین ، کارساز نبود .

و یوم حنین إذ أعجبتکم کثرتکم فلم تغن عنکم شیئاً

157- کفر متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 461

7 - توبه - 9 - 54 - 3

3 - متخلفان از جنگ تبوک ، به ظاهر مسلمان ولی در باطن کافر به خدا و رسول او بودند .

و ما منعهم أن تقبل منهم نفقتهم إلا أنهم كفروا بالله و برسوله

روی سخن در این بخش از آیات با کسانی است که از شرکت در جنگ تبوک سرباز زده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 11

11 - حکم صریح خداوند به کفر منافقان متخلف از جنگ تبوک

إنهم كفروا بالله و رسوله

158- کیفر متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 9

9 - عذاب دردناک ، کیفر سخت متخلفان جنگ

سیصیب الذین . . . عذاب أليم

159- گریه معذوران غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 7

7 - اندوه و گریه شدید مؤمنان تهیدست ، به خاطر ناتوانی از شرکت در جنگ تبوک و محروم شدن از فیض جهاد

و أعینهم تقيض من الدمع حزناً

160- متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 1,4,5

1 - عتاب محبت آمیز خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پی اجازه دادن آن حضرت به برخی از مسلمانان (منافقان) برای شرکت نکردن در جنگ تبوک ، به مجرد اظهار ناتوانی آنان

عفا الله عنک لم أذنت لهم

4 - گذشت و عفو خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به اذن دادن به بهانه جویان (منافقان) برای نرفتن به جنگ تبوک

ص: 462

عفا الله عنك لم أذنت لهم

5- إخبار خداوند به عزم قطعی برخی افراد (منافقان) بر تخلف از جنگ تبوک (حتی در صورت عدم دریافت اذن از پیامبر (صلی الله علیه و آله))

و سیحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا .. لم أذنت لهم حتی یتبین لک الذین صدقوا و ت

از اظهار ناتوانی منافقان برای جهاد و تذکر خداوند به دروغ بودن این اظهار، استفاده می شود که آنان تصمیم بر تخلف از جنگ داشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 44 - 2

2- متخلفان از جنگ تبوک، گروهی بی ایمان بودند .

عفا الله عنك لم أذنت لهم .. لا یستئذنک الذین یؤمنون بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 45 - 3

3- متخلفان از جنگ تبوک (منافقان)، گروهی بی ایمان، سرگردان و گرفتار تردید و اضطراب بودند .

و ارتابت قلوبهم فهم فی ریبهم یترددون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 46 - 1,2,4

1- متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) برخوردار از امکانات لازم برای شرکت در جنگ

و لو أرادوا الخروج لأعدوا له عده

2- تصمیم قطعی متخلفان جنگ تبوک بر ترک جهاد

و لو أرادوا الخروج لأعدوا له عده

4- کراهت و ناخوشایندی خداوند، از برانگیختن و موفق ساختن متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) برای شرکت در آن

و لکن کره الله انبعاثهم فثبطهم و قیل اعدوا مع القعدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 14، 2

2 - عدم شرکت بی ایمان ها و سست باوران (منافقان) در جنگ تبوک ، به خیر و صلاح مؤمنان بود نه مایه ضرر آنان .

لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خبالا

14 - دلداری خداوند به مؤمنان ، به منظور رفع نگرانی آنان ، به دنبال تخلف کردن گروهی از شرکت در جنگ تبوک

إنما یستتذک الذین لایؤمنون .. لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خبالا ... واللّٰه ع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 48 - 4

ص: 463

4- ناتوانی متخلفان جنگ تبوک (منافقان) در به شکست کشانیدن جبهه اسلام

لقد ابتغوا الفتنة من قبل . . . حتى جاء الحق و ظهر أمر الله و هم كرهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 81 - 1

1- تخلف منافقان از شرکت در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

این بخش از آیات مربوط به جنگ تبوک و تخلف منافقان از شرکت در آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 84 - 10

10- افشای کامل چهره منافقان و اتخاذ مواضع شدید علیه آنان ، از تبعات تخلف آنان از جنگ تبوک

و لاتصل علی أحد منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 118 - 21

21- « عن علی بن ابی حمزه عن ابی عبدالله (ع) قال : سئلته عن قول الله « و علی الثلاثة الذین خلفوا » قال : کعب و مراره بن الربیع و هلال بن امیه . . . » ;

علی بن ابی حمزه گوید: از امام صادق (ع) درباره قول خدا «و علی الثلاثة . . . » پرسیدم: این سه نفر چه کسانی هستند، فرمود: کعب، مراره بن ربیع و هلال بن امیه».

161- متخلفان از مسافرت به حدیبیه و غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- فتح - 48 - 15 - 6,7,8,11

6- متخلفان از سفر حدیبیه ، در صدد تغییر کلام خدا با شرکت در جنگ خیبر

ذرونا تَتَّبِعْكُمْ يَرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ

در برداشت های آتی، چگونگی و شیوه تصمیم متخلفان و احتمال هایی که در آیه وجود دارد، بیان شده است.

7- اعراب متخلف از سفر حدیبیه، درصدد توجیه تخلف گذشته خود با شرکت در جنگ خیبر*

ذرونا تَتَّبِعْكُمْ يَرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ

از آیات پیشین استفاده می شود که انگیزه اصلی متخلفان از حدیبیه، بی ایمانی بوده است؛ ولی آنان با اعلام آمادگی برای شرکت در جنگ خیبر، می خواستند خود را مؤمن جلوه داده و گذشته خود را توجیه کنند و سخن الهی را در مورد خود نفی نمایند.

8- تلاش متخلفان حدیبیه برای حضور در جنگ خیبر، به منظور شکستن نهی الهی از شریک شدن آنان در غنایم خیبر*

يَرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ

ص: 464

برداشت بالا بدان احتمال است که به قرینه «قل لن تتبعونا كذلكم قال الله من قبل»، خداوند از قبل، پربار بودن جنگ خیبر را یادآور شده و از حضور متخلفان، در آن جنگ نهی کرده است؛ تا آنان به غنایم دست نیابند. ولی متخلفان، به خاطر شکستن این نهی الهی، درصدد شرکت در جنگ و سهم شدن در غنایم بودند.

11 - اخبار خداوند ، از محرومیت حتمی غایبان در حدیبیه از شرکت در جنگ خیبر

ذرونا تتبعکم . . . قل لن تتبعونا کذلکم قال الله من قبل

«لن تتبعونا» ممکن است در مقام انشا نباشد؛ بلکه اخبار باشد.

162- متخلفان غزوه تبوک و محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 2

2 - تلاش برخی از اشراف و توانمندان برای شرکت نکردن در جنگ تبوک ، با کسب مجوز از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

الذین یستذنونک و هم أغنیاء

163- متخلفان غزوه تبوک و مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 1

1 - سوگند دروغ منافقان متخلف از جنگ تبوک ، به منظور گذشت کردن مؤمنان از تخلف آنان و متعرض نشدن به آنها

سیحلفون بالله لکم إذا انقلبتم إلیهم لتعرضوا عنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 1

1 - سوگند توانمندان متخلف از جنگ تبوک ، به منظور جلب رضایت مؤمنان مجاهد

یحلفون لکم لترضوا عنهم

164- مجاهدان غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - برخی از مجروحان جنگ احد علی رغم پذیرش دعوت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نبردی دیگر ، از احسان و تقوای لازم برخوردار نبودند .

ص: 465

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا .. لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا اَجْرٌ عَظِيمٌ

«منهم»، حال برای ضمیر «احسنوا» است و کلمه «من»، ظهور در تبعیض دارد؛ یعنی اجابت کنندگان را به دارندگان تقوا و احسان و فاقدان آن تقسیم می کند.

165- مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 19، 6، 7، 2

2 - خداوند در آستانه جنگ بدر با رفع اضطراب از مجاهدان، آنان را از آرامشی کامل بهره مند ساخت.

إِذْ يَغْشِيكُمْ النُّعَاسُ أَمْنًا مِنْهُ

6 - خداوند در آستانه جنگ بدر مسلمانان را از نعمت باران بهره مند ساخت.

وَيَنْزِلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءٌ

7 - فراهم شدن آب برای غسل و وضو و تطهیر نجاست ها و قذارت ها، از اهداف نزول باران برای مجاهدان بدر

وَيَنْزِلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءٌ لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ

ذکر نشدن متعلق «یطهرکم» حکایت از عمومیت آن متعلق دارد (نجاستهای ظاهری و باطنی). یعنی خداوند باران را فرو فرستاد تا نجاستهای ظاهری را به وسیله آن برطرف سازید و آنان که جنب هستند غسل کنند و دیگران وضو بسازند.

19 - خداوند با تقویت دل های مجاهدان بدر آنان را برای رویارویی با مشرکان ثابت قدم ساخت.

لِيُرْبِطَ عَلَي قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ

«یثبت به الأقدام» در عین اینکه بیانگر هدفی از اهداف نزول باران است، نبودن «لام» در آن می رساند که این هدف به دنبال «لیربط علی قلوبکم» حاصل می شود. بنابراین می توان گفت ضمیر در «به» به استحکام قلوب، که از «لیربط علی قلوبکم» استفاده می شود، برمی گردد. قابل ذکر است که در برداشت فوق ثبات قدم (یثبت به الأقدام) به معنای کنایی آن (پایداری و عزم راسخ) گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 9

9 - خداوند، مجاهدان بدر را به در هم کوبیدن سر های کافران و از کار انداختن پنجه های آنان، تهییج کرد.

فاضربوا فوق الأعناق و اضربوا منهم كل بنان

برداشت فوق بر این اساس است که خطاب در جمله «فاضربوا . . .» متوجه مجاهدان باشد. جمله «و ما جعله الله إلا بشري» در آیه دهم، که مسؤولیت فرشتگان را تنها بشارت دهی اعلام کرد، می تواند مؤید این احتمال باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 3

3 - خداوند با بیان نقش اصلی خویش در پیروزی جنگ بدر زمینه ساز پرهیز پیکارگران بدر از اعجاب و غرور به خاطر پیروزی در آن نبرد

ص: 466

فلم تفتلوهوم . . . و ما رمیت إذ رمیت

از اهداف آیه مورد بحث، که پیروزی مؤمنان را برخاسته از اراده خدا دانسته، این است که پیکارگران بدر پیروزی را نعمتی از جانب خداوند بدانند و از آن قدرت خویش نشمارند تا به غرور و اعجاب مبتلا نگردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 5

5 - قافله تجاری قریش به هنگام استقرار سپاهیان بدر ، در مسیری پایتتر از سپاه اسلام در حرکت بودند .

و الרכب أسفل منکم

کلمه «رکب» جمع راکب و به معنای سواران است و مقصود از آن به گفته اهل تفسیر کاروان تجاری قریش است. تعبیر از کاروان تجاری به «سواران» می تواند اشاره به حرکت سریع آنان برای فرار از مسلمانان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 1

1 - جبهه ایمان در کارزار بدر ، متشکل از مؤمنان متکی بر خدا ، عناصری منافق و گروهی سست ایمان

إذ یقول المنافقون و الذین فی قلوبهم مرض . . . و من یتوکل علی اللّٰه

«مرض» به معنای بیماری است و مقصود از آن در اینجا به این دلیل که در مقابل نفاق قرار گرفته، تردید در حقانیت دین است که از آن می توان به ضعف ایمان تعبیر کرد. جمله «و من یتوکل علی اللّٰه» اشاره به گروه سوم، یعنی مؤمنان حقیقی و راستین، دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 4

4 - مجاهدان بدر پیش از غلبه کامل بر دشمن ، برای دستیابی به منافع مادی ، به گرفتن اسیر اقدام کردند .

ما کان لنبی . . . تریدون عرض الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 68 - 1، 2

1 - گرفتن اسیر در کارزار بدر ، مقتضی گرفتار شدن مجاهدان آن کارزار به عذابی بزرگ از جانب خداوند

لولا كتب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم عذاب عظيم

کلمه «فی» در «فیما أخذتم» سببیه است و «ما» در آن مصدریه. یعنی «بسبب أخذکم». و مراد از آن به دلیل آیه قبل اسیر گرفتن است.

2- گرفتار نشدن مجاهدان بدر به عذاب الهی در کارزار بدر، امری تقدیر شده از جانب خداوند

لولا كتب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم عذاب عظيم

ص: 467

166- مجاهدان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 6

6 - نیروهای رزمی جنگ تبوک ، متشکل از مهاجر و انصار

المهجرین و الانصار الذین اتبعوه فی ساعه العسره

167- مجاهدان فقیر و غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 6

6 - محروم شدن برخی از رزمندگان داوطلب ، از شرکت در جنگ تبوک ، به خاطر نداشتن امکانات رزمی (مرکب و ...) علی رغم اشتیاق شدید آنان به جهاد

تولوا و أعینهم تفیض من الدمع حزناً ألا یجدوا ما ینفقون

168- محدودیت تدارکات جنگی غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 4

4 - محدودیت امکانات پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ تبوک ، برای تأمین ساز و برگ رزمندگان داوطلب

قلت لا أجد ما أحملکم علیه

169- محرومان از غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 11

11 - اخبار خداوند ، از محرومیت حتمی غایبان در حدیبیه از شرکت در جنگ خیبر

ذرونا تتبعکم . . . قل لن تتبعونا کذلکم قال الله من قبل

«لن تتبعونا» ممکن است در مقام انشا نباشد؛ بلکه اخبار باشد.

ص: 468

170- محرومیت از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 7

7 - اندوه و گریه شدید مؤمنان تهیدست ، به خاطر ناتوانی از شرکت در جنگ تبوک و محروم شدن از فیض جهاد

و أعینهم تقيض من الدمع حزناً

171- محمد (صلی الله علیه و آله) در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 2

2 - فرمان خداوند و تقدیر او ، عامل حرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سوی جنگ بدر

أخرجك ربك من بيتك بالحق

اسناد «أخرجك» به «ربك» می رساند که حرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به فرمان و تقدیر الهی بوده است، نه تصمیمی از جانب خود آن حضرت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 3

3 - تنها پیامبر (صلی الله علیه و آله) شاهد وحی الهی به فرشتگان مبتنی بر مأموریت آنان برای پشتیبانی مجاهدان بدر بود .

إذ يوحى ربك إلى الملكة

چنانچه «إذ»، متعلق به «اذکر» باشد با توجه به اینکه مخاطب در آیه مورد بحث، به خلاف آیات گذشته، شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، می توان گفت تنها آن حضرت شاهد وحی خداوند به فرشتگان بوده است.

172- محمد (صلی الله علیه و آله) در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 2

2 - شرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ تبوک و خروج آن حضرت از مدینه همراه مجاهدان

فإن رجعت الله

173- محمد (صلى الله عليه وآله) و اسيران غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 469

7 - اراده خداوند منشأ اصلی تسلط پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر اسیران جنگ بدر

فأمكن منهم

ضمیر فاعلی در «امکن» به «الله» برمی گردد. یعنی خداوند شما را بر آنان تسلط بخشید.

174- محمد (صلی الله علیه و آله) و غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 121 - 12

12 - شرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ احد ، به عنوان فرماندهی عملیات نظامی

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

امام صادق (ع): سبب نزول هذه الآیه ان قریشا خرجت من مکة تريد حرب رسول الله (صلی الله علیه و آله) فخرج بیغی موضعاً للقتال.

تفسیر قمی، ج 1، ص 110؛ نورالثقلین، ج 1، ص 384، ح 336.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 9

9 - خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مدینه برای مقابله با مشرکان در دامنه احد ، حرکتی حق ، همانند خروج وی برای جنگ بدر *

كما أخرجک ربک من بیتک بالحق

برخی برآنند که «کما ..» متعلق به «یجدلونک ...» در آیه بعد است و آن آیه اشاره به قضایای پیش از نبرد احد دارد. بر این اساس «کما أخرجک ...» چنین معنا می شود: گروهی از مسلمانان درباره حرکت به سوی احد، که حرکتی حق بود، به جدال با پیامبر (صلی الله علیه و آله) پرداختند و آن را مصلحت نمی پنداشتند؛ همان گونه که از حرکت به سوی بدر، که حرکتی حق بود، نیز کراهت داشتند.

175- محمد (صلی الله علیه و آله) و غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 5

5- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، مسلمانان مدینه را، از وقوع غزوه احزاب و تشکیل احزاب متحد خبر داده بود.

و لَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ

ص: 470

176- محمد (صلی الله علیه و آله) و غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 4

4 - اقدام پیامبر (صلی الله علیه و آله) به جنگ بدر ، اقدامی به حق و تحت تدبیر و ربوبیت خداوند

كما أخرجك ربك من بيتك بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 1

1 - گروهی از مسلمانان در صدد بازداشتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حرکت به سوی جنگ بدر ، علی رغم وضوح حقانیت آن

يجدلونك في الحق بعد ما تبين

در وجه ترکیبی «يجدلونك» چند نظر ایراد شده است ؛ از جمله اینکه «يجدلونك» حال برای فاعل «لکرهاون» و یا همانند «إن فریقا» حال برای مفعول «أخرجك» باشد. بر این دو مبنا، آیه مورد بحث توضیحی درباره قضایای پیش از جنگ بدر است. گفتنی است جدال به معنای منازعه برای غلبه بر اندیشه و رأی طرف مقابل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیش از جنگ بدر سپاه دشمن را در رؤیاهایی متعدد ، اندک دید .

إذ يريكم الله في منامك قليلا

فعل مضارع «يُرى» دلالت بر تکرار رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مورد اندک دیدن سپاه دشمن دارد.

177- محمد (صلی الله علیه و آله) و غزوه تبوك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 4

4 - محدودیت امکانات پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ تبوك ، برای تأمین ساز و برگ رزمندگان داوطلب

قلت لا أجد ما أحملكم عليه

178- محمد (صلی الله علیه و آله) و منافقان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 1

1 - عتاب محبت آمیز خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پی اجازه دادن آن حضرت به برخی از مسلمانان (منافقان) برای شرکت نکردن در جنگ تبوک ، به مجرد اظهار ناتوانی آنان

ص: 471

عفا الله عنك لم أذنت لهم

179- مرگ کافران در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 50 - 5

5 - مرگ کافران کشته شده در جنگ بدر با شکنجه و عذابی سخت از سوی فرشتگان مرگ

إذ يتوفى الذين كفروا الملائكة يضربون وجوههم وأدبرهم

از مصادیق مورد نظر برای «الذین کفروا»، به دلیل وقوع آیه مورد بحث در پی آیات مربوط به جنگ بدر، کافرانی هستند که در آن نبرد به قتل رسیدند.

180- مسلمانان در غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 2،3

2 - ضربه و مصیبت وارده بر کافران در جنگ بدر ، دو برابر مصیبتی که بر پیکارگران مؤمن در جنگ احد وارد شد .

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

بسیاری از مفسران گفته اند که مراد از «اصبتم مثلها» (دو چندان مصیبتی که دیدید، بر کافران وارد کردید) مصیبتی است که مؤمنان در پیکار بدر بر مشرکان تحمیل کردند. این برداشت را روایت مذکور در فیش شماره 12 تأیید می کند.

3 - شکست و مصیبت سنگین مسلمانان در پیکار احد ، دور از انتظار ایشان بود .

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

کلمه «انّی» به معنای «من این» (از کجا و از چه روی) می باشد و «هذا» اشاره به مصیبت است.

181- مسلمانان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 4

4 - مسلمانان در جنگ بدر به غنایمی چشمگیر دست یافتند .

حساس شدن مسلمانان نسبت به انفال و غنایم جنگی و پرسش مکرر آنان و بازتاب آن در آیه نشانگر فراوانی غنایم بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 472

1 - مشاهده سپاه برتر مشرکان جنگ بدر مایه نگرانی مسلمانان و احساس خطر از سوی آنان برای کیان اسلام

إذ تستغيثون ربكم

واژه «استغاثه» معمولاً در موردی به کار می رود که استغاثه کننده در طلب نجات از تنگنایی شدید باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 6

6 - پیروزی مسلمانان در جنگ بدر ، گسیل هزاران فرشته برای امداد مجاهدان در آن جنگ ، بشارت دهی و اطمینان بخشی به واسطه آنان ، پرتوی از عزتمندی و کاردانی خداوند

وما النصر إلا من عند الله إن الله عزيز حكيم

جمله «إن الله عزيز حكيم» تعلیلی است برای تمامی مسائلی که در این آیه و آیه قبل مطرح شده بود. یعنی سرچشمه آنچه بیان شد، عزت و حکمت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 8, 7, 6, 3, 2, 1

1 - سپاه اسلام و سپاه شرک در آستانه جنگ بدر ، هر کدام در سویی از دره واقع در منطقه بدر مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه

«عُدوه» به معنای کناره و دامنه وادی است و وادی به زمینی که بین دو کوه و دو تپه قرار دارد گفته می شود و هر وادی دارای دو عدوه و کناره است. تکرار کلمه «عدوه» در آیه شریفه حکایت از آن دارد که سپاه اسلام در یک سوی دامنه و سپاه کفر در دامنه دیگر استقرار داشتند.

2 - دره واقع میان دو سپاه ایمان و شرک در جنگ بدر ، دارای دو دامنه متفاوت از جهت بلندی و پستی *

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

«دنيا» به معنای نزدیکتر و «قصوى» به معنای دورتر است. به نظر می رسد دوری و نزدیکی آن دو دامنه به نسبت دره و زمین مسطح فیما بین سنجیده شده باشد. یعنی شما در دامنه ای بودید که آن دامنه به زمین مسطح نزدیکتر بود و کافران در دامنه ای مستقر شده بودند که به زمین مسطح دورتر بود. دوری و نزدیکی دامنه ها به نسبت زمین مسطح فیما بین، ملازم با بلندی و پستی آن دو دامنه است.

3 - مسلمانان در جنگ بدر در دامنه پست و کافران در دامنه بلند مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

6 - مسیر حرکت قافله تجاری قریش نامعلوم برای مسلمانان و به دور از دسترسی آنان به هنگام حضورشان در منطقه بدر

والركب أسفل منكم

نکره آوردن کلمه «أسفل» در مقابل معرفه آوردن «العدوه»، می تواند مشعر به برداشت فوق باشد. ناآگاهی مسلمانان به جایگاه قافله، تمهیدی بوده است از جانب خدا برای «لیقضی الله». یعنی اگر مسلمانان از مسیر حرکت تجاری قریش آگاه بودند به سوی آنان می شتافتند و در نتیجه جنگ بدر رخ نمی داد.

7 - رویارویی دو سپاه بدر در زمانی مشخص ، حتی با برنامه ریزی طرفین ممکن نبود .

ولو تواعدتم لاختلقتم فی المیعد

ص: 473

کلمه «میعاد» می تواند اسم زمان به معنای زمان قرار، و می تواند اسم مکان به معنای جایگاه قرار باشد. و مراد از «تواعد» وعده مسلمانان با اهل مکه است؛ یعنی «و لو تواعدتم ائتم و اهل مکه ...» که در برداشت به برنامه ریزی طرفین تعبیر شد.

8- انتخاب محل استقرار سپاه کفر و ایمان در آستانه جنگ بدر، حتی با توافق طرفین ممکن نبود.

و لو تواعدتم لاختلقتم فی المیعاد

182- مسلمانان در غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 12 - 3

3- موضع مسلمانان در مقطع غزوه بنی نضیر، موضعی برتر نسبت به یهود

لئن أخرجتم ... و إن قوتلتم ... لئن أخرجوا ... و لئن قوتلوا

در این آیات، همواره از موضع آسیب پذیر یهود، سخن به میان آمده است؛ زیرا مسأله اخراج و جنگ نه از سوی ایشان بلکه علیه آنان یاد شده است. پس معلوم می شود که آنها در موضعی نبوده اند که بخواهند اقدام به جنگ کنند.

183- مسلمانان در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 10، 7

7- تنگ شدن عرصه بر مسلمانان در جنگ حنین، علی رغم کثرت غرورآفرین آنان

إذ أعجبتكم كثرتمكم ... و ضاقت عليكم الأرض بما رحبت

10- فرار مسلمانان در جنگ حنین پس از قرار گرفتن در تنگنای نبرد، علی رغم کثرت غرورآفرینشان

و ضاقت عليكم الأرض بما رحبت ثم وليتم مدبرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 8

8- امداد های الهی، عامل اصلی پیروزی مسلمانان در جنگ حنین

ثم وليتم مدبرين. ثم أنزل الله سكينته ... و أنزل جنوداً لم تروها و عذب الذين كف

184- مسلمانان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 2،8،11،13،15

ص: 474

2 - احزاب متّحد ، در جنگ علیه مسلمانان ، جمعیتی فراوان داشتند .

إذ جاءتكم جنود .. إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«جنود» جمع «جند» است و دلالت بر چندین سپاه می کند. آمدن نیروها از بالا دست مدینه و پایین دست آن نیز مؤید این نکته است؛ زیرا آنان دارای جمعیتی چشمگیر بوده اند که توانسته اند نیروهایشان را در اطراف مدینه مستقر کنند.

8 - هجوم احزاب متّحد به مدینه ، برای درهم شکستن مسلمانان ، مسلمانان را به قدری وحشت زده کرد که همانند افراد محتضر شدند .

إذ جاءوكم .. و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

مراد از به حنجره رسیدن قلب ها، خفگی و به حال مرگ افتادن است.

11 - ایام هجوم احزاب متّحد به مدینه ، روزهایی بس سخت و نگران کننده برای مسلمانان بود .

إذ جاءوكم .. و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

13 - پس از محاصره مدینه از سوی احزاب متّحد ، ظنّ و گمان های گوناگونی درباره خدا ، در میان مردم مسلمان پدید آمد .

إذ جاءوكم .. و تظنّون بالله الظنونا

«ظنون» مفعول مطلق عددی است و «ال» در آن، برای جنس است. جمع آورده شدن «ظنون» همراه با «ال» دلالت بر تعدد و گوناگونی می کند.

15 - ظنّ و گمان های مردم مدینه درباره وعده های خدا ، در پی هجوم احزاب متّحد ، علاوه بر گوناگونی ، نو به نو و در حال تجدید شدن بود .

و تظنّون بالله الظنونا

آوردن فعل مضارع «تظنّون» به منظور بیان پدید آمدن گمان، می تواند بیان کننده تداوم و تجدید شدن آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 12 - 1

1 - منافقان ، همسو با احزاب متّحد ، در غزوه احزاب برای درهم شکستن روحیه مسلمانان فعالیت می کردند .

إذ جاءتكم جنود ... و إذ يقول المنافقون ... ما وعدنا الله ... إلا غرورًا

فعل مضارع «يقول» بر تداوم کار منافقان دلالت می کند که از آن، به «فعالیت» تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 2، 1

1 - عده ای از منافقان ، مسلمانان شرکت کننده در غزوه احزاب را ، به ترک جهاد وسوسه می کردند .

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

2 - منافقان برای ماندن مسلمانان به همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در غزوه احزاب - باتوجه به هجوم دشمن - وجهی منطقی قائل نبودند و آنان را به ترک غزوه ، دعوت می کردند .

قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 9، 10

ص: 475

9 - مسلمانان مدینه، در غزوه احزاب، به رغم قدرت و شوکت دشمن و کارشکنی های منافقان، تسلیم امر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جهاد بودند.

و لَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ... و ما زادهم إِلَّا إِيْمَانًا و تَسْلِيمًا

ممکن است «تسلیماً» به قرینه مقام (بحث جهاد و هجوم دشمن و نیز الگوبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله)) تسلیم بودن به امر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جهاد باشد.

10 - توجه مسلمانان مدینه به تحقق وعده های خدا و پیامبرش، در غزوه احزاب، باعث شد که آنان، با دیدن سپاه دشمن بر ایمان شان افزوده شود.

و لَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ و رَسُولُهُ... و ما زادهم إِلَّا

185- مسلمانان و غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 5، 3، 1

1 - گروهی از مسلمانان در صدد بازداشتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حرکت به سوی جنگ بدر، علی رغم وضوح حقانیت آن

یجدلونک فی الحق بعد ما تبین

در وجه ترکیبی «یجدلونک» چند نظر ایراد شده است؛ از جمله اینکه «یجدلونک» حال برای فاعل «لکروهون» و یا همانند «إن فریقاً» حال برای مفعول «أخرجک» باشد. بر این دو مبنا، آیه مورد بحث توضیحی درباره قضایای پیش از جنگ بدر است. گفتنی است جدال به معنای منازعه برای غلبه بر اندیشه و رأی طرف مقابل است.

3 - برخی از مؤمنان به سبب مخالفتشان با حرکت به سوی جنگ بدر، مورد سرزنش و توبیخ خداوند قرار گرفتند.

یجدلونک فی الحق بعد ما تبین

5 - شرکت در جنگ بدر حرکتی آشکار به سوی مرگ در پندار گروهی از مسلمانان صدر اسلام

کأنما یساقون إلی الموت و هم ینظرون

مفعول «ینظرون» به قرینه فراز قبل، «الموت» است. یعنی «و هم ینظرون الموت». بنابراین جمله حالیه «و هم...» حکایت از آن دارد که اطمینان برخی از مسلمانان به مرگ آفرینی جنگ بدر به گونه ای بوده که گویا مرگ را با چشم خویش مشاهده می کردند.

186- مسلمانان و متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 4

4 - تحریم ارتباط با متخلفان از جنگ تبوک و انزوای اجتماعی آنان از سوی مسلمانان

ضائق علیهم الأرض بما رحبت

با توجه به شأن نزول که تنگ شدن زندگی بر متخلفان از جنگ تبوک را، ناشی از قطع رابطه مسلمانان با ایشان معرفی کرده است،

ص: 476

مطلب فوق استفاده می شود.

187- مشارکت در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 5

5- شرکت در جنگ بدر حرکتی آشکار به سوی مرگ در پندار گروهی از مسلمانان صدر اسلام

کأنما یساقون إلی الموت و هم ینظرون

مفعول «ینظرون» به قرینه فراز قبل، «الموت» است. یعنی «و هم ینظرون الموت». بنابراین جمله حالیه «و هم ...» حکایت از آن دارد که اطمینان برخی از مسلمانان به مرگ آفرینی جنگ بدر به گونه ای بوده که گویا مرگ را با چشم خویش مشاهده می کردند.

188- مشرکان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 1

1 - مشاهده سپاه برتر مشرکان جنگ بدر مایه نگرانی مسلمانان و احساس خطر از سوی آنان برای کیان اسلام

إذ تستغیثون ربکم

واژه «استغاثه» معمولاً در موردی به کار می رود که استغاثه کننده در طلب نجات از تنگنایی شدید باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 4، 2، 1

1 - سپاه اسلام و سپاه شرک در آستانه جنگ بدر، هر کدام در سویی از دره واقع در منطقه بدر مستقر شدند.

إذ أنتم بالعدوه

«عُدوه» به معنای کناره و دامنه وادی است و وادی به زمین که بین دو کوه و دو تپه قرار دارد گفته می شود و هر وادی دارای دو عدوه و کناره است. تکرار کلمه «عدوه» در آیه شریفه حکایت از آن دارد که سپاه اسلام در یک سوی دامنه و سپاه کفر در دامنه دیگر استقرار داشتند.

2- دره واقع میان دو سپاه ایمان و شرک در جنگ بدر، دارای دو دامنه متفاوت از جهت بلندی و پستی*

إذ أنتم بالعدوه الدنیا و هم بالعدوه القصوی

«دنیا» به معنای نزدیکتر و «قصوی» به معنای دورتر است. به نظر می‌رسد دوری و نزدیکی آن دو دامنه به نسبت دره و زمین مسطح فیما بین سنجیده شده باشد. یعنی شما در دامنه ای بودید که آن دامنه به زمین مسطح نزدیکتر بود و کافران در دامنه ای مستقر شده بودند که به زمین مسطح دورتر بود. دوری و نزدیکی دامنه ها به نسبت زمین مسطح فیما بین، ملازم با بلندی و پستی آن دو دامنه است.

ص: 477

4 - موقعیت ضعیف مسلمانان در جنگ بدر نسبت به موقعیت کفار

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

می توان گفت هدف از بیان موقعیت مسلمانان و کفرپیشگان مکه در منطقه بدر یادآوری موقعیت بسیار ضعیف مسلمانان است. جمله «لیهلك من هلك ...» مؤید این معنا می باشد. زیرا پیروزی آنگاه دلیل حقانیت مسلمانان می شد که شرایط ظاهری، تضمین کننده پیروزی کافران و شکست مسلمانان بود.

7 - رویارویی دو سپاه بدر در زمانی مشخص ، حتی با برنامه ریزی طرفین ممکن نبود .

و لو تواعدتم لاختلفتم فی الميعد

کلمه «میعاد» می تواند اسم زمان به معنای زمان قرار، و می تواند اسم مکان به معنای جایگاه قرار باشد. و مراد از «تواعد» وعده مسلمانان با اهل مکه است ؛ یعنی «و لو تواعدتم أنتم و اهل مکه ...» که در برداشت به برنامه ریزی طرفین تعبیر شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 12

12 - هلاکت و نابودی مشرکان مکه در کارزار بدر ، پیامد گناهان و کفرشان به آیات الهی بود .

ذلک بأن الله لم یک مغیرا نعمه أنعمها علی قوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

«ذلک» علاوه بر اینکه اشاره به فرجام شوم فرعونیان و کافران پیش از آنان است، می تواند اشاره به قضایای جنگ بدر و نابودی مشرکان مکه نیز داشته باشد.

189- مشرکان قریش در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 8

8 - ملانکه مأمور در هم کوبیدن سرهای کافران بدر و از کار انداختن پنجه های آنان بودند .

فاضربوا فوق الأعناق و اضربوا منهم کل بنان

«ال» در «الأعناق» جانشین مضاف إليه (الکافرین) است و مراد از «فوق الأعناق» سرهای کافران است. بنابراین جمله «فاضربوا ...» یعنی سرهای کافران را مورد ضربات خویش قرار دهید. قابل ذکر است که مخاطب در این جمله، همان گونه که سیاق آیه بر آن دلالت دارد، فرشتگان هستند.

190- مشرکان مکہ در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 4

4- یهود بنی نضیر و بنی قریظہ و غطفان ، با مشرکان مکہ ، علیہ مسلمانان ، ائتلاف کردند .

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

ص: 478

طبق شواهد تاریخی، غزوه احزاب، با ائتلاف یهودیان بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان و مشرکان مکه به وجود آمد. «من فوقکم» اشاره به یهودیانی دارد که از بخش شرقی مدینه هجوم آوردند و «من أسفل منکم» اشاره به مشرکانی دارد که از بخش غربی مدینه به آن دیار هجوم آورده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 4

4 - یهود بنی قریظه، در غزوه احزاب، هم پیمان مشرکان مکه بودند و از آنان پشتیبانی می کردند.

و أنزل الذین ظهروهم من أهل الكتب

مراد از «الذین ظاهرُوا» یهود بنی قریظه، و مرجع ضمیر «هم»، مشرکانی اند که سردمداری احزاب متحد علیه مسلمانان مدینه را بر عهده داشتند.

191- مشرکان مکه در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 13 - 5، 1

1 - مشرکان مکه به دلیل حضورشان در کارزار بدر، از دشمنان و مخالفان خدا و رسول او بودند.

ذلک بأنهم شاقوا الله ورسوله

5 - سرکوبی و شکست مشرکان در جنگ بدر، عقاب شدید الهی برای آنان

فاضربوا فوق الأعناق... فإن الله شديد العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 14 - 3، 1

1 - سرکوبی و شکست مشرکان در بدر، عقوبت دنیوی آنان

ذلکم فذوقوه و أن للكفرین عذاب النار

«کم» در «ذلکم» خطاب به مشرکان و «ذا» اشاره به شکست و سرکوبی آنان دارد. و «ذلکم» مبتدا و خبر آن به قرینه فراز بعد - «و أن للكافرین...» - «عقابکم فی الدنيا» است.

3- مشرکان حاضر در کارزار بدر ، مردمی کفرپیشه و مستحق عذاب با آتش دوزخ

وَأَن لِّلْكَافِرِينَ عَذَابُ النَّارِ

از مصادیق مورد نظر برای «للكفرین» مشرکان حاضر در کارزار بدر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 15 - 2

2- فرجام یهود بنی نضیر در موضع گیری علیه اسلام ، منتهی به شکست آنان ، همچون فرجام مشرکان مکه در بدر *

كَمِثْلِ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا

ص: 479

برخی برآند که مراد از «الذین من قبلهم قریباً»، مشرکان مکه در بدر است.

192- معجزه پیروزی در غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 13

13 - تحقق نوید الهی به فتح خیبر ، معجزه ای هدایتگر برای مؤمنان

فَعَجَّلْ لَكُمْ هَذِهِ... وَ لَتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ

193- ملائکه امداد در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 13، 14، 16

13 - مشاهده فرشتگان الهی برای امداد مسلمانان ، دلیل عقب نشینی شیطان از کارزار بدر و اعلان بیزاری وی از لشکر کفر

نكص علي عقبیه و قال إني بريء منكم إني أرى ما لاترون

14 - شیطان در آستانه جنگ بدر ، فرشتگان امدادگر الهی را به روشنی مشاهده کرد .

إني أرى ما لاترون

به قرینه آیه 9 و 12 از همین سوره می توان گفت مراد از «ما لاترون» فرشتگانی بودند که برای امداد لشکر ایمان در کارزار بدر حاضر شدند.

16 - شیطان به دلیل ترس از گرفتار شدن به عذاب الهی با ضربه های سهمگین فرشتگان جنگ بدر از آن معرکه فرار کرد .

إني أرى ما لاترون إني أخاف الله

مراد از خوف خدا (إني أخاف الله) به دلیل «إني أرى ما لاترون» گرفتار شدن به چنگ فرشتگان حاضر در کارزار بدر است.

194- ملائکه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 9 - 7

7- نزول ملائکه امداد در غزوه احزاب ، به منظور کمک به مسلمانان

و جنوداً لم تروها

احتمال قوی این است که سپاهی که قابل رؤیت نبود همان ملائکه باشد.

ص: 480

195- ملانکه در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 2,8

2 - مجاهدان بدر پیش از نبرد با نیایش به درگاه خدا از وی استمداد کردند .

إذ تستغيثون ربكم

«غوث» به معنای یاری کردن است و استغاثه طلب یاری و امداد است.

8 - حضور هزار فرشته در جنگ بدر ، که هر یک فرشته و یا فرشتگانی به دنبال خویش داشتند .

بألف من الملكة مردفين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 1

1 - نقش ملانکه در جنگ بدر ، تنها بشارت به پیروزی و اطمینان دادن به مؤمنان بود ، و نه اقدامی عملی در قتل مشرکان .

و ما جعله الله إلا بشري و لتطمئن به قلوبكم

ضمیر در «جعله» و «به» به امداد که از «أني ممدكم» استفاده می شود، بر می گردد و کلمه «بشري» مفعول له برای «جعل» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 1,2,3,5,8

1 - خداوند با وحی به فرشتگان حاضر در کارزار بدر ، آنان را از پشتیبانی خویش در ثبات بخشیدن به مجاهدان آگاه ساخت .

إذ يوحى ربك إلى الملكة أني معكم فثبتوا الذين

2 - ایجاد پایداری در مجاهدان ، فرمان خداوند به فرشتگان گسیل شده به جنگ بدر

إذ يوحى ربك إلى الملكة أني معكم فثبتوا الذين

3 - تنها پیامبر (صلی الله علیه و آله) شاهد وحی الهی به فرشتگان مبتنی بر مأموریت آنان برای پشتیبانی مجاهدان بدر بود .

إذ يوحى ربك إلى الملكة

چنانچه «إذ»، متعلق به «اذکر» باشد با توجه به اینکه مخاطب در آیه مورد بحث، به خلاف آیات گذشته، شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، می توان گفت تنها آن حضرت شاهد وحی خداوند به فرشتگان بوده است.

5 - ایجاد رعب و وحشت در دل های کافران ، وعده خداوند به فرشتگان حاضر در کارزار بدر

سألقي في قلوب الذين كفروا الرعب

8 - ملائکه مأمور در هم کوبیدن سر های کافران بدر و از کار انداختن پنجه های آنان بودند .

فاضربوا فوق الأعناق و اضربوا منهم كل بنان

«ال» در «الأعناق» جانشین مضاف إليه (الكافرين) است و مراد از «فوق الأعناق» سرهای کافران است. بنابراین جمله «فاضربوا ...» یعنی سرهای کافران را مورد ضربات خویش قرار دهید. قابل ذکر است که مخاطب در این جمله، همان گونه که سیاق آیه بر آن دلالت دارد، فرشتگان هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 481

3 - خداوند ، سه هزار فرشته را برای یاری رزمندگان بدر فرفرستاد .

الن یکفیکم ان یمدکم ربکم بثلثه الاف من المملئکه منزلین

«اذ تقول . . .» یعنی یادآور زمانی را که به مؤمنین وعده امداد الهی را می دادی؛ اگر این وعده تحقق پیدا نکرده بود یادآوری آن لغو بود.

196- منافقان پس از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 57 - 1

1 - منافقان (پس از جنگ تبوک) ، در صورت یافتن پناهگاه یا غار و یا روزنی در زمین ، حاضر به گریختن سریع از جامعه اسلامی بودند .

لو یجدون ملجئاً أو مغرتاً أو مدخلاً لولوا إلیه

«ملجأ» به معنای پناهگاه است و «مغارات» جمع «مغاره» یعنی شکافهای کوه و «مدخل» به روزنه و منفذی گفته می شود که بتوان در آن پنهان شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور افشای چهره منافقان و اعلام عدم حضور قطعی آنان با او در هیچ جنگی پس از جنگ تبوک

فقل لن تخرجوا معی أبداً و لن تقتلوا معی

197- منافقان در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 20 - 3

3 - اذیت و آزار زبانی مسلمانان ، در غزوه احزاب ، از سوی منافقان ، ناشی از این بود که می پنداشتند احزاب متحد ، نرفته اند و در اطراف مدینه خواهند ماند .

سلقوکم بالسنه حداد . . . یحسبون الأحزاب لم یذهبوا

بنابراین احتمال که «یحسبون..» حال برای ضمیر فاعلی «سلقوا» باشد، نکته یاد شده فهمیده می شود.

ص: 482

198- منافقان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 1

1 - جبهه ایمان در کارزار بدر ، متشکل از مؤمنان متکی بر خدا ، عناصری منافق و گروهی سست ایمان

إذ يقول المنافقون و الذين في قلوبهم مرض .. و من يتوكل على الله

«مرض» به معنای بیماری است و مقصود از آن در اینجا به این دلیل که در مقابل نفاق قرار گرفته، تردید در حقانیت دین است که از آن می توان به ضعف ایمان تعبیر کرد. جمله «و من يتوكل على الله» اشاره به گروه سوم، یعنی مؤمنان حقیقی و راستین، دارد.

199- منافقان در غزوه بنی مصطلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 1

1 - منافقان ، در جنگ « بنی المصطلق » سوگند یاد کردند پس از بازگشت به مدینه ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از آن شهر اخراج کنند .

يقولون لئن رجعنا إلى المدینه ليخرجنّ الأعرّ منها الأذّ

«لام» در «لئن رجعنا» توطئه برای قسم و «ليخرجنّ الأعرّ..» جواب قسم است. طبق نظر مفسران، سخن یاد شده را رئیس منافقان (عبدالله بن اُبی) در غزوه بنی المصطلق گفته بود.

200- منافقان در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 4

4 - نزول آرامش روحی از سوی خداوند بر مؤمنان در جنگ حنین و محرومیت منافقان از آن

ثم أنزل الله سكينته على رسوله و على المؤمنين

با توجه به اینکه در فراز قبل، مؤمنان به وسیله ضمیر «کم» مخاطب قرار گرفتند و در این آیه به جای آن ضمیر، کلمه «مؤمنین» آمده، می توان به برداشت فوق دست یافت.

201- منافقان مدینه در غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 15 - 1

1 - منافقان حاضر در صحنه غزوه احزاب، و مصمم به فرار از آن، پیش تر در غزوه احد تعهد کرده بودند که از جهاد با دشمن

ص: 483

نگریزند .

و لقد كانوا عهدوا الله من قبل لايولون الأديب

مرجع ضمير در «كانوا» گروهی از منافقان اند که در غزوه احد ترسیدند و تصمیم به فرار گرفتند، ولی عهد کردند که دیگر بار چنین نکنند.

202- منافقان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 12 - 1

1 - منافقان ، همسوبا احزاب متّحد ، در غزوه احزاب برای درهم شکستن روحیه مسلمانان فعالیت می کردند .

إذ جاء تكم جنود .. و إذ يقول المنفقون ... ما وعدنا الله ... إلا غرورًا

فعل مضارع «يقول» بر تداوم کار منافقان دلالت می کند که از آن، به «فعالیت» تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 1,4,8,11,20

1 - عده ای از منافقان ، مسلمانان شرکت کننده در غزوه احزاب را ، به ترک جهاد وسوسه می کردند .

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

4 - منافقان ، به نفع جبهه احزاب متّحد ، برای درهم شکستن جبهه مسلمانان ، فعالیت تبلیغاتی داشتند .

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

8 - برخی از منافقان و بیمار دلان مدینه ، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای ترک جهاد در غزوه احزاب ، به بهانه ناامن بودن خانه و کاشانه شان ، مصرّانه اجازه می خواستند .

ويستئذن فريق منهم النبي يقولون إن بيوتنا عورة

مراد از «عوره» در آیه، مستحکم نبودن خانه و قابل ورود بودن آن برای هر کس است که بخواهد وارد شود(مفردات راغب).

11 - مستحکم نبودن خانه و کاشانه ، بهانه منافقان و افراد بیمار دل برای گریز از جهاد در غزوه احزاب بود .

ويستئذن فريق منهم النبي يقولون إن بيوتنا عورة و ما هي بعورة إن يريدون إلا فر

20 - « عن عبدالله الحلبي عنه (ع) : إنهم قالوا « إن بيوتنا عوره . . . » فأكذبهم الله قال : « وما هي بعوره . . . » وهي رفيعه السمك حصينه ;

از عبدالله حلبي، از امام(ع) نقل شده که منافقان گفتند: خانه های ما بی حفاظ است. خداوند آنان را تکذیب کرد و فرمود: «و ما هي بعوره...» و آن خانه ها، دارای دیوارهای بلند و محکم بود.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 14 - 3,6

3 - منافقان شرکت کننده در غزوه احزاب ، در صورت حضور در داخل خانه هایشان و هجوم دشمن ، از آن دفاع نمی کردند .

يقولون إن بيوتنا عوره . . . ولو دخلت عليهم من أقطارها ثم سئلوا الفتنة لآتوها

ص: 484

6 - تزلزل منافقان مدینه در غزوه احزاب ، ناشی از بی ایمانی آنان بود .

و یستئذن فریق منهم . . . یقولون إن بیوتنا عوره ... إن یریدون إلاّ فراراً ... ثمّ

«ثمّ سئلوا الفتنة» دلالت می کند که آنان، با درخواست شرک، آن را قبول می کردند. چنین امری اشعار دارد که استیذان در ترک جهاد و بهانه جویی برای فرار، ناشی از بی ایمانی و تزلزل در عقیده بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 15 - 1

1 - منافقان حاضر در صحنه غزوه احزاب ، و مصمم به فرار از آن ، پیش تر در غزوه احد تعهد کرده بودند که از جهاد با دشمن نگریزند .

و لقد کانوا عهدوا الله من قبل لایولون الأذیر

مرجع ضمیر در «کانوا» گروهی از منافقان اند که در غزوه احد ترسیدند و تصمیم به فرار گرفتند، ولی عهد کردند که دیگر بار چنین نکنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 16 - 7، 6، 3

3 - منافقان شرکت کننده در غزوه احزاب ، درصدد فرار از جهاد ، به منظور نجات خود بودند .

قل لن ینفعکم الفرار

6 - منافقان حاضر در غزوه احزاب ، برای نجات از مرگ و یا کشته شدن ، تصمیم به فرار از جهاد گرفتند .

إن یریدون إلاّ فراراً . . . إن فررتم من الموت أو القتل

7 - خداوند ، به منافقان شرکت کننده در غزوه احزاب ، با بیان این که حتی در صورت فرار از جبهه جهاد ، گرفتار مرگ یا قتل ، در جای دیگر یا زمان دیگر می شوند ، هشدار داده است .

إن فررتم من الموت أو القتل وإذا لامتمّعون إلاّ قليلاً

203- منافقان مدینه و غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 2، 3

2 - منافقان برای ماندن مسلمانان به همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در غزوه احزاب - باتوجه به هجوم دشمن - وجهی منطقی قائل نبودند و آنان را به ترک غزوه ، دعوت می کردند .

قالت طائفه منهم یا أهل یثرب لا مقام لكم فارجعوا

3 - منافقان مدینه ، به مسلمانان وانمود کردند که شکست شان در غزوه احزاب حتمی است .

و إذ قالت طائفه منهم یا أهل یثرب لا مقام لكم فارجعوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 485

3 - منافقان مدینه ، به هنگام خیردار شدن از وقوع جنگ احزاب ، به قدری می ترسیدند که چشمان شان بی اختیار ، به چرخش می افتاد .

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

مراد از «الخوف» به قرینه بحث جهاد و هجوم دشمن، خبر جنگ و قتال است که برای منافقان بسیار ترس آور بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 20 - 4، 1

1 - منافقان مدینه ، می پنداشتند که احزاب متحد ، تا مدینه را فتح نکنند ، پراکنده نخواهند شد .

يحسبون الأحزاب لم يذهبوا

4 - منافقان مدینه ، دوست داشتند که در صورت تکرار هجوم احزاب متحد به مدینه ، در بیابان و در میان بادیه نشینان باشند .

وإن يأت الأحزاب يودّوا لو أنّهم بادون في الأعراب

204- منافقان و غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 3

3 - منافقان و سست ایمان ها ، حضور مؤمنان را در جنگ بدر ناشی از فریب خوردگی آنان می پنداشتند .

غر هؤلاء دينهم

«غرور» (مصدر غرّ) به معنای فریب دادن است.

205- منافقان و غزوه تبوك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 3

3 - پیمودن مسافت مدینه تا تبوك به دليل دوری راه ، برای برخی افراد (منافقان) دشوار می نمود .

ولكن بعدت عليهم الشقه

«شقه» به معنای سختی و مشقت و کنایه از مسافت است؛ یعنی، به نظر آنان (منافقان) راه میان مدینه و تبوک راهی طولانی و پیمودن آن طاقت فرساست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 2

2 - اجازه گرفتن بهانه جویان (منافقان) از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای شرکت نکردن در جنگ تبوک با اظهار دروغین عجز و ناتوانی

ص: 486

خود

لم أذنت لهم حتى يتبين لك

مقصود از «اذن» در آیه فوق - به قرینه آیه قبل (لو استطعنا ..) و شأن نزولها - اذن دادن به کسانی است که از شرکت در جهاد، خود را معذور می دانستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 46 - 4

4 - کراهت و ناخوشایندی خداوند ، از برانگیختن و موفق ساختن متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) برای شرکت در آن

ولكن كره الله انبعاثهم فثبطهم وقيل اعدوا مع القعدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 1,2

1 - متخلفان جنگ تبوک (منافقان) ، در صورت شرکت در آن ، جز فساد و تباهی به بار نمی آوردند .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا

«خبال» به معنای فساد و تباهی است؛ یعنی، اگر منافقان برای جنگ بیرون می آمدند برای شما چیزی جز فساد و تباهی نمی افزودند.

2 - عدم شرکت بی ایمان ها و سست باوران (منافقان) در جنگ تبوک ، به خیر و صلاح مؤمنان بود نه مایه ضرر آنان .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 48 - 4

4 - ناتوانی متخلفان جنگ تبوک (منافقان) در به شکست کشانیدن جبهه اسلام

لقد ابتغوا الفتنة من قبل .. حتى جاء الحق و ظهر أمر الله و هم كرهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 1

1 - اذن طلبی برخی منافقان برای نرفتن به جنگ تبوک ، به بهانه گرفتار شدن به فتنه و گناه

و منهم من يقول اذن لی و لاتقتنی

در شأن نزول آیه آورده اند که: یکی از منافقان به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) گفت: «یا رسول الله اذن لی و لاتقتنی بینات الأصغر فإنی أخاف أن أفتنن بهن»؛ یعنی، ای رسول خدا! به من اذن بده تا در جنگ شرکت نکنم . . . چون، می ترسم مفتون دخترکان رومی گردم و به گناه بیفتم. (مجمع البیان، ذیل آیه)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 9

9 - اخلا لگری منافقان صدر اسلام ، در بسیج برای جنگ تبوک

ص: 487

206- منشأ پیروزی غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 13، 11

11 - تسلط و غلبه پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر یهود بنی نضیر ، معلول اراده و عنایت خداوند بود ؛ نه صرفاً تلاش مسلمانان .

فما أوجفتم عليه .. و لكن الله يسلم رسله على من يشاء

13 - فتح دژ های مستحکم و استوار یهود بنی نضیر بدون جنگ و درگیری ، نمودی عینی از قدرت نامحدود الهی است .

هو الذي أخرج الذين كفروا .. و ظنوا أنهم مانعتهم حصونهم ... والله على كل ش

207- منشأ پیروزی غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 18 - 14

14 - آرامش درونی ، و پیروزی صلح حدیبیه و فتح خیبر ، نتیجه بیعت مهم مؤمنان با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذ يباعدونك تحت الشجرة .. فأنزل السكينة عليهم وأثبهم فتحاً قريباً

عبارت «فتحاً قريباً» ممکن است اشاره به «فتحاً مبیناً» (صلح حدیبیه) و یا فتح خیبر داشته باشد؛ چه این که هر دو فتح با فاصله ای نه چندان دور، صورت گرفته و اطلاق فتح قریب بر هر دو ممکن است.

208- منشأ غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 9

9 - تقدیر و اراده خداوند ، تحقق بخش جنگ بدر و شکل دهنده مقدمات آن

و لكن ليقضى الله أمرا كان مفعولا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - خداوند تحقق دهنده جنگ بدر و پیروزکننده مسلمانان در آن نبرد

ليقضى الله أمرا كان مفعولا

ص: 488

209- منشأ غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 5 - 3

3 - حرکت های مسلمانان در مقابله با یهود بنی نضیر ، به اذن و رهنمود الهی بود .

ما قطعتم ... فیاذن الله

با توجه به الغای خصوصیت از مورد، مطلب یاد شده به دست می آید.

210- موقعیت اجتماعی متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 3

3 - تنگ شدن عرصه زندگی بر سه مسلمان متخلف از جنگ تبوک ، در اثر رو به رو شدن با پیامد های عمل خطایی که کرده بودند .

حتى اذا ضاقت عليهم الأرض بما رحبت

211- موقعیت جغرافیایی غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 8، 3، 1

1 - سپاه اسلام و سپاه شرک در آستانه جنگ بدر ، هر کدام در سویی از دره واقع در منطقه بدر مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه

«عُدوه» به معنای کناره و دامنه وادی است و وادی به زمینی که بین دو کوه و دو تپه قرار دارد گفته می شود و هر وادی دارای دو عدوه و کناره است. تکرار کلمه «عدوه» در آیه شریفه حکایت از آن دارد که سپاه اسلام در یک سوی دامنه و سپاه کفر در دامنه دیگر استقرار داشتند.

3 - مسلمانان در جنگ بدر در دامنه پست و کافران در دامنه بلند مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

8 - انتخاب محل استقرار سپاه کفر و ایمان در آستانه جنگ بدر ، حتی با توافق طرفین ممکن نبود .

ولو تواعدتم لاختلقتم فى الميعد

ص: 489

212- موقعیت جوی غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 10

10 - وقوع جنگ تبوک در شدت گرما

لاتتفروا فی الحر

213- مؤمنان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 44 - 1

1 - خداوند به هنگام رویارویی و شروع جنگ بدر، هر یک از دو سپاه ایمان و کفر را در نظر دیگری اندک نمایان ساخت.

و إذ یریکموهم إذالتقیم فی أعینکم قليلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 5، 3، 2، 1

1 - جبهه ایمان در کارزار بدر، متشکل از مؤمنان متکی بر خدا، عناصری منافق و گروهی سست ایمان

إذ یقول المنافقون و الذین فی قلوبهم مرض . . . و من یتوکل علی اللّٰه

«مرض» به معنای بیماری است و مقصود از آن در اینجا به این دلیل که در مقابل نفاق قرار گرفته، تردید در حقانیت دین است که از آن می توان به ضعف ایمان تعبیر کرد. جمله «و من یتوکل علی اللّٰه» اشاره به گروه سوم، یعنی مؤمنان حقیقی و راستین، دارد.

2 - حضور مؤمنان واقعی در کارزار بدر، در مقابل دشمنی به مراتب قویتر، برخاسته از پایبندی آنان به اسلام، حتی در دیدگاه منافقان و سست ایمانها

إذ یقول المنافقون . . . غر هؤلاء دینهم

«غر هؤلاء دینهم» که سخن منافقان و سست ایمانهاست، بیانگر این است که آنان نیز حضور مؤمنان در کارزار بدر برخاسته از اندیشه دینی ایشان می دانستند.

3 - منافقان و سست ایمانها، حضور مؤمنان را در جنگ بدر ناشی از فریب خوردگی آنان می پنداشتند.

«غرور» (مصدر غرّ) به معنای فریب دادن است.

5- نیروی نظامی مؤمنان در جنگ بدر، نیرویی بس ضعیف و ناتوان در مقایسه با جبهه کفر

يقول المنفقون .. غر هؤلاء دینهم و من یتوکل علی الله

بیان حمایت خداوند از مؤمنان در کارزار بدر با جمله «و من یتوکل ..» پس از بیان نظریه منافقان و بیمار دلان (ضعف قوای نظامی مسلمانان) اندیشه آنان را تأیید می کند. یعنی اظهار نظر منافقان به حسب دید ظاهری صحیح است، ولی آنچه مورد غفلت واقع شده، تأثیر بسزای حمایت الهی از مؤمنان متوکل است. یعنی اگر حمایت الهی نباشد، همان است که منافقان اظهار می دارند.

ص: 490

214- مؤمنان در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 14

14 - حرکت مؤمنان به سوی جنگ تبوک ، برانگیزنده خشم کافران بود .

و لا یطئون موطناً یغیظ الکفار

با توجه به اینکه این بخش از آیات در مورد جنگ تبوک است، برداشت فوق استفاده می شود.

215- مؤمنان و شکست غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 6

6 - برخی از مؤمنان مایوس از پیروزی در جنگ بدر و مطمئن به شکستی مرگ آفرین در آن کارزار

یجدلونک ... کأنما یساقون إلی الموت و هم یظنون

216- مؤمنان و غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 6

6 - برخی از مؤمنان از اقدام به جنگ بدر ناخشنود بودند .

أخرجک ربک ... و إن فریقاً من المؤمنین لکرهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 4

4 - وحشت شدید برخی از مؤمنان از حضور یافتن در جنگ بدر

کأنما یساقون إلی الموت

217- مؤمنان و متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 4

4 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) در معرض انتقاد و حمله و تعرض مؤمنان بازگشته از جهاد قرار داشتند .

ص: 491

سيحلفون بالله .. لتعرضوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 96 - 3

3 - ناخشنودی مؤمنان مجاهد از متخلفان جنگ تبوک (منافقان)

يحلّفون لكم لتعرضوا عنهم

218- مهاجران در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 117 - 6

6 - نیروهای رزمی جنگ تبوک ، متشکل از مهاجر و انصار

المهجرین و الانصار الذین اتبعوه فی ساعه العسره

219- ناخشنودی مجاهدان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 96 - 3

3 - ناخشنودی مؤمنان مجاهد از متخلفان جنگ تبوک (منافقان)

يحلّفون لكم لتعرضوا عنهم

220- نزول آرامش در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 26 - 1,4

1 - نزول آرامش روحی از جانب خداوند بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در جنگ حنین ، پس از فرار مسلمانان

ثم وليتم مدبرين . ثم أنزل الله سكينته على رسوله و على المؤمنين

4 - نزول آرامش روحی از سوی خداوند بر مؤمنان در جنگ حنین و محرومیت منافقان از آن

ثم أنزل الله سكينته على رسوله و على المؤمنين

با توجه به اینکه در فراز قبل، مؤمنان به وسیله ضمیر «کم» مخاطب قرار گرفتند و در این آیه به جای آن ضمیر، کلمه «مؤمنین» آمده، می توان به برداشت فوق دست یافت.

ص: 492

221- نظم سپاه مسلمانان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 10

10 - در سپاه مسلمانان ، به هنگام غزوه احزاب ، نظمی استوار ، حاکم بود . به گونه ای که منافقان نیز خود را ملزم به رعایت آن می دانستند .

و یستئذن فریق منهم النبی

222- نفاق متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 54 - 3

3 - متخلفان از جنگ تبوک ، به ظاهر مسلمان ولی در باطن کافر به خدا و رسول او بودند .

و ما منعهم أن تقبل منهم نفقتهم إلا أنهم كفروا بالله و برسوله

روی سخن در این بخش از آیات با کسانی است که از شرکت در جنگ تبوک سرباز زده بودند.

223- نقش طوفان در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 4

4 - طوفان و نیروهای نامریی در غزوه احزاب ، از عوامل فروپاشی جبهه احزاب متحد و پراکنده شدن آنان بود .

فأرسلنا عليهم ريحًا و جنودًا .. و ردّ الله الذين كفروا

بنابراین که «وردّ الله» عطف بر آیه نه (فأرسلنا عليهم ..) باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

224- نقش غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 5

5 - غزوه بنی نضیر ، اولین برخورد گروهی یهودیان مدینه با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان *

أخرج الذين كفروا... لأول الحشر

از تعبیر «أول الحشر» می توان استفاده کرد که «غزوه بنی نضیر»، اولین دسته بندی گروهی یهودیان مدینه، علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده است.

ص: 493

225- نقش متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 6

6 - متخلفان جنگ تبوک در صورت شرکت در آن جنگ ، جز نفوذ در میان صفوف لشکر اسلام به منظور فتنه جویی ، نقشی دیگر نداشتند .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا و لأوضعوا خلكم بيبغونكم الفتنه

226- نگرانی در مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 9،8

8 - برخی از مجاهدان بدر گرفتار پلیدی و نگرانیهایی از سوی شیطان بودند .

و يذهب عنكم رجز الشيطان

9 - فقدان آب برای تحصیل طهارت و برطرف کردن نجاست ها ، مایه وسوسه شیطان و ایجاد نگرانی در پیکارگران بدر

ليطهرکم به و يذهب عنکم رجز الشيطان

نبودن لام در «یذهب» بیانگر این است که «یذهب . . .» مترتب بر «لیطهرکم ...» است. و تناسب تطهیر با برطرف شدن رجز شیطان اقتضا می کند که مراد از رجز شیطان وسوسه هایی باشد که شیطان بر اثر نبودن آب برای طهارت در مجاهدان ایجاد می کرده است.

227- نگرانی محمد (صلی الله علیه و آله) در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 2

2 - نگرانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ حنین از فرار مسلمانان و شکست جبهه اسلام

ثم وليتم مدبرين. ثم أنزل الله سكينة على رسوله

228- نهی از شرکت در غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - تلاش متخلفان حدیبیه برای حضور در جنگ خیبر ، به منظور شکستن نهی الهی از شریک شدن آنان در غنایم خیبر *

یریدون أن یبدلوا کلم الله قل لن تتبعونا کذلکم قال الله من قبل

برداشت بالا بدان احتمال است که به قرینه «قل لن تتبعونا کذلکم قال الله من قبل»، خداوند از قبل، پربار بودن جنگ خیبر را یادآور شده و از حضور متخلفان، در آن جنگ نهی کرده است؛ تا آنان به غنایم دست نیابند. ولی متخلفان، به خاطر شکستن این نهی الهی، درصدد شرکت در جنگ و سهم شدن در غنایم بودند.

229- نیروهای نامرئی در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 4

4 - طوفان و نیروهای نامرئی در غزوه احزاب ، از عوامل فروپاشی جبهه احزاب متحد و پراکنده شدن آنان بود .

فأرسلنا علیهم ریحا و جنودا .. و ردّ الله الذین کفروا

بنابراین که «و ردّ الله» عطف بر آیه نُه (فأرسلنا علیهم ..) باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

230- وعده پیروزی در غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 3

3 - وعده الهی به مسلمانان ، در دستیابی به فتح خیبر و غنایم آن ، پس از صلح حدیبیه

سیقول المخلفون إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها ذرونا تتبعکم

آیه شریفه، در زمینه جنگ خیبر است و خداوند از حرکت مسلمانان به این جنگ به عنوان حرکت به سوی غنایم یاد کرده است. از این نکته استفاده می شود که خداوند به طور ضمنی، نوید فتح خیبر و غنایم آن را به جبران مشکلات سفر حدیبیه، به مسلمانان داده است.

231- وعده غنایم غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 12

12 - اختصاص غنایم خیبر به شرکت کنندگان سفر حدیبیه ، براساس وعده قبلی خداوند *

إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها .. قال الله من قبل

برداشت بالا بدان احتمال است که آنچه از قبل گفته شده، اختصاص غنایم، به حاضران صلح حدیبیه باشد؛ چه این که این نکته از نظر تاریخی نیز تأیید شده است.

ص: 495

232- وعده های خدا در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 10

10 - توجه مسلمانان مدینه به تحقق وعده های خدا و پیامبرش ، در غزوه احزاب ، باعث شد که آنان ، با دیدن سپاه دشمن بر ایمان شان افزوده شود .

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ . . . وَ مَا زَادَهُمْ إِلَّا

233- وعده های محمد (صلی الله علیه و آله) در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 10

10 - توجه مسلمانان مدینه به تحقق وعده های خدا و پیامبرش ، در غزوه احزاب ، باعث شد که آنان ، با دیدن سپاه دشمن بر ایمان شان افزوده شود .

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ . . . وَ مَا زَادَهُمْ إِلَّا

234- وقت هجوم مجاهدان غزوه ذات السلاسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 5 - 3

3 - مجاهدان در غزوه « ذات السلاسل » با اسبان دونده ای که از ضربه سم آنها برق می جهید ، صبحگاهان بر دشمن تاختند و در میان غبار پای اسبان ، خود را به قلب دشمن رساندند .

و العدیت ضبجًا . فالموریت قدحًا . فالمغیرت صبجًا . فأثرن به نفعًا . فوسطن به

براساس بعضی از روایات، این آیات به غزوه «ذات السلاسل» نظر دارد.

235- ویژگیهای اسبان مجاهدان غزوه ذات السلاسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 5 - 3

3 - مجاهدان در غزوه « ذات السلاسل » با اسبان دونده ای که از ضربه سم آنها برق می جهید ، صبحگاهان بر دشمن تاختند و در میان غبار پای اسبان ، خود را به قلب دشمن رساندند .

ص: 496

و العديت ضبجًا . فالموريت قدحًا . فالمغيرت صبيحًا . فأثرن به تقعا . فوسطن به

براساس بعضی از روایات، این آیات به غزوه «ذات السلاسل» نظر دارد.

236- هجوم دشمن در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 9 - 2

2- مورد هجوم قرار گرفتن مسلمانان در مدینه از سوی لشگر دشمن در غزوه احزاب

اذکروا نعمه الله عليكم إذ جاءكم جنود

مفسران بر این نکته اتفاق نظر دارند که این آیه، درباره غزوه احزاب نازل شده است. مراد از «جنود» گروه های مشرک و یهودیان اند که در یک تصمیم جمعی، متحد شدند و جهت درهم کوبیدن مسلمانان، به مدینه هجوم بردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 1,5,8,11,13,14,15

1 - مسلمانان مدینه، از ناحیه بالا و پایین مدینه، در محاصره دشمن (احزاب متحد) قرار گرفتند.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

5- هجوم احزاب متحد به سوی مدینه، باعث وحشت و نگرانی مسلمانان شد.

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصر

«زاغت الأبصار» می تواند کنایه از به وجود آمدن آن چنان وحشتی باشد که چشم شخص، قدرت دید و تشخیص را از دست می دهد.

8- هجوم احزاب متحد به مدینه، برای درهم شکستن مسلمانان، مسلمانان را به قدری وحشت زده کرد که همانند افراد محتضر شدند.

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

مراد از به حنجره رسیدن قلب ها، خفگی و به حال مرگ افتادن است.

11 - ایام هجوم احزاب متحد به مدینه، روزهایی بس سخت و نگران کننده برای مسلمانان بود.

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

13 - پس از محاصره مدینه از سوی احزاب متّحد، ظنّ و گمان های گوناگونی درباره خدا، در میان مردم مسلمان پدید آمد.

إذ جاءوكم .. و تظنّون بالله الظنونا

«ظنون» مفعول مطلق عددی است و «ال» در آن، برای جنس است. جمع آورده شدن «ظنون» همراه با «ال» دلالت بر تعدد و گوناگونی می کند.

14 - عارض شدن بدگمانی به خدا در مسلمانان، در پی هجوم احزاب متّحد به مدینه

إذ جاءوكم .. و تظنّون بالله الظنونا

احتمال دارد که مخاطب فعل «تظنّون» مسلمانان باشند و یکی از احتمال های «الظنونا» بدگمانی باشد. آیات بعدی می تواند قرینه ای بر نکته یاد شده باشد.

ص: 497

15 - ظنّ و گمان های مردم مدینه درباره وعده های خدا ، در پی هجوم احزاب متّحد ، علاوه بر گوناگونی ، نوبه نو و در حال تجدید شدن بود .

و تظنّون بالله الظنونا

آوردن فعل مضارع «تظنّون» به منظور بیان پدید آمدن گمان، می تواند بیان کننده تداوم و تجدید شدن آن باشد.

237- هلاکت کافران در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 54 - 6

6 - هلاکت کافران در جنگ بدر کیفری از سوی خداوند به سبب تکذیب آیات الهی و انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

كدأب ءال فرعون . . . فأهلکنهم بذنوبهم

238- هلاکت متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 11

11 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) ، به تخلف خویش و سوگند های دروغینشان ، در جهت هلاکت خود گام برداشتند .

سیحلفون بالله . . . یهلکون أنفسهم

239- یهود بنی قریظه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 4

4 - یهود بنی نصیر و بنی قریظه و غطفان ، با مشرکان مکه ، علیه مسلمانان ، ائتلاف کردند .

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

طبق شواهد تاریخی، غزوه احزاب، با ائتلاف یهودیان بنی نصیر و بنی قریظه و غطفان و مشرکان مکه به وجود آمد. «من فوقکم» اشاره به یهودیانی دارد که از بخش شرقی مدینه هجوم آوردند و «من أسفل منکم» اشاره به مشرکانی دارد که از بخش غربی مدینه به آن دیار هجوم آورده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 4

4 - یهود بنی قریظه ، در غزوه احزاب ، هم پیمان مشرکان مکه بودند و از آنان پشتیبانی می کردند .

ص: 498

و أنزل الذين ظهروهم من أهل الكتب

مراد از «الذين ظاهروا» یهود بنی قریظه، و مرجع ضمیر «هم»، مشرکانی اند که سردمداری احزاب متحد علیه مسلمانان مدینه را بر عهده داشتند.

240- یهود بنی نضیر در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 4

4 - یهود بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان ، با مشرکان مکه ، علیه مسلمانان ، ائتلاف کردند .

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

طبق شواهد تاریخی، غزوه احزاب، با ائتلاف یهودیان بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان و مشرکان مکه به وجود آمد. «من فوقکم» اشاره به یهودیانی دارد که از بخش شرقی مدینه هجوم آوردند و «من أسفل منکم» اشاره به مشرکانی دارد که از بخش غربی مدینه به آن دیار هجوم آورده بودند.

241- یهود غطفان در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 4

4 - یهود بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان ، با مشرکان مکه ، علیه مسلمانان ، ائتلاف کردند .

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

طبق شواهد تاریخی، غزوه احزاب، با ائتلاف یهودیان بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان و مشرکان مکه به وجود آمد. «من فوقکم» اشاره به یهودیانی دارد که از بخش شرقی مدینه هجوم آوردند و «من أسفل منکم» اشاره به مشرکانی دارد که از بخش غربی مدینه به آن دیار هجوم آورده بودند.

242- غزوه احد

{غزوه احد}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 121 - 12، 11

و اذ غدوت . . . و اللّٰه سمیع علیم

یادآوری شنوایی خداوند نسبت به گفتار و دانایی او نسبت به کردار و اندیشه ها پس از بیان خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مدینه
برای آماده

ص: 499

سازی محلّ دفاع، حکایت از بگو مگوها و اندیشه های مخالف نظر پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره محل برخورد با دشمن دارد.

12 - شرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ احد، به عنوان فرماندهی عملیات نظامی

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

امام صادق (ع): سبب نزول هذه الآیه ان قریشا خرجت من مکّه ترید حرب رسول اللّٰه (صلی الله علیه و آله) فخرج یبغی موضعاً للقتال.

تفسیر قمی، ج 1، ص 110؛ نورالثقلین، ج 1، ص 384، ح 336.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 18، 7، 5، 3، 2، 1

1 - تمایل دو گروه از رزمندگان احد به سستی و انصراف از شرکت در جنگ

اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا

بیشتر مفسرین برآنند که آیه فوق در مورد نبرد احد نازل شده است.

2 - سستی و ترس دو گروه از مسلمانان شرکت کننده در جنگ احد، مورد ملامت خداوند

اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا و اللّٰه ولیّهما

«فشل» به معنای ضعف به همراه ترس است. (مفردات راغب).

3 - لزوم یادآوری و تحلیل حوادث تاریخی (نبرد احد) و عبرت از آن

اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا

بنابر اینکه کلمه «اذ»، مفعول فعلی مقدر، همانند «اذکر» (به یاد آور) باشد؛ و یادآوری حوادث تاریخی، معمولاً برای عبرت گرفتن است.

5 - دسیسه منافقان (عبدالله بن ابی سلول)، برای ایجاد سستی و هراس در مسلمانان، هنگام روانه شدن آنان به سوی احد

اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا

در مجمع البیان آمده است که عبدالله بن ابی سلول، دو طایفه از مسلمانان (برخی از مهاجر و انصار) را از رویارویی با مشرکان برحذر می داشت.

7 - نبرد احد، نمونه ای از بی صبری و بی تقوایی دو گروه از مسلمانان و زیان دیدن از توطئه های دشمنان

و ان تصبروا و تقوا لا یضرکم کیدهم شیئاً .. از همت طائفتان منکم ان تقشلا

8 - یاری خداوند در از بین بردن هراس آن دو گروه از مسلمانان که در جنگ احد، به سستی مبتلا شدند .

اذ همت طائفتان منکم ان تقشلا و الله ولیهما

جمله «اذ همت» می رساند که قصد سستی داشتند، ولی از این قصد منصرف شدند و به کار جنگ پرداختند. جمله «و الله ولیهما»، ظاهراً بیانگر علت انصراف آنان است.

18 - تمایل بنی حارثه و بنی سلمه به سستی و انصراف از شرکت در جنگ احد

اذ همت طائفتان منکم

امام باقر و امام صادق (ع) درباره «طائفتان» در آیه فوق فرمودند: «و الطائفتان هما بنو سلمه و بنو حارثه حیثان من الانصار».

مجمع البیان، ج 2، ص 824.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 500

4 - خودباختگی و شکست روحی پیکارگران احد پس از بازگشت از نبرد

اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا . . . و لاتهنوا و لاتحزنوا و انتم الاعلون

اگر چه نهی از چیزی، حکایت از وقوع خارجی آن ندارد، ولی به قرینه آیات بعد (ان یمسسکم قرح . . .)، معلوم می شود که نهی از سستی و اندوه، پس از وقوع آن در میان مسلمانان بوده است. و به مقتضای ارتباط این آیه با آیات پیشین که جنگ احد و عوامل شکست آن را گوشزد کرد، به دست می آید که این سستی و اندوه، ناشی از مسائل جنگ احد بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - تزلزل روحیه برخی از پیکارگران احد، بر اثر شایعه قتل پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما محمد الا رسول . . . افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

5 - اتکای افراطی برخی از پیکارگران احد به شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مورد نکوهش خداوند

افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

13 - پندار غلط جاودانگی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موجب ارتداد و واپسگرایی برخی از مبارزان احد، و انکار رسالت آن حضرت پس از شایعه قتل ایشان

افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

مفسران در شأن نزول آیه گفته اند: آنگاه که خبر قتل پیامبر (صلی الله علیه و آله) در بین مردم شایع شد، برخی از مسلمانان اظهار داشتند که اگر محمد (صلی الله علیه و آله) پیامبر بود، کشته نمی شد. (مجمع البیان، ذیل آیه.)

19 - استقامت پیشگان و پایمردان پیکار احد، شاکران نعمت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

انقلبتم علی اعقابکم . . . و سیجزی الله الشاکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - شکست مسلمانان در پیکار احد، زمینه ساز رواج تبلیغات گمراه کننده کافران و منافقان

يا ايها الذين امنوا ان تطيعوا الذين كفروا يردوكم

در شأن نزول آیه آمده است که منافقان پس از شکست نبرد احد، مسلمانان را به بازگشت و پذیرش آیین مشرکان ترغیب می کردند.
(مجمع البيان، ذیل آیه).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 3,4,7,10,15,16,20,22,24,25

3 - تحقق وعده الهی به نصرت و پیروزی پیکارگران احد ، آنگاه که در آغاز نبرد ، مشرکان را تا آستانه انقراض کشتند .

و لقد صدقكم الله وعده اذ تحسبونهم باذنه

«اذ تحسبونهم» متعلق به «و لقد صدقكم الله» است ؛ یعنی بیان زمان تحقق وعده الهی است. و «تحسبونهم» از ماده «حَسَّ» به معنای کشتن تا حد انقراض و نابودی است.

4 - ضربات مرگبار مسلمانان پیکارگر در آغاز جنگ احد بر پیکره مشرکان قریش ، به اذن و اراده الهی

ص: 501

و لقد صدقكم الله وعده اذ تحسونهم باذنه

7 - سستی ، اختلاف در کار جنگ و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از عوامل شکست مسلمانان در پیکار احد

حتی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

10 - سستی ، تفرقه و سرپیچی برخی پیکارگران احد از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پس از پیروزی ابتدایی بر دشمنان

حتی اذا فشلتم . . . من بعد ما اریکم ما تحبون

گر چه ظاهر خطاب در «فشلتم و تنازعتم . . . و عصیتم» به تمامی مسلمانان در جنگ احد است، ولی به قرینه تقسیم آنان در دنباله آیه به دو گروه دنیاطلب و آخرت طلب، معلوم می شود مراد از مخاطبین «فشلتم . . .»، گروهی از مسلمانان بوده اند و نه همه آنان.

15 - دستیابی مسلمانان پیکارگر احد بر غنائم جنگی ، به دنبال شکست ابتدایی مشرکان قریش

من معد ما اریکم ما تحبون

اگر چه مراد از «ما تحبون» پیروزی بر دشمن است، و لکن در آیه شریفه می تواند لازمه آن، یعنی غنیمت نیز مراد باشد؛ به دلیل «منکم من یرید الدنیا».

16 - دنیاطلبی برخی از پیکارگران احد ، موجب سستی ، اختلاف و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و شکست در آن کارزار

حتی اذا فشلتم و . . . منکم من یرید الدنیا

به نظر می رسد جمله «منکم من یرید الدنیا»، دلیل «اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم» باشد.

20 - جمعی از پیکارگران احد ، در پی دنیا و گردآوری غنائم و گروهی دیگر خواهان آخرت بودند .

منکم من یرید الدنیا و منکم من یرید الاخره

22 - شکست پیکارگران احد ، آزمایش الهی برای آنان

ثم صرفکم عنهم لیبتلیکم

«صرفکم عنهم» یعنی شما را از تعقیب دشمن درگیر منصرف ساخت و لازمه این انصراف، شکست است.

24 - عفو خداوند از سستی ، نزاع و نافرمانی پیکارگران احد

حتی اذا فشلتم . . . و لقد عفا عنکم

و لقد عفا عنکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 -

1,2,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18

1 - فرار پیکارگران احد از رویارویی با مشرکان قریش ، بی آنکه به فکر کسی باشند .

اذ تصعدون و لا تلون علی احد

کلمه «تصعدون» از «اصعاد»، به معنای دور شدن تا حد پنهان شدن از نظرهاست، و «لا تلون» از ماده «لِیَّ»، به معنای التفات و میل کردن است. یعنی از معرکه دور شدید و به کسی توجه نمی کردید و تنها به فکر فرار از صحنه بودید.

2 - گریز مسلمانان از میدان کارزار احد ، موجب شکست آنان در آن پیکار

ثم صرفکم عنهم . . . اذ تصعدون

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «صرفکم» باشد و کلمه «اذ»، یا برای بیان علّت است، یعنی شکست خوردید چون فرار کردید، و یا ظرف زمان است، یعنی شکست خوردید، آنگاه که فرار کردید.

ص: 502

4 - تبلور آزمون مسلمانان در شکست احد ، به هنگام فرار آنان از صحنه کارزار

ثم صرفکم عنهم لیتلیکم .. اذ تصعدون و لا تلون علی احد

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «لیتلیکم» باشد، یعنی خداوند شما را از تعقیب دشمن بازداشت تا آزمایشتان کند و این آزمایش به هنگام فرار تبلور یافت و محقق شد.

5 - یادآوری پیکار احد و علل شکست مسلمانان در آن ، وظیفه مؤمنان

اذ تصعدون و لا تلون علی احد

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «اذکروا» باشد.

7 - عفو خداوند از مسلمانان پیکارگر احد ، نسبت به فرارشان از آن کارزار

ولقد عفا عنکم .. اذ تصعدون و لا تلون علی احد

جمله «لقد عفا عنکم»، می رساند که فرار پیکارگران احد (اذ تصعدون ..) نیز مشمول عفو الهی قرار گرفته است.

8 - دلهره و ترس و گریز مسلمانان از مهلکه کارزار احد ، موجب بی توجهی در یاری رسانی به هم‌زمان خویش *

حتی اذا فشتکم .. اذ تصعدون و لا تلون علی احد

9 - تلاش پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جلوگیری از گریز مسلمانان در نبرد احد ، و بی‌اعتنایی آنان در پذیرش دعوت او

و لا تلون علی احد و الرسول یدعوکم فی اخریکم

جمله «و الرسول یدعوکم ..»، حالیه است؛ یعنی در حالی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) شما را فرامی خواند می‌گریختید و به هیچ کس (حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)) توجهی نداشتید.

10 - تلاش مستمر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جلوگیری از شکست مسلمانان در کارزار احد

و الرسول یدعوکم فی اخریکم

11 - بی‌اعتنایی به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پیکار احد ، موجب شکست مسلمانان در آن کارزار

ثم صرفکم .. و الرسول یدعوکم فی اخریکم

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «صرفکم» باشد، آیه مزبور در مقام بیان علتهای شکست احد است. بنابراین جمله «و لا تلون علی احد و الرسول ..»، که حاکی از دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بی‌اعتنایی به اوست، نیز بیانگر علتی برای شکست خواهد بود.

12 - گریز مسلمانان از کارزار احد و فاصله گرفتن آنان از رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

و الرّسول یدعوکم فی اخیکم

کلمه «فی اخیکم» بیان حالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هنگام دعوت است. یعنی پیامبر (صلی الله علیه و آله) آنگاه که شما را دعوت می کرد، در آخر شما قرار داشت و این حاکی از دور شدن مسلمانان از اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

13 - حضور و مقاومت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در رویارویی با مشرکان قریش، تا آخرین لحظات کارزار احد

و الرّسول یدعوکم فی اخیکم

14 - اندوه مسلمانان از شکست در کارزار احد و پیروز نشدن بر مشرکان

فأثابکم غمّاً بغمّ

جمله «فأثابکم»، عطف بر جمله «و لقد عفا عنکم» است و کلمه «باء» در «بغمّ» بدلیّه است، و مراد از «غمّاً» به دلیل کلمه «اثابکم» که دلالت بر مرحمت و لطف دارد و نیز به دلیل اینکه پس از عفو واقع شده، غم و اندوهی پسندیده است و این غم پسندیده همان غم پیروزی کافران بر مسلمانان خواهد بود و یا غمّ و اندوه به خاطر پیروی نکردن از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و سست آمدن در رویارویی با دشمن است.

15 - اندوه و حسرت مسلمانان به خاطر از دست دادن غنائم جنگی و جراحاتی که در نبرد احد به آنان رسید .

ص: 503

فاثابکم غمّا بغمّ لکیلا تحزنوا علی مافاتکم و لا ما اصابکم

مراد از «غمّ» (غم دوّم) باید غمی ناپسند باشد؛ چرا که خداوند آن را به غم پسندیده تبدیل کرد و آن را پاداشی بر مسلمانان قرار داد و به قرینه «لکیلا...»، آن غم ناپسند همان از دست دادن غنائم و جراحات وارد شده بر مسلمانان بوده است.

16 - اندوه و پشیمانی مسلمانان به خاطر بی‌اعتنایی به دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) در کارزار احد

فاثابکم غمّا بغمّ

با توجه به توضیح برداشت شماره 14.

17 - تبدیل اندوه از دادن غنائم به اندوه تمرد از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موهبتی الهی به رزمندگان احد

فاثابکم غمّا بغمّ

کلمه «اثابکم» دلالت بر این معنا دارد که این تبدیل و جایگزینی لطف و موهبتی از جانب خداوند بوده است.

18 - پشیمانی مسلمانان به جهت تخلف از دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) در کارزار احد، نتیجه عفو الهی از گناه آنان

و لقد عفا عنکم... فاثابکم غمّا بغمّ

عطف «اثابکم» بر «عفا عنکم» به وسیله «فاء»، دلالت بر ترتب و رابطه علیّت بین آن دو جمله دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 -

1,4,5,6,9,10,11,15,22,23,24,25,31,32,36

1 - فروفرستادن خوابی آرام بخش از سوی خداوند بر پیکارگران احد، به دنبال اندوههایی که در آن کارزار بر ایشان گذشت.

ثمّ انزل علیکم من بعد الغمّ امنه نعاساً

«امنه» (آرامش خاطر)، مفعول برای «انزل» است و «نعاساً» به معنای خواب، عطف بیان و یا بدل از «امنه» است.

4 - وضعیّت اندوهگین و پر دلهره و اضطراب مسلمانان پس از کارزار احد

ثمّ انزل علیکم من بعد الغمّ امنه نعاساً

5 - خواب آرام بخش، تنها پیکارگران خداجوی نبرد احد را فراگرفت.

ثم انزل .. امنه ناعساً يغشى طائفه منكم

به قرینه «طائفه قد اهتمهم ..»، طائفه اول حمل بر کسانی می شود که همشان دین و خدا بود.

6- آنانکه در نبرد احد تنها به فکر خویش بودند (خودگزیانان)، غرق در اضطراب و دلهره و محروم از خواب آسوده و آرام بخش

ثم انزل .. يغشى طائفه منكم و طائفه قد اهتمهم انفسهم

9- مسلمانان در پیکار احد متشکل از دو جناح، خداجویان آخرت طلب و خودگزیانان دنیاخواه بودند.

يغشى طائفه منكم و طائفه قد اهتمهم انفسهم

10- پندار های جاهلی مسلمانان خودگزین و دنیاطلب احد، نسبت به خداوند

و طائفه قد اهتمهم .. يظنون بالله غير الحق ظن الجاهليه

11- بینش جاهلی مسلمانان احد نسبت به خداوند، برانگیزنده حس خودگزینی و دنیاطلبی در وجود ایشان

و طائفه قد اهتمهم .. يظنون بالله غير الحق ظن الجاهليه

به نظر می رسد جمله «يظنون بالله ..»، به منزله علتی باشد برای جمله «و طائفه قد اهتمهم انفسهم».

15- تردید برخی از مسلمانان نبرد احد در حقیقت اسلام و وعده رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به پیروزی مسلمانان بر دشمنانشان

و طائفه .. يقولون هل لنا من الامر من شيء

برخی از مسلمانان گمان می کردند چون به اسلام گرویده اند و اسلام دین حق و الهی است، باید همه امور بر طبق خواسته آنان

پیش رود؛ ولی آنگاه که شکست خوردند، به تردید افتادند و گفتند گویا اختیار امور به دست ما نیست و در نتیجه اسلام دین حق نیست و وعده های رسول خدا (صلی الله علیه و آله) بی مورد است.

22 - انکار حقایق رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و نادرست پنداشتن وعده های الهی به پیروزی، چیزی است که خودگزینان شرکت کننده در نبرد احد از رسول خدا پنهان می داشتند.

و طائفه ... یخفون فی انفسهم ما لایبدون لک

23 - ترس مسلمانان خودگزمین و دنیاطلب احد از افشای موضع جاهلانه و شرک آمیزشان در برابر رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

و طائفه قد اهمتهم انفسهم ... یخفون فی انفسهم ما لایبدون لک

24 - تبلیغات سوء، شک برانگیز و شرک آلوده مسلمانان سست اندیشه احد، پس از پایان آن کارزار

یقولون لو کان لنا من الامر شیء ما قتلنا ههنا

25 - شهادت برخی از پیکارگران احد و شکست در آن کارزار، موجب تردید مسلمانان سست اندیشه

یقولون لو کان لنا من الامر شیء ما قتلنا ههنا

31 - مسلمانان آخرت طلب و خداخواه احد، مشتاقان شهادت و رهسپار به سوی قتلگاه خویش

قل لو کنتم فی بیوتکم لبرز الذین کتب علیهم القتل الی مضاجعهم

علی رغم اینکه آیه درباره توحید افعالی است و بیان این معنا که امور به دست خداوند است، خروج برای شهادت را به خود مبارزان نسبت داد تا اشاره به اشتیاق آنان به شهادت کند. کاربرد کلمه «مَضْجَع» (خوابگاه) به جای قتلگاه، مؤید این معناست.

32 - حضور پیکارگران خداجوی در صف رزمندگان احد، حتی در صورت شرکت نکردن دنیاطلبان خودخواه

قل لو کنتم فی بیوتکم لبرز الذین کتب علیهم القتل الی مضاجعهم

36 - حوادث تلخ پیکار احد، موجب بر ملا شدن جناح دنیاطلب و خودمحور، از میان مسلمانان آخرت طلب خداجو

و لیبتلی الله ما فی صدورکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 155 - 1،2،3،5،10،14،15

1 - فرار و پشت کردن برخی مسلمانان، از جبهه پیکار احد

انّ الذّين تولّوا منكم يوم التقي الجمعان

2 - حضور مجاهدانی پایمرد و استوار به همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در کارزار احد، تا آخرین لحظه های پیکار

انّ الذّين تولّوا منكم يوم التقي الجمعان

بنابر اینکه «من» در «منکم» برای تبعیض باشد، که دلالت می کند گروهی فرار کردند و قهراً گروهی تا آخر جنگ همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) باقی ماندند و به دفاع ادامه دادند.

3 - لغزش (فرار از کارزار) برخی از مجاهدان احد، بر اثر نفوذ شیطان در ایشان

انّ الذّين تولّوا .. انّما استزلّهم الشّيطان ببعض ما کسبوا

5 - خودخواهی و دنیاپرستی برخی مجاهدان احد، موجب نفوذ شیطان در آنان و گریزشان از صحنه کارزار

قد اهتمّهم انفسهم .. انّ الذّين تولّوا .. انّما استزلّهم الشّيطان ببعض ما کسبوا

خودمحوری و دنیاطلبی، که معنای جمله «قد اهتمّهم انفسهم» است، می تواند مصداق روشن و مورد نظر از جمله «ببعض ما کسبوا» باشد.

10 - عفو خداوند از گناه فراریان جنگ احد

ص: 505

انّ الذّین تولّوا . . و لقد عفا الله عنهم

14 - حلم خداوند در برابر نافرمانی و لغزش پیکارگران احد (پشت کردن به میدان کارزار)

انّ الذّین تولّوا . . انّ الله غفور حلیم

15 - فرار عقبه بن عثمان و عثمان بن سعد از رویارویی با دشمن در جنگ احد ، در اثر وسوسه های شیطان

انّ الذّین تولّوا منکم یوم التقی الجمعان انّما استزلّهم الشیطان ببعض ما کسبوا

امام باقر و یا امام صادق (ع) درباره «انّما استزلّهم الشیطان ببعض ما کسبوا . . .» فرمودند: فهو فی عقبه بن عثمان و عثمان بن سعد.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 201، ح 156؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 322، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 157 - 5

5 - خداوند ، آمرزنده پیکارگران شهید کارزار احد و بخشاینده رحمت های خویش به آنان

و لئن قتلتم فی سبیل الله او متمّ لمغفره من الله و رحمه

چون آیه مورد بحث در ضمن آیاتی آمده که مسائل نبرد احد را مطرح می کرد، می تواند اشاره مستقیم به شهیدان جنگ احد داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 16، 18، 3

3 - نرمی و مدارای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، با مسلمانانی که از دستورات ایشان سرپیچی کردند و از جبهه احد گریختند .

فبما رحمه من الله لنت لهم

نرمی و مدارا غالباً در مورد مخالفت و عصیان است که از مصادیق مورد نظر - به قرینه آیات قبل - عصیانگران نبرد احد می باشند.

16 - عفو از خطاکاران پیکار احد ، تکلیف الهی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فاعف عنهم و استغفر لهم

به مقتضای ارتباط این آیه با آیات نبرد احد، از جمله افراد مورد نظر که پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به نادیده گرفتن خطای آنان

است، خطاکاران نبرد احد می باشند.

18 - لطف و عنایت خاصّ خداوند نسبت به پیکارگران نبرد احد

فاعف عنهم و استغفر لهم و شاورهم فی الامر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 160 - 9

9 - سستی پیکارگران احد در اتکال به خداوند ، موجب محرومیت آنان از نصرت الهی و شکست ایشان در آن نبرد .

و ان یخذلکم فمن ذا الذی ینصرکم من بعده و علی الله فلیتوکل المؤمنون

وقوع این آیه پس از بیان نبرد احد و شکست مؤمنان، اشاره به علت شکست دارد، یعنی چون در آن نبرد توکل نداشتید، از یاری خدا محروم شدید و در نتیجه شکست خوردید.

ص: 506

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 4,7,12

4 - یادآوری خاطره پیروزی مسلمانان در پیکار بدر ، التیام بخش رنج و آثار روحی دردناک شکست نبرد احد

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتّم مثلها

جمله «قد اصبتّم مثلها»، که اشاره به پیروزی بزرگ مسلمانان در بدر است، بدان جهت ایراد شده که با یاد آن خاطره بزرگ، مسلمانان مصیبت احد را در مقایسه با پیروزی بدر کوچک شمرند و در نتیجه، رنج مصیبت احد را نادیده انگارند.

7 - مسلمانان ، به دلیل نافرمانی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فرار از صحنه نبرد ، عامل شکست و مصیبت های پیکار احد

اولمّا اصابتکم مصیبه . . . قل هو من عند انفسکم

با توجه به آیات قبل ، همانند آیه 152 (اذ تحسّونهم باذنه حتّی اذا فشتّم و تنازعتم فی الامر و عصیتّم)، معلوم می شود که نافرمانی و . . از جمله عوامل شکست آنان بود.

12 - رفع ناراحتی مسلمانان به جهت شهادت هفتاد نفر در جنگ احد ، با تذکّر به این که آنان در جنگ بدر ، هفتاد نفر از دشمنان را کشته و هفتاد نفر را اسیر کردند .

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتّم مثلها

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: کان المسلمون قد اصابوا ببدر مائه و اربعین رجلا قتلوا سبعین رجلا و اسروا سبعین فلما کان یوم احد اصیب من المسلمین سبعون رجلا قال: فاغتمّوا بذلک فانزل الله تبارک و تعالی: «اولمّا اصابتکم . . مثلها».

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 205، ح 151؛ نورالثقلین، ج 1، ص 408، ح 426.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 1,2,6

1 - مصیبت اهل ایمان به هنگام درگیری با کافران در جنگ احد ، با رخصت خداوند

و ما اصابتکم یوم التقی الجمعان فباذن الله

2 - کارزار احد ، صحنه رویارویی و درگیری دو جناح کفر و ایمان

و ما اصابکم يوم التقى الجمعان فباذن الله

6 - مشخص شدن مؤمنان واقعی ، از اهداف رخصت خداوند در شکست نبرد احد و مصیبت های وارده در آن

و ما اصابکم . . . و لیعلم المؤمنین

جمله «و لیعلم . . .»، عطف بر جمله ای مقدر است ؛ یعنی «و ما اصابکم . . . لیكون کذا و کذا و لیعلم المؤمنین». لذا در برداشت فوق، مشخص شدن مؤمنان، از اهداف شکست آنان در نبرد احد شمرده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 -

1,3,9,10,11,12,14,23,24

1 - مشخص شدن منافقان ، از اهداف رخصت خداوند در شکست نبرد احد و مصیبت های وارده در آن

و ما اصابکم . . . و لیعلم الذین نافقوا

3 - حضور منافقانی ناشناخته در میان مسلمانان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) تا شکست احد

ص: 507

و ما اصابکم يوم التقى الجمعان . . . و ليعلم الذين نافقوا

9 - بهانه جویی منافقان برای سرباز زدن از حضور در میدان احد ، با این ادعا که در آن میدان ، پیکاری رخ نخواهد داد .

قاتلوا لو نعلم قتالا لا تبغناکم

برخی از مفسران گفته اند مراد از جمله «لو نعلم . . .» نفی برخورد نظامی است؛ یعنی ما می دانیم که جنگی رخ نخواهد داد و لذا با شما نمی آییم.

10 - منافقان به انگیزه سرباز زدن از پیکار ، مدعی بودند که حضور در میدان احد نوعی انتحار و خودکشی است ، نه پیکار و جنگ .

قالوا لو نعلم قتالاً لا تبغناکم

برخی بر آنند که مراد منافقان از جمله «لو نعلم . . .» این معنا بوده که بیرون شدن شما مسلمانان به سوی احد، پیکار و قتال نیست، بلکه خود را به مهلکه انداختن است؛ چرا که نیروی شما در برابر نیروی دشمن هیچ است.

11 - اظهار عدم آشنایی با دانش و مهارت های جنگی ، بهانه منافقان برای سرباز زدن از حضور در پیکار احد *

لو نعلم قتالاً لا تبغناکم

برداشت فوق احتمال سوّمی است که در بیان جمله «لو نعلم . . .» گفته شده است. یعنی اگر پیکار می دانستیم، شرکت می کردیم، ولی ما با فنون جنگ و مبارزه آشنایی نداریم.

12 - شرکت نکردن منافقان در پیکار احد ، افشاگر چهره و موضع نفاق آلود ایشان

و ليعلم الذين نافقوا وقيل لهم تعالوا . . . لو نعلم قتالاً لا تبغناکم

جمله «وقيل لهم تعالوا . . .» توضیحی است برای جمله «و ليعلم الذين نافقوا». یعنی طریقه مشخص کردن منافقان همان شرکت نکردن آنان در نبرد است.

14 - منافقان به دلیل شرکت نکردن در پیکار احد ، دور از مرز ایمان و در آستانه کفر بودند .

هم للكفر يومئذ اقرب منهم للايمان

23 - منافقان احد دارای جنبه های گوناگون نفاق ، و آگاهی مسلمانان تنها به بخشی از آنها

و الله اعلم بما يکتمون

عالمتر بودن خدا به راز دل منافقان (و الله اعلم . . .)، دلالت بر این معنا دارد که آنچه از نفاق منافقان برای مسلمانان بیان شد، تنها بخشی از نفاق آنان است.

24 - برخورد نفاق آلود عبدالله بن ابی و یاران او و سرباز زدن آنان از حضور در پیکار احد

و ليعلم الذين نافقوا وقيل لهم تعالوا قاتلوا .. لو نعلم قتالاً

در شأن نزول آیه آمده که عبدالله بن ابی و یاران او، که حدود سیصد نفر بودند، از حضور در پیکار احد سرباز زد. (مجمع البیان، ذیل آیه.)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 168 - 18، 8، 7، 6، 5، 4، 3، 1

1 - تلاش منافقان کناره گرفته از جنگ احد، در بازداشتن دیگر مسلمانان از حضور در آن کارزار

الَّذِينَ قَالُوا لَأُخَوِّنُهُمْ وَوَعَدُوا لَوْ اطاعونا ما قتلوا

جمله «لو اطاعونا» دلالت بر تلاش منافقان در بازداشتن مسلمانان از نبرد دارد.

3 - مسرت و خشنودی منافقان از سلامت خویش به دلیل عدم حضورشان در پیکار احد

ص: 508

الَّذِينَ قَالُوا لَأَخْوَانَهُمْ وَقَعَدُوا لَوْ اطَاعُونَا مَا قَتَلُوا

اظهار تأسّف منافقان برای کشته های احد، دلالت بر مسرت و خشنودی از زنده ماندن خودشان دارد.

4 - تلفات سنگین مسلمانان در پیکار احد

و ما اصابکم . . . لو اطاعونا ما قتلوا

5 - اظهار حسرت و اندوه منافقان بر کشته شدن بستگان خویش در پیکار احد

الَّذِينَ قَالُوا لَأَخْوَانَهُمْ وَقَعَدُوا لَوْ اطَاعُونَا مَا قَتَلُوا

گفته شده مراد از «لاخوانهم»، خویشان نسبی است. و جمله «قالوا لاخوانهم» یعنی: «درباره آنها گفتند»؛ نه «به آنها گفتند».

6 - سرزنش شدن منافقان به خاطر ترک حمایت از پیکارگران احد، علی رغم ادعای برادری با آنان

الَّذِينَ قَالُوا لَأَخْوَانَهُمْ وَقَعَدُوا

جمله «وقعدوا» حالیه است و اشاره دارد به اینکه منافقان با وجود ادعای برادری با مسلمانان از شرکت در جنگ و حمایت آنان سر باز زدند. گفتنی است که «لاخوانهم» در برداشت فوق به معنای برادران دینی گرفته شده است.

7 - اعتراض و انتقاد منافقان از شرکت جستن مسلمانان در پیکار احد

لو اطاعونا ما قتلوا

8 - تبلیغات اخلا لگرا نه منافقان پس از نبرد احد

لو اطاعونا ما قتلوا

18 - ناتوانی منافقان از جلوگیری مرگ مقدّر نشانگر باطل بودن پندار آنان در تحلیل عوامل به شهادت رسیدن پیکارگران احد

لو اطاعونا ما قتلوا قل فادرؤا عن انفسکم الموت ان کنتم صادقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 21، 4، 7، 3

2 - آمادگی گروهی از مجاهدان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در جهاد، علی رغم آسیب دیدن در جنگ قبلی (احد)

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ . . . اجر عظیم

3 - بازسازی مجدد سپاه اسلام توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پس از پراکندگی و شکست در جنگ احد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ

4 - پاداش بزرگ الهی برای اجابت کنندگان دعوت خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) به نبردی دیگر در عین تحمّل جراحت نبرد احد ، مشروط به احسان و تقوای آنان است .

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا .. لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ

مفسران برآند که نبرد پیشین که مسلمانان در آن جراحتها دیدند، همان نبرد احد است. به دلیل وقوع این آیه پس از بیان نبرد احد و اینکه سخن از قرح به میان آورده است ؛ چنانچه درباره نبرد احد نیز فرموده بود: «ان یمسکم قرح».

7 - خطر هجوم مشرکین به مسلمانان ، پس از پایان جنگ احد *

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ

زیرا دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای تجهیز نیرو، بیانگر آن است که خطر هجوم مجدد مشرکین وجود داشته است.

21 - پاداش بزرگ امیرالمؤمنین (ع) به خاطر احسان و تقوا و اجابت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از مجروح شدن در جنگ احد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ .. أَجْرٌ عَظِيمٌ

امام صادق (ع): انّ رسول الله بعث علیاً فی عشره «استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرح» الی «اجر عظیم». انّما نزلت

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 206، ح 153؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 326، ح 4.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 8، 3، 2، 1

1 - پاسخگویان به دعوت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از نبرد احد برای جهاد، کسانی بودند که از شایعه حمله دشمن نترسیدند و ایمانشان افزون گردید.

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ ... فزادهم ايماناً

2 - نفوذ عوامل دشمن در بین مسلمانان و ایجاد جنگ روانی برای تضعیف روحیه آنان، پس از جنگ احد

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ

برخی برآنند که مراد از «النَّاس» در «قال لهم النَّاس»، منافقانی هستند که برای دشمنان دین جاسوسی می کردند. برخی دیگر گفته اند منظور افرادی از دشمن هستند که در بین مسلمانان ایجاد رعب می کردند.

3 - تجمع دوباره مشرکان علیه مسلمانان، پس از جنگ احد

إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ

وقوع این آیه پس از بیان جنگ احد و نیز برخی از شأن نزولها مؤید این نظر است که آیه مورد بحث درباره وقایع پس از احد می باشد.

8 - اظهار توکل و اعتماد به خداوند، عکس العمل مؤمنان در برابر شایعه حمله دشمن، پس از نبرد احد

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ ... وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

19 - ترساندن مؤمنان از تجمع دشمن پس از جنگ احد، توسط نعیم بن مسعود

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ

امام باقر و امام صادق (ع) درباره «النَّاس» اول در آیه فوق فرمودند: انَّه نعیم بن مسعود الاشجعی.

مجمع البيان، ج 2، ص 889؛ تفسير تبيان، ج 3، ص 52.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 14

14 - افشای توطئه ها و تبلیغات سوء دشمنان دین پس از نبرد احد و مقابله با آنها ، از سوی خداوند

اِنَّما ذلکم الشَّیطان یخوِّف اولیاءه فلا تخافوهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 177 - 4

4 - ارتداد گروهی از مؤمنان پس از جریان جنگ احد *

انّ الذّین اشترّوا الکفر بالایمان لن یضروا الله شیئاً

به مقتضای ارتباط این آیه با آیات قبل، مراد از «الذّین اشترّوا ..» می تواند آن گروه از مسلمانانی باشد که پس از نبرد احد با تبلیغات سوء و شایعات در تضعیف روحیه مؤمنان می کوشیدند و آنان را از غزوه حمراءالاسد باز می داشتند.

ص: 510

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 8

8 - حضور افراد ناپاک و منافق در میان مسلمانان ، در جریان جنگ احد

ما كان الله ليذر المؤمنين على ما انتم عليه حتى يميز الخبيث من الطيب

برداشت فوق بر اساس ارتباط این آیه با آیات پیشین که درباره نبرد احد بود، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 84 - 13

13 - مقطع زمانی جنگ احد تا بدر صغرا ، برهه ای دشوار برای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

بیت طائفه منهم .. اذاعوا به ... فقاتل في سبيل الله لا تكلف الا نفسك

با توجه به مجموع آیات و شأن نزول.

243- حقانیت غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 9

9 - خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مدینه برای مقابله با مشرکان در دامنه احد ، حرکتی حق ، همانند خروج وی برای جنگ بدر *

كما أخرجك ربك من بيتك بالحق

برخی برآنند که «كما ..» متعلق به «يجدلونك ...» در آیه بعد است و آن آیه اشاره به قضایای پیش از نبرد احد دارد. بر این اساس «كما أخرجك ...» چنین معنا می شود: گروهی از مسلمانان درباره حرکت به سوی احد، که حرکتی حق بود، به جدال با پیامبر (صلی الله علیه و آله) پرداختند و آن را مصلحت نمی پنداشتند؛ همان گونه که از حرکت به سوی بدر، که حرکتی حق بود، نیز کراهت داشتند.

244- شکست در غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 6

6 - مشخص شدن مؤمنان واقعی ، از اهداف رخصت خداوند در شکست نبرد احد و مصیبت های وارده در آن

و ما اصابکم . . . و لیعلم المؤمنین

جمله «و لیعلم . . .»، عطف بر جمله ای مقدر است؛ یعنی «و ما اصابکم . . . لیكون کذا و کذا و لیعلم المؤمنین». لذا در برداشت فوق، مشخص شدن مؤمنان، از اهداف شکست آنان در نبرد احد شمرده شد.

ص: 511

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 1

1 - مشخص شدن منافقان ، از اهداف رخصت خداوند در شکست نبرد احد و مصیبت های وارده در آن

و ما اصابکم . . . و ليعلم الذین نافقوا

245- شکست غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 3

3 - شکست در پیکار احد ، زمینه ساز هجوم تبلیغاتی کافران و یا منافقان ، علیه اسلام ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان

یا ایها الذین امنوا لا تکونوا کالذین کفروا و قالوا لاخوانهم . . . ما ماتوا و م

کشته شدن عده ای از مسلمانان در جنگ احد باعث شده بود که کافران و یا منافقان، که با حضور در صحنه احد مخالف بودند، ماجرای احد و کشته های فراوان آن را حربه تبلیغاتی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار دهند. آنان می گفتند اگر نظر ما را می پذیرفتند و همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) خارج نمی شدند، این حوادث ناگوار پیش نمی آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 1,3,5

1 - گلایه برخی مسلمانان از نتایج دردناک نبرد احد و شکست در آن

اولمّا اصابکم مصیبه . . . قلتم ائی هذا

این برداشت را روایت مذکور در فیش شماره 12 تأیید می کند.

3 - شکست و مصیبت سنگین مسلمانان در پیکار احد ، دور از انتظار ایشان بود .

اولمّا اصابکم مصیبه قد اصبتم مثلها

کلمه «ائی» به معنای «من این» (از کجا و از چه روی) می باشد و «هذا» اشاره به مصیبت است.

5 - پندار ناصواب برخی پیکارگران احد در تحلیل عوامل شکست آن نبرد

اَنِّي هَذَا قَلْبُ هُوَ مِنْ عِنْدِ انْفُسِكُمْ

جمله «اَنِّي هَذَا» به این مطلب اشاره دارد که گویا مجاهدان احد عِلَّتْ شکست آن نبرد را بیرون از عملکرد خویش می دانستند، که جمله «من عند انفسکم» ریشه صحیح آن را گوشزد می کند.

246- غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 5,9

5 - پیکارگران احد ، به دلیل عدم توکل برخی از آنان به خداوند ، علی رغم توانایشان ، شکست خوردند . *

ص: 512

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین . . . و لقد نصرکم اللہ ببدر و انتم اذلّہ

یادآوری کمبود نیروی نظامی در جنگ بدر، اشاره به توانمندی آنان در مقایسه با جنگ احد است.

9- سرزنش خداوند به پیکارگران احد که چرا علی رغم مشاهده یاری الهی در جنگ بدر، تصمیم به سستی در کارزار احد گرفتند .

و اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا . . . و لقد نصرکم اللہ ببدر و انتم اذلّہ

لحن آیه، حکایت از سرزنش مسلمانانی است که در جنگ احد، تصمیم به سستی و نافرمانی گرفتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 124 - 2

2- تقویت روحیه پیکارگران بدر و احد، ز سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

اذ تقول للمؤمنین ان یکفیکم ان یمدکم ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 1، 19، 3

1 - جراحات و آسیب همگون دو جبهه کفر و ایمان در پیکار احد

ان یمسسکم قرح فقد مسّ القوم قرح مثله

3 - برابری آسیب و جراحات های وارده به مؤمنان پیکارگر احد، با آسیب های وارد شده به کافران در جنگ بدر

ان یمسسکم قرح فقد مسّ القوم قرح مثله

برخی برآند که «ان یمسسکم»، درباره جراحتهای مسلمانان در جنگ احد است و جمله «فقد مسّ القوم»، اشاره به جراحات مشرکان در جنگ بدر دارد.

19 - مؤمنان استوار در نبرد احد و دیگر هنگامه های پیکار با کافران، برگزیدگان خداوند برای گواهی بر اعمال مردم

و تلک الایام . . . و لیعلم اللہ الذین امنوا و یتخذ منکم شهداء

ترک لام در «و یتخذ»، اشاره به این معنا دارد که برگزیدن، در پی مشخص شدن مؤمنان واقعی است. یعنی مؤمنان واقعی برای گواه بودن برگزیده می شوند. گفتنی است که در برداشت فوق، متعلق حذف شده «شهداء»، اعمال مردم، گرفته شده است.

7 - پیکار احد ، کارزاری سخت و مجسم کننده مرگ در دیده پیکارگران مسلمان

و لقد كنتم تمنون الموت . . . فقد رايتموه و انتم تنظرون

1 - مفسران برآند که آیه شریفه درباره نبرد احد نازل شده است. 2 - چون خداوند از رویارویی و درگیر شدن با کافران، به دیدن مرگ تعبیر کرده است، معلوم می شود که کارزاری سخت بوده که ورود به آن، مساوی دیدن مرگ بوده است.

247- قصه غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 2,3

2 - ترغیب مجاهدان صدر اسلام به تعقیب لشکریان دشمن ، پس از نبرد احد

و لاتهنوا فی ابتغاء القوم

گفته شده که آیه پس از نبرد احد نازل شد تا مسلمانان را به تعقیب لشکریان ابوسفیان ترغیب کند (مجمع البیان، ذیل آیه).

3 - آسیب ها و صدمات متقابل مجاهدان و کافران در نبرد احد

ان تکنونوا تألمون فانهم یألمون

بنابر آنچه در شأن نزول آیه آمده، مراد از آسیبهای متقابل، مسائلی است که در جنگ احد پیش آمد.

248- مجاهدان غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 5

5 - برخی از مجروحان جنگ احد علی رغم پذیرش دعوت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نبردی دیگر ، از احسان و تقوای لازم برخوردار نبودند .

الَّذین استجابوا .. للَّذین احسنوا منهم و اتقوا اجر عظیم

«منهم»، حال برای ضمیر «احسنوا» است و کلمه «من»، ظهور در تبعیض دارد ؛ یعنی اجابت کنندگان را به دارندگان تقوا و احسان و فاقدان آن تقسیم می کند.

249- محمد (صلی الله علیه و آله) و غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 121 - 12

12 - شرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ احد ، به عنوان فرماندهی عملیات نظامی

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

امام صادق (ع): سبب نزول هذه الآية ان قريشا خرجت من مكّه تريد حرب رسول الله (صلى الله عليه و آله) فخرج يبغي موضعاً للقتال.

تفسير قمى، ج 1، ص 110؛ نورالثقلين، ج 1، ص 384، ح 336.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 5 - 9

9 - خروج پیامبر (صلى الله عليه و آله) از مدینه برای مقابله با مشرکان در دامنه احد، حرکتی حق، همانند خروج وی برای جنگ بدر *

ص: 514

كما أخرجك ربك من بيتك بالحق

برخی برآنند که «کما ..» متعلق به «یجدلونک ...» در آیه بعد است و آن آیه اشاره به قضایای پیش از نبرد احد دارد. بر این اساس «کما أخرجک ...» چنین معنا می شود: گروهی از مسلمانان درباره حرکت به سوی احد، که حرکتی حق بود، به جدال با پیامبر (صلی الله علیه و آله) پرداختند و آن را مصلحت نمی پنداشتند؛ همان گونه که از حرکت به سوی بدر، که حرکتی حق بود، نیز کراهت داشتند.

250- مسلمانان در غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 3، 2

2- ضربه و مصیبت وارده بر کافران در جنگ بدر، دو برابر مصیبتی که بر پیکارگران مؤمن در جنگ احد وارد شد.

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

بسیاری از مفسران گفته اند که مراد از «اصبتم مثلها» (دو چندان مصیبتی که دیدید، بر کافران وارد کردید) مصیبتی است که مؤمنان در پیکار بدر بر مشرکان تحمیل کردند. این برداشت را روایت مذکور در فیش شماره 12 تأیید می کند.

3- شکست و مصیبت سنگین مسلمانان در پیکار احد، دور از انتظار ایشان بود.

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

کلمه «انّی» به معنای «من این» (از کجا و از چه روی) می باشد و «هذا» اشاره به مصیبت است.

251- منافقان مدینه در غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 15 - 1

1 - منافقان حاضر در صحنه غزوه احزاب، و مصمم به فرار از آن، پیش تر در غزوه احد تعهد کرده بودند که از جهاد با دشمن نگریزند.

و لقد کانوا عهدوا اللّٰه من قبل لایؤلّون الأذیر

مرجع ضمیر در «کانوا» گروهی از منافقان اند که در غزوه احد ترسیدند و تصمیم به فرار گرفتند، ولی عهد کردند که دیگر بار چنین نکنند.

غزوه احزاب

252- احزاب صدر اسلام در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 515

1 - مسلمانان مدینه، از ناحیه بالا و پایین مدینه، در محاصره دشمن (احزاب متحد) قرار گرفتند.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

2 - احزاب متحد، در جنگ علیه مسلمانان، جمعیتی فراوان داشتند.

إذ جاءتكم جنود... إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«جنود» جمع «جند» است و دلالت بر چندین سپاه می کند. آمدن نیروها از بالا دست مدینه و پایین دست آن نیز مؤید این نکته است؛ زیرا آنان دارای جمعیتی چشمگیر بوده اند که توانسته اند نیروهایشان را در اطراف مدینه مستقر کنند.

3 - ائتلاف احزاب مختلف و لشگرکشی آنان علیه مسلمانان مدینه و شکست شان، شایسته یادآوری است.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«إذ جاءوكم» عطف بر «إذ جاتکم» در آیه پیش و متعلق فعل «أذکروا» در همان آیه است.

4 - یهود بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان، با مشرکان مکه، علیه مسلمانان، ائتلاف کردند.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

طبق شواهد تاریخی، غزوه احزاب، با ائتلاف یهودیان بنی نضیر و بنی قریظه و مشرکان مکه به وجود آمد. «من فوقکم» اشاره به یهودیانی دارد که از بخش شرقی مدینه هجوم آوردند و «من أسفل منکم» اشاره به مشرکانی دارد که از بخش غربی مدینه به آن دیار هجوم آورده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - اذیت و آزار زبانی مسلمانان، در غزوه احزاب، از سوی منافقان، ناشی از این بود که می پنداشتند احزاب متحد، نرفته اند و در اطراف مدینه خواهند ماند.

سلقوكم بألسنه حداد... يحسبون الأحزاب لم يذهبوا

بنابراین احتمال که «یحسبون...» حال برای ضمیر فاعلی «سلقوا» باشد، نکته یاد شده فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 19

19 - منافقان ، پیشگامان تزلزل و اضطراب و فرار از غزوه احزاب بودند .

هنالك ابتلى . . . و زلزلوا زلزلاً . . . و اذ يقول المنافقون . . . انّ بيوتنا عوره . . .

254- امدادهای غیبی در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 516

6 - خداوند ، در غزوه احزاب نیرویی نامرئی ، به کمک مسلمانان فرستاد .

فأرسلنا عليهم . . . و جنودًا لم تروها

8 - امداد غیبی الهی به مسلمانان در غزوه احزاب ، نعمتی خدایی برای آنان و شایسته یادآوری است .

يأيها الذين ءامنوا اذكروا نعمه الله عليكم إذ جاءتكم جنود. . . و جنودًا لم تروه

255- امنیت خانه مجاهدان غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 12

12 - خانه و کاشانه مجاهدان شرکت کننده در غزوه احزاب ، خلل ناپذیر و دارای استحکام بود .

يقولون إن بيوتنا عوره و ما هي بعوره

256- بیماردان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 11، 8

8 - برخی از منافقان و بیماردان مدینه ، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای ترک جهاد در غزوه احزاب ، به بهانه ناامن بودن خانه و کاشانه شان ، مصرّانه اجازه می خواستند .

و يستئذن فريق منهم النبي يقولون إن بيوتنا عوره

مراد از «عوره» در آیه، مستحکم نبودن خانه و قابل ورود بودن آن برای هر کس است که بخواهد وارد شود(مفردات راغب).

11 - مستحکم نبودن خانه و کاشانه ، بهانه منافقان و افراد بیماردل برای گریز از جهاد در غزوه احزاب بود .

و يستئذن فريق منهم النبي يقولون إن بيوتنا عوره و ما هي بعوره إن يريدون إلاّ فر

257- پیروزی مسلمانان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- غزوه احزاب ، بدون درگیری نظامی عمده ، به سود مسلمانان پایان یافت .

ورد الله الذين كفروا بغيظهم لم ينالوا خيرا وكفى الله المؤمنين القتال

ص: 517

258- تلاش منافقان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 5

5 - منافقان ، در غزوه احزاب ، برای وادار کردن مؤمنان به ترک اسلام و روی آوردن به کفر ، تلاش می کردند .

يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مَقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا

برداشت بالا، بر این احتمال است که مراد از «لامقام لكم» ماندن در دین رسول الله و مراد از «فارجعوا» دعوت به رجوع به کفر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 18 - 2

2 - تلاش شدید منافقان مدینه ، برای بازداشتن مسلمانان از جهاد در غزوه احزاب

و إِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ... لَا مَقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا... قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ

تضعیف «عَوِّق» برای بیان شدت و غلظت بازدارندگی، است.

259- ذکر غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 3

3 - ائتلاف احزاب مختلف و لشگرکشی آنان علیه مسلمانان مدینه و شکست شان ، شایسته یادآوری است .

إِذْ جَاءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ

«إِذْ جَاءُوكُمْ» عطف بر «إِذْ جَاءُوكُمْ» در آیه پیش و متعلق فعل «أَذْكُرُوا» در همان آیه است.

260- سختی غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 7

7 - خداوند ، مسلمانان را از سختی جنگی که احزاب متحد درصدد ایجاد آن بودند نگه داشت .

«کفی» در آیه متعدی به دو مفعول و به معنای «حسب» است؛ یعنی: «خداوند کفایت کرد مؤمنان را در جنگ». با توجه به آیه نه همین سوره، مراد از «کفایت خدا برای جنگ مؤمنان»، فرستادن طوفان و سپاهیان نامریی برای درهم کوبیدن سپاه دشمن است.

261- شکست احزاب صدر اسلام در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 3

3 - ائتلاف احزاب مختلف و لشگرکشی آنان علیه مسلمانان مدینه و شکست شان ، شایسته یادآوری است .

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«إذ جاءوكم» عطف بر «إذ جاتكم» در آیه پیش و متعلق فعل «أذكروا» در همان آیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 20 - 2

2 - منافقان مدینه ، حتی پس از هزیمت احزاب متّحد و عزیمت شان از اطراف مدینه ، گمان می کردند که آنان نرفته اند .

يحبسون الأحزاب لم يذهبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 12، 6، 3، 1

1 - پراکنده شدن احزاب متّحد از اطراف مدینه ، به دست خداوند بود .

وردّ الله الذين كفروا

3 - احزاب متّحد ، در حالی از محاصره مدینه ناامید و پراکنده شدند که آکنده از خشم بودند .

وردّ الله الذين كفروا بغیظهم

«باء» در «بغیظ» برای ملامت است و «بغیظهم» حال برای موصول «الذين كفروا» است.

6 - آکنده شدن احزاب متّحد از خشم و غضب ، معلول ناکامی آنان در تلاش شان بود .

وردّ الله الذين كفروا بغیظهم لم ينالوا خیراً

«لم ينالوا خیراً» می تواند حال برای «الذين كفروا» باشد و احتمال دارد که برای بیان «بغیظهم» باشد. برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است.

12 - توان مندی خداوند ، منشأ فراهم آمدن زمینه پراکنده شدن احزاب متّحد از اطراف مدینه

وردّ الله الذین کفروا .. و کان الله قویّاً

«و کان الله ..» به منزله تعلیل برای جمله «وردّ الله الذین کفروا» است.

262- شکست در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 3

3 - منافقان مدینه ، به مسلمانان وانمود کردند که شکست شان در غزوه احزاب حتمی است .

و إذ قالت طائفه منهم یا اهل یشرب لا مقام لکم فارجعوا

ص: 519

263- طوفان در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 9 - 4,5

4 - برای درهم شکستن سپاه دشمن ، در غزوه احزاب ، طوفانی عظیم برخاست .

إذ جاء تكم جنود فأرسلنا عليهم ريحاً

تنوین نکره در «ریحاً» برای تعظیم است و حکایت از این می کند که بادی که وزیده، معمولی نبوده است؛ بلکه طوفانی بوده که خیمه ها را در هم می کوبیده و خار و خاشاک را در چشمان دشمن می پاشیده است.

5 - به وجود آمدن طوفان ، در غزوه احزاب برای درهم شکستن توان دشمن ، نعمتی الهی برای مسلمانان بود .

يأيها الذين ءامنوا اذكروا نعمه الله عليكم . . . فأرسلنا عليهم ريحاً

«فأرسلنا» بیان نعمتی است که خداوند، از مسلمانان خواسته است که به یاد آن باشند.

264- فرار منافقان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 15 - 1

1 - منافقان حاضر در صحنه غزوه احزاب ، و مصمم به فرار از آن ، پیش تر در غزوه احد تعهد کرده بودند که از جهاد با دشمن نگریزند .

و لقد كانوا عهدوا لله من قبل لايولون الأذبر

مرجع ضمیر در «كانوا» گروهی از منافقان اند که در غزوه احد ترسیدند و تصمیم به فرار گرفتند، ولی عهد کردند که دیگر بار چنین نکنند.

265- فرجام غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 9

9 - غزوه احزاب ، بدون درگیری نظامی عمده ، به سود مسلمانان پایان یافت .

ورّد الله الذين كفروا بغیظهم لم ينالوا خیراً و كفى الله المؤمنین القتال

266- فرمانده غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 520

9- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمانده و تصمیم گیر اصلی در غزوه احزاب بود .

و یستئذن فریق منهم النبی

267- قصه غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 9 - 2,4,5,6

2 - مورد هجوم قرار گرفتن مسلمانان در مدینه از سوی لشگر دشمن در غزوه احزاب

اذکروا نعمه الله علیکم إذ جاء تکم جنود

مفسران بر این نکته اتفاق نظر دارند که این آیه، درباره غزوه احزاب نازل شده است. مراد از «جنود» گروه های مشرک و یهودیان اند که در یک تصمیم جمعی، متحد شدند و جهت درهم کوبیدن مسلمانان، به مدینه هجوم بردند.

4 - برای درهم شکستن سپاه دشمن، در غزوه احزاب، طوفانی عظیم برخاست .

اذ جاء تکم جنود فأرسلنا علیهم ریحا

تنوین نکره در «ریحا» برای تعظیم است و حکایت از این می کند که بادی که وزیده، معمولی نبوده است؛ بلکه طوفانی بوده که خیمه ها را در هم می کوبیده و خار و خاشاک را در چشمان دشمن می پاشیده است.

5 - به وجود آمدن طوفان، در غزوه احزاب برای درهم شکستن توان دشمن، نعمتی الهی برای مسلمانان بود .

يأيتها الذين ءامنوا اذكروا نعمه الله عليكم .. فأرسلنا علیهم ریحا

«فأرسلنا» بیان نعمتی است که خداوند، از مسلمانان خواسته است که به یاد آن باشند.

6 - خداوند، در غزوه احزاب نیرویی نامرئی، به کمک مسلمانان فرستاد .

فأرسلنا علیهم .. و جنودا لم تروها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 1,2,3,4,5,8,11,13,14

1 - مسلمانان مدینه، از ناحیه بالا و پایین مدینه، در محاصره دشمن (احزاب متّحد) قرار گرفتند.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

2 - احزاب متّحد، در جنگ علیه مسلمانان، جمعیتی فراوان داشتند.

إذ جاءتكم جنود... إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«جنود» جمع «جند» است و دلالت بر چندین سپاه می کند. آمدن نیروها از بالا دست مدینه و پایین دست آن نیز مؤید این نکته است؛ زیرا آنان دارای جمعیتی چشمگیر بوده اند که توانسته اند نیروهایشان را در اطراف مدینه مستقر کنند.

3 - ائتلاف احزاب مختلف و لشگرکشی آنان علیه مسلمانان مدینه و شکست شان، شایسته یادآوری است.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«إذ جاءوكم» عطف بر «إذ جاتکم» در آیه پیش و متعلق فعل «أذکروا» در همان آیه است.

4 - یهود بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان، با مشرکان مکه، علیه مسلمانان، ائتلاف کردند.

ص: 521

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

طبق شواهد تاریخی، غزوه احزاب، با ائتلاف یهودیان بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان و مشرکان مکه به وجود آمد. «من فوقکم» اشاره به یهودیانی دارد که از بخش شرقی مدینه هجوم آوردند و «من أسفل منکم» اشاره به مشرکانی دارد که از بخش غربی مدینه به آن دیار هجوم آورده بودند.

5 - هجوم احزاب متحد به سوی مدینه، باعث وحشت و نگرانی مسلمانان شد.

إذ جاءوكم .. و إذ زاغت الأبصر

«زاغت الأبصار» می تواند کنایه از به وجود آمدن آن چنان وحشتی باشد که چشم شخص، قدرت دید و تشخیص را از دست می دهد.

8 - هجوم احزاب متحد به مدینه، برای درهم شکستن مسلمانان، مسلمانان را به قدری وحشت زده کرد که همانند افراد محتضر شدند.

إذ جاءوكم .. و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

مراد از به حنجره رسیدن قلب ها، خفگی و به حال مرگ افتادن است.

11 - ایام هجوم احزاب متحد به مدینه، روزهایی بس سخت و نگران کننده برای مسلمانان بود.

إذ جاءوكم .. و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

13 - پس از محاصره مدینه از سوی احزاب متحد، ظنّ و گمان های گوناگونی درباره خدا، در میان مردم مسلمان پدید آمد.

إذ جاءوكم .. و تظنون بالله الظنونا

«ظنون» مفعول مطلق عددی است و «ال» در آن، برای جنس است. جمع آورده شدن «ظنون» همراه با «ال» دلالت بر تعدد و گوناگونی می کند.

14 - عارض شدن بدگمانی به خدا در مسلمانان، در پی هجوم احزاب متحد به مدینه

إذ جاءوكم .. و تظنون بالله الظنونا

احتمال دارد که مخاطب فعل «تظنون» مسلمانان باشند و یکی از احتمال های «الظنونا» بدگمانی باشد. آیات بعدی می تواند قرینه ای بر نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 11 - 2,3,1

1 - هجوم احزاب متّحد به مدینه ، وسیله امتحان مسلمانان آن دیار بود .

هنالك ابتلى المؤمنون

2 - مسلمانان مدینه ، با هجوم احزاب متّحد به آنان ، دچار اضطراب و تزلزل شدید شدند .

وزلزلوا زلزالاً شديداً

3 - مسلمانان مدینه ، با هجوم احزاب متّحد ، در شرایط سختی قرار گرفتند .

وزلزلوا زلزالاً شديداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 12 - 1

1 - منافقان ، همسو با احزاب متّحد ، در غزوه احزاب برای درهم شکستن روحیه مسلمانان فعالیت می کردند .

ص: 522

إذ جاء تكم جنود... و إذ يقول المنفقون... ما وعدنا الله... إلا غرورًا

فعل مضارع «يقول» بر تداوم کار منافقان دلالت می کند که از آن، به «فعالیت» تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 -

1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,19

1 - عده ای از منافقان، مسلمانان شرکت کننده در غزوه احزاب را، به ترک جهاد وسوسه می کردند.

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

2 - منافقان برای ماندن مسلمانان به همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در غزوه احزاب - با توجه به هجوم دشمن - وجهی منطقی قائل نبودند و آنان را به ترک غزوه، دعوت می کردند.

قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

3 - منافقان مدینه، به مسلمانان وانمود کردند که شکست شان در غزوه احزاب حتمی است.

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

4 - منافقان، به نفع جبهه احزاب متحد، برای درهم شکستن جبهه مسلمانان، فعالیت تبلیغاتی داشتند.

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

5 - منافقان، در غزوه احزاب، برای وادار کردن مؤمنان به ترک اسلام و روی آوردن به کفر، تلاش می کردند.

يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

برداشت بالا، بر این احتمال است که مراد از «لا مقام لكم» ماندن در دین رسول الله و مراد از «فارجعوا» دعوت به رجوع به کفر باشد.

8 - برخی از منافقان و بیمار دلاان مدینه، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای ترک جهاد در غزوه احزاب، به بهانه ناامن بودن خانه و کاشانه شان، مصرانه اجازه می خواستند.

و يستنذن فريق منهم النبي يقولون إن بيوتنا عورة

مراد از «عوره» در آیه، مستحکم نبودن خانه و قابل ورود بودن آن برای هر کس است که بخواهد وارد شود (مفردات راغب).

9 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمانده و تصمیم گیر اصلی در غزوه احزاب بود .

و یستئذن فریق منهم النبی

10 - در سپاه مسلمانان ، به هنگام غزوه احزاب ، نظمی استوار ، حاکم بود . به گونه ای که منافقان نیز خود را ملزم به رعایت آن می دانستند .

و یستئذن فریق منهم النبی

11 - مستحکم نبودن خانه و کاشانه ، بهانه منافقان و افراد بیمار دل برای گریز از جهاد در غزوه احزاب بود .

و یستئذن فریق منهم النبی یقولون إن بیوتنا عوره و ما هی بعوره إن یریدون إلا فر

12 - خانه و کاشانه مجاهدان شرکت کننده در غزوه احزاب ، خلل ناپذیر و دارای استحکام بود .

یقولون إن بیوتنا عوره و ما هی بعوره

19 - منافقان ، پیشگامان تزلزل و اضطراب و فرار از غزوه احزاب بودند .

هنالک ابتلی . . . و زلزلوا زلزلاً . . . و إذ یقول المنفقون . . . إن بیوتنا عوره . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 523

3 - منافقان شرکت کننده در غزوه احزاب ، در صورت حضور در داخل خانه هایشان و هجوم دشمن ، از آن دفاع نمی کردند .

يقولون إنَّ بيوتنا عوره . . . و لو دخلت عليهم من أقطارها ثمَّ سئلوا الفتنة لآتوها

6 - تزلزل منافقان مدینه در غزوه احزاب ، ناشی از بی ایمانی آنان بود .

و يستنذون فريق منهم . . . يقولون إنَّ بيوتنا عوره . . . إن يريدون إلاَّ فرارًا . . . ثمَّ

«ثمَّ سئلوا الفتنة» دلالت می کند که آنان، با درخواست شرک، آن را قبول می کردند. چنین امری اشعار دارد که استیذان در ترک جهاد و بهانه جویی برای فرار، ناشی از بی ایمانی و تزلزل در عقیده بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - منافقان حاضر در صحنه غزوه احزاب ، و مصمم به فرار از آن ، پیش تر در غزوه احد تعهد کرده بودند که از جهاد با دشمن نگریزند .

و لقد كانوا عهدوا الله من قبل لايولون الأذبر

مرجع ضمير در «كانوا» گروهی از منافقان اند که در غزوه احد ترسیدند و تصمیم به فرار گرفتند، ولی عهد کردند که دیگر بار چنین نکنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تلاش شدید منافقان مدینه ، برای بازداشتن مسلمانان از جهاد در غزوه احزاب

و إذ قالت طائفة منهم . . . لا مقام لكم فارجعوا . . . قد يعلم الله المعوقين منكم

تضعيف «عوق» برای بیان شدت و غلظت بازدارندگی، است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - منافقان مدینه ، به هنگام خبردار شدن از وقوع جنگ احزاب ، به قدری می ترسیدند که چشمان شان بی اختیار ، به چرخش می افتاد .

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

مراد از «الخوف» به قرینه بحث جهاد و هجوم دشمن، خیر جنگ و قتال است که برای منافقان بسیار ترس آور بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 9

9 - مسلمانان مدینه ، در غزوه احزاب ، به رغم قدرت و شوکت دشمن و کارشکنی های منافقان ، تسلیم امر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جهاد بودند .

و لَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ . . . وَ مَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيْمَانًا وَ تَسْلِيمًا

ممکن است «تسلیماً» به قرینه مقام (بحث جهاد و هجوم دشمن و نیز الگو بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله)) تسلیم بودن به امر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای

ص: 524

جهاد باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 9

9 - غزوه احزاب ، بدون درگیری نظامی عمده ، به سود مسلمانان پایان یافت .

وردّ الله الذين كفروا بغيظهم لم ينالوا خيراً و كفى الله المؤمنين القتال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 11

11 - گروهی از یهود بنی قریظه ، به اسارت سپاه مسلمانان در آمدند .

و تأسرون فریقاً

268- محمد (صلی الله علیه و آله) و غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 5

5 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، مسلمانان مدینه را ، از وقوع غزوه احزاب و تشکیل احزاب متحد خبر داده بود .

ولما رء المؤمنون الأحزاب قالوا هذا ما وعدنا الله ورسوله وصدق الله ورسول

269- مسلمانان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 2،8،11،13،15

2 - احزاب متحد ، در جنگ علیه مسلمانان ، جمعیتی فراوان داشتند .

إذ جاءتكم جنود... إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«جنود» جمع «جند» است و دلالت بر چندین سپاه می کند. آمدن نیروها از بالا دست مدینه و پایین دست آن نیز مؤید این نکته است؛ زیرا آنان دارای جمعیتی چشمگیر بوده اند که توانسته اند نیروهایشان را در اطراف مدینه مستقر کنند.

8 - هجوم احزاب متّحد به مدینه ، برای درهم شکستن مسلمانان ، مسلمانان را به قدری وحشت زده کرد که همانند افراد محتضر شدند .

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

مراد از به حنجره رسیدن قلب ها، خفگی و به حال مرگ افتادن است.

11 - ایام هجوم احزاب متّحد به مدینه ، روزهایی بس سخت و نگران کننده برای مسلمانان بود .

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

ص: 525

13 - پس از محاصره مدینه از سوی احزاب متّحد، ظنّ و گمان های گوناگونی درباره خدا، در میان مردم مسلمان پدید آمد.

إذ جاءوكم .. و تظنون بالله الظنونا

«ظنون» مفعول مطلق عددی است و «ال» در آن، برای جنس است. جمع آورده شدن «ظنون» همراه با «ال» دلالت بر تعدد و گوناگونی می کند.

15 - ظنّ و گمان های مردم مدینه درباره وعده های خدا، در پی هجوم احزاب متّحد، علاوه بر گوناگونی، نوبه نو و در حال تجدید شدن بود.

و تظنون بالله الظنونا

آوردن فعل مضارع «تظنون» به منظور بیان پدید آمدن گمان، می تواند بیان کننده تداوم و تجدید شدن آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 12 - 1

1 - منافقان، همسو با احزاب متّحد، در غزوه احزاب برای درهم شکستن روحیه مسلمانان فعالیت می کردند.

إذ جاءتكم جنود .. و إذ يقول المنفقون ... ما وعدنا الله ... إلا غرورًا

فعل مضارع «يقول» بر تداوم کار منافقان دلالت می کند که از آن، به «فعالیت» تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 2، 1

1 - عده ای از منافقان، مسلمانان شرکت کننده در غزوه احزاب را، به ترک جهاد وسوسه می کردند.

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

2 - منافقان برای ماندن مسلمانان به همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در غزوه احزاب - با توجه به هجوم دشمن - وجهی منطقی قائل نبودند و آنان را به ترک غزوه، دعوت می کردند.

قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 9، 10

9 - مسلمانان مدینه ، در غزوه احزاب ، به رغم قدرت و شوکت دشمن و کارشکنی های منافقان ، تسلیم امر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جهاد بودند .

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ . . . وَ مَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَ تَسْلِيمًا

ممکن است «تسلیماً» به قرینه مقام (بحث جهاد و هجوم دشمن و نیز الگو بودن پیامبر(صلی الله علیه و آله)) تسلیم بودن به امر پیامبر(صلی الله علیه و آله) برای جهاد باشد.

10 - توجه مسلمانان مدینه به تحقق وعده های خدا و پیامبرش ، در غزوه احزاب ، باعث شد که آنان ، با دیدن سپاه دشمن بر ایمان شان افزوده شود .

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ . . . وَ مَا زَادَهُمْ إِلَّا

ص: 526

270- مشرکان مکه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 4

4 - یهود بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان ، با مشرکان مکه ، علیه مسلمانان ، ائتلاف کردند .

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

طبق شواهد تاریخی، غزوه احزاب، با ائتلاف یهودیان بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان و مشرکان مکه به وجود آمد. «من فوقکم» اشاره به یهودیانی دارد که از بخش شرقی مدینه هجوم آوردند و «من أسفل منکم» اشاره به مشرکانی دارد که از بخش غربی مدینه به آن دیار هجوم آورده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 4

4 - یهود بنی قریظه ، در غزوه احزاب ، هم پیمان مشرکان مکه بودند و از آنان پشتیبانی می کردند .

و أنزل الذین ظهروهم من أهل الکتب

مراد از «الذین ظاهرُوا» یهود بنی قریظه، و مرجع ضمیر «هم»، مشرکانی اند که سردمداری احزاب متحد علیه مسلمانان مدینه را بر عهده داشتند.

271- ملائکه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 9 - 7

7 - نزول ملائکه امداد در غزوه احزاب ، به منظور کمک به مسلمانان

و جنودًا لم تروها

احتمال قوی این است که سپاهی که قابل رؤیت نبود همان ملائکه باشد.

272- منافقان در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - اذیت و آزار زبانی مسلمانان، در غزوه احزاب، از سوی منافقان، ناشی از این بود که می پنداشتند احزاب متحد، نرفته اند و در اطراف مدینه خواهند ماند.

سَلِقُوكُمْ بِالْسِّنَةِ حِدَادٍ .. یَحْسِبُونَ الْاِحْزَابَ لَمْ یَذْهَبُوا

بنابراین احتمال که «یحسبون..» حال برای ضمیر فاعلی «سَلِقُوا» باشد، نکته یاد شده فهمیده می شود.

ص: 527

273- منافقان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 12 - 1

1 - منافقان ، همسوبا احزاب متّحد ، در غزوه احزاب برای درهم شکستن روحیه مسلمانان فعالیت می کردند .

إذ جاءكم جنود ... و إذ يقول المنافقون ... ما وعدنا الله ... إلا غرورا

فعل مضارع «يقول» بر تداوم کار منافقان دلالت می کند که از آن، به «فعالیت» تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 20، 11، 8، 4، 1

1 - عده ای از منافقان ، مسلمانان شرکت کننده در غزوه احزاب را ، به ترک جهاد وسوسه می کردند .

و إذ قالت طائفة منهم يا اهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

4 - منافقان ، به نفع جبهه احزاب متّحد ، برای درهم شکستن جبهه مسلمانان ، فعالیت تبلیغاتی داشتند .

و إذ قالت طائفة منهم يا اهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

8 - برخی از منافقان و بیمار دلان مدینه ، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای ترک جهاد در غزوه احزاب ، به بهانه ناامن بودن خانه و کاشانه شان ، مصرّانه اجازه می خواستند .

و يستئذن فريق منهم النبي يقولون إن بيوتنا عورة

مراد از «عوره» در آیه، مستحکم نبودن خانه و قابل ورود بودن آن برای هر کس است که بخواهد وارد شود (مفردات راغب).

11 - مستحکم نبودن خانه و کاشانه ، بهانه منافقان و افراد بیمار دل برای گریز از جهاد در غزوه احزاب بود .

و يستئذن فريق منهم النبي يقولون إن بيوتنا عورة و ما هي بعورة إن يريدون إلا فر

20 - « عن عبد الله الحلبي عنه (ع) : إنهم قالوا « إن بيوتنا عورة ... » فأكذبهم الله قال : « و ما هي بعورة ... » و هي رفيعه السمك حصينه ;

از عبدالله حلبي، از امام (ع) نقل شده که منافقان گفتند: خانه های ما بی حفاظ است. خداوند آنان را تکذیب کرد و فرمود: «و ما هي بعوره...» و آن خانه ها، دارای دیوارهای بلند و محکم بود.

3 - منافقان شرکت کننده در غزوه احزاب ، در صورت حضور در داخل خانه هایشان و هجوم دشمن ، از آن دفاع نمی کردند .

يقولون إنّ بيوتنا عوره .. و لو دخلت عليهم من أقطارها ثمّ سئلوا الفتنة لآتوها

6 - تزلزل منافقان مدینه در غزوه احزاب ، ناشی از بی ایمانی آنان بود .

و يستئذون فریق منهم .. يقولون إنّ بيوتنا عوره .. إن یریدون إلاّ فرارًا ... ثمّ

«ثمّ سئلوا الفتنة» دلالت می کند که آنان، با درخواست شرک، آن را قبول می کردند. چنین امری اشعار دارد که استیذان در ترک جهاد و بهانه جویی برای فرار، ناشی از بی ایمانی و تزلزل در عقیده بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 15 - 1

1 - منافقان حاضر در صحنه غزوه احزاب ، و مصمم به فرار از آن ، پیش تر در غزوه أحد تعهد کرده بودند که از جهاد با دشمن نگریزند .

و لقد كانوا عهدوا الله من قبل لايولون الأذبر

مرجع ضمير در «كانوا» گروهی از منافقان اند که در غزوه أحد ترسیدند و تصمیم به فرار گرفتند، ولی عهد کردند که دیگر بار چنین نکنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 16 - 3,6,7

3 - منافقان شرکت کننده در غزوه احزاب ، درصدد فرار از جهاد ، به منظور نجات خود بودند .

قل لن ينفعكم الفرار

6 - منافقان حاضر در غزوه احزاب ، برای نجات از مرگ و یا کشته شدن ، تصمیم به فرار از جهاد گرفتند .

إن يريدون إلاّ فرارًا .. إن فررتم من الموت أو القتل

7 - خداوند ، به منافقان شرکت کننده در غزوه احزاب ، با بیان این که حتی در صورت فرار از جبهه جهاد ، گرفتار مرگ یا قتل ، در جای دیگر یا زمان دیگر می شوند ، هشدار داده است .

إن فررتم من الموت أو القتل و إذا لامتمتعون إلاّ قليلاً

274- منافقان مدینه و غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 2,3

2 - منافقان برای ماندن مسلمانان به همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در غزوه احزاب - باتوجه به هجوم دشمن - وجهی منطقی قائل نبودند و آنان را به ترک غزوه ، دعوت می کردند .

قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

3 - منافقان مدینه ، به مسلمانان وانمود کردند که شکست شان در غزوه احزاب حتمی است .

و إذ قالت طائفه منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 3

3 - منافقان مدینه ، به هنگام خبردار شدن از وقوع جنگ احزاب ، به قدری می ترسیدند که چشمان شان بی اختیار ، به چرخش می افتاد .

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

مراد از «الخوف» به قرینه بحث جهاد و هجوم دشمن ، خبر جنگ و قتال است که برای منافقان بسیار ترس آور بود.

ص: 529

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 20 - 4 - 1

1 - منافقان مدینه ، می پنداشتند که احزاب متحد ، تا مدینه را فتح نکنند ، پراکنده نخواهند شد .

يَحْسِبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا

4 - منافقان مدینه ، دوست داشتند که در صورت تکرار هجوم احزاب متحد به مدینه ، در بیابان و در میان بادیه نشینان باشند .

وإن يأت الأحزاب يودّوا لو أنّهم بادون في الأعراب

275- نظم سپاه مسلمانان مدینه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 10

10 - در سپاه مسلمانان ، به هنگام غزوه احزاب ، نظمی استوار ، حاکم بود . به گونه ای که منافقان نیز خود را ملزم به رعایت آن می دانستند .

و يستئذن فريق منهم النبي

276- نقش طوفان در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 4

4 - طوفان و نیرو های نامرئی در غزوه احزاب ، از عوامل فروپاشی جبهه احزاب متحد و پراکنده شدن آنان بود .

فأرسلنا عليهم ريحًا و جنودًا .. و ردّ الله الذين كفروا

بنابراین که «وردّ الله» عطف بر آیه نه (فأرسلنا عليهم ..) باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

277- نیروهایی نامرئی در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 4

4 - طوفان و نیروهای نامریی در غزوه احزاب، از عوامل فروپاشی جبهه احزاب متحد و پراکنده شدن آنان بود.

فأرسلنا عليهم ريحًا و جنودًا .. وردّ الله الذين كفروا

بنابراین که «وردّ الله» عطف بر آیه نه (فأرسلنا عليهم ..) باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

ص: 530

278- وعده های خدا در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 10

10 - توجه مسلمانان مدینه به تحقق وعده های خدا و پیامبرش ، در غزوه احزاب ، باعث شد که آنان ، با دیدن سپاه دشمن بر ایمان شان افزوده شود .

و لَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ . . . و ما زادهم إل

279- وعده های محمد (صلی الله علیه و آله) در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 10

10 - توجه مسلمانان مدینه به تحقق وعده های خدا و پیامبرش ، در غزوه احزاب ، باعث شد که آنان ، با دیدن سپاه دشمن بر ایمان شان افزوده شود .

و لَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ . . . و ما زادهم إل

280- هجوم دشمن در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 9 - 2

2 - مورد هجوم قرار گرفتن مسلمانان در مدینه از سوی لشگر دشمن در غزوه احزاب

اذكروا نعمه الله عليكم إذ جاءكم جنود

مفسران بر این نکته اتفاق نظر دارند که این آیه، درباره غزوه احزاب نازل شده است. مراد از «جنود» گروه های مشرک و یهودیان اند که در یک تصمیم جمعی، متحد شدند و جهت درهم کوبیدن مسلمانان، به مدینه هجوم بردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 15،14،13،11،8،5،1

1 - مسلمانان مدینه ، از ناحیه بالا و پایین مدینه ، در محاصره دشمن (احزاب متحد) قرار گرفتند .

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

5- هجوم احزاب متحد به سوی مدینه ، باعث وحشت و نگرانی مسلمانان شد .

إذ جاءوكم .. و إذ زاغت الأبصر

«زاغت الأبصار» می تواند کنایه از به وجود آمدن آن چنان وحشتی باشد که چشم شخص، قدرت دید و تشخیص را از دست می

ص: 531

8 - هجوم احزاب متحد به مدینه ، برای درهم شکستن مسلمانان ، مسلمانان را به قدری وحشت زده کرد که همانند افراد محتضر شدند .

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

مراد از به حنجره رسیدن قلب ها، خفگی و به حال مرگ افتادن است.

11 - ایام هجوم احزاب متحد به مدینه ، روزهایی بس سخت و نگران کننده برای مسلمانان بود .

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

13 - پس از محاصره مدینه از سوی احزاب متحد ، ظنّ و گمان های گوناگونی درباره خدا ، در میان مردم مسلمان پدید آمد .

إذ جاءوكم . . . و تظنون بالله الظنونا

«ظنون» مفعول مطلق عددی است و «ال» در آن، برای جنس است. جمع آورده شدن «ظنون» همراه با «ال» دلالت بر تعدد و گوناگونی می کند.

14 - عارض شدن بدگمانی به خدا در مسلمانان ، در پی هجوم احزاب متحد به مدینه

إذ جاءوكم . . . و تظنون بالله الظنونا

احتمال دارد که مخاطب فعل «تظنون» مسلمانان باشند و یکی از احتمال های «الظنونا» بدگمانی باشد. آیات بعدی می تواند قرینه ای بر نکته یاد شده باشد.

15 - ظنّ و گمان های مردم مدینه درباره وعده های خدا ، در پی هجوم احزاب متحد ، علاوه بر گوناگونی ، نوبه نو و در حال تجدید شدن بود .

و تظنون بالله الظنونا

آوردن فعل مضارع «تظنون» به منظور بیان پدید آمدن گمان، می تواند بیان کننده تداوم و تجدید شدن آن باشد.

281- یهود بنی قریظه در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 4

4 - یهود بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان ، با مشرکان مکه ، علیه مسلمانان ، ائتلاف کردند .

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

طبق شواهد تاریخی، غزوه احزاب، با ائتلاف یهودیان بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان و مشرکان مکه به وجود آمد. «من فوقکم» اشاره به یهودیانی دارد که از بخش شرقی مدینه هجوم آوردند و «من أسفل منکم» اشاره به مشرکانی دارد که از بخش غربی مدینه به آن دیار هجوم آورده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 4

4 - یهود بنی قریظه، در غزوه احزاب، هم پیمان مشرکان مکه بودند و از آنان پشتیبانی می کردند.

و أنزل الذین ظهروهم من أهل الكتب

ص: 532

مراد از «الذین ظاهروا» یهود بنی قریظه، و مرجع ضمیر «هم»، مشرکانی اند که سردمداری احزاب متحد علیه مسلمانان مدینه را بر عهده داشتند.

282- یهود بنی نضیر در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 4

4- یهود بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان، با مشرکان مکه، علیه مسلمانان، ائتلاف کردند.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

طبق شواهد تاریخی، غزوه احزاب، با ائتلاف یهودیان بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان و مشرکان مکه به وجود آمد. «من فوقکم» اشاره به یهودیانی دارد که از بخش شرقی مدینه هجوم آوردند و «من أسفل منکم» اشاره به مشرکانی دارد که از بخش غربی مدینه به آن دیار هجوم آورده بودند.

283- یهود غطفان در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 4

4- یهود بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان، با مشرکان مکه، علیه مسلمانان، ائتلاف کردند.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

طبق شواهد تاریخی، غزوه احزاب، با ائتلاف یهودیان بنی نضیر و بنی قریظه و غطفان و مشرکان مکه به وجود آمد. «من فوقکم» اشاره به یهودیانی دارد که از بخش شرقی مدینه هجوم آوردند و «من أسفل منکم» اشاره به مشرکانی دارد که از بخش غربی مدینه به آن دیار هجوم آورده بودند.

284- غزوه بدر

{ غزوه بدر }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 12 - 6

6- تهدید شدن یهود به هزیمت و شکست، پس از پیروزی مسلمین در جنگ بدر

قل للذین کفروا ستغلبون

در شأن نزول آیه آمده است که آیه شریفه بعد از جنگ بدر - آنگاه که رسول خدا از آن جنگ به طرف بنی قینقاع بازمی گشتند - نازل شده است.

ص: 533

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 13 -

1,2,3,4,5,6,12,13,15,18,19,20

1 - جنگ بدر ، شاهد روشن صدق وعده های الهی در مورد شکست کافران

قد كان لكم ايه في فئتین التقتا

بنا به گفته مفسرین، آیه فوق مربوط به جنگ بدر است. گفتمی است که در شأن نزول آیه، اختلافی نیست.

2 - جبهه گیری یهود در برابر مسلمانان ، علی رغم مشاهده پیروزی معجزه آسای آنان در جنگ بدر

قل للذین كفروا . . . قد كان لكم ايه في فئتین التقتا

بنابراینکه مقصود از «الذین كفروا»، یهود باشند؛ چنانچه در شأن نزول آن بیان شده است.

3 - نبرد مجاهدان بدر در راه خدا و مورد ستایش او

فته . . . تقاتل فی سبیل الله

از تأیید خداوند به اینکه جنگشان فی سبیل الله بوده، ستایش خداوند استفاده گردیده است.

4 - رویارویی مجاهدان در راه خدا و کافران ، در بدر

فته تقاتل فی سبیل الله و اخری کافره

5 - مشرکین در جنگ بدر ، نیروهای رزمنده مسلمان را دو چندان می دیدند .

یرونهم مثلهم رأی العین

بنابراینکه ضمیر فاعلی در «یرون»، به کفار برگردد و ضمیر «هم» در هر دو مورد، به مسلمین برگردد.

6 - مسلمین در جنگ بدر - در حالی که دشمن حدود سه برابر ایشان بود - آنان را دو برابر نیروهای خویش می دیدند .

یرونهم مثلهم رأی العین

بنابراینکه ضمیر فاعلی به مسلمین برگردد و ضمیر «هم» در «یرونهم» به کافران و ضمیر «هم» در «مثلهم» به مسلمین. و سه برابر بودن کافران از شأن نزول استفاده شده است (مجمع البیان).

12 - غلبه مسلمانان در جنگ بدر ، علی رغم توان برتر کافران

قد کان لکم ایه . . . یرونهم مثلهم

زیرا در صورتی جنگ بدر، آیه و عبرت است که بر حسب شرایط طبیعی، تحصیل پیروزی برای مسلمانان میسر نباشد و کافران، توان برتری داشته باشند.

13 - جلوه غیر واقعی تعداد نیروها در جنگ بدر ، امدادی از سوی خداوند برای مؤمنان

یرونهم مثلهم رأی العین و اللّٰه یؤید بنصره من یشاء

15 - پیروزی جنگجویان راه خدا ، در جنگ بدر بر کافران ، در پرتو مشیت الهی

قد کان . . . و اللّٰه یؤید بنصره من یشاء

18 - امداد های الهی در بدر و پیروزی مسلمانان ، عبرتی بزرگ برای صاحبان بصیرت

قد کان . . . انّ فی ذلک لعبره لاولی الابصار

از نکره آوردن «عبره»، بزرگی آن استفاده می شود. یعنی: عبره عظیمه.

19 - کسانی که از ماجرای جنگ بدر عبرت نگیرند ، فاقد بینش و بصیرتند .

قد کان . . . انّ فی ذلک لعبره لاولی الابصار

20 - روشنی نشانه های عبرت ، در جنگ بدر

ص: 534

قد كان .. انّ في ذلك لعبره لاولى الابصار

روشنی نشانه های عبرت، از کلمه «ابصار» استفاده شده است؛ یعنی آنچه در جنگ بدر از علائم حقانیت مؤمنین گذشت؛ در حد مشاهده بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 14

14 - علامت فرشتگان یاری دهنده در جنگ بدر عمامه های آنان بود .

یمددکم ربکم بخسمه الالف من الملئکه مسومین

امام رضا(ع) درباره «مسومین» در آیه فوق فرمود: العمامه ...

کافی، ج 6، ص 460، ح 2؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 313، ح 1 و 4.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 127 - 5، 4، 2

2 - هلاکت و خواری بزرگان سپاه کفر در جنگ بدر *

و لقد نصرکم الله ببدر .. ليقطع طرفاً من الذین کفروا

برخی از مفسّرین، «طرفاً» را به معنای اشراف و بزرگان گرفته اند، به استناد اساس اللغه که گفته است: «من اطراف العرب یعنی من اشرافهم».

4 - بازگشت ذلیلانه و ناامیدانه باقیمانده کافران، از اهداف نصرت الهی به رزمندگان بدر

و لقد نصرکم الله ببدر .. ليقطع ... فينقلبوا خائبين

جمله «فينقلبوا ..»، عطف بر «ليقطع» است بنابراین بازگشت ذلیلانه و ناامیدانه کافران، از اهداف پیروزی بدر خواهد بود و به مقتضای «فاء» تفریع، این بازگشت، نتیجه هلاکت و اسارت بخشی از کافران بوده است.

5 - هلاکت و خواری بخشهایی از قوای دشمنان دین، در جنگ بدر، عاملی در تخریب روحیه سایر نیروها

ليقطع طرفاً .. فينقلبوا خائبين

«خائین» از «خبیّه»، به معنای یأس، ناامیدی و نامرادی، حکایت از اثر روانی در باقیمانده کفار است که به مقتضای «فاء» در «فینقلبوا»، این ناامیدی، نتیجه هلاکت و خواری و اسارت گروه زیادی از دشمنان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 128 - 7،12

7 - توبه مشرکان و پذیرش آن از سوی خداوند و یا عذاب و مجازات آنان، هدفی برای نصرت الهی به رزمندگان بدر

ولقد نصرکم اللّٰه بیدر... ليقطع طرفاً... او يتوب عليهم

جمله «یتوب علیهم» و نیز «یعدّبهم»، عطف است بر «یقطع طرفاً»؛ و این جمله متعلق به «نصرکم اللّٰه بیدر» است. و لذا عذاب مشرکان و پذیرش توبه آنان نیز از اهداف پیروزی جنگ بدر خواهد بود.

12 - سرنوشت کافران محارب بدر، تنها به دست خداوند بود، و نه حتّی رسول او

ولقد نصرکم اللّٰه بیدر... ليقطع طرفاً... لیس لک من الامر شیء او يتوب عليهم او

ص: 535

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 160 - 7

7 - توکل پیکارگران جنگ بدر بر خدا، موجب یاری خدا و پیروزی آنان در آن نبرد*

ان ینصرکم اللّٰه فلا غالب لکم .. و علی اللّٰه فلیتوکل المؤمنون

خداوند پس از شروع بیان جنگ احد، اشاره ای نیز به مسائل جنگ بدر داشت (و لقد نصرکم اللّٰه ببدر، آیه 123) بنابراین جمله «ان ینصرکم اللّٰه» می تواند اشاره به علت آن پیروزی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 12

12 - رفع ناراحتی مسلمانان به جهت شهادت هفتاد نفر در جنگ احد، با تذکر به این که آنان در جنگ بدر، هفتاد نفر از دشمنان را کشته و هفتاد نفر را اسیر کردند .

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: کان المسلمون قد اصابوا ببدر مائه و اربعین رجلا قتلوا سبعین رجلا و اسروا سبعین فلما کان یوم احد اصیب من المسلمین سبعون رجلا قال: فاغتمّوا بذلک فانزل اللّٰه تبارک و تعالی: «اولمّا اصابتکم .. مثلها».

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 205، ح 151؛ نورالثقلین، ج 1، ص 408، ح 426.

285- آثار غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 12

12 - تأثیر عمیق جنگ بدر در تحکیم پایه های توحید و آیین اسلام و شکست شرک و کفر

و یرید اللّٰه أن یحق الحق بکلمته و یقطع دابر الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 15

15 - جنگ بدر ، میدان رویارویی جبهه ایمان و کفر ، صحنه تمایز حق و باطل و ثبوت حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یوم الفرقان یوم التقی الجمعان

ال در «الفرقان» برای عهد است و اشاره به جنگ بدر دارد. و فرقان یعنی چیزی که به وسیله آن بین دو یا چند چیز تمایز داده می شود. خداوند از آن رو جنگ بدر را فرقان نامید که در آن نبرد، علی رغم وجود شرایط پیروزی برای مشرکان، مسلمانان پیروز شدند و این نشانه ای بود برای حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دین اسلام.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 536

7 - جامعه ایمانی در صدر اسلام پس از پیکار بدر برخوردار از ابهت و قوتی چشمگیر، حتی در نظر دشمنان

و تذهب ریحکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 16 - 5

5- جنگ بدر، میدان انتقام الهی از مشرکان و ضربه ای سخت و شکننده بر جبهه شرک *

یوم نبطش البطشه الکبری إنا منتقمون

طبق نظر مفسران، ممکن است این آیه نظر به جنگ بدر داشته باشد. این در صورتی است که عذاب ذکر شده در آیات پیشین را عذاب دنیوی بدانیم.

286- آموزش مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 10

10 - خداوند، مجاهدان بدر را که به خاطر اقدام نابهنگامشان در گرفتن اسیر مرتکب گناه شدند، مورد عفو و مغفرت خویش قرار داد.

ما کان لنبی أن یکون له أسری . . . إن الله غفور رحیم

287- اتحاد مسلمانان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 10

10 - رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) (اندک دیدن نفرات سپاه کفر) عامل وحدت کلمه مسلمانان در ضرورت پیکار با سپاه کفر و حضور رشیدانه آنان در جنگ بدر

إذ یریکهم الله فی منامک قلیلا و لو أریکهم کثیرا لفشلتم و لتزعتم

288- اسارت کافران در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - کافران جنگ بدر به سبب خیانت‌هایشان به خدا و دین او، مغلوب مجاهدان شده و گروهی از آنان به اسارت درآمدند .

ص: 537

فقد خانوا الله من قبل فأمكن منهم

امكان (مصدر امکن)، به معنای تسلط بخشیدن است. تفریح جمله «امکن منهم» بر «فقد خانوا» به وسیله حرف «فاء» دلالت می کند بر اینکه خیانت کافران به دین خدا موجب شد که خداوند آنان را در سیطره مسلمانان قرار دهد.

289- استغاثه مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 4، 3، 2

2 - مجاهدان بدر پیش از نبرد با نیایش به درگاه خدا از وی استمداد کردند .

إذ تستغيثون ربكم

«غوث» به معنای یاری کردن است و استغاثه طلب یاری و امداد است.

3 - خداوند استغاثه مجاهدان بدر را با فرستادن هزاران فرشته اجابت کرد .

فاستجاب لكم أنى ممدكم بألف من الملائكة مردفين

«مردف» به کسی گفته می شود که دیگری را در پی خویش قرار داده باشد. بنابراین «ألف من الملائكة مردفين»، یعنی هزار فرشته که هر کدام فرشته و یا فرشته هایی را به دنبال خویش داشتند. گفتنی است معنای مذکور مبتنی بر این است که مفعول محذوف از «مردفين»، «طائفه اخرى من الملائكة» باشد.

4 - نیایش مجاهدان بدر به درگاه ربوبی و اجابت استغاثه آنان با امداد های غیبی ، نعمتی بایسته به یاد داشتن

إذ تستغيثون ربكم فاستجاب لكم

290- اسیران غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 2

2 - به اسیران جنگ بدر اعلام شد در صورت پذیرش اسلام و توحید ، خداوند آنان را از مواهبی بهتر از آنچه از ایشان گرفته شد (فدیة) ، بهره مند خواهد ساخت .

إن يعلم الله في قلوبكم خيرا يؤتكم خيرا مما أخذ منكم

مراد از «خیرا» به دلیل «یغفر لکم» توحید و گرایش به اسلام است. زیرا خداوند گناه شرک را هرگز نخواهد بخشید: **إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ.**

291- اسیرگیری در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 538

1 - گرفتن اسیر در کارزار بدر ، مقتضی گرفتار شدن مجاهدان آن کارزار به عذابی بزرگ از جانب خداوند

لولا كتب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم عذاب عظيم

کلمه «فی» در «فیما أخذتم» سببیه است و «ما» در آن مصدریه. یعنی «بسبب أخذکم». و مراد از آن به دلیل آیه قبل اسیر گرفتن است.

5 - گرفتن اسیر در جنگ بدر مقتضی شکست مسلمانان در آن نبرد

لولا كتب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم عذاب عظيم

برخی برآنند که مراد از «عذاب عظیم» شکست از دشمن در کارزار بدر است و مقصود از «كتب من الله . . .» وعده پیروزی است که خداوند پیش از وقوع جنگ بدر مسلمانان را به آن بشارت داد. بنابراین معنای آیه چنین می شود: اگر وعده الهی به پیروزی شما (رزمندگان بدر) نبود، به سبب گرفتن اسیر پیش از سرکوبی کامل دشمن به شکست سختی گرفتار می شدید. (برگرفته شده از روح المعانی).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مسلمانان در کارزار بدر گروهی از دشمن را اسیر کرده و با گرفتن فدیة آنان را آزاد کردند .

يأيتها النبي قل لمن في أيديكم من الأسرى إن يعلم الله في قلوبكم

292- امداد به مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - پیروزی مسلمانان در جنگ بدر ، گسیل هزاران فرشته برای امداد مجاهدان در آن جنگ ، بشارت دهی و اطمینان بخشی به واسطه آنان ، پرتوی از عزتمندی و کاردانی خداوند

و ما النصر إلا من عند الله إن الله عزيز حكيم

جمله «إن الله عزيز حكيم» تعلیلی است برای تمامی مسائلی که در این آیه و آیه قبل مطرح شده بود. یعنی سرچشمه آنچه بیان شد، عزت و حکمت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - خداوند با امداد های خویش مسلمانان را از فاجعه نزاع و سست شدن در تصمیمشان بر جنگ بدر رهایی بخشید .

ولكن الله سلم

ص: 539

293- امداد در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 16، 13

13 - خداوند به برکت وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) مسلمانان را در جنگ بدر یاری کرد و آنان را به پیروزی رسانید .

و ما أنزلنا علی عبدنا

با توجه به اینکه آیات 9 تا 12 همین سوره امدادهای الهی را شامل همه پیکارگران بدر دانست و این آیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را محط نزول امدادها شمرد، معلوم می شود وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نزول امدادها دخالت فراوانی داشته است.

16 - تمایز حق از باطل با امداد های ویژه خداوند در جنگ بدر نمودی از قدرت مطلقه او

یوم الفرقان یوم التقی الجمعان و اللّٰه علی کل شیء قدير

برداشت فوق بر این مبناست که جمله «و اللّٰه . . .» ناظر به «یوم الفرقان» بودن جنگ بدر باشد.

294- امداد غیبی در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 2

2 - خداوند در آستانه جنگ بدر با رفع اضطراب از مجاهدان ، آنان را از آرامشی کامل بهره مند ساخت .

إذ یغشیکم النعاس أمنة منه

295- اهمیت پیروزی غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 8 - 2

2 - پیروزی مسلمانان در جنگ بدر زیربنای گسترش توحید و نابودی شرک در سراسر جهان

یرید اللّٰه أن یحق الحق . . . لیحق الحق و یبطل البطل

برداشت فوق بر این اساس است که «لیحق الحق» متعلق به «یرید اللّٰه أن یحق الحق» در آیه قبل باشد. بر این مبنا می توان گفت مراد از «الحق» در آیه قبل خصوص پیروزی موعود در پیکار بدر است، و مقصود از «الحق» در آیه مورد بحث مطلق حق. بنابراین «یرید اللّٰه أن

يحق الحق ...» چنین معنا می شود: خداوند با تقدیر پیروزی در جنگ بدر خواست حق را همواره به منصفه ظهور رساند و در سراسر جهان استوار سازد.

296- اهمیت غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 540

2 - ضرورت حضور در جنگ بدر ، امری روشن برای مسلمانان صدر اسلام

یجدلونک فی الحق بعد ما تبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 12

12 - وقوع جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن ، علی رغم موقعیت ضعیف آنان ، حادثه ای شایسته و بایسته به خاطر سپردن و همواره به یاد داشتن

إذ أنتم بالعدوه الدنيا . . . و لو تواعدتم لاختلقتم فی المیعد

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای فعل مقدر، یعنی «اذکروا» باشد. مفسران برآنند که از اهداف شرح موقعیت جنگ بدر یادآوری ضعف مسلمانان و برتری کافران است که علی رغم آن با پیروزی مسلمانان پایان یافت.

297- باران در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 18، 14، 13، 10، 7، 6

6 - خداوند در آستانه جنگ بدر مسلمانان را از نعمت باران بهره مند ساخت .

و ینزل علیکم من السماء ماء

7 - فراهم شدن آب برای غسل و وضو و تطهیر نجاست ها و قذارت ها ، از اهداف نزول باران برای مجاهدان بدر

و ینزل علیکم من السماء ماء لیطهرکم به

ذکر نشدن متعلق «یطهرکم» حکایت از عمومیت آن متعلق دارد (نجاستهای ظاهری و باطنی). یعنی خداوند باران را فرو فرستاد تا نجاستهای ظاهری را به وسیله آن برطرف سازید و آنان که جنب هستند غسل کنند و دیگران وضو بسازند.

10 - نزول باران در آستانه جنگ بدر برای تطهیر مجاهدان ، زمینه ساز برطرف شدن نگرانی ها و وسوسه های ایجاد شده از سوی شیطان

و ینزل علیکم . . . و یذهب عنکم رجس الشیطن

13 - تقویت دل های مجاهدان با مشاهده امداد های حسی ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

و ينزل عليكم .. ليربط على قلوبكم

«ربط على قلبه» یعنی دل‌های آنان را استحکام بخشید، و این کنایه از ایجاد شهامت و شجاعت است. گفتنی است تناسب نزول باران با استحکام دل‌ها برای نبرد این است که مجاهدان در زمانی که نیاز فراوان به آب دارند با نزول باران، امداد الهی را لمس کرده و بدان یقین کنند.

14 - ریزش باران در آستانه جنگ بدر ، از عوامل مؤثر در پیروزی مسلمانان در آن جنگ

و ينزل عليكم .. و يثبت به الأقدام

18 - استحکام اردوگاه مسلمانان و استواری گام‌های آنان بر شنزار محل اقامتشان ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم .. و يثبت به الأقدام

ص: 541

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الاقدام» گامهای مجاهدان باشد. بنابراین «و یثبت به الاقدام» یعنی هدف از نزول باران این بود که خداوند گامهای شما را استوار سازد و از لغزش و فرورفتن در شنزارها بازدارد.

298- بشارت به اسیران غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 3,8

3 - به اسیران جنگ بدر نوید داده شد که در صورت پذیرش اسلام و توحید خداوند گناهان گذشته آنها را خواهد بخشید .

إن يعلم الله فی قلوبکم خیرا . . . یغفر لکم و الله غفور رحیم

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور ابلاغ نوید خداوند به اسیران جنگ بدر (آمزش گناهان ایشان و . . .) در صورت گرایش به اسلام

قل لمن فی أیدیکم من الأسری

299- پلیدی در مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 8

8 - برخی از مجاهدان بدر گرفتار پلیدی و نگرانیهایی از سوی شیطان بودند .

و یذهب عنکم رجز الشیطن

300- پیروزی بر مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 7

7 - پیروزی مجاهدان در جنگ بدر دارای اهدافی والا و از جمله آزمایش اهل ایمان از سوی خداوند

و لیبلی المؤمنین منه بلاء حسنا

«لیبلی» عطف بر علتی محذوف همانند «لیمحق الکفرین» است و هر دو متعلق به «قتلهم» و «رمی» می باشد یعنی «و لکن الله قتلهم .

.. لکن الله رمی لیمحق الکفرین و لیبلی المؤمنین» گفتنی است که در برداشت فوق «ابلاء» به معنای آزمودن گرفته شده است.

301- پیروزی در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 542

13 - پیروزی مجاهدان بدر علی رغم ناتوانی آنان حادثه ای عبرت آموز و شایسته بیاد داشتن

و إذ يقول المنفقون . . . و من يتوكل على الله فإن الله عزيز حكيم

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای «اذکروا» باشد.

302- پیروزی غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 4

4 - یادآوری خاطره پیروزی مسلمانان در پیکار بدر ، التیام بخش رنج و آثار روحی دردناک شکست نبرد احد

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

جمله «قد اصبتم مثلها»، که اشاره به پیروزی بزرگ مسلمانان در بدر است، بدان جهت ایراد شده که با یاد آن خاطره بزرگ، مسلمانان مصیبت احد را در مقایسه با پیروزی بدر کوچک شمرند و در نتیجه، رنج مصیبت احد را نادیده انگارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 6

6 - پیروزی مسلمانان در جنگ بدر ، گسیل هزاران فرشته برای امداد مجاهدان در آن جنگ ، بشارت دهی و اطمینان بخشی به واسطه آنان ، پرتوی از عزتمندی و کاردانی خداوند

و ما النصر إلا من عند الله إن الله عزيز حكيم

جمله «إن الله عزيز حكيم» تعلیلی است برای تمامی مسائلی که در این آیه و آیه قبل مطرح شده بود. یعنی سرچشمه آنچه بیان شد، عزت و حکمت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 3

3 - خداوند با بیان نقش اصلی خویش در پیروزی جنگ بدر زمینه ساز پرهیز پیکارگران بدر از اعجاب و غرور به خاطر پیروزی در آن نبرد

فلم تقتلوهم . . . و ما رمیت اذ رمیت

از اهداف آیه مورد بحث، که پیروزی مؤمنان را برخاسته از اراده خدا دانسته، این است که پیکارگران بدر پیروزی را نعمتی از جانب خداوند بدانند و از آن قدرت خویش نشمارند تا به غرور و اعجاب مبتلا نگردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 13، 18، 10

10 - پرداخت خمس غنیمت ها و دیگر استفاده های مالی ، نشان ایمان به خدا و ایمان به پیروزی آفرینی خدا در جنگ بدر است .

فَأَن لَّهِ خَمْسَةٌ وَلِلرَّسُولِ .. . إِن كُنتُمْ ءَامِنْتُمْ بِاللَّهِ وَ مَا أُنزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا

ص: 543

مراد از «ما أنزلنا ..» می تواند همان امدادهای غیبی الهی باشد که مسلمانان در پرتو آن به پیروزی در جنگ بدر دست یافتند.

13 - خداوند به برکت وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) مسلمانان را در جنگ بدر یاری کرد و آنان را به پیروزی رسانید .

و ما أنزلنا علی عبدنا

با توجه به اینکه آیات 9 تا 12 همین سوره امدادهای الهی را شامل همه پیکارگران بدر دانست و این آیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را محط نزول امدادها شمرد، معلوم می شود وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نزول امدادها دخالت فراوانی داشته است.

18 - یاری رسیدن به مسلمانان در جنگ بدر و به پیروزی رساندن آنان نمودی از قدرت مطلقه خداوند

و ما أنزلنا علی عبدنا .. و الله علی کل شیء قدير

جمله «و الله ..» می تواند ناظر به تمام حقایقی باشد که در آیه مورد بحث مطرح شده است که از جمله آنها امدادهای خداوند در جنگ بدر است که «و ما أنزلنا ...» دلالت بر آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 13، 11، 10

10 - وقوع جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد ، امری از پیش رقم خورده و تعیین شده

و لكن لیقضی الله امرا كان مفعولا

11 - خداوند به منظور تبیین حقانیت توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جنگ بدر را تحقق بخشید و مسلمانان را به پیروزی رسانید .

لیقضی الله امرا كان مفعولا لیهلك من هلك عن بینة و یحیی من حی عن بینة

13 - پیروزی مسلمانان در جنگ بدر حجتی روشن علیه شرک و دلیلی واضح بر حقانیت توحید و اسلام

لیقضی الله .. لیهلك من هلك عن بینة و یحیی من حی عن بینة

«لیهلك» متعلق به «یقضی» است. یعنی هدف از تحقق جنگ بدر این بود که ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 15

15 - رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در آستانه جنگ بدر و نتایج درخشان آن ، حادثه ای شایسته و بایسته به خاطر سپردن و همواره به

إذ یریکهم اللّٰه فی منامک قلیلا و لو أریکهم کثیرا لفشلتم و لتنزعتن

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای فعل مقدر «اذکروا» باشد.

303- پیروزی مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 8، 1

1 - امداد های الهی عامل اصلی و اساسی کشته شدن کافران در جنگ بدر و پیروزی اهل ایمان

فلم تقتلوهم و لکن اللّٰه قتلهم

ص: 544

جمله «فلم تقتلوهم . . .» متفرع بر آیاتی است که امدادهای الهی را در جنگ بدر برمی شمرد؛ یعنی توجه به قضایای جنگ بدر و امدادهای الهی بیانگر این است که در حقیقت خداوند مشرکان را کشت و آنان را شکست داد.

8- پیروزی مجاهدان در جنگ بدر، نعمتی نیکو از جانب خداوند برای اهل ایمان

لیلی المؤمنین منه بلاء حسنا

«ابلاء» در برداشت فوق به معنای اعطای نعمت گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 3

3- پیروزی مؤمنان در جنگ بدر حجتی بر حقانیت اهل ایمان و هشدار و عبرتی برای کافران

إن تستفتحوا فقد جاءكم الفتح

مراد از «الفتح» پیروزی اهل ایمان در جنگ بدر است. و جمله «فقد جاءكم الفتح» پاسخ همان تمنای مشرکان است که خواهان پیروزی حامیان دین حق بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 13

13- پیروزی مجاهدان بدر علی رغم ناتوانی آنان حادثه ای عبرت آموز و شایسته بیاد داشتن

و إذ يقول المنفقون . . . و من يتوكل على الله فإن الله عزيز حكيم

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای «اذكروا» باشد.

304- پیروزی مسلمانان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 68 - 6

6- تقدیر و قضای الهی بر پیروزی مسلمانان در جنگ بدر، مانع شکست مسلمانان، علی رغم تحقق مقتضی آن (گرفتن اسیر پیش از سرکوبی کامل دشمن)

لولا كتب . . . عذاب عظیم

305- تشويق اسيران غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 70 - 4

4 - ترغيب اسيران جنگ بدر به ايمان و گرايش به اسلام

يأبها النبي قل لمن في أيديكم من الأسرى إن يعلم الله في قلوبكم

ص: 545

306- تقدیر غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 44 - 3

3 - تحقق جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد، امری از پیش رقم خورده و تقدیر شده

لیقضى الله أمرا كان مفعولا

«أمرأ» به معنای کار است و مراد از آن تحقق جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد می باشد. فعل «کان» دلالت می کند که ثبوت خبر «مفعولا» برای اسمش (تحقق جنگ بدر) از دیرباز تحقق پیدا کرده بود. و تحقق جنگ بدر از دیرباز، به قرینه «لیقضى»، به معنای تقدیر آن است. بنابراین «لیقضى الله ...» یعنی تا انجام پذیرد کاری که از پیش تقدیر شده بود.

307- تهدید اسیران غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 5

5 - خداوند، اسیران جنگ بدر را به گرفتار شدن دوباره به دست مسلمانان، در صورت ادامه خیانت، تهدید کرد.

وإن یریدوا خیانتک

جواب شرط «وإن یریدوا خیانتک ..» در تقدیر است و جمله «فقد خانوا الله ...» جانشین آن شده و دلالت بر آن دارد که جمله با تقدیر آن چنین است: اگر اسیران خیانتی دوباره را در سر می پروراند باکی نداشته باشید و از آزادسازی آنان ابا نکنید. زیرا خداوند خیانتکاران را در سلطه شما قرار خواهد داد؛ همان گونه که در جنگ بدر شما را بر آنان مسلط ساخت.

308- حقانیت غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 8

8 - حکم خداوند درباره انفال، حکمی حق و همانند حقانیت فرمان او به خروج از مدینه برای جنگ بدر

قل الأنفال لله و الرسول .. كما أخرجک ربک من بیتک بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - گروهی از مسلمانان در صدد بازداشتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حرکت به سوی جنگ بدر، علی رغم وضوح حقانیت آن

یجدلونک فی الحق بعد ما تبین

ص: 546

در وجه ترکیبی «یجدلونک» چند نظر ایراد شده است؛ از جمله اینکه «یجدلونک» حال برای فاعل «لکرهون» و یا همانند «إن فریقا» حال برای مفعول «أخرجک» باشد. بر این دو مبنا، آیه مورد بحث توضیحی درباره قضایای پیش از جنگ بدر است. گفتنی است جدال به معنای منازعه برای غلبه بر اندیشه و رأی طرف مقابل است.

309- خواب مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 5، 1

1 - آرامش روحی مجاهدان پیش از جنگ بدر، موجب فراگیری خوابی سبک بر تمامی آنان

إذ تستغيثون... إذ يغشیکم النعاس أمنة منه

«غشاوه» به معنای احاطه است و فعل «یغشیکم»، از باب تفعیل، دلالت بر کثرت احاطه دارد. می توان گفت نمود آن کثرت، فراگیری خواب بر تمامی افراد بوده است. کلمه «أمنة»، که به معنای نبودن ترس است، مفعولاً له حصولی برای «یغشیکم» است. یعنی به علت اینکه آرامش یافتید، خواب شما را فراگرفت

5 - استراحت و آرامش روحی مجاهدان و فراگیری خواب بر آنان در آستانه جنگ بدر، نعمتی الهی بر ایشان و شایسته به یاد داشتن

إذ يغشیکم النعاس أمنة منه

310- خیانت اسیران غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 2

2 - اسیران جنگ بدر از خیانتکاران به دین خدا تا پیش از آن نبرد

وإن یریدوا خیانتک فقد خانوا الله من قبل

311- دعای مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 4، 2

2 - مجاهدان بدر پیش از نبرد با نیایش به درگاه خدا از وی استمداد کردند.

«غوٹ» به معنای یاری کردن است و استغاثه طلب یاری و امداد است.

4- نیایش مجاهدان بدر به درگاه ربوبی و اجابت استغاثه آنان با امداد های غیبی ، نعمتی بایسته به یاد داشتن

ص: 547

إذ تستغيثون ربكم فاستجاب لكم

312- سرنوشت غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 10

10 - وقوع جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد ، امری از پیش رقم خورده و تعیین شده

و لكن ليقضى الله أمرا كان مفعولا

313- شکست غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

17 - دخان - 44 - 16 - 5

5- جنگ بدر ، میدان انتقام الهی از مشرکان و ضربه ای سخت و شکننده بر جبهه شرک *

يوم نبطش البطشه الكبرى إنا منتقمون

طبق نظر مفسران، ممکن است این آیه نظر به جنگ بدر داشته باشد. این در صورتی است که عذاب ذکر شده در آیات پیشین را عذاب دنیوی بدانیم.

314- شکست مشرکان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

18 - قمر - 54 - 45 - 3

3 - اخبار خداوند ، از شکست قریب الوقوع جماعت شرک پیشه در جنگ بدر

سيهزم الجمع ويولون الدبر

با توجه به تطبیق این آیه بر جنگ بدر - در آرای مفسران - و با توجه به این که آیات یاد شده مکی است و جنگ بدر نخستین مرحله انهزام مشرکان بوده است؛ برداشت یاد شده به دست می آید.

315- شیطان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

8- برخی از مجاهدان بدر گرفتار پلیدی و نگرانیهایی از سوی شیطان بودند.

ص: 548

و یذهب عنکم رجز الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 16، 13، 12، 11، 10، 9، 6، 4

4 - شیطان با توصیف کافران بدر به شکست ناپذیران، آنان را علیه مسلمانان تشجیع کرد.

و قال لا غالب لکم الیوم من الناس

6 - شیطان، خط دهنده به جبهه کفر در جنگ بدر

و اذین لهم الشیطن اعملهم

9 - شیطان با تأکید بر یاری بی دریغ خویش از لشکریان کافر بدر، آنان را به رویارویی با مسلمانان ترغیب کرد.

ینی جار لکم

کلمه «جار» معانی متعددی دارد؛ از جمله یاور، همساز، هم‌قسم، شریک و... (لسان العرب). به نظر می‌رسد یاور نسبت به دیگر معانی مناسبتر باشد.

10 - شیطان به هنگام رویارویی دو لشکر کفر و ایمان از کارزار بدر عقب نشینی کرد.

فلما تراءت... نکص علی عقبیه و قال ینی بریء منکم

«نکص» به معنای خودداری کردن است و چون با «علی» متعدی شده معنای رجوع در آن تضمین شده است. «عقب» به پاشنه پا گفته می‌شود؛ یعنی شیطان از نبرد خودداری کرد و با چرخیدن بر پاشنه‌های پا عرصه را ترک گفت.

11 - شیطان به هنگام شروع جنگ بدر با اعلان بی‌زاری از کافران، عهد خویش (یاری سپاه کفر) را گسست.

فلما تراءت الفئتان... قال ینی بریء منکم

12 - شیطان در آغاز جنگ بدر با دیدن امداد‌های الهی به شکست جبهه کفر مطمئن شد.

نکص علی عقبیه و قال ینی بریء منکم ینی اری ما لاترون

13 - مشاهده فرشتگان الهی برای امداد مسلمانان، دلیل عقب نشینی شیطان از کارزار بدر و اعلان بی‌زاری وی از لشکر کفر

نکص علی عقبیه و قال ینی بریء منکم ینی اری ما لاترون

16 - شیطان به دلیل ترس از گرفتار شدن به عذاب الهی با ضربه های سهمگین فرشتگان جنگ بدر از آن معرکه فرار کرد .

إني أرى ما لاترون إني أخاف الله

مراد از خوف خدا (إني أخاف الله) به دلیل «إني أرى ما لاترون» گرفتار شدن به چنگ فرشتگان حاضر در کارزار بدر است.

316- ضعف دشمنان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) رؤیای خویش (کمی نفرات دشمن در جنگ بدر) را برای مسلمانان بیان کرد .

إذ يريكم الله في منامك قليلا و لو أريكم كثيرا لفشلتم

ص: 549

317- ضعف کافران در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 4

4 - ضعف و ناتوانی سپاه کفر در جنگ بدر، تأویل و تعبیر رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) (کم دیدن نفرات دشمن)

إذ يريكمهم الله في منامك قليلا

از منابع تاریخی مربوط به جنگ بدر و نیز اینکه هر فرماندهی پیش از اقدام به جنگ همواره در تلاش برای آگاهی به کم و کیف لشکر مقابل است، به دست می آید که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دیگر مسلمانان از تعداد تقریبی نفرات دشمن آگاه بودند. بنابراین رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) حاکی از سستی و ضعف نیروی دشمن بوده است، نه بیانگر تعداد آنان.

318- ضعف مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 13

13 - پیروزی مجاهدان بدر علی رغم ناتوانی آنان حادثه ای عبرت آموز و شایسته بیاد داشتن

و إذ يقول المنفقون ... و من يتوكل على الله فإن الله عزيز حكيم

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای «اذکروا» باشد.

319- ضعف مسلمانان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 4

4 - موقعیت ضعیف مسلمانان در جنگ بدر نسبت به موقعیت کفار

إذ أتمم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

می توان گفت هدف از بیان موقعیت مسلمانان و کفرپیشگان مکه در منطقه بدر یادآوری موقعیت بسیار ضعیف مسلمانان است. جمله «لیهلك من هلك ...» مؤید این معنا می باشد. زیرا پیروزی آنگاه دلیل حقانیت مسلمانان می شد که شرایط ظاهری، تضمین کننده پیروزی کافران و شکست مسلمانان بود.

320- ضعف مشرکان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 13

13 - خداوند به دلیل آگاهی بر عوامل اطمینان بخش قلب ها و علمش به زمینه های سستی آفرین ، مشرکان بدر را در رؤیای

ص: 550

پیامبر (صلی الله علیه و آله) اندک نمایان ساخت .

ولكن الله سلم إنه عليم بذات الصدور

321- عوامل پیروزی در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 10

10 - امداد های ویژه الهی ، منشأ پیروزی مسلمانان در جنگ بدر *

و أيدكم بنصره

322- عوامل پیروزی غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 14

14 - ریزش باران در آستانه جنگ بدر ، از عوامل مؤثر در پیروزی مسلمانان در آن جنگ

و ينزل عليكم ... و يثبت به الأقدام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 2

2 - حرکت های پیروزی آفرین پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ بدر در حقیقت فعل الهی بود .

فلم تقتلوهم و لكن الله قتلهم و ما رميت

«رمی» به معنای پرتاب کردن است و در اینجا می تواند کنایه از تمامی حرکت هایی باشد که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ بدر انجام داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 6

6 - توکل مسلمانان به خداوند در جنگ بدر عامل پیروزی آنان

إذ يقول المنفقون .. و من يتوكل على الله فإن الله عزيز حكيم

323- غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 1,3,4,9,18

ص: 551

1 - یاری و مدد خداوند به مؤمنان ، در جنگ بدر

و لقد نصرکم اللّٰه بیدر

3 - کمبود نفرات و توانایی نظامی مؤمنان پیکارگر در جنگ بدر ، نسبت به قوای نظامی دشمن

و لقد نصرکم اللّٰه بیدر و انتم اذّٰله

کلمه «اذّٰله»، چون جمع قلّه است، اشاره به کمبود و قلت نیروی انسانی مؤمنان دارد. و ماده ذلّت (زبونی و ناتوانی) به مناسبت مورد، حاکی از کمبود توانایی نظامی از جهت تدارکات و وسایل جنگی است.

4 - مجاهدان جنگ بدر با نداشتن ساز و برگ کافی در مقابل دشمنان ، توانستند با ایمان و توکل به خدا بر آنان پیروز شوند .

و علی اللّٰه فلیتوکل المؤمنون. و لقد نصرکم اللّٰه بیدر و انتم اذّٰله

جمله «و لقد نصرکم اللّٰه بیدر»، می تواند نمونه ای باشد از حقیقت بیان شده در آیه قبل؛ یعنی عامل نصرت شما در بدر، توکل شما بر خداوند بود.

9 - سرزنش خداوند به پیکارگران احد که چرا علی رغم مشاهده یاری الهی در جنگ بدر ، تصمیم به سستی در کارزار احد گرفتند .

و اذ همّت طائفتان منکم ان تغشلا . . . و لقد نصرکم اللّٰه بیدر و انتم اذّٰله

لحن آیه، حکایت از سرزنش مسلمانانی است که در جنگ احد، تصمیم به سستی و نافرمانی گرفتند.

18 - تقوای مؤمنان پیکارگر بدر ، موجب برخورداری آنان از نصرت الهی

و لقد نصرکم اللّٰه بیدر و انتم اذّٰله فاتّقوا اللّٰه لعلکم تشکرون

بنابر اینکه جمله «فاتّقوا اللّٰه»، تفریح برای «و لقد نصرکم اللّٰه بیدر» باشد. یعنی عامل پیروزی و جلب نصرت الهی در جنگ بدر، همان تقوای ایشان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 124 - 2

2 - تقویت روحیه پیکارگران بدر و أحد ، ز سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

اذ تقول للمؤمنین ان یکفیکم ان یمدکم ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - برابری آسیب و جراحت های وارده به مؤمنان پیکارگر احد ، با آسیب های وارد شده به کافران در جنگ بدر

ان یمسسکم قرح فقد مسّ القوم قرح مثله

برخی برآند که «ان یمسسکم»، درباره جراحتهای مسلمانان در جنگ احد است و جمله «فقد مسّ القوم»، اشاره به جراحات مشرکان در جنگ بدر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - شهادت طلبی برخی مؤمنان صدر اسلام پس از جنگ بدر و نگرانی و حیرت آنها به هنگام بروز جنگ احد

ولقد كنتم تمنون الموت من قبل ان تلقوه فقد رايتموه و انتم تنظرون

ص: 552

324- غزوه بدر صغرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 84 - 13، 12، 8

8 - وعده خداوند به مصونیت جامعه ایمانی از آسیب مشرکان مکه در صورت شرکت مسلمانان در جنگ بدر (بدر صغرا)

فقاتل . . . و حرّض المؤمنین عسی الله ان یکف بأس الذین کفروا

12 - امتناع و کوتاهی مسلمین از شرکت در غزوه بدر صغرا

فقاتل فی سبیل الله . . . و حرّض المؤمنین عسی الله

قابل ذکر است که مورخین از این غزوه به نامهای مختلفی - بدر الصغراء، بدر الموعده، بدر الآخره و بدر الاخیره - یاد کرده اند.

13 - مقطع زمانی جنگ احد تا بدر صغرا، برهه ای دشوار برای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

بیّت طائفه منهم . . . اذاعوا به . . . فقاتل فی سبیل الله لا تکلف الا نفسک

با توجه به مجموع آیات و شأن نزول.

325- غزوه بدر و کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 13 - 7

7 - کافران در جنگ بدر، نیروهای رزمنده مسلمان را دو برابر نیروهای خودشان می دیدند.

یرونهم مثلهم رأی العین

بنابراینکه ضمیر فاعلی در «یرون» به مشرکین برگردد و ضمیر مفعولی «هم» به مسلمین و ضمیر مجرور «هم» در «مثلهم» به مشرکین برگردانده شود.

326- غنایم غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 4

4 - مسلمانان در جنگ بدر به غنایمی چشمگیر دست یافتند .

یسئلونک عن الأنفال

حساس شدن مسلمانان نسبت به انفال و غنایم جنگی و پرسش مکرر آنان و بازتاب آن در آیه نشانگر فراوانی غنایم بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 553

8 - غنایم جنگ بدر ، از روزی های پاکیزه که خداوند مسلمانان صدر اسلام را از آن بهره مند ساخت . *

ورزقکم من الطیبت

از مصادیق مورد نظر برای «الطیبت»، به دلیل وقوع آیه مورد بحث پس از بیان جنگ بدر، غنایم جنگی است.

327- فضایل مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 17

17 - مجاهدین بدر ، مورد توجه و عنایت خاص خداوند بودند .

و لتطمئن به قلوبکم . . یغشیکم ... یزل علیکم ... لیطهرکم

328- فلسفه غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 8

8 - پیاده شدن حق و ریشه کن شدن بنیان کافران ، هدف از فرمان خداوند به نبرد با مشرکان مکه در بدر

و یرید الله أن یحق الحق بکلمته و یقطع دابر الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 11

11 - خداوند به منظور تبیین حقانیت توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جنگ بدر را تحقق بخشید و مسلمانان را به پیروزی رسانید .

لیقضی الله امرآکان مفعولا لیهلک من هلک عن بینه و یحیی من حی عن بینه

329- قصه غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مسلمانان در جنگ بدر به غنایمی چشمگیر دست یافتند .

یسئلونک عن الأنفال

حساس شدن مسلمانان نسبت به انفال و غنایم جنگی و پرسش مکرر آنان و بازتاب آن در آیه نشانگر فراوانی غنایم بوده است.

ص: 554

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 8 - 3 - 2 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای نبرد با مشرکان مکه از مدینه به سوی بدر حرکت کرد .

أخرجك ربك من بيتك بالحق

با توجه به آیات بعد معلوم می شود مراد از جمله «أخرجك . . .»، خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جنگ بدر بوده است.

2 - فرمان خداوند و تقدیر او ، عامل حرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سوی جنگ بدر

أخرجك ربك من بيتك بالحق

اسناد «أخرجك» به «ربك» می رساند که حرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به فرمان و تقدیر الهی بوده است، نه تصمیمی از جانب خود آن حضرت.

3 - تقدیر خداوند بر وقوع جنگ بدر ، در جهت تدبیر امور پیامبر (صلی الله علیه و آله) و در راستای پیشبرد رسالت وی

أخرجك ربك من بيتك بالحق

«رب» به معنای مدبر و مربی است و اضافه آن به «ك» در جمله «كما أخرجك ربك» می رساند که از اهداف تقدیر الهی بر خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تدبیر امور وی بوده که طبعاً برای تکمیل رسالت او بوده است.

8 - حکم خداوند درباره انفال ، حکمی حق و همانند حقانیت فرمان او به خروج از مدینه برای جنگ بدر

قل الأنفال لله و الرسول . . . كما أخرجك ربك من بيتك بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 10

10 - قضایای جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن ، نعمتی بزرگ و شایسته و بایسته به یاد داشتن و شامل درسهایی از توحید

إذ يعدكم الله إحدى الطائفتين أنها لكم

مقصود از فرمان خداوند به یادآوری قضایای بدر، یادآوری حاکمیت خداوند بر عوامل طبیعی است. زیرا نیروی برتر و غیر قابل مقایسه مشرکان نسبت به مسلمانان اقتضا می کرد که مشرکان پیروز شوند؛ ولی تقدیر خداوند بر این بود که پیروزی از آن مسلمانان باشد؛ و چنین شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 8

8 - حضور هزار فرشته در جنگ بدر ، که هر یک فرشته و یا فرشتگانی به دنبال خویش داشتند .

بألف من الملائكة مردفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 1

1 - نقش ملائکه در جنگ بدر ، تنها بشارت به پیروزی و اطمینان دادن به مؤمنان بود ، و نه اقدامی عملی در قتل مشرکان .

و ما جعله الله إلا بشری و لتطمئن به قلوبکم

ضمیر در «جعله» و «به» به امداد که از «أنی ممدکم» استفاده می شود، برمی گردد و کلمه «بشری» مفعولٌ له برای «جعل»

ص: 555

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 -

1,2,5,6,7,8,9,10,13,14,18,19

1 - آرامش روحی مجاهدان پیش از جنگ بدر ، موجب فراگیری خوابی سبک بر تمامی آنان

إذ تستغيثون .. إذ يغشيكم النعاس أمنة منه

«غشاه» به معنای احاطه است و فعل «یغشیکم»، از باب تفعیل، دلالت بر کثرت احاطه دارد. می توان گفت نمود آن کثرت، فراگیری خواب بر تمامی افراد بوده است. کلمه «أمنة»، که به معنای نبودن ترس است، مفعولٌ له حصولی برای «یغشیکم» است. یعنی به علت اینکه آرامش یافتید، خواب شما را فراگرفت

2 - خداوند در آستانه جنگ بدر با رفع اضطراب از مجاهدان ، آنان را از آرامشی کامل بهره مند ساخت .

إذ يغشيكم النعاس أمنة منه

5 - استراحت و آرامش روحی مجاهدان و فراگیری خواب بر آنان در آستانه جنگ بدر ، نعمتی الهی بر ایشان و شایسته به یاد داشتن

إذ يغشيكم النعاس أمنة منه

6 - خداوند در آستانه جنگ بدر مسلمانان را از نعمت باران بهره مند ساخت .

و ينزل عليكم من السماء ماء

7 - فراهم شدن آب برای غسل و وضو و تطهیر نجاست ها و قذارت ها ، از اهداف نزول باران برای مجاهدان بدر

و ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم به

ذکر نشدن متعلق «یطهركم» حکایت از عمومیت آن متعلق دارد (نجاستهای ظاهری و باطنی). یعنی خداوند باران را فرو فرستاد تا نجاستهای ظاهری را به وسیله آن برطرف سازید و آنان که جنب هستند غسل کنند و دیگران وضو بسازند.

8 - برخی از مجاهدان بدر گرفتار پلیدی و نگرانیهایی از سوی شیطان بودند .

و يذهب عنكم رجز الشيطان

9 - فقدان آب برای تحصیل طهارت و برطرف کردن نجاست ها ، مایه وسوسه شیطان و ایجاد نگرانی در پیکارگران بدر

نبودن لام در «یذهب» بیانگر این است که «یذهب . . .» مترتب بر «لیطهرکم ...» است. و تناسب تطهیر با برطرف شدن رجز شیطان اقتضا می کند که مراد از رجز شیطان وسوسه هایی باشد که شیطان بر اثر نبودن آب برای طهارت در مجاهدان ایجاد می کرده است.

10 - نزول باران در آستانه جنگ بدر برای تطهیر مجاهدان ، زمینه ساز برطرف شدن نگرانی ها و وسوسه های ایجاد شده از سوی شیطان

و ینزل علیکم . . . و یذهب عنکم رجز الشیطن

13 - تقویت دل های مجاهدان با مشاهده امداد های حسی ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

و ینزل علیکم . . . لیربط علی قلوبکم

«رابط علی قلبه» یعنی دل های آنان را استحکام بخشید، و این کنایه از ایجاد شهامت و شجاعت است. گفتنی است تناسب نزول باران با استحکام دلها برای نبرد این است که مجاهدان در زمانی که نیاز فراوان به آب دارند با نزول باران، امداد الهی را لمس کرده و بدان یقین کنند.

14 - ریزش باران در آستانه جنگ بدر ، از عوامل مؤثر در پیروزی مسلمانان در آن جنگ

و ينزل عليكم .. و يثبت به الأقدام

18 - استحکام اردوگاه مسلمانان و استواری گام های آنان بر شنزار محل اقامتشان ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم .. و يثبت به الأقدام

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الاقدام» گامهای مجاهدان باشد. بنابراین «و يثبت به الاقدام» یعنی هدف از نزول باران این بود که خداوند گامهای شما را استوار سازد و از لغزش و فرو رفتن در شنزارها بازدارد.

19 - خداوند با تقویت دل های مجاهدان بدر آنان را برای رویارویی با مشرکان ثابت قدم ساخت .

ليربط على قلوبكم و يثبت به الأقدام

«يثبت به الأقدام» در عین اینکه بیانگر هدفی از اهداف نزول باران است، نبودن «لام» در آن می رساند که این هدف به دنبال «ليربط على قلوبكم» حاصل می شود. بنابراین می توان گفت ضمیر در «به» به استحکام قلوب، که از «ليربط على قلوبكم» استفاده می شود، برمی گردد. قابل ذکر است که در برداشت فوق ثبات قدم (يثبت به الأقدام) به معنای کنایی آن (پایداری و عزم راسخ) گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 3,6,8,9

1 - خداوند با وحی به فرشتگان حاضر در کارزار بدر ، آنان را از پشتیبانی خویش در ثبات بخشیدن به مجاهدان آگاه ساخت .

إذ يوحى ربك إلى الملكة أنى معكم فثبتوا الذين

2 - ایجاد پایداری در مجاهدان ، فرمان خداوند به فرشتگان گسیل شده به جنگ بدر

إذ يوحى ربك إلى الملكة أنى معكم فثبتوا الذين

3 - تنها پیامبر (صلی الله علیه و آله) شاهد وحی الهی به فرشتگان مبتنی بر مأموریت آنان برای پشتیبانی مجاهدان بدر بود .

إذ يوحى ربك إلى الملكة

چنانچه «إذ»، متعلق به «اذکر» باشد با توجه به اینکه مخاطب در آیه مورد بحث، به خلاف آیات گذشته، شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، می توان گفت تنها آن حضرت شاهد وحی خداوند به فرشتگان بوده است.

6 - رعب و وحشت کافران در جنگ بدر ، از عوامل شکست آنان در آن جنگ

8 - ملائکه مأمور در هم کوبیدن سرهای کافران بدر و از کار انداختن پنجه های آنان بودند .

فاضربوا فوق الأعناق و اضربوا منهم کل بنان

«ال» در «الأعناق» جانشین مضاف إليه (الکافرین) است و مراد از «فوق الأعناق» سرهای کافران است. بنابراین جمله «فاضربوا ...» یعنی سرهای کافران را مورد ضربات خویش قرار دهید. قابل ذکر است که مخاطب در این جمله، همان گونه که سیاق آیه بر آن دلالت دارد، فرشتگان هستند.

9 - خداوند ، مجاهدان بدر را به در هم کوبیدن سرهای کافران و از کار انداختن پنجه های آنان ، تهییج کرد .

فاضربوا فوق الأعناق و اضربوا منهم کل بنان

برداشت فوق بر این اساس است که خطاب در جمله «فاضربوا ..» متوجه مجاهدان باشد. جمله «و ما جعله الله إلا بشری» در آیه دهم، که مسؤولیت فرشتگان را تنها بشارت دهی اعلام کرد، می تواند مؤید این احتمال باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 1

1 - امداد های الهی عامل اصلی و اساسی کشته شدن کافران در جنگ بدر و پیروزی اهل ایمان

فلم تقتلوهم و لکن الله قتلهم

جمله «فلم تقتلوهم ..» متفرع بر آیاتی است که امداد های الهی را در جنگ بدر برمی شمرد؛ یعنی توجه به قضایای جنگ بدر و امداد های الهی بیانگر این است که در حقیقت خداوند مشرکان را کشت و آنان را شکست داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 2,6

2 - مشرکان قریش پیش از جنگ بدر با نیایش به درگاه خداوند، خواهان پیروزی حامیان دین حق شدند.

إن تستفتحوا فقد جاءكم الفتح

جمله «إن تستفتحوا» اشاره دارد به دعای مشرکان پیش از جنگ بدر که آنان با پندار حقانیت خویش از خداوند خواستند تا حامیان دین حق را در این نبرد پیروز گرداند.

6 - کافران شکست خورده در جنگ بدر، مورد تهدید خداوند به چشیدن دوباره طعم شکست در صورت بازگشت به جنگ

و إن تعودوا نعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 10

10 - امداد های ویژه الهی، منشأ پیروزی مسلمانان در جنگ بدر *

و أیدکم بنصره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 1,3,4,5,7,8,10

1 - سپاه اسلام و سپاه شرک در آستانه جنگ بدر، هر کدام در سویی از دره واقع در منطقه بدر مستقر شدند.

«عُدوه» به معنای کناره و دامنه وادی است و وادی به زمینی که بین دو کوه و دو تپه قرار دارد گفته می شود و هر وادی دارای دو عدوه و کناره است. تکرار کلمه «عدوه» در آیه شریفه حکایت از آن دارد که سپاه اسلام در یک سوی دامنه و سپاه کفر در دامنه دیگر استقرار داشتند.

3 - مسلمانان در جنگ بدر در دامنه پست و کافران در دامنه بلند مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

4 - موقعیت ضعیف مسلمانان در جنگ بدر نسبت به موقعیت کفار

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

می توان گفت هدف از بیان موقعیت مسلمانان و کفرپیشگان مکه در منطقه بدر یادآوری موقعیت بسیار ضعیف مسلمانان است. جمله «لیهلك من هلك ...» مؤید این معنا می باشد. زیرا پیروزی آنگاه دلیل حقانیت مسلمانان می شد که شرایط ظاهری، تضمین کننده پیروزی کافران و شکست مسلمانان بود.

5- قافله تجاری قریش به هنگام استقرار سپاهیان بدر ، در مسیری پایینتر از سپاه اسلام در حرکت بودند .

و الركب أسفل منكم

کلمه «رکب» جمع راکب و به معنای سواران است و مقصود از آن به گفته اهل تفسیر کاروان تجاری قریش است. تعبیر از کاروان تجاری به «سواران» می تواند اشاره به حرکت سریع آنان برای فرار از مسلمانان باشد.

7- رویارویی دو سپاه بدر در زمانی مشخص ، حتی با برنامه ریزی طرفین ممکن نبود .

و لو تواعدتم لاختلفتم فی الميعد

کلمه «میعاد» می تواند اسم زمان به معنای زمان قرار ، و می تواند اسم مکان به معنای جایگاه قرار باشد. و مراد از «تواعد» وعده مسلمانان با اهل مکه است ؛ یعنی «و لو تواعدتم ائتم و اهل مکه ...» که در برداشت به برنامه ریزی طرفین تعبیر شد.

8- انتخاب محل استقرار سپاه کفر و ایمان در آستانه جنگ بدر ، حتی با توافق طرفین ممکن نبود .

و لو تواعدتم لاختلفتم فی الميعد

10- وقوع جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد ، امری از پیش رقم خورده و تعیین شده

ولكن ليقضى الله أمرا كان مفعولا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انفال - 8 - 43 - 8، 3، 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیش از جنگ بدر سپاه دشمن را در رؤیاهایی متعدد ، اندک دید .

إذ يريكم الله في منامك قليلا

فعل مضارع «يُرى» دلالت بر تکرار رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مورد اندک دیدن سپاه دشمن دارد.

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) رؤیای خویش (کمی نفرات دشمن در جنگ بدر) را برای مسلمانان بیان کرد .

إذ يريكم الله في منامك قليلا و لو أريكم كثيرا لفسلتم

8- پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صورتی که کافران بدر را در رؤیای خویش لشکری بزرگ می دید ، مسلمانان در تصمیم بر نبرد سست شده و بر سر آن اختلاف می کردند .

و لو أريكم كثيرا لفسلتم و لتزعتم في الأمر

«فی الأمر» متعلق به «لتنزعتم» و نیز «فشلتهم» است و «ال» در آن عهدیه و اشاره به جنگ بدر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 44 - 5, 8, 4, 1

1 - خداوند به هنگام رویارویی و شروع جنگ بدر، هر یک از دو سپاه ایمان و کفر را در نظر دیگری اندک نمایان ساخت.

و إذ یریکم وهم إذالتقیم فی أعینکم قليلا

3 - تحقق جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد، امری از پیش رقم خورده و تقدیر شده

لیقضی اللہ امرآ کان مفعولا

«أمرأ» به معنای کار است و مراد از آن تحقق جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن نبرد می باشد. فعل «کان» دلالت می کند که ثبوت خبر «مفعولا» برای اسمش (تحقق جنگ بدر) از دیرباز تحقق پیدا کرده بود. و تحقق جنگ بدر از دیرباز، به قرینه «لیقضی»، به معنای تقدیر آن است. بنابراین «لیقضی اللہ ...» یعنی تا انجام پذیرد کاری که از پیش تقدیر شده بود.

4 - وقوع جنگ بدر با فرجام پیروزی مسلمانان در آن نبرد، هدف از تصرف خداوند در دید هر یک از دو سپاه و کم نمایاندن هر

ص: 559

یک در نظر دیگری

إذ يريكموهم إذالتقيتم في أعينكم قليلا . . . ليقضى الله أمرا كان مفعولا

5- خداوند تحقق دهنده جنگ بدر و پیروزکننده مسلمانان در آن نبرد

ليقضى الله أمرا كان مفعولا

8- کم نمایاندن هر یک از دو سپاه در جنگ بدر در نظر یکدیگر ، امری شایسته و بایسته به یاد داشتن

إذ يريكموهم إذالتقيتم في أعينكم قليلا و يقللكم في أعينهم

برداشت فوق مبتنی بر این است که «إذا» مفعول برای فعل مقدر «اذكروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 3

3- اطمینان کفار مکه به پیروزی خویش هنگام خروج برای جنگ بدر

و لا تكونوا كالذين خرجوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 4,8,10,14,16,19

4- شیطان با توصیف کافران بدر به شکست ناپذیران ، آنان را علیه مسلمانان تشجیع کرد .

وقال لا غالب لكم اليوم من الناس

8- تجسم شیطان برای کافران مکه ، قبل از جنگ بدر

و إذ زين لهم الشيطان أعمالهم

10 - شیطان به هنگام رویارویی دو لشکر کفر و ایمان از کارزار بدر عقب نشینی کرد .

فلما تراءت . . . نکص علی عقبیه و قال إني بريء منكم

«نکص» به معنای خودداری کردن است و چون با «علی» متعدی شده معنای رجوع در آن تضمین شده است. «عقب» به پاشنه پا گفته می شود ; یعنی شیطان از نبرد خودداری کرد و با چرخیدن بر پاشنه های پا عرصه را ترک گفت.

14 - شیطان در آستانه جنگ بدر ، فرشتگان امدادگر الهی را به روشنی مشاهده کرد .

إني أرى ما لاترون

به قرینه آیه 9 و 12 از همین سوره می توان گفت مراد از «ما لاترون» فرشتگانی بودند که برای امداد لشکر ایمان در کارزار بدر حاضر شدند.

16 - شیطان به دلیل ترس از گرفتار شدن به عذاب الهی با ضربه های سهمگین فرشتگان جنگ بدر از آن معرکه فرار کرد .

إني أرى ما لاترون إني أخاف الله

مراد از خوف خدا (إني أخاف الله) به دلیل «إني أرى ما لاترون» گرفتار شدن به چنگ فرشتگان حاضر در کارزار بدر است.

19 - شکست کافران جنگ بدر نمودی از عقوبت شدید خداوند برای آنان

والله شديد العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 2، 1

ص: 560

1 - جبهه ایمان در کارزار بدر، متشکل از مؤمنان متکی بر خدا، عناصری منافق و گروهی سست ایمان

إذ يقول المنافقون و الذين في قلوبهم مرض . . . و من يتوكل على الله

«مرض» به معنای بیماری است و مقصود از آن در اینجا به این دلیل که در مقابل نفاق قرار گرفته، تردید در حقانیت دین است که از آن می توان به ضعف ایمان تعبیر کرد. جمله «و من يتوكل على الله» اشاره به گروه سوم، یعنی مؤمنان حقیقی و راستین، دارد.

2 - حضور مؤمنان واقعی در کارزار بدر، در مقابل دشمنی به مراتب قویتر، برخاسته از پایبندی آنان به اسلام، حتی در دیدگاه منافقان و سست ایمانها

إذ يقول المنافقون . . . غر هؤلاء دينهم

«غر هؤلاء دينهم» که سخن منافقان و سست ایمانهاست، بیانگر این است که آنان نیز حضور مؤمنان در کارزار بدر برخاسته از اندیشه دینی ایشان می دانستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 54 - 6

6 - هلاکت کافران در جنگ بدر کیفری از سوی خداوند به سبب تکذیب آیات الهی و انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

كدأب ءال فرعون . . . فأهلكنهم بذنوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 16 - 5

5- جنگ بدر، میدان انتقام الهی از مشرکان و ضربه ای سخت و شکننده بر جبهه شرک *

يوم نبطش البطشه الكبرى إنا منتقمون

طبق نظر مفسران، ممکن است این آیه نظر به جنگ بدر داشته باشد. این در صورتی است که عذاب ذکر شده در آیات پیشین را عذاب دنیوی بدانیم.

330- قلب مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 2

2- قلب های مجاهدان بدر تا پیش از بشارت پیروزی، آکنده از اضطراب و پریشانی بود.

لتطمئن به قلوبکم

واژه اطمینان به معنای آرامش خاطر پس از اضطراب و پریشانی خاطر است. (مفردات راغب).

ص: 561

331- کافران در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 2

2 - ضربه و مصیبت وارده بر کافران در جنگ بدر ، دو برابر مصیبتی که بر پیکارگران مؤمن در جنگ احد وارد شد .

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

بسیاری از مفسران گفته اند که مراد از «اصبتم مثلها» (دو چندان مصیبتی که دیدید، بر کافران وارد کردید) مصیبتی است که مؤمنان در پیکار بدر بر مشرکان تحمیل کردند. این برداشت را روایت مذکور در فیش شماره 12 تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 1,6

1 - استهزای کافران حاضر در پیکار بدر از سوی خداوند

إن تستفتحوا فقد جاءكم الفتح وإن تنتهوا فهو خير لكم

جمله «إن تستفتحوا فقد جاءكم الفتح» با توجه به شکست خفتبار مشرکان در پیکار بدر، بیانگر نوعی استهزا به مشرکان است.

6 - کافران شکست خورده در جنگ بدر ، مورد تهدید خداوند به چشیدن دوباره طعم شکست در صورت بازگشت به جنگ

وإن تعودوا نعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 3,8

3 - مسلمانان در جنگ بدر در دامنه پست و کافران در دامنه بلند مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

8 - انتخاب محل استقرار سپاه کفر و ایمان در آستانه جنگ بدر ، حتی با توافق طرفین ممکن نبود .

ولو تواعدتم لاختلقتم فی الميعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند به هنگام رویارویی و شروع جنگ بدر، هر یک از دو سپاه ایمان و کفر را در نظر دیگری اندک نمایان ساخت.

وإذ يريكموهم إذالتقيتم في أعينكم قليلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 2,3

2 - کفرپیشگان مکه با سرمستی و خودنمایی، از دیار مکه رهسپار منطقه بدر شدند.

ولا تكونوا كالذين خرجوا من ديرهم بطرا

3 - اطمینان کفار مکه به پیروزی خویش هنگام خروج برای جنگ بدر

ولا تكونوا كالذين خرجوا

ص: 562

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 5

5 - نیروی نظامی مؤمنان در جنگ بدر ، نیرویی بس ضعیف و ناتوان در مقایسه با جبهه کفر

يقول المنفقون .. غر هؤلاء دينهم و من يتوكل على الله

بیان حمایت خداوند از مؤمنان در کارزار بدر با جمله «و من يتوكل ..» پس از بیان نظریه منافقان و بیمار دلان (ضعف قوای نظامی مسلمانان) اندیشه آنان را تأیید می کند. یعنی اظهار نظر منافقان به حسب دید ظاهری صحیح است، ولی آنچه مورد غفلت واقع شده، تأثیر بسزای حمایت الهی از مؤمنان متوکل است. یعنی اگر حمایت الهی نباشد، همان است که منافقان اظهار می دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 50 - 7

7 - کافران کشته شده در جنگ بدر ، به عذاب سوزان برزخی گرفتار هستند .

و ذوقوا عذاب الحریق

332- کافران مکه در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 6

6 - خروج کافران مکه به سوی بدر ، در راستای تلاششان برای بازداري مردم از راه خدا

و لا تکنونوا کالذین خرجوا من دیرهم .. و یصدون عن سبیل الله

333- مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 19، 7، 6، 2

2 - خداوند در آستانه جنگ بدر بارفء اضطراب از مجاهدان ، آنان را از آرامشی کامل بهره مند ساخت .

إذ یغشیکم النعاس أمنة منه

6 - خداوند در آستانه جنگ بدر مسلمانان را از نعمت باران بهره مند ساخت .

و ينزل عليكم من السماء ماء

7- فراهم شدن آب برای غسل و وضو و تطهیر نجاست ها و قذارت ها ، از اهداف نزول باران برای مجاهدان بدر

و ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم به

ذکر نشدن متعلق «یطهرکم» حکایت از عمومیت آن متعلق دارد (نجاستهای ظاهری و باطنی). یعنی خداوند باران را فرو فرستاد تا نجاستهای ظاهری را به وسیله آن برطرف سازید و آنان که جنب هستند غسل کنند و دیگران وضو بسازند.

19 - خداوند با تقویت دل های مجاهدان بدر آنان را برای رویارویی با مشرکان ثابت قدم ساخت .

ص: 563

لیربط علی قلوبکم و یثبت به الأقدام

«یثبت به الأقدام» در عین اینکه بیانگر هدفی از اهداف نزول باران است، نبودن «لام» در آن می رساند که این هدف به دنبال «لیربط علی قلوبکم» حاصل می شود. بنابراین می توان گفت ضمیر در «به» به استحکام قلوب، که از «لیربط علی قلوبکم» استفاده می شود، برمی گردد. قابل ذکر است که در برداشت فوق ثبات قدم (یثبت به الأقدام) به معنای کنایی آن (پایداری و عزم راسخ) گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 9

9 - خداوند ، مجاهدان بدر را به در هم کوبیدن سر های کافران و از کار انداختن پنجه های آنان ، تهییج کرد .

فاضربوا فوق الأعناق و اضربوا منهم کل بنان

برداشت فوق بر این اساس است که خطاب در جمله «فاضربوا . . .» متوجه مجاهدان باشد. جمله «و ما جعله الله إلا بشری» در آیه دهم، که مسؤلیت فرشتگان را تنها بشارت دهی اعلام کرد، می تواند مؤید این احتمال باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 3

3 - خداوند با بیان نقش اصلی خویش در پیروزی جنگ بدر زمینه ساز پرهیز پیکارگران بدر از اعجاب و غرور به خاطر پیروزی در آن نبرد

فلم تقتلوهم . . . و ما رمیت إذ رمیت

از اهداف آیه مورد بحث، که پیروزی مؤمنان را برخاسته از اراده خدا دانسته، این است که پیکارگران بدر پیروزی را نعمتی از جانب خداوند بدانند و از آن قدرت خویش نشمارند تا به غرور و اعجاب مبتلا نگردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 5

5 - قافله تجاری قریش به هنگام استقرار سپاهیان بدر ، در مسیری پایینتر از سپاه اسلام در حرکت بودند .

و الרכب أسفل منکم

کلمه «رکب» جمع راکب و به معنای سواران است و مقصود از آن به گفته اهل تفسیر کاروان تجاری قریش است. تعبیر از کاروان تجاری به «سواران» می تواند اشاره به حرکت سریع آنان برای فرار از مسلمانان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - جبهه ایمان در کارزار بدر، متشکل از مؤمنان متکی بر خدا، عناصری منافق و گروهی سست ایمان

إذ يقول المنافقون و الذين في قلوبهم مرض . . . و من يتوكل على الله

«مرض» به معنای بیماری است و مقصود از آن در اینجا به این دلیل که در مقابل نفاق قرار گرفته، تردید در حقانیت دین است که از آن می توان به ضعف ایمان تعبیر کرد. جمله «و من يتوكل على الله» اشاره به گروه سوم، یعنی مؤمنان حقیقی و راستین، دارد.

ص: 564

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 4

4 - مجاهدان بدر پیش از غلبه کامل بر دشمن ، برای دستیابی به منافع مادی ، به گرفتن اسیر اقدام کردند .

ما کان لنبی . . . تریدون عرض الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 68 - 1، 2

1 - گرفتن اسیر در کارزار بدر ، مقتضی گرفتار شدن مجاهدان آن کارزار به عذابی بزرگ از جانب خداوند

لولا کتب من اللّٰه سبق لمسکم فیما أخذتم عذاب عظیم

کلمه «فی» در «فیما أخذتم» سببه است و «ما» در آن مصدریه. یعنی «بسبب أخذکم». و مراد از آن به دلیل آیه قبل اسیر گرفتن است.

2 - گرفتار نشدن مجاهدان بدر به عذاب الهی در کارزار بدر ، امری تقدیر شده از جانب خداوند

لولا کتب من اللّٰه سبق لمسکم فیما أخذتم عذاب عظیم

334- محمد (صلی الله علیه و آله) در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 2

2 - فرمان خداوند و تقدیر او ، عامل حرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سوی جنگ بدر

أخرجک ربک من بیتک بالحق

اسناد «أخرجک» به «ربک» می رساند که حرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به فرمان و تقدیر الهی بوده است، نه تصمیمی از جانب خود آن حضرت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 3

3 - تنها پیامبر (صلی الله علیه و آله) شاهد وحی الهی به فرشتگان مبتنی بر مأموریت آنان برای پشتیبانی مجاهدان بدر بود .

چنانچه «إذ»، متعلق به «اذکر» باشد با توجه به اینکه مخاطب در آیه مورد بحث، به خلاف آیات گذشته، شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، می توان گفت تنها آن حضرت شاهد وحی خداوند به فرشتگان بوده است.

335- محمد (صلی الله علیه و آله) و اسیران غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 7

7 - اراده خداوند منشأ اصلی تسلط پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر اسیران جنگ بدر

فأمكن منهم

ضمیر فاعلی در «امکن» به «الله» برمی گردد. یعنی خداوند شما را بر آنان تسلط بخشید.

336- محمد (صلی الله علیه و آله) و غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 4

4 - اقدام پیامبر (صلی الله علیه و آله) به جنگ بدر ، اقدامی به حق و تحت تدبیر و ربوبیت خداوند

كما أخرجك ربك من بيتك بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 1

1 - گروهی از مسلمانان در صدد بازداشتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حرکت به سوی جنگ بدر ، علی رغم وضوح حقانیت آن

يجدلونك في الحق بعد ما تبين

در وجه ترکیبی «يجدلونك» چند نظر ایراد شده است ؛ از جمله اینکه «يجدلونك» حال برای فاعل «لکرهون» و یا همانند «إن فریقا» حال برای مفعول «أخرجك» باشد. بر این دو مبنا، آیه مورد بحث توضیحی درباره قضایای پیش از جنگ بدر است. گفتنی است جدال به معنای منازعه برای غلبه بر اندیشه و رأی طرف مقابل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیش از جنگ بدر سپاه دشمن را در رؤیاهایی متعدد ، اندک دید .

إذ يريكم الله في منامك قليلا

فعل مضارع «یُری» دلالت بر تکرار رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مورد اندک دیدن سپاه دشمن دارد.

337- مرگ کافران در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 50 - 5

5 - مرگ کافران کشته شده در جنگ بدر با شکنجه و عذابی سخت از سوی فرشتگان مرگ

ص: 566

إذ يتوفى الذين كفروا الملائكة يضربون وجوههم وأدبرهم

از مصادیق مورد نظر برای «الذین کفروا»، به دلیل وقوع آیه مورد بحث در پی آیات مربوط به جنگ بدر، کافرانی هستند که در آن نبرد به قتل رسیدند.

338- مسلمانان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 4

4 - مسلمانان در جنگ بدر به غنایمی چشمگیر دست یافتند .

یسئلونک عن الأنفال

حساس شدن مسلمانان نسبت به انفال و غنایمی جنگی و پرسش مکرر آنان و بازتاب آن در آیه نشانگر فراوانی غنایمی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 1

1 - مشاهده سپاه برتر مشرکان جنگ بدر مایه نگرانی مسلمانان و احساس خطر از سوی آنان برای کیان اسلام

إذ تستغيثون ربکم

واژه «استغاثه» معمولاً در موردی به کار می رود که استغاثه کننده در طلب نجات از تنگنایی شدید باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 6

6 - پیروزی مسلمانان در جنگ بدر ، گسیل هزاران فرشته برای امداد مجاهدان در آن جنگ ، بشارت دهی و اطمینان بخشی به واسطه آنان ، پرتوی از عزتمندی و کاردانی خداوند

و ما النصر إلا من عند الله إن الله عزیز حکیم

جمله «إن الله عزیز حکیم» تعلیلی است برای تمامی مسائلی که در این آیه و آیه قبل مطرح شده بود. یعنی سرچشمه آنچه بیان شد، عزت و حکمت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - سپاه اسلام و سپاه شرک در آستانه جنگ بدر ، هر کدام در سویی از دره واقع در منطقه بدر مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه

«عُدوه» به معنای کناره و دامنه وادی است و وادی به زمینی که بین دو کوه و دو تپه قرار دارد گفته می شود و هر وادی دارای دو عدوه و کناره است. تکرار کلمه «عدوه» در آیه شریفه حکایت از آن دارد که سپاه اسلام در یک سوی دامنه و سپاه کفر در دامنه دیگر استقرار داشتند.

2 - دره واقع میان دو سپاه ایمان و شرک در جنگ بدر ، دارای دو دامنه متفاوت از جهت بلندی و پستی *

ص: 567

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

«دنيا» به معنای نزدیکتر و «قصوی» به معنای دورتر است. به نظر می رسد دوری و نزدیکی آن دو دامنه به نسبت دره و زمین مسطح فیما بین سنجیده شده باشد. یعنی شما در دامنه ای بودید که آن دامنه به زمین مسطح نزدیکتر بود و کافران در دامنه ای مستقر شده بودند که به زمین مسطح دورتر بود. دوری و نزدیکی دامنه ها به نسبت زمین مسطح فیما بین، ملازم با بلندی و پستی آن دو دامنه است.

3 - مسلمانان در جنگ بدر در دامنه پست و کافران در دامنه بلند مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

6 - مسیر حرکت قافله تجاری قریش نامعلوم برای مسلمانان و به دور از دسترسی آنان به هنگام حضورشان در منطقه بدر

و الركب أسفل منكم

نکره آوردن کلمه «أسفل» در مقابل معرفه آوردن «العدوه»، می تواند مشعر به برداشت فوق باشد. ناآگاهی مسلمانان به جایگاه قافله، تمهیدی بوده است از جانب خدا برای «لیقضى الله». یعنی اگر مسلمانان از مسیر حرکت تجاری قریش آگاه بودند به سوی آنان می شتافتند و در نتیجه جنگ بدر رخ نمی داد.

7 - رویارویی دو سپاه بدر در زمانی مشخص ، حتی با برنامه ریزی طرفین ممکن نبود .

و لو تواعدتم لاختلفتم فی الميعاد

کلمه «میعاد» می تواند اسم زمان به معنای زمان قرار، و می تواند اسم مکان به معنای جایگاه قرار باشد. و مراد از «تواعد» وعده مسلمانان با اهل مکه است ؛ یعنی «و لو تواعدتم أنتم و اهل مکه ...» که در برداشت به برنامه ریزی طرفین تعبیر شد.

8 - انتخاب محل استقرار سپاه کفر و ایمان در آستانه جنگ بدر ، حتی با توافق طرفین ممکن نبود .

و لو تواعدتم لاختلفتم فی الميعاد

339- مسلمانان و غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 5, 3, 1

1 - گروهی از مسلمانان در صدد بازداشتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حرکت به سوی جنگ بدر ، علی رغم وضوح حقانیت آن

یجدلونک فی الحق بعد ما تبین

در وجه ترکیبی «یجدلونک» چند نظر ایراد شده است ؛ از جمله اینکه «یجدلونک» حال برای فاعل «لکوهون» و یا همانند «إن فریقاً» حال

برای مفعول «أخرجك» باشد. بر این دو مبنا، آیه مورد بحث توضیحی درباره قضایای پیش از جنگ بدر است. گفتنی است جدال به معنای منازعه برای غلبه بر اندیشه و رأی طرف مقابل است.

3- برخی از مؤمنان به سبب مخالفتشان با حرکت به سوی جنگ بدر، مورد سرزنش و توبیخ خداوند قرار گرفتند.

يجدلونك في الحق بعد ما تبين

5- شرکت در جنگ بدر حرکتی آشکار به سوی مرگ در پندار گروهی از مسلمانان صدر اسلام

كأنما يساقون إلى الموت وهم ينظرون

مفعول «ينظرون» به قرینه فراز قبل، «الموت» است. یعنی «وهم ينظرون الموت». بنابراین جمله حالیه «وهم ...» حکایت از آن دارد که اطمینان برخی از مسلمانان به مرگ آفرینی جنگ بدر به گونه ای بوده که گویا مرگ را با چشم خویش مشاهده می

ص: 568

کردند.

340- مشارکت در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 5

5- شرکت در جنگ بدر حرکتی آشکار به سوی مرگ در پندار گروهی از مسلمانان صدر اسلام

کأنما یساقون إلی الموت و هم ینظرون

مفعول «ینظرون» به قرینه فراز قبل، «الموت» است. یعنی «و هم ینظرون الموت». بنابراین جمله حالیه «و هم ...» حکایت از آن دارد که اطمینان برخی از مسلمانان به مرگ آفرینی جنگ بدر به گونه ای بوده که گویا مرگ را با چشم خویش مشاهده می کردند.

341- مشرکان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 1

1 - مشاهده سپاه برتر مشرکان جنگ بدر مایه نگرانی مسلمانان و احساس خطر از سوی آنان برای کیان اسلام

إذ تستغیثون ربکم

واژه «استغاثه» معمولاً در موردی به کار می رود که استغاثه کننده در طلب نجات از تنگنایی شدید باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 4، 2، 1

1 - سپاه اسلام و سپاه شرک در آستانه جنگ بدر، هر کدام در سویی از دره واقع در منطقه بدر مستقر شدند.

إذ أنتم بالعدوه

«عُدوه» به معنای کناره و دامنه وادی است و وادی به زمین که بین دو کوه و دو تپه قرار دارد گفته می شود و هر وادی دارای دو عدوه و کناره است. تکرار کلمه «عدوه» در آیه شریفه حکایت از آن دارد که سپاه اسلام در یک سوی دامنه و سپاه کفر در دامنه دیگر استقرار داشتند.

2- دره واقع میان دو سپاه ایمان و شرک در جنگ بدر، دارای دو دامنه متفاوت از جهت بلندی و پستی*

إذ أنتم بالعدوه الدنیا و هم بالعدوه القصوی

«دنیا» به معنای نزدیکتر و «قصوی» به معنای دورتر است. به نظر می‌رسد دوری و نزدیکی آن دو دامنه به نسبت دره و زمین مسطح فیما بین سنجیده شده باشد. یعنی شما در دامنه ای بودید که آن دامنه به زمین مسطح نزدیکتر بود و کافران در دامنه ای مستقر شده بودند که به زمین مسطح دورتر بود. دوری و نزدیکی دامنه ها به نسبت زمین مسطح فیما بین، ملازم با بلندی و پستی آن دو دامنه است.

ص: 569

4 - موقعیت ضعیف مسلمانان در جنگ بدر نسبت به موقعیت کفار

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

می توان گفت هدف از بیان موقعیت مسلمانان و کفرپیشگان مکه در منطقه بدر یادآوری موقعیت بسیار ضعیف مسلمانان است. جمله «لیهلك من هلك ...» مؤید این معنا می باشد. زیرا پیروزی آنگاه دلیل حقانیت مسلمانان می شد که شرایط ظاهری، تضمین کننده پیروزی کافران و شکست مسلمانان بود.

7 - رویارویی دو سپاه بدر در زمانی مشخص ، حتی با برنامه ریزی طرفین ممکن نبود .

و لو تواعدتم لاختلفتم فی الميعد

کلمه «میعاد» می تواند اسم زمان به معنای زمان قرار، و می تواند اسم مکان به معنای جایگاه قرار باشد. و مراد از «تواعد» وعده مسلمانان با اهل مکه است ؛ یعنی «و لو تواعدتم أنتم و اهل مکه ...» که در برداشت به برنامه ریزی طرفین تعبیر شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 12

12 - هلاکت و نابودی مشرکان مکه در کارزار بدر ، پیامد گناهان و کفرشان به آیات الهی بود .

ذلک بأن الله لم یک مغیرا نعمه أنعمها علی قوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

«ذلک» علاوه بر اینکه اشاره به فرجام شوم فرعونیان و کافران پیش از آنان است، می تواند اشاره به قضایای جنگ بدر و نابودی مشرکان مکه نیز داشته باشد.

342- مشرکان قریش در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 8

8 - ملانکه مأمور در هم کوبیدن سرهای کافران بدر و از کار انداختن پنجه های آنان بودند .

فاضربوا فوق الأعناق و اضربوا منهم کل بنان

«ال» در «الأعناق» جانشین مضاف إليه (الکافرین) است و مراد از «فوق الأعناق» سرهای کافران است. بنابراین جمله «فاضربوا ...» یعنی سرهای کافران را مورد ضربات خویش قرار دهید. قابل ذکر است که مخاطب در این جمله، همان گونه که سیاق آیه بر آن دلالت دارد، فرشتگان هستند.

343- مشرکان مکہ در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 13 - 1,5

1 - مشرکان مکہ به دلیل حضورشان در کارزار بدر ، از دشمنان و مخالفان خدا و رسول او بودند .

ذلک بأنهم شاقوا اللّٰه ورسوله

ص: 570

5- سرکوبی و شکست مشرکان در جنگ بدر، عقاب شدید الهی برای آنان

فاضربوا فوق الأعناق . . . فإن الله شديد العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 14 - 3، 1

1 - سرکوبی و شکست مشرکان در بدر، عقوبت دنیوی آنان

ذلکم فذوقوه وأن للکفرین عذاب النار

«کم» در «ذلکم» خطاب به مشرکان و «ذا» اشاره به شکست و سرکوبی آنان دارد. و «ذلکم» مبتدا و خبر آن به قرینه فراز بعد - «وأن للکافرین ...» - «عقابکم فی الدنیا» است.

3 - مشرکان حاضر در کارزار بدر، مردمی کفرپیشه و مستحق عذاب با آتش دوزخ

وأن للکفرین عذاب النار

از مصادیق مورد نظر برای «للکفرین» مشرکان حاضر در کارزار بدر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 15 - 2

2 - فرجام یهود بنی نضیر در موضع گیری علیه اسلام، منتهی به شکست آنان، همچون فرجام مشرکان مکه در بدر *

کمثل الذین من قبلهم قریباً

برخی برآند که مراد از «الذین من قبلهم قریباً»، مشرکان مکه در بدر است.

344- ملائکه امداد در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 16، 14، 13

13 - مشاهده فرشتگان الهی برای امداد مسلمانان، دلیل عقب نشینی شیطان از کارزار بدر و اعلان بیزاری وی از لشکر کفر

نکص علی عقبیه و قال إنی بریء منکم إنی أری ما لاترون

14 - شیطان در آستانه جنگ بدر ، فرشتگان امدادگر الهی را به روشنی مشاهده کرد .

إني أرى ما لاترون

به قرینه آیه 9 و 12 از همین سوره می توان گفت مراد از «ما لاترون» فرشتگانی بودند که برای امداد لشکر ایمان در کارزار بدر حاضر شدند.

16 - شیطان به دلیل ترس از گرفتار شدن به عذاب الهی با ضربه های سهمگین فرشتگان جنگ بدر از آن معرکه فرار کرد .

إني أرى ما لاترون إني أخاف الله

مراد از خوف خدا (إني أخاف الله) به دلیل «إني ارى ما لاترون» گرفتار شدن به چنگ فرشتگان حاضر در کارزار بدر است.

ص: 571

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 2,8

2 - مجاهدان بدر پیش از نبرد با نیایش به درگاه خدا از وی استمداد کردند .

إذ تستغيثون ربكم

«غوث» به معنای یاری کردن است و استغاثه طلب یاری و امداد است.

8 - حضور هزار فرشته در جنگ بدر ، که هر یک فرشته و یا فرشتگانی به دنبال خویش داشتند .

بألف من الملكة مردفين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 1

1 - نقش ملانکه در جنگ بدر ، تنها بشارت به پیروزی و اطمینان دادن به مؤمنان بود ، و نه اقدامی عملی در قتل مشرکان .

و ما جعله الله إلا بشرى و لتطمئن به قلوبكم

ضمیر در «جعله» و «به» به امداد که از «أنى ممدكم» استفاده می شود، بر می گردد و کلمه «بشرى» مفعول له برای «جعل» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 1,2,3,5,8

1 - خداوند با وحی به فرشتگان حاضر در کارزار بدر ، آنان را از پشتیبانی خویش در ثبات بخشیدن به مجاهدان آگاه ساخت .

إذ يوحى ربك إلى الملكة أنى معكم فثبتوا الذين

2 - ایجاد پایداری در مجاهدان ، فرمان خداوند به فرشتگان گسیل شده به جنگ بدر

إذ يوحى ربك إلى الملكة أنى معكم فثبتوا الذين

3 - تنها پیامبر (صلی الله علیه و آله) شاهد وحی الهی به فرشتگان مبتنی بر مأموریت آنان برای پشتیبانی مجاهدان بدر بود .

إذ يوحى ربك إلى الملكة

چنانچه «إذ»، متعلق به «اذکر» باشد با توجه به اینکه مخاطب در آیه مورد بحث، به خلاف آیات گذشته، شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، می توان گفت تنها آن حضرت شاهد وحی خداوند به فرشتگان بوده است.

5- ایجاد رعب و وحشت در دل های کافران ، وعده خداوند به فرشتگان حاضر در کارزار بدر

سألقي في قلوب الذين كفروا الرعب

8- ملائکه مأمور در هم کوبیدن سر های کافران بدر و از کار انداختن پنجه های آنان بودند .

فاضربوا فوق الأعناق و اضربوا منهم كل بنان

«ال» در «الأعناق» جانشین مضاف إليه (الكافرين) است و مراد از «فوق الأعناق» سرهای کافران است. بنابراین جمله «فاضربوا ...» یعنی سرهای کافران را مورد ضربات خویش قرار دهید. قابل ذکر است که مخاطب در این جمله، همان گونه که سیاق آیه بر آن دلالت دارد، فرشتگان هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 572

3 - خداوند ، سه هزار فرشته را برای یاری رزمندگان بدر فر فرستاد .

الن یکفیکم ان یمدکم ربکم بثلثه الاف من المملئکه منزلین

«اذ تقول . . .» یعنی یادآور زمانی را که به مؤمنین وعده امداد الهی را می دادی؛ اگر این وعده تحقق پیدا نکرده بود یادآوری آن لغو بود.

346- منافقان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 1

1 - جبهه ایمان در کارزار بدر ، متشکل از مؤمنان متکی بر خدا ، عناصری منافق و گروهی سست ایمان

إذ يقول المنفقون و الذین فی قلوبهم مرض . . . و من یتوکل علی اللّٰه

«مرض» به معنای بیماری است و مقصود از آن در اینجا به این دلیل که در مقابل نفاق قرار گرفته، تردید در حقانیت دین است که از آن می توان به ضعف ایمان تعبیر کرد. جمله «و من یتوکل علی اللّٰه» اشاره به گروه سوم، یعنی مؤمنان حقیقی و راستین، دارد.

347- منافقان و غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 3

3 - منافقان و سست ایمان ها ، حضور مؤمنان را در جنگ بدر ناشی از فریب خوردگی آنان می پنداشتند .

غر هؤلاء دینهم

«غرور» (مصدر غرّ) به معنای فریب دادن است.

348- منشأ غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 9

9 - تقدیر و اراده خداوند ، تحقق بخش جنگ بدر و شکل دهنده مقدمات آن

ولكن ليقضى الله أمرا كان مفعولا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 573

5 - خداوند تحقق دهنده جنگ بدر و پیروزکننده مسلمانان در آن نبرد

ليقضى الله امرا كان مفعولا

349- موقعیت جغرافیایی غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 8، 3، 1

1 - سپاه اسلام و سپاه شرک در آستانه جنگ بدر ، هر کدام در سویی از دره واقع در منطقه بدر مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه

«عُدُوهُ» به معنای کناره و دامنه وادی است و وادی به زمینی که بین دو کوه و دو تپه قرار دارد گفته می شود و هر وادی دارای دو عدوه و کناره است. تکرار کلمه «عدوه» در آیه شریفه حکایت از آن دارد که سپاه اسلام در یک سوی دامنه و سپاه کفر در دامنه دیگر استقرار داشتند.

3 - مسلمانان در جنگ بدر در دامنه پست و کافران در دامنه بلند مستقر شدند .

إذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوى

8 - انتخاب محل استقرار سپاه کفر و ایمان در آستانه جنگ بدر ، حتی با توافق طرفین ممکن نبود .

و لو تواعدتم لاختلقتم فی الميعد

350- مؤمنان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 44 - 1

1 - خداوند به هنگام رویارویی و شروع جنگ بدر ، هر یک از دو سپاه ایمان و کفر را در نظر دیگری اندک نمایان ساخت .

و إذ یریکموهم إذالتقیمتیم فی أعینکم قليلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 8، 3، 5، 2، 1

1 - جبهه ایمان در کارزار بدر، متشکل از مؤمنان متکی بر خدا، عناصری منافق و گروهی سست ایمان

إذ يقول المنافقون و الذين في قلوبهم مرض . . . و من يتوكل على الله

«مرض» به معنای بیماری است و مقصود از آن در اینجا به این دلیل که در مقابل نفاق قرار گرفته، تردید در حقانیت دین است که از آن می توان به ضعف ایمان تعبیر کرد. جمله «و من يتوكل على الله» اشاره به گروه سوم، یعنی مؤمنان حقیقی و راستین، دارد.

2 - حضور مؤمنان واقعی در کارزار بدر، در مقابل دشمنی به مراتب قویتر، برخاسته از پابندی آنان به اسلام، حتی در دیدگاه

ص: 574

إذ يقول المنافقون . . . غر هؤلاء دينهم

«غر هؤلاء دينهم» که سخن منافقان و سست ایمانهاست، بیانگر این است که آنان نیز حضور مؤمنان در کارزار بدر برخاسته از اندیشه دینی ایشان می دانستند.

3- منافقان و سست ایمان ها ، حضور مؤمنان را در جنگ بدر ناشی از فریب خوردگی آنان می پنداشتند .

غر هؤلاء دينهم

«غرور» (مصدر غر) به معنای فریب دادن است.

5- نیروی نظامی مؤمنان در جنگ بدر ، نیرویی بس ضعیف و ناتوان در مقایسه با جبهه کفر

يقول المنافقون . . . غر هؤلاء دينهم و من يتوكل على الله

بیان حمایت خداوند از مؤمنان در کارزار بدر با جمله «و من يتوكل . . . » پس از بیان نظریه منافقان و بیماردلان (ضعف قوای نظامی مسلمانان) اندیشه آنان را تأیید می کند. یعنی اظهار نظر منافقان به حسب دید ظاهری صحیح است، ولی آنچه مورد غفلت واقع شده، تأثیر بسزای حمایت الهی از مؤمنان متوکل است. یعنی اگر حمایت الهی نباشد، همان است که منافقان اظهار می دارند.

351- مؤمنان و شکست غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 6

6- برخی از مؤمنان مأیوس از پیروزی در جنگ بدر و مطمئن به شکستی مرگ آفرین در آن کارزار

يجدلونك . . . كأنما يساقون إلى الموت و هم ينظرون

352- مؤمنان و غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 6

6- برخی از مؤمنان از اقدام به جنگ بدر ناخشنود بودند .

أخرجك ربك . . . و إن فريقا من المؤمنين لكرهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 4

4 - وحشت شدید برخی از مؤمنان از حضور یافتن در جنگ بدر

کأنما يساقون إلى الموت

ص: 575

353- نگرانی در مجاهدان غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 8,9

8 - برخی از مجاهدان بدر گرفتار پلیدی و نگرانیهایی از سوی شیطان بودند .

و یذهب عنکم رجز الشیطن

9 - فقدان آب برای تحصیل طهارت و برطرف کردن نجاست ها ، مایه وسوسه شیطان و ایجاد نگرانی در پیکارگران بدر

لیطهرکم به و یذهب عنکم رجز الشیطن

نبودن لام در «یذهب» بیانگر این است که «یذهب . . .» مترتب بر «لیطهرکم ...» است. و تناسب تطهیر با برطرف شدن رجز شیطان اقتضا می کند که مراد از رجز شیطان وسوسه هایی باشد که شیطان بر اثر نبودن آب برای طهارت در مجاهدان ایجاد می کرده است.

354- هلاکت کافران در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 54 - 6

6 - هلاکت کافران در جنگ بدر کیفری از سوی خداوند به سبب تکذیب آیات الهی و انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

کذاب ءال فرعون . . . فأهلکنهم بذنوبهم

غزوه بنی مصطلق

355- منافقان در غزوه بنی مصطلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 1

1 - منافقان ، در جنگ « بنی المصطلق » سوگند یاد کردند پس از بازگشت به مدینه ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از آن شهر اخراج کنند .

يقولون لئن رجعنا إلى المدينة ليخرجنّ الأعزّ منها الأذلّ

«لام» در «لئن رجعنا» توطئه برای قسم و «ليخرجنّ الأعزّ..» جواب قسم است. طبق نظر مفسران، سخن یاد شده را رئیس منافقان

(عبداللہ بن اُبی) در غزوه بنی المصطلق گفته بود.

غزوه بنی نضیر

356- آثار غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 576

2- کافران (یهود)، پس از غزوه بنی نضیر، ناتوان از مقابله رویارو در میدان نبرد با مؤمنان *

لا یقتلونکم جمیعاً إلا فی قرّی محصّنه

این آیات، پس از آیات غزوه بنی نضیر، آمده است؛ از این رو می تواند ناظر به برنامه های آینده یهود باشد هر چند آنان در گذشته نیز قدرت رویارویی مستقیم نداشته اند. روشن است که در این احتمال، ضمیر فاعل «یقاتلون» تنها به یهودیان بازگردد؛ نه آنان و منافقان (چنان که در برداشت قبل آمده است).

3- وجود زمینه های نگرانی برای مسلمانان از همدستی جامعه یهود علیه آنان (پس از غزوه بنی نضیر)

لا یقتلونکم جمیعاً إلا فی قرّی محصّنه

از این که خداوند، همدستی کافران در نبرد و رویارویی با مؤمنان را نفی کرده است؛ چنین احتمال می رود که نگرانی هایی در میان مسلمانان وجود داشته است.

6- ابّهت و هیمنه مسلمانان (پس از غزوه بنی نضیر)، مانع از اقدام جبهه کفر و نفاق به نبردی رویاروی با آنان

لأنتم أشدّ رهبة فی صدورهم .. لا یقتلونکم جمیعاً إلا فی قرّی محصّنه

357- بسیج عمومی در غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 6

6- نخستین بسیج دفاعی مسلمانان در برابر یهودیان، منتهی به شکست و تبعید یهود بنی نضیر شد.

هو الذی أخرج الذین کفروا .. لأوّل الحشر

«حشر»، به معنای بیرون آوردن جماعت از مقر و گسیل داشتن آنان به جنگ نیز می باشد. بنابراین معنا «الحشر» در آیه شریفه، نظر به تجمع مسلمانان در برابر توطئه های بنی نضیر دارد.

358- پیشگویی غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 4

4 - خبر دادن خداوند، از وجود رویارویی مجدد مسلمانان و یهود (پس از غزوه بنی نضیر)

أخرج الذين كفروا... لأول الحشر

قید «لأول...» این پیام را در بر دارد که برای این تجمع و برخورد، موارد دیگری نیز هست.

ص: 577

359- طمع به غنایم غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 9

9 - چشمداشت برخی از مسلمانان ، به داشتن سهمی در غنایم به دست آمده از بنی نضیر *

و ما أفاء الله على رسوله منهم فما أوجفتم عليه .. و لكن الله يسلف رسوله

بیان این نکته که شما مسلمانان، اسب تازی در این جنگ نداشتید و این خدا بود که این پیروزی را فراهم ساخت، می تواند پاسخی برای انتظارات مسلمین در تقسیم غنایم میانشان باشد.

360- غنایم غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 1,2,3

1 - غنایم غزوه بنی نضیر ، موهبت الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما أفاء الله على رسوله منهم

آیه شریفه در ادامه مسائل غزوه بنی نضیر است.

2 - برجای ماندن اموال و امکانات بنی نضیر ، پس از تبعید آنان از مدینه

و ما أفاء الله على رسوله منهم

3 - دستیابی مسلمانان به غنایم و امکانات بنی نضیر ، بدون جنگ و درگیری

و ما أفاء الله على رسوله منهم فما أوجفتم عليه من خيل و لا ركاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 2

2 - حکم « فء » شامل همه غنایم به دست آمده بدون جنگ و نبرد ، و غیر مختص به غنیمت های بنی نضیر

ما أفاء الله على رسوله من أهل القرى

جمع آمدن واژه «قری»، می رساند که حکم «فیء» اختصاص به غنایم بنی نضیر ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 9 - 2

2- برخورداری برخی از انصار، از غنایم بنی نضیر

و الذین تبوءوا الدار

در صورتی که «والذین تبوءوا...» عطف بر «المهاجرین» باشد، از آیه استفاده می شود که علاوه بر مهاجران؛ برخی از انصار نیز سهمی از غنایم بنی نضیر بردند.

ص: 578

361- قصه غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 5 - 2

2- قطع بعضی از نخل ها و بر جای نهادن برخی دیگر در غزوه بنی نضیر از سوی مسلمانان ، به اجازه خداوند بود .

ما قطعتم من لینه أو ترکتموها قائمه علی أصولها فیاذن الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 3

3- دستیابی مسلمانان به غنایم و امکانات بنی نضیر ، بدون جنگ و درگیری

و ما أفاء الله علی رسوله منهم فما أوجفتم علیه من خیل و لا رکاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 12 - 3

3- موضع مسلمانان در مقطع غزوه بنی نضیر ، موضعی برتر نسبت به یهود

لئن أخرجتم . . . و إن قوتلتم . . . لئن أخرجوا . . . و لئن قوتلوا

در این آیات، همواره از موضع آسیب پذیر یهود، سخن به میان آمده است؛ زیرا مسأله اخراج و جنگ نه از سوی ایشان بلکه علیه آنان یاد شده است. پس معلوم می شود که آنها در موضعی نبوده اند که بخواهند اقدام به جنگ کنند.

362- مسلمانان در غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 12 - 3

3- موضع مسلمانان در مقطع غزوه بنی نضیر ، موضعی برتر نسبت به یهود

لئن أخرجتم . . . و إن قوتلتم . . . لئن أخرجوا . . . و لئن قوتلوا

در این آیات، همواره از موضع آسیب پذیر یهود، سخن به میان آمده است؛ زیرا مسأله اخراج و جنگ نه از سوی ایشان بلکه علیه آنان یاد شده است. پس معلوم می شود که آنها در موضعی نبوده اند که بخواهند اقدام به جنگ کنند.

363- منشأ پیروزی غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 13، 11

11 - تسلط و غلبه پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر یهود بنی نضیر ، معلول اراده و عنایت خداوند بود ؛ نه صرفاً تلاش مسلمانان .

فما أوجفتم عليه . . . و لكنّ الله يسلّط رسله على من يشاء

ص: 579

13 - فتح دژ های مستحکم و استوار یهود بنی نضیر بدون جنگ و درگیری ، نمودی عینی از قدرت نامحدود الهی است .

هو الذی أخرج الذین کفروا .. و ظنّوا أنّهم مانعتهم حصونهم ... و الله علی کلّ ش

364- منشأ غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 5 - 3

3 - حرکت های مسلمانان در مقابله با یهود بنی نضیر ، به اذن و رهنمود الهی بود .

ما قطعتم .. فیاذن الله

با توجه به الغای خصوصیت از مورد، مطلب یاد شده به دست می آید.

365- نقش غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 5

5 - غزوه بنی نضیر ، اولین برخورد گروهی یهودیان مدینه با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان *

أخرج الذین کفروا .. لأوّل الحشر

از تعبیر «أوّل الحشر» می توان استفاده کرد که «غزوه بنی نضیر»، اولین دسته بندی گروهی یهودیان مدینه، علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده است.

غزوه تبوک

366- آثار پیروزی در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 14

14 - تحکیم بیشتر پایه های حاکمیت دین در جزیره العرب ، در پرتو جهاد و پیروزی مؤمنان در جنگ تبوک

یعتذرون إلیکم إذا رجعتم إلیهم

با توجه به اینکه این آیات در زمینه جنگ تبوک است که به پیروزی مسلمانان انجامید و از اینکه خداوند می فرماید پس از بازگشت از این جنگ پیروز، متخلفان به عذرخواهی روی خواهند آورد می توان گفت که این نبود مگر به خاطر ذلت و ضعفی که در خود احساس می کردند و قدرتی که در مؤمنان می دیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 580

7 - توبه - 9 - 95 - 2

2 - قرار گرفتن متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) در موضع ضعف و ذلت ، پس از بازگشت پیروزمندانه مؤمنان از جهاد

سیحلفون بالله لكم إذا انقلبتم

367- آثار تخلف از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 3

3 - تنگ شدن عرصه زندگی بر سه مسلمان متخلف از جنگ تبوک ، در اثر روبه رو شدن با پیامد های عمل خطایی که کرده بودند .

حتى اذا ضاقت عليهم الأرض بما رحبت

368- آثار سختی بر متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 9

9 - تنگ شدن عرصه زندگی بر متخلفان جنگ تبوک ، زمینه التجای آنان به خداوند

حتى اذا ضاقت عليهم الأرض . . . و ظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إليه

369- آثار سختی غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 2

2 - دورنمای مشقت آمیز و به دور از منافع مادی جنگ تبوک ، در نظر برخی از مسلمانان صدر اسلام ، عامل امتناع آنان از حضور در جنگ

لو كان عرضاً قريباً و سفراً قاصداً لا تبعوك و لكن بعدت عليهم الشقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 7

7- تنگناهای جنگ تبوک ، مایه تزلزل قلب برخی از مسلمانان شده بود .

فی ساعه العسره من بعد ما کاد یزیغ قلوب فریق منهم

ص: 581

370- آثار غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 6

6 - جنگ تبوک ، از عوامل متمایز شدن صف مجاهدان و مؤمنان راستین از صف منافقان

رضوا بأن یكونوا مع الخوالف .. لکن الرسول ... جهدوا

«جاهدوا» (به صورت فعل ماضی) به عنوان گزارش از جنگی است که مسلمانان پشت سر گذاشته اند که مفسران آن را جنگ تبوک دانسته اند و خداوند، پس از این جنگ است که چهره منافقان را افشا می کند.

371- آسایش طلبی متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 1

1 - افشاگری خداوند نسبت به روحیه مادی و آسایش طلب متخلفان از جنگ تبوک

لو کان عرضاً قریباً و سفرأ قاصداً لاتبعوک

372- آمرزش متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 2

2 - شمول رحمت و غفران الهی ، نسبت به سه نفر از مسلمانان متخلف از جنگ تبوک

لقد تاب الله علی النبی .. و علی الثلثه الذین خلّفوا

373- احکام منافقان پس از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 1

1 - نهی شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای همیشه ، از نمازگزاردن بر جنازه منافقان و دعا کردن برای آنها بعد از جنگ تبوک

و لاتصل على أحد منهم مات أبداً

ص: 582

374- احکام منافقان قبل از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 2

2 - ممنوع نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از نمازگزاردن بر جنازه منافقان و حضور یافتن بر قبر آنها ، تا قبل از جنگ تبوک

و لاتصل علی أحد منهم مات

با توجه به سیاق آیات، که پس از جنگ تبوک نازل شده است، برداشت فوق به دست می آید.

375- استعاذه متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 6،9

6 - اذعان متخلفان از جنگ تبوک ، به ناگزیری خود از التجا به خداوند

و ظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إليه

9 - تنگ شدن عرصه زندگی بر متخلفان جنگ تبوک ، زمینه التجای آنان به خداوند

حتی اذا ضاقت علیهم الأرض . . . و ظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إليه

376- افساد متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 1،6،12

1 - متخلفان جنگ تبوک (منافقان) ، در صورت شرکت در آن ، جز فساد و تباهی به بار نمی آوردند .

لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خبالا

«خبال» به معنای فساد و تباهی است؛ یعنی، اگر منافقان برای جنگ بیرون می آمدند برای شما چیزی جز فساد و تباهی نمی افزودند.

6 - متخلفان جنگ تبوک در صورت شرکت در آن جنگ ، جز نفوذ در میان صفوف لشکر اسلام به منظور فتنه جویی ، نقشی دیگر

نداشتند .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا و لأوضعوا خلكم ببيغونكم الفتنة

12 - ماهیت فسادانگیز و فتنه جویانه متخلفان جنگ تبوک ، دلیل کراهت و ناخوشایندی خداوند از شرکت آنان در جنگ

و لكن کره الله انبعاثهم .. لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا ... ببيغونكم الفت

ص: 583

377- اقرار متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 102 - 1

1 - اعتراف برخی از گنهکاران و متخلفان از جنگ تبوک به زشتی عمل خویش

و اءخرون اعترفوا بذنوبهم

با توجه به اینکه فراهای پیشین، مربوط به جنگ تبوک و تخلف عده ای از شرکت در آن جنگ است می توان گفت که این آیه نیز مربوط به برخی از همان متخلفان می باشد.

378- اقرار متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 6

6 - اذعان متخلفان از جنگ تبوک ، به ناگزیری خود از التجا به خداوند

و ظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إليه

379- اندوه معذوران غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 7

7 - اندوه و گریه شدید مؤمنان تهیدست ، به خاطر ناتوانی از شرکت در جنگ تبوک و محروم شدن از فیض جهاد

و أعينهم تقيض من الدمع حزناً

380- انزوای اجتماعی متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 4

4 - تحریم ارتباط با متخلفان از جنگ تبوک و انزوای اجتماعی آنان از سوی مسلمانان

ضاقَت عليهم الأرض بما رحبت

با توجه به شأن نزول که تنگ شدن زندگی بر متخلفان از جنگ تبوک را، ناشی از قطع رابطه مسلمانان با ایشان معرفی کرده است، مطلب فوق استفاده می شود.

ص: 584

381- انصار در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 6

6 - نیروهای رزمی جنگ تبوک ، متشکل از مهاجر و انصار

المهجرین و الانصار الذین اتبعوه فی ساعه العسره

382- انفاق متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 53 - 1

1 - آمادگی برخی از متخلفان جنگ تبوک ، برای انفاق مال به جای رفتن به جهاد

قل أنفقوا طوعاً

در شأن نزول این آیه آورده اند که: فردی از منافقان پیشنهاد پرداخت پول به جای رفتن به جهاد را کرده بود.

383- اولین تخلف متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 14

14 - وقوع اولین تخلف منافقان از جهاد در جنگ تبوک *

رضیتم بالعود أول مرّه

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که تخلف منافقان در جنگ تبوک، اولین تخلف آنان بوده و «أول مرّه» ناظر به این معنا باشد.

384- برخورد با متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 1,4

1 - سوگند دروغ منافقان متخلف از جنگ تبوک ، به منظور گذشت کردن مؤمنان از تخلف آنان و متعرض نشدن به آنها

سيحلفون بالله لكم إذا انقلبتم إليهم لتعرضوا عنهم

4- متخلفان از جنگ تبوک (مناققان) در معرض انتقاد و حمله و تعرض مؤمنان بازگشته از جهاد قرار داشتند .

سيحلفون بالله . . . لتعرضوا

ص: 585

385- بسیج عمومی در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 2

2 - بسیج عمومی همه مسلمان ها برای شرکت در جنگ تبوک

و جاء المعذرون من الأعراب

از آن جایی که حتی بادیه نشینان برای عذرخواهی نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) آمدند، بسیج عمومی و وجوب جهاد بر همگان استفاده می شود. گفتنی است که این بخش از آیات - چنانکه مفسران گفته اند - درباره جنگ تبوک است.

386- پیروان محمد (صلی الله علیه و آله) در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 10

10 - پیروان واقعی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در لحظات سخت جنگ تبوک ، از صادقان بودند .

الذین اتبعوه فی ساعه العسره . . . و کونوا مع الصدقین

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل - که در زمینه ثبات قدم برخی از مؤمنان در شداید جنگ تبوک و لغزش گروهی دیگر بود و خداوند متخلفان را در پی توبه شان بخشید - اکنون به ایشان رهنمود می دهد که شما نیز همانند مؤمنان، استوار و تزلزل ناپذیر باشید.

387- پیروزی در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 14

14 - تذکر خداوند به لزوم غافل نشدن مؤمنان از خطر اعراب کفرپیشه همجوار خویش ، پس از پایان یافتن پیروزمندانه جنگ با دشمنان خارجی (رومیان در جنگ تبوک) *

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً

با توجه به اینکه آیات قبل در مورد بازگشت پیروزمندانه مؤمنان از جنگ تبوک است، احتمال دارد که این آیه هشدار به مؤمنان مجاهد باشد که پس از آن پیروزی، احساس امنیت نکنند و توجه کنند که در اطرافشان، بادیه نشینان جاهل و متعصب در کفر نیز، خطری جدی به شمار می روند.

388- پیروزی مسلمانان در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 9

9 - إخبار خداوند به بازگشت موفقیت آمیز مسلمانان از جنگ تبوک

و سیحلفون باللّٰه لو استطعنا لخرجنا معکم

برداشت فوق بر این اساس است که آیه شریفه، قبل از رسیدن مسلمانان به سرزمین تبوک نازل شده باشد که در این صورت، إخبار خداوند به عذرخواهی متخلفان، گویای بازگشت موفقیت آمیز مسلمانان است.

389- تخلف متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 1

1 - تخلف سه نفر از مسلمانان، از حضور یافتن در جنگ تبوک

و علی الثلثه الذین خلّفوا

390- تخلف منافقان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 5

5 - إخبار خداوند به عزم قطعی برخی افراد (منافقان) بر تخلف از جنگ تبوک (حتی در صورت عدم دریافت اذن از پیامبر (صلی الله علیه و آله))

و سیحلفون باللّٰه لو استطعنا لخرجنا . . . لم أذنت لهم حتی یتبین لک الذین صدقوا و ت

از اظهار ناتوانی منافقان برای جهاد و تذکر خداوند به دروغ بودن این اظهار، استفاده می شود که آنان تصمیم بر تخلف از جنگ داشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 2، 1

1 - تخلف منافقان از شرکت در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

این بخش از آیات مربوط به جنگ تبوک و تخلف منافقان از شرکت در آن است.

2- خوشحالی و احساس موفقیت منافقان از شرکت نکردن در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

ص: 587

391- تداوم تخلف متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 9

9- إخبار خداوند به بی اساس بودن عذر تراشی متخلفان از جنگ تبوک به دلیل ادامه داشتن کجروی ها و تخلفات آنان در آینده

قل لا تعتذروا لن نؤمن لكم . . . و سیری اللّٰه عملکم

جمله «سیری اللّٰه . . .» می تواند بیانگر علت عدم پذیرش عذر متخلفان باشد ؛ یعنی، عملکرد خلاف اینان در آینده، خود بهترین گواه بر نادرستی معذرت جوایی آنان خواهد بود.

392- تضمین پیروزی غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 4

4 - تضمین پیروزی پیامبر (صلی الله علیه و آله) (در جنگ تبوک) از سوی خداوند ، علی رغم احتمال کوتاهی دیگران در یاری رساندن به آن حضرت

إلا تنصروه فقد نصره اللّٰه

393- تلاش متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 6

6- گروهی از منافقان متخلف از جنگ تبوک ، ریاکارانه در صدد جبران پیامد خسارتبار ترک جهاد و رسوایی گذشته خویش

فإن رجعك اللّٰه إلى طائفه منهم فاستذنوك

394- توبه متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 21

21 - تأیید خداوند نسبت به واقعی بودن توبه تائبان متخلف از جنگ تبوک *

خذ من أموالهم . . . و صل عليهم . . . و الله سمیع علیم

برداشت فوق بر این اساس است که آیه را با توجه به شأن نزول معنا کنیم که مورد آن توبه متخلفان از جنگ تبوک است. از این رو احتمال می رود صفت «علیم» به این نکته اشاره داشته باشد که خداوند صداقت آنان را در توبه دانسته و بر اساس آن فرمان به

ص: 588

اخذ زکات و دعا داده است.

395- توجیه متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 8

8 - اخبار خداوند از اقدام متخلفان جنگ تبوک به سوگند های دروغین برای استطاعت نداشتن خود و موجه بودن تخلفشان

و سیحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا معکم

396- ثروتمندان و غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 2

2 - تلاش برخی از اشراف و توانمندان برای شرکت نکردن در جنگ تبوک، با کسب مجوز از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

الذین یستندونک و هم أغنیاء

397- جاسوسان منافقان در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 8

8 - منافقان، دارای جاسوسانی در میان رزمندگان جنگ تبوک

وفیکم سمعون لهم

«سماع» می تواند کنایه از جاسوس باشد؛ یعنی، در میان شما کسانی هستند که به نفع منافقان خبرچینی می کنند.

398- دروغگویی متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 12

12 - علم خداوند به دروغ بودن سوگند متخلفان جنگ تبوک و گواهی او بر موجه نبودن تخلفشان

سيحلفون بالله .. والله يعلم انهم لكذبون

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

ص: 589

7 - توبه - 9 - 46 - 3

3- فراهم نکردن مقدمات جهاد، دلیل دروغگویی متخلفان جنگ تبوک و عزم قطعی آنان بر عدم شرکت در جنگ

و لو أرادوا الخروج لأعدوا له عدة

399- دروغگویی متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 1

1 - سوگند توانمندان متخلف از جنگ تبوک، به منظور جلب رضایت مؤمنان مجاهد

يحلِفون لكم لترضوا عنهم

400- دنیاطلبی متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 2

2- دورنمای مشقت آمیز و به دور از منافع مادی جنگ تبوک، در نظر برخی از مسلمانان صدر اسلام، عامل امتناع آنان از حضور در جنگ

لو كان عرضاً قريباً وسفراً قاصداً لاتبعوك و لكن بعدت عليهم الشقه

401- ذلت متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 2

2- قرار گرفتن متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) در موضع ضعف و ذلت، پس از بازگشت پیروزمندانه مؤمنان از جهاد

سيحلِفون بالله لكم إذا انقلبتم

402- رد عذر متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - إخبار خداوند به بی اساس بودن عذرتراشی متخلفان از جنگ تبوک به دلیل ادامه داشتن کجروی ها و تخلفات آنان در آینده

قل لا تعتذروا لن نؤمن لكم . . . و سیری الله عملکم

ص: 590

جمله «سیری الله . . .» می تواند بیانگر علت عدم پذیرش عذر متخلفان باشد؛ یعنی، عملکرد خلاف اینان در آینده، خود بهترین گواه بر نادرستی معذرت جویی آنان خواهد بود.

403- سختی غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 3

3 - پیمودن مسافت مدینه تا تبوک به دلیل دوری راه، برای برخی افراد (منافقان) دشوار می نمود.

و لکن بعدت علیهم الشقه

«شقه» به معنای سختی و مشقت و کنایه از مسافت است؛ یعنی، به نظر آنان (منافقان) راه میان مدینه و تبوک راهی طولانی و پیمودن آن طاقت فرساست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 2

2 - جنگ تبوک، دارای شرایطی دشوار و پرمشقت.

اتبعوه فی ساعه العسره

مراد از «ساعه العسره» - به قرینه فرازهای قبل و بعد - می تواند غزوه تبوک باشد.

404- سرزنش متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 5

5 - توبیخ خداوند نسبت به آنان که برای تخلف از جنگ تبوک، حتی اجازه هم نگرفتند.

و جاء المعدّرون . . . و قعد الذین کذبوا

از تقابل «قعد . . .» با «جاء المعدّرون» استفاده می شود که: گروه دوم، متخلفانی هستند که بدون هیچ عذر و بهانه ای و بدون اجازه خواستن از شرکت در جنگ امتناع ورزیدند.

405- سرزنش متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 4

4 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) در معرض انتقاد و حمله و تعرض مؤمنان بازگشته از جهاد قرار داشتند .

ص: 591

سیحلفون بالله .. لتعرضوا

406- سرگردانی متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 45 - 3

3 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) ، گروهی بی ایمان ، سرگردان و گرفتار تردید و اضطراب بودند .

و اراتبت قلوبهم فهم فی ریبهم یترددون

407- سرور متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 2

2 - خوشحالی و احساس موفقیت منافقان از شرکت نکردن در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

408- سوگند متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 11، 12، 8

8 - اخبار خداوند از اقدام متخلفان جنگ تبوک به سوگند های دروغین برای استطاعت نداشتن خود و موجه بودن تخلفشان

و سیحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا معکم

11 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) ، به تخلف خویش و سوگند های دروغینشان ، در جهت هلاکت خود گام برداشتند .

سیحلفون بالله .. یهلکون انفسهم

12 - علم خداوند به دروغ بودن سوگند متخلفان جنگ تبوک و گواهی او بر موجه نبودن تخلفشان

سیحلفون بالله .. و الله یعلم انهم لکذبون

409- سوگند متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 1

1 - سوگند دروغ منافقان متخلف از جنگ تبوک ، به منظور گذشت کردن مؤمنان از تخلف آنان و متعرض نشدن به آنها

ص: 592

سيحلفون بالله لكم إذا انقلبتم إليهم لتعرضوا عنهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 96 - 1

1 - سوگند توانمندان متخلف از جنگ تبوك ، به منظور جلب رضایت مؤمنان مجاهد

يحلفون لكم لترضوا عنهم

410- شرکت در غزوه تبوك

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 120 - 14

14 - حرکت مؤمنان به سوی جنگ تبوك ، برانگیزنده خشم کافران بود .

ولا يظنون موطناً يغيب الكفار

با توجه به اینکه این بخش از آیات در مورد جنگ تبوك است، برداشت فوق استفاده می شود.

411- صداقت تائبان غزوه تبوك

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 103 - 21

21 - تأیید خداوند نسبت به واقعی بودن توبه تائبان متخلف از جنگ تبوك *

خذ من أموالهم ... وصل عليهم ... والله سمیع علیم

برداشت فوق بر این اساس است که آیه را با توجه به شأن نزول معنا کنیم که مورد آن توبه متخلفان از جنگ تبوك است. از این رو احتمال می رود صفت «علیم» به این نکته اشاره داشته باشد که خداوند صداقت آنان را در توبه دانسته و بر اساس آن فرمان به اخذ زکات و دعا داده است.

412- ظلم متخلفان از غزوه تبوك

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 47 - 11

11 - متخلفان جنگ تبوک ، مردمی ستم پیشه

لو خرجوا... و الله عليهم بالظلمين

ص: 593

413- عذاب وجدان متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 5

5 - گرفتار شدن سه مسلمان متخلف از جنگ تبوک به عذاب وجدان

و ضاقت علیهم أنفسهم

414- عذرخواهی متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 1, 2

1 - إخبار خداوند از اقدام توانمندان متخلف از جهاد، به عذرتراشی پس از بازگشت مؤمنان از جنگ تبوک

یعتذرون إلیکم إذا رجعتم إلیهم

2 - مؤمنان صدر اسلام، مأمور دست رد زدن بر سینه توانمندان متخلف از جنگ تبوک و بی اثر شمردن عذرتراشی آنان

قل لا تعتذروا لن نؤمن لکم

415- عفو از متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 1

1 - سوگند دروغ منافقان متخلف از جنگ تبوک، به منظور گذشت کردن مؤمنان از تخلف آنان و متعرض نشدن به آنها

سیحلفون بالله لکم إذا انقلبتم إلیهم لتعرضوا عنهم

416- علایق معذوران غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 6

6 - محروم شدن برخی از رزمندگان داوطلب، از شرکت در جنگ تبوک، به خاطر نداشتن امکانات رزمی (مركب و...) علی رغم

اشتياق شديد آنان به جهاد

تولوا و أعينهم تفيض من الدمع حزناً ألا يجدوا ما ينفقون

ص: 594

417- عوامل تخلف از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 2

2 - دورنمای مشقت آمیز و به دور از منافع مادی جنگ تبوک ، در نظر برخی از مسلمانان صدر اسلام ، عامل امتناع آنان از حضور در جنگ

لو كان عرضاً قريباً و سفراً قاصداً لا تبعوك و لكن بعدت عليهم الشقه

418- غزوه تبوک در گرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 10

10 - وقوع جنگ تبوک در شدت گرما

لا تنفروا في الحر

419- فرجام متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 106 - 1

1 - گروهی از متخلفان جنگ تبوک ، دارای سرنوشتی مبهم از جهت پذیرش و عدم پذیرش توبه آنان از جانب خداوند

و ءآخرون ... إما يعذبهم وإما يتوب عليهم

در آیات گذشته از دو گروه از متخلفان جنگ یاد شده است. 1 - گروهی خائن با گناهی غیر قابل بخشش ؛ 2 - گروهی خطارکار و حقیقه نادم که خداوند به آنان وعده غفران داد و اکنون در این آیه سخن از گروه سوم است که به دلیل سنگینی گناه یا تأخیر و کوتاهی در اعتراف و ... سرنوشتی مبهم دارند.

420- قبول توبه متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 12

12 - پذیرش توبه سه مسلمان متخلف جنگ تبوک ، از سوی خداوند

و علی الثلثه الذین خَلَّفُوا .. ثم تاب علیهم لیتوبوا إن الله هو التواب

ص: 595

421- قصه غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 4

4 - بروز نوعی سستی میان گروهی از مسلمانان صدر اسلام، برای رفتن به جنگ تبوک

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا .. اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ

این بخش از آیات، چنانکه برخی از مفسران گفته اند، مربوط به جنگ تبوک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 3,8,9

3 - پیمودن مسافت مدینه تا تبوک به دلیل دوری راه، برای برخی افراد (منافقان) دشوار می نمود.

و لکن بعدت علیهم الشقه

«شقه» به معنای سختی و مشقت و کنایه از مسافت است؛ یعنی، به نظر آنان (منافقان) راه میان مدینه و تبوک راهی طولانی و پیمودن آن طاقت فرساست.

8 - إخبار خداوند از اقدام متخلفان جنگ تبوک به سوگند های دروغین برای استطاعت نداشتن خود و موجه بودن تخلفشان

و سیحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا معکم

9 - إخبار خداوند به بازگشت موفقیت آمیز مسلمانان از جنگ تبوک

و سیحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا معکم

برداشت فوق بر این اساس است که آیه شریفه، قبل از رسیدن مسلمانان به سرزمین تبوک نازل شده باشد که در این صورت، إخبار خداوند به عذرخواهی متخلفان، گویای بازگشت موفقیت آمیز مسلمانان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 2

2 - متخلفان از جنگ تبوک، گروهی بی ایمان بودند.

عفا الله عنك لم أذنت لهم . . . لا يستئذنك الذين يؤمنون بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 46 - 1,2,3,4

1 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) برخوردار از امکانات لازم برای شرکت در جنگ

و لو أرادوا الخروج لأعدوا له عده

2 - تصمیم قطعی متخلفان جنگ تبوک بر ترک جهاد

و لو أرادوا الخروج لأعدوا له عده

3 - فراهم نکردن مقدمات جهاد ، دلیل دروغگویی متخلفان جنگ تبوک و عزم قطعی آنان بر عدم شرکت در جنگ

و لو أرادوا الخروج لأعدوا له عده

4 - کراهت و ناخوشایندی خداوند ، از برانگیختن و موفق ساختن متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) برای شرکت در آن

ولكن كره الله انبعاثهم فثبطهم وقيل اعدوا مع القعدين

ص: 596

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 14، 12، 8، 6

6 - متخلفان جنگ تبوک در صورت شرکت در آن جنگ ، جز نفوذ در میان صفوف لشکر اسلام به منظور فتنه جویی ، نقشی دیگر نداشتند .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا و لأوضعوا خلكم ببيغونكم الفتنه

8 - منافقان ، دارای جاسوسانی در میان رزمندگان جنگ تبوک

و فيكم سمعون لهم

«سماع» می تواند کنایه از جاسوس باشد؛ یعنی، در میان شما کسانی هستند که به نفع منافقان خبرچینی می کنند.

12 - ماهیت فسادانگیز و فتنه جویانه متخلفان جنگ تبوک ، دلیل کراهت و ناخوشایندی خداوند از شرکت آنان در جنگ

و لكن كره الله انبعاثهم . . . لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا . . . ببيغونكم الفت

14 - دلداری خداوند به مؤمنان ، به منظور رفع نگرانی آنان ، به دنبال تخلف کردن گروهی از شرکت در جنگ تبوک

إنما يستنذنك الذين لا يؤمنون . . . لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا . . . والله ع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 48 - 4

4 - ناتوانی متخلفان جنگ تبوک (منافقان) در به شکست کشانیدن جبهه اسلام

لقد ابتغوا الفتنة من قبل . . . حتى جاء الحق و ظهر أمر الله و هم كرهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 1

1 - اذن طلبی برخی منافقان برای نرفتن به جنگ تبوک ، به بهانه گرفتار شدن به فتنه و گناه

و منهم من يقول ائذن لي و لا تفتني

در شأن نزول آیه آورده اند که: یکی از منافقان به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) گفت: «یا رسول الله ائذن لی و لا تفتنی بینات الأصغر

فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ أَفْتِنَ بَهَنًا؛ یعنی، ای رسول خدا! به من اذن بده تا در جنگ شرکت نکنم... چون، می ترسم مفتون دخترکان رومی گردم و به گناه بیفتم. (مجمع البیان، ذیل آیه)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 53 - 1

1 - آمادگی برخی از متخلفان جنگ تبوک، برای انفاق مال به جای رفتن به جهاد

قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا

در شأن نزول این آیه آورده اند که: فردی از منافقان پیشنهاد پرداخت پول به جای رفتن به جهاد را کرده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 10، 9، 2، 1

ص: 597

1 - تخلف منافقان از شرکت در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

این بخش از آیات مربوط به جنگ تبوک و تخلف منافقان از شرکت در آن است.

2 - خوشحالی و احساس موفقیت منافقان از شرکت نکردن در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

9 - اخلا لگیری منافقان صدر اسلام، در بسیج برای جنگ تبوک

لا تفرؤا فی الحر

10 - وقوع جنگ تبوک در شدت گرما

لا تفرؤا فی الحر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 14، 2

2 - شرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ تبوک و خروج آن حضرت از مدینه همراه مجاهدان

فإن رجعت الله

14 - وقوع اولین تخلف منافقان از جهاد در جنگ تبوک *

رضیتم بالعود أول مره

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که تخلف منافقان در جنگ تبوک، اولین تخلف آنان بوده و «أول مره» ناظر به این معنا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 6

6 - جنگ تبوک، از عوامل متمایز شدن صف مجاهدان و مؤمنان راستین از صف منافقان

رضوا بأن یكونوا مع الخوالف ... لکن الرسول ... جهدوا

«جاهدوا» (به صورت فعل ماضی) به عنوان گزارش از جنگی است که مسلمانان پشت سر گذاشته اند که مفسران آن را جنگ تبوک دانسته

اند و خداوند، پس از این جنگ است که چهره منافقان را افشا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 2

2 - بسیج عمومی همه مسلمان ها برای شرکت در جنگ تبوک

و جاء المعذرون من الأعراب

از آن جایی که حتی بادیه نشینان برای عذرخواهی نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) آمدند، بسیج عمومی و وجوب جهاد بر همگان استفاده می شود. گفتنی است که این بخش از آیات - چنانکه مفسران گفته اند - درباره جنگ تبوک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 4,6

ص: 598

4 - محدودیت امکانات پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ تبوک، برای تأمین ساز و برگ رزمندگان داوطلب

قلت لا أجد ما أحملكم عليه

6 - محروم شدن برخی از رزمندگان داوطلب، از شرکت در جنگ تبوک، به خاطر نداشتن امکانات رزمی (مركب و...) علی رغم اشتیاق شدید آنان به جهاد

تولوا وأعينهم تقيض من الدمع حزناً ألا يجدوا ما ينفقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 6,7

6 - نیروهای رزمی جنگ تبوک، متشکل از مهاجر و انصار

المهجرین و الانصار الذین اتبعوه فی ساعه العسره

7 - تنگناهای جنگ تبوک، مایه تزلزل قلب برخی از مسلمانان شده بود.

فی ساعه العسره من بعد ما کاد یزیغ قلوب فریق منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 1,2,3,4,5,6,12

1 - تخلف سه نفر از مسلمانان، از حضور یافتن در جنگ تبوک

و علی الثلثه الذین خلّفوا

2 - شمول رحمت و غفران الهی، نسبت به سه نفر از مسلمانان متخلف از جنگ تبوک

لقد تاب الله علی النبی... و علی الثلثه الذین خلّفوا

3 - تنگ شدن عرصه زندگی بر سه مسلمان متخلف از جنگ تبوک، در اثر رو به رو شدن با پیامدهای عمل خطایی که کرده بودند.

حتى اذا ضاقت علیهم الأرض بما رحبت

4 - تحریم ارتباط با متخلفان از جنگ تبوک و انزوای اجتماعی آنان از سوی مسلمانان

ضاقت علیهم الأرض بما رحبت

با توجه به شأن نزول که تنگ شدن زندگی بر متخلفان از جنگ تبوک را، ناشی از قطع رابطه مسلمانان با ایشان معرفی کرده است، مطلب فوق استفاده می شود.

5- گرفتار شدن سه مسلمان متخلف از جنگ تبوک به عذاب وجدان

وضاقت علیهم أنفسم

6- اذعان متخلفان از جنگ تبوک، به ناگزیری خود از التجا به خداوند

وظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إليه

12- پذیرش توبه سه مسلمان متخلف جنگ تبوک، از سوی خداوند

و علی الثلثة الذین خلّفوا .. ثم تاب علیهم لیتوبوا إن الله هو التواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 119 - 10

ص: 599

10 - پیروان واقعی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در لحظات سخت جنگ تبوک، از صادقان بودند.

الذین اتبعوه فی ساعه العسرہ . . . و کونوا مع الصدقین

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل - که در زمینه ثبات قدم برخی از مؤمنان در شداید جنگ تبوک و لغزش گروهی دیگر بود و خداوند متخلفان را در پی توبه شان بخشید - اکنون به ایشان رهنمود می دهد که شما نیز همانند مؤمنان، استوار و تزلزل ناپذیر باشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 14

14 - حرکت مؤمنان به سوی جنگ تبوک، برانگیزنده خشم کافران بود.

و لا یطئون موطئاً یغیظ الکفار

با توجه به اینکه این بخش از آیات در مورد جنگ تبوک است، برداشت فوق استفاده می شود.

422- کفر متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 54 - 3

3 - متخلفان از جنگ تبوک، به ظاهر مسلمان ولی در باطن کافر به خدا و رسول او بودند.

و ما منعهم أن تقبل منهم نفقتهم إلا أنهم کفروا باللّٰه و برسوله

روی سخن در این بخش از آیات با کسانی است که از شرکت در جنگ تبوک سرباز زده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 11

11 - حکم صریح خداوند به کفر منافقان متخلف از جنگ تبوک

إنهم کفروا باللّٰه و برسوله

423- کیفر متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 90 - 9

9- عذاب دردناک ، کيفر سخت متخلفان جنگ

سيصيب الذين . . . عذاب أليم

ص: 600

424- گریه معذوران غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 7

7 - اندوه و گریه شدید مؤمنان تهیدست ، به خاطر ناتوانی از شرکت در جنگ تبوک و محروم شدن از فیض جهاد

و أعینهم تقيض من الدمع حزناً

425- متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 5, 4, 1

1 - عتاب محبت آمیز خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پی اجازه دادن آن حضرت به برخی از مسلمانان (منافقان) برای شرکت نکردن در جنگ تبوک ، به مجرد اظهار ناتوانی آنان

عفا الله عنک لم أذنت لهم

4 - گذشت و عفو خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به اذن دادن به بهانه جویان (منافقان) برای نرفتن به جنگ تبوک

عفا الله عنک لم أذنت لهم

5 - إخبار خداوند به عزم قطعی برخی افراد (منافقان) بر تخلف از جنگ تبوک (حتی در صورت عدم دریافت اذن از پیامبر (صلی الله علیه و آله))

و سیحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا .. لم أذنت لهم حتی یتبین لک الذین صدقوا و ت

از اظهار ناتوانی منافقان برای جهاد و تذکر خداوند به دروغ بودن این اظهار، استفاده می شود که آنان تصمیم بر تخلف از جنگ داشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 2

2 - متخلفان از جنگ تبوک ، گروهی بی ایمان بودند .

عفا الله عنک لم أذنت لهم .. لایستئذنک الذین یؤمنون بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 45 - 3

3- متخلفان از جنگ تبوک (منافقان)، گروهی بی ایمان، سرگردان و گرفتار تردید و اضطراب بودند.

و ارتابت قلوبهم فهم فی ریبهم یترددون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 46 - 1,2,4

1 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) برخوردار از امکانات لازم برای شرکت در جنگ

ص: 601

و لو أرادوا الخروج لأعدوا له عدة

2- تصمیم قطعی متخلفان جنگ تبوک بر ترک جهاد

و لو أرادوا الخروج لأعدوا له عدة

4- کراهت و ناخوشایندی خداوند ، از برانگیختن و موفق ساختن متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) برای شرکت در آن

و لكن کره الله انبعاثهم فثبطهم و قيل اعدوا مع القعدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 47 - 14، 2

2- عدم شرکت بی ایمان ها و سست باوران (منافقان) در جنگ تبوک ، به خیر و صلاح مؤمنان بود نه مایه ضرر آنان .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا

14- دلداری خداوند به مؤمنان ، به منظور رفع نگرانی آنان ، به دنبال تخلف کردن گروهی از شرکت در جنگ تبوک

إنما يستتذك الذين لا يؤمنون . . . لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا ... و الله ع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 48 - 4

4- ناتوانی متخلفان جنگ تبوک (منافقان) در به شکست کشانیدن جبهه اسلام

لقد ابتغوا الفتنة من قبل . . . حتى جاء الحق و ظهر أمر الله و هم كرهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 81 - 1

1- تخلف منافقان از شرکت در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

این بخش از آیات مربوط به جنگ تبوک و تخلف منافقان از شرکت در آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - افشای کامل چهره منافقان و اتخاذ مواضع شدید علیه آنان ، از تبعات تخلف آنان از جنگ تبوک

و لاتصل علی أحد منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21 - « عن علی بن ابی حمزه عن ابی عبداللّٰه (ع) قال : سئلته عن قول اللّٰه « وعلی الثّلاثه الذین خلّفوا » قال : کعب و مراره بن الرّبیع و هلال بن امیّه . . . » ;

علی بن ابی حمزه گوید: از امام صادق (ع) درباره قول خدا «وعلی الثّلاثه . . .» پرسیدم: این سه نفر چه کسانی هستند، فرمود: کعب، مراره بن ربیع و هلال بن امیّه».

426- متخلفان غزوه تبوک و محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 2

2 - تلاش برخی از اشراف و توانمندان برای شرکت نکردن در جنگ تبوک، با کسب مجوز از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

الذین یستذنونک و هم أغنیاء

427- متخلفان غزوه تبوک و مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 1

1 - سوگند دروغ منافقان متخلف از جنگ تبوک، به منظور گذشت کردن مؤمنان از تخلف آنان و متعرض نشدن به آنها

سیحلفون بالله لکم إذا انقلبتم إلیهم لتعرضوا عنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 1

1 - سوگند توانمندان متخلف از جنگ تبوک، به منظور جلب رضایت مؤمنان مجاهد

یحلفون لکم لترضوا عنهم

428- مجاهدان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 6

6 - نیروهای رزمی جنگ تبوک، متشکل از مهاجر و انصار

المهجرین و الانصار الذین اتبعوه فی ساعه العسره

429- مجاهدان فقیر و غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - محروم شدن برخی از رزمندگان داوطلب، از شرکت در جنگ تبوک، به خاطر نداشتن امکانات رزمی (مرکب و...) علی

ص: 603

رغم اشتیاق شدید آنان به جهاد

تولوا وأعينهم تفيض من الدمع حزناً ألا يجدوا ما ينفقون

430- محدودیت تدارکات جنگی غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 4

4 - محدودیت امکانات پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ تبوک، برای تأمین ساز و برگ رزمندگان داوطلب

قلت لا أجد ما أحملکم علیه

431- محرومیت از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 7

7 - اندوه و گریه شدید مؤمنان تهیدست، به خاطر ناتوانی از شرکت در جنگ تبوک و محروم شدن از فیض جهاد

و أعينهم تفيض من الدمع حزناً

432- محمد (صلی الله علیه و آله) در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 2

2 - شرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ تبوک و خروج آن حضرت از مدینه همراه مجاهدان

فإن رجعت الله

433- محمد (صلی الله علیه و آله) و غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 4

4 - محدودیت امکانات پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ تبوک، برای تأمین ساز و برگ رزمندگان داوطلب

قلت لا أجد ما أحملكم عليه

ص: 604

434- محمد (صلی الله علیه و آله) و منافقان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 1

1 - عتاب محبت آمیز خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پی اجازه دادن آن حضرت به برخی از مسلمانان (منافقان) برای شرکت نکردن در جنگ تبوک ، به مجرد اظهار ناتوانی آنان

عفا الله عنک لم أذنت لهم

435- مسلمانان و متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 4

4 - تحریم ارتباط با متخلفان از جنگ تبوک و انزوای اجتماعی آنان از سوی مسلمانان

ضائق علیهم الأرض بما رحبت

با توجه به شأن نزول که تنگ شدن زندگی بر متخلفان از جنگ تبوک را، ناشی از قطع رابطه مسلمانان با ایشان معرفی کرده است، مطلب فوق استفاده می شود.

436- منافقان پس از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 57 - 1

1 - منافقان (پس از جنگ تبوک) ، در صورت یافتن پناهگاه یا غار و یا روزنی در زمین ، حاضر به گریختن سریع از جامعه اسلامی بودند

لو یجدون ملجأً أو مغرتاً أو مدخلاً لولوا إلیه

«ملجأ» به معنای پناهگاه است و «مغارات» جمع «مغاره» یعنی شکافهای کوه و «مدخل» به روزنه و منفذی گفته می شود که بتوان در آن پنهان شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور افشای چهره منافقان و اعلام عدم حضور قطعی آنان با او در هیچ جنگی پس از جنگ تبوک

فقل لن تخرجوا معی أبداً ولن تقتلوا معی

ص: 605

437- منافقان و غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 3

3 - پیمودن مسافت مدینه تا تبوک به دلیل دوری راه ، برای برخی افراد (منافقان) دشوار می نمود .

و لكن بعدت عليهم الشقه

«شقه» به معنای سختی و مشقت و کنایه از مسافت است؛ یعنی، به نظر آنان (منافقان) راه میان مدینه و تبوک راهی طولانی و پیمودن آن طاقت فرساست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 2

2 - اجازه گرفتن بهانه جویان (منافقان) از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای شرکت نکردن در جنگ تبوک با اظهار دروغین عجز و ناتوانی خود

لم أذنت لهم حتی يتبين لك

مقصود از «اذن» در آیه فوق - به قرینه آیه قبل (لو استطعنا ..) و شأن نزولها - اذن دادن به کسانی است که از شرکت در جهاد، خود را معذور می دانستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 46 - 4

4 - کراهت و ناخوشایندی خداوند ، از برانگیختن و موفق ساختن متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) برای شرکت در آن

و لكن کره الله انبعاثهم فثبطهم و قيل اعدوا مع القعدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 1, 2

1 - متخلفان جنگ تبوک (منافقان) ، در صورت شرکت در آن ، جز فساد و تباهی به بار نمی آوردند .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا

«خیال» به معنای فساد و تباهی است؛ یعنی، اگر منافقان برای جنگ بیرون می آمدند برای شما چیزی جز فساد و تباهی نمی افزودند.

2- عدم شرکت بی ایمان ها و سست باوران (منافقان) در جنگ تبوک ، به خیر و صلاح مؤمنان بود نه مایه ضرر آنان .

لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خیالاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 48 - 4

4- ناتوانی متخلفان جنگ تبوک (منافقان) در به شکست کشانیدن جبهه اسلام

لقد ابتغوا الفتنة من قبل . . . حتی جاء الحق و ظهر أمر الله و هم کرهون

ص: 606

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 1

1 - اذن طلبی برخی منافقان برای نرفتن به جنگ تبوک ، به بهانه گرفتار شدن به فتنه و گناه

و منهم من يقول ائذن لی و لاتقتنی

در شأن نزول آیه آورده اند که: یکی از منافقان به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) گفت: «یا رسول الله ائذن لی و لاتقتنی بینات الأصغر فإنی أخاف أن أفتنن بهن»؛ یعنی، ای رسول خدا! به من اذن بده تا در جنگ شرکت نکنم .. چون، می ترسم مفتون دخترکان رومی گردم و به گناه بیفتم. (مجمع البیان، ذیل آیه)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 9

9 - اخلا لگری منافقان صدر اسلام ، در بسیج برای جنگ تبوک

لاتتفروا فی الحر

438- موقعیت اجتماعی متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 3

3 - تنگ شدن عرصه زندگی بر سه مسلمان متخلف از جنگ تبوک ، در اثر روبه روشن شدن با پیامد های عمل خطایی که کرده بودند .

حتى اذا ضاقت علیهم الأرض بما رحبت

439- موقعیت جوئی غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 10

10 - وقوع جنگ تبوک در شدت گرما

لاتتفروا فی الحر

440- مؤمنان در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 14

ص: 607

14 - حرکت مؤمنان به سوی جنگ تبوک ، برانگیزنده خشم کافران بود .

و لا یطئون موطناً یغیظ الکفار

با توجه به اینکه این بخش از آیات در مورد جنگ تبوک است، برداشت فوق استفاده می شود.

441- مؤمنان و متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 4

4 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) در معرض انتقاد و حمله و تعرض مؤمنان بازگشته از جهاد قرار داشتند .

سیحلفون بالله .. لتعرضوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 3

3 - ناخشنودی مؤمنان مجاهد از متخلفان جنگ تبوک (منافقان)

یحلفون لکم لتعرضوا عنهم

442- مهاجران در غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 6

6 - نیروهای رزمی جنگ تبوک ، متشکل از مهاجر و انصار

المهجرین و الانصار الذین اتبعوه فی ساعه العسره

443- ناخشنودی مجاهدان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 3

3 - ناخشنودی مؤمنان مجاهد از متخلفان جنگ تبوک (منافقان)

يُحلفون لكم لترضوا عنهم

ص: 608

444- نفاق متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 54 - 3

3 - متخلفان از جنگ تبوک ، به ظاهر مسلمان ولی در باطن کافر به خدا و رسول او بودند .

و ما منعهم أن تقبل منهم نفقتهم إلا أنهم كفروا بالله و برسوله

روی سخن در این بخش از آیات با کسانی است که از شرکت در جنگ تبوک سرباز زده بودند.

445- نقش متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 6

6 - متخلفان جنگ تبوک در صورت شرکت در آن جنگ ، جز نفوذ در میان صفوف لشکر اسلام به منظور فتنه جویی ، نقشی دیگر نداشتند .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا و لأوضعوا خلكم ببيغونكم الفتنة

446- هلاکت متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 11

11 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) ، به تخلف خویش و سوگند های دروغینشان ، در جهت هلاکت خود گام برداشتند .

سيحلزون بالله... يهلكون أنفسهم

447- غزوه حمراء الاسد

{ غزوه حمراء الاسد }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 15،16

وقالوا حسبنا الله و نعم الوکیل

اکثر مفسران این آیه و آیات پیشین را درباره غزوه حمراءالاسد می دانند. مشرکان فاتح نبرد احد در راه بازگشت به مکه از اینکه کار مسلمانان را یکسره نکردند، پشیمان شدند و آهنگ هجوم به مدینه را داشتند. پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از اطلاع، مسلمانان را برای دفاع تا حمراءالاسد حرکت داد. این غزوه به غزوه حمراءالاسد معروف شد.

ص: 609

وقالوا حسبنا الله و نعم الوكيل

از اینکه منافقان برای ارباب مؤمنان کثرت دشمن را به رخ آنان کشیدند (انّ النَّاسَ قد جمعوا لكم)، ولی مسلمانان در جواب به فراوانی نیرو اشاره نکردند و تنها اتکال به خداوند را گوشزد کردند، فزونی نیروی دشمن نسبت به نیروهای ایمانی به دست می آید. گفتنی است که آیات مورد بحث در نظر برخی مفسران درباره غزوه حمراءالاسد و در نظر برخی دیگر درباره بدر صغراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 1,2,3,4,8,11,12,16

1 - بازگشت بدون آسیب مؤمنان از غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا با برخورداری از نعمت و فضل الهی

فانقلبوا بنعمه من الله و فضل لم یمسسههم سوء

بنابر اینکه «باء» در «بنعمه»، به معنای مصاحبت، متعلق به محذوف و حال برای فاعل «انقلبوا» باشد. گفتنی است که اکثر مفسران آیات مورد بحث را درباره غزوه حمراءالاسد، و برخی آن آیات را درباره بدر صغرا می دانند.

2 - شمول نعمت و فضل بزرگ الهی بر مؤمنان شرکت کننده در غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا، عامل آسیب ندیدن آنان

فانقلبوا بنعمه من الله و فضل لم یمسسههم سوء

در برداشت فوق «باء» در «بنعمه»، سببیه و متعلق به «انقلبوا»، گرفته شده است.

3 - اجابت مؤمنان به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا

الَّذین استجابوا لله و الرسول . . . فانقلبوا بنعمه من الله و فضل

4 - واقع نشدن جنگ میان مؤمنان و مشرکان در غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا *

فانقلبوا بنعمه من الله و فضل لم یمسسههم سوء

ظاهراً «لم یمسسههم سوء»، کنایه از عدم وقوع جنگ است.

8 - کارآمد نبودن تبلیغات سوء و جنگ روانی، در بازداشتن مؤمنان از شرکت در غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا

الَّذین قال لهم النَّاس . . . فانقلبوا بنعمه من الله و فضل

زیرا در عین تبلیغات سوء دشمن، مؤمنان برای شرکت در نبرد حرکت کردند.

11 - مؤمنان مجاهد همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) (در غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا) ، بی اعتنا به تهدید های دشمن و در پی جلب رضایت الهی

انّ النَّاسَ قد جمَعوا لکم . . . فانقلبوا ... و اتَّبَعوا رضوان الله

12 - تقدیر و تمجید خداوند از مجاهدان شرکت کننده در غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا

فانقلبوا بنعمه من الله . . . و اتَّبَعوا رضوان الله

16 - دست یافتن مؤمنان مجاهد به منفعت مالی در غزوه بدر صغرا

فانقلبوا بنعمه من الله و فضل

بر اساس شأن نزول نقل شده در تفسیر روح المعانی، مراد از «فضل»، سودی است که مسلمانان با کسب و تجارت در غزوه بدر صغرا به دست آوردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 10

ص: 610

10 - تأثیر شایعات مشرکان و منافقان بر برخی مسلمانان ، به هنگام دعوت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدِ جَمَعُوا لَكُمْ . . . ذَلِكَمُ الشَّيْطَانُ يَخَوْفُ أَوْلِيَاءَهُ

چون شیطان و مشرکان و منافقان در صدد ترسانیدن و بازداشتن همه مؤمنان بوده اند (انّ النَّاسَ قَدِ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ)، ولی از «یخوف اولیاءه» استفاده می شود که تنها دوستانش را می ترساند. بنابراین «یخوف اولیاءه»، حاکی از فعلیت و تحقق این ترس در عده ای از مؤمنان است.

غزوه حنین

448- آرامش مؤمنان در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 4,9

4 - نزول آرامش روحی از سوی خداوند بر مؤمنان در جنگ حنین و محرومیت منافقان از آن

ثم أنزل الله سكينة على رسوله و على المؤمنين

با توجه به اینکه در فراز قبل، مؤمنان به وسیله ضمیر «کم» مخاطب قرار گرفتند و در این آیه به جای آن ضمیر، کلمه «مؤمنین» آمده، می توان به برداشت فوق دست یافت.

9 - جبهه کفر در کارزار حنین ، در پی فرود آمدن نیروهای غیبی و نزول آرامش روحی بر مؤمنان از سوی خداوند ، گرفتار شکستی سخت و عذاب آور گردید .

ثم أنزل الله سكينة . . . و أنزل جنوداً لم تروها و عذب الذين كفروا

449- امدادهای خدا در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 3

3 - امتنان خداوند بر مؤمنان به خاطر نصرتش به آنان در موارد بسیار از جمله در جنگ حنین

لقد نصرکم الله فی مواطن کثیره و یوم حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - نزول آرامش روحی از جانب خداوند بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در جنگ حنین ، پس از فرار مسلمانان

ثم وليتم مدبرين. ثم أنزل الله سكينة على رسوله و على المؤمنين

ص: 611

450- امدادهای غیبی در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 2

2 - جنگ حنین از عرصه های به یاد ماندنی نصرت خدا و دخالت نیروهای غیبی برای تقویت سپاه اسلام و شکستن مقاومت جبهه دشمن

لقد نصرکم اللّٰه فی موطن کثیره و یوم حنین

با اینکه «موطن کثیره» شامل جنگ «حنین» نیز می شود، ذکر جداگانه آن بویژه با تعبیر «یوم حنین» (روز حنین)، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 5,9

5 - امداد الهی به مؤمنان در جنگ حنین به وسیله دسته هایی از نیروهای غیبی

و أنزل جنوداً لم تروها

9 - جبهه کفر در کارزار حنین، در پی فرود آمدن نیروهای غیبی و نزول آرامش روحی بر مؤمنان از سوی خداوند، گرفتار شکستی سخت و عذاب آور گردید.

ثم أنزل اللّٰه سکینته .. و أنزل جنوداً لم تروها و عذب الذین کفروا

451- دعوت از فراریان غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 27 - 1

1 - خداوند، گریختگان از میدان کارزار حنین را به توبه و استغفار فراخواند.

ثم ولیتم مدبرین .. ثم یتوب اللّٰه من بعد ذلک علی من یشاء

کلمه «ذلک» در «من بعد ذلک» اشاره به فرار مسلمانان از میدان نبرد حنین دارد. اعلام اینکه خدا توبه فراریان را می پذیرد، فراخوانی آنان به توبه و استغفار از آن خطاست.

452- ذکر غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 2

2 - جنگ حنین از عرصه های به یاد ماندنی نصرت خدا و دخالت نیروهای غیبی برای تقویت سپاه اسلام و شکستن مقاومت جبهه دشمن

لقد نصرکم اللّٰه فی مواطن کثیره و یوم حنین

ص: 612

با اینکه «مواطن کثیره» شامل جنگ «حنین» نیز می شود، ذکر جداگانه آن بویژه با تعبیر «یوم حنین» (روز حنین)، بیانگر برداشت فوق است.

453- سختی غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 7

7 - تنگ شدن عرصه بر مسلمانان در جنگ حنین ، علی رغم کثرت غرورآفرین آنان

إذ أعجبتمكم أكثر تكلم... و ضاقت عليكم الأرض بما رحبت

454- شکست غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 2

2 - نگرانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ حنین از فرار مسلمانان و شکست جبهه اسلام

ثم وليتم مدبرين. ثم أنزل الله سكينته على رسوله

455- شکست کافران در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 9

9 - جبهه کفر در کارزار حنین ، در پی فرود آمدن نیروهای غیبی و نزول آرامش روحی بر مؤمنان از سوی خداوند ، گرفتار شکستی سخت و عذاب آور گردید .

ثم أنزل الله سكينته... و أنزل جنوداً لم تروها و عذب الذين كفروا

456- عذاب کافران در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 9

9 - جبهه کفر در کارزار حنین ، در پی فرود آمدن نیروهای غیبی و نزول آرامش روحی بر مؤمنان از سوی خداوند ، گرفتار شکستی

سخت و عذاب آور گرديد .

ثم أنزل الله سكينته . . . وأنزل جنوداً لم تروها وعذب الذين كفروا

ص: 613

457- عوامل پیروزی غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 8

8 - امداد های الهی ، عامل اصلی پیروزی مسلمانان در جنگ حنین

ثم وليتم مدبرين. ثم انزل الله سكينة... و انزل جنوداً لم تروها و عذب الذين كف

458- فرار از غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 10

10 - فرار مسلمانان در جنگ حنین پس از قرار گرفتن در تنگنای نبرد ، علی رغم کثرت غرور آفرینشان

و ضاقت عليكم الأرض بما رحبت ثم وليتم مدبرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 1، 2

1 - نزول آرامش روحی از جانب خداوند بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در جنگ حنین ، پس از فرار مسلمانان

ثم وليتم مدبرين. ثم انزل الله سكينة على رسوله و على المؤمنين

2 - نگرانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ حنین از فرار مسلمانان و شکست جبهه اسلام

ثم وليتم مدبرين. ثم انزل الله سكينة على رسوله

459- قصه غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 2، 4، 6، 7، 10

2 - جنگ حنین از عرصه های به یاد ماندنی نصرت خدا و دخالت نیروهای غیبی برای تقویت سپاه اسلام و شکستن مقاومت جبهه

دشمن

لقد نصرکم اللّٰه فی مواطن کثیره و یوم حنین

با اینکه «مواطن کثیره» شامل جنگ «حنین» نیز می شود، ذکر جداگانه آن بویژه با تعبیر «یوم حنین» (روز حنین)، بیانگر برداشت فوق است.

4 - مسلمانان ، در جنگ حنین حضوری گسترده داشتند .

ص: 614

و یوم حنین إذ أعجبتکم کثرتکم

6 - کثرت نفرات مسلمانان در جنگ حنین ، کارساز نبود .

و یوم حنین إذ أعجبتکم کثرتکم فلم تغن عنکم شیئاً

7 - تنگ شدن عرصه بر مسلمانان در جنگ حنین ، علی رغم کثرت غرورآفرین آنان

إذ أعجبتکم کثرتکم ... و ضاقت علیکم الأرض بما رحبت

10 - فرار مسلمانان در جنگ حنین پس از قرار گرفتن در تنگنای نبرد ، علی رغم کثرت غرورآفرینشان

و ضاقت علیکم الأرض بما رحبت ثم ولیتم مدبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 8، 4، 2، 1

1 - نزول آرامش روحی از جانب خداوند بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در جنگ حنین ، پس از فرار مسلمانان

ثم ولیتم مدبرین. ثم أنزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین

2 - نگرانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ حنین از فرار مسلمانان و شکست جبهه اسلام

ثم ولیتم مدبرین. ثم أنزل الله سکینته علی رسوله

4 - نزول آرامش روحی از سوی خداوند بر مؤمنان در جنگ حنین و محرومیت منافقان از آن

ثم أنزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین

با توجه به اینکه در فراز قبل، مؤمنان به وسیله ضمیر «کم» مخاطب قرار گرفتند و در این آیه به جای آن ضمیر، کلمه «مؤمنین» آمده، می توان به برداشت فوق دست یافت.

5 - امداد الهی به مؤمنان در جنگ حنین به وسیله دسته هایی از نیروهای غیبی

و أنزل جنوداً لم تروها

8 - امداد های الهی ، عامل اصلی پیروزی مسلمانان در جنگ حنین

ثم ولیتم مدبرین. ثم أنزل الله سکینته ... و أنزل جنوداً لم تروها و عذب الذین کف

460- کافران غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 27 - 3

3 - اعلام خداوند به باز بودن راه توبه برای کافران باقی مانده از جنگ حنین

و ذلک جزاء الکفرین. ثم یتوب اللّٰه من بعد ذلک علی من یشاء

برداشت فوق بر این اساس است که «من» در «علی من یشاء» نظر به کافران مذکور در آیه قبل نیز داشته باشد.

ص: 615

461- کثرت مجاهدان در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 6، 4، 5

4 - مسلمانان ، در جنگ حنین حضوری گسترده داشتند .

و یوم حنین إذ أعجبکم کثرتکم

5 - حضور گسترده مسلمانان در جنگ حنین ، مایه اعجاب و غرورشان شده بود .

و یوم حنین إذ أعجبکم کثرتکم

6 - کثرت نفرات مسلمانان در جنگ حنین ، کارساز نبود .

و یوم حنین إذ أعجبکم کثرتکم فلم تغن عنکم شیئاً

462- مسلمانان در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 10، 7

7 - تنگ شدن عرصه بر مسلمانان در جنگ حنین ، علی رغم کثرت غرورآفرین آنان

إذ أعجبکم کثرتکم ... و ضاقت علیکم الأرض بما رحبت

10 - فرار مسلمانان در جنگ حنین پس از قرار گرفتن در تنگنای نبرد ، علی رغم کثرت غرورآفرینشان

و ضاقت علیکم الأرض بما رحبت ثم ولیتم مدبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 8

8 - امداد های الهی ، عامل اصلی پیروزی مسلمانان در جنگ حنین

ثم ولیتم مدبرین. ثم أنزل الله سکینته ... و أنزل جنوداً لم تروها و عذب الذین کف

463- منافقان در غزوه حنین

4 - نزول آرامش روحی از سوی خداوند بر مؤمنان در جنگ حنین و محرومیت منافقان از آن

ثم أنزل الله سكينته على رسوله و على المؤمنين

با توجه به اینکه در فراز قبل، مؤمنان به وسیله ضمیر «کم» مخاطب قرار گرفتند و در این آیه به جای آن ضمیر، کلمه «مؤمنین» آمده، می توان به برداشت فوق دست یافت.

464- نزول آرامش در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 4، 1

1 - نزول آرامش روحی از جانب خداوند بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در جنگ حنین، پس از فرار مسلمانان

ثم وليتم مدبرين. ثم أنزل الله سكينة على رسوله و على المؤمنين

4 - نزول آرامش روحی از سوی خداوند بر مؤمنان در جنگ حنین و محرومیت منافقان از آن

ثم أنزل الله سكينة على رسوله و على المؤمنين

با توجه به اینکه در فراز قبل، مؤمنان به وسیله ضمیر «کم» مخاطب قرار گرفتند و در این آیه به جای آن ضمیر، کلمه «مؤمنین» آمده، می توان به برداشت فوق دست یافت.

465- نگرانی محمد (صلی الله علیه و آله) در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 2

2 - نگرانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ حنین از فرار مسلمانان و شکست جبهه اسلام

ثم وليتم مدبرين. ثم أنزل الله سكينة على رسوله

466- غزوه خندق

{غزوه خندق}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 26 - 11

11 - امیدبخشی خداوند به مسلمانان در مورد آینده ای توأم با اقتدار، علی رغم شرایط دشوار آنان در جنگ خندق

قل اللهم مالك الملك

در شأن نزول آیه آمده است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هنگام حفر خندق در نبرد احزاب فرمود: اُمَّتِ اسْلَامِ كَاخْهَائِ شَاهَانِ حِيْرَه، ایران، روم و یمن را فتح خواهند کرد.

467- قصه غزوه خندق

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - بلد - 90 - 6 - 5

ص: 617

5 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله « يقول أهلك ما لا لبداً » قال : هو عمرو بن عبدود حين عرض عليه علي بن أبي طالب (ع) الإسلام يوم الخندق وقال : فأين ما أنفقت فيكم ما لا لبداً و كان أنفق ما لا في الصدّ عن سبيل الله فقتله علي (ع) ;

امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «يقول أهلك ما لا لبداً» روایت شده که فرمود: گوینده این سخن عمرو بن عبدود بود، آن زمان که حضرت علی بن ابی طالب(ع) در روز [غزوه] خندق، اسلام را بر او عرضه کرد؛ وی گفت: کجا رفت آن اموال زیادی که در مورد شما خرج کردم؟ و او اموال [زیادی] را در راه جلوگیری از راه خدا صرف کرده بود پس حضرت علی(ع) او را کشت».

غزوه خیبر

468- آثار پیروزی در غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 9

9- فتح خیبر ، نقطه عطفی در اقتدار اقتصادی ، سیاسی مسلمانان و بازماندن دشمنان از توطئه علیه ایشان

فَجَعَلَ لَكُمْ هَذِهِ وَ كَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

«هذه» اشاره به فتح و غنایم خیبر دارد و «كفّ..» مترتب بر آن می باشد؛ به تعبیر دیگر تقدم و تأخر در لفظ، دال بر تقدم و تأخر در معنا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 18

18- فتح خیبر ، پیش درآمدی بر حضور بی دغدغه مسلمانان در « عمره القضا » *

فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا

برداشت بالا بدان احتمال است که «فتحا قریباً» نظر به فتح خیبر داشته باشد؛ زیرا این فتح، موقعیت مسلمانان را در منطقه تثبیت کرد و در دل مشرکان رعب آفرید؛ تا پیمان حدیبیه را نشکنند و محیط مکه را برای مسلمانان خالی گذارند که اینان بدون دغدغه، مراسم عمره به جای آورند.

469- بشارت پیروزی غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 13

13 - تحقق نوید الهی به فتح خیبر ، معجزه ای هدایتگر برای مؤمنان

فَعَجَّلْ لَكُمْ هَذِهِ... وَتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ

ص: 618

470- پیروزی غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 5

5 - خداوند ، مؤمنان را به فتوحات و غنایمی علاوه بر فتح خیبر و غنایم آن ، نوید داد .

وعدکم الله مغانم کثیره تأخذونها فعجل لکم هذه

در صورتی که «هذه» به فتح خیبر اشاره داشته باشد؛ واژه «عجل» می رساند که فتح خیبر، پیش درآمد فتح های دیگر و غنایم فزون تری است.

471- تشویق به غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 5

5 - تشویق مسلمانان از سوی خدا ، برای شرکت در جنگ خیبر

إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها

خداوند، حرکت به سوی جنگ خیبر را حرکت به سوی غنایم دریافتی دانسته است و بدین وسیله دو نکته را به مسلمانان یادآور شده است:

1- پیروزی حتمی، 2- دستیابی به غنایم. این دو پیام بی تردید در روحیه دادن به سپاه اسلام و تهییج آنان، نقش داشته است.

472- نهمتهای محرومان از غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 13

13 - منع شدگان از شرکت در فتح خیبر ، متهم کننده مؤمنان به حسدورزی

فسیقولون بل تحسدوننا

473- زمان غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 10

با توجه به «سین» در «سیقول» و پیوستگی آیات صلح حدیبیه با جنگ خیبر، برداشت بالا قابل استفاده است.

474- زمینه پیروزی در غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 7

7- صلح حدیبیه و فتح خیبر، در پی وفاداری مؤمنان، نمودی از عزت و حکمت خداوند

و أثبهم فتحًا قریبًا. و مغانم کثیره... و کان الله عزیزًا حکیمًا

از ارتباط «کان الله...» با آیه قبل، مطلب بالا استفاده می شود.

475- غنایم غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 3,4

3- وعده الهی به مسلمانان، در دستیابی به فتح خیبر و غنایم آن، پس از صلح حدیبیه

سیقول المخلفون إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها ذرونا تتبعکم

آیه شریفه، در زمینه جنگ خیبر است و خداوند از حرکت مسلمانان به این جنگ به عنوان حرکت به سوی غنایم یاد کرده است. از این نکته استفاده می شود که خداوند به طور ضمنی، نوید فتح خیبر و غنایم آن را به جبران مشکلات سفر حدیبیه، به مسلمانان داده است.

4- غنایم خیبر، ارمان الهی به مسلمانان، در پی اقدام به سفر پر خطر حدیبیه *

سیقول المخلفون إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها

سفر حدیبیه، در آغاز چنین می نمود که فرجامی بس مبهم و آمیخته با خطر دارد و مؤمنان واقعی با این همه بدان اقدام کردند و در پی آن خداوند نوید غنایم خیبر را به ایشان داد. با توجه به این مطالب، احتمال می رود که میان تن دادن به آن مشکلات و دست یابی به این غنایم ارتباطی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 2

2- غنایم سرشار خیبر، موهبت الهی به پیروزمندان آزمون حدیبیه

یبایعونک... و مغانم کثیره یأخذونها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 21، 4، 5، 7

4 - غنایم خیبر ، نزدیک ترین بخش از غنایم موعود الهی به مؤمنان ، پس از حدیبیه

وعدکم الله... فعجل لکم هذه

ص: 620

آیه شریفه پس از صلح حدیبیه نازل شده و «هذه» اشاره به غنایم خیبر دارد.

5- خداوند، مؤمنان را به فتوحات و غنایمی علاوه بر فتح خیبر و غنایم آن، نوید داد.

وعدکم اللّٰه مغانم کثیره تأخذونها فعجل لکم هذه

در صورتی که «هذه» به فتح خیبر اشاره داشته باشد؛ واژه «عجل» می‌رساند که فتح خیبر، پیش درآمد فتح‌های دیگر و غنایم فزون‌تری است.

7- امتنان الهی بر مؤمنان، با رساندن ایشان به غنایم خیبر و کوتاه ساختن دست دشمنان از آنان

فعجل لکم هذه و کفّ أیدی الناس عنکم

21- «عن علیّ . . . قال : فی قوله تعالی « وعدکم اللّٰه مغانم کثیره » . . . « تأخذونها » . . . « فعجل لکم . . . » من ذلک خیبر؛

از علی(ع) . . . روایت شده که درباره قول خدای تعالی «وعدکم اللّٰه مغانم کثیره تأخذونها فعجل لکم» فرمود: از میان غنایم فراوانی که خداوند به شما وعده داده بود خیبر را زودتر به شما داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 21 - 1

1 - وعده خداوند به مؤمنان، در دستیابی آنان به غنایمی، علاوه بر غنایم خیبر

و آخری لم تقدروا علیها

با توجه به این که آیه قبل در زمینه غنایم خیبر بوده؛ واژه «آخری» در مقایسه با غنایم خیبر به کار رفته است.

476- قصه غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 2,4,6,7,9,11

2- تمایل متخلفان از سفر حدیبیه، به شرکت در جنگ خیبر برای دستیابی به غنایم و یا پوشاندن گذشته خود

سیقول المخلفون إذا انطلقتم إلى مغانم . . . ذرونا تتبعکم

هدف متخلفان از شرکت در جنگ خیبر، یا رسیدن به غنایم و یا توجیه گذشته تاریک خود بود. تعبیر «إلی مغانم»، بیانگر نکته اول و «یریدون أن یبدلوا...» حاکی از نکته دوم است.

4 - غنایم خیبر ، ارمغان الهی به مسلمانان ، در پی اقدام به سفر پر خطر حدیبیه *

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا

سفر حدیبیه، در آغاز چنین می نمود که فرجامی بس مبهم و آمیخته با خطر دارد و مؤمنان واقعی با این همه بدان اقدام کردند و در پی آن خداوند نوید غنایم خیبر را به ایشان داد. با توجه به این مطالب، احتمال می رود که میان تن دادن به آن مشکلات و دست یابی به این غنایم ارتباطی باشد.

6 - متخلفان از سفر حدیبیه ، در صدد تغییر کلام خدا با شرکت در جنگ خیبر

ذرونا نَتَّبِعْكُمْ يَرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ

در برداشت های آتی، چگونگی و شیوه تصمیم متخلفان و احتمال هایی که در آیه وجود دارد، بیان شده است.

ص: 621

7 - اعراب متخلف از سفر حدیبیه ، درصدد توجیه تخلف گذشته خود با شرکت در جنگ خیبر *

ذرونا تتبعکم یریدون ان یدلوا کلم الله

از آیات پیشین استفاده می شود که انگیزه اصلی متخلفان از حدیبیه، بی ایمانی بوده است؛ ولی آنان با اعلام آمادگی برای شرکت در جنگ خیبر، می خواستند خود را مؤمن جلوه داده و گذشته خود را توجیه کنند و سخن الهی را در مورد خود نفی نمایند.

9 - فرمان خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در رد پیشنهاد غایبان از حدیبیه ، برای شرکت در جنگ خیبر

ذرونا تتبعکم .. قل لن تتبعونا کذلکم قال الله من قبل

«لن تتبعونا» می تواند اخبار در مقام انشا باشد.

11 - اخبار خداوند ، از محرومیت حتمی غایبان در حدیبیه از شرکت در جنگ خیبر

ذرونا تتبعکم .. قل لن تتبعونا کذلکم قال الله من قبل

«لن تتبعونا» ممکن است در مقام انشا نباشد؛ بلکه اخبار باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 9

9 - نبرد مسلمانان پس از جنگ خیبر ، با مشرکان بود و نه اهل کتاب . *

تقتلونهم او یسلمون

در صورتی که «یسلمون» به معنای اسلام آوردن باشد؛ از محدود شدن فرجام دشمنان به کشته شدن یا اسلام آوردن، مطلب بالا استفاده می شود؛ زیرا در مورد اهل کتاب راه سومی به عنوان تسلیم و پرداخت «جزیه» نیز مطرح است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 5

5 - تنها بیعت کنندگان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جریان حدیبیه ، برخوردار از غنائم خیبر *

اذ یبایعونک تحت الشجره .. و مغانم کثیره یأخذونها

از این که «مغانم کثیره» به مؤمنان بیعت کننده نوید داده شده است ، مطلب بالا احتمال می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 9، 7

7 - امتنان الهی بر مؤمنان ، با رساندن ایشان به غنایم خیبر و کوتاه ساختن دست دشمنان از آنان

فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

9 - فتح خیبر ، نقطه عطفی در اقتدار اقتصادی ، سیاسی مسلمانان و بازماندن دشمنان از توطئه علیه ایشان

فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

«هذه» اشاره به فتح و غنایم خیبر دارد و «كفّ..» مترتب بر آن می باشد؛ به تعبیر دیگر تقدم و تأخر در لفظ، دال بر تقدم و تأخر در معنا باشد.

ص: 622

477- متخلفان از مسافرت به حدیبیه و غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 6,7,8,11

6 - متخلفان از سفر حدیبیه ، در صدد تغییر کلام خدا با شرکت در جنگ خیبر

ذرونا تَتَّبِعْكُمْ يَرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ

در برداشت های آتی، چگونگی و شیوه تصمیم متخلفان و احتمال هایی که در آیه وجود دارد، بیان شده است.

7 - اعراب متخلف از سفر حدیبیه ، در صدد توجیه تخلف گذشته خود با شرکت در جنگ خیبر *

ذرونا تَتَّبِعْكُمْ يَرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ

از آیات پیشین استفاده می شود که انگیزه اصلی متخلفان از حدیبیه، بی ایمانی بوده است؛ ولی آنان با اعلام آمادگی برای شرکت در جنگ خیبر، می خواستند خود را مؤمن جلوه داده و گذشته خود را توجیه کنند و سخن الهی را در مورد خود نفی نمایند.

8 - تلاش متخلفان حدیبیه برای حضور در جنگ خیبر ، به منظور شکستن نهی الهی از شریک شدن آنان در غنایم خیبر *

يَرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ قُل لَنْ تَتَّبِعُونَ كَذَلِكَم قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلِ

برداشت بالا بدان احتمال است که به قرینه «قُل لَنْ تَتَّبِعُونَ كَذَلِكَم قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلِ»، خداوند از قبل، پربار بودن جنگ خیبر را یادآور شده و از حضور متخلفان، در آن جنگ نهی کرده است؛ تا آنان به غنایم دست نیابند. ولی متخلفان، به خاطر شکستن این نهی الهی، در صدد شرکت در جنگ و سهم شدن در غنایم بودند.

11 - اخبار خداوند ، از محرومیت حتمی غایبان در حدیبیه از شرکت در جنگ خیبر

ذرونا تَتَّبِعْكُمْ .. قُل لَنْ تَتَّبِعُونَ كَذَلِكَم قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلِ

«لَنْ تَتَّبِعُونَ» ممکن است در مقام انشا نباشد؛ بلکه اخبار باشد.

478- محرومان از غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 11

11 - اخبار خداوند ، از محرومیت حتمی غایبان در حدیبیه از شرکت در جنگ خیبر

ذرونا نتَّبِعْكُمْ . . . قل لن تتَّبِعونا كذالكم قال الله من قبل

«لن تتَّبِعونا» ممكن است در مقام انشا نباشد؛ بلکه اخبار باشد.

479- معجزه پیروزی در غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 13

13 - تحقق نوید الهی به فتح خیبر ، معجزه ای هدایتگر برای مؤمنان

فَعَجَّلْ لَكُمْ هَذِهِ . . . وَلَتَكُونَ ءَايَةً لِلْمُؤْمِنِينَ

ص: 623

480- منشأ پیروزی غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 18 - 14

14 - آرامش درونی، و پیروزی صلح حدیبیه و فتح خیبر، نتیجه بیعت مهم مؤمنان با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذ يباعدونك تحت الشجرة... فأنزل السكينة عليهم وأثبهم فتحاً قريباً

عبارت «فتحاً قريباً» ممکن است اشاره به «فتحاً مبيناً» (صلح حدیبیه) و یا فتح خیبر داشته باشد؛ چه این که هر دو فتح با فاصله ای نه چندان دور، صورت گرفته و اطلاق فتح قریب بر هر دو ممکن است.

481- نهی از شرکت در غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 8

8 - تلاش متخلفان حدیبیه برای حضور در جنگ خیبر، به منظور شکستن نهی الهی از شریک شدن آنان در غنایم خیبر*

يريدون أن يبدلوا كلم الله قل لن تتبعونا كذلكم قال الله من قبل

برداشت بالا بدان احتمال است که به قرینه «قل لن تتبعونا كذلكم قال الله من قبل»، خداوند از قبل، پربار بودن جنگ خیبر را یادآور شده و از حضور متخلفان، در آن جنگ نهی کرده است؛ تا آنان به غنایم دست نیابند. ولی متخلفان، به خاطر شکستن این نهی الهی، درصدد شرکت در جنگ و سهم شدن در غنایم بودند.

482- وعده پیروزی در غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 3

3 - وعده الهی به مسلمانان، در دستیابی به فتح خیبر و غنایم آن، پس از صلح حدیبیه

سيقول المخلفون إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها ذرونا تتبعكم

آیه شریفه، در زمینه جنگ خیبر است و خداوند از حرکت مسلمانان به این جنگ به عنوان حرکت به سوی غنایم یاد کرده است. از این نکته استفاده می شود که خداوند به طور ضمنی، نوید فتح خیبر و غنایم آن را به جبران مشکلات سفر حدیبیه، به مسلمانان داده است.

483- وعده غنایم غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 12

12 - اختصاص غنایم خیبر به شرکت کنندگان سفر حدیبیه ، براساس وعده قبلی خداوند *

إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها .. قال الله من قبل

برداشت بالا بدان احتمال است که آنچه از قبل گفته شده، اختصاص غنایم، به حاضران صلح حدیبیه باشد؛ چه این که این نکته از نظر تاریخی نیز تأیید شده است.

غزوه ذات السلاسل

484- قصه غزوه ذات السلاسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 1 - 4

4 - « عن أبي عبد الله (ع) في قوله « و العاديات ضبجاً . . . » قال : هذه السورة نزلت في أهل وادي اليايس . . . فخرج عليّ (ع) و معه المهاجرون و الأنصار . . . ثم اغار عليهم بأصحابه . . . حتى قتل مقاتليهم و سبي ذراريهم و استباح أموالهم و خرب ديارهم و أقبل بالأسارى و الأموال معه . . . و أنزل الله تبارك و تعالى في ذلك اليوم هذه السورة « و العاديات ضبجاً » یعنی بالعاديات الخيل تعدوا بالرجال و الضبج صيحت ها في أعنت ها و لُجم ها ؛

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند «و العاديات ضبجاً» روایت شده که فرمود: این سوره درباره ساکنان سرزمین یابس (در غزوه ذات السلاسل) نازل شد که علی(ع) [برای جنگ با آنان] خارج شد و مهاجران و انصار همراه او بودند آن گاه شبانه با همراهانش بر آنان یورش برد تا آن که جنگجویانشان را کشت، فرزندانشان را اسیر گرفت، اموالشان را مباح قرار داد، خانه هایشان را خراب کرد و اسیران و اموال را همراه خود آورد و خداوند تبارک و تعالی در آن روز این سوره (و العاديات ضبجاً) را نازل کرد و مقصود از «عاديات» اسبانی هستند که به وسیله مردان سوارکار می تازند و «ضبج» شیهه آنها است در حالی که در افسارها و لگام ها قرار دارند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 5 - 3

3 - مجاهدان در غزوه « ذات السلاسل » با اسبان دونده ای که از ضربه سم آنها برق می جهید ، صبحگاهان بر دشمن تاختند و در میان غبار پای اسبان ، خود را به قلب دشمن رساندند .

و العديت ضبيحًا . فالموريت قدحًا . فالمغيرت صبيحًا . فأثرن به نقعًا . فوسطن به

براساس بعضی از روایات، این آیات به غزوه «ذات السلاسل» نظر دارد.

ص: 625

485- وقت هجوم مجاهدان غزوه ذات السلاسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 5 - 3

3 - مجاهدان در غزوه « ذات السلاسل » با اسبان دونده ای که از ضربه سم آنها برق می جهید ، صبحگاهان بر دشمن تاختند و در میان غبار پای اسبان ، خود را به قلب دشمن رساندند .

و العدیت ضبجًا . فالموریت قدحًا . فالمغیرت صبجًا . فأثرن به نقعًا . فوسطن به

براساس بعضی از روایات، این آیات به غزوه «ذات السلاسل» نظر دارد.

486- ویژگیهای اسبان مجاهدان غزوه ذات السلاسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 5 - 3

3 - مجاهدان در غزوه « ذات السلاسل » با اسبان دونده ای که از ضربه سم آنها برق می جهید ، صبحگاهان بر دشمن تاختند و در میان غبار پای اسبان ، خود را به قلب دشمن رساندند .

و العدیت ضبجًا . فالموریت قدحًا . فالمغیرت صبجًا . فأثرن به نقعًا . فوسطن به

براساس بعضی از روایات، این آیات به غزوه «ذات السلاسل» نظر دارد.

ص: 626

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

